

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Viljen til markedsføring

En dispositionel og diagnostisk beskrivelse af ureflekterede sandheder, subjektpositioner og mulig selvformation i offentlig-privat innovation

Abildgaard, Anne

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/vbn.phd.hum.00076](https://doi.org/10.5278/vbn.phd.hum.00076)

Publication date:
2017

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Abildgaard, A. (2017). *Viljen til markedsføring: En dispositionel og diagnostisk beskrivelse af ureflekterede sandheder, subjektpositioner og mulig selvformation i offentlig-privat innovation*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet <https://doi.org/10.5278/vbn.phd.hum.00076>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

EN DISPOSITIONEL OG DIAGNOSTISK BESKRIVELSE AF
UREFLEKTEREDE SANDHEDER, SUBJEKTPOSITIONER OG
MULIG SELVFORMATION I OFFENTLIG-PRIVAT INNOVATION

**AF
ANNE ABILDGAARD**

PH.D. AFHANDLING 2017

AALBORG UNIVERSITET

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

En dispositionel og diagnostisk beskrivelse af
ureflekterede sandheder, subjektpositioner og mulig
selvformation i offentlig-privat innovation

af

Anne Abildgaard

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Dissertation submitted

Ph.d. indleveret: August 2017

Ph.d. vejleder: Professor m.s.o. Kenneth Mølbjerg Jørgensen
Aalborg Universitet

Ph.d. bedømmelsesudvalg: Lektor Kurt Dauer Keller
Aalborg Universitet, Danmark
Professor MSO Kaspar Villadsen
Copenhagen Business School, Danmark
Professor Christina Garsten,
Stockholm Universitet, Sverige

Ph.d. serie: Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet

ISSN (online): 2246-123X

ISBN (online): 978-87-7210-049-4

Udgivet af:
Aalborg Universitetsforlag
Skjernvej 4A, 2. sal
9220 Aalborg Ø
Tlf. 9940 7140
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

© Copyright: Anne Abildgaard

Trykt i Danmark af Rosendahls, 2017

OM FORFATTEREN

Anne Abildgaard (f. 1965) er oprindeligt uddannet sygeplejerske og har gennem mange år arbejdet med personale- og projektledelse i regionale og kommunale sammenhænge. Hun har en diplomlederuddannelse og blev i 2012 master i retorik fra Aarhus Universitet med et masterprojekt om konstitutive retoriske aspekter af lobbyisme. Har siden 2007 arbejdet med udviklings-samarbejder mellem kommuner, private virksomheder og forsknings-institutioner, deltaget i projektledelse af europæiske og tværregionale projekter samt i råd og arbejdsgrupper i statslige styrelser, KL, Region Nordjylland, UCN og SOSU Nord. Anne er bl.a. medforfatter til bøgerne *Velfærdsteknologi i sundhedsvæsenet* (2013) og *Organisatorisk dannelse – etiske perspektiver på organisatorisk læring* (2016).

ENGLISH SUMMARY

'The will to Marketization' presents a Foucault-inspired investigation of the emergence of the new Danish public-private partnership model, public-private innovation (offentlig-privat innovation (OPI)). No single authoritative definition of OPI exists. Generally, reports and websites describe this partnership model as mutual, non-buyer-supplier, cooperative arrangements between public and private organizations with the overall objective of innovation in public welfare solutions.

The aim of the study was to map an archive from the field of OPI in order to conclude on the logics that have caused a predominant focus on a barrier-potential dualism in the implementation debate. The presumption seems to be that the implementation is paved with struggles that have to be addressed to avoid future economic and demographic threats and achieve substantial future gains. The gains are described as potentials for increased efficiency in public sector, increased market earnings in private sector, and increased user quality.

The research questions answered are:

- *What kind of rationality does the emergence of OPI reflect?*
- *Which opportunities for self-formation do the mapping of OPI and the development of a model for aesthetics in cross-sectoral cooperation open up to?*

The study is based on a Foucault-inspired dispositive analysis of an archive of reports, articles, web sites, blog posts, and two concrete OPI cases. It is presented as 40 diagnostic descriptions in which OPI is revealed as a technology that promotes the marketization of the public sector. Based on the mapping of the archive, the thesis proposes a *Market dispositive*. This dispositive functions as a strategic imperative that spreads the enunciation: "*The will to a 'new capitalistic' marketization*". According to Foucault, dispositives are abstract dispositions that form truth, knowledge, and taken-for-granted assumptions in a certain society. Within this conceptual frame, enunciations are the logics that operate beneath discourses.

The conclusion indicates that the barrier-potential dualism, which set the direction of the investigation, may function as a non-intended cover-up. Apparently, this dualism holds political, strategic, debating, practical, and advisory OPI actors within an implementation focus. This focus prevents the actors from paying attention to the discreet penetration of the marketization

into public sector. This means that the marketization becomes de-politicized, and that its value implications are not questioned.

The thesis does not make a normative valuation of the marketization. That discussion belongs in the public debate. However, inspired by Foucault it does take a critical perspective in order to facilitate reflections on strategic logics that produce an almost invisible form of power. Within these power mechanisms, OPI actors are offered subject positions that promote the strategic purposes of specific non-subject centered, over-all strategies. The study identifies three strategic logics within the marketization: The market as a regime of veridiction, the capitalism's logic of accumulation, and the new capitalism's logics of networking, creativity, and acceleration.

From a dispositional perspective, the discreet intrusion of marketization that operates through the OPI field seems to be sheltered by a lack of mutual responsiveness and shared reflections on 'indisputable facts' and fixed categorizations, and by naturalized dualisms, time-perceptions, and subject positions. In that context, the thesis develops a model that can be used to become aware of taken-for-granted understandings, and the influence of over-all logics on both societal and individual levels.

The first part of the thesis is dedicated to a presentation of the emergence of OPI, an outline of OPI's institutional environment, and the development of an empirically applicable method of dispositive analysis. The research methodology combines Foucault's notion of dispositive and his inspiration from the ancient Greek notion of the ethical subject.

The methodology also draws on especially Deleuze's philosophical and methodological observations of the dispositive concept. According to Deleuze, a dispositive consists of four lines: Lines of visibility, lines of enunciation, lines of force, and lines of subjectification. Inspired by the first three lines, the thesis develops a method suitable for mapping rationalities, invisible power structures, and subject positions. In addition and based on Foucault's inspiration from the Greek antiquity, the thesis advances the fourth line into an exclusive place for reflections on self-formation. In this line the individual (in this case the OPI actors) is offered an opportunity to relate critically to 'correct' and unreflected knowledge, subject positions, and moral, as well as to its own actions and conduct. The purpose of this reflection is to become an ethical subject who refuses to accept the things that are proposed to him or her as self-evident, and who does not try to impose his or hers own truth to other subjects. Thus, the novelty of the proposed method of dispositive analysis lies in an analytical separation between external subjectification in

‘lines of force’, and the individual’s self-creation in ‘lines of self-formation’. This is a new way to visualize the relationship between the dispositional level and the creation of subjects.

The second part presents 40 diagnostic descriptions in which each document and actor perspective from the OPI archive is perceived as an intermediary of the dispositional level. The archive comprises three levels. The first level is the policy level. Here, The Danish Business Authority initialize an interregional project and a website, and government officials and analysis institutes make reports that introduce OPI from mostly intellectual and consultant based perspectives. The second level is the debating and managerial level. It is populated by politicians, key actors from labor market organizations and managers from private and public sector, who discuss OPI in blog posts, and in articles. The third ‘practical’ level consists of two concrete OPI cases with actors from private companies and public care homes, and consultants and evaluators from educational institutions.

By approaching each single actor perspective the diagnostic descriptions reveal masquerades of presupposed truth and actor roles, moral values in what pretends to be objective truth, the distribution of the ‘power of definition’, the discretion that is required between the OPI-actors, and what the actors talk about when they talk about OPI. This approach exposes that truth and taken-for-granted understandings arise from the interplay between the social field and the dispositional level.

At first sight, the findings of the mapping are complex. They constitute a jumble of discreet knowledge and truth about e.g.

- Blurry cooperation- and innovation concepts
- Barriers predominantly linked to public sector
- A belief in the possibility of predicting future economic and demographic potentials and threats
- A time-bound time perception that gives only few possibilities of achieving special moments of creative co-creation
- Cross-sectoral relationships that gives private companies access to public institutions
- Private actors obtaining evidence and getting marketing advantages from the access to public sector
- Efficiency and economic interests as ideals
- Private sector’s influence on public sector problems and solutions, and the de-politicization of OPI-related changes in public sector

- Citizens and public servants as central actors in a masquerade that covers up for market logics

In what seems complex, traces of orders expose this jumble of presumptions as an actualization of a specific dispositional strategy. To promote the marketization of public sector, this strategy needs the OPI actors to imagine the future, the cooperation, the different actor, etc. in certain specific ways.

Marketization of public sector through mutual cooperative arrangements may sound like a controversial diagnosis. However, it will only be controversial as long as silence remains about the societal and individual implication of the actors' presumptions. On this basis, the concluding section of the thesis demonstrates how to reflect on the discreet marketization or other hegemonic ideas. By making hegemonic rationalities visible, they can be objects to ethical reflections on what kind of knowledge and productive power they produce. This will enable us to assess whom a specific rationality benefits and whether it is desirable.

In the thesis, all quotations from non-Danish references are translated into Danish.

DANSK RESUMÉ

'Viljen til markedsgørelse' præsenterer en Foucault-inspireret undersøgelse af fremkomsten af den nye samarbejdsform offentlig-privat innovation (OPI). Der findes ikke en entydig definition på samarbejdsformen. I rapporter og på hjemmesider beskrives den overvejende som ligeværdige samarbejder, hvor offentlige institutioner og private virksomheder sammen udvikler offentlige velfærdsløsninger, uden at der er tale om et aftager-leverandørforhold.

Undersøgelsens formål var at kortlægge et arkiv fra OPI-feltet med henblik på at konkludere på de logikker, der har ført til, at implementeringen af OPI har fokuseret på en barriere-potentialedualisme. Antagelsen bag dette fokus synes at være, at implementeringen er brolagt med udfordringer, der skal adresseres for at undgå fremtidige økonomiske og demografiske trusler og indfri store fremtidige potentialer, der beskrives som øget effektivitet i den offentlige sektor, øget indtjening for de private virksomheder og øget brugerkvalitet.

Undersøgelsen svarer på følgende forskningsspørgsmål:

- *Hvilken form for rationalitet afspejler fremkomsten af OPI?*
- *Hvilke muligheder for selvformation åbner kortlægningen af OPI-feltet og udviklingen af en model for æstetik i tværgående samarbejder op for?*

Undersøgelsen er baseret på en Foucault-inspireret dispositivanalyse af et arkiv bestående af rapporter, artikler, hjemmesider, blogindlæg og to konkrete OPI-samarbejder. Den præsenteres som 40 diagnostiske beskrivelser, der kortlægger OPI som en teknologi, der fremmer markedsgørelsen af den offentlige sektor. Ud fra kortlæggelsen af OPI-arkivet foreslår afhandlingen et *markedsdispositiv*, der fungerer som et strategisk imperativ, som udbreder udsagnet '*Vilje til nykapitalistisk markedsgørelse*'. I Foucaults forståelse udgør dispositiver abstrakte dispositioner for, hvordan et samfunds kendsgerninger, viden og selvfølgeligheder formes, mens udsagn består af de logikker, der gør forskellige diskurser mulige.

Undersøgelsens konklusion peger på, at den barriere-potentialedualisme, der satte retning på undersøgelsen, fungerer som et ikke intenderet dække for markedsgørelsen. Tilsyneladende fastholder denne dualisme de politiske, strategiske, debatterende, praktiske og rådgivende aktører i et implementeringsfokus. Dette fokus hindrer aktørerne i at rette opmærksomheden mod den diskret indtrængende markedsgørelse af den

offentlige sektor. Det betyder, at markedsgørelsen afpolitiseres, og at der ikke tages værdimæssig stilling til den.

Afhandlingen vurderer ikke markedsgørelsens værdimæssige kvaliteter. Den diskussion hører hjemme i den normative samfundsdebat. I kortlægningen af OPI indtages der derimod et kritisk perspektiv, der inspireret af Foucault faciliterer et afsæt for refleksion over, hvordan overordnede logikker diskret producerer en næsten usynlig form for magt. Inden for disse magtmekanismer tilbydes OPI-aktører subjektpositioner, der fremmer disse logikkers ikke-aktørbundne, strategiske mål. Undersøgelsen identificerer tre overordnede logikker i markedsgørelsen: markedet som veridiktionsregime, kapitalismens akkumulationslogik og den nye kapitalismes netværks-, kreativitets- og accelerationslogik.

Ud fra et dispositionelt perspektiv synes den diskrete indtrængen af markedsgørelsen at kunne operere gennem OPI-feltet på grund af aktørernes manglende gensidige lydhørhed og fælles refleksioner over 'indiskutable kendsgerninger', faste kategoriseringer og selvfølgegjorte dualismer, tidsopfattelser og subjektskabelser. Med det afsæt udvikler afhandlingen en model for, hvordan samarbejdsaktører kan blive bevidste om og arbejde med selvfølgeligheder og overordnede logikkers disponering af det sociale og den enkelte aktør.

Afhandlingens første del er dedikeret en præsentation af fremkomsten af OPI, en skitsering af samarbejdsformens institutionelle miljø samt udviklingen af en empirisk anvendelig metode til dispositivanalyse. Undersøgelsesmetoden kombinerer Foucaults dispositivbegreb med hans arbejder vedrørende 'det etiske subjekt', der er inspireret af den græske antik.

Metoden trækker ligeledes på især Deleuze's filosofiske og metodologiske forhold til dispositivbegrebet. Ifølge Deleuze består et dispositiv af fire linjer: linjer af synlighed, sigelighed, kraftstrømme og subjektifikation. Inspireret af de tre første linjer udvikler afhandlingen en metode til kortlægning af rationalitet, usynlige magtstrukturer og subjektpositioner. Baseret på Foucaults inspiration fra den græske antik forbeholder afhandlingen den fjerde linje til eksklusivt at indeholde muligheder for selvformation. Inden for denne linje tilbydes individet (og i dette tilfælde OPI-aktørerne) muligheder for at forholde sig kritisk til 'korrekt' og ureflekteret viden, selvfølgegjorte subjektpositioner og moral samt til egen adfærd. Formålet med denne bevidste refleksion er at blive et etisk subjekt, der ikke lader sig forme ubevidst efter det, der præsenteres som sandhed og alment accepteret moral, og som ikke forfa metode til dispositivanalyse. Undersøgelsesmetoden kombinerer

Foucaults dispositivbegreb med hans arbejder vedrørende 'det etiske subjekt', der er inspireret af den græske antik lder til at pådutte andre sin egen sandhed. Det nyskabende i afhandlingens metode til dispositivanalyse ligger således i en analytisk adskillelse mellem udefrakommende subjektivering i linjer af kraftstrømme og individets selvdannelse i 'linjer af selvformation'. Det er en ny måde at visualisere forholdet mellem det dispositionelle niveau og skabelsen af subjekter.

I afhandlingens anden del præsenteres 40 diagnostiske beskrivelser, hvori de enkelte dokumenter og aktørperspektiver i OPI-arkivet anskues som formidlere af overordnede dispositioner for det sociale felt. Arkivet omfatter tre niveauer. Det første er policyniveauet – eller det strategiske niveau. Her initierer Erhvervsstyrelsen et tværregionalt projekt og en hjemmeside, og embedsmænd og analyseinstitutter laver rapporter, der introducerer OPI fra overvejende intellektuelle og konsulentbaserede perspektiver. Det andet niveau er ledende og debatterende. Det repræsenteres af politikere, centrale aktører fra arbejdsmarkedets interesseorganisationer og private og offentlige ledere, der diskuterer OPI i blogindlæg og artikler. Endelig er der det praktiske niveau, hvor aktører fra private virksomheder og offentlige botilbud/plejehjem samt konsulenter og metodekyndige fra uddannelsesinstitutioner realiserer konkrete OPI-samarbejder.

Med afsæt i det enkelte aktørperspektiv kortlægger de diagnostiske beskrivelser maskerader af forestillede sandheder og aktørroller, iboende moralkodekser i tilsyneladende objektive sandheder, fordelingen af definitionsmagt, den diskretion, der fordres mellem OPI-aktørerne, og hvad der tales om, når der tales om OPI. Herigennem afdækkes taget-for-givet forståelser som noget, der først bliver til i det sociales samspil med det dispositionelle niveau.

Afhandlingens fund er umiddelbart komplekse. De kortlægger et sammensurium af diskrete sandheder og viden om eksempelvis:

- Grumsede samarbejds- og innovationsbegreber
- Barrierer, der overvejende er knyttet til den offentlige sektor
- En tro på at kunne forudsige fremtidige økonomiske og demografiske potentialer og trusler
- En tidsopfattelse, der gør det svært for aktørerne at opnå gunstige øjeblikke for kreativ samudvikling
- Tværsektorielle netværk, der giver private virksomheder adgang til offentlige institutioner

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

- Private aktørers indhentning af evidens og markedsføringsfordele via adgangen til den offentlige sektor
- Effektivitet og økonomiske interesser som idealer
- Privat sektors indflydelse på offentlig sektors problemer og løsninger og afpolitisering af OPI-relaterede ændringer i den offentlige sektor
- Borgere og offentlige medarbejdere som centrale aktører i en maskerade, der dækker over udbredelsen af markedsøkonomiske logikker.

I det tilsyneladende komplekse findes imidlertid fælles træk, der udgør aktualiseringen af en bestemt dispositionel strategi. For at fremme markedsførelsen har denne strategi behov for, at OPI-aktørerne har specifikke forestillinger om fremtiden, samarbejderne, de forskellige aktører osv.

Markedsførelse af den offentlige sektor gennem ligeværdige samarbejder kan lyde som en kontroversiel diagnose, men det er det kun, så længe man ikke taler om de samfundsmæssige og individuelle implikationer af aktørernes forestillinger. På dette grundlag demonstrerer afhandlingens konklusion, hvordan man kan reflektere over den diskrete markedsførelse eller andre hegemoniske idéer. Ved at synliggøre hegemoniske rationaliteter kan de gøres til objekt for etiske refleksioner over, hvilken form for viden og produktiv magt, de producerer. Det vil gøre os i stand til at vurdere, hvem en specifik rationalitet gavner, og om den er ønskeligt.

I afhandlingen er alle citater, hvor kilden er ikke-dansksproget, oversat til dansk.

TAKSIGELSER

Så er tre et halvt års arbejde ved vejs ende, og jeg vil gerne takke dem, der har gjort dels rammerne og dels det forskningsmæssige arbejde muligt. Først en kæmpe tak til daværende specialkonsulent på AAU's Institut for læring og filosofi Jens Lundholm Pedersen for at tro så meget på mig, at han uden at ryste på hånden banede vejen til mit Ph.d.-stipendiat. I samme åndedrag følger en tak til professor MSO Morten Karnøe Søndergaard for at åbne dørene til det akademiske miljø. Jeg er også min arbejdsplads, Frederikshavn Kommune, taknemmelig for at give mig tid og rum til at fordybe mig i forskningen, selv om kommunen ikke tidligere har haft ph.d.-studerende ansat. Det kan være svært at forstå, hvor meget arbejde et sådant studium kræver, men jeg er overalt på arbejdspladsen blevet mødt med tiltro og opbakning. Det gælder ikke mindst blandt mine søde og dygtige kollegaer og ledere på SenhjerneskadeCenter Nord.

I forhold til afhandlingens akademiske bidrag har min vejleder Kenneth Mølbjerg Jørgensen været en absolut afgørende inspirator og støtte. Tak til dig for alle de gode diskussioner og for dine uvurderlige input, der har ført mig sikkert uden om en mængde af- og vildveje. Vores vejledermøder står for mig som måske de allermest interessante og frugtbare stunder i forløbet, og jeg vil virkeligt komme til at savne dem.

Også en stor tak til alle de forskere og Ph.d.-studerende jeg har mødt på konferencer, til møder i forskningsgruppen CLIO, i forskellige forskningsmiljøer og på Ph.d.-kurser. I har alle sat større eller mindre aftryk på min forskning og på afhandlingens udfald. Det er det fantastiske ved det akademiske miljø. Man lytter, diskuterer og forsøger at formulere sine tanker og ideer, alt imens man får nye indsigter, måske differentierer sig fra nogle af de andres ideer, og ender med et arbejde, der både er ens eget, men som også indgår i et kæmpe fluorescerende netværk af alle de impulser, man har modtaget undervejs. En særlig tak til lektor ved UCN, Ph.d. Britta Kusk Nørgaard for at have fulgt mit arbejde på nært hold, også i de perioder hvor det ikke har været så smukt at se på.

Uden adgang til det empiriske felt havde det dog ikke været muligt at gennemføre de undersøgelser, der præsenteres i afhandlingen. Jeg vil gerne takke de offentlige og private OPI-aktører, der ærligt og indsigtfuldt har delt deres erfaringer med mig. Også stor tak for adgangen til projektdokumenter, helt ned til de mindste notater. Selv om jeg er blevet spurgt, om jeg virkeligt kunne bruge de støvede eller tilsyneladende ubetydelige dokumenter til noget,

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

er de velvilligt blevet fundet frem til mig. Det har haft en afgørende betydning for min forskning.

Endelig en dybfølt tak til min familie for at udholde, at jeg gennem forløbet på snart sagt ethvert tidspunkt af døgnet enten har været i gang med at forske og skrive, eller har følt dårlig samvittighed over ikke at være i gang med at forske og skrive. Jeg skylder jer alle tak, men vil alligevel fremhæve mine børn, Julie, Sofia og Anton. I er nogle fantastiske mennesker, der med jeres tilgang til livet – og en lille bemærkning i ny og næ – har holdt mig fast i, at intet betyder mere end de nære relationer i familien.

INDHOLDSFORTEGNELSE

English summary	v
Dansk resumé	ix
Taksigelser	xiii
Oversigt over figurer	xix
Oversigt over diagnostiske beskrivelser	xx

Del 1 1

Kapitel 1. Indkredsning, overblik og institutionelt miljø 3

1.1 Nedslag i frembruddet af OPI 2009-2014 9

1.2 OPI's institutionelle miljø – politiske beslutninger, styringsmodeller og økonomiske logikker 15

1.2.1 OPI i junglen af offentlig-private udviklingsarrangementer 16

1.2.2 Markedsgørelsen som institutionelt miljø 19

1.2.3 Fra NPM-logikkens transaktioner til netværksbaserede samarbejder 22

1.2.4 NPG, resultatfokus, tværgående samarbejder og medborgerskab 23

1.2.5 Den nye kapitalismes indflydelse på markedsgørelsen 24

Kapitel 2. Overordnet metode, forskningsspørgsmål og forventet effekt 29

2.1 Overordnet metode – intro til dispositivanalysen 29

2.2 Forskningsspørgsmål 34

2.3 Analysestrategi 36

2.4 Forventet akademisk og samfundsmæssig indflydelse og effekt 39

Kapitel 3. Foucault-inspireret metodeopbygning – udfordringer, afsæt og arkiv 45

3.1 Håndtering af udfordringerne i foucaults værktøjskasse 45

3.1.1 Dispositivanalyse vs. governmentalityanalyse 49

3.2 Udarbejdelse af en metode med afsæt i foucaults kritik af traditionelle videnskabsteoretiske retninger 53

3.3 Arkiv – kriterier, kildeomfang og konkrete analysetilgange 56

Kapitel 4. Hvad er et dispositiv? Foucaults egne forståelser 65

4.1 Foucaults dispositivbegreb – disponerende netværk og konceptuelt analyseredskab 65

4.2 Foucault og de navngivne dispositive 71

4.2.1 De tre prototypiske dispositive 72

4.2.2 Lovdispositivet – sanktionerende bearbejdning af det sociale 73

4.2.3 Disciplindispositivet – forebyggende bearbejdning af det sociale 75

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

4.2.4 Sikkerhedsdispositivet – udbedrende bearbejdning af det sociale	76
4.2.5 De prototypiske dispositivers disponering af det sociale	78
Kapitel 5. Hvad er et dispositiv? Fortolkninger af begrebet	81
5.1 <i>Agamben – er dispositivet der, hvor magtforholdene konkretiseres?</i>	82
5.1.1 Dispositivets teologiske rødder	82
5.1.2 Hvad kan udgøre et dispositiv?	85
5.1.3 Dispositivets relation til magten	89
5.1.4 Menneskets relation til dispositiverne	91
5.1.5 Agambens bidrag til afhandlingens dispositivforståelse	95
5.2 <i>Bussolini og de oversættelsesmæssige komplikationer</i>	96
5.2.1 Bussolinis bidrag til afhandlingens dispositivforståelse	99
5.3 <i>Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thaning – dispositivets ubestemte applikationsfelt</i>	99
5.3.1 Stridende netværk og prototypiske dispositiver	102
5.3.2 Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thanings bidrag til afhandlingens dispositivforståelse	103
5.4 <i>Gilles Deleuze's filosofiske og metodologiske forhold til diapositivanalysen</i>	104
5.5 <i>At foreslå nye dispositiver</i>	107
Kapitel 6. Dispositiver som linjer af synlighed, udsigelser, kraftstrømme og selvformation	111
6.1 <i>Viden som sammenfletning af det synlige og det sigelige</i>	111
6.2 <i>Linjer af synlighed – få ting kan ses</i>	113
6.2.1 Kategoriseringer	117
6.2.2 Dualismer	118
6.2.3 Tid og rum	120
6.3 <i>Linjer af udsigelser – få ting kan siges</i>	121
6.3.1 De bestemmende udsagn	123
6.3.2 Diskurs – samlinger af sætninger og propositioner, der formidler udsagn	126
6.3.3 Diskursformation – et begreb, der griber ind i linjer af synlighed, sigelighed og kraftstrømme	127
6.3.4 Topik – hvad tales der om, når der tales om OPI?	129
6.3.5 Præsuppositioner – det underforståede i talen om OPI	133
6.4 <i>Subjektet som sammenfletning af subjektifikation og selvformation</i>	134
6.5 <i>Linjer af kraftstrømme – diskret formning af subjekter og virkelighed</i>	138
6.5.1 Magtanalyse	138
6.5.2 Magt som ikke-subjektiv	139
6.5.3 Magt som den sociale ordens forståelsesfremmede gitter	140
6.5.4 Magt som rationaliteternes genesis	142

6.5.5 Muldvarpen magt – magten som blindt møvende, allestedsnærværende og diskret	144
6.5.6 Magtanalysen – subjektifikation	145
6.6 <i>Linjer af selvformation</i>	149
6.6.1 Inspirationen fra den græske antiks æstetik	150
6.6.2 Omsorgen for sig selv – ikke egoistisk, men relationel	154
6.6.3 Omsorgen for sig selv – ikke tilbagetrukket selvbeskuelse, men udadvendt refleksion	155
6.6.4 Livsæstetikken – og udvikling af en model for æstetik i tværgående samarbejder	158
6.7 <i>Metode til dispositivanalyse</i>	161
Del 2	163
Kapitel 7. Den møjsommelige kartografi – the devil is in the detail	165
Kapitel 8. Dannelse af objekter og opretholdelse af en implementeringsdiskurs	171
8.1 <i>Disponering til dannelse af objekter</i>	171
8.2 <i>Opretholdelse af en implementeringslogik gennem forestillinger om dualismer og 'det svære'</i>	203
Kapitel 9. Disponering til forestillinger om innovation, markedsgørelse, indholdsformer og det temporale	229
9.1 <i>Innovation som markedsgørelsesteknologi – og sammenstødet med hverdagslogikkerne</i>	230
9.2 <i>Flere spor af markedsgørende mønstre, indholdsformer og forestillinger om det temporale</i>	260
Kapitel 10. Et nærmere blik på subjektiveringen af aktørerne	281
Kapitel 11. Konklusion: Viden, magt og muligheder for selvformation	317
11.1 <i>Det diskretionsomfattede, det ikke kvalificerede og det svagt oplyste</i>	317
11.2 <i>Afspejling af en rationalitet – og udsagnet: vilje til nykapitalistisk markedsgørelse</i>	320
11.3 <i>Markedsdispositivet – forbedrende bearbejdning af det sociale</i>	323
11.4 <i>Muligheder for selvformation</i>	325
11.5 <i>Afsluttende overvejelser</i>	329
Referencer	331
Arkiv	345

OVERSIGT OVER FIGURER

Nr.	Titel	Side
1	OPI ift. traditionelle aftager-leverandørforhold	18
2	Arkiv – strategisk niveau	58
3	OPI-stafetten	60
4	De prototypiske dispositiver	79
5	Dispositivillustration af Óscar Moro Abadía	87
6	Viden i et dispositivperspektiv	111
7	Subjektet i et dispositivperspektiv	137
8	Subjektifikation i et dispositivperspektiv	138
9	Selvformation i et dispositivperspektiv	150
10	Model for æstetik i tværgående samarbejder	161
11	Baggrundsfigur til diskursive rhizomer	167
12	Eksempler på rhizomernes udseende	168
13	OPI-definition policyniveau (DB ¹ 1)	174
14	Differentiering fra aftager-leverandørforhold policyniveau (DB 2)	178
15	Diff. fra aftager-leverandørforhold policy- og debatniveau (DB 4)	185
16	OPI-definition praktisk niveau (DB 5)	189
17	Økonomisk/demografisk trussel som aktivering af det offentlige som kunde (DB 6-7)	197
18	De tre bundlinjer (DB 8)	202
19	Det svære som implementeringslogik (DB 9-12)	213
20	Konsekvenser af OPI-dualismer (DB 13-15)	222
21	Undertrykt viden og overraskende dualismer i drivkraftdiskursen (DB 16)	228
22	Innovationsforestillinger som markedsførende OPI-mekanisme (DB 17)	235
23	Innovationsforståelse Policy- og debatterende niveau (DB17-20)	244
24	Innovationsforståelse i de to cases (DB 21-26)	259
25	Tilpasning til markedet (DB 27-28)	267
26	Det synlige – og planlagte indholdsformer (DB 29)	271
27	Tidsopfattelser i OPI-feltet (DB 29-30)	280
28	Offentlige aktørers self-awareness – viljen til markedsførelse	296
29	Subjektifikation af offentlige aktører (DB 31-35)	298
30	Subjektiverende blogspørgsmål (DB 36)	300
31	Subjektivering af private aktører og modtagere af social- og sundhedsydelser – markedet som veridiktionsregime (DB 37-38)	315
32	OPI som synlighed, sigelighed og magt	321
33	Markedsdispositivet sammenholdt med de tre prototypiske dispositiver	324

¹ DB er forkortelse for Diagnostiske Beskrivelser, der betegner den metode, som anvendes til at præsentere afhandlingens undersøgelse af OPI-feltet (se afsnit 2.2 Analysestrategi).

OVERSIGT OVER DIAGNOSTISKE BESKRIVELSER

Nr.	Diagnostisk beskrivelse	Side
1	OPI i spændingsfeltet mellem nye intentioner og aktørbundne interesser	171
2	Aftager-leverandørlogikkens implikationer på policyniveau	175
3	Konsulentpositionen som stedfortrædende definitionsmagt	179
4	Intensivering af aftager-leverandørdiskursen	182
5	OPI som traditionel velfærdslogik, indgang til det offentlige, laboratorium, disciplinær ramme og evidens	186
6	OPI som aktivering af det offentlige som kunde – markedsføring med afsæt i den nye kapitalismes krav om networking	188
7	OPI som løsningsmodel for fremtidige demografiske og økonomiske trusler	191
8	De tre bundlinjers genealogi	198
9	Manglende incitamenter – aktualisering af en markedsdrivende kraft	204
10	Den implementerende funktion af overvejelser over, om der er 'gang i OPI'	205
11	Forholdet til de gode eksempler	206
12	Kompliceringsdiskursen	211
13	Barriere-potentialedualismen	214
14	Barriere-potentialedualismens diskrete indflydelse på de små OPI-cases	218
15	Loven-OPI dualismen	220
16	Undertrykt viden og overraskende dualismer i drivkraftdiskursen	223
17	Rapporternes formidling af innovation som efterspørgsels-, kommercialiserings- og vækstmiddel	230
18	Blogstafettens formidling af innovation som opretholdelse af det bestående	234
19	Skabelse af en innovativ offentlig kultur – drift vs. innovation	239
20	Effektiv og systematisk vs. dårligt koordineret innovation	240
21	Innovation vs. verifikation i case 1	246
22	Innovation vs. evidens i case 2	248
23	Innovation vs. logistik i case 1	249
24	Innovation vs. planlægning og metode- og rekrutteringsudfordringer i case 2	252
25	Innovation vs. indgang til det offentlige – og mere verifikation og logistik – i case 1	254
26	Innovation vs. living lab knowhow i case 2	257
27	Tilpasning af offentlige udfordringer til markedets behov	260
28	Det offentlige som vært for markedet	264
29	Indholdsformen – OPI som immaterielle og forestillede steder	266
30	Disponeringer af det temporale – Chronos, kairos og OPI	270
31	Langsommelighed	276

32	Subjektivering af offentlige ledelser	282
33	Subjektivering af offentlige medarbejdere	285
34	Subjektpositionen (offentlig) ildsjæl	287
35	Det offentlige som det svage led – brud med en demokratidiskurs	290
36	Offentlige aktørers self-awareness	294
37	Subjektiverende blogspørgsmål	299
38	Subjektivering af private aktører – markedet som veridiktionsregime	301
39	Subjektiverende fordeling og afgrænsning af aktører i case 2	304
40	Subjektivering af modtagerne af offentlige social- og sundhedsydelser	306

DEL 1

OPI'S FREMBRUD OG
INSTITUTIONELLE MILJØ

ANALYSESTRATEGI

OPERATIONALISERING AF
DISPOSITIVANALYSEN

KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

Fra foråret 2011 til sensommeren 2014 blev jeg ofte mødt af undren fra mine projektlederkollegaer i det store tværsektorielle OPI Lab-projekt. Årsagen var mine mange spørgsmål om, hvorfor vi i projektet fokuserede så entydigt på, at det her med offentlig-privat innovationssamarbejde (OPI) var svært, men skulle lykkes, fordi potentialerne i samarbejdsformen mentes at være store. ”Hvorfor arbejder vi ud fra en barriere-potentiale forestilling?”, blev jeg ved at spørge. ”Hvorfor ikke kigge på drivkræfter i stedet – og på, om samarbejdsformen er en god idé?” Ingen forstod helt, hvad jeg mente. Dels var innovationssamarbejdet selvfølgelig en god idé, dels kiggede vi da på drivkræfter, og dels var det vores opgave at fokusere på barrierer og udvikle redskaber til at håndtere dem.

Projektets opdrag var at skabe vækst i offentlig-privat innovation

gennem illustrative demonstrationseksempler og ved at udvikle konkrete værktøjer og metoder, som kommuner og regioner kan bruge til at overkomme de mest betydningsfulde barrierer på området”. (OPI Lab 2011, s.1)

Ordet *overkomme* er dog misvisende i denne sammenhæng. At overkomme er at magte eller orke; at have kræfter, tid og overskud til at udføre noget (www.sproget.dk), i dette tilfælde orke eller magte barriererne. Det giver selvfølgelig ingen mening, og selv om det aldrig blev drøftet af OPI Lab-deltagerne, opfattede alle tilsyneladende implicit, at projektets formål var at arbejde med barriererne for at – ja, for at hvad? For at mindske eller eliminere dem, eller for at kunne lave OPI på trods af dem? Forstod og fortolkede alle aktører projektets formål på samme måde, eller lavede de deres egne fortolkninger? Det var svært at afgøre, fordi mange forestillinger og begreber blev taget for givet, bortset fra projektets mest centrale begreb, OPI, som vi arbejdede med at lave en klar definition på gennem hele projektperioden.

Jeg fik aldrig svar på mit spørgsmål. Det lå tilsyneladende ikke inden for den forestilling om verden, som projektledergruppen arbejdede indenfor. Det var ikke et rationelt spørgsmål, for det lå uden for formateringen af det rum, hvori OPI-feltet var ved at blive konstrueret.

Allerede inden OPI Lab-projektet var afsluttet, fik jeg mulighed for at lave en ph.d.-undersøgelse af kommunikationen mellem OPI-aktører på strategisk, ledende/debatterende og praktisk niveau. Jeg valgte at forfølge min undren

over den barriere-potentiale dualisme, der tilsyneladende drev OPI-feltet frem med en overvægt af diskurser om kulturelle forskelle mellem offentlig og privat sektor. Desuden ville jeg undersøge de taget-for-givet forestillinger og implicite sandheder om aktørerne, relationen, innovationen og selve samarbejdsformen, som jeg faktisk havde svært ved at gennemskue. Især havde jeg problemer med at skabe et billede af, hvad samarbejdsformen præcist gik ud på, og hvordan man skulle forstå innovationsaspektet i den. Det svært gennemskuelige skyldtes ikke, at der ikke blev talt om disse ting. De blev endog eksplicit defineret og påhæftet specielle karakteristika. Det uklare og svært forståelige syntes at opstå, fordi forskellige aktører tilsyneladende værdifrit definerede tingene forskelligt eller reproducerede flertydige definitioner, som var vanskelige at forholde sig til. Endvidere opfattede jeg aktørernes roller og de ting, de sagde om hinanden på tværs af sektorer, som uklare og til tider svære at forene med den nye samarbejdsform. Nogle forståelser i OPI-feltet ændrede sig desuden over tid. Det opdagede jeg dog først, da jeg gik i gang med at kortlægge OPI-feltet over en 6-årig periode fra 2009-2014 med den første OPI-rapport som ældste dokument i mit arkiv. Rapporten er skrevet af konsulenter for Erhvervs- og Byggestyrelsen (EBST) ud fra styrelsens definition:

OPI-samarbejde er et tæt og gensidigt samarbejde mellem offentlige og private virksomheder med henblik på nytænkning og udvikling af offentlige løsninger. Det særegne ved OPI-samarbejde, sammenlignet med andre former for offentlig-privat samarbejde, er, at relationen mellem deltagerne ikke kan karakteriseres som et "aftager/leverandør-forhold" med henblik på levering af en kendt løsning. Deltagerne er derimod udviklingspartnere, der sammen udforsker nye innovative løsninger på fælles definerede problemer. (EBST 2009, s.10)

Man finder ofte det, man leder efter. Da jeg gik i gang med undersøgelsen af OPI-feltet, troede jeg, at jeg skulle vise, at hvis man ønsker rigtig forandring, er vejen frem ikke at bygge nye samarbejdskonstellationer ud fra fasttømrede forestillinger om, at samarbejdet bliver svært, men skal lykkes, fordi de fremtidige gevinster er store, og at det vil føre til alvorlige samfundsmæssige problemer, hvis de ikke indfries. Jeg ville mane til refleksion over et *disaster avoidance* narrativ, hvor potentielle katastrofer sættes op mod fremtidige gevinster, og vejen mod målet er brolagt med udfordringer og barrierer og skal tilbagelægges i samarbejder mellem meget forskellige parter, der oplever kulturelle forskelle og mistillid (De Cock, Fitchett & Volkmann 2005, s. 45). Formålet var ikke at tage del i en implementeringsdiskussion om, hvordan man får samarbejde om innovation til at lykkes, men at undersøge, hvem

KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

narrativet om en barrierefyldt jagt på fremtidige gevinster gør os til, og finde veje til at reflektere over det.

I løbet af ph.d.-studiet har jeg fået øje på dette 'hvor er det svært, men det skal lykkes'-narrativ mange steder omkring mig. Tæt på projektets genstands-område er der eksempelvis italesættelsen af udfordringer med at optimere effektiviteten og kvaliteten af de tværfaglige samarbejder mellem pædagoger og sundhedsprofessionelle på de offentlige institutioner, hvor jeg indsamlede noget af undersøgelsens arkiv. Det samme gælder tværgående samarbejder i patienters sektorovergange mellem sygehus og hjemmepleje. Den store udbredelse af tværgående samarbejder forklares inden for social- og sundhedssektorerne bl.a. med, at en øget specialisering i professioner betyder, at det kræver koordinerede indsatser fra flere fagområder at skabe sammenhængende og helhedsorienterede forløb for borgerne (Lauvås & Lauvås 2006, s. 19).

Inden for OPI lyder en udbredt forklaring, at demografiske og økonomiske trusler medfører, at det offentlige har behov for private virksomheders ekspertise for at kunne realisere gennemgribende effektiviseringer i en tid med prognoser om flere ældre og kronisk syge, mens private virksomheders adgang til det offentlige giver dem mulighed for at udvikle løsninger og produkter, der kan klare sig i en voksende national og global konkurrence (EBST 2009). Forklaringerne er forskellige, men mange steder forestiller man sig tilsyneladende tværgående samarbejdskonstruktioner ud fra mere eller mindre fasttømrede opfattelser af potentialer, trusler, drivkræfter og barrierer, der tilsammen konstruerer en 'sandhed' om udfordringen, aktørernes forskellighed, de gevinster, der skal opnås, og de lurende farer, der truer, hvis samarbejdet ikke lykkes.

Resultatet af afhandlingens undersøgelser viser imidlertid meget mere end en fortælling om store udfordringer mellem væsensforskellige aktører, der i et svært forståeligt spil strider sig frem mod et vigtigt mål. Jeg fandt andet og mere end det, jeg i første omgang forestillede mig. Jeg fandt en *vilje til markedsføring* af den offentlige sektor, der indebærer, at offentlige aktører tilbydes en rolle som dem, der skal ændre sig i markedslogikkernes navn, og selv taler om egen sektor som en barriere. Fundet er overraskende, fordi det udgør en så markant logik i en samarbejdsform, der defineres som ligeværdig.

Om markedsførelsen har overvejende positive eller negative konsekvenser, er ikke afgørende for afhandlingens ærinde. Hvis kortlægningen af denne vilje til at tilpasse sig markedslogikker kan læses som negativ, kan det skyldes, at den demaskerer en maskerade af forestillinger og diskurser, der diskret lister markedsførelsen ind ad bagdøren. Det skal dog ikke forstås som en normativ

dom over den. Det kan til gengæld være afgørende for både det enkelte individ og samfundet, at der ikke åbent tales om de markedsførende logikker, der, lige meget hvordan jeg lagde brikkerne fra mit OPI-arkiv, dukkede op som et mønster, der viser en række interessante måder, hvorpå markedsførelsens diskrete strategi virker. Det er en strategi, der påvirker beskaffenheden af undersøgelsens andre fund, som viser, at der i løbet af de seks år reproduceres og konstrueres en række uklare begreber og forestillinger om selve samarbejdsformen, dens anvendelsesområde, formål, aktører og innovationsforståelse.

Det eneste, der synes at være bred enighed om, er en forestilling om fremtidige demografiske og økonomiske trusler, der hviler på prognoser om flere ældre og kronisk syge, færre i den arbejdsdygtige alder til at tage sig af dem, samt økonomisk lavvækst og hårde globale konkurrencebetingelser. Desuden ses en tendens til, at aktørerne fortsætter med at definere sig selv, hinanden og deres relation ud fra gamle aftager-leverandørlogikker, som OPI-konstruktionen ellers forsøger at bryde med. Uden at bedømme hverken markedsførelsen, de uklare begreber, de demografiske og økonomiske prognoser eller aktørrollerne kortlægger afhandlingen både hegemoniske og ikke-hegemoniske diskurser og fremstiller desuden de forhold, der ikke tales om. Målet er at kortlægge på hvilke måder markedsførelsen, de uklare og modstridende 'fakta', og fordringen om en ny subjektivitet, der trænger ind i den offentlige sektor, er omgivet af en helt særlig diskretion.

Gennem en afdækning af

- Et grumset samarbejds- og innovationsbegreb
- Overvejende aktørrelaterede barrierer
- Tilbudte subjektpositioner²
- Varierende perspektiver på gode praksiseksempler og fremtidige potentialer samt
- En tilsyneladende fælles forestilling om fremtidige trusler

åbner afhandlingen for et perspektiv på OPI som en hjælpeteknologi i markedsførelsen af den offentlige sektor. Den implicite logik i 'samudvikling af offentlige løsninger' tvinger offentlige og private aktører sammen i et set-up, hvor den offentlige sektor gøres synlig og modellerbar som marked for de private virksomheder. Samtidig er det svært at realisere selve de innovative samarbejder, fordi ingen rigtigt ved, hvad de går ud på. Det er en barsk diagnose, men brugen af OPI som adgang til det offentlige bekræftes –

² De i diskursen og kulturen tilbudte positioner, hvorfra individet kan tale og handle meningsfuldt og legitimt.

tilsyneladende uden at skabe den store debat – i flere af rapporterne i afhandlingens arkiv. Eksempelvis findes der i Væksthus og Vækstforum Sjællands vækstindeks for 2012 en graf, hvor det at ”*skabe netværk og referencer i den offentlige sektor*” udgør 48% af de adspurgte virksomheders motivation til at indgå i OPI. Rapporten nævner yderligere tre motivationsfaktorer, ”*adgang til brugerkendskab*”, ”*adgang til test af prototyper*” og at ”*få afdækket markedspotentialer*”, der hver angives som motivation for højst 25% af virksomhederne (Lind & Monso 2012, s. 22).

Når markedsgørelsen kontekstualiseres inden for en forestilling om, at sektorerne kæmper sammen, selv om det er svært, kommer den selv til at udgøre en underforstået og implicit selvfølgelighed, som det er nemt at godtage uden at reflektere over det. Mens etableringen af det nye samarbejdsfelt og dets kamp mod fremtidige demografiske og økonomiske farer aktualiseres i store mængder ofte flertydig tale, effektueres markedsgørelsen diskret gennem velvillighed og selvransagelse i forhold til at støtte op om dens fordringer. Derfor var det også først gennem minutløse kortlægninger af OPI-feltet og ved at skrabe de meget synlige lag væk fra feltets diskurser, at jeg fandt den gennemgribende vilje til markedsgørelse.

Det flertydige innovationsbegreb fungerer på samme måde. Når der ikke åbenlyst presses en entydigt markedslogisk innovationsforståelse ned over den offentlige sektor, men også tales om eksempelvis læringsorienteret innovation, føler alle parter, at de har indflydelse. Markedsgørelsen af den offentlige sektor kan således foregå diskret uden moddiskurser fra aktører, der ikke føler sig hørt. Alt dette sker i en form for magtudøvelse, hvor det ikke er aktørernes bevidste intentioner, der bestemmer magtens mål i det sociale felt.

Det er den franske filosof og idehistoriker Michel Foucaults (1926-1984) magtforståelse, jeg er inspireret af her. Den adskiller sig fra en mere udbredt forståelse af magt som noget, nogen har over andre, og dermed som aktørbundet. I Foucaults forståelse er magt ikke bundet til en aktør. Den er en diskret og allestedsnærværende kraft, der producerer og normaliserer menneskers forestillinger om virkeligheden, deres holdninger, vilje, lyst osv. (Nissen 2010, s. 109). Magten kan derfor godt have markedsgørelsen som mål, men den har ingen arkitekter eller ophavsmænd, som man entydigt kan udpege. Ingen har siddet og tænkt, at nu konstruerer vi et mudret samarbejdsfelt, der kan fungere som dække for markedsgørelsen. OPI-feltet er således et eksempel på, hvordan ”*virkelige subjektiveringsrelationer skaber subjekter*” (Foucault 2003, s. 45) ved, at overordnede dispositioner for det sociale gennem skabende magtudøvelse hindrer eksempelvis OPI-aktørerne i at bevæge sig uden for nogle forholdsvis fikserede normative grænser for sandhed, normer og adfærd (se afsnit 6.5.2).

I afhandlingens undersøgelser betragtes magt som linjer af kraftstrømme, der retter ind på mulighederne for produktion af viden og måder at være menneske i samfundet – eller aktør i OPI. Det teoretiske afsæt er Foucaults dispositivbegreb og især Deleuze's videreudvikling af begrebet. I stedet for at tilgå udfordringerne i tværgående samarbejder ved at legitimere det, man allerede ved, kan man gennem dispositivbegrebet forsøge at vide, hvordan og i hvilken udstrækning det ville være muligt at tænke anderledes (Foucault 2008a, s. 20). Dispositivanalysen kan fastholde undersøgelsen i ikke at ontologisere OPI, barriererne, potentialerne, aktørrollerne osv. For at få øje på ureflekterede sandheder og subjektpositioner i OPI-feltet, må man nemlig forestille sig, at disse forhold ikke er givet.

Når vi har svært ved at håndtere alskens former for nye samarbejds-konstellationer, kan det således skyldes, at vi kun ser de umiddelbare udfordringer, barrierer og svært opnåelige potentialer, som vi forbinder samarbejderne med. Samtidig overser vi, at de situationer, vi står i, dybest set blot er aktualiseringer af historisk opståede opfattelser af, hvordan verden er skruet sammen, og hvordan konflikter har tendens til at udfolde sig på lige netop vores tid i historien. Meget tyder på, at netop barrierer i tværgående samarbejdsformer aktualiserer en sådan tendens. Store mængder forskning påviser således barrierer i både intra- og interorganisatorisk samarbejde. I forhold til offentlig-privat samarbejde er de oftest adresserede aspekter, ud over juridiske udfordringer (der kun indgår som en lille del af afhandlingens kortlægning af OPI-feltet), således kulturelle barrierer og mistillid på tværs af sektorer (Greve 2007; Saz-Carranza & Serra 2009; Soininen 2014). Denne tendens ses meget udbredt inden for OPI (Abildgaard 2015; Munksgaard et al. 2012; Weihe, Højlund & Nørgaard 2010).

Sandheden om barriererne varierer dog stærkt i et felt af netop forskellige aktører. Den offentlige aktør ser ikke altid de samme udfordringer som den private, og nogen ser udfordringer som noget, der skyldes den anden part. Billedet kan tillige variere, alt efter om man er strategisk aktør, som eksempelvis leder, politiker, embedsmand eller bestyrelsesmedlem, eller man er fysioterapeut på en kommunal institution og skal samarbejde med en salgschef fra en lille privat virksomhed.

Med afsæt i disse betragtninger undersøger afhandlingen gennem udvikling og demonstration af en model for dispositivanalyse et eksempel på, hvilke sandheder og subjektpositioner der produceres og reproducere, når grupper med forskellig organisatorisk tilhørsforhold skal arbejde sammen. Undersøgelsen illustrerer, at dominerende forståelser og præskriptive moralske normer influerer på den måde, aktørerne forstår og bedømmer samarbejderne og hinanden. Ud fra det perspektiv udvikles der en model for

æstetik i tværgående samarbejder, og det skitseres, hvad der vil åbne sig af muligheder, hvis samarbejdsaktører reflekterer over faste forestillinger, normer osv.

1.1 NEDSLAG I FREMBRUDDET AF OPI 2009-2014

Når små bidder af OPI-feltet præsenteres i det følgende, sker det på det vilkår, at der ikke findes en alment accepteret definition på samarbejdsformen. Den store fortælling om OPI-konstruktionen iscenesætter den imidlertid som et ligeværdigt udviklingsforhold med gensidig egenfinansiering eller delvis omkostningsdækning til den offentlige eller private part. OPI fordrer, at parterne nærmer sig hinanden og i fællesskab udarbejder en vision for at opnå både egne og hinandens målsætninger. Da nøglebegreberne er bruger-involvering, kontinuerlig udveksling af ideer og viden mellem parterne (Weihe et al. 2011) samt udvikling af ny fælles viden (Abildgaard & Hosbond 2014), udfordrer samarbejdsformen den rollefordeling og de grundlæggende antagelser, der karakteriserer traditionelle offentlige indkøb. Det er i hvert fald det indtryk, man umiddelbart får ved at skimme de store linjer i materialet om OPI.

Det første skridt i opbygningen af afhandlingens arkiv var at finde frem til, hvor OPI-begrebet blev nævnt første gang, og hvordan talen om det blev udbredt. I 2009 udgiver EBST den første danske rapport om en ny ligeværdig og tværsektoriel samarbejdsform. Det er tilsyneladende i denne rapport, navnet offentlig-privat innovation eller i en forkortet og meget udbredt form: OPI, anvendes første gang. I indledningen til rapporten skriver styrelsens direktør:

I de seneste år har vi set en række eksempler på nye samarbejdsformer, hvor private virksomheder og offentlige institutioner går sammen om at udvikle nye innovative løsninger. [...] Der er tale om en ny tendens, som rummer store potentialer, men som hidtidigt har været belyst i ringe grad. [...] innovationspartnerskaberne [rummer] et stort potentiale for at imødekomme de udfordringer, som den offentlige sektor står overfor. Men analysen viser også, at der er en række barrierer, der skal adresseres, før potentialet i innovationspartnerskaberne kan realiseres. (EBST 2009, s. 3)

Citatet tegner konturerne af en ny samarbejdsform, der tilsyneladende er opstået som en tendens på praksisniveau og herefter problematiseres på policyniveau. Problematiseringen sker ud fra forventninger om, at OPI har store potentialer til at imødegå samfundsmæssige udfordringer, men også ud

fra en forestilling om store barrierer, der skal adresseres for at realisere potentialerne.

I den 6-årige periode fra den første rapport i 2009 til OPI Lab-projektet bliver afsluttet og evalueret i slutningen af 2014, bliver OPI forklaret, analyseret, diskuteret og afprøvet. Der udkommer rapporter fra forskellige offentlige og private instanser og blogindlæg fra prominente politikere, ledere og formænd for arbejdsmarkedets parter, og der bliver gennemført små og store OPI-projekter, skrevet artikler, lavet film og nedkradset hurtige notater rundt omkring i hele landet. En del af denne betragtelige mængde materiale udgør afhandlingens arkiv.

EBST's 2009-rapport sætter en begyndende dagsorden for fremtidige perspektiver på OPI ud fra en udbredt 'før-logisk' argumentation. Rapporten anvender en konstaterende form, der konstruerer OPI som et fænomen, der består af en række elementer, som udgør dens topoi (se afsnit 6.2.4), der er det, teksten taler om, når den taler om OPI (Corbett & Eberly 2000, s. 23). Topoi (sing. topos) udgør i retorikken de *steder*, hvor man kan finde argumenter til at belyse eller argumentere for en sag. Deri består den før-logiske argumentation, hvor det er selve det, man taler om, der fungerer som overbevisende element. Eksempelvis vil det at tale om økonomi, når man taler om ældrepleje, have den argumentative funktion, at det får emnet ældrepleje til at handle om økonomiske valg. EBST-rapporten benytter både økonomiske, demokratiske og velfærdsmæssige topoi, idet den handler om erhvervsmæssige, innovative og velfærdsmæssige potentialer, hvoraf det sidste med en økonomisk metafor omtales som en tredobbelt bundlinje, der består af øget offentlig effektivitet, øget kvalitet i offentlige ydelser samt styrket demokrati, legitimitet og retssikkerhed i samfundet.

Også definition af samarbejdsformen, konkrete cases, barrierer, brugerinddragelse og motivation for deltagelse udgør store topoi i rapporten. Som motivation for private virksomheder nævnes produktudvikling, efterfølgende salg, grundlæggende innovation i form af erfaringer/viden fra et bestemt område uden egentlig produktudvikling, adgang til brugere, adgang til viden om markedet (beslutningsgange, politiske tendenser, regulativer etc.) og skabelse af netværk med andre private virksomheder og den offentlige sektor. De offentlige institutioners motivation opsummeres som forbedring af offentlige services, effektivisering af arbejdsgange, erhvervsudvikling i et specifikt område samt skabelse af en intern innovationskultur og bedre internt arbejdsmiljø. Der er desuden identificeret én fælles motivation, som handler om selve samarbejdsformen: at skabe erfaringer med og modeller for OPI-samarbejde. Fokus på drivkræfter er knap så velbeskrevet og handler overvejende om generelle faktorer som klare mål for samarbejdet og

KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

vigtigheden af organisatoriske iværksættere med et stærkt engagement, samt overordnede strategier som nye udbudsformer, ny organisering og ny investeringslogik. Tillid og videndeling nævnes også som drivkræfter, men det konkretiseres ikke, hvordan man får disse parametre til at fungere i praksis (EBST 2009).

Fra 2009 til 2014 publicerer arbejdsmarkedets parter, kommuner, regioner og analyseinstitutter en række rapporter, der reproducerer og forskyder den første rapports OPI-konstruktion. Det sker stadig overvejende gennem før-logisk argumentation, så de forskydninger, der sker, italesættes som nye fakta. Eksempelvis glider demokratidiskursen interessant nok ud af rapporterne fra 2010, samtidig med at den tredobbelte bundlinje forskydes til at omhandle øget effektivitet i den offentlige sektor, øget indtjening og eksport i den private sektor samt øget oplevet bruger kvalitet og selvhjulpethed hos modtagere af offentlige ydelser. Den nye konstruktion af bundlinjerne udbredes herefter til alle afkroge af OPI-feltet.

Brogaard og Petersen (2014) opsummerer i en rapport, der udgives i slutningen af den 6-årige periode, et overordnet billede af OPI-feltet. Det sker i form af en programteori, der fungerer som afsæt for en begrebsdrevet caseundersøgelse. Programteorien er udviklet på baggrund af en række andre OPI-rapporter samt antagelser fra forskning i offentlig-privat samarbejde og innovation. Den indeholder 11 mekanismer, der kan *”forklare og sandsynliggøre, hvordan de forventede effekter af et OPI-projekt kan realiseres”* (ibid., s. 14). Ud over formelle mekanismer som samarbejds-kontrakt og afklaring af juridiske rammer, handler mekanismerne om, at et

”behov for løsningen skal identificeres, et kommercielt behov skal afklares, partnerskabet skal være baseret på gensidig tillid og åben kommunikation, der skal bygges bro over kultur- og organisationsforskelle mellem offentlig og privat, der skal være ildsjæle (entreprenører), som kan drive projektet fremad, og der skal være organisatorisk opbakning”. (ibid.)

Der er flere præsuppositioner i programteorien. De handler om, at der ikke nødvendigvis er behov for den løsning, der arbejdes hen mod, at det kræver en eller flere entusiastiske deltagere at få OPI-samarbejder til at lykkes, og at det ikke kan tages for givet, at samarbejdet bygger på tillid og kulturel forenelighed, eller at der er opbakning til det.

Programteoriens mekanismer understøtter ifølge rapporten *”udvikling og implementering af innovation i form af ny arbejdsproces, produkt eller afprøvning af eksisterende løsning i en ny kontekst”*. De forventede effekter

på længere sigt er for den offentlige part ”økonomi (ændring i udgifter til given serviceydelse, tidsbesparelser, sygefravær)” og ”øget kvalitet (oplevede og målte kvalitetsændringer)”, og for den private part ”flere arbejdspladser, øget omsætning og eksportmuligheder”. På kort sigt forventes ”ny viden, udvidet netværk/nye kontakter, branding af organisation/område, adgang til nyt marked/kundesegment, nye forretningsområder/nye virksomheder, forbedret arbejdsplanlægning, nye partnerskaber/projekter og innovativ arbejdskultur” (ibid., s. 15). Rapportens undersøgelser bekræfter ikke fuldstændigt programteorien, men det væsentlige i forhold til afhandlingens ærinde er, at den, sammen med de allerede omtalte forestillinger om OPI, giver et ret nøjagtigt billede af det, der i afhandlingen ansues som en historisk opstået konstruktion af samarbejdsformen. Som alternativ til denne konstruktion forsøger afhandlingen at undgå en normativ dagsorden.

De nøglebegreber, der problematiserer OPI på politisk og strategisk niveau, er således forhold som behovsafklaring, implementering, innovation, ildsjæle, barrierer, potentialer, trusler og drivkræfter. Metoderne er videndeling og brugerinddragelse, og målet er økonomisk vækst, effektivisering af de offentlige ydelser og større oplevet brugerkvalitet. Nøglebegreberne, metoderne og målene bliver dog ikke problematiseret. Der spørges ikke til, hvorvidt OPI bør implementeres i praksis, og om fokus for en implementering bør tage udgangspunkt i netop ildsjæle, potentialer og barrierer, eller om og hvordan vi som samfund har behov for økonomisk vækst, større effektivitet i den offentlige sektor og bedre oplevet brugerkvalitet. Forestillingerne om samudvikling som en hensigtsmæssig løsningsmodel fokuserer udelukkende på *hvordan* og ikke *om*. Rapporterne afspejler dog, hvad forskellige afsendere mener, at samarbejdsformen ud fra deres perspektiv kan anvendes til.

To år efter publiceringen af EBST's rapport igangsætter og finansierer styrelsen sammen med EU's Regionalfond og regionernes vækstfora det tværregionale projekt, OPI Lab. Projektet skal med tre år og et budget på 48,8 millioner kr. til rådighed lave regionale demonstrationsprojekter i form af konkrete OPI-samarbejder og udvikle værktøjer og metoder, som andre OPI-aktører kan anvende til at '*overkomme de mest betydningsfulde barrierer*'.

I Nordjylland udvælges det knapt færdigbyggede botilbud SCN Anholtvej i Frederikshavn Kommune til at udføre regionens demonstrationsprojekt. Det regionale projekt har et budget på 6 millioner kr., inkl. 1,5 millioner kr. i egenfinansiering, der skal erlægges i interne medarbejder- og ledelsestimer. Demonstrationsprojektets formål er ifølge dets projektbeskrivelse at;

demonstrere værdien af et "living lab" som udgangspunkt for at udvikle nye OPI forretningsområder og -modeller. Projektet

*tager udgangspunkt i etableringen af et botilbud (Living Lab) til meget svært senhjerneskadede borgere. Oprettelsen af et Living Lab er en unik mulighed for at demonstrere, hvordan virksomheder kan inddrages tidligt i udviklingen af nye løsninger og teknologier på det sociale område – samt for at skabe modeller for, hvordan komplekse OPI-samarbejder kan håndteres. Modellerne udvikles og afprøves i en åben, brugerdreven innovationsproces. De skal bl.a. demonstrere, hvordan virksomheder kan inddrages tidligt i udviklingsforløb, og **hvordan forskellige incitamentsstrukturer og kulturer i det offentlige og det private kan håndteres i innovations-samarbejder**, som skal resultere i udvikling og afprøvning af nye teknologier og services. (OPI Lab 2011, s. 11 – min fremhævnning)*

Citatet er et eksempel på, at *forskellige incitamentsstrukturer og kulturer* tilsyneladende anskues som sande forhold, som ikke behøver uddybning, og som knyttes til to forskellige faste kategorier i form af *det offentlige og det private*, der ligeledes opfattes som selvforklarende.

SCN Anholtvej åbner den 1. januar 2012 som et kombineret botilbud for mennesker med svær erhvervet hjerneskade og living lab for samarbejder med forskere og private virksomheder. Det fondsfinansierede arbejde med at etablere dels living lab'et og dels konkrete OPI-cases munder ud i flere indledende forhandlinger om samarbejder og fælles ideudvikling inden for bl.a. intelligent tekstil, elektronisk kalender og sansestimulering. Der udarbejdes ligeledes en pjece, hvoraf det fremgår, at

SCN Living Lab er en integreret del af et autentisk miljø på SenhjerneskadeCenter Nord (SCN), der er et botilbud med 24 lejligheder til mennesker med senhjerneskade. Living Lab'ets mål er at skabe værdi ved at bidrage til udvikling af viden og produkter med udgangspunkt i senhjerneskadede borgeres hverdag og udfordringer.

I august 2013 modtager living lab'et en henvendelse fra en privat virksomhed, der har hørt om OPI Lab projektet. Der gennemføres herefter et konkret OPI-samarbejde, som bliver case i OPI Lab. SCN Living Lab og den private virksomhed samarbejder om at teste et hjælpemiddel, som virksomheden har udviklet. Formålet er ifølge casens projektbeskrivelse at afprøve hjælpemidlet hos en ny brugergruppe og undersøge behovet for en videreudvikling. Selve projektperioden består i en afprøvning hos fire borgere med tilhørende evaluering, der dels udføres med akkrediterede evalueringsskemaer og dels

som videodokumentation. Der er således tale om forberedelse til en efterfølgende inkrementel innovation, hvor et eksisterende produkt forbedres (Darsø 2003). Samarbejdet afsluttes i sommeren 2014. Et år senere henvender virksomheden sig igen til living lab'et, fordi den har besluttet at anvende resultaterne fra det fælles OPI-projekt til at udvikle en ny version af hjælpemidlet.

Dette lille OPI-samarbejde udgør sammen med et tilsvarende samarbejde mellem et dansk plejehjem og en anden virksomhed de to praktiske cases, som undersøges i afhandlingens analyser. Plejehjemmet drives lige som botilbuddet efter en kommunal living lab-tankegang. Casen herfra gennemføres i 2014 og faciliteres af en konsulent fra en uddannelsesinstitution. Dens formål er at afprøve et hjælpemiddel hos ældre plejhjemsbeboere og eventuelt tilrette det ud fra den feedback, afprøvningen resulterer i.

I OPI Lab-projektet deltager de fem demonstrationsprojekter og to interne projektinstanser, Task force og Videnservice, med hver en projektleder i et projektlederforum under ledelse af projektlederen fra Videnservice. Her fokuseres der meget på opdraget om at finde måder at håndtere barrierer, på at definere samarbejdsformen og på at vidensdele de indsigter og resultater, der nås i projektet. Disse temaer afspejles i bl.a. mødeindkaldelser, mødereferater, OPI-værktøjer og OPI-film, som indgår i afhandlingens arkiv.

Ved afslutningen af OPI Lab-projektet igangsætter den tværregionale projektledergruppe en blogstafet på nyhedssitet denoffentlige.dk. I den indledende tekst til stafetten citeres den øverste projektleder for OPI Lab:

Vi sætter stafetten i gang for at sætte mere fokus på hvor vigtig offentlig-privat innovation er. At OPI er en af de helt centrale modeller for løsning af de udfordringer, der er inden for velfærdsområdet [og for] at bevise over for ledelsen, at OPI har effekt. (Eriksen 2013)

Blogstafetten løber fra september 2013 til oktober 2014 og indledes af økonomi- og indenrigsminister Margrethe Vestager. Den består af 15 blogindlæg fra politikere, arbejdsmarkedets parter, virksomhedsledere og offentlige chefer (se afsnit 3.3). Strategien er, at hver blogger besvarer et spørgsmål vedrørende OPI, som vedkommende har fået af den foregående blogger, og derefter vælger en ny blogger at formulere og sende et spørgsmål til.

1.2 OPI'S INSTITUTIONELLE MILJØ – POLITISKE BESLUTNINGER, STYRINGSMODELLER OG ØKONOMISKE LOGIKKER

OPI er selvfølgelig ikke opstået i et vakuum eller ud af den blå luft. Samarbejdsformen udgør en fremkomst i det sociale felt, der er muliggjort af dens institutionelle miljø. Herfra skabes betingelserne for, at der i OPI-feltet overhovedet kan dannes objekter, der fordeles på bestemte måder, og subjekter, der taler fra et givet sted (Deleuze 2006, s. 28). Igennem afhandlingens analyser vil jeg argumentere for, at det institutionelle miljø, som udsagnene i OPI-feltet refererer til, overvejende består af et netværk af politikker, styringsmodeller og økonomiske logikker, der fremmer markedsgørelse af den offentlige sektor. Deraf titlen på afhandlingen: *Viljen til markedsgørelse*. I det følgende skitseres mekanismerne i den kontekst, som OPI er opstået indenfor, og diskret er blevet indfanget af.

Markedsgørelseslogikkerne har tilsyneladende hægtet sig på de tråde af nye og specielt gamle logikker, der reproduceres, problematiseres og forandres inden for og mellem de forskellige aktørniveauer i OPI-feltet. Især de forhold, der synes at blive taget for givet, koloniseres og fremhæves eller forplumres af markedsgørelsen. Eksempelvis fremhæves sondringen mellem offentlige og private aktører i store mængde tekst om kulturelle forskelle. Det isolerer den enkelte sektor, så den bliver mere synlig. Det bliver derfor nemmere at intervenere der, hvor man finder det hensigtsmæssigt. Ligeledes fremhæves private virksomheders adgang til offentlige institutioner samt selvfølgeligheden af at innovere sammen. Det betyder, at der ikke stilles spørgsmål ved disse forhold.

Forestillingen om vigtigheden af innovation og samarbejde som svar på innovation er også påvist i andre undersøgelser (Jeanes 2006, s. 127). Vi samarbejder om innovation uden at tænke over det, hvorfor hegemoniske og diskrete logikker ubemærket kan definere meningen med disse samarbejder. Det sker i tilslørede og indirekte diskurser om markedslogikkernes forrang, diskret tilbudte subjektpositioner, der tjener til at støtte markedet, og undladelse af at tale om, at samarbejdsformerne og deres innovationsbegreber kan være svært gennemskuelige.

Afhandlingens præsentation af den minutiøse kortlægning af OPI-arkivet viser, at samarbejdsformen er gennemsyret af de logikker, der har præget politiske beslutninger og fremkomsten af forskellige styringsmodeller i den markedsgørelsesepoke, der brød frem for godt 30 år siden. Styringsmodellerne tæller New Public Management (NPM) og New Public Governance (NPG). Markedsgørelsen og specielt NPM forklares ofte som en aktualisering af neoliberalismens intervenering i menneskers liv gennem

skabelse af specifikke former for subjektivitet, der gør individet – og den offentlige sektor – værdifuldt målt ud fra markedsstandarder (Jensen & Prieur 2016). Neoliberalismens fordring om, at individet og den offentlige sektor skal præstere på markedsvilkår, indfanger til dels den selvfølgeliggørelse af roller som 'ildsjæle' og det store fokus på personlige kompetencer, der forudsættes i de tværgående samarbejder. Den kan dog ikke forklare, hvordan selve idéen om, at samfundsmæssige problemer skal løses gennem projekt- og netværksbaseret samarbejde, innovation, kreativitet, fleksibilitet og sociale og kommunikative evner, er opstået og nu synes at udgøre en helt ny produktionsmåde, der realiseres i eksempelvis en samarbejdsform som OPI. *Den nye kapitalisme*, der netop forudsætter tidsbegrænsede samarbejder, de nævnte kompetencer (Sennett 2007), samt et kooperativt sindelag (Sennett 2016), inddrages derfor også i beskrivelsen af OPIs institutionelle miljø.

Beskrivelsen af dette omgivende miljø rummer den fare, at man kommer til at producere en *genstandens selvfølgelighed*, hvor det, man ser på, tages for givet (Andersen 1999, s. 13). Det betyder, at alt imens jeg fratager objekter og subjekter i OPI-feltet en status som selvfølgelige, risikerer jeg at ontologisere markedsgørelsen, NPM, NPG og den nye kapitalisme ved at gøre dem til bestemte former for virkelighed, der som sådan ikke kan spørges til (ibid.) Derfor må også markedsgørelsen, styringsmodellerne og de nykapitalistiske strømninger betragtes som noget, der er blevet til under bestemte betingelser som led i et dispositionelt niveaus disponering af det sociale. Ved ikke at betragte disse forhold som givne kan afhandlingens dispositivanalyser orienteres bredere end til blot et fokus på samarbejdsformen som en udløber af konkrete politiske beslutninger og styringstendenser. Samtidig skaber den stadig forholdsvis konkrete beskrivelse af OPI-feltets institutionelle miljø et billede af den aktuelle historisk opståede virkelighed, samarbejdsformen befinder sig.

1.2.1 OPI I JUNGLEN AF OFFENTLIG-PRIVATE UDVIKLINGSARRANGEMENTER

Gennem snart to årtier har der været et stigende fokus på samarbejder, hvor private virksomheder og offentlige organisationer sammen udvikler nye produkter og løsninger til den offentlige sektor. Tendensen understøttes på både nationalt og europæisk plan, hvor der er politisk enighed om, at offentlige indkøb og offentlig-privat udviklingssamarbejde er egnede metoder til at stimulere økonomisk vækst, offentlig effektivitet og bedre ydelser til borgerne (European Commission 2010). Den Europæiske Kommission påpeger, at "*Europa har en enorm og overset mulighed for at anspore til innovation gennem offentlig indkøb*" (European Commission 2011), og i det danske regeringsgrundlag fra 2011 er nye innovative samarbejdsformer mellem den offentlige og private sektor indskrevet som en mulig vej til udvikling af løsninger, som kan kommercialiseres (Regeringen 2011).

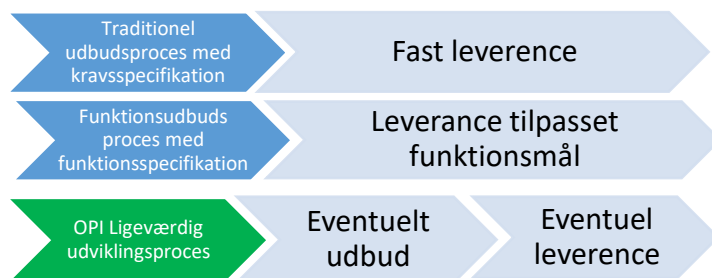
KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

I 1996 præsenterede EBST (1996) en erhvervspolitisk strategi for udviklende offentlig-private samspil på medico-sundhedsområdet. 18 år senere, i 2014, formulerede Produktivitetskommissionen (2014a; 2014b), som er nedsat af en socialdemokratisk ledet regering, anbefalinger, der fremhæver offentligt-privat samarbejde som produktivitets- og innovationsfremmende på en lang række områder. Kommissionen konstaterede, at *”Innovation er en fundamental kilde til produktivitetsvækst”* (Produktivitetskommissionen 2014b, s. 18) – et lille statement, der løfter sløret for den præsupposition om, at produktivitetsvækst er et gode, som ligger i præmissen for den markeds-gørelse, der udgør OPIs institutionelle miljø.

OPIs infiltration i markedsgørelsen bør anskues i lyset af den historiske fremkomst af forskellige offentlig-private udviklingsarrangementer og de rationaler, de er opstået indenfor. I perioden fra 1996 og frem til omkring 2009 var de offentlig-private samarbejdsformer funderet i en klassisk-økonomisk rationalitet, hvor de blev defineret ud fra økonomiske forpligtelser og tids- og leveringsmæssige bindinger, der ikke adskilte sig væsentligt fra et klassisk aftager-leverandørforhold (for en historisk gennemgang af offentlig-privat samarbejde se bl.a. Wettenhall 2010). Det er denne rationalitet, fremkomsten af OPI forsøger at bryde med. At det sker omkring 2009 kan meget vel skyldes den finanskrise, der pludseligt ramte globalt i 2008 og bremsede den økonomiske vækst væsentligt. Effektivisering af offentlige ydelser og tilrettelæggelsen af en platform, hvor den offentlige sektor kunne blive et større marked for private virksomheder, synes derfor oplagt.

I 2010 kommer OPI således med i KL Udbudsportalens (2010) reviderede guide til kommunerne om eksisterende modeller for offentlig-privat samarbejde. Udbudsportalen gør eksplicit opmærksom på, at OPI i modsætning til de øvrige samarbejdsformer, der også var beskrevet i den første udgave af guiden fra 2007 (EBST 2007), adskiller sig fra et traditionelt aftager-leverandørforhold. De øvrige samarbejdsformer i guiden er klassisk udbud (inkl. funktionsudbud) og licitation, partnering og servicepartnerskab, offentlig-privat selskab, samlet udbud (OPP light) samt offentlig-privat partnerskab (OPP). OPI differentierer sig fra disse tidligere lancerede samarbejdsformer ved ikke at omfatte leverance af en ydelse eller et produkt – et forhold, der bliver kompliceret og udfordret i løbet af den 6-årige periode, afhandlingen undersøger. Foreløbig kan OPI dog illustreres som det grønne felt i figur 1, der viser, hvordan samarbejdsformen adskiller sig fra et traditionelt aftager-leverandørforhold:

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

Figur 1. OPI ift. traditionelle aftager-leverandørforhold

OPI er en af flere offentlig-private samarbejdsformer, der henregnes under paraplybegrebet OPP (Weihe et al. 2011, s. 13). Samarbejdsformen udgør derfor en tilsynekomst i et historisk opstået socialt felt, hvor karakteren af samarbejder mellem offentlige institutioner og private virksomheder tilsyneladende er under forandring. Traditionelle aftager-leverandørforhold, hvor det offentlige køber ydelser og varer af private virksomheder ud fra egne behovsvurderinger, er ikke længere den eneste selvfølgelig form for relation mellem sektorerne. Specielt inden for de sidste 10-20 år er der løbende dukket nye innovative samarbejdsformer op. OPI indskrives sig således i en række af nye tværsektorielle innovationskonstellationer, der lanceres under navne som innovative offentlige indkøb (PPI) og prækommercielle indkøb (PCP) (Abildgaard 2016, s. 366). De nye samarbejdsformer sigter alle mod at fremme innovation og bæredygtighed i både det offentlige og det private erhvervsliv (Moderniseringsstyrelsen 2013).

Stelling (2014) beskriver OPP som et mudret og ikke veldefineret felt, og undersøger i et litteraturreview ” *de vigtigste klassificeringer af OPP inden for og mellem differentierende konceptualiseringer [i] junglen af tvetydige, anfægtende og populære* ” OPP-koncepter (ibid., s. 3). Hun konkluderer på baggrund af sit litteraturreview på 113 europæiske og amerikanske publikationer, at “*Der er et lille men ikke desto mindre fælles fodslag i definitionerne af OPP som kollektive sektorkrydsende arrangementer, der klarer en offentlig opgave*” (ibid., s. 3). Det indikerer, at innovative offentlig-private samarbejder står åbne for forskellige fortolkninger og praktiske realiseringer.

I et essay, der dekonstruerer OPP-begrebet, identificerer Linder (1999) ikke mindre end seks forskellige anvendelser af termen, som alle gør krav på at vide, hvad disse partnerskaber er. Definitionerne fremsættes ud fra neoliberale eller neokonservative ideologier, der virker bestemmende for, hvilke problemer man mener skal løses, og hvordan de bedst kan løses (ibid., s. 42). Essayet identificerer tre neoliberale definitioner på OPP, hvori den offentlige

KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

sektor forpligter sig over for markedet som et overflødighedshorn af social orden. Inden for disse anvendelser af termen forsøger man enten at transformere offentlige ledere til at ligne profitsøgende forretningsmænd, at give offentlig støtte til kommercielle formål ved at omformulere offentlige problemer, så de tiltrækker profitsøgende samarbejdspartnere, eller at trække offentlige ledere ind i iværksætteraktiviteter, som stimulerer deres kreative problemløsende evner (ibid., s. 42-45).

Som neokonservativt middel kan OPP enten anvendes til at omstrukturere og slanke den offentlige sektor eller til at fremme magtdeling ved at erstatte den offentlige kontrol og regulering med samarbejde, tillid og deling af ansvar, viden og risiko (ibid., s. 46-48). Endelig kan en ikke klart neoliberal eller neokonservativ brug af termen anskue partnerskaberne som risikooverførsel. Her opmuntres offentlige organisationer til at indgå i partnerskaber, hvor kommercielle interesser støtter offentlige formål. Ifølge Linder ligner denne brug af termen i høj grad den Europæiske Unions politik (ibid., s. 45-46).

Umiddelbart synes ingen af de nævnte formål med OPP, der alle peger i retning af en markedsførelse af den offentlige sektor, at være fraværende i den mangfoldighed af perspektiver, der findes i afhandlingens arkiv. Linders bud på, *hvordan* neoliberale og neokonservative ideologier hævder, at samfundsmæssige problemer skal løses, kan dog ikke forklare de seneste års eksplosion og selvfølgeligiggørelse af en helt ny 'produktionsmåde', der består af en intensivering af partnerskaber, netværk og projektarbejde med en uundværlig komponent af de tilknyttede aktørers personlige entusiasme, kreativitet og sociale og kommunikative kompetencer. Det er her den nye kapitalisme, der både åbner et rum for og samtidig fordrer disse samarbejdsformer og kompetencer, kan bidrage (Jensen & Prieur 2016, s. 101). Den nye form for kapitalisme sameksisterer med neoliberale aktualiseringer som NPM og NPG. Den videre beskrivelse af OPIs institutionelle miljø starter derfor ved markedsførelsen, hvorefter der fokuseres på samarbejdsformen som en fremkomst i spændingsfeltet mellem NPM og NPG og endelig trækkes tråde til den nye kapitalisme.

1.2.2 MARKEDSGØRELSEN SOM INSTITUTIONELT MILJØ

Forestillingen om markedsførelse af offentlige institutioner og offentlige ydelser blev for alvor mulig, da Schlüters firkløverregering i 1983 gennemførte et moderniseringsprogram for den offentlige sektor. Programmet skulle nedbringe bureaukratiet, skabe decentralisering af ansvar og kompetence, give øget markedsstyring med friere forbrugsvalg og ændrede finansieringsmekanismer, forenkle regelgrundlaget for offentlige ydelser, skabe leder- og medarbejderudvikling og bane vejen for øget anvendelse af ny teknologi (Regeringen 1983). 10 år senere kom Nyrups socialdemokratisk

ledede regering med programmet *Nyt syn på den offentlige sektor*. Her var hovedpunkterne, at det offentlige skulle udvikles til at blive et aktiv for erhvervslivet, og at de offentlige institutioner ud fra klare politiske rammer skulle sikre en ansvarlig personalepolitik og borgernes ret til kvalitet (Finansministeriet 1993).

Efter endnu knap 10 år, i 2002, lancerede Fogh Rasmussens venstre-regering atter et moderniseringsprogram. Det havde titlen *Med borgeren ved roret*. Formålet var at give borgerne frie valg i et åbent, lydhør og effektivt offentligt system gennem effektivisering af den offentlige sektor, markedsførelse (efterligning af markedsmekanismer), regelforenkling, brugerinddragelse og åbenhed, samt kommunestyre, som blev effektueret i 2007 (Finansministeriet 2002). Efter endnu et 10-års interval kom den socialdemokratisk ledede Thorning-regering i 2012 med sin 2020-plan *Danmark i arbejde. Udfordringer for dansk økonomi mod 2020*, hvor et af emnerne i rapportens kapitel 4, *Modernisering af den offentlige sektor*, hedder *Offentlig-privat samarbejde*. Forventningerne var, at den form for samarbejde ville øge effektiviteten, kvaliteten og idéudviklingen i den offentlige opgavevaretagelse samt skabe vækst for virksomhederne og mere innovation i samfundet. Planens eksplicite præmis hviler på, at den private sektor har styrker inden for driftstunge og specialiserede opgaver, nytænkning samt konkurrence, som det offentlige kan lære af og drage nytte af (Regeringen 2012, s. 75-76).

Markedsførelsen af den offentlige sektor er blevet undersøgt og forklaret med afsæt i bl.a. *historisk institutionalisme*, der er en forskningsgren under institutionel teori. Metoden afdækker, hvordan nutidige valg er påvirket af de valg, der tidligere er truffet. Det skaber gennemgående politiske og økonomiske logikker, der opretholdes gennem *sporafhængighed* (path dependency). Når først et spor er valgt, bliver fremtidige handlinger og beslutninger mere eller mindre låst fast til dette spor (Ejersbo & Greve 2014, s. 20). Torfing (2004, s. 55-57) uddyber, hvordan man inden for historisk institutionalisme anskuer institutioner bredt som regler, normer og værdier, der former aktørernes interesser, opstiller normer for deres adfærd og medierer deres magtkampe, samtidig med, at rammerne selv er et produkt af tidligere magtkampe. Resultatet er, at der opstår bestemte styrkeforhold mellem aktørerne, og at forandringer oftest får en inkrementel karakter – det bliver med andre ord svært at gennemføre gennemgribende ændringer. Ifølge Torfing har dele af den historiske institutionalisme et konstruktivistisk perspektiv på sporafhængighed, der ikke blot handler om, at institutionelle regler begrænser aktørernes valg, eller om en normativ regulering af aktørernes indbyrdes magtkampe, sådan som en anden teoretisk retning – *rational choice-institutionalismen* – mener. Torfing forklarer, at

”Sporafhængighed fremkommer som et resultat af, at selve indholdet af aktørernes strategier påvirkes af de hegemoniske diskurser i form af videnskabelige paradigmer og almene politiske forestillinger om, hvordan samfundet virker, og tingene hænger sammen. [...] Institutioner og traditioner kan til stadighed problematiseres, fortolkes og genfortolkes, men de har på den anden side en vis konstans, der skyldes, at vi i et ubevidst forsøg på at begrænse kontingens og usikkerhed tager en lang række ting i verden for givet og derfor undlader at sætte spørgsmålstejn ved, om det er eller bør være sådan, som det er.” (ibid., s. 56)

Sporafhængighed skal altid analyseres konkret i forhold til bestemte politiske strategier eller løsningstendenser, for de fungerer ved at fremme bestemte strategier og hæmme andre gennem *strategisk selektivitet* (Jessop 1990). Dermed opstår indlejrede traditioner, som udvælger, hvilke sporskabende strategier der har mulighed for at få opbakning og skabe forandring, og hvilke der hæmmes og derfor får trange kår (Torfing 2004, s. 58). Frembruddet af OPI kan i den forståelse anskues som del af en kæde af løsningsmodeller inden for samme rationalitet, hvor der de seneste 30 år gennem bl.a. moderniseringsprogrammer er etableret en kontinuitet i det offentliges tilpasning til markedskræfterne. Det har skabt en sporafhængighed, hvor offentlig-privat samarbejde er blevet en del af løsningstendenserne. I forhold til det store fokus på samudvikling og samarbejde i de nye innovative konstellationer på tværs af offentlig og privat sektor, highlighter den institutionelle forståelse spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om en nytilkommen samudviklingsdiskurs, eller der snarere ses endnu en aktualisering af den snart 35 år gamle markedsgørelsesdiskurs. Spørgsmålet er endvidere, om OPI har potentiale til at etablere sig som strategi ved at påvirke aktørerne med en hegemonisk diskurs, der *”på én og samme tid tilbyder et nyt ordningsprincip [...] og udgør et troværdigt alternativ, der bygger videre på de eksisterende institutioner og traditioner* (ibid., s. 56).

Den historiske institutionalisme er således en adækvat strategi til at få øje på, hvordan nutidige politiske og økonomiske løsningsmodeller er afhængige af de valg, der tidligere er truffet. Tilgangen fokuserer på en gennemgående rationalitet og er på den måde en form for deduktiv analyse. Dispositiv-analysen er derimod mere bottom-up, idet den forsøger at tale ud fra materialets egne betingelser, som den giver rum til at aktualisere sig i skift, diskontinuitet og modstand. Man kan via dispositivanalysen komme tæt på konkretiseringen af rationalitet i tale og handling, som samtidig er der, hvor rationaliteten kan blive modsagt. Desuden tilbyder denne analyseform muligheder for at reflektere over de historiske rationaliteter, som man har

kortlagt. Inden en nærmere præsentation af dispositivbegrebet skal OPIs institutionelle miljø dog beskrives yderligere i et spændingsfelt mellem NPM og NPG og derfra videre til den ny kapitalisme.

1.2.3 FRA NPM-LOGIKKENS TRANSAKTIONER TIL NETVÆRKSBASEREDE

SAMARBEJDER

Når man i 1980'ernes Danmark talte om modernisering af den offentlige sektor – og fik grundlagt en diskurs, der efterhånden har gjort forandring til et krav i sig selv – afspejlede det en international tendens, der i de angle-saksiske lande førte til udviklingen af New Public Management-begrebet (Greve 2002). I 1991 forklarede den britiske professor Christopher Hood (1991) begrebet i artiklen *A Public Management for all Seasons?*. Ifølge Hood er NPM en samlende betegnelse for to nye typer reformer af den offentlige sektor. Den ene type er administrative reformer, der tæller initiativer som decentralisering af ledelsesansvar, brugerindflydelse, målstyring, resultat-orientering og incitamentsstrukturer. Disse reformer udgjorde et markant brud med det traditionelle bureaukratis ideer om god administration båret oppe af hierarkier. Den anden type består af institutionelle reformer som eksempelvis indførelsen af bestiller-udfører modeller (f.eks. visitation af ældre ydelser i en visitationsafdeling og levering af ydelserne i en hjemmeplejeafdeling), udlicitering og privatisering. NPM og moderniseringen af den offentlige sektor dækker således stort set det samme: offentlige reformer i markedsgørelsens tjeneste.

Sammenfaldet er ikke overraskende, da der er tale om en generel udvikling, hvor den vestlige verdens økonomi og omfanget af dens offentlige ydelser er vokset markant siden anden verdenskrig. I et NPM-perspektiv fremstår markedsgørelsen af den offentlige sektor derfor som et rationelt ønske om at tøjle de offentlige udgifter og efterligne de mekanismer fra den private sektor, der jf. NPM-fortællingen har boostet økonomien. Årsag-virkningstanken inden for denne rationalitet er let at følge: den offentlige sektor er forvokset og skal derfor nedskæres; den er for bureaukratisk og ineffektiv og bør omstruktureres; den er for centralt styret og skal decentraliseres; den er for regelfokuseret og skal derfor dereguleres; ledelsen mangler ledelseskompetencer, hvorfor lederne skal udskiftes eller omskoles, og ydelserne er ikke nok orienteret mod resultater og behov hos brugerne, hvorfor de skal kundeorienteres (Nørrelykke u.å.).

De sidste årtiers forandringer i samspillet mellem offentlig og privat sektor har i første omgang taget form af konkurrenceudsættelse og markedsgørelse af offentlige ydelser, der er bygget på et hierarkisk og transaktionelt orienteret styringsperspektiv (Lindholst & Petersen 2015; Osborne 2006; Stoker 2006; Vincent-Jones 2007). Rollefordelingen i dette set-up er meget klar. Det

offentlige har det overordnede ansvar for finansiering, planlægning, måling og regulering af de offentlige serviceydelser, mens private virksomheder udelukkende har ansvar for selve produktionen af de serviceydelser, som de gennem udbud og udlicitering har vundet retten til at udbyde (Vrangbæk & Petersen 2013). Lindholst og Petersen ser denne første etape i den ændrede relation mellem offentlig og privat sektor som et af de mest markante træk ved indflydelsen fra NPM. Samtidig betragter de det forhold, at det offentlig-private samspil i disse år ændrer sig yderligere gennem en række mere horisontalt og relationelt orienterede tilgange, som et modstykke til NPM.

De nye samspil er karakteriseret ved, at *”aktører både i og uden for det offentlige indgår i produktion af løsninger, hvor der er en fælles interesse i at skabe positive effekter”* (Lindholst & Petersen 2015, s. 496). Med henvisning til Sullivan og Skelcher (2002) peger Lindholst og Petersen specifikt på OPI som en af de nye samarbejdsorienterede tilgange, der vinder frem som alternativ til NPM-paradigmets konkurrencebaserede indfaldsvinkel til offentlig-privat samspil (Lindholst & Petersen 2015, s. 495-96). Forestillingen om relationen mellem offentlig og privat sektor går fra overvejende at hvile på, hvem der kan producere bedst og billigst (Hjelmar, Petersen & Vrangbæk 2013), til at tage afsæt i, hvordan man kan innovere sammen med gevinster for både den offentlige og private sektor og for borgerne (Weihe, Højlund & Nørgaard 2010). Anskuet i det perspektiv fremstår OPI som et alternativ til de traditionelle NPM-tiltag.

1.2.4 NPG, RESULTATFOKUS, TVÆRGÅENDE SAMARBEJDER OG MEDBORGERSKAB

NPM's suveræne plads som styringsmodel synes således at blive udfordret af nye styringsredskaber. Christopher Hood, der er ophavsmand til NPM-begrebet, konkluderer sammen med Ruth Nixon, at 30 års NPM-reformer ikke har resulteret i de forventede effektiviseringer og kvalitetsforøgelser, men derimod i højere omkostninger og flere klager (Hood & Nixon 2015; Torfing 2016). Det har medført en ændring af rationalet, hvor der de senere år er sket et fokusskifte fra måling af produktion gennem kontrol og registrering til måling af effekt gennem en vurdering af, hvilken værdi indsatserne skaber for modtagerne af offentlige ydelser. Det svarer meget fint til et samtidigt fokusskifte fra udliciteringer af et vist antal leverede ydelser til innovative offentlig-private samarbejder, der skal skabe merværdi for borgerne. NPM er ikke, som det ellers antydes (Thorup 2016), afgået ved døden, men får gradvist en mere tilbagetrukket position – eller kommer til at leve et mere stille liv, hvor den sammen med dens registreringsteknologier sidder på rygraden af de offentlige medarbejdere som en ureflekteret sandhed om, hvordan tingene bør gøres.

Scenen domineres dog i tiltagende grad af mere komplekse styringsformer, der fokuserer på ledelse af effektopnåelse gennem eksempelvis netværk og partnerskaber (Sørensen & Torfing 2013). Hvorvidt de nye ledelsesformer er på vej til at blive en naturlig del af offentlig ledelse er dog stadig uklart. Lindholm og Petersen (2015) refererer til Agranoff (2005), der har peget på en række styrings- og ledelsesmæssige udfordringer, når det offentlige indgår i nye former for tværsektorielle netværkssamarbejder. Udfordringerne, der således stadig synes at være aktuelle mere end 10 år efter, at Agranoff beskrev dem, handler dels om, hvordan offentligt ansatte kan bevæge sig væk fra bureaukratisk struktur og handlingsrationalitet og ind i de netværksbaserede samarbejder med den private sektor, og dels om at få styringen af de nye samarbejdsrelationer til at lykkes. I forhold til det sidste peger Agranoff på, at den offentlige sektor bliver nødt til at handle langt mere initierende og investere økonomiske midler i etablering af tværsektorielle samarbejder.

Agranoff synes at tale ind i den rationalitet, der præger NPG, som er en af de nye centrale styringsformer. NPG betragter med afsæt i den øgede kompleksitet i den offentlige opgavevaretagelse tværgående samarbejder og partnerskaber som løsningen på samfundets udfordringer. Det er et markant fokusskifte fra den opfattelse af det offentlige monopol som problemet og øget konkurrenceudsættelse af offentlig service som løsningen, som NPM står for. En anden markant forskel mellem NPM og NPG ligger i skiftet fra fokus på input/output i effektive forvaltningssiloer til forsøg på at nedbryde siloerne og fokusere på proces og resultat. Også synet på modtagere af offentlige ydelser adskiller sig, fra NPM's kundeterminologi til facilitering af et mere aktivt medborgerskab i NPG (Sørensen & Torfing 2013).

1.2.5 DEN NYE KAPITALISMES INDFLYDELSE PÅ MARKEDSGØRELSEN

Hverken rationalerne bag NPM og NPG eller de eksplicite politikker kan dog forklare det efterhånden selvfølgelige i at arbejde projekt- og netværksbaseret med innovation, kreativitet, fleksibilitet og sociale og kommunikative kompetencer som drivkraft. Her er den logik, der ligger i den nye kapitalisme, et mere adækvat bud.

Selv om Foucault (2009, s. 164) fastslog, at *”der kan kun være én kapitalisme, da kapitalen kun har en logik”* – som er akkumulation – deles kapitalismen traditionelt op i tre perioder. Opdelingen afspejler kapitalismens skiftende forhold til markedøkonomien, som eksisterede inden kapitalismen og er dens absolutte fundament. Fælles for de perioder, kapitalismen deles ind i, er således en grænseløs vilje til akkumulation, et begreb, der stammer fra det latinske *ad*, som betyder til, og *cumulus*, som betyder hob (Dansk Fremmedordbog 1999) – altså at samle til hobe eller virke efter et mål om konstant ophobning. Som Braudel (1979, s. 41) bemærker, er kapitalismen

KAPITEL 1. INDKREDSNING, OVERBLIK OG INSTITUTIONELT MILJØ

derfor på mange måder et absurd system, der må finde sin legitimitet forskellige steder uden for sig selv. Der er flere bud på, hvordan kapitalismen har fundet denne skiftende legitimitet. Her skitseres blot nogle få strenge inden for de forklaringer, der synes relevante i forhold til fremkomsten af tværsektorielle samarbejdsformer.

I oplysningstiden (ca. 1690-1800) kom kapitalismen til at fremstå som en løsning på et velfærdsproblem. Den kunne fremstå som meningsfuld og legitim ved at honorere tre krav: motivere individet, vise at den som kollektiv organiseringsform førte til det fælles gode og fungere som sikkerhedsskabende system (Boltanski & Chiapello 1999, i Jensen 2011). Denne første fase, hvor kapitalismen sørgede for at udbrede velfærd og tilbyde individet en mulighed for at realisere sig selv, varede indtil ca. 1930, og udviklede forestillingen om entreprenøren, der i egenskab af eksempelvis industriejer legitimt kunne skabe nye produkter og erobre markedsandele i selvrealiseringens navn. Herfra kunne entreprenøren bidrage til almenvellet gennem almisser, til videnskaben ved at eksperimentere med forskellige fremstillingsmetoder, og til sikkerheden gennem den logik, at den, der er rig, kan sørge for sig selv og sine nærmeste (ibid.).

I kapitalismens anden fase blev der skabt endnu en magtposition ud over den besiddende, nemlig den placerede eller 'firmaets mand', der var ansat som direktør i en virksomhed eller som chef i den offentlige forvaltning og derigennem sikret god løn og pension. Fra 1960'erne begyndte kapitalismen at blive kritiseret i management- og organisationslitteratur (ibid.). Argumentet var, at kapitalistiske produktionsmetoder og køb af 'afgrænset' menneskelig arbejdskraft forårsagede standardisering og var en hindring for menneskets selvrealisering.

Kritikken var en trussel mod kapitalismens legitimitet og kunne derfor ikke ignoreres. Som svar fornyede kapitalismen sig (det aktive udsagnsled indikerer, at fornyelsen ikke er skabt af ét eller flere identificerbare subjekter alene) ved at inkorporere kritikken i udviklingen af, hvad Boltanski og Chiapello kalder kapitalismens nye ånd. Der blev introduceret et helt nyt retfærdighedsregime: det projektorienterede cité eller domæne. Dette nye regime knytter den kapitalistiske produktion og akkumulering af kapital til selvrealisering. Derved indopererer det kravene om autonomi, deltagelse, selvudvikling og ægthed i arbejdslivet (Jensen & Prieur 2016, s. 100).

Fornyelsen skete gradvist og samtidig med, at verden blev stadig mere globaliseret, så omstillingsparathed og mobilitet også ad den vej blev muligt at tænke. Det centrale i det nye set-up er dog, at mennesker fik de muligheder for selvrealisering og frihed i jobbet, som de havde efterspurgt. Legitimiteten

var sikret, ovenikøbet på en måde, så kritikken fra og med 1980'erne næsten forstummede. Som Foucault pointerede, findes der dog stadig kun én kapitalisme med én logik, nemlig akkumulationen. Når den logik inkorporerer projektdomænet og menneskers deltagelse, selvudvikling og kreativitet samt et sammensurium af autonomi og sociale evner, får vi et akkumulerende projektdomæne, akkumulerende autonomi, deltagelse, selvudvikling, og kreativitet og akkumulerende krav til på samme tid at være autonom og social. Det er et billede, som kortlægningen af OPI bekræfter.

Kritikken begyndte da også at ulme igen i 1990'erne, hvor eksempelvis Townley (1994) problematiserer den nye kapitalismes konsekvenser. Hun citerer Rose (1989, s. 239) for, at omstillingsparathed, samarbejde på tværs af faglige og institutionelle kulturer og tilegnelse af nye kompetencer, som eksempelvis projektledelses- og innovationskompetencer, ikke kun skaber succes og personlig fremgang, men også forårsager en konstant tvivl på sig selv, der er et resultat af kontinuerlig evaluering af, hvordan man performer (Townley 1994, s. 142). Blot er det mindre kompliceret at kritisere tidligere tiders kapitalismes køb af tidsbegrænset råderet over menneskets evne til hårdt fysisk arbejde, end det er at opponere mod dens adgang til hele mennesket, inklusive dets følelser og fantasi, inden for stadigt mere flydende tidsrum. Hvor det første betød ulighed og nedslidning, associerer det andet frihed og selvudvikling.

De nye styringslogikker, der entrer den offentlige sektor, betyder, at offentlige medarbejdere i stigende grad forventes at arbejde netværksbaseret i stedet for bureaukratisk orienteret. Spørgsmålet er så blot, hvordan man i praksis går til de udfordringer, der ligger i det fokusskifte. I det, jeg tidligere har kaldt implementeringsdebatten, synes OPI at blive betragtet som en udfordrende, men potentialefylt løsningsmodel. Det harmonerer med det perspektiv, som Entwistle og Martin (2005, refereret i Lindholst & Petersen 2015) indtager i deres mere generelle bud på, hvordan der opnås gevinster i forbindelse med skiftet fra NPM-tilgangens fokus på omkostningsreduktion og produktionsforbedring gennem konkurrenceudsættelse, til forskellige former for udviklingssamarbejder. Tesaerne kan sammenfattes i tre karakteristika, der ifølge Entwistle og Martin nødvendigvis må gælde for de nye tværsektorielle samarbejder: de skal bygge på tillid i stedet for mistillid, så der opstår færre konflikter i det offentlig-private samspil, de skal fremme udvikling af ideer og løsninger ved at bringe komplementære kompetencer i spil, og de skal resultere i innovation af selve organiseringen af produktionen af offentlige serviceydelser.

Der ses således en forventning om, at offentlig-private udviklingssamarbejder kan mere end konkurrenceudsættelsen, nemlig både effektivisere de offentlige

ydelse og innovere selve organiseringen af produktionen af dem. Lindholst og Petersen refererer dog også til mere kritiske tilgange, som betragter fremkomsten af offentlig-private udviklingssamarbejder som et retorisk træk (i betydningen 'afledende snak'), der via reformuleringer af privatiserings-terminologien forsøger at fremme neoliberale og nykonservative ideologiske interesser, og ikke nødvendigvis vil indfri løfterne om udvikling, effektivisering og innovation (Miraftab 2004; Hodge & Greve 2010). Miraftab og Hodge & Greve mistænker tilsyneladende de nye innovative samarbejder for slet ikke at være, hvad de giver sig ud for. Det er en tilgang, der har visse ligheder med denne afhandlings fokus på, at der med fremkomsten af OPI snarere ses en udbredelse af eksisterende markedslogikker, end der opstår en diskontinuitet i forhold til dem.

Med afsæt i det skitserede institutionelle miljø, der ikke skal betragtes som hverken absolut eller determinerende, anskues OPI som et eksempel på en moderne samfundsmæssig løsningsmodel. Ved at undersøge de ofte implicite, ureflekterede og tilsyneladende selvfølgelige logikker og sandheder, der ligger bag fremkomsten af samarbejdsformen, afdækkes de virkelighedskonstruktioner, der italesættes og udleveres inden for feltet, så de kommer til syne som en form for brikker i et spil mellem samfundsmæssige tendenser og aktørernes konkrete handlinger. Det 'ureflekterede' skal dog ikke forstås som negativt. Ligesom sproget ikke kan fungere uden præsuppositioner, kan sociale relationer ikke foregå uden en vis mængde rutinemæssige og ubevidste handlinger. Med det afsæt rettes blikket mod udvikling af en metode til undersøgelsen af, hvad der virker bestemmende på os i dag, og hvordan det gør det (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 154) ved eksempelvis af disponere til, at nye offentlig-private samarbejdsformer bringes i spil.

Med kortlægningen af OPI dumper vi ned i et nutidigt fixpunkt i de sociale teknologiers historie, hvor vi finder en mangfoldighed af nye samarbejdsformer, der som forudsætning for at kunne tænkes rummer ideerne om bl.a. adskillelse i offentlig og privat sektor og behovet for accelererende udvikling. De nye innovative samarbejdsformer, som offentlig-private partnerskaber, prækommercielle indkøb, intelligente offentlige indkøb og OPI, er stadig under udvikling og endnu ikke klart definerede (Spelling 2014). Analysen forsøger derfor at begribe det sociale, mens det endnu er i færd med at blive til, hvilket dispositivanalysen er "*ganske adækvat*" til (ibid., s. 174).

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

2.1 OVERORDNET METODE – INTRO TIL DISPOSITIVANALYSEN

Raffnsøe et al. (2014b) peger på, at så længe organisatoriske undersøgelser forbliver inden for givne dualismer forbundet med magt og frihed, determinisme og modspil, struktur og agentur og inder- og ydersiden af organisationer, bliver de ikke i stand til at diagnosticere og analysere vigtige tråde i moderne organisatoriske liv. Det teoretiske og analytiske enten-eller i dualismene bør udskiftes med en både-og-tilgang, der tillader en demonstration af, hvordan elementer af binære oppositioner er indbyrdes forbundne som en del af samme korrelation (ibid., s. 6). Den korrelation, der henvises til, består af de overordnede og foranderlige dispositioner for det sociale, der påvirker social interaktion og organisatorisk adfærd. Disse dispositioner – eller *dispositiver* – kan fremanalyseres, hvis man betragter det organisatoriske felt i et større samfundsmæssigt perspektiv og foretager analyser af sociale dispositioner og tilbøjeligheder (ibid., s.5). Dispositivet fremhæves ligeledes af Rabinow og Rose (2003) der argumenterer for, at begrebet tilbyder en mulighed for at cutte tværs gennem ufleksible kategorier som institutioner, klasser, kulturer, ideer, ideologier og overbevisninger. Begrebet er således i stand til at forbinde disse kategorier på ikke forventede, produktive måder, der kan skabe refleksion både generelt og i forskningsmæssig forstand (Raffnsøe et al. 2014b, s. 4).

I min fortolkning, der hviler på de samlede refleksioner i afhandlingens del 1, påvirker dispositiverne os til at skabe de selvfølgeligheder og udfordringer, som vi i samfundet lever med og kæmper mod. Gennem bevidsthed om den dispositionelle påvirkning kan vi reflektere over selvfølgelighederne og udfordringerne og eventuelt ændre konstruktionen af dem. Foucault forstod denne refleksive bevidsthed som en bevægelse, hvorigennem subjektet giver sig selv retten til at udspørge sandheden om dens magtvirkninger og magten om dens sandhedsdiskurser (Foucault 2007b; Kristensen 2008, s. 22).

Det er således Foucault, der har udviklet dispositivbegrebet, der af nogle forskere betragtes som dét samlende begreb, der i den sidste del af hans forfatterskab skabte en rød tråd gennem hele hans tænkning (Deleuze 1992; Raffnsøe et al. 2010; Villadsen 2008). Dispositivbegrebet er komplekst, og fortolkningerne af det er divergerende. Resten af afhandlingens første del vil derfor beskæftige sig med at udfolde begrebet, forsøge at bidrage til et overblik over de divergerende fortolkninger af det og operationalisere det til analysen af OPI. Foucaults forklaringer og anvendelse af begrebet efterlader

det som svært håndterbart i empiriske analyser, og efter hans død er forslagene til en operationalisering gået i flere retninger. I afhandlingen betragtes dispositivet helt overordnet som en foranderlig disposition, der disponerer det sociale til at udarte sig på bestemte måder, så der løbende gennem historien skabes visse mønstre for social aktivitet. Disse mønstre forskydes og forandres i dispositivets samspil med det sociale felt (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2004, s. 6).

Det betyder, at dispositiver ikke fungerer som uundgåelige og absolut determinerende kræfter i historiske og sociale processer, men som netværk, der indeholder en række muligheder, der repræsenterer en social respons på et presserende behov i det sociale felt (Villadsen 2011). Sociale hændelser forstås i det perspektiv som aktualiseringer af, hvordan de overordnede og foranderlige dispositioner gør bestemte måder at problematisere og finde løsninger på mere sandsynlige end andre.

Samspillet mellem dispositivet og det sociale felt betyder, at mennesket ikke er prisgivet dispositivernes formatering af det sociale rum. Som subjekt har hver enkelt menneske friheden til at gøre noget ved det, som mønstre i dets kultur forsøger at gøre det til (Foucault 1984a, s. 122). Herudover spiller også tilfældigheder ind på det sociale udfald. Det er netop den frihed, der ligger i relationen mellem dispositiver og det sociale, og som kræver en speciel form for refleksion, der er afsat for afhandlingens bud på, hvordan man kan nærme sig en samfundsmæssig konstruktion som OPI på en måde, der ikke blot godtager de historisk opståede sandheder, der påvirker feltet. Derfor har jeg valgt Deleuze's fortolkning af dispositivet som overordnet ramme for afhandlingens undersøgelser. Deleuze forstod dispositivet som et fluorescerende netværk af fire linjer, hvoraf de tre første på hvert tidspunkt i historien disponerer, hvad der kan ses og siges (linjer af synlighed og udsigelser), og hvordan magtrelationerne udarter sig (linjer af kraftstrømme).

Den fjerde linje, som i den engelske oversættelse af Deleuze's essay *Qu'est ce que c'est un dispositif?* (Deleuze 1988) kaldes "*lines of subjectification*", er en flugtmulighed fra de tre første (Deleuze 1992). Her kan individet forholde sig kritisk til de andre linjers disponerende virkning og arbejde på at blive den etiske udgave af sig selv, det ønsker at være (Foucault 2008a). Den fjerde linje er i afhandlingen forbeholdt individets selvformation gennem refleksion og selvpraksisser. Jeg tager Deleuze på ordet, når han taler om den fjerde linje som en *line of escape* og nævner, at Foucault udpegede den gamle bystat Athen som det sted, hvor subjektifikation blev opfundet³ (Deleuze 1992, s.

³ I essayet knytter Deleuze dog subjektifikationsbegrebet til både oldgræsk og kristen subjektdannelse (Deleuze 1992, s. 165).

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

161). Deleuze's anvendelse af termen *subjektifikation* afviger dog fra en mere udbredt brug af dette begreb som udefrakommende subjektivering (ex. Raffnsøe et al. 2015). Jeg kalder derfor den fjerde linje 'linjer af selvformation', mens subjektifikation i afhandlingen betragtes som den skabelse af selvet, der disponeres fra linjer af kraftstrømme. Deleuze bemærkede, at Foucault måske havde "*reserveret denne tredje linje til sig selv: studiet af former for "fornuftighed" i de subjekter, han beskæftigede sig med*" (Deleuze 1992, s. 162). Den sidste del af Foucaults forfatterskab handlede dog om den selvformation, Deleuze i essayet visualiserede som den fjerde linje i dispositivet. Her fandt Foucault inspiration i den græske antik, hvor subjektskabelsen fortrinsvis skete gennem individets arbejde med sig selv (Foucault 2008a).

Foucault beskæftigede sig imidlertid overvejende med den stadig langt mere udbredte subjektifikation, som han sporede tilbage til den kristne etik og pastoralmagten. Her sker skabelsen af subjekter først og fremmest ud fra udefrakommende påvirkninger af individet. I afhandlingens udvikling af en metode til dispositivanalyse ligger det nyskabende således i, at sammenhængen mellem det disponerende niveau og subjektskabelsen visualiseres i en analytisk adskillelse mellem udefrakommende subjektivering i linjer af kraftstrømme og individets selvdannelse i linjer af selvformation. Meget forenklet betyder det, at subjektivering = subjektifikation + selvformation med størst vægt på enten den ene eller den anden subjektiveringsmåde. De tre begreber afvendes i følgende betydning:

Subjektivering: Den samlede skabelse af subjektet ud fra udefrakommende sandheder og moral og subjektets egen kritiske stillingtagen til disse diskrete påvirkninger og til dets egen adfærd. Foucault arbejdede efter eget udsagn på at fortælle historien om de forskellige måder, hvorpå mennesket i vores kultur er blevet gjort til subjekt (Foucault 1982a, s. 208). At vi *er blevet gjort til* indebærer, at det ikke er noget, vi blot er. For at subjektiveringsprocesserne overhovedet kan ske, har man måttet installere sjæl, fornuft og moral i det tomme menneske, så man har kunnet objektivere det i forhold til religiøs eller videnskabelig viden (jf. Heede 2004). Foucault beskæftigede sig overvejende med den udefrakommende skabelse af subjektet, indtil han fra ca. 1980 begyndte at undersøge en mere bevidst subjektskabelse gennem individets muligheder for at reflektere over, hvem det ønsker at være inden for en gældende konstellation af dispositiver. Med afsæt i de to subjektiveringsformer, som Foucault introducerede, betragter afhandlingen subjektivering som den samlede henholdsvis ureflekterede og bevidste udfyldning af det rum, dispositiverne stiller til rådighed.

Subjektifikation: Vedvarende underkastelsesprocesser, hvor individet subjektiveres (skabes) gennem diskrete disponeringer fra gældende magt- og videnrelationer, der former, hvad der opfattes som sandt og falsk, rigtigt og forkert, attråværdigt og frastødende osv. Subjektifikation foregår ved, at individet ubevidst tilpasser sig gældende normer gennem *self-awareness*, der er en form for selvopmærksomhed, hvor et indre selv, der har behov for at forbedre sig, bliver objekt for studier (Townley 2005, s. 275). Det er den form for subjektivering, som Foucault beskæftigede sig med i de fleste af sine undersøgelser, og som han i 1976 forklarede på denne måde:

”Vi bør forsøge at kortlægge, hvordan subjekter gradvist, progressivt, virkeligt og materielt bliver konstrueret gennem en multiplicitet af organismer, kræfter, energier, materialer, begær, tanker osv. [...] jeg tror, vi må forsøge at studere den myriade af kroppe, som er konstitueret som perifere subjekter som resultat af magtens effekter. (Foucault 1980, s. 97-98)

Selvformation: Afhandlingens forståelse af selvformation er inspireret af Townleys (1995) læsning af Foucaults andet og tredje bind i *Seksualitetens historie: Brugen af nydelserne* og *Omsorgen for sig selv* (Foucault 2008a; 2008b), der får hende til at skelne mellem *self-awareness* og selvformation. I det gamle Athen handlede selvformation ifølge Foucault om individets dialog med og kontrol over sig selv med henblik på at huske og handle i overensstemmelse med æstetiske regler for adfærd over for andre. Selvformation kræver, at individet er opmærksom på det omgivende, og hvordan det står i forhold til det. Omsorgen for sig selv er, som Foucault skrev i bogen af samme navn *”omsorg for ens aktiviteter og ikke omsorg for en sjælelig substans”* (Foucault 2008a).

I det gamle Athen var formålet med selvpraksisser at afholde individet fra at lade sig rive med af fornøjelser og udskejelser gennem praktisering af selvkontrol. Selvformation kræver ikke, ligesom *self-awareness*, en vurdering fra andre. Townley (1995) argumenterer med henvisning til feministforskning for, at selvformation i vores nutidige samfund handler om at fokusere på og huske små ofte oversete hændelser og ikke betragte korrekt viden som noget, der er uden for individet (ibid.). Selvformation handler hos Townley om retten til at *”afvise og sætte andet i stedet”* (Townley 1994, s. 146). Den bygger på jeg’ets dialog med sig selv i førstepersons perspektiv, og skaber derved et forhold til udefrakommende sandheder og moral, som netop passer ind i den fjerde dispositivlinjes karakter af flugtlinje. Afhandlingens anvendelse af selvformationsbegrebet er således en udvidelse af Foucaults subjektiveringsbegreb, der, som Deleuze (1992) påpegede, ikke blev fuldt udviklet af Foucault.

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

Med afsæt i dispositivbegrebet vil afhandlingen forsøge at vise, at de begreber, selvfølgeligheder og erfaringer, der normalt tages for givet, først bliver til i dispositivernes samspil (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 157). Denne indsigt giver sammen med en bevidsthed om det disponerende niveauets gensidige samspil med det sociale felt mulighed for at forholde sig til samfundets selvfølgelige konstruktioner på en ny måde, hvori de to subjektiveringsformer er helt centrale. Derfor er en skelnen mellem subjektifikation og selvformation afgørende for afhandlingens undersøgelser, hvis blik på OPI tilbyder nye perspektiver ved at supplere og nuancere den dominerende implementeringsdiskussion, der også inden for det akademiske område hersker på feltet (se eksempelvis Brogaard & Pedersen 2014; Brogaard 2015; Munksgaard et al. 2012). Mens implementeringsdebatten bygger på et bestemt billede af verden og anviser nogle bestemte handlingsrum og roller til de aktører, der agerer som strategikere og praktikere inden for samarbejdsformen, forsøger afhandlingen netop at udfordre de historisk opståede sandheder og subjektpositioner, som dette verdensbillede og disse handlingsrum og roller bygger på.

Målet er at skabe grobund for refleksioner, der ikke tager afsæt i skinbarlige sandheder eller erfaringsbaserede selvfølgeligheder som eksempelvis vilkårene for samarbejdsformen, aktørernes roller, kulturforskellene, fremtidsprognoserne, behovet for udvikling osv. I stedet for at tilbyde endnu et bidrag til implementeringsdebatten, der selvfølgelig har en legitim berettigelse inden for samfundets herskende logikker, er det afhandlingens ambition at kontekstualisere selvfølgeligheder for at vise, er de ikke udgør nødvendigheder, men kunne være og kan blive anderledes, og at udfordre de sandheder, som samarbejdsformen dels udspringer af og dels er med til at skabe. Med andre ord konceptualiseres og studeres OPI som et emergent, produceret og konstrueret fænomen og ikke som givet. OPI er et resultat af tidens rationalitet, forstået som kulturelt og historisk forankret logik.

I det perspektiv kan man eksempelvis spørge, hvad det betyder for det enkelte individ, demokratiet og anvendelsen af samfundets fælles ressourcer, hvis nye samarbejdsformer i ly af store mængder implementeringsdiskurser diskret arbejder for overordnede logikker, som der ikke tages værdimæssigt stilling til. Dette store værdimæssige spørgsmål besvares ikke i afhandlingen, for det hører hjemme i den normative samfundsdebat. Afhandlingen vil derimod forsøge at vise, *hvordan* overordnede logikker diskret producerer en næsten usynlig form for magt, hvori forskellige aktører tilbydes forskellige subjektpositioner. Desuden udvikles et forslag til, hvordan man kan arbejde med det store værdimæssige spørgsmål vedrørende overordnede logikkers disponering af det sociale og det enkelte individ.

2.2 FORSKNINGSSPØRGSMÅL

Gennem en kortlægning af OPI-feltet som en aktualisering af, hvordan forskellige rationaliteter og subjektpositioner mødes, reproduceres og forskydes i og omkring en ny og endnu ikke selvfølgelig samarbejdsform, svarer afhandlingens undersøgelser på følgende forskningsspørgsmål:

- A. Hvilken form for rationalitet afspejler fremkomsten af OPI?**
- B. Hvilke muligheder for selvformation åbner kortlægningen af OPI-feltet og udviklingen af en model for æstetik i tværgående samarbejder op for?**

Inspireret af Deleuze (2006) består en rationalitet i afhandlingens forståelse af det, det er muligt at se og sige (viden), og de linjer af kraftstrømme (magt) og mulige subjektpositioner, der disponerer det sociale felt. For at få greb om de komplekse rationaliteter og subjektpositioner i og omkring OPI er første del af afhandlingen dedikeret:

- **Udvikling af en empirisk anvendelig metode til dispositivanalyse, der kan fungere som ramme for**
 - **En kortlægning af, hvordan samarbejdsformer som OPI disponeres**
 - **En beskrivelse af subjektivering af OPI-aktører**
 - **En afsøgning af muligheder for selvformation**

Med afsæt i teoridiskussioner, hvor jeg forholder mig til forskellige tilgange til dispositivbegrebet (kapitel 4-6), udvikles der i afhandlingens første del en model for etisk refleksion i tværgående samarbejder. Modellen er inspireret af Foucaults belysning af oldgræske selvpraksisser og udgør en praktisk metode til refleksion over påvirkninger fra det dispositionelle niveau. Kapitel 4-6 fungerer endvidere som afsæt for en metode til dispositivanalyse, hvori en sensitivitet for dispositivernes karakteristika understøtter en analysestrategi, der indbefatter kortlægning af et empirisk felt med udarbejdelse af diagnostiske beskrivelser (se næste afsnit vedr. analysestrategi) og udtrækning af mønstre i disse.

Forskningsspørgsmål A undersøges gennem de diagnostiske beskrivelser, der laves ud fra det samlede arkiv. Mønstrene fra beskrivelserne danner herefter afsæt for en kartografi af OPI som en afspejling af, hvad det i samfundet er muligt at se og sige, og hvilke linjer af kraftstrømme og dermed mulige subjektpositioner, der stilles til rådighed. I udviklingen af afhandlingens metode udfoldes det, hvordan linjer af synlighed udgør tidens samlede videns indholdsform, linjer af udsigelser udgør den samlede videns udtryksform,

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

mens linjer af kraftstrømme diskret former subjekter og virkelighed ved at krydse ud og ind mellem de to første linjer (afsnit 6.2, 6.3 og 6.4).

Mønstrene fra beskrivelserne indikerer for det første, hvilke linjer af synlighed der aktualiserer deres historisk forankrede klarhed, og dermed hvilke overordnede dispositioner der synes at ligge bag det umiddelbart synlige. I kortlægningen af mønstre på tværs af de diagnostiske beskrivelser fokuseres der på, hvordan objekter, fænomener og mennesker fordeles i og omkring OPI-feltet, hvordan dualismene i samarbejdsformen afspejler de klarheder, der gennemstrømmer samfundet, og hvilke oplevelser af tid og rum samarbejdsformen aktualiserer.

For det andet kortlægges mønstrene som en afspejling af, hvordan linjer af udsigelser aktualiseres i udsagn, der her skal forstås som de logikker, der ligger bag skabelsen af det sigelige og gør forskellige diskurser mulige (Deleuze 2006, s. 31). Udsagn er svære at få greb om, selv om de altid er repræsenteret i det, vi siger og skriver. Derfor fokuseres der i kortlægningen af OPI-feltet på, hvem der får lov at tale og fra hvilken position, hvad der tales om, når der tales om OPI (topik), og hvilke præsuppositioner og diskurser, der er i spil.

De to former for mangfoldighed, det synlige og det sigelige, åbner sig mod en tredje form for mangfoldighed, nemlig en flerhed af relationer mellem kræfter (Deleuze 2006, s. 98). Det sker i en forståelse af magt som ikke-subjektiv, produktiv, allestedsnærværende og diskret. Magtdimensionen udtrækkes som mønstre fra de diagnostiske beskrivelser gennem et fokus på, hvilke magtrelationer aktørerne står til rådighed for, og hvilke subjektpositioner der produceres og reproducere inden for den nye samarbejdsform.

For at besvare forskningsspørgsmål B, der handler om den fjerde linje vedrørende individets selvformation, rettes fokus mod en undersøgelse af, hvordan aktørerne kan arbejde med, hvem de ønsker at være med afsæt i de positioner, der tilbydes i deres respektive institutionelle tilhørsforhold og i fremkomsten af den nye samarbejdsform. Besvarelsen af dette forskningsspørgsmål tager afsæt i den model for æstetik i tværgående samarbejder, der bliver udviklet i afhandlingens første del. Modellen kan inspirere til refleksion over ureflekterede subjektpositioner, sandheder og moralkodekser. Den slags refleksioner findes kun sporadisk i afhandlingens arkiv. Her udfordrer, underminerer og omformer aktørerne i høj grad den rationalitet, der synes at ligge i OPI-konstruktionen, men de gør det uden at udfordre de institutionelt forankrede logikker, de går ind i det nye samarbejdsfelt med.

Det primære fokus i besvarelsen af forskningsspørgsmål B bliver således en række bud på, hvordan de antikke græske begreber, som Foucault (2008a) undersøgte i slutningen af sit forfatterskab, kan inspirere aktørerne i nutidige tværgående samarbejder til at reflektere over tilbudte subjektpositioner og skabe gensidig lydhørhed og refleksion over fælles og divergerende selvfølgelige overbevisninger. Det drejer sig om begreber som livsæstetik, askese, selveksamination samt en skelnen mellem kodificeret og etisk-orienteret moral (Abildgaard 2016).

Forskningsspørgsmålene guider undersøgelsesperspektivet i retning af den åbning mod et mere normativt forhold til eksisterende sandheder og værdier, som Foucault introducerede i starten af 1980'erne, og dermed hen mod muligheden for at fremkomme med en model for refleksion. Samlet fører forskningsspørgsmålene afhandlingen gennem tre niveauer: udvikling af en metode for dispositivanalyse og en model for æstetisk refleksion, empiriske undersøgelser, der præsenteres som en række diagnostiske beskrivelser, og en samlende kartografi over mønstre og muligheder inden for en ramme af dispositivlinjer.

Den første metodemæssige udfordring handler om, hvordan undersøgelserne kan *"undergrave og udfordre taget-for-givet forståelser og underminere tendensen til fastfryse viden og opfatte sociale konstruktioner som naturgivne"* (Philips & Hardy 2002, s. 84). Det var det, Foucault gjorde i sine undersøgelser. Vi vender derfor blikket mod ham og den værktøjskasse, som han rundhåndet tilbød alle at benytte med frit valg af værktøj. Blot opfordrede han til, at formålet med anvendelsen af hans værktøjer skulle være at diskvalificere eller opbryde magtforhold:

Alle mine bøger [...] er, om du vil, små værktøjskasser. Hvis folk ønsker at åbne dem, anvende en bestemt sætning, idé eller analyse, ligesom man anvender en skruetrækker eller skruenøgle, til at kortslutte, diskvalificere eller nedbryde magtsystemet, inklusiv eventuelt de [magtstrukturer] mine bøger har problematiseret, [...] godt, så meget desto bedre. (Foucault 1989, s. 149)

2.3 ANALYSESTRATEGI

Foucault skrev i *Vidensarkæologien* (2005b), at hans arkiv var de diskurser, der ikke længere eksisterer, og at vores nutidige diskurser er opstået fra den diskontinuitet, der separerer os fra det, vi ikke længere kan sige. Hans arkiv var dermed afgrænset af tiden. Endvidere lavede Foucault beskrivelser (modsat fortolkning) af arkivet, men det var beskrivelser, der kortlagde, hvordan forskellige rationaliteter er opstået, og hvordan subjekter er blevet

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

skabt på forskellige historiske tider (Villadsen 2013, s. 344). Med en undersøgelse, der ikke fortolker aktørintentioner, men ud fra sit arkiv forsøger at kortlægge et socialt felt, er det en udfordring ikke at ende i en forfladiget fortælling uden teoretisk og videnskabeligt belæg, idet man ligesom Foucault fokuserer opmærksomheden på det lokale og diskontinuerlige (Foucault 1980, s. 83).

Jeg vil håndtere denne udfordring ved for det første at lave en grundig diskussion af dispositivbegrebet. For det andet vil jeg præsentere de empiriske analyser som *diagnostiske beskrivelser* – et begreb jeg har fundet hos Dean & Villadsen (2012, s. 85), hvor det sættes i modsætning til det normative i relation til en vurdering af, hvor langt det er muligt at gå i forhold til at konstruere en politisk teori hos Foucault. Begrebet er ligeledes inspireret af den måde, Deleuze anskuer Foucaults interviews som diagnoser af samtiden, der leder os hen mod det, vi er i færd med at blive (Deleuze 1992, s. 164). I afhandlingen anvendes begrebet til at kortlægge 'kendsgerninger', subjekter og levet liv i OPI-feltet. Alle de begreber, der fortolkes og udvikles i kapitel 6 om dispositivets fire linjer leverer teoretisk forankring og vokabularium til præsentationen af analyserne. Derved bliver præsentationen netop diagnostisk beskrivende ud fra veldefinerede antagelser, der kortlægger samarbejdsfeltets forskellige aktualiseringer af dispositivlinjerne og mønstrene mellem disse aktualiseringer. De diagnostiske beskrivelser kortlægger detaljeret, og derfor også omfattende, tilbudte subjektpositioner og undertrykt og diskret reproduceret viden, der udgør det indhold, der ligger gemt i store, formelle, historiske fortællinger (Foucault 1980, s. 81-83), eller som her: den viden, der ligger gemt i den mere synlige fortælling om OPI. Undersøgelsen inddrager ligeledes en plads til at undersøge, om og hvordan aktørerne med afsæt i de tilbudte vidensformer og subjektpositioner skaber eller kan skabe sig selv gennem selvformation (se afsnit 6.4).

Den teoretiske forankring og vokabulariet fra de begreber, der fortolkes og udvikles i kapitel 6, kommer fra udfoldelsen af dispositivlinjerne og fortolkningerne af dispositivbegrebet. I præsentationen af dispositivlinjerne inddrages relevante begreber fra Foucaults forfatterskab. Det gælder eksempelvis den parodiske, associative og sakrificielle tilgang til kendsgerningerne og de intentionelle historier i arkivet, som gennem disse tilgange demaskeres for forestillede sandheder, idealiserede fortællinger, helte- og skurkebilleder samt tilsyneladende objektivitet (Jørgensen 2007, s. 70-74). Det tvinger mig til at betragte arkivet med andre øjne, ikke så meget adskilt af tiden, men så vidt muligt adskilt af perspektiv.

Foucault foretog ikke tekstanalyser (Andersen 1999), men i sine studier af udbredelsen af bestemte begreber må han have udarbejdet tekstnære kortlægninger. Eksempelvis viste hans undersøgelser i *Viljen til viden*, at der gennem de sidste tre århundreder er sket en diskursiv eksplosion angående seksualitet. Han fandt en mangedobling af diskurserne om det seksuelle, ikke blot i ”utilstedelige” diskurser, men også på selve magtudøvelsens område, i eksempelvis det katolske pastorale og senere inden for lægevidenskaben, psykoanalysen, pædagogikken osv. (Foucault 2015, s. 26-27). Ligeledes skrev han i introduktionen til værket *Brugen af nydelserne*: ”Det område, jeg analyserer, består af tekster, som har i sinde at opstille regler” (Foucault 2008a, s. 24).

De diagnostiske beskrivelser af OPI afspejler hver især en flig af, hvordan samarbejdsformen aktualiserer bestemte måder at strukturere samfundets opmærksomhed, sandhedsproduktion og skabelse af subjekter på. Det indsamlede OPI-arkiv leverer materiale til 40 beskrivelser, der kortlægger undertrykt og ureflekteret viden fra OPI-feltet og får dets selvfølgeligheder til at komme til syne som dominerende forestillinger, der udspringer af ”forbigående historiske tilfældigheder” (Foucault 1981). Til forskel fra Foucault præsenterer jeg et stort antal citater fra mit arkiv. Citaterne udgør et centralt element i rækken af diagnostiske beskrivelser, der som ”konkrete mangfoldigheder af fakta” (Foucault 2015, s. 83) taler ind i samme felt fra forskellige perspektiver og på forskellige måder.

Inspireret af Deleuze’s rhizom samles de diagnostiske beskrivelser enkeltvis eller flere ad gangen i mindre diskursive netværk – og et par enkelte diskursive/ikke-diskursive netværk – der illustrerer de kampe, hvor nogle diskurser bliver hegemoniske på bekostning af andre, og hvor bestemte forestillinger om virkeligheden integreres i det enkelte individ. Med afsæt i, at diskurs er indskrevet i materialiteten som politiske hensigter osv., benævner jeg for overskuelighedens skyld disse netværk *diskursive rhizomer*. Deleuze hentede sammen med sin medforfatter Guattari rhizom-begrebet fra botanikken til brug i deres filosofiske hovedværk *Tusind Plateauer* (2005). Deleuze og Guattaris rhizom er et kaotisk og labyrintisk rodnet, vidtforgrenet og uden centrum og klare indre og ydre afgrænsninger. Det har hele tiden en ny form, og ethvert af dets punkter kan forbindes med dets andre punkter (ibid.). Det er således umuligt at beskrive et bestemt rhizom. Ideen om rhizomet fungerer med dets uendelige forgreninger med uendeligt mange fluorescerende diskurser og virkelighedskonstruktioner som en visualisering af, hvordan de diskurser og virkelighedskonstruktioner, der kortlægges i OPI-arkivet, blot udgør en mikroskopisk og foranderlig del af den historisk opståede virkelighed.

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

De mønstre, der efter præsentationen af de diagnostiske beskrivelser findes på tværs af disse, præsenteres i konklusionen på undersøgelserne i et konkluderende rhizom bygget op om dispositivets tre første linjer. Herefter perspektiveres til, hvilke muligheder for selvformation der findes i feltet. Det betyder ikke, at de diagnostiske beskrivelser ikke viser, at OPI-aktørerne har handlekraft. Mange af beskrivelserne handler netop om aktører, der forsøger at lave OPI om til konstellationer, de i forvejen er subjektiveret til at indtage deres roller i. Aktørerne har således en høj grad af handlekraft, men den er tilskyndet af disponeringer, som der ikke reflekteres over. Det gør i høj grad aktørernes adfærd konsistent med det mønster, der ligger i det sociale felt.

Hvor man nu typisk spørger: 'Hvordan kan vi implementere OPI?', 'Hvordan får vi de forskellige aktører til at samarbejde?', eller mere diskret: 'Hvordan får vi OPI til at passe ind i de forestillinger om verden og de målsætninger, vi allerede har?', bliver det med afsæt i den fjerde linje om selvformation, muligt at spørge: Hvilke sandheder, subjektpositioner og former for moral aktualiserer en løsningsmodel som OPI, og ønsker vi at se verden i det lys, vi gør, at have de sandheder, vi lige nu har for hånden, at spille de magtspil, vi gør, og at skabe og blive skabt som de subjekter, vi er i dag?

2.4 FORVENTET AKADEMISK OG SAMFUNDSMÆSSIG INDFLYDELSE OG EFFEKT

Bag afdækningen af de ureflekterede sandheder og subjektpositioner i OPI-feltet ligger overvejelser over, hvorfor en sådan kortlægning overhovedet er meningsfuld, hvilken akademisk og samfundsmæssig indflydelse og effekt jeg ønsker at opnå, hvordan jeg positionerer forskningen i forhold til det politiske felt, der undersøges, og hvordan jeg placerer mig selv i forhold til det undersøgte genstandsfelt.

Afhandlingens akademiske bidrag består først og fremmest i udviklingen af en metode til dispositivanalyse, der ikke blot kan anvendes til analyse af gældende normer og selvfølgeligheder, men også rummer muligheder for at forholde sig etisk-kritisk til disse. Ambitionen er derfor at skabe opmærksomhed om og operationalisere de frugtbare muligheder for refleksion, der ligger i Foucaults forståelse af det dispositionelle niveau. Derfor indeholder afhandlingens første del en positionering i forhold til en række divergerende fortolkninger af, hvad et dispositiv egentlig er. Ligeledes ønsker jeg at demonstrere, hvordan en historie om fremkomsten af en ny tværgående samarbejdsform kan fortælles som en afspejling af en hegemonisk rationalitet i det fluorescerende og foranderlige sociale felt, der udgør det

aktuelle samfund. I det ærinde tjener den samlede kortlægning af OPI som illustrativt eksempel.

I forhold til den samfundsmæssige indflydelse melder der sig især to overvejelser. Den ene vedrører vejen fra mine undersøgelsesresultater til den virkelige verden, mens den anden handler om at kende min rolle som den, der undersøger og ikke som den, der bestemmer. Videnskab bliver ikke automatisk transformeret om til praksis, sådan som eksempelvis den amerikanske forsker i politik og senere præsident for USA, Woodrow Wilson (1856-1924) tilsyneladende troede, da han sidst i 1800-tallet lavede videnskabelige undersøgelser med henblik på at tjene demokratiet. Forholdet mellem videnskab og virkelighed er dog vigtigt.

Den tyske økonom og sociolog Max Weber (1864-1920) holdt i slutningen af sit liv forelæsningen *Science as a Vocation* om forholdet mellem videnskab og politik. Her gav han udtryk for, at demagogen og profeten ikke hører hjemme på den akademiske platform (Weber 1946, s. 139). Weber advarede mod at politisere academia, samtidig med at han advokerede for, at academia bør være skruppelløs i bestræbelserne på at opretholde sin høje akademiske standard. I forelæsningen forklarede Weber sin opfattelse af forskellen mellem videnskab og politik. Når man indtager et politisk standpunkt, lægger man ikke skjul på sine personlige holdninger, men forsøger med ordene som våben at overbevise andre. Inden for videnskabelige sammenhænge gør man sig derimod overvejelser over eksempelvis forskellige betydninger af en politisk term som demokrati, forskellige demokratiske formers indvirkning på samfundet, man sammenholder demokrati med andre styreformers osv. Weber pointerede samtidig, at det er unfair at forklæde sine politiske standpunkter som ”fakta, der taler for sig selv” (ibid., s. 138).

En anden tilgang til forholdet mellem videnskab og samfund finder vi hos Foucault, der i interviewet *Is it really important to think?* (1981) gav udtryk for, at man ikke kan ”modstille kritik og forandring”. Fra dette interview stammer den ofte citerede passage:

Kritik består ikke i at sige, at ting ikke er gode, sådan som de er. Den består i at se på, hvilke typer af antagelser, frihedsrettigheder og erhvervede og ureflekterede tænkemåder, accepteret praksis er baseret på. Vi skal undgå helliggørelsen af det sociale som den eneste aktualisering af virkeligheden, og stoppe med at behandle tanker – der er en essentiel ting i menneskers liv og relationer – så lemfældigt. (ibid., s. 33)

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

Foucault ønskede, at forskeren afdækker og forsøger at ændre de tanker, som eksisterer både ud over og inden for diskurser, men som ofte gemmer sig samtidig med, at de altid motiverer og sætter retning på den daglige adfærd. Det er en transformation fra videnskab til praksis, der indeholder en opfordring til refleksion over selv videnskabelige sandheder, og som ikke ligner Wilsons automatiske årsag-virkningstanke eller Webers opfordring til forskeren om ikke at politisere. Foucault advokerede for at skabe samfundsmæssige ændringer og ændringer i, hvem vi mennesker har mulighed for at blive, som en uadskillelig del af kritikken. Hans metoder, der viser, at ting ikke er så indlysende, som vi tror, ansporer os til at italesætte de ting, som vi ellers lader ske uden at reflektere over dem (Foucault 1988).

Denne tilgang til kritik er velegnet inden for en undersøgelse af et felt som OPI, hvor man ved første øjekast ellers vil sige, at der er masser af italesættelse og refleksion. Metoden tilbyder nemlig et alternativ til den måde, man nu forsøger at skabe forandringer ved at adressere aktørernes forskelligheder og andre begrænsende faktorer. Ved at opfatte disse faktorer som konstanter, som man kan forsøge at overvinde udfordringer i, forbliver man imidlertid inden for eksisterende tænkemåder og opnår derfor højst med Foucaults ord *”en bestemt måde at tilpasse den samme tanke til tingenes tilstand, og dermed kun en overfladisk forandring”* (ibid.) – eller, som undersøgelsen af OPI vil vise: man opnår en næsten uforanderlig konstruktion af cirkelslutninger, hvor de samme barrierer, uforløste potentialer og kulturelle forskelle bliver ved at køre i ring.

Foucault forklarede videre, at i det øjeblik, man ikke længere tænker tingene, som man plejer at tænke dem, sker der det, at virkelig forandring bliver både meget vigtig, meget svær og samtidig mulig. Det er for at opnå denne anderledes-tænkning, at analysen af rationalitet og subjektpositioner i OPI struktureres som en undersøgelse af, hvordan samarbejdsfeltet afspejler dispositivets linjer af viden, magt og subjektivering. Denne undersøgelsesmetode passer ind i den rolle, som Foucault anså for at være forskerens: at netop fordi forskeren arbejder med ’tankeordener’, er det hans opgave at undersøge, i hvor høj grad en befrielse af tanken kan få forandringer til at fremstå så presserende, at man længes efter at realisere dem, selv om de er vanskelige, fordi de er dybt indskrevet i den virkelige verden (ibid.) Foucault argumenterede for, at dette opnås ved at gøre konflikter mere synlige, så de ikke blot fremstår som simple konfrontationer mellem interesser (eksempelvis mellem privat og offentlig sektor) eller som simple institutionelle forhindringer (som f.eks. den offentlige sektors italesatte langsommelighed). Hvis der ikke foregår et arbejde med *tanken*, bliver en hvilken som helst ændring spist af gamle adfærdsformer og institutioner (ibid., s.34).

I tillæg til overbevisningen om, at man ikke kan adskille kritik og forandring, troede Foucault ikke på en skarp opdeling mellem videnskabelig og ikke-videnskabelig diskurs. I interviewet *Considerations on Marxism, Phenomenology and Power* fra 1978 illustrerede han dette med et eksempel: Hvis man læser en bog om medicin fra før ca. 1750, er det svært at forstå, hvad den handler om. Den behandler andre objekter end nutidens lægevidenskab, kaster en anden form for blik på dem og opdeler dem anderledes, end vi gør i dag. Det er et forhold, som falder uden for en sontring mellem sandt og falsk, for det handler om at opfatte verden forskelligt – om at være inden for forskellige former for sandhed på forskellige historiske tider. For at forskere inden for en videnskab kan bedømme hinandens resultater som sande eller falske, skal de anerkende de samme objekter, og det kan kun lade sig gøre inden for samme historiske tids konceptualisering. Der findes dermed aldrig en endegyldig videnskabelig diskurs afgrænset klart fra ikke-videnskabelige. Der eksisterer dog på ethvert givent tidspunkt i historien diskurser, som fungerer tilstrækkelig ensartede og stabile i forhold til visse regler for kontrol, til at man videnskabeligt kan vurdere, hvad der er sandt og falsk – men altid kun ud fra sin egen samtids opfattelse af, hvad der er rationelt (Foucault 1978, s. 104-5).

Det tilstræbes, at afhandlingens forskningsresultater bliver tilgængelige for beslutningstagere, strategikere og praktikere med tilknytning til OPI og lignende samarbejdsområder. Jeg må således finde en stemme, hvormed jeg kan formidle den viden, jeg opnår gennem forskningen: en både præcis, forståelig og bevidst stemme, hvori jeg selv er opmærksom på, at jeg, selv om jeg ikke er politisk i Webers forstand, nødvendigvis positionerer mig i forhold til dominerende rationaliteter ved at stille spørgsmålstejn ved eksisterende sandheder. Formidlingen skal således ske på en måde, så selv dem, der ikke er enige i forskningsresultaterne, vil kreditere dem som forskningsresultater og ikke som politiske synspunkter.

For at finde resonans hos de aktører, der måtte læse mine undersøgelser, er det vigtigt at overlade noget til dem, der er en del af det studerede felt. Jeg ønsker at facilitere et afsæt for refleksion, inspirere til at det bliver interessant at reflektere, og samtidig pushe aktørerne ved gennem inspirationen fra Foucault at gøre det muligt for dem ikke længere at tænke tingene, som de plejer at tænke dem, og derved gøre forandring både vigtig, svær og mulig. Jeg vil finde et passende forhold mellem kritik og mulige veje frem, hvor jeg med inspirationen fra Foucault reserverer mest plads til 'forandring gennem kritik', men samtidig, i Foucaults sene etiske drejning, finder en helt særlig plads til mere konkrete alternativer til forestillingen om eksisterende fastlåste kategorier og dualismer.

KAPITEL 2. OVERORDNET METODE, FORSKNINGSSPØRGSMÅL OG FORVENTET EFFEKT

Modellen for æstetik i tværgående samarbejder, der udvikles i afsnit 6.6.4, udgør et konkret refleksionsredskab, men også afhandlingens samlede tilgang til metode, teori og arkiv er tænkt som inspiration til refleksion over de selvfølgeligheder, normer og myter, man normalt ikke reflekterer over, når man eksempelvis taler ud fra konkrete forestillinger om samarbejdspartnere.

Når man udvikler en kritik i form af en eksponering af ureflekterede perspektiver og subjektpositioner, løber man en risiko for at lyde bedrevide. I begrebet *afdække* ligger implicit nogle subjektpositioner, hvor forskeren er vidende og de undersøgte er mindre vidende og ignorante: ”*Når man forsøger at finde det, der gemmer sig under det åbenlyse, skabes en herredømmeposition*” (Rancière 2004, s. 49). Jeg kan kun appellere til, at man ikke betragter mit bidrag som et forsøg på at ophøje mig til ekspert i at afsløre skjulte uhensigtsmæssigheder, men blot påtager mig et stykke gravearbejde på alles vegne, men med min egen gravemetode, som gerne må udsættes for kritik, ligesom andre gerne må grave i feltet på deres måde. Jeg har selv været en del af aktørfeltet inden for OPI i flere år, så betragt mig som en, der har fået muligheden for at lave et stykke alternativt analysearbejde med henblik på at blive ikke bedrevide, men anderledesvidende. Jeg ønsker ikke at producere én form for hierarki, mens jeg forsøger at eliminere et andet. Jeg vil udfordre Latour, når han siger: ”*Kan du nu se, hvorfor det føles så godt at have et kritisk sind? Hvorfor kritik, den mest tvetydige farmakon⁴, er blevet et så potent euforisk narkotikum? Du har altid ret!*” (Latour 2004, s. 238-39).

Det engelske Råd for økonomisk og samfundsmæssig forskning skelner mellem tre forskellige typer af forskningsmæssig effekt (ESRC 2016), alle med indvirkning på det omgivende samfund. *Instrumentel effekt* søger at skabe adfærdsændringer og påvirke lovgivningen eller udviklingen af politik, praksis og offentlige ydelser ved gennem dialog at linke abstrakt forskningsbaseret viden til praksis. Eksempler på kendte forskere, som har skabt instrumentel effekt, er strukturalister som Marx og Nietzsche, der i deres unge år opfattede sig selv som eksperter, mens andre var ikke-vidende. De ønskede at blottlægge underliggende ideologier og dekonstruere og afsløre gemte historiske undertrykkende strukturer og falske overbevisninger. De foretog negativ, men også skabende kritik ved at afdække og gøre alternative praksisser mulige (Marx 1979; Nietzsche 1999). Både Marx og Nietzsche ændrede dog syn på deres egen videnskabelige tilgang og begyndte at lave tendensanalytik ud fra en ny erkendelse af, at historien ikke determinerer

⁴ Lacour synes at være inspireret af Platons brug af ordet *farmakon* i *Faidros*, hvor det har en dobbelt betydning som både gift og medicin (Platon 1992).

fremtiden, men blot muliggør forskellige retninger, den kan tage (Kristensen 2008, s. 15-16).

Konceptuel effekt bidrager til forståelse af samfundsmæssige og politiske emner ved at skabe nye rammer for debat og udfordre eksisterende perspektiver på, hvilken evidens og hvilke vidensformer der er nødvendige for praksis. Effekten skabes med udgangspunkt i en række teser og ofte i samspil med praksis. Den tredje måde at skabe forskningsmæssig effekt består i *kapacitetsopbygning* gennem teknisk og personlig kompetenceudvikling af ledelser og medarbejdere i en virksomhed eller offentlig institution.

Afhandlingen tilstræber at lægge sig tættest på den konceptuelle effekt, men har i sine *diagnostiske beskrivelser* ikke etableret det samspil med praksis, der ofte kendetegner denne form for effektskabelse. Reelt placerer afhandlingen sig derfor et sted mellem den konceptuelle og den instrumentelle effekt, hvilket blot øger bestræbelserne på at formidle dens resultater med en stemme, der inspirerer til refleksion i praksis.

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

Foucaults arbejde strakte sig over en periode på 30 år, fra han i 1954 udgav bogen *Mental Illness and Psychology*, der med en revideret udgave fra 1962 viser det dramatiske skifte i hans tænkning fra stor respekt for psykoterapien i førsteudgaven til en kritisk afdækning af sindssyge som et historisk opstået fænomen i 1962-udgaven (Dreyfus 2008). I bøger, forelæsninger og interviews blev Foucault ved med at udvikle den kritiske tænkning gennem analyser af, hvordan skiftende sandheder om verden op gennem historien skabes i et tæt samspil mellem magt og viden. Han lod sig aldrig sætte i bås og lagde sig aldrig fast på entydige definitioner af de nøglebegreber, han anvendte, ligesom han indtil sin død i 1984 blev ved med at introducere nye nøglebegreber, hvoraf *dispositiv* er et af de sidste.

3.1 HÅNDTERING AF UDFORDRINGERNE I FOUCAULTS VÆRKTØJSKASSE

Foucaults koncepter kan ansues som en form for analytiske prismes, der kan guide retningen for en analyse, men som, alt efter hvordan de teoretiske nøglebegreber brydes gennem prismet, kan belyse den sociale verden på forskellige måder, men altid som en form for konstruktion. Foucault forklarede selv, at hans

koncepter kun har en metodologisk funktion. [...] Det er ikke et spørgsmål om at identificere virkelighedens generelle principper gennem dem, men om på en eller anden måde at indkredse den analytiske flade. (Foucault 1997b)

Flere forhold gør det udfordrende at udarbejde en Foucault-inspireret analyse. Det gælder hans anvendelse af almindeligt kendte ord i alternative betydninger, herunder brugen af franske ord, der vanskeligt lader sig oversætte til dansk og engelsk, hans konstante videreudvikling af begreberne og anvendelse af begreber, der ligner hinanden, hans afvisende forhold til normativitet og hans selvudråbte mangel på metode. Endvidere ligger der en analytisk udfordring i Foucaults kritik af undersøgelser, der analyserer objekter og aktører, som om disse størrelser er naturgivne, hvor ”*det faktisk er en forbindelse mellem praksisser, rigtige praksisser, der har produceret dem og efterladt deres mærker på virkeligheden*” (Foucault 2008c, s. 7). Som Deleuze præciserede; ”*det universelle forklarer faktisk ingenting; det er det universelle, der bør forklares*” (Deleuze 1992, s. 162). Endelig er det

kendetegnende for Foucault, at han ikke analyserede aktørernes handlinger, men derimod undersøgte skabelsen af subjekter, objekter og relationer (Villadsen 2013, s. 344). Det er et undersøgelsesfokus, der synes at blive samlet i hans dispositivbegreb. Oven i alt dette skal lægges, at Foucault-fortolkere ofte henviser til andres misopfattelse af Foucault, enten af hans enkelte begreber og analyser, eller af, hvorvidt der er tale om brud eller kontinuitet i Foucaults karriere.

Blandt de af Foucaults nøglebegreber, der er almindeligt kendte ord, som han anvendte i helt andre betydninger, end vi er vant til, og som ligger langt væk fra ordbøgernes forklaringer, er termer som magt, viden, sandhed, teknologi og problematisering. Hertil kommer, at Foucault løbende ændrede og raffinerede sin anvendelse af begreberne. Han var bestemt ikke de faste definitioners mand, men jonglerede med en række termer, som han tillagde skiftende betydning, alt efter hvilken kontekst og hvilke analyser han anvendte dem i. Et uomtvisteligt træk ved hans anvendelse af begreberne synes dog at være, at de tillægges en betydning, der gør dem anvendelige til at analysere, hvordan mennesker konstruerer sig selv som subjekter for egne handlinger og som subjekter og objekter for viden og udøvelse af magt (Foucault 1987, s. 103).

Et af de begreber, det kan være svært at forstå, fordi det i danske og engelske oversættelser ikke giver de samme associationer som den franske term giver i Foucaults hjemland, er dispositiv, som udgør grundstammen i afhandlingens analyser. Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2005) forklarer, hvorledes *dispositiv* stammer fra det latinske substantiv *disponare*, der betyder 'orden', 'anordning', 'fordeling' eller 'opstilling'. På fransk betyder *dispositif* en mekanisme, der regulerer, hvordan noget kan gøres, eksempelvis et lyskryds. Det kan også betyde planlægningsproces eller i ordstillingen '*dispositif de jeu*': at eksekvere strategien. Inden for jura dækker dispositiv den afsluttende, operative del af en lovtekst, og i militært regi anvendes begrebet om en samling af tiltag, der er ordnet i forhold til et strategisk formål (ibid. s. 154). En prototype på en biograf eller en fodboldbane er ligeledes et dispositiv.

Det latinske substantiv *disponare* er beslægtet med verbet *dispono*, der betyder disponere, distribuere eller arrangere. *Dispono* er en sammensætning af det latinske præfiks *dis*, der angiver en spredning eller opsplitting i forskellige retninger (Dansk Fremmedordbog 1999), og verbet *pono*, der betyder placere (www.glosbe.com). I Foucaults dispositivbegreb afspejles denne betydning ved, at dispositivet disponerer til bestemte måder at fordele mennesker, viden og objekter i tid og rum. På dansk får vi ikke automatisk disse associationer, når vi hører begrebet dispositiv – eller 'installation', som det også oversættes til (Foucault 2015). Jeg opfordrer derfor til, at man tænker 'disponere til', når

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

man støder på begrebet i denne afhandling – og at man husker, at det, der disponerer, er under gensidig indflydelse med det, der disponeres.

Det andet forhold, der gør det udfordrende at arbejde med Foucault, er, at han gennem hele sin karriere videreudviklede de begreber, han anvendte. Det gør det vanskeligt at definere en præcis foucauldiansk betydning af det enkelte begreb. Det gælder eksempelvis *magt*, der hos Foucault skal forstås som skabende magtrelationer. Foucault sagde i et interview kort før sin død; ”Jeg anvender næsten aldrig ordet ‘magt’, og når jeg sommetider gør, er det altid en forkortelse af det udtryk, jeg altid anvender: magtrelationerne” (Foucault 1984a, s. 122). Selv i betydningen magtrelationer udviklede han begrebet, fra han omkring 1970 begyndte at anvende det i betydningen produktiv magt, til han fra slutningen af 1970’erne talte om governmentality og ledelse af selvledelse (*conduct of conduct*), og til sidst, i første halvdel af 1980’erne, talte om subjektivitet som aktualisering af magtforhold.

Den tredje analytiske vanskelighed udspringer af Foucaults forhold til normativitet, som det kan være udfordrende at forholde sig til ud fra en vestlig tankegang, hvor vi er vant til at tænke i godt og ondt og have idealer for, hvordan tingene bør være. Foucault talte imod ethvert normativt perspektiv og pointerede, at han ikke indtog nogen universel kritisk position:

Den imperative diskurs på det teoretiske domæne, der består i at sige ‘elsk dette, had dette, dette er godt, dette er dårligt, vær for dette, tag jer i agt for dette’, forekommer mig på alle måder kun at være en æstetisk diskurs, som kun kan være baseret på valg af æstetisk karakter. Og den imperative diskurs, der består i at sige ‘kæmp imod dette, og gør sådan på denne måde’, forekommer mig at være meget spinkel, når den leveres fra en læringsinstitution eller blot på et stykke papir. I hvert fald forekommer det mig, at dimensionen, der foreskriver, hvad der bør gøres, kun kan træde frem i et felt af virkelige kræfter, hvilket vil sige et felt af kræfter, som ikke kan skabes af ét talende subjekt alene og på basis af hans arbejde, for det er et felt af kræfter, som ikke på nogen måde kan kontrolleres eller hævdes inden for denne form for imperativ diskurs. Derfor, siden der skal være et imperativ, vil jeg foretrække det, som understreger, at den teoretiske analyse, vi forsøger at lave, helt simpelt er et betingende (conditional) imperativ af denne art: Hvis du ønske at kæmpe, er her nogle nøglepunkter, nogle linjer af kraft, nogle forsnævringer og blokeringer. [...] Selvfølgelig er det op til mig, og andre, der arbejder i samme

retning, at vide hvilke områder af virkelige kræfter vi skal forholde os til for at lave taktisk effektive analyser. (Foucault 2007a, s. 18)

Foucaults inspiration fra Nietzsche i valget af forskningsobjekter, som eksempelvis kristendommen, medicinen, fængslet, asyllet, seksualiteten og moralen, og dermed hans fremhævelse af disse fænomener som områder af virkelige kræfter, som taktiske analyser bør forholde sig til, kan dog betragtes som en form for normativ tilgang. Intet perspektiv kan sige sig fri for at rumme en eller anden form for værdimæssig og etisk/moralsk tilhørsforhold, således også Foucaults valg af forskningsobjekter, der afspejler, hvad der ikke skal have lov at stå uproblematiseret hen. Den ikke helt normfri forskningstilgang fik desuden endnu et udtryk i Foucaults analyser af den græske antik, hvilket vil blive udfoldet i kapitlet om linjer af selvformation.

Foucaults analysestrategi udgør dog et brud med den vestlige etik, der får os til ofte ureflekteret at godtage normer om godt og ondt, som om disse nærmest udgør sandheden om verden. Hans afsløring af smagsafhængige konstruktioner i de diskursive imperativer, som prøver at diktere, hvad der er godt og dårligt, rigtigt og forkert osv. er central for afhandlingens metode, hvor tilgangen sætter kursen for analyser, der ikke handler om eksempelvis de konkrete barrierer i OPI, men om hvilke spil om magt, sandhed og identiteter der skaber barriererne som sandheder i det sociale felt. Valget af en ny tværsektoriel samarbejdsform som et område af virkelige kræfter, der kan udarbejdes en taktisk effektiv analyse ud fra, synes relevant i en tid, hvor velfærd, økonomisk udvikling og effektivitet fylder meget i den offentlige debat. Det er dog samtidigt et normativt valg, der afspejler, at jeg ikke synes, at de ureflekterede sandheder, der aktualiseres i samarbejdsformen, bør forblive uproblematiserede.

Fjerde analytiske udfordring ligger i Foucaults kritik af, at undersøgelser af institutioner har en tendens til at forklare eksistensen af en institution med reference til et givent objekt, som eksempelvis 'de sindssyge' eller 'fængslerne'. Det svarer til at undersøge OPI med reference til henholdsvis privat og offentlig sektor som to naturgivne fænomener med faste karakteristika, og ikke som noget, der er historisk konstrueret. Foucault opfordrede til i stedet, at "*gå bag om institutionen, for bag denne at finde en magtteknologi*" (Foucault 1978 s. 120) – i dette tilfælde en analyse af, hvilke magtrelationer, der opretholder dikotomien privat-offentlig sektor og skaber et fænomen som OPI.

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

Endnu en udfordring opstår på baggrund af den analysetilgang, Foucault praktiserede. Han beskrev tilgangen som eksperimentel, uden en egentlig metode og uden en veludviklet og fast defineret teoretisk ramme:

Jeg er optaget af relationerne sandhed/magt, viden/magt. Nu er dette lag af objekter, eller nærmere dette lag af relationer, svært at få hold på; og da jeg ikke har en generel teori, som kan indfange disse relationer, er jeg, om du vil, en blind empirist, hvilket er den værste af alle situationer. Jeg har ingen generel teori, og jeg har heller ikke noget pålideligt instrument. (Foucault 1977b, s. 404)

Hvad Foucault imidlertid havde, var en evne til at vise, at det givne ikke er givet. Derudover havde han en speciel skrivestil, der i øvrigt havde visse ligheder med den måde, som Nietzsche og Deleuze skrev på. Ved at anvende poetiske virkemidler tager Foucaults, Nietzsches og Deleuze's tekster læseren med på en rejse, hvor vedkommende får indsigt i noget, han eller hun ikke var bevidst om. På den måde placerede de tre tænkere sig som kritikere i en position som dem, der var i stand til at se og formidle, hvordan det, andre opfatter som sandhed, er historiske konstruktioner, som forandres over tid.

Det leder til endnu en udfordring: Foucaults anvendelse af begreber, hvis betydning og funktion ligner hinanden meget. Valget af det eller de Foucault-begreber, man anvender i sin analyse, bliver derfor delvist et spørgsmål om nuancer i begrebernes betydning. Det vil jeg illustrere med en diskussion af dispositiv- vs. governmentalityanalyse.

3.1.1 DISPOSITIVANALYSE VS. GOVERNMENTALITYANALYSE

Foucaults nøglebegreber relaterer alle til hinanden. De synes hver især at udgøre større eller mindre indspark i hans samlede offensiv for at afdække den sociale virkelighed som et historisk betinget spil om produktion af subjekter og sandhed. Dispositivbegrebet har store ligheder med det governmentality-begreb, som Foucault udviklede i forelæsninger og artikler i 1976-79, altså i samme periode som han anvendte dispositivbegrebet.

Sammenfaldene er særligt tydelige i senere operationaliseringer af de to analysetilgange. Hvor Deleuze i sin analytiske tilgang til dispositivanalysen undersøger linjer af synlighed, spørger Mitchell Dean i sit forslag til governmentalityanalysen, hvilke iagttagelsesformer der er på spil. Hvor dispositivanalysen undersøger linjer af udsigelser, spørger governmentality-analysen, hvilke begreber for procedurer og skabelse af sande udsagn der er på spil. Mens dispositivanalysen fokuserer på linjer af kraftstrømme,

undersøger governmentalityanalysen gennem hvilke teknologier og mekanismer, der kan styres, og endelig undersøger dispositivanalysen linjer af selvformation, mens governmentalityanalysen spørger, hvilke former for subjektivitet der søges etableret (Dean 2010; Deleuze 1992).

Sammenligningen mellem dispositiv- og governmentalitybegrebet er ikke et forsøg på at lave en kunstig adskillelse mellem to af Foucaults væsentlige begreber. Et valg af analyseredskab i et begrebsapparat med så store overlap som hos Foucault bør dog begrundes, og tjener endvidere, som Burrell (1988) bemærker, det formål at differentiere mellem forskellige måder at tænke og forske på inden for den brede og forskelligartede foucauldianske tradition. Der synes især at være én markant forskel mellem Deleuze's og Deans analysemetoder. Deleuze's fjerde linje handler om subjektets skabelse af sig selv ud fra et bevidst forhold til samfundets eksisterende sandheder og normer. Det er en dimension af dispositivet, som Foucault ifølge Deleuze tænkte ind, fordi han havde behov for at finde en ny orientering for dispositiverne for at hindre dem i at blive låst inde i ubrydelige linjer af magt (Deleuze 1992, s. 160-61). Hos Dean dækker spørgsmålet om, hvilke subjektpositioner der søges etableret, overvejende den udefrakommende subjektskabelse, der disponeres fra styringsteknologierne. Den fjerde dispositivlinje, der skærpes yderligere i afhandlingens perspektiv, tilbyder dermed en eksklusiv plads til at udfolde, hvordan Foucaults inspiration fra de oldgræske etisk orienterede selvpraktikker (se afsnit 6.6) kan inspirere til at udvikle alternative måder at forholde sig til gældende sandheder og moral, og det er netop afhandlingens centrale ærinde.

Governmentality kan anskues som den konstellation, hvor sikkerheds-dispositivet bliver vigtigere end lov- og disciplindispositiverne (disse dispositiver beskrives i afsnit 4.2), ikke ved at erstatte dem, men ved at bruge og påvirke dem i disponeringen af social udveksling. Det forklarede Foucault på følgende måde: *"Med governmentality mener jeg ensemblet [...], der har sikkerhedsdispositivet som sit essentielle tekniske instrument"* (Foucault 2004, s. 108-9). Governmentality synes således at være en specifik konstellation mellem tre specifikke dispositiver. Foucault forklarede endvidere, at *"kontakten mellem teknologier til dominans over andre og selvteknologier kalder jeg governmentality"* (Foucault 1988, s. 19). Teknologier til dominans over andre – også kaldet ledelsesteknologier eller magtteknologier – består af de komplekse og mangfoldige kræfter, der gennem lovgivning, professioner, administrative procedure, økonomiske strukturer, arkitektur osv. muliggør indsættelsen af bestemte politiske programmer og rationaliteter i det sociale felt (Miller & Rose 2008, s. 63).

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

Governmentality handler således om de aspekter, der karakteriserer ledelse, men ikke i den smalle statscentrerede betydning, hvor staten og samfundet bliver ledet via politiske og institutionelle systemer. Governmentality handler om en bred vifte af ledelsesteknologier og ledelsespraksisser, der omfatter klassiske ledelseshandlinger, såsom procedurer, standarder, målinger, kompetencevurderinger, familieliv, medicin, arkitektur, uddannelse og overvågning (Huxley 2010, s. 195). Dermed er governmentality et samlebegreb for den måde at styre på, som karakteriserer magten i moderne vestlige samfund, hvor den på samme tid er totaliserende i forhold til befolkningen og individualiserende i forhold til det enkelte menneske.

Governmentalityanalysen er ligesom dispositivanalysen ikke aktørcentreret. Ledelsesteknologier former subjekter og påvirker det enkelte menneskes selvledelse, så det kan indgå i samfundet i den rolle, det subjektiveres til. Distinktionen mellem regerings- og ikke regeringsaktører, eller mellem strategikere og praktikere i OPI, bliver i den sammenhæng uden betydning, fordi det centrale begreb inden for governmentality, 'ledelse af selvledelse' (conduct of conduct), dækker formning af handlinger og normer for alle aktører (Death 2010, s. 238).

Governmentalityanalysen kan afdække, hvordan magtteknologier som samarbejdsdiskurser og lovgivende regulering af offentlig-privat samarbejde arbejder sammen med selvteknologier i skabelsen af eksempelvis det samarbejdende og innoverende subjekt i skikkelse af bl.a. projektledere, teknologiudviklere og innovative offentlige medarbejdere. Governmentality-konceptet handler således om produktiv magt og om at lede mennesker på distancen eller få dem til at lede sig selv. Det er en analyseform, der kan kortlægge OPI som en tilsynekomst i et spændingsfelt mellem ledelse af aktørerne og aktørernes selvledelse, hvor dispositivanalysen kan kortlægge samarbejdsformen som en aktualisering af overordnede logikker, der i samspil med det sociale felt skaber sandheden om den sociale virkelighed. I den sandhed er OPI ikke nødvendigvis en selvfølgelighed. Det er her, i dispositivanalysens fokus på det selvfølgelige, at jeg har fundet spor af, hvorfor OPI i så høj grad konstrueres som bl.a. en modsætning mellem barrierer og potentialer. Endvidere er dispositivanalysens fjerde linje som en *line af escape* (Deleuze 1992) helt afgørende for den måde, afhandlingen tænker på, inden for det, Burrell (1988) kalder den brede foucauldianske tradition.

Undersøgelsesfokusset for de to Foucaultinspirerede måder at tænke på er således forskellige. Den dispositionelle tilgang er velegnet til studier, der er interesserede i at afdække, hvordan bestemte fænomener, som eksempelvis OPI og dets diskurser og praksisser, er indlejret i bestemte disponerende

arrangementer, der har en anordnende virkning på både materielle og ikke materielle elementer. Governmentalitytænkningen tilbyder derimod en egnet ramme til at analysere specifikke koblinger mellem ledelsesteknologier og forekomster af individuel selvledelse (Gailing 2016).

Governmentalityanalyser anvendes dermed til at undersøge den særlige styringsrationalitet og de styringsinstrumenter, der er herskende i vestlige velfærdssamfund. Analyserne fokuserer på forholdet mellem viden, magt og subjekt i det moderne samfund, hvor der i kontinuerlige cirkulære processer indføres viden via styringspraksisser, samtidig med at styringspraksisser producerer ny viden. Governmentalityanalysen undersøger de tekniske redskaber, praksisser og institutioner, som søger at forme vores tanker, selvforhold og handlinger (Dean 2010). En governmentalityanalyse af OPI ville således tage afsæt i de konkrete, bestemmende faktorer, som influerer på samarbejdsformen. Analyserne ville fokusere på den særlige form for tankesystemer, som Foucault kaldte styresystemer, et begreb, han anvendte til at beskrive, hvordan man gennem tiden har tænkt sig verden og menneskene styrbare. De enkelte styresystemer opstår samtidig med, at det gennem historien bliver muligt at tænke forskellige problematiseringer af verden. De er ikke svaret på allerede opståede ledelsesproblemer, men baner vejen for skiftende ledelsesrationaler, inden for hvilke ledelsen udøves som konkrete sociale hændelser (Jensen 2013, s. 176).

Governmentalityperspektivet tilbyder således en måde at analysere magt-relationer inden for et empirisk fænomen, hvor disse relationer ikke umiddelbart er tydelige (Gailing 2016). Dermed åbner governmentalitystudier vores forståelse for en bestemt form for magtrelationer, nemlig de neoliberale strategier, der skaber autonome individer, som udøver økonomisk, politisk og social rationalitet i de selvregulerende, iværksættende og konkurrerende valg og beslutninger, de tager (Campbell 2010, s. 35).

Det er dog ikke afhandlingens formål at vise, *hvordan* de neoliberale strategier afspejles i OPI. Formålet er mere bredt at undersøge, *hvilken rationalitet* der findes i og omkring fremkomsten af den nye og ikke fuldt integrerede samarbejdsform. Det synes at indbefatte logikker, der dels er neoliberale, men også – som gennemgået under OPIs institutionelle miljø – rækker ud over neoliberalismens fordringer. Formålet er desuden at åbne et rum for den særlige refleksivitet eller de særlige selvpraksisser, som Foucault (2008a; 2015) analyserede i sine sidste værker. Her tilbyder Deleuze's operationalisering af dispositivet med den fjerde linje som en *line of escape* netop en plads til den form for refleksion, der er den vægtigste årsag til, at dispositivet er valgt som analyseredskab.

Jeg er enig med Gailing i betragtningen om, at mens individet i governmentalitytankegangen indtager bestemte subjektpositioner for eller imod ledelsesteknologierne, producerer dispositivet ureflekterede hverdagspraksisser (Gailing 2016), som dispositivanalysen giver mulighed for at reflektere over. Hertil vil jeg tilføje, at dispositivanalysen tillige tilbyder en eksklusiv plads til at lade sig inspirere af den græske antiks æstetiske principper i arbejdet med at frigøre sig fra den udefrakommende subjektivering. Derfor er dispositivanalysen velegnet til at analysere de forhold ved OPI, der fra begyndelsen satte retning på indeværende undersøgelse: at sætte fokus på, at aktørerne reflekterer over eksempelvis bestemte barrierer, men ikke over hvorfor de reflekterer over disse barrierer.

3.2 UDARBEJDELSE AF EN METODE MED AFSÆT I FOUCAULTS KRITIK AF TRADITIONELLE VIDENSKABSTEORETISKE RETNINGER

Foucault tog afstand fra eksakte videnskaber, der forsøger at forstå verden entil-en. Han tog ligeledes afstand fra fortolkning, hermeneutik og fænomenologi. I forhold til fænomenologien kritiserede Foucault dens forsøg på at afdække et autentisk, grundlæggende subjekt gennem analyser af hverdagslivet. Foucault ønskede i stedet at opløse ideen om det essentielle subjekt. Han var derfor på linje med Deleuze i betragtningen om, at en analytikers opgave ikke er at forstå, hvilken mening der ligger bag det umiddelbart synlige. Deleuze forklarede med en metafor, at samfunds-forskeren bør lære at forstå magtens hieroglyffer på samme måde, som egyptologerne gradvist må lære at forstå de skrifttegn, der i første omgang forekommer at være ulæselige. Selvom hieroglyffer kan være umanerligt svære at få mening ud af, danner de nemlig ikke noget komplot (Bruun Jensen u.å.; Deleuze 2000, s. 92; Deleuze & Guattari 1983; 2004). Der er ikke nogen bagvedliggende konspiratorisk mening i dem. Alt, hvad de betyder, findes i selve skrifttegnene.

Ved flere lejligheder kritiserede Foucault tendensen til at fortolke ytringer og tekster i en evig søgen efter at finde ud af, hvad de 'virkeligt mener' og finde sandheden bag dem. Foucaults måde at tilgå historien var ikke hermeneutisk. Han fortolkede ikke sit arkiv, men betragtede de tekster, han analyserede, som monumenter (Foucault 2002, s. 7). Frem for at lede efter skjulte dybder, foreslog han derfor, at diskurser anskues som plane flader, som man kan finde mønstre på tværs af. I stedet for eksempelvis at undersøge, hvad de skriftlærde kristne munke i 1300-tallet *mente* med deres tekster, anvendte Foucault teksterne som indikatorer på, hvilke strukturelle systemer og overordnede dispositioner for det sociale, de var skrevet indenfor. Den enkelte tekst i foucaultinspirerede analyser er derfor udgangspunktet for analysen, men kun

fordi den indikerer noget om den overordnede konfiguration, som den er skabt indenfor. Tilgangen til arkivet er følgelig at lade hver enkelt tekst tale for sig selv uden på forhånd at bedømme nogle kilder som vigtigere end andre, og derefter finde fælles træk i de forskelligheder, der træder frem. Foucault forklarede det på denne måde:

Jeg behandler praksisser, institutioner og teorier på samme plan og i henhold til de samme isomorfismer, og jeg kigger efter den underliggende viden (savoir), som muliggør dem, det stratum af viden, som konstituerer dem historisk. [...] Alle disse praksisser, disse institutioner og teorier, tilgår jeg som spor, og næsten altid som verbale spor. Ensemblet af disse spor konstituerer en slags homogent domæne: man etablerer ikke på forhånd en forskel mellem sporene. Problemet er at finde fælles træk, som er forskellige nok til at konstituere [de konstanter], der karakteriserer et vist antal spor. (Foucault 1994, s. 262)

Med dispositivbegrebet, som Foucault i slutningen af 1970'erne anvendte til at forklare, hvordan hans genealogiske undersøgelser var et forsøg på at afdække historisk opståede og stadig betydende dispositive (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 153), er der rig mulighed for at fortælle historien om OPI som et ensemble af spor, der deltager i konstruktionen af en slags homogent domæne. Genealogien udgør den form for historie, der redegør for konstitueringen af viden, diskurs, objekter osv., uden at behøve at referere til et subjekt, som enten er transcendentalt i forhold til begivenhederne eller bevæger sig i sin tomme ensed gennem historien (Foucault 1980, s. 117). Metoden er en anerkendelse af, at både historien selv og den måde, den fortælles på, er politisk og opstår i et felt af kompleksitet, forgreninger og pluralitet, hvis fluorescerende struktur udøver en kraft på ethvert historisk tidspunkt og potentielle fremtider. Ved at koble genealogien til dispositivbegrebet fremstår Foucaults fortælling i *Galskabens historie* som fortællingen om fremkomsten af en udskillelseteknologi (Foucault 2003), *Klinikkens fødsel* var historien om helbredelseteknologi som dispositiv (Foucault 2000), i *Ordene og tingene* var det fremanalyserede dispositiv epistemet (Foucault 2006), og i *Overvågning og straf* demonstrerede Foucault fremkomsten af disciplindispositivet (Foucault 2002; Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 167). Analyser, som afhandlingens undersøgelse af OPI, er således hjulpet på vej af, at historiske tilblivelser allerede er så velbeskrevne, og at det dermed er sandsynliggjort, at det sociale er historisk opstået.

Spørgsmålet er så blot, hvordan man med afsæt i en tænker som Foucault kan placere andre mennesker i en position, hvor de kan forholde sig til den afdækkede praksis og viden og bruge det til noget. Kan det sætte gang i

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

refleksion og forandring at afdække noget? Det mener jeg, at det kan. Diskussionen handler i bund og grund om forskerens ethos, forstået i den retoriske betydning, som den troværdighed modtageren tillægger afsender (Jørgensen & Villadsen 2009, s. 88). Med andre ord; er min analysetilgang og de diagnostiske beskrivelser troværdige? Det forsøger jeg at gøre dem ved for det første at bygge undersøgelsen op omkring dispositive teori og Deleuze's og andre Foucaultfortolkeres operationalisering af dispositive analysen. For det andet lader jeg konkrete kilder og en mangfoldighed af perspektiver fra det studerede felt komme til orde i undersøgelsen, og for det tredje præsenteres analysen som et *illustrerende eksempel* i Olbrechts-Tyteca og Perelmans (1969) forståelse, hvor eksemplet tilskrives en argumenterende og overbevisende magt, der er fuldt ud lige så effektiv som formelle logiske argumenter. Det illustrerende eksempels argumentative kvaliteter er måske endda stærkere end formelt opbyggede argumenter, fordi eksemplet transformerer det komplicerede til noget konkret og nærværende, så modtageren kan identificere sig med det og engagere sig i dét, som eksemplet illustrerer. Ved at anvende det retoriske virkemiddel *evidentia*, der er levendegørelse af en fortælling, så modtageren kan se tingene for sine øjne (Kock 2010), får det vellykkede illustrerende eksempel ikke blot modtageren til at forstå, men til at *se* det, som afsenderen ønsker at fokusere på.

I bøger som *Overvågning og straf* og *Viljen til viden*, der handler om så umiddelbart forskellige fænomener som straf og seksualitet, anvendte Foucault netop fortællingen til at levendegøre beskrivelserne af fremkomsten af strategiske magtrelationer (Deleuze 2006, s. 89). I fortællingen om OPI som en aktualisering af overordnede logikker og tilgængelige subjektpositioner bruger jeg tilsvarende fremkomsten af den nye samarbejdsform til at illustrere nogle af de mønstre, der findes i den måde, vi opdeler mennesker og lader dem interagere i det moderne samfund. En lignende historie kunne være fortalt om etableringen af et tværfagligt team på en døgninstitution, en ændret opgavefordeling mellem faggrupper eller en bankfusion.

Tidligt i sit forfatterskab tilsluttede Foucault sig Nietzsches betragtning om, at fakta allerede er en fortolkning (1967, s. 189), og han beskrev flere gange sit eget arbejde som fiktion (Foucault 2006, s. 40; 1980, s. 193). Med det mente han ikke, at han ikke fortalte sandheden, men at han nødvendigvis skrev konstruerede historier om verden, netop fordi det ikke er muligt at skrive en transparent repræsentation af 'virkeligheden'. I afhandlingens anden del fremstår denne problematik tydeligt. De diagnostiske beskrivelser af OPI er så åbenlyst ikke en transparent genfortælling af en håndgribelig virkelighed. De udgør et blik på samarbejdsformen, der er formet af et metodologisk fokus på, hvordan den i en seksårig periode aktualiserer nogle af de fluktuerende

dispositivlinjer, der løber gennem samfundet og får en specifik fremtoning i OPI.

Ved at inddrage en rimelig variation af perspektiver og kilder, der tegner et socialt spil ud fra forskellige vinkler, stræber afhandlingen efter at give en retfærdig om end aldrig fyldestgørende beskrivelse af samarbejdsformen. Det første skridt i den proces er at arrangere et arkiv, en metode og et teoriapparat ud fra Foucaults undersøgelsesmetoder og begreber samt en række fortolkninger af hans arbejde.

3.3 ARKIV – KRITERIER, KILDEOMFANG OG KONKRETE ANALYSETILGANGE

Foucault indsamlede et meget omfattende kildemateriale til sine genealogiske undersøgelser af mulighedsbetingelserne for, hvad der kan siges, tænkes, føles og gøres på bestemte tidspunkter i historien (Heede 2004, s. 47). I forelæsnningen *Two Lectures* forklarede han, hvordan han i sine genealogiske undersøgelser fokuserede på *subjugated knowledge* (Foucault 1980, s. 81-83), der hos Heede oversættes til *undertrykt viden*. Denne viden består af det historiske indhold, der ligger gemt i store formelle, historiske fortællinger, og er blevet underkendt og dømt ude som ikke betydende af en funktionalistisk og systematiserende tilgang til historieskrivning. Den undertrykte viden er hos Foucault

det, det hele handler om. Begivenheder skal registreres uafhængigt af enhver samlende, og dermed systematiserende, teori. Begivenheder er det, de er, slet og ret. Pålæg ikke materialet en abstrakt og samlende orden. Det vil skjule og transformere det i et større narrativs navn. (Jørgensen 2002, s. 33)

Den undertrykte viden består af forskellige typer af diskvalificeret viden. Den ene type kaldes *naive knowledge* eller *popular knowledge*. Den udgør lokal viden, der ikke lever op til videnskabelige standarder, men hensynger et upåagtet liv parallelt med den viden, der efterfølgende huskes gennem historiefortælling. Heede oversætter i tråd med Foucaults oprindelige franske term *le savoir des gens* denne form for viden til *folkeviden*. Den kunne hos Foucault bestå af eksempelvis den syge eller fængsledes oplevelse af de institutioner, de var anbragt på. Den anden type er *erudite knowledge*, eller hos Heede: *sprænglærd viden*. Den består af omhyggeligt nedfældet viden i støvede rapporter og andre dokumenter, som ingen læser (Foucault 1980, s. 81-83; Heede 2004, s. 47-48).

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

I stedet for at tilgå materialet ved at lade dets iøjnefaldende fakta komme til orde og på den måde kumulere en selvindlysende sandhed, underminerede Foucaults dataindsamling snarere gængse sandheder, end den understøttede dem. Foucault indsamlede empiri, der viste begrænsningerne og vilkårligheden i eksisterende viden og sandhed. Han viste, at institutionaliseret viden ofte består af omhyggeligt og strategisk producerede sandheder, der er baseret på udelukkelse af andre former for viden og ofte også udelukkelse af deres egen historiske tilblivelse. Sandheden er altså ikke derude et sted og venter på at blive afdækket (O'Farrell 2005, s. 87).

Ligesom Foucault undersøger denne afhandling flere typer kilder og holder fokus på den undertrykte viden, der udgøres af de tilsyneladende ahistoriske sandheder og rationaliteter, der kan spores på tværs af arkivet som diskrete fortællinger, der ligger i de mere synlige historier, som reproduceres i feltet igen og igen. Som pendant til Foucaults folkeviden undersøges aktøroplevelser fra konkrete projekter og fra de mere uformelle dokumenter, som jeg har fået adgang til, eksempelvis små notater og mails. Den sprænglærde viden udgøres af dagsordener, referater, notater og lignende, der hensynger deres liv i oftest virtuelle mapper, men også rapporter, der introducerer OPI, kan have et tilsnit af springlærd viden, idet de må formodes ikke altid at blive læst af OPI-aktører på ledende og især praktisk niveau. Det at opfatte kilderne som undertrykt viden, eller fokusere på den undertrykte viden, de reproducerer, medfører, at fokus i analyserne ikke blot bliver på åbenlyse brud og iøjnefaldende ligheder på tværs af materialet. Det ikke-sensationelle kommer dermed til at fremstå som betydningsbærende. Faktisk er det ikke-sensationelle det sensationelle, fordi det er dét, der diskret former mennesker og virkelighed. Det findes i eksempelvis alle de diskrete mønstre, der dannes på tværs af arkivet, men som kan være svære at få øje på, når man selv er en del af det samfund, hvor disse selvfølgeligheder nærmest fremstår som sandheder. Jeg vil benytte forskellige metoder til at få disse mønstre frem.

Arkivet undersøges i dispositivanalysen som de linjer af regularitet, enkeltstående sociale hændelser tilsammen tegner i det sociale (Raffnsøe et al. 2008, s. 216). Det betyder, at kortlægningen tager afsæt i de enkelte hændelser i form af ytringer i skriftlige kilder og interviews, og i kildernes placering i forhold til hinanden, og herudfra finder regelmæssigheder og gentagelser på tværs af det, der iagttages i og mellem de enkelte kilder. Ved således af afdække nogle tendenser i de sociale tilbøjeligheder og logikker, der præger OPI-feltet, tegnes konturerne af en *manifoldighed*, forstået i Deleuze's forstand, som noget aktuelt, der aktualiseres i et uendeligt antal dimensioner (Deleuze & Guattari 2004, s. 7).

For at få et bredt og varieret arkiv har jeg indsamlet materiale på forskellige niveauer. Det første er policyniveauet – eller det strategiske niveau – hvor embedsmænd og analyseinstitutter fra et ofte intellektuelt eller konsulent-baseret perspektiv introducerer samarbejdsformen i forskellige former for rapporter. På dette niveau initierer EBST ligeledes et tværregionalt OPI-projekt og en hjemmeside. Andet niveau er det ledende/debatterende, hvor politikere, private og offentlige ledere samt arbejdsmarkedets interesse-organisationer diskuterer OPI i blogindlæg og skriver artikler. Endelig er der det praktiske niveau, hvor aktører fra private virksomheder og offentlige institutioner realiserer konkrete OPI-samarbejder. Inddragelsen af tre niveauer illustrerer, hvordan de virkelighedskonstruktioner, der skabes på ét niveau, kan være med til at skabe de sandheder, der formidles på andre niveauer – eller hvordan sandheder og selvfølgeligheder omtolkes og forskydes mellem og inden for niveauerne, og mellem OPI og de sociale kontekster, som samarbejdsformen indgår i. Jeg har tilstræbt at være åben over for forskellige former for materiale, som når jeg er faldet over et notat eller har fået adgang til eksempelvis mailkorrespondance. Det har resulteret i nedenstående arkiv.

Strategisk niveau

Det strategiske niveaus arkiv består af en rapporter, der introducerer og analyserer OPI eller informerer om samarbejdsformen som en del af området for offentlig-privat samarbejde; projektmateriale fra OPI Lab-projektet samt hjemmesiden opiguide.dk. 'OPI-aktører på alle niveauer' skal i skemaet forstås bredt, fra politikere til deltagere i små, lokale projekter.

Materiale	Titel	Aktør/år	Henvender sig til
Rapport	Analyse af offentligt-privat samarbejde om innovation	Analyse- og rådgivnings-virksomheden Capacent Epinion for EBST 2009	OPI-aktører på alle niveauer
Rapport	Offentlig-privat innovation – en ny vej til vækst og bedre velfærd	Konsulenthuset COWI for FTF 2010	FTF – OPI-aktører på alle niveauer
Rapport	Seks modeller for offentlig-privat samarbejde – En guide til kommunerne	KL 2010	Kommunerne
Rapport	Offentlig privat velfærds innovation i praksis	Copenhagen Living Lab som input til EBST og Økonomistyrelsen 2010	EBST og Økonomi-styrelsen
Rapport	OPI projekter Udfordringer og anbefalinger	Designvirksomheden Designit for Region Midtjylland 2010	Region Midtjylland

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

Rapport	Strategic use of public-private cooperation in the Nordic Region	COWI og Anvendt Kommunal Forskning for EBST og Nordisk Ministerråd 2011	Nordisk Ministerråd – offentligheden
Rapport	Offentlig-privat samarbejde: Redegørelse 2011	Arbejdsgiverforeningen Dansk Industri (DI) 2011	Overvejende private virksomheder
Rapport	Kommunal nytænkning	ICPH (partnerskab mellem Væksthus Hovedstadsregionen og Copenhagen Living Lab) 2011	Kommunale projektledere
Rapport	Vækstindeks 2012 Innovation potentialer og barrierer i samspillet mellem offentlige og private	Væksthus Sjælland og Vækstforum Sjælland 2012	Overvejende private virksomheder
Rapport	”Den største barriere er ikke at udvikle produktet, men at gå på markedet”.	Idé til værdi (Region Sjælland-projekt under OPI Lab) 2013	Praktiske OPI-aktører
Rapport	Sund Vækst Regionernes erhvervssamarbejde på sundhedsområdet	Danske Regioner 2013	Private virksomheder – OPI-aktører på alle niveauer
Rapport	Innovationsfremmende indkøb 2013, Vejledning	Rådet for Offentlig-Privat Samarbejde (ROPS) 2013	Offentlige indkøbere og projektledere
Rapport	Offentlige-private innovationspartnerskaber (OPI) Evaluering af erfaringer med OPI på velfærdsområdet	KORA (Det nationale institut for kommuners og regioners analyse og forskning) 2014	OPI-aktører på alle niveauer
Hjemmeside	Opiguide.dk	ERST og OPI Lab-projektet	OPI-aktører på alle niveauer
Projekt materiale ⁵	OPI Lab	EBST/ERST og regionerne 2011-2014	Alle med interesse for projektet

Figur 2. Arkiv – strategisk niveau

⁵ Findes på <https://opi-lab.regionsyddanmark.dk/wm346224>.

Ledende og diskuterende niveau

Det ledende og diskuterende niveau repræsenteres af

- Projektbeskrivelse, dagsordner og mødereferater fra OPI Lab-projekt
- Bogen OPI – Debat og Perspektiv
- Artikler om OPI
- OPI-stafetten på denoffentlig.dk, der består af 15 blogindlæg. Bloggerne har indbyrdes vurderet hinanden som vigtige aktører i OPI-debatten.

Materiale	Titel	Aktør/dato
Blogindlæg	Nytænkning giver bedre fødsler	09.12.13 Økonomi- og indenrigsminister Margrethe Vestager
Blogindlæg	Falck-topchef: Stjæl andres innovation og bliv belønnet for det	16.12.13 Allan Søgaard Larsen, CEO, Falck A/S
Blogindlæg	Progressiv forsøgskanin for oprøvet teknologi	08.01.14 Gitte Bengtsson, regionalpolitisk direktør, Danske Regioner
Blogindlæg	Virksomheder skal helt ind i det offentlige maskinrum	19.02.14 Carsten Orth Gaarn-Larsen, direktør, Højteknologifonden
Blogindlæg	Thulesen Dahl i OPI-stafetten: Sundhedsvæsenet skal prioriteres	02.04.14 Kristian Thulesen Dahl, formand for Dansk Folkeparti
Blogindlæg	Corydon i OPI-stafet: Væk med luftige vækstscenarier	11.04.14 Finansminister Bjarne Corydon
Blogindlæg	OPI-overblik kan give nye i stedet for dybe tallerkener	07.05.14 Karsten Dybvad, adm. dir., Dansk Industri
Blogindlæg	En tallerken er bedre end 17 dybe	15.05.14 Martin Damm (V), formand for KL
Blogindlæg	Medarbejderne er benzinen i OPI	12.06.14 Bente Sorgenfrey, formand for FTF
Blogindlæg	Stærke forretningsmodeller skal drive innovationen frem	27.06.14 Jens Klarskov, adm. direktør i Dansk Erhverv
Blogindlæg	Vi har ja-hatten på og den sunde fornuft med	11.09.14 Dennis Kristensen, formand for FOA
Blogindlæg	Velfærdsteknologi? Aarhus kalder det frihedsteknologi	24.09.14 Hosea Dutschke, direktør, Sundhed og Omsorg og Jan Beyer Schmidt-Sørensen, erhvervschef, Aarhus Kommune
Blogindlæg	OPI: Næste skridt skal få alle med	01.10.14 Birgitte Dam Kræmmergaard, adm. dir. Zealand Care
Blogindlæg	OPI udfordrer vores grundtanker	09.10.14 Lisbeth Valthier, Adm. direktør, SE Next Step A/S
Blogindlæg	Krise satte gang i Philips: Vi lærte det på den hårde måde	22.10.14 Ulrik Rokkedal Therkildsen, Direktør, Philips Healthcare Danmark

Figur 3. OPI-stafetten

Praktisk niveau

På praktisk niveau udgør arkivet skriftlige og visuelle materialer samt interviews fra to konkrete OPI-samarbejder. Interviewene og en film om et konkret OPI-projekt er transskriberet og derefter er alt materialet kortlagt detaljeret ud fra et fokus på hver enkelt kildes førlogiske argumentation (topik) og præsuppositioner (se afsnit 6.3.4 og 6.3.5), samt en sensitivitet i forhold til de fire dispositivlinjer. Det har åbnet op for et perspektiv, hvor tilsyneladende ubetydeligheder og almindeligheder har fået betydning som bærere af samfundets rationalitet. Dette perspektiv er afgørende for mig som kartograf (og ikke fortolker) med den mission at kortlægge de aktualiseringer, der ikke umiddelbart vækker nogen undren, netop fordi jeg lever i det samme samfund som informanterne. Projektmaterialerne, de transskriberede interviews og transskriptionen af filmen, der ved første øjekast tilsyneladende kun indeholdt få interessevækkende passager, er med dispositivanalysen kommet til at fremstå både betydende og afgørende.

Foucault foretog ikke interviews, da hans arkiv var afgrænset af tiden (Foucault 2005b). Til gengæld var hans analysestrategier styret af det perspektiv, han anlagde på sit arkiv, et perspektiv, der kunne *"kortslutte, diskvalificere eller nedbryde magtsystemet"* (Foucault 1989, s. 149). Det giver på én gang en stor metodefrihed og høje krav til forskningens perspektiv. Jeg har i forberedelse og udførelse af undersøgelsens interviews givet plads til informanternes 'almindelige snak' om projektet, så ureflekterede og tilsyneladende uinteressante sandheder og logikker har fået lov at træde frem i informanternes mere bevidste fortællinger. Desuden har jeg forsøgt at minimere mine forståelser af de dispositionelle samfundsmæssige indflydelser i interviewspørgsmålene. Jeg har derfor udarbejdet en simpel interviewguide, der bygger på erfaringer fra fem indledende interviews med private OPI-aktører i potentielle cases, der ikke blev til noget, fordi det af forskellige årsager (oftest at de implicerede aktører havde fået andet job) ikke var muligt at få interviews med de offentlige aktører. I de indledende interviews bestod interviewguiden af en lang række detaljerede spørgsmål, der mest af alt diskret 'indhentede' oplysninger om, hvordan det enkelte OPI-samarbejde og den enkelte OPI-aktør afspejlede bredere samfundsmæssige tendenser. Interviewene gav gode indsigter i den private sektors syn på OPI, men jeg vurderede, at metoden kunne optimeres i forhold til at sikre, at svarene ikke i så høj grad blev påvirket af mig som interviewer.

Jeg udviklede derfor en interviewguide, der helt enkelt opfordrer informanterne til at fortælle historien om det konkrete OPI-samarbejde. Guiden består af en opfordring til at fortælle om projektforløbet og af

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

opfølgende semistrukturerede spørgsmål, som jeg kunne anvende, hvor det var relevant:

- Hvad skete der?
- Hvordan gjorde I?
- Hvem gjorde hvad?
- Hvem havde interesse i projektet?
- Hvem mødtes?
- Hvad talte de om?
- Hvad var det bedste ved projektet?
- Hvad var mindre godt?
- Indtraf der vendepunkter i projektet?
- Hvem fik noget ud af projektet?
- Hvad er der sket efter projektet?
- Hvad er OPI?

Det er spørgsmål, der fokuserer på den almindelige fortælling om projektet uden at lægge op til et hverken idealiseret eller problematisk billede af det eller eksempelvis fremhæve aktørerne som helte og skurke. Intentionen var således ikke at hale bestemte interessante begivenheder eller holdninger ud af informanterne, eller bevidstgøre dem i forhold til magtstrukturer eller andet. Det svarer til Foucaults tilgang til historien, hvor han demaskerede idealiserede fortællinger (Jørgensen 2007, s. 72).

Analyserne af projektbeskrivelse, samarbejdsaftale og metodedokumenter fra case 2 har taget afsæt i en elektronisk søgning af forekomsten af de enkelte ord med brug af søgemaskinen Word Counter and Frequency Tool (http://www.writewords.org.uk/word_count.asp). Metoden har jeg fået anbefalet af den østrigske lingvist Ruth Wodak. Den anvendes til at åbne for datamateriale, der ikke synes at indeholde brugbar tekst. I afhandlingens forståelse vil det sige, at den afdækker, hvad teksten taler om, når den taler om sit emne, og således hvad dens topik er. I Foucaults terminologi kan man sige, at den ikke adskiller forskeren fra sit arkiv ved hjælp af tiden, men ved hjælp af perspektiv. Metoden har åbenbart eksempelvis 'tid som tæt forbundet med planlægning', 'tid som overholdelse af deadlines' og 'tid som fremtid'. Det er tilsynekomster, der ikke umiddelbart springer i øjnene, fordi man er så vant til at se tidsaspekter som en 'naturlig' del af projektmaterialer. Det praktiske niveaus arkiv udgøres af:

KAPITEL 3. FOUCAULT-INSPIRERET METODEOPBYGNING – UDFORDRINGER, AFSÆT OG ARKIV

Arkiv case 1:

- Eget transskriberet interview med direktør fra privat virksomhed
- Eget transskriberet interview med projektmedarbejder fra kommunalt botilbud
- Transskriberet film om samarbejdet
- Projektbeskrivelse
- Interne mails fra botilbuddet og mellem botilbud og andre kommunale afdelinger
- Mails mellem kommunal projektleder og direktør for den private virksomhed
- Projektbeskrivelse
- Mødedagsordener og –referater
- Evalueringsværktøjer og –rapport
- Skabelon til deltagerbeskrivelser
- Samtykkeerklæringer
- Små notater
- Samarbejdet som case i pjece for botilbuddets udviklingssamarbejder

Arkiv case 2:

- Eget transskriberet interview med produktudviklingschef fra privat virksomhed
- Eget transskriberet interview med ekstern konsulent på projektet. Konsulenten er til dagligt underviser på en uddannelsesinstitution, der leder det fondsfinansierede projekt, som casen er en del af
- Eget transskriberet interview med projektleder fra det kommunale plejehjem
- Tre transskriberede interviews med interviewere fra et universitet og informanter, der er medarbejdere på plejehjemmet
- Et transskriberet interview med interviewer fra universitetet og informant, der er beboer på plejehjemmet
- Præsentationsdokument vedr. videoobservation og interviews
- Planlægningsskema for dataopsamling
- Projektbeskrivelse skrevet af det fondsfinansierede projekt, som casen er en del af
- OPI-samarbejdsaftale
- Mødedagsordener og –referater

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

- Dokumentet, der præsentation 'produkt, brugergruppe og brugssituationer'
- PowerPoint præsentation fra virksomheden: Salgsmateriale vedrørende det produkt, der afprøves i projektet
- Kontaktliste vedr. samarbejdspartnerne
- Udkast til evalueringsskema
- Slutrapport⁶

Det samlede arkiv udgør således både den støvede sprænglærde viden, de undselige, ureflekterede sandheder, der trænger sig ind i den mere bevidste holdningstilkendegivelse, samt den lokale og ofte diskvalificerede viden.

⁶ Virksomheden i case 1 samt alle aktører og materialer fra case 2 er fortrolige. Case-arkivet er derfor kun tilgængelige for bedømmelsesudvalget for afhandlingen.

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

Afhandlingens forståelse af dispositivet som et abstrakt netværk, der ikke er sammenfaldende med den konkrete materielle og sociale verden, som det disponerer, knyttes i dette kapitel til Foucaults egne anvendelser og forklaringer af begrebet.

4.1 FOUCAULTS DISPOSITIVBEGREB – DISPONERENDE NETVÆRK OG KONCEPTUELT ANALYSEREDSKAB

I 1976 introducerede Foucault begrebet *dispositiv* i *Viljen til viden*, som er første bind af *Seksualitetens historie* (Foucault 2015). Han brugte begrebet i en ca. 3-årig periode, hvor han også demonstrerede brugen af det i de tre første forelæsninger med titlen *Security, Territory, Population* fra 1978 (Foucault 2007a). Herudover blev han i 1977-interviewet *Confession of the Flesh* bedt om at forklare, hvordan han anvendte begrebet i sine analyser (Foucault 1997a). Forklaringerne i interviewet har fået stor betydning for senere forståelser af dispositivbegrebet, inklusive denne afhandlings, selv om der er tale om en samtale med de upræcise formuleringer, det kan afstedkomme, og ikke et gennearbejdet værk fra Foucaults hånd.

I dispositivet fandt Foucault et koncept, hvormed han kunne forklare de ensembler af disponerende kræfter, der får mennesker til at producere social virkelighed ud fra forestillinger, der forandrer sig over tid. Han havde allerede fra starten af 1970'erne vist, at de selvfølgeligheder og sandheder, vi tager for givet, er skabt gennem magtrelationerne. Med inspiration fra Nietzsche kunne Foucault fokusere på de forskellige moralske problematikker, der gør sig gældende i tilblivelsen af nye sandheder (Foucault 1984b). Eksempelvis kunne han i værket *Ordene og tingene* spørge til eksistensbetingelserne for de humanvidenskabelige videnskaber (Foucault 2006), og i *Viljen til Viden* til fremkomsten af en bestemt type viden om kønnnet (Foucault 2015).

Betydningsmæssigt synes dispositivbegrebet at være opstået i forlængelse af Foucaults begreb *historical a priori* (Foucault 1994), som er den underliggende orden, der i enhver given kultur på ethvert givent tidspunkt skaber ubevidst viden (*positive unconscious of knowledge*). Den ureflekterede viden er det niveau, der normalt unddrager sig videnskabsmandens (og andres) bevidsthed, men alligevel udgør en del af videnskabelig eller på anden måde sandhedsskabende diskurs. Det er disse regler for dannelse, der aldrig formuleres i deres egen ret, men som kan fremanalyseres ved at undersøge

forskellige løsningsmodeller, begreber og genstande, der på enhver tid disponerer mennesket i et givent samfund.

Uden Deleuze's og andre Foucaultfortolkeres videre arbejde med dispositivbegrebet havde det været svært at operationalisere dispositivet som metodisk og teoretisk ramme for afhandlingens analyser. Dertil var Foucault for upræcis og omflakkende i sin brug af termen. Han blev ved en enkelt lejlighed bedt om at definere begrebet, da han i rundbordsdiskussionen *The Confession of the Flesh* fik spørgsmålet; "Hvad er for dig meningen eller den metodologiske funktion med denne term, *dispositiv*?" Hertil svarede Foucault:

Det, jeg prøver at få hold på med dette begreb, er for det første et helt igennem heterogent ensemble bestående af diskurser, institutioner, arkitektoniske former, regulatoriske beslutninger, love, administrative foranstaltninger, videnskabelige udsagn, filosofiske, moralske og filantropiske propositioner – kort sagt, det sagte såvel som det usagte. Det er dispositivets elementer. Dispositivet selv er det netværk⁷ af relationer, der kan etableres mellem disse elementer. (Foucault 1977a, s. 194)

Den klare definition af dispositivet som *selve det netværk af relationer*, der sammenbinder de elementer i det sociale liv, som Foucault nævner eksempler på, er måske det mest afgørende forhold for forståelsen af dispositivbegrebet. Et dispositiv er et bindemiddel – ikke absolut som superlim, men magtfuldt, fordi det skaber mening på tværs af objekter, begreber, mennesker og fænomener. Dispositivet er et betydningsnet, der driver, ansporer, giver mening til og retningssetter socialt samspil. Det disponerer til de tendenser, der kan ses som fællestræk i den måde så forskellige institutioner som private virksomheder, hospitaler, skoler osv. konstruerer de teknikker, de anvender til eksempelvis at evaluere de mennesker, der færdes der. Et dispositiv består af sammenhængen mellem delene og elementerne i netværket (van Dyk 2013). Man er nødt til at følge forbindelserne og foreningerne for at forstå karakteren af dispositivet. Det er dette perspektiv, Deleuze følger.

Foucault forklarede videre:

For det andet er det, jeg prøver at identificere med dispositivet, netop karakteren af den forbindelse, der kan eksistere mellem

⁷ Citatet er oversat efter den engelske oversættelse af interviewet med Foucault, men med den mere korrekte oversættelse af det franske ord *le réseau*, som Foucault oprindeligt anvendte, og som netop betyder netværk. I den engelske oversættelse anvendes ordet *system*, der ikke associerer til netværk.

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

disse heterogene elementer. Således kan en bestemt diskurs til én tid figurere som programmet for en institution, og på en anden tid kan det fungere som et middel til at retfærdiggøre eller maskere en praksis, som i sig selv forbliver tavs, eller som en sekundær nyfortolkning af denne praksis, idet den åbner for et nyt felt af rationalitet. Kort sagt, mellem disse elementer, hvad enten de er diskursive eller ikke-diskursive, er der en form for samspil bestående af positionsforskydninger og funktionsmodifikationer, som også kan variere meget bredt. (Foucault 1977a, s. 194-95)

Her løfter Foucault sløret for, at dispositivet er et foranderligt og disponerende netværk, der dirigerer, hvordan diskurser, objekter osv. forholder sig til hinanden i samspil, der ændrer betydning over tid. Herefter forklarede han, at:

For det tredje forstår jeg begrebet 'dispositiv' som en slags – skal vi sige – formation, hvis vigtigste funktion på et givent historisk tidspunkt er at respondere på et presserende behov. Dispositivet har således en dominerende strategisk funktion. Det kan eksempelvis være assimilation af en ikke-kontrolleret befolkning, der er blevet opfattet som belastende for en essentielt merkantilistisk økonomi: det var et strategisk imperativ, som her handlede som matrix for et dispositiv, der gradvist tog kontrol over eller subjektiverede galskab, seksuelle sygdomme og neuroser. (ibid., s. 195)

Foucault inddrager her dispositivets dominerende strategiske natur, der i sidste instans betinger subjektivering. Dispositivet som respons på presserende behov kan forstås som dets strategiske funktion i forhold til samfundsmæssige nødsituationer, behov eller sociale problemer (Caborn 2007). Sammenfattende er dispositivet således et foranderligt og disponerende netværk, der ansporer til, at der opstår fælles tendenser i samfundets forskellige institutioner, og hvis strategiske funktion består i at respondere på skiftende presserende behov gennem historien og subjektivere menneskene i takt hermed. Dispositivet er dermed det foranderlige bindemiddel, der ved at udstikke en disposition, som det sociale felt kan udarte sig indenfor, gør bestemte former for forståelse og handlingsmønstre sandsynlige, idet handlingerne altid tager afsæt i en gensidig påvirkning mellem elementerne i det sociale felt og dispositivet. Det forklarede Foucault på denne måde;

dispositivet er grundlæggende af strategisk karakter, hvilket formentligt betyder, at det handler om bestemte manipulationer af magtrelationer, enten at udvikle dem i en bestemt

retning, blokere dem, stabilisere dem, udnytte dem osv. Dispositivet er således altid indskrevet i et magtspil, men det er også altid forbundet med bestemte videnskoordinater, som stammer fra det, men i lige så høj grad bestemmer det. Det er, hvad dispositivet består af: strategier af magtrelationer, der støtter og bliver støttet af vidensformer. (ibid., s. 196)

Med tanke på, at citatet stammer fra et interview og ikke en gennemarbejdet artikel eller bog, indeholder det ikke overraskende noget, der kan ligne en lille usikkerhed eller selvmodsigelse, idet Foucault først siger, at dispositivets strategiske karakter *formentlig* betyder, at det handler om bestemte *manipulationer af magtrelationer*, og senere, at dispositivet *består af strategier af magtrelationer, der støtter og bliver støttet af vidensformer*. Her findes måske noget af forklaringen på de forskellige opfattelser af, hvorvidt konkrete magtrelationer i det sociale felt er sammenfaldende med eller disponeres af dispositivet. I den første opfattelse forstås dispositivet som der, hvor magten bliver konkret (Agamben 2009; Bager, Jørgensen & Raudaskoski 2016). Den anden forståelse bygger på en opfattelse af dispositivet som en ikke direkte bestemmende faktor, der bevirker bestemte sociale tilbøjeligheder (Deleuze 1992; 2006; Raffnsøe et al. 2014a, s.3; Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005 s. 154). I sidstnævnte fortolkning udgør dispositivet en faktor, der manipulerer konkrete aktualiserede magtrelationer, men ikke yder en enerådig indflydelse på eller et sammenfald med disse.

Den lille usikkerhed i Foucaults udtalelse kan desuden have været medvirkende til de divergerende opfattelser af, hvordan dispositivet er forbundet med konkrete teknikker i det sociale felt. Både Deleuze og Agamben har inspireret andre forskere til at linke dispositivet tæt til konkrete sociale begivenheder, agenter og teknikker. Eksempelvis henviser Bager, Jørgensen og Raudaskoski (2016, s. 220) til Deleuze og Agamben i deres linkning af dispositivet til '*concrete settings*' og laver sammenstillingen '*authoritative discourses (dispositifs)*' (ibid., s. 218), hvor autoritative diskurser og dispositive bliver sammenfaldende.

Andre anskuer dispositivet som et immaterielt fænomen, der ikke har et på forhånd bestemt genstandsfelt (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 161), men er åbent over for det forefaldende og uforudsete, som det trænger ind i, hvorved der sker en gensidig påvirkning, så også det uventede yder sit bidrag til at ændre dispositivet (Raffnsøe et al. 2009, s. 218-19). Som det vil fremgå senere, har Deleuze og Agamben differentierede opfattelser af, hvordan dispositivet er linket til det sociale. Det faktum, at dispositivet opfattes og anvendes meget forskelligt, lægger imidlertid op til en detaljeret positionering af, hvordan begrebet forstås og bruges i analysen af OPI – en positionering,

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

der efter gennemgangen af Foucaults dispositivbegreb, udfoldes i forhold til en række forskeres positioner.

Selv om det sidst nævnte citat fra *Confession of the Flesh* tilsyneladende rummer en form for handlingsanvisning, der kunne lyde: find frem til et dispositiv ved at fremanalysere strategier – eller manipulationer – af magt-relationer og vidensformer, der gensidigt støtter hinanden, er der stadig lang vej til at operationalisere en sådan analyse. Som dispositivanalytiker må man dog befinde sig på et relationelt niveau, hvor en form for anordnende magt og viden skabt i sociale relationer disponerer disse relationers råderum.

Foucault præciserede videre i interviewet, at dispositivet har to vigtige skabende funktioner. Det har en fremherskende indflydelse på opnåelse af en strategisk målsætning, og det virker gennem en funktionel overdeterminering, der hele tiden omskaber samspillet mellem de førmtalte heterogene elementer, og initierer en evig proces, hvor der sker en videre strategisk udformning (*strategic elaboration*), som består af helt uforudsete effekter (Foucault 1977a, s. 195).

Dispositivet kan nu bestemmes som der, hvor viden og konkrete magtrelationer disponeres til at indtage deres skiftende – og ofte uforudsete – former i et gensidigt samspil med det strategiske, foranderlige og disponerende netværk, som dispositivet udgør. Meget nærmere kommer vi det ikke ud fra dette interview med Foucault, hvor han dog også kort kom ind på, hvordan han anvendte dispositivbegrebet i sine analyser; ”*I forsøget på at identificere et dispositiv kigger jeg efter de elementer, som deltager i en rationalitet, en given form for sammenhæng, bortset fra...*” (ibid., s. 197).

Foucault blev desværre afbrudt af en af de andre deltagere, der opponerede imod hans brug af begrebet *rationalitet*, fordi det fører tilbage til begrebet *episteme*. Foucault tilbageviste dette ved at påpege, at et episteme er et strategisk dispositiv, der muliggør en adskillelse mellem udsagn, som vil eller ikke vil være mulige og acceptable inden for et videnskabeligt felt, og mellem hvad der vil og ikke vil blive karakteriseret som videnskabeligt (ibid., s. 197). Hvad der står tilbage til os er dog, at Foucault nåede at sige, at han i sine dispositivanalyser ledte efter de elementer, der indgår i en rationalitet – og for Foucault betød rationalitet vel at mærke ikke vejen til sand viden. Viden er, ifølge Foucault, ikke lig med sandhed, som åbenbares på et abstrakt analytisk niveau. Viden er derimod noget, der konstrueres i et gensidigt samspil med dispositiverne. Det er en vidensforståelse, der giver et nyt perspektiv til diskussioner inden for eksempelvis nye samarbejdsformer, hvor fokus ofte er på, hvem af de nye samarbejdspartnere, der sidder inde med den sande viden om, hvordan verden hænger sammen. Den form for diskussion giver ingen

mening, hvis sandhed og viden ikke er absolutte størrelser, men er noget mennesker dels disponeres til at opfatte som sandt og dels forhandler sig frem til.

Året inden rundbordsdiskussionen havde Foucault (2015) udgivet *Viljen til viden*. Her demonstrerede han dispositivets analytiske funktion gennem empiriske undersøgelser, der afdækkede den vilje til viden gennem bekendelse, som indtraf ved fremkomsten af begrebet seksualitet. Han viste, hvordan dette domænes *selvteknologier* er strømmet ud i andre samfundsforhold styret af en befolkningsregulering gennem *biomagt*. Bogen undersøgte desuden seksualitetsdispositivets relation til modstand og dets forhold til historiske processer og magtoperationer (Bussolini 2010, s. 88). Med seksualiteten som eksempel beskrev Foucault dispositivet som et netværk med en stor overflade, hvor stimulering af kroppe, intensivering af nydelse, tilskyndelse til diskurser, dannelse af specialiseret viden og styrkelse af kontrol og modstand er knyttet sammen af nogle få store videns- og magtstrategier (ibid., s. 111). Igen understregede han de *store* strategiers tilhørsforhold til dispositivet. Dermed betonedes han dispositivet som noget, der disponerer hele samfund, og ikke blot som lokale magtteknologier.

Viljen til viden handler om politik, hvor de to sidste bind i *Seksualitetens historie*, *Brugen af nydelserne* og *Omsorgen for sig selv*, begge har etik som omdrejningspunkt. Alligevel hænger de tre bind sammen. Foucault opfattede nemlig seksualitet som et normaliserende og dermed både repressivt og skabende fænomen, der er opstået inden for det etiske domæne, som efter hans opfattelse er der, hvor vi forholder os til de moralske koder, som bestemmer, hvad der er anstændigt og uanstændigt, og dermed også er der, hvor vi forholder os til os selv (Kelly 2013, s. 13).

I den originale franske udgave af *Viljen til viden* anvendte Foucault ordet *dispositif* 117 gange, mens denne centrale term i den engelske udgave er oversat til henholdsvis *apparatus*, *deployment*, *device* og *machinery* (ibid., s. 132). I den danske oversættelse af bogen er *dispositif* overvejende oversat til *installation*. Dette forhold kan have betydning for, at dispositivet i flere danske dispositivanalyser ikke opfattes som netop det u håndgribelige, foranderlige og disponerende begreb, det fremstår som i *Viljen til viden*. Som allerede antydnet er Foucaultfortolkere som Raffnsøe og Gudmand-Høyer, der anvender originale franske kilder som reference, nogle af de danske forskere, der i størst udstrækning har bibeholdt en forståelse af dispositivet som et abstrakt fænomen, der uden at have et på forhånd defineret genstandsfelt gennemsyrrer hele samfundet (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 161; Raffnsøe et al. 2009, s. 218-19).

Det tredje sted, Foucault anvendte dispositivbegrebet, var i forelæsningsrækken *Security, Territory, Population*. Her demonstrerede han fremkomsten af lov-, disciplin- og sikkerhedsdispositiverne, som kaldes de prototypiske dispositiver (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2004). Disse dispositiver har stadig en uomtvistelig disponerende virkning på vores nutidige samfund (ibid., s. 6). Det er let at forestille sig OPI som en mulig begivenhed i spændingsfeltet mellem lov, disciplin og sikkerhed med disse dispositivers henholdsvis sanktionerende, forebyggende og udbedrende bearbejdning af det sociale. I afhandlingens anden del anvendes allerede beskrevne dispositiver dog ikke som hypoteser for, hvad arkivet vil fortælle. Derimod præsenteres der i konklusionen en skematisk sammenligning mellem dén overordnede disponering af det sociale, som kortlægningen af OPI viser, og de tre prototypiske dispositiver. Sammenligningen differentierer den fundne rationalitet fra de tre Foucault-dispositiver, og på det grundlag fremkommer jeg med et forsigtigt bud på et *markedsdispositiv*.

4.2 FOUCAULT OG DE NAVNGIVNE DISPOSITIVER

Da Foucault sidst i sin karriere forklarede sine genealogiske undersøgelser ved at introducere dispositivbegrebet, beskrev han mere eller mindre eksplicit en række navngivne dispositiver. Nogle af de mest udførligt beskrevne dispositiver hos Foucault er pastoraldispositivet – eller pastoralmagten –, seksualitetsdispositivet, som udvikledes til det biopolitiske dispositiv, lovdispositivet, disciplindispositivet og sikkerhedsdispositivet. Med undtagelse af lovdispositivet er det alle normdispositiver, der er viklet ind i hinanden gennem den fælles mekanisme, at det, der falder uden for normen, identificeres og udskilles, så det kan underlægges kontrol og disciplinering (Foucault 2002, s. 216-17). Normdispositiverne opstod især fra slutningen af det 17. århundrede, hvor man begyndte at forebygge for at optimere befolkningen. Normens anbefaling blev mere og mere dominerende over lovdispositivets befaling, som havde domineret fra antikken til lige efter renæssancen. Lovens enten-eller blev til normens mere eller mindre (Jensen 2013, s. 216).

Seksualitetsdispositivet (for en detaljeret gennemgang se Foucault 2015), der producerer selvdisciplinerede subjekter, og *pastoraldispositivet* udviklede sig fra det 16'ende til det 18'ende århundrede. Pastoraldispositivet udøver en blid normaliserende magt over alt i velfærdsstaten, hvor frihed i form af autonomi og selvrealisering er blevet noget, man skal lære gennem selvbekendelse og demonstration af, at man har de rette indsigter og motivation (Järvinen og Mortensen 2004, s. 14-15). I det perspektiv er individet således et pseudofrit subjekt. Det *biopolitiske dispositiv* kom til i slutningen af det 18'ende århundrede og retter sig mod at optimere både befolkningen og det enkelte

legeme. Foucault omtalte det biopolitiske dispositiv i den sidste af forelæsningerne under titlen *Samfundet må forsvares* i 1976 (Foucault 2004), i sidste kapitel af *Viljen til Viden* (Foucault 2015) og i forelæsningsrækken *Biopolitikens fødsel* (2008c) fra 1978-79.

I starten af sine 1978-forelæsninger *Security, Territory, Population* på Collège de France introducerede Foucault de tre store prototypiske dispositiver: lov, disciplin og sikkerhed (Foucault 2007a, s. 5-24). Ud fra undersøgelser af tekster om bl.a. det syttende og attende århundredes byplanlægning demonstrerede han, hvordan disse sameksisterende dispositiver disponerede til opkomsten af bestemte problemer og løsninger inden for deres egen rationalitet. I forelæsningerne understregede Foucault dén vigtige pointe i dispositivtænkningen, at det ene dispositiv ikke afløser et andet, som så forsvinder:

Så der er ikke en række af elementer, der følger efter hinanden, hvor fremkomsten af et nyt får det tidligere til at forsvinde. Der er ikke en lovtidsalder, en disciplintidsalder og så en sikkerhedstidsalder. Sikkerhedsmekanismer afløser ikke disciplinære mekanismer, som så skulle have afløst juridisk-legale mekanismer. I virkeligheden har du en serie af komplekse konstruktioner i hvilke selve teknikkerne selvfølgelig ændrer sig og bliver perfektioneret, eller i hvert fald bliver mere komplicerede, men hvori det, der først og fremmest ændrer sig, er det dominerende karakteristikum, eller mere præcist, systemet af korrelation mellem juridisk-legale mekanismer, disciplinære mekanismer og sikkerhedsmekanismer. (ibid., s. 22)

Når Deleuze sagde, at sikkerhedssamfundet afløser disciplinsamfundet (Deleuze 1995a) var det derfor en bøjning af Foucaults opfattelse af dispositiverne. Det at anvende dispositivtanken til at foreslå *samfund* eller *stater*, som eksempelvis konkurrencestaten eller projektsamfundet, kan generelt give et uheldigt indtryk af at diagnosticere hele samfundet under én diagnose, så andre aspekter lades ude af syne. Selv om Foucault pegede på perioder, hvor de enkelte dispositiver *opstod*, findes der ikke epoker for det enkelte dispositiv (Raffnsøe et al. 2014a, s. 5).

4.2.1 DE TRE PROTOTYPISKE DISPOSITIVER

Da Foucault i 1978 tog hul på forelæsningsrækken *Security, Territory, Population*, talte han således om de tre store dispositiver: lov, disciplin og sikkerhed. Han startede med at inddele dispositiverne efter, hvad de strukturerer i forhold til rumlighed:

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

Lad os så sige, at suverænen kapitaliserer et territorie og rejser det store problem vedrørende regeringens sæde, mens disciplinen strukturerer et rum og adresserer det essentielle problem vedrørende den funktionelle fordeling af elementer, og sikkerhed prøver at planlægge et miljø af hændelser eller serier af hændelser eller mulige elementer, som det er nødvendigt at regulere inden for en multifunktionel og omstillelig ramme. (Foucault 2007a, s. 35)

Disse successivt opståede dispositiver disponerer til samfund, hvor befolkningen skal forholde sig til stadigt flere logikker. Med lovens indmarch bliver folket styret efter, hvad der er lovligt og ulovligt. Med fremkomsten af disciplinen skal individet herudover styre sig selv hen mod det, der er ønsket i forhold til idealet om optimering af kroppen og kapitalen. Ydermere betyder sikkerhedsdispositivets indtog, at befolkningen nu også skal være fremadskuende i forhold til, hvad der er nyttigt og unyttigt. Man skal kunne forudsige fremtidens uforudsigelige potentialer og trusler.

4.2.2 LOVDISPOSITIVET – SANKTIONERENDE BEARBEJDNING AF DET SOCIALE

Lovdispositivet er opstået ud fra de disponeringer af det sociale, der forårsagede fremkomsten af feudalsamfundet. Foucault (2007a) anførte, at *”det juridiske system er den gammeldags form for strafferetlig orden, som vi kender fra Middelalderen og op til det syttende eller attende århundrede”* (ibid., s. 21). Det opstod i et samfund, hvor regenten først og fremmest rådede over territoriet (ibid., s. 25). Samfundet blev styret ud fra lovgivning og var præskriptivt og forbydende. Lovdispositivet *”behandler individer som en samlet flok af juridiske subjekter, der er i stand til at udføre frivillige handlinger”* (ibid., s. 37). Enten holdt man sig inden for de begrænsninger, som loven medførte, og forblev lydig på grund af truslen om repressalier ved lovovertrædelser, eller man var uden for loven, hvilket medførte sanktioner. Lovdispositivet har stadig en disponerende virkning på samfundet, men arten af sanktioner har ændret sig kolossalt gennem tiden, fra middelalderens pinebænk til nutidens bøder og fængselsstraffe. Der er tale om en meget tydelig ændring i et dispositivs repressive teknologier. Når Foucault alligevel kaldte lovdispositivet for rigtigt (ibid., s. 30), var det fordi *”love, påbud og regulativer [er dispositivets] traditionelle våben”* (ibid., s. 139), og fordi det disponerer til én bestemt ufleksibel måde at vurdere på; man isolerer en handling og anskuer den i en strengt binær opdeling mellem det tilladte og det forbudte (ibid., s. 20).

Lovdispositivet disponerer samfundet til handlinger, der *”tvinge[r] mennesker til at bøje sig for suverænen”* (Juul 2011). Frem til 1700-tallet herskede regenter over deres undersåtters fysiske og moralske eksistens gennem *”kloge*

love, nyttige etablissementer, besværlige skatter, og den frihed, der fulgte af deres undertrykkelse” (Foucault 2007a, s. 38). Med den frihed, der følger med undertrykkelse, må Foucault have ment, at hvis man overholdt loven, fik man lov til at være i fred – i modsætning til den intervention i individet og populationen, som de to andre store dispositiver, disciplin og sikkerhed, disponerer samfundet til kontinuerligt at skabe.

Lovdispositivet lever stadig side om side og sammenflettet med andre dispositiver, med de ændringer af dets teknologier der er sket gennem tiden. Der har udviklet sig et demokratisk lovdispositiv (ibid., s. 304-14). Kvantitativt er den del af dispositivets traditionelle våben, der består af love, påbud og regulativer, eksploderet i antal. Ifølge Retsinfo.dk er der i foråret 2016 1464 love i Danmark (Retsinfo 2016). Hertil kommer lovenes titusindvis af paragraffer. Mens de repressive teknologier i form af straffe er blevet mere ’humane’, er den lovgivning, der regulerer og begrænser eksempelvis økonomiske og velfærdsmæssige områder som samarbejde mellem offentlig og privat sektor, blevet stadig mere detaljeret i forhold til, hvordan parternes samspil må udfolde sig. Offentlig-privat samarbejde reguleres af national og europæisk lovgivning som Udbudsloven, Tilbudsloven, Lov om håndhævelse af udbudsreglerne, Statens udbudscirkulære, Statsstøtteleven, Lov om klagenævn for udbud, Lov om erhvervsfremme og regional udvikling, Forvaltningsloven, Lov om kommuners og regioners deltagelse i selskaber, Patentloven, Lov om arbejdstageres opfindelser og Udbudsdirektivet (findes alle på Retsinfo.dk).

Lovgivningen kan især ramme de private aktører økonomisk. Eksempelvis er det den private virksomhed, der straffes, hvis der forekommer inhabilitet på grund af konkurrenceforvridning, når et offentligt-privat samarbejde forud for et offentligt udbud har givet en bestemt virksomhed en viden, som andre virksomheder ikke har haft adgang til. Det er et forhold, som kunne antages at disponere til tilbageholdenhed over for OPI-samarbejder. Spørgsmålet er dog, om lovgivningen kun disponerer til tilbageholdenhed. I nutidens samfund synes lovgivning at være noget, man diskuterer og problematiserer, så måske repræsenterer OPI som samfundsmæssig løsningsmodel nærmere et brud eller en krusning, der er med til at ændre den måde, lovdispositivet virker på i dag. Foucault talte om, at der med den franske revolution i 1789 er opstået rettigheder til at gøre oprør mod eksisterende regler i en kontinuerlig udøvelse af løftet om universel lighed og frihed (Villadsen 2016, s. 16-17). En lov er ikke længere noget, der blot eksekveres over for befolkningen, men noget befolkningen og de lovgivende instanser diskuterer. At der nu findes 1464 danske love kan derfor være en aktualisering af, at selv lovgivningen er ved at undsige sig lovdispositivet.

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

Også markedskræfterne kan spille en stærk rolle i forhold til loven. I *Biopolitikens fødsel* skildrede Foucault, hvordan liberale tanker vendte markedet til et sted for produktion af sandhed – et veridiktionsregime for udøvelsen af ledelse af staten (Foucault 2008c). Veridiktionsregime er Foucaults begreb for udsagn, hvis sandhed ligger i et bestemt perspektiv på verden, og altså her dækker en verdensopfattelse, hvor værdi gøres op i markedets økonomiske termer. I kølvandet på de seneste års mange nye innovative offentlig-private samarbejdsformer – og efter den periode, som afhandlingen undersøger – trådte der eksempelvis pr. 1. januar 2016 en ny udbudslov i kraft. Den nye lov giver bedre adgang til at anvende fleksible udbudsprocedurer, der understøtter dialog og forhandling, samt adgang til at anvende en helt ny udbudsprocedure for innovationspartnerskaber (Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen 2016). Det moderne markedes behov for fleksibilitet, dialog og forhandling synes dermed at trænge ind på lovens område, der således må subjektivere mennesket til ikke blot at normalisere sig i forhold til, hvad der er rigtigt og forkert, men også til at internalisere sondringerne mellem ønsket/uønsket og nyttigt/unyttigt – normaliserende begreber, som karakteriserer de to andre prototypiske dispositiver.

Selv om lovgivning er blevet noget, der kan udsættes for debat, fungerer selve lovdispositivet dog, som det altid har gjort, ved at skabe tendenser i samfundet, som handler om, at have magt *over*. De to andre prototypiske dispositiver disponerer derimod individet og populationen til at have magt *til*.

4.2.3 DISCIPLINDISPOSITIVET – FOREBYGGENDE BEARBEJDNING AF DET SOCIALE

Disciplindispositivet opstod i 1600-tallet og disciplinerede menneskets krop gennem overvågning af adfærd og sundhed ud fra en idé om at ommodellere mennesket og den sociale verden til perfektion. Disciplinen intervenserer i den individuelle krops daglige eksistens og former de enkelte individer, så de kan forventes at fungere på ønskelige måder (Raffnsøe et al. 2014a, s. 9).

I *Security, Territory, Population* bliver disciplindispositivet fremstillet som skabelonen for, hvordan en serie af undersøgende, medicinske og psykologiske teknikker kan opstå og skabe et domæne af overvågning og diagnoser og muliggøre transformering af individer (Foucault 2007a). Hvor loven kun er interesseret i, om et individ har begået en kriminell handling eller ej, er disciplinens objekt hele personen bag eksempelvis den kriminelle handling. Disciplinens teknologier er overvågning og korrektion. Overvågningen skal afsløre, om nogen er lige ved eller rent faktisk gør noget uønsket. Hvis det uønskede sker, forsøger man at transformere den skyldige til at opnå en ønsket adfærd. Disciplindispositivet arbejder dog ikke med individet som det direkte mål:

Individet er mere en særlig måde at opdele en disciplins mangfoldighed på, end det er den råvare, som disciplinen er konstrueret af. Disciplin er en form for individualisering af mangfoldigheder, snarere end noget der laver en konstruktion af flere elementer på grundlag af individer, der bearbejdes som først og fremmest individer. (ibid., s. 26)

Disciplindispositivet handler således ikke blot om disciplinære institutioner, men om disciplinær disponering. Men når samfundet ser både juridiske og kulturelle barrierer i OPI-feltet, hvorfor bliver det så ved med at forsøge at få det til at virke? Man kunne spørge om det samme i forhold andre løsningsmodeller. Når fængsling ikke virker, hvorfor bliver vi så ved med at anvende den form for straf? Når inklusion i skolen ikke virker, hvorfor bliver vi så ved med at forsøge at indføre det? Hvorfor ønsker vi, at mennesker skal disciplinere sig i uendelige forsøg på at få tingene kommer til at virke? Måske fordi der ikke er tale om en omnipotent men en omnipresent disciplinering. Vi er ikke disciplinerede, men vi disciplineres hele tiden. Blot er det ikke nemt at gennemskue, hvad det er, de overordnede dispositive disciplinerer os til. Det er noget af det, kortlægningen vil tegne konturerne af i forhold til den del af det sociale felt, der handler om innovativt tværsektorielt samarbejde.

4.2.4 SIKKERHEDSDISPOSITIVET – UDBEDRENDE BEARBEJDNING AF DET SOCIALE

I 1689 vedtog det engelske parlament den første af en række love, der betød fri handel med korn. Den frie cirkulation af korn var ikke blot en bedre kilde til profit. Den var også en bedre sikkerhedsmekanisme mod knaphedens svøbe, end man hidtil havde haft (Foucault 2007a, s. 56). Prissvingningerne fulgte gode og dårlige høstår, og man kunne kalkulere sig frem til, hvad det ville betyde for befolkningen, om næste års høst blev indbringende eller mager. I midten af 1700-tallet adopterede Frankrig den engelske model. Her trådte fysiokraterne (naturretsfilosoffer), der betragtede det økonomiske system som selvregulerende og derfor argumenterede for fri konkurrence, ind på den politiske scene og fik fri handel med korn gennemført (ibid., s. 57). Korneksemplet er, bortset fra det pudsige i, at et dispositiv her omtales som *nogens* intention, en af Foucaults historiske illustrationer af sikkerhedsdispositivets fremkomst:

Det attende århundredes fysiokrater og økonomiske teoretikere forsøgte at nå frem til et dispositiv, der [...] ved at arbejde inden for virkeligheden af udsving mellem overflod/knaphed, dyrt/billigt, og ved ikke på forhånd at forsøge at forhindre [udsvingene], installerede et dispositiv, som, tror jeg, præcis er

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

sikkerhedsdispositivet og ikke længere et juridisk-disciplinært system. (ibid., s. 60)

Sikkerhedsdispositivet retter sig mod populationen. Det faciliterer befolkningens selvregulering ud fra den rationalitet, at hvis man kan lokalisere det farlige, før det bryder ud, kan man forebygge det. Sikkerhedsdispositivet skaber en tilbøjelighed til at udarbejde statistiske prognoser om tendenser i befolkningen (Raffnsøe et al. 2014a, s. 10) og etablere beredskaber, der gør det muligt at handle på, hvad der måtte vise sig i fremtiden (Raffnsøe et al. 2008). Ligesom neoliberalismen, der repræsenterer tanken om at markedsføre staten og populationen, producerer dette dispositiv hele tiden trusler, som samfundet kan tage forholdsregler mod.

I første forelæsning af *Security, Territory, Population* (2007a) gav Foucault en overordnet definition på sikkerhedsdispositivets virkemåde;

Sagt på en stadig absolut generel måde sætter sikkerhedsdispositivet [for det første] det pågældende fænomen [...] i forhold til en serie af mulige begivenheder. For det andet bliver fænomenets magtrelationer sat ind i en kostkalkule. Endelig, for det tredje, i stedet for en binær opdeling mellem det tilladte og det forbudte, etablerer man på den ene side et gennemsnit, som betragtes som optimalt, og på den anden side en båndbredde af det acceptable, som ikke må overskrides. På den måde tager en helt anderledes distribution af ting og mekanismer form. (ibid., s. 20-21)

Foucault forklarede i forelæsningen, at ”det specifikke rum for sikkerhed refererer til en serie af mulige begivenheder; det refererer til det temporale og det usikre, som må sættes ind i et givent rum” (ibid. s. 35). Med fremtiden som en vigtig del af sikkerhedsdispositivets tidsforståelse minimerer dette rum ”det, der er risikabelt og ubelejligt, [...] samtidig med, at man ved, at det aldrig vil blive fuldstændigt undertrykt” (Foucault 2007a, s. 34), og disponerer til at ”maksimere de positive elementer, som man skaber de bedste cirkulationsbetingelser for” (ibid., s. 34).

Sikkerhedsdispositivet disponerer til at etablere beredskaber, der gør samfundet i stand til at handle i forhold til, hvad der måtte vise sig af uventede og tilfældige hændelser, så det undgås, at det får ødelæggende konsekvenser – og måske endda kan udnyttes til egen fordel (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 158). Her kan OPI ses som et skoleeksempel på handling på truende farer som økonomisk krise og flere kronikere og gamle, men færre til at levere social- og sundhedsydelser i fremtiden (Bamberg 2013). Udnyttelsen til egen

fordel afspejles i diskrete kampe mellem især to af samarbejdsformens tre bundlinjer: økonomisk gevinst for virksomhederne og øget effektivitet i den offentlige sektor. Kortlægningen i afhandlingens 2. del vil afsløre, at disse kampe ikke så meget handler om at få størst gevinst på bundlinjen, som at få markedslogikkerne til at trænge ind i den offentlige sektor. Sikkerhedsdispositivet beskriver således en stor del af rationalet bag moderne økonomi og relationen mellem stat og økonomi – en logik, der begyndte at tage form, da eksempelvis handlen med korn blev givet fri for restriktioner.

4.2.5 DE PROTOTYPISKE DISPOSITIVERS DISPONERING AF DET SOCIALE

Med inspiration fra skematiske opstillinger af de prototypiske dispositiver (Raffnsøe et al. 2014a, s. 16) og af suverænen, disciplinen, biomagten og styresystemer (Jensen 2013, s. 230 og 274-75) præsenteres på næste side et skema, der viser de sammenlignelige parametre i de prototypiske dispositiver, som kan blive relevante, når der skal findes mønstre i den diagnostisk beskrivende fremlæggelse af de undersøgte sociale praksisser inden for OPI. Skemaet vil i afhandlingens konklusion blive tilføjet det bud på et markedsdispositiv, der udspringer af kortlægningen af OPI.

Gennemgangen af de prototypiske dispositiver viser deres åbenlyse rolle i forhold til disponeringen til fremkomsten af OPI. Det bør derfor atter slås fast, at afhandlingens undersøgelser fokuserer på at lade mønstre opstå fra de enkelte kilder, og ikke på at vise, hvordan dispositiverne afspejles i OPI-feltet. Man kan dog ikke blot negligere de store dispositiver, som Foucault har påvist fremkomsten af, og som ifølge ham indvirker på, hvem vi er i dag. De følger med som en del af, hvem vi er subjektiverede til at være, både som borgere i samfundet og som undersøgere af det.

KAPITEL 4. HVAD ER ET DISPOSITIV? FOUCAULTS EGNE FORSTÅELSER

Parameter	Lovdispositivet	Disciplindispositivet	Sikkerhedsdispositivet
Virkemåde	Sanktionerende	Forebyggende	Udbedrende
Bedømmelse	Forbudt-tilladt	Uønsket-ønsket	Nyttigt-unyttigt
Referenceform	Kodificering/ orden ud fra loven	Normsættende Normation (ideen om, at man på forhånd kan etablere en norm)	Normaliserende
Opererer gennem	Begrænsninger, trussel og repressalier	Produktion og omformning Disciplinærteknologi	Facilitering og laissez faire Regulerings- og forsikringsteknologi
Social teknologi	Lov	Regel	Måling og statistik
Normativitet	Præskriptiv Forbydende	Forebyggende Præskriptiv	Udbedrende Ledende
Forhold til den sociale virkelighed	Imaginært (lov kan ikke beskrive samfundet, som det er. Kun forestille sig det negativt)	Komplementær (Ud fra forestillingen om, at vi allesammen altid er lige ved at fejle)	Internt (handler i overensstemmelse med forestillingen om den sociale virkelighed)
Diagram (ideal)	En verden, hvor alle er lydige	En verden, hvor alle optimerer sig selv efter gældende normer	En verden, hvor usikkerhed er elimineret
Målgruppe	Juridiske personer	Individuelle kroppe	Populationer
Adfærdsmæssigt formål	Undladelse af forbudte handlinger	Kontrolleret adfærd	Ledelse af selvledelse (conduct of conduct)
Samfunds- mæssige mål	Håndhævelse af lov og orden	Optimering af befolkning og kapital (indsætte legemerne i produktionsapparatet)	Håndtering af det usikre og tilfældige
Intervenerer ift.	Handlingen	Aktøren	Begrebet (eks. terrorisme, økonomiske prognoser)
Rumlighed	Territoriel Retsstat	Invasion af tid og rum Institutionaliseret samfund	Socialitet Civilsamfund

Figur 4: De prototypiske dispositiver

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

Flere forskere har efter Foucaults død fortolket dispositivtænkningen. Deleuze, Agamben, Bussolini samt Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thanning har alle behandlet emnet i essays under den sigende titel *Hvad er et dispositiv?* Titlens popularitet indikerer, at begrebet vitterligt er svært at få et entydigt greb om. Bag spørgsmålet om, hvad et dispositiv er, findes imidlertid en anerkendelse af begrebets berettigelse og en række bud på, hvordan det kan tilføre analyser af samfundsmæssige udfordringer en dybde, der fremkommer gennem afdækning af komplekse sociale fænomener og historisk afhængige logikker. Jeg vil i det følgende præsentere afhandlingens positionering i forhold til disse forskeres fortolkninger. Det sker udelukkende med henblik på at skærpe den teoretiske afklaring i forhold til en række problemstillinger inden for forståelsen og anvendelsen af dispositivanalysen. Intentionen er ikke at finde skjulte meninger og budskaber, som dem, der hidtil har kommenteret Foucaults værk, har overset (McIlveny et al. 2016, s. 48).

Først præsenteres en positionering i forhold til Agambens fortolkning af dispositivet i først og fremmest essayet *Che Cos'è un dispositivo?* (Agamben 2009). Jeg forholder mig detaljeret til Agambens fortolkning af begrebet, fordi han helt eksplicit afviger fra Foucaults forståelser. Hans essay kan derfor have medvirket til de divergerende, men ofte implicite, forståelser, der ligger til grund for det efterhånden store antal akademiske artikler og bøger, der arbejder med dispositivbegrebet. Afsnittet om Agambens dispositivforståelse medvirker desuden til at tydeliggøre afhandlingens tilgang til begrebet. Hans forståelse af dispositivet skærper opmærksomheden på, at de overordnede strukturer, der disponerer til innovation i OPI-set-up'et måske slet ikke har den strategiske funktion, at de disponerer til skabelsen af mønstre, der bryder med det bestående, men derimod blot disponerer til nye måder, hvorpå det bestående kan bevares. Hans bud på at placere dispositivbegrebet i en ny fortolkning giver derudover mulighed for at positionere afhandlingens analytiske afsæt i forhold til, hvad der overhovedet kan udgøre et dispositiv, hvad forholdet mellem dispositivet og magt er, samt hvordan mennesket kan undgå blindt at lade sig indfange af dispositiverne.

Bussolinis essay *What is a Dispositive?* har leveret stof til afhandlingens overvejelser over de oversættelsesmæssige implikationer, der er knyttet til dispositivbegrebet. Bussolini inddrager både Deleuze's og Agambens betragtninger over dispositivets etymologi, hvorimod han ikke forholder sig til Agambens forslag om en ny fortolkning af dispositivet. Danske fortolkere af Foucault som Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thanning ser dispositivbegrebet

som samlende for Foucaults forfatterskab og hans øvrige analytiske begreber. De leverer en række fremstillinger af begrebet, der i denne afhandlings læsning synes loyale mod Foucaults tilgang.

Efter præsentation og positionering i forhold til ovennævnte fortolkere af dispositivet præsenteres og diskuteres Deleuze's forståelse af begrebet med henblik på at tydeliggøre, hvordan hans fire analytiske indgange til dispositivanalysen er anvendt som ramme for afhandlingens analyser. Endelig diskuteres implikationerne ved at foreslå og navngive nye dispositiver.

5.1 AGAMBEN – ER DISPOSITIVET DER, HVOR MAGTFORHOLDENE KONKRETISERES?

Den italienske filosof Giorgio Agamben undersøger i sit essay *Hvad er et dispositiv?* begrebets udvikling hos Foucault og i kulturhistorien, hvorefter han foreslår en ny betydning af begrebet. Når jeg i det følgende forholder mig detaljeret til Agambens essay, er det fordi, det i sin behandling af netop spørgsmålet; Hvad er et dispositiv? lægger op til mange afklarende refleksioner, der er relevante for min positionering. Ud fra Agambens tekst vil jeg vurdere specielt fire forhold, der har betydning for, hvordan jeg har positioneret analysen i afhandlingens anden del. Det drejer sig for det første om Agambens genealogiske analyse af den diskursive udvikling af dispositivbegrebet. Her viser han, hvordan termen er opstået gennem en teologisk diskurs, der har ført til en opdeling af det sociale liv i væren og handling; en opdeling han mener stadig gør sig gældende i forholdet mellem stat og politik/økonomi, anskuet som henholdsvis 'det bestående' og 'forvaltningen af det bestående'. For det andet forholder jeg mig til – og differentierer mig fra – Agambens bud på, hvad der konkret kan udgøre et dispositiv. Herefter sammenligner jeg Agambens og Foucaults opfattelse af dispositivets placering i forhold til magt, og endelig vurderer jeg deres forskellige syn på, hvilke *lines of escape* eller kampmåder, mennesket kan anvende i forsøget på at undslippe dispositivernes diskrete disponering af det sociale.

Agamben differentierer sig markant fra Foucault. Efter en genealogisk redegørelse for dispositivets teologiske oprindelse gør han eksplicit opmærksom på, at han forlader Foucaults tilgang til begrebet for at placere det i en ny kontekst (Agamben 2009, s. 13).

5.1.1 DISPOSITIVETS TEOLOGISKE RØDDER

Agamben har analyseret dispositivets sproglige fremkomst i en af sine genealogiske undersøgelser, hvor han ikke blot holder sig inden for ét historisk arkiv, men tager afsæt i, at et begrebs eller en institutions genealogi kan vise

sig i et andet område end det, man på forhånd forventer. Eksempelvis viser han i essayet *The Friend*, at en politisk term kan have rødder i teologien (Agamben 2009, s. 58). Dette metodiske greb, hvor man påviser, hvordan et begreb har flyttet sig fra et felt til et andet, kalder han *signaturen* (Agamben 2011, s. 4).

I sine genealogiske undersøgelser finder Agamben frem til, at Foucault måtte være inspireret af sin tidligere lærer, Hyppolite, og dennes anvendelse af Hegels term *positivitet*. Begrebet henviser hos Hegel til den del af kristendommen, som vedrører et bestemt sæt af overbevisninger, regler og ritualer, der i et givent samfund og på et givent tidspunkt i historien udefra internaliseres i det enkelte menneske (Agamben 2009, s. 4). Hegels ærinde er at forene denne pol af kristendommen med dens anden pol; det enkelte menneskes direkte forhold til det guddommelige, som han kalder naturlig religion – en forening, der svarer til at forene frihed og forpligtigelse.

Herefter laver Agamben en kobling af dispositivbegrebet tilbage til det græske begreb *oikonomia*, som specifikt betyder administration af hjemmet (*oikos*) og mere generelt omhandler ledelse. I de første århundreder efter Kristus anvendte førende teologer dette begreb i dets latinske oversættelse *dispositio* til at forklare, hvordan Gud kunne være én, udelelig hersker i sin væren eller essens, og samtidig regere og handle gennem Treenigheden, hvor han uddelegerede administrationen af verden til sin søn og Helligånden. Agamben kalder treenigheden for et dispositiv. Det har, som alle andre dispositive, en strategisk funktion, som her er at indordne menneskene efter ét udeleligt guddommeligt forsyns styring af verden og forklare, hvordan Gud kan være én og tre på samme tid. Ved hjælp af begrebet *oikonomia/dispositio* kunne teologerne afværge skeptikers frygt for, at treenigheden skulle føre tilbage til hedenske tiders flergudsdyrkelse.

Samtidig fik adskillelsen mellem Gud som værende og som handlende ifølge Agamben den vidtrækkende konsekvens, at den blev grundlaget for den vestlige kulturs adskillelse mellem netop væren og handling (Agamben 2009, s. 10) I Agambens fortolkning angiver Foucaults dispositiv følgelig det 'noget', gennem hvilket man realiserer en ren form for ledelse helt uden fundament i det værende (ibid., s. 11). Når det handlende aspekt i mennesket er givet fri, står det til disposition for påvirkning fra noget, som ikke er forbundet til naturen. Foucaults dispositive betegner i det perspektiv, ligesom *oikonomia*, "et sæt af praksisser, vidensregimer, foranstaltninger og institutioner, der har til formål at styre, administrere, kontrollere og retningsbestemme – på en måde, der foregiver at være nyttig – menneskers adfærd og tanker." (ibid., s. 12)

Dispositiverne giver således, skriver Agamben med afsæt i oikonomias opdeling mellem væren og handling, mennesket mulighed for at ”*skabe en verden*” (ibid., s. 16). Mens billedet på Gud som én, udelelig hersker i sin væren, og tredelt i sin regeren og handlinger, virker overskueligt og som dispositiv udgør et ”*privilegeret laboratorium*” (Agamben 2011), er forholdet mellem menneskets væren og de dispositiver, der er opstået i kølvandet på treeningheden, derimod langt mere komplicerede (Agamben 2009).

Billedet af Gud og treenigheden som forløber for nutidens samfund kan endvidere trække paralleller mellem Gud og den moderne stat som væren eller suveræner og treeningheden og den moderne regeringsledelse og embedsværk som forvaltningen af det værende eller det bestående. Ifølge Agamben består denne forvaltning af det bestående i, at magten i Vesten er karakteriseret ved en kontinuerlig forvaltning af økonomien og dermed en kontinuerlig forvaltning af de eksisterende økonomiske og politiske magtforhold (Jessen 2016). Det betyder, at innovation med henblik på økonomiske og kvalitetsmæssige forbedringer ikke kun skal tænkes som det nyskabende, det kan resultere i, i form af nye produkter og løsninger, men bør problematiseres som en metode til at opretholde økonomiske og politiske magtforhold. Det er en Agamben-betragtning, der senere vil blive anvendt i analysen af OPI som en social teknologi til bevarelse af bestående offentlig-private relationer og markedslogikker.

Selv om Agamben i sit essay eksplicit gør opmærksom på, at han forlader Foucaults perspektiv på dispositivet efter at have præsenteret sin genealogiske undersøgelse af begrebet, synes der allerede i redegørelsen af dispositivets signatur at ligge en implicit kritik af Foucault. Indtrykket af en kritik styrkes af, at Agamben et par år efter, at han har skrevet essayet, gav udtryk for, at Foucaults undladelse af at tage signaturen alvorligt som et metodologisk redskab forhindrede ham i at fuldføre governmentaltetens genealogi, netop fordi han blev for fokuseret på det politiske, hvilket afholdt ham fra at lede efter governmentaltetens oprindelse i den teologiske sfære (Agamben 2011 s. 112-13).

Agamben understreger sin opfattelse af oikonomias vigtige position ved at henvise til, hvordan man i treenighedens oikonomia i det 2.-5. århundrede e.Kr. kan undersøge den dobbelte struktur i regeringsmaskinen; en politisk teologi med én Gud og fokus på den udelelige suverænitæt, og en økonomisk teologi, der handler om oikonomia som praktisk-administrativ forvaltning (Agamben 2011; Jessen 2016). Agamben antyder således i essayet fra 2009 en fundamental uadskillelighed mellem suverænitæt/stat og økonomi/forvaltning/regering. Antydningen er samtidig en kritik af Foucaults mere ensidige fokus på den sidstnævnte side, som Foucault behandlede under navne

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

som biopolitik og disciplin, og af Foucaults afvisning af suverænen – et forhold, der ifølge Agamben fik Foucault til at overse den utvetydige støtte, der gennem en konstant prisen af magten opretholder den (Agamben 2011, s. 163; Jessen 2016). Spørgsmålet er dog, om Foucault, selv om han havde foretaget en genealogisk undersøgelse med en konklusion tilsvarende Agambens, havde draget den samme slutning vedrørende den dobbelte struktur i regeringsmaskinen. For Foucault var også suveræner historisk opstået, og

”den analyse, der foretages ud fra magtbegreber, bør ikke forudsætte oprindeligt givne størrelser som statens suverænitet, lovens form eller et herredømmes globale enhed; disse former er snarere blot magtens endepunkter” (Foucault 2015, s. 98).

Agambens tese består derimod i, at der findes en form for symbiose mellem stat og forvaltning, hvis væren består i, at mens staten billedligt talt er en sammenslutning af forskellige andre sammenslutninger (oikos), og har ’det gode liv’ som mål, viser

treenhedens oikonomia, hvordan en regeringsmæssig, en forvaltningsmæssig, en praktisk og ikke-epistemisk viden bliver centralt i først det teologiske og siden det politiske sprog, hvorved politik, ligesom forvaltningen af husholdningen, er uløseligt forbundet med en praksis ”som kun skal vurderes i forhold til de mål, den forfølger.” (Jessen 2016, s. 19; citat i citatet: Agamben 2011)

Ifølge Agamben udøver magten i vesten således en forvaltning af det bestående, der kan aflæses direkte i de mål, magten følger – mål, som således er sammenfaldende med en kontinuerlig forvaltning af eksisterende økonomiske og politiske magtforhold. Denne iagttagelse fra Agamben tilfører et skærpet perspektiv til analysen af OPI som løsningsmodel til imødegåelse af fremtidige farer for både privat og offentlig sektor og for modtagerne af offentlige serviceydelser. Opmærksomheden henledes på, om innovation blot udgør en metode til opretholdelse af det bestående – et middel til at videreføre markedsgørelsen af staten og værne om markedskræfternes indflydelse på offentlig effektivisering og borgernes liv og livskvalitet.

5.1.2 HVAD KAN UDGØRE ET DISPOSITIV?

Efter den genealogiske undersøgelse af dispositivet placerer Agamben begrebet i en ny ikke-foucauldiansk kontekst. Selv om han betragter dispositiverne som det, der i Foucaults tænkning indtager pladsen som

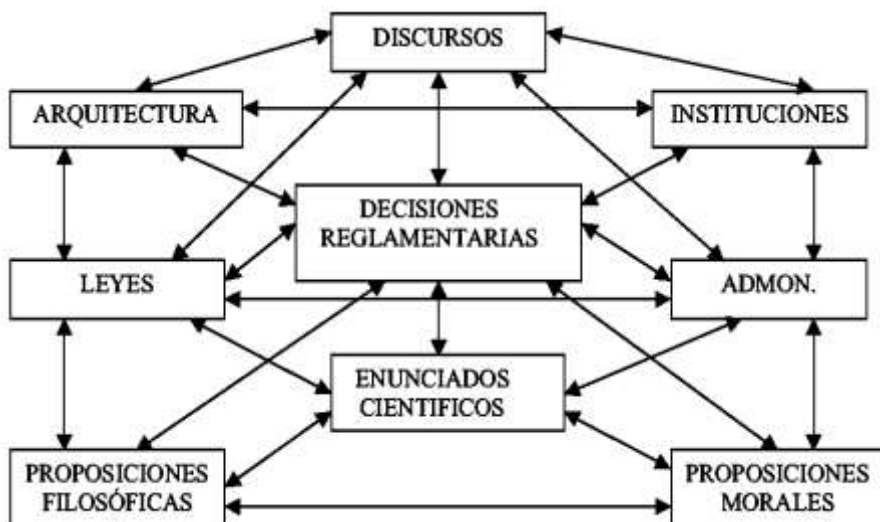
universalier (Agamben 2009, s. 6-7), er han samtidig meget konkret og large med, hvad der ifølge ham kan udgøre et dispositiv:

Jeg vil kalde bogstaveligt talt alt, hvad der på en eller anden måde har kapacitet til at fange, sætte retning på, virke bestemmende for, opfange, modellere og kontrollere levende væsner eller fastlægge deres bevægelser, adfærd, meninger eller diskurser for et dispositiv. Derfor er [dispositiver] ikke kun fængsler, sindssygeinstitutioner, panoptikon, skoler, bekendelse, fabrikker, discipliner, retslige foranstaltninger osv. (hvis forbindelse med magt i en vis forstand er indlysende), men også pennen, skrivning, litteratur, filosofi, landbrug, cigaretter, navigation, computere, mobiltelefoner og – hvorfor ikke – selve sproget, som måske det ældste af dispositiver – et som en primat for tusindvis af år siden uforvarende lod sig fange af, sikkert uden at indse de konsekvenser han skulle komme til at stå overfor. (ibid., s. 14.)

Agamben har dermed en temmelig rummelig definition på et dispositiv, der hos ham er alt det, der udefra subjektiverer mennesket; eksempelvis pennen eller mobiltelefonen, der på hver sin måde former individets måde at kommunikere på. Foucault understregede derimod, at dispositivet i hans anvendelse er mere generelt end epistemet, som han i *Ordene og tingene* definerede som de velordnede, men ureflekterede strukturer, der bestemmer mulighederne for produktion af videnskabelig viden på et bestemt historisk tidspunkt (Foucault 2006).

I *Confession of the Flesh* omtalte Foucault epistemet som et diskursivt dispositiv, og præciserede, at dispositivet i sin generelle form er både diskursivt og ikke-diskursivt, samt at dets elementer er mere heterogene end et epistemes (Foucault 1977a, s. 197) – altså dispositivet som absolut mere abstrakt og generelt end en materiel ting. Året efter sagde Foucault i en forelæsning, at selve dispositivet ikke ændrer sig over tid, men at ”teknikkerne selvfølgelig ændrer sig og bliver perfektioneret, eller i hvert fald bliver mere komplicerede” (Foucault 2007a, s. 22). Anskuet i det perspektiv synes Agamben at ophøje de stadig mere perfektionerede og komplicerede teknikker og tekniske instrumenter, som dispositivet forbinder og bruger til at udøve sin disponerende påvirkning af mennesker, til at være det, som udgør selve dispositivet. Ikke engang fængslet, som er et af Foucaults analyseobjekter, udgør dog et dispositiv. Fængslet er et sted, hvor forskellige dispositiver krydser hinanden med disciplindispositivet som fremherskende, og det kan betragtes som en manifestation af disciplinens forudsigelige verden.

Óscar Moro Abadía (2003) illustrerer i en artikel, der også bærer navnet *Que es un dispositivo?*, hvordan dispositiver skaber bestemte samspil mellem diskurser, arkitektur, institutioner, love, retsafgørelser, administration samt videnskabelige, filosofiske og moralske udsagn. Figuren vises her med de oprindelige spanske ord for de elementer, som dispositivet disponerer og sammenbinder. De spanske termer er bibeholdt, dels fordi det er nemt at få en fornemmelse af de spanske glosers betydning, og dels fordi det ikke er så vigtigt, hvilke elementer der er nævnt i figuren. Der er i virkeligheden tale om et uendeligt antal (Foucault 1977a, s. 194), hvorfor illustrationen måske burde være lavet i et mindre afgrænset design og med pile mellem alle elementer.

Figur 5. Dispositivillustration af Óscar Moro Abadía (2003, s. 39)

Figuren illustrerer, at dispositiver skaber samspil mellem opdelte institutioner og fænomener, der alle disponeres af de samme dispositiver til at opfatte sig som forskellige fra hinanden. I forhold til kortlægningen af OPI-arkivet styrker figuren den analytiske bevidsthed om, at aktørernes og institutionernes forskellige perspektiver og egenskaber er skabt ud fra de samme overordnede dispositioner for det sociale, der netop fordeler mennesker og ting i afgrænsede rum.

Agamben nævner en række subjektpositioner, der bekræfter, at han opfatter mængden af dispositiver og de dertilhørende subjektpositioner som både talrige og håndgribelige. Flere af disse subjektpositioner er meget lig hinanden, eksempelvis positionerne som *'mobiltelefonbruger'* og *'internet-surfer'* (Agamben 2009, s. 19). Denne udlægning af dispositivet adskiller sig

på et vigtigt punkt fra den forståelse, afhandlingens analyser bygger på: at dispositiver er overordnede strukturer, som disponerer til bestemte tendenser i hele samfundet. I den forståelse anskues mobiltelefonen og Internettet som sociale teknologier, der er udsprunget af det samme dispositiv eller inden for samme korrelation mellem flere dispositiver. I den tankerække vil mobiltelefonbrugeren og internetsurferen udgøre aktualiseringen af samme subjektposition: et subjekt, man måske kunne kalde det multitaskende og multiovervågede subjekt, der er disponeret til at relatere til alt og alle, og bringer både sig selv og alle andre ind i et allestedsnærværende overvågningsmaskineris søgelys.

Den tyske lingvist Siegfried Jäger er en af de Foucaultfortolkere, der lægger vægt på dispositivets indflydelse på samfundet som helhed. Han argumenterer for, at man kan forestille sig dispositiver som en slags *Gesamtkunstwerk*, hvor sammenvævede og integrerede dispositiver tilsammen disponerer hele samfundet i forhold til samspillet mellem diskursiv og ikke-diskursiv adfærd og i forhold til manifestationer af viden ved hjælp af handlinger eller adfærd (Jäger 2000). Hvor Foucault viste, at de tre prototypiske dispositiver kan deles om det samme materiale (Foucault 2007a), åbner Jäger en mulighed for at undersøge, hvad den samlede effekt på materialet er, når det påvirkes af flere dispositiver på én gang.

Jägers dispositivforståelse er med til at understrege, hvordan Agambens forslag om at kalde alt, hvad der påvirker mennesket, for et dispositiv, risikerer at føre til en udvanding af det analytiske greb og spænde ben for at undersøge løsningsmodeller som OPI som en aktualisering af, hvordan vi mere grundlæggende subjektiveres i det moderne samfund. At kalde eksempelvis offentlig-private samarbejder – der trods alt har en afgørende betydning for, hvordan vi opfatter os selv og lever i det moderne samfund – for et dispositiv, kunne føre til den form for cirkelslutning, som Foucault kritiserede ved at påpege, hvordan gængse undersøgelser af institutioner har en tendens til at forklare eksistensen af institutionen med reference til et givent objekt. Eksempelvis at vi har psykiatriske institutioner, fordi vi har sindssyge.

Når det er afgørende for afhandlingens tilgang til det studerede felt at anskue dispositiver som ikke-håndgribelige netværk, der sammenbinder en uendelighed af heterogene elementer til en bestemt rationalitet, som gælder i hele samfundet, er det fordi, dispositivanalysen skal styre afhandlingen uden om det, den ikke vil, og støtte den i det, den ønsker at opnå. Formålet er ikke blot at anspore til refleksion over OPI-feltets italesatte udfordringer og potentialer, ej heller at afdække, hvad OPI umiddelbart gør ved aktørerne. Målet er derimod gennem diagnostiske beskrivelser af OPI-feltet at demaskere meget bredere sociale overenskomster, som både er foreløbige, fordi de hele

tiden ændrer sig i et samspil mellem dispositiverne og det sociale, og skrøbelige fordi de ikke udleveres i ét substantielt fællesskab. Det gøres ikke ved at sætte OPI-feltets åbenlyse problematikker i centrum af analysen – eller for den sags skyld computeren eller mobiltelefonen. Ved at opløse et kompleks af selvfølgeligheder og undersøge de dynamikker, der er indeholdt i disse selvfølgeligheder, og hvordan selvfølgelighederne præger aktørernes handlinger (Nielsen 2002, s. 83), er der derimod mulighed for at få indblik i, hvilken form for dominerende sandhed, aktørerne er fælles om, og hvilke differentierende sandheder, de kæmper om at formidle og skabe forskydninger i. I forhold til Agambens mobiltelefoncase betyder denne tilgang, at det ikke er mobiltelefonen, men den historisk og kulturelt forankrede logik, der løber gennem den, der bør danne afsæt for refleksion. Eller i afhandlingens tilfælde, ikke OPI, men de sociale overenskomster, der har disponeret fremkomsten af samarbejdsformen, der bør danne grundlag for en refleksion, som kan frigøre aktørerne og give dem et afsæt for at spørge sig selv og hinanden, hvem de ønsker at være i den kontekst, de træder ind i.

5.1.3 DISPOSITIVETS RELATION TIL MAGTEN

Med afsæt i egne overvejelser over dispositivets genealogi samt i den passage fra *Confession of the Flesh*, hvor Foucault omtaler dispositivets formentlige manipulationer af magtrelationer, dets indskrivning i magtspil og dets strategiske karakter, der viser sig som ”*strategier af magtrelationer, der støtter og bliver støttet af vidensformer*” (Foucault 1977a, s. 196; Agamben 2009, s. 2), knytter Agamben dispositivet tæt til Foucaults magtbegreb. Han konkluderer at

med denne term [dispositiv] forstår han det hele af institutioner, subjektiveringsprocesser og regler, i hvilke magtforholdene konkretiseres. [...] Det, der er på spil for Foucault, er undersøgelsen af de måder, hvorpå dispositiverne handler inden for magtrelationer, magtmekanismer og magtspil. (Agamben 2009, s. 6)

Det analytiske afsæt for undersøgelsen af OPI vil i flere henseender afvige fra dette synspunkt. For det første vil analysen ikke betragte dispositivet som et hele af de forhold, Agamben nævner, men som *disponerende* for subjektiveringsprocesser, og som disponerende for, hvordan institutioner og regler opstår, ændrer sig og skifter karakter, sådan som Foucault forklarer, at teknikker gør, alt imens dispositiverne ikke ændrer sig, men bliver mere eller mindre fremtrædende (Foucault 2007a, s. 22).

For det andet vil analyserne ikke bygge på en forståelse af dispositiverne, som der hvor magtforholdene konkretiseres, men som der hvor magt og viden og

relationen mellem disse faktorer disponeres fra. Perspektivet vil være, at dispositiverne *disponerer* arten af magtrelationer, magtmekanismer og magtspil. Som Deleuze skriver i sit dispositivessay, påvirker (*rectify*) dispositivernes magtdimension, hvad dispositivet kan gøre det muligt at se og sige i det sociale felt (Deleuze 1992, s. 160). Magten er således allestedsnærværende i dispositivet, men den er det som en fluorescerende, uhåndgribelig og diskret gennemsyning af alt det, der disponerer den sociale virkelighed. Derfor er den svær at indfange som noget éntydigt og konkret. Med et analytisk blik, der tager afsæt i, at dispositivernes magtdimension påvirker alt i det sociale felt, og at vi mennesker derfor til enhver tid lever i et konceptuelt miljø, der former og begrænser os på måder, som vi ikke kan blive fuldt bevidste om, er det dog muligt at lave en delvis afdækning af det, der disponerer os til at være i verden på bestemte måder.

Endelig, for det tredje, indikerer Foucaults æstetiske drejning, at han ønskede mere end blot at undersøge, hvordan dispositiverne handler inden for magtrelationer, magtmekanismer og magtspil. Hans ultimative mål synes at have været at undersøge den gensidige påvirkning mellem dispositiverne og det sociale, herunder specielt det aspekt der udgøres af individets arbejde med at forme sig selv inden for de udefrakommende sandheder og moraler, der præger dets samtid (Foucault 2008a).

Agamben linker både de institutioner, som Foucault undersøgte, eksempelvis fængsler og galehuse, og Foucaults dispositiver, som bekendelse og disciplin, samt sine egne supplerende dispositiver i form af skrivning, landbrug, cigaretter, computere osv., til magt (Agamben 2009, s. 14). Hvor Agamben anser alle disse konstruktioner som dispositiver, kan en differentiering mellem dem som henholdsvis dispositiver, institutioner og teknikker (som omfatter konkrete materielle, sociale og selvrefleksive måder at forme mennesker på) åbne op for refleksion over de forskellige konstruktioners funktion i magtrelationerne. Overvejelsen er relevant, når en analyse skal positioneres i forhold til, om det er konkrete magtspil inden for nye tværsektorielle samarbejdsformer eller mere overordnede og diskrete strukturers disponerende virkning på tendenser og tilbøjeligheder i samfundet, der er interessante i forhold til, hvad der sker i relationerne mellem samarbejdende aktører. Her vil en analyse af selve samarbejdsformens magtmekanismer komme til kort. OPI har åbenlyst ikke magt over aktørerne på samme måde som eksempelvis computeren har fået over mennesker i dagens samfund. Agamben ville sandsynligvis heller ikke betegne OPI som et dispositiv, men heri ligger netop problematikken ved at betegne objekter og teknikker som dispositiver. Når Agamben

bogstaveligt talt vil kalde en hvilken som helst ting dispositiv, der på en eller anden måde har evnen til at indfange, orientere, bestemme, opfange, forme, kontrollere og sikre de levende væsners handlinger, adfærd, meninger og diskurser, (ibid., s. 14)

hvornår er en tings påvirkning af de levende så stærk nok til at gøre den til et dispositiv? Ved at tildele institutioner og materielle ting en status som dispositiv bliver magtdimensionen i begrebet meget kausal: mobiltelefonen påvirker mig, fordi den er en mobiltelefon. Dispositiverne bør derfor anskues som netværk, der diskret danner forbindelseslinjer mellem et utal af diskursive og ikke-diskursive elementer. Derved kommer den dispositionelle magtdimension til at udgøre en fluorescerende epistemologisk konstruktion, der indlejrer sig i menneskets erfaringer i form af viden og sandhedsforestillinger – og i sidste ende skaber mennesket som subjekt.

5.1.4 MENNESKETS RELATION TIL DISPOSITIVERNE

Agamben peger dog på en vigtig pointe i sin diagnosticering af den finmaskning, sofistisering og ophobning af forhold, der influerer på vores adfærd og på, hvem vi er. Det er et perspektiv, der ville have stået endnu stærkere, hvis han ikke havde kaldt alle disse forhold, inklusive materielle ting, for dispositiver. Således foreslår han, hvad han selv kalder en '*generel og massiv opdeling*' af det værende i to store klasser bestående af de levende væsner på den ene side og dispositiverne, som de uophørligt bliver indfanget af, på den anden side: de levende væsners ontologi versus dispositivernes oikonomia (ibid., s. 13). Resultatet af kampen mellem de levende væsner og dispositiverne er *subjektet* (ibid., s. 14).

Ifølge Agamben har dispositiverne rødder i selve den humanisering, der har adskilt mennesker fra andre dyr, idet der i mennesket er blevet skabt en opdeling à la oikonomia, som adskiller det fra sig selv og dets umiddelbare omgivelser. Dette brud skaber *det Åbne*, som udgør muligheden for at være bevidst om at være til og at kunne skabe en verden. Det Åbne er samtidig det sted, som dispositiverne befolker med instrumenter, objekter, teknologier osv. (Det lille ord *med* gør det svært at gennemskue, om Agamben holder fast i, at instrumenter, objekter og teknologier er dispositiver, eller om han her forstår disse ting som noget, dispositiverne gør noget med). I dette scenarie tildeler Agamben mennesket en plads som aktivt subjekt i forhold til dispositiverne;

Ved hjælp af dispositiverne forsøger mennesket at få den dyriske adfærd, som det nu er adskilt fra, til at gå i tomgang, og simpelthen nyde det åbne, nyde det værende som værende. Ved roden af hvert dispositiv ligger et alt for menneskeligt

ønske om lykke. Indfangning og subjektivering af dette ønske i en separat sfære udgør dispositivets specifikke magt. (ibid., s. 17)

Som led i ekspansionen af Foucaults dispositiv åbner Agamben her op for endnu to nye idéer. Den ene kan fortolkes som en tillæggelse af et ontologisk begær i mennesket – ønsket om lykke som en grundlæggende menneskelig struktur. Det er en betragtning, som – anskuet i lyset af Foucaults etik og hans præsentation af den antikke idé om omsorgen for sig selv – vil blive trukket ind i diskussionen af muligheder for selvformation. Her kan Agambens betragtning fungere som et alternativ til Foucaults skelnen mellem kodificeret og etisk orienteret moral (se afsnit 6.6.3). Den anden idé handler nemlig om, at dispositive bruges af mennesket, hvilket hos Agamben ikke skal opfattes som positivt. Alligevel kan det inspirere til spørgsmål om, hvorvidt en bevidst forholden sig til udefrakommende sandheder og normer er den mest attraktive måde at være i verden på, eller om en sådan refleksiv væren kan være en besværlig måde at finde lykken.

Agamben går dog en anden vej i sit bud på, hvad der skal kæmpes for i kampen mod dispositive, nemlig genforeningen af mennesket med sig selv og dets umiddelbare omgivelser. Med afsæt i adskillelsen af mennesket fra naturen og dyreriget, og dispositivernes indfangning af det Åbne, som adskillelsen har muliggjort, bliver menneskets kamp mod dispositive ifølge Agamben en kamp for at befri det, som er blevet adskilt og indfanget. Også her differentierer han sig fra Foucault, idet han påpeger, at denne hegelske forening mellem elementer ikke var Foucaults mål (ibid., s. 6). Agamben følger i Hegels fodspor og introducerer det romerske udtryk *profanering*, der betegner det forhold, at noget, der indtil nu har været gudernes – og derfor i det gamle Rom var helligt og ikke stod til menneskets fri benyttelse eller handel – ”*bliver genoprettet for menneskets brug og ejendom*” (ibid., s. 18). Det, som er blevet rituelt adskilt fra den menneskelige sfære til den guddommelige, kan således genoprettes til den verdslige verden og ikke mere være adskilt og delt. Denne profanering kalder Agamben *kontradispositivet* (ibid., s. 19).

Han reflekterer herefter over, hvordan kapitalismen og andre moderne magtformer handler om langt mere komplekse adskillellesprocedurer end dem mellem religiøst og verdsligt, og han pointerer, at disse nutidige procedurer presses til det yderste i en enorm mængde af dispositive. Det gør profaneringsprocessen problematisk, for hvert eneste dispositiv implicerer en subjektiveringsproces. Agamben hægter denne overvejelse på det, han kalder Foucaults disciplineringsfund, der producerer lydige, men frie kroppe, og på skriftdispositivet, hvor mennesket finder sandheden gennem at bekende

sine synder som ikke-sandhed. Heraf udleder han, at kapitalismens dispositiver overvejende handler via *afsubjektiveringsprocesser*, og at subjektiverings- og afsubjektiveringsprocesserne er ved at blive gensidigt ligegyldige. Når vi lader os indfange af mobiltelefondispositivet eller af fjernsynskiggeri, opnår vi ifølge Agamben ikke en ny subjektivering, men derimod en afsubjektiveringsproces hvor det eneste, vi får, er et (telefon)nummer, hvormed vi bliver kontrolleret, eller zapperens frustrerede maske og inddragelsen i seerstatistikker (ibid., s. 21). Sondringen mellem subjektivering og afsubjektivering synes pessimistisk og dualistisk i forhold til Foucaults skelnen mellem subjektifikation og individets eget arbejde med selvet, hvor eksemplerne med mobilbrugeren og fjernsynskiggeren i stedet ville have illustreret, hvordan en adfærd, der ureflekteret følger udefrakommende normer og holdninger, afspejler en subjektivering, der virker tilpassende og normaliserende på individet.

I forlængelse af iagttagelserne vedrørende afsubjektivering opponerer Agamben mod *”den velmenende diskurs om teknologi, der hævder, at problemet med dispositiver kan reduceres til spørgsmålet om deres korrekte brug”* (ibid., s. 21). Dette argument indeholder en implicit hjemmel, som hidrører fra Agambens præmis om, at dispositiver kan udgøres af bogstaveligt talt alt, hvad der påvirker menneskets adfærd, meninger og diskurser, herunder også håndgribelige ting som teknologi i betydningen teknologiske hjælpemidler (computere, mobiltelefoner osv.). Hvis læseren ikke går med på denne præmis, bliver sætningen ulogisk, for hvordan giver det overhovedet mening at tale om at bruge dispositiverne korrekt, hvis man fastholder, at dispositiver er netværk af relationer mellem uendeligt mange diskursive og ikke-diskursive elementer i det sociale felt (Foucault 1977a, s. 194)? Agamben, som præciserer, at han videreudvikler dispositivbegrebet, ekspanderer det også her til at dække det, Foucault kalder teknikker. Den velmenende diskurs om teknologi, som han henviser til, handler kun om dispositiver i Agambens egen udlægning af begrebet, som ligger langt fra en mere Foucaultnær forståelse af det.

Agamben skriver dog videre, at de, der fører en velmenende diskurs om teknologi og mener, at problemerne med dispositiver er et spørgsmål om deres korrekte brug, overser, at hvis ethvert dispositiv svarer til en bestemt subjektiveringsproces, så er det umuligt for dispositivets subjekt at bruge det på den rigtige måde. Han konkluderer, at de mennesker, der befinder sig inden for denne diskurs, selv er produkter af det mediedispositiv, hvori de er indfanget. Det er tilsyneladende rigtigt, at mennesker bliver indfanget som slaver af mobiltelefoner og computere, og at dispositiver (i Foucaults forståelse) har disponeret til både fremkomsten af nye kommunikations-

teknologier og den tilhørende adfærd. Tingenes og dispositivernes påvirkning af subjektiveringsprocessen ligger dog på to forskellige niveauer.

Agamben anvender sin fortolkning af dispositive til at skabe en metafor om nutidens samfund som befolket af ubevægelige kroppe, der gennemløbes af afsubjektiveringsprocesser: et samfund, hvor en formørket politik udført af skiftende regeringer til højre og venstre for midten ikke formår andet end at reproducere sig selv, fordi virkelig politik kræver tilstedeværelsen af virkelige subjekter og identiteter som tidligere tiders arbejderbevægelse, borgerskab osv. Derfor er magten blevet urolig, netop nu, hvor den står over for den mest lydige og mest ukrikeriske sociale krop i historien. Som eksempel på dette samfund beskriver Agamben, hvordan det kun er et tilsyneladende paradoks, at borgere i postindustrielle demokratier villigt lader alt i deres liv styre af dispositive, samtidig med at overvågningssamfundets teknologier får almindelige mennesker til at ligne terrorister (Agamben 2009, s. 23-24).

Agambens fremstilling af et samfund, hvor vi gennem afsubjektiveringsprocesser er blevet så lydige, at vi villigt lader os overvåge, kan tilføre et perspektiv til undersøgelser af nutidige løsningsmodeller, der får aktørernes handlinger, inklusive deres uenigheder, til at fremstå som et netop disciplineret og lydigt spil inden for rammerne af fremherskende normer og moral. Eksposeringen af OPI i rapporter, på hjemmesider, gennem store fondsfinansierede projekter osv. kan i det lys anskues som overvågningens diskrete indfangning og styring af det, der i EBST's rapport fra 2009 blev beskrevet som en tendens, der tegnede sig ved fremkomsten af *"en række eksempler på nye samarbejdsformer, hvor private virksomheder og offentlige institutioner går sammen om at udvikle nye innovative løsninger"* (EBST 2009, s. 3). Den kombinerede afsubjektivering og overvågning støtter en pointe, som Bager, Jørgensen og Raudaskoski (2016, s. 215) finder hos Agamben: at vi bliver subjektiveret til at indgå i et ledelsesmaskineri, hvor vores væren ikke tæller ud over den økonomiske og politiske værdi, den kan tillægges.

Jo flere dispositive, der gennemsyrrer alle områder af livet, jo mere bliver politikerne ifølge Agamben konfronteret med flygtige elementer, der synes at blive sværere at få greb om, jo mere ubesværet de disponerer samfundet. Vi er derfor vidne til en uophørlig, formålsløs bevægelse, hvor styringen af verden kan føre til en katastrofe. Det sker, fordi profaneringen – tilbageleveringen til fælles brug af det, der er blevet fanget og adskilt af dispositive – end ikke kan blive genstand for diskussion, så længe dem, der beskæftiger sig med politik, ikke er i stand til at arbejde med deres egne subjektiveringsprocesser og derved bringe lys over det, der unddrager sig ledelse, og som udgør både begyndelses- og forsvindingspunktet for al politik

(Agamben 2009, s. 24-25). Denne konklusion på samfundets og politikkens tilstand virker næsten klaustrofobisk, for Agamben giver tilsyneladende ingen forslag til, hvordan politikerne og mennesker generelt kan kæmpe for at genfinde den naturlige tilstand uden for dispositiverne.

Til sammenligning pegede Foucault (2008a) på, at mennesket for at undgå en ureflekteret indfangning i dispositiverne, og opnå det, han opfattede som målet om at blive et moralsk subjekt, kan lade sig inspirere af det antikke Grækenlands selvpraktikker som livsæstetik, askese og selveksamination med henblik på at blive et mere selvreflekteret subjekt (se afsnit 6.6.1-6.6.3). En sammentænkning af Agambens beskrivelser af det nutidige, komplekse og uoverskuelige, kapitalistiske samfund og selvpraktikkerne omformuleret til en aktuel kontekst kan fokusere dispositivanalysens yderligere. Selv om linjer af selvformation udgør en *line of escape*, og på trods af, at selvpraktikker kan anvendes i en kritisk stillingtagen til dispositivernes disponerende virkning, er der tale om en så kompleks disponering i det aktuelle kapitalistiske samfund, at analysen af disse linjer aldrig må forfalde til enkle forklaringer eller simple løsningsmodeller. Det gælder, hvad enten kompleksiteten, som Agamben hævder, opstår som følge af en meget stor mængde dispositive, eller den opstår, fordi dispositivernes teknikker bliver mere komplicerede, hvilket er Foucaults forklaring.

5.1.5 AGAMBENS BIDRAG TIL AFHANDLINGENS DISPOSITIVFORSTÅELSE

Med Agambens påvisning af dispositivets oprindelse i oikonomiabegrebet rummer hans samlede bidrag til afhandlingens dispositivforståelse for det første en opmærksomhed på, at de skjulte betydninger i det, vi tager for givet, måske ikke kan afdækkes fuldt ud gennem analyse af en praksis som OPI-samarbejder eller en hvilken som helst anden nutidig praksis. Disse betydninger ligger således i de forbindelser til andre områder af det sociale, som praksisserne har haft gennem en lang historisk periode, og som stadig findes immanent i dem. Det er en pointe hos Agamben, som også andre har peget på (Eriksen, von Eggers & Jessen 2016).

For det andet tilfører Agamben et skærpet fokus på forholdet mellem innovation som skabelse af noget nyt og som bevarelse af det (økonomisk) bestående. Deraf følger en opmærksomhed på, om sikkerhedsmekanismernes fordring om at kunne forudsige og reagere nyttigt i forhold til fremtidens uforudsigelige potentialer og trusler disponeres af en strategi til opretholdelse af nuværende økonomiske interesser og magtstrukturer. I det lys må det forhold, at samfundet ændrer sig så hurtigt som aldrig før, og der opfindes nye (teknologiske) løsninger i et tempo, verden aldrig tidligere har set, anskues som en bevarelse af det bestående. Det virker som en selvmodsigelse, men er i virkeligheden en tilsynekomst i kapitalismens opretholdelse. Når Foucault

sagde, at der kun findes én form for kapitalisme, var det jo netop, fordi kapitalismens eneste logik er akkumulation, fordi det er det eneste, der kan opretholde den og dermed lade den bestå.

Agambens tanker om forholdet mellem dispositiverne og et ontologisk menneskeligt ønske om lykke samt hans idé om, at mennesket bruger dispositiverne som påskud til blot at nyde – og måske slippe for at reflektere for meget? – tilfører et supplerende perspektiv til analysen af selvformation. Hans begreber *afsubjektivering* og *profanering/kontradispositiv* bibringer – trods deres dystre perspektiver – analysen et skærpet fokus på, hvorvidt aktørernes handlinger, inklusive deres uenigheder, udgør et disciplineret og lydigt spil inden for rammerne af samfundets normer og moraler. Til gengæld må Agambens pessimistiske syn på menneskets muligheder for at genfinde den naturlige tilstand uden for dispositiverne vige for selvformationsbegrebet som en *line of escape*.

Herudover giver den lidt skarpe positionering fra Agambens bud på en ny fortolkning af dispositivbegrebet en styrket bevidsthed om afhandlingens ambition om at anspreke til refleksion på det oftest ubemærkede niveau, hvor der foregår en grundlæggende og normaliserende subjektifikation i forhold til tidens rationalitet og livet i det moderne samfund. Også i forhold til magtaspektet styrkes afhandlingens valg af analyseperspektiv gennem vurderingen af kontrasten mellem Agambens integrering i dispositivfamilien af praktisk alt, hvad der kan påvirke mennesket, og afhandlingens perspektiv på dispositivet som noget abstrakt og fluorescerende. Derfor holder afhandlingen fast i et magtsyn, hvor magten som del af dispositivet skaber et konceptuelt miljø, der former, begrænser og tilskynder os på måder, som vi aldrig helt kan gennemskue, men som lader en plads i dispositivet stå åben for en delvis bevidst skabelse af os selv som subjekter.

5.2 BUSSOLINI OG DE OVERSÆTTESMÆSSIGE KOMPLIKATIONER

Bussolinis dispositiveessay er “*viet til en omhyggelig analyse af de konceptuelle forskelle mellem begreberne [apparatus og dispositiv]*” (Bussolini 2010, s. 86). Flere aspekter i denne vigtige diskussion fra Bussolinis hånd er allerede blevet berørt. De vil herunder blive præciseret og nuanceret med afsæt i Bussolinis overvejelser og hans læsning af Deleuze’s og Agambens bidrag til den teoretiske forståelse af dispositivbegrebet. Bussolinis essay argumenterer for en engelsk oversættelse af begrebet *dispositif* til netop *dispositive*, bl.a. fordi dispositive’s “*netværks-ontologiske sensibilitet*”, som både Deleuze og Foucault diskuterer, giver “*overbevisende*

grunde til at betragte begrebet entydigt som dispositive på engelsk” (ibid., s. 106).

Bussolini argumenterer imod den gængse oversættelse af *dispositif* til *apparatus*, som betegner ”den performative side af magt”, forstået som den teatraliske eller glorificerede magt (ibid., s. 98). I kontrast til Agambens opfattelse af konkrete ting som dispositiver skriver Bussolini, at *apparatus* kan siges at være selve instrumenterne, redskaberne eller udstyret, mens *dispositivet* betegner det strategiske arrangement af redskaberne i en dynamisk funktion (ibid., s. 96). Bussolini uddyber videre, at mens dispositiv henviser specifikt til en afgørelses magt eller kraft, refererer apparatus derimod til motivationer til afgørelsen, hvilket specifikt ”udelukker følelsen af en afgørelse og lovens kraft” – en vitalitet, der fastholdes i dispositivet (ibid., s. 105-6). Bussolinis kritik går således på, at oversættelsen af dispositiv til apparatus ikke formår at bibeholde afgørende etymologiske og konceptuelle bånd til det franske begreb. Han undrer sig ligeledes over, at engelske oversættere har negligeret, at Foucault faktisk havde termene *appareil* og *apparato*, som minder om *apparatus*, til rådighed, og endog anvendte *appareil* til at beskrive en mere statscentreret og instrumentel underkategori af dispositivet (ibid.).

Hvor Agamben angiver, at dispositivet er der, hvor magtrelationerne konkretiseres, bemærker Bussolini, at Foucault forsøgte at beskrive, hvordan historisk og konceptuel forskning kan bruges til at studere aspekter af skiftende og ustabile magtrelationer, og at det netop er her, dispositivet kommer til sin ret som et analytisk redskab, hvormed man kan analysere visse dele af magtens applikation og udøvelse. Som Bussolini bemærker, var Foucault mindre interesseret i substanser. Han fokuserede i stedet på netværk og konfigurationer (ibid., s. 91), og derfor kan Bussolini udlede, at

snarere end at være en beskrivelse af magten, er dispositivet en del af en ontologisk opgørelse af magten som en flerhed af kræfter. Det er stærkt relationelt, understreger et særligt arrangement og en særlig sammenhæng mellem en flerhed af kræfter. (ibid., s. 91-92)

Ifølge Bussolini er dispositivet dermed integreret på en særlig måde i Foucaults magtteori som et værktøj til at analysere og forstå bevægelser og indhold i multiple kræfter. Dispositivanalysen studerer i den forståelse de aspekter af skiftende og ustabile magtforhold, der konstant gennemsyrrer samfundet (ibid., s. 91) – og derved former os som subjekter ved at influere på vores holdninger, lyst, vilje osv.

Det afgørende ved dispositivet er ifølge Bussolini dets karakteristiske bevægende form, der skaber og arrangerer relationerne mellem elementerne i det heterogene ensemble, som Foucault omtaler i *Confession of the Flesh*, idet det ”tilpasser magten og tilskynder til viden”. Dispositivet har ifølge Bussolini en tvetydig (*Janus-faced*) funktion, fordi det både udgør de netværk, der disponerer til et vist sammenløb og retning i magtrelationerne, og er et konceptuelt værktøj, der tillader i hvert fald en foreløbig analyse af en bestemt konfiguration af ting, kundskaber og diskurser (ibid., s. 92). Bussolini holder således fast i Foucaults netværksforståelse af dispositivet, men slår samtidig fast, at en dispositivanalyse ikke kan åbenbare alle de komplekse og diskrete måder, hvorpå dispositiverne påvirker mennesket. Det er en indsigt, der bekræfter afhandlingens metodologiske erkendelse af, at undersøgelserne af OPI blot kan tilskynde til at reflektere over ureflekterede sandheder og subjektpositioner, fordi en dispositivanalyse kun kan løfte sløret for de uendeligt mange ureflekterede og historisk opståede sandheder, der influerer på feltet.

Bussolini fremhæver, at en af de slående ting i Deleuze's essay er de metodiske og fortolkende observationer, han gjorde om Foucaults brug af dispositivet (ibid., s.101). Bussolini konkluderer, at Deleuze betragtede dispositivet som et konceptuelt værktøj, der kan redegøre for det, vi har været, det, vi ikke længere er, og det, vi er ved at blive. Som sådan, skriver Bussolini, så Deleuze begrebet som afgørende for eksklusive muligheder for modstand og for undersøgelsen af nye subjektiviteter (ibid., s. 102). Det er nogenlunde samme betragtning, som den afhandlingens valg af Deleuze's analysetilgang bygger på, idet netop hans dispositivlinjer har været afgørende i søgningen efter en teoretisk ramme, der tillader mennesket at agere som aktivt subjekt i samspil med dispositiverne.

Bussolini henviser til Deleuze's iagttagelse af, at linjerne i et dispositiv er delt i to grupper, ”linjer af lagdeling eller sedimentering og linjer af aktualisering eller kreativitet”, og at Foucaults bøger beskæftigede sig med førstnævnte, mens sidstnævnte kun findes i interviewene omkring tidspunktet for hans arbejde på disse bøger (ibid., s. 101). Deleuze advokerer ifølge Bussolini for en læsning af Foucault på disse vilkår, så man altid supplerer disse to grupper, der tilsammen udgør dispositivet. Bussolini uddyber ikke, hvad Deleuze mente med den sidste gruppe af linjer, men i Deleuze's eget essay står, at disse linjer handler om spørgsmål som, ”Hvad kan der nu om dage siges om sindssyge, fængsel, seksualitet? Hvilke nye subjektifikationsmåder, som ikke er hverken græske eller kristne, opstår der nu om dage?” (Deleuze 1992, s. 165). Deleuze's dispositivlinjer er således en åbning mod undersøgelser, der, som i denne afhandling, ønsker at analysere et nutidigt fænomen med afsæt i nutiden.

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

Da Bussolinis ærinde med essayet er at argumentere for en adskillelse af begreberne dispositiv og appareil/apparatus, forholder han sig ikke til Agambens forslag om at placere dispositivet i en ny ikke-foucauldiansk kontekst. Han trækker udelukkende på Agambens genealogiske undersøgelse af dispositivet og krediterer ham for arbejdet med at identificere *oikonomia* som dispositivets etymologiske oprindelse. Anerkendelsen går dels på, at Agambens argument for dispositive som det 'noget', gennem hvilket man realiserer en ren form for ledelse helt uden fundament i det værende, implicerer, at dispositive nødvendigvis må skabe deres subjekter. Ligeledes anerkender Bussolini Agambens udredning af, hvordan dispositivets etymologiske oprindelse peger på en bevarende funktion i forhold til den politiske magt (Bussolini 2010, s. 104-5).

5.2.1 BUSSOLINIS BIDRAG TIL AFHANDLINGENS DISPOSITIVFORSTÅELSE

Bussolinis bidrag til skærpelse af afhandlingens analyseperspektiv omfatter et metodologisk fokus på, at dispositivet bør kaldes dispositiv, og at det består af stærke relationelle kræfter, der konstant gennemsyrrer samfundet. Desuden skærpes bevidstheden om, at *linjerne af aktualisering eller kreativitet* muliggør en nutidig analyse med afsæt i nutiden. Endvidere henleder Bussolini opmærksomheden på, at det gamle ledelses- eller forvaltningsbegreb *oikonomia* som dispositivets etymologiske oprindelse kan tilføre dispositivanalysen en sensitivitet over for dispositivernes skabelse af subjekter, samt at selv det, vi kalder innovative handlinger i det sociale felt, kan være en forvaltning af det (politisk og økonomisk) bestående. Endelig understreger Bussolini, at en dispositivanalyse ikke kan åbenbare alle de måder, hvorpå dispositive påvirker mennesket.

5.3 RAFFNSØE, GUDMAND-HØYER OG THANING – DISPOSITIVETS UBESTEMTE APPLIKATIONSFELT

Flere danske forskere har forholdt sig til dispositivbegrebet. Herunder gennemgås, hvad Sverre Raffnsøe, Marius Gudmand-Høyer og Morten Thanning bl.a. har bidraget med, og hvilken betydning deres dispositivforståelse har for afhandlingens analysetilgang.

I essayet *What is a dispositive?* fremhæver de tre danske forskere dispositivbegrebet som et samlende nøglekoncept i Foucaults arbejde, og som "*en ressourcestærk tilgang til at studere nutidige samfundsmæssige problemer*" (Raffnsøe et al. 2014a, s. 3). At udnævne dispositivet, som Foucault anvendte i en treårig periode fra 1976-79, som det mest centrale koncept hos Foucault er måske en overdisponering af begrebet. Raffnsøe et al.s forståelse harmonerer dog i høj grad med afhandlingens analysetilgang. Derfor er nogle af deres betragtninger allerede nævnt, eksempelvis at dispositivet er åbent

over for det forefaldende og uforudsete, som det interagerer med i en kontinuerlig gensidig påvirkning, som forårsager ændringer i begge dele (Raffnsøe et al. 2009, s. 218-19).

Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2005) slår fast, at dispositivet ikke har et på forhånd bestemt genstandsfelt (ibid., s. 161) og derfor viser sin indflydelse i alle aspekter i samfundet. I Raffnsøe et al.s (2014a) bud på, hvad et dispositiv er, peger de på, at mange omfortolkninger af begrebet er lavet med henblik på at få en metode til at analysere procedurer vedrørende ”quasi-objekter” som eksempelvis Internettet og andre nye medier. De vurderer, at dette perspektiv på dispositivbegrebet både empirisk og metodisk begrænser sig alt for meget til et lokalt miljø til at kunne omfatte de samme overordnede historiske og samfundsmæssige niveauer, som Foucault bestemte dispositivet til at omhandle (ibid., s. 8). Raffnsøe et al. forholder sig ikke til Agambens omfortolkning af begrebet, men deres indvendinger synes at harmonere med afhandlingens positionering i forhold til Agambens dispositivforståelse.

I tråd med ovenstående stræber afhandlingen mod at afdække den indflydelse, som dispositive, der dels støtter, dels konkurrerer med hinanden, generelt har på samfundet, ved at kortlægge aktualiseringerne af disse indflydelser inden for fremkomsten af OPI. Formålet er at udarbejde en dispositivanalyse, der – som også Raffnsøe et al. (2014a) argumenterer for, at denne form for analyse kan – sigter mod at undersøge mulighederne for agency og forandringer (ibid., s. 3). De danske forskere påpeger endvidere, at det enkelte dispositiv ikke er direkte bestemmende, men blot bevirker bestemte sociale tilbøjeligheder (Raffnsøe et al. 2014a, s.3; Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 154). Dispositivet hindres i at blive altbestemmende i samfundet, fordi det altid virker sammen med andre dispositive, hvilket skaber stridende tilbøjeligheder i det sociale liv. Derudover holdes dispositivets indflydelse i ave, fordi det bliver til gennem en række sociale handlinger og hændelser og hele tiden videreudvikles og forskydes i samspillet med disse.

Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2004, s. 6) fastholder, at en dispositivanalyse retrospektivt undersøger, hvordan en bestemt rationalitet historisk er blevet til. Der melder sig her et spørgsmål (som selvfølgelig også opstår i lysets af Foucaults undersøgelser af forskellige dispositivers århundreder lange tilblivelseshistorie) om, hvor meget man behøver vise, hvordan tingene har været anderledes gennem historien, for at vise at tingene kan være anderledes. Kortlægningen af OPI-feltet lægger vægten på det nutidige, men kigger også bagud i bl.a. undersøgelser af tilsyneladende nye kategoriske imperativer som ’vær innovativ’, ’vær samskabende’ og ’vær økonomisk optimerende’. Analysen vil placere sig som en samtidsorienteret analyse med inspiration i Raffnsøe et al.s (2014a) påpegning af, at en dispositivanalyse kan ”*artikuleres*

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

som en historie og en typografi af sammenhængende sociale teknologier og som en potent analytisk tilgang til social virkelighed” (ibid., s. 3). I analysen defineres samtiden som en enhed af fortid-nutid-fremtid, hvor nødvendige aspekter af fortiden medtages for at belyse nutiden, og fremtiden tænkes som de tendenser, der ses i nutiden, og som analyserne kan tilbyde at fremlægge, så de kan blive genstand for refleksion á la: er det dette spor, vi ønsker at følge fremover (Kristensen 2008, s. 26; Schmidt 1999, s. 26)? Her inviterer den dispositionelle metode til at

undersøge, kortlægge og redegøre for forskellige dispositivers virkemåde inden for de konstellationer de indgår i. I forlængelse heraf søger dispositivanalyse, så vidt det er muligt, at gøre rede for hvordan genstande og erfaringer som man normalt tager for givet, først bliver til i det øjeblik dispositiverne udfolder sig og spiller sammen. (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2004, s. 12)

Ud over opmærksomheden på dispositivernes komplicerede samspil, skal vi desuden være bevidste om, hvordan vi hele tiden selv er med til at lave forskydninger i dispositiverne, og måske endda medvirker til, at nye dispositiver opstår (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 155 og 162).

Dispositivanalysen kan ifølge Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2004) lære os noget om os selv, hvilket også er det overordnede formål med at vælge denne analyseform til undersøgelsen af OPI. Med netop en samarbejdsform, der er indlejret i forskellige former for organisatorisk liv, bliver dispositivanalysen endnu mere aktuel:

det dispositionelt foreskrivende niveau er et essentielt aspekt af den sociale virkelighed i organisatorisk liv, da det har en afgørende effekt på, hvad der tages for givet og anses som virkeligt. Desuden bestemmer det ikke kun, hvad der er muligt og kan betragtes som muligt, men også hvad man kan forestille sig og forvente som potentielt realiserbart, som noget man kan håbe på eller få til at ske. (Raffnsøe et al. 2014a, s. 21)

Det dispositionelt foreskrivende niveaus effekt på, hvad man kan forestille sig, forvente og håbe på som potentielt realiserbart er interessant i forhold til OPI. Disse forhold har nemlig implikationer både i relation til, hvorvidt man kan forestille sig selve samarbejdsformen realiserbar, og hvorvidt man kan håbe på eksempelvis at indfri en række potentielle økonomiske og velfærdsmæssige målsætninger, der er centrale i vores samfund, og meget eksplicit afspejles i de trusler og potentialer og bundlinjer, der italesættes i OPI-feltet.

Mens det er åbenlyst, at de italesatte potentialer ligger inden for, hvad man kan forestille sig som potentielt realiserbart, er det dispositionelle niveaus skabelse af forbindelseslinjer mellem OPI, potentialerne, hidtidige relationer mellem sektorerne, forestillinger om velfærds- og markedslogikker osv. mere kompliceret. De diagnostiske beskrivelser vil således vise, at der ikke findes en simpel handling-virkningsforbindelse mellem OPI og eksempelvis potentialerne. Desuden er det aldrig helt åbenlyst, hvorfor noget overhovedet er blevet et samfundsproblem, og derfor kræver løsningsmodeller som f.eks. nye tværgående samarbejdsformer. Det er her fortællingen om produktion af sandhed og subjekter i samspillet mellem det sociale og de overordnede dispositioner for det sociale bliver interessant, netop på grund af dispositivernes ubestemte applikationsfelt.

5.3.1 STRIDENDE NETVÆRK OG PROTOTYPISKE DISPOSITIVER

Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2004) peger på yderligere tre aspekter ved dispositivanalysen, der er afgørende for afhandlingens analysetilgang. Det ene aspekt er dispositivanalysens fokus på netværk af relationer – vores forhold til hinanden – som i øvrigt er sammenligneligt med den måde, Foucault begrebsliggjorde sin magtanalytik på, også inden han tog dispositivbegrebet i anvendelse. I dette fokus ligger samtidig en af udfordringerne ved dispositiv-analysen, i og med, at

dispositivet gør sig gældende som et fremanalyserbart, tværgående medialt niveau i de sociale handlingers interaktion. På dette niveau må de sociale handlinger analyseres som hændelser der foretages for og som virker ind på dispositivet. (ibid., s. 22)

Den analytiske udfordring er således at anskue de sociale handlinger i arkivet som hændelser, der henholdsvis sker som en konsekvens af dispositivernes disponering af aktørerne, og som aktørernes påvirkning af dispositiverne, så der laves krusninger og forskydninger af disse, eller der ligefrem opstår konturer af nye dispositiver.

Det andet aspekt, der har indflydelse på afhandlingens tilgang, er Raffnsøe og Gudmand-Høyers overvejelser vedrørende Foucaults tre prototypiske dispositiver, lov, disciplin og sikkerhed. Tredje aspekt handler om striden mellem dispositivernes forskellige normative retningslinjer for det sociale samspil. De to aspekter omtales således:

”I [sine forelæsninger på Collège de France i 1978] skildrer Foucault også dispositivhistorien som de sociale teknologiers historie. Men hvor den sædvanlige (naturvidenskabelige)

teknologihistorie beretter om de teknologier vi over tid har udviklet til at behandle naturen, fortæller de sociale teknologiers historie historien om de teknologier vi med tiden har opbygget og tager i brug når vi behandler hinanden. Og den artikulerer hvilken indflydelse denne udvikling har haft på vores sociale omgang med hinanden, vores forhold til hinanden og til os selv. Denne indflydelse udfolder Foucault yderligere idet han opererer med forskellige grundlæggende dispositivmodaliteter, nemlig loven, disciplinen og de sikkerhedsskabende dispositiver. Med etableringen af sådanne dispositivtyper gør en strid mellem en række formale niveauer, der gensidigt indvirker på og omtolker hinanden, sig gældende. Denne strid virker stadig bestemmende ind på den sociale udveksling i dag.” (ibid., s. 6)

Raffnsøe og Gudmand-Høyer peger her på det uomgængelige i, at de prototypiske dispositivers indbyrdes strid influerer på, hvordan vi opfatter verden og hinanden i vores aktuelle samfund.

5.3.2 RAFFNSØE, GUDMAND-HØYER OG THANINGS BIDRAG TIL AFHANDLINGENS DISPOSITIVFORSTÅELSE

Det korte indblik i et udsnit af den danske Foucault-reception giver en forståelse af dispositivbegrebet som et samlebegreb, der involverer andre Foucaultbegreber. Når afhandlingen senere præsenterer og diskuterer Deleuze's fire dispositivlinjer, vil denne involvering af andre begreber være tydelig. Gennem Raffnsøe, Gudmand-Høyer og Thanings bidrag er der desuden skabt en forståelse for dispositivanalysens anvendelighed i undersøgelser af organisationer og af forestillinger om det realiserbare, af de tre prototypiske dispositivers uomgængelighed, af analysens perspektiv på handlinger som enten aktualiseringer af et dispositiv eller påvirkning af et dispositiv, og af dispositivernes indbyrdes strid med hinanden.

I undersøgelsen af det dispositionelle niveaus disponering af det sociale er den analytiske opgave således at se bagom den ofte indlysende og letgennemskuelige logik på det niveau, hvor aktørerne handler med bestemte hensigter. På dette niveau udspiller der sig et møde mellem forskellige problemfelter inden for OPI og aktørernes handlinger, der betragtes som konkrete svar på problemstillingerne. Det er præcis dette samspil, en kortlægning skal fjerne de ”*tids- og stedsbundne hensigters umiddelbarhed*” fra, så en ny regelmæssighed og et nyt mønster kan træde frem. Det mønster er begivenhedernes dispositiv (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 162), som virker præskriptivt for det sociale samspil (Raffnsøe et al. 2014a, s. 19). I afhandlingens undersøgelser har det dog vist sig, at det mere præcist er de

aktør- og stedsbundne hensigter, der bør fjernes, så regelmæssighederne i de videns- og magtmekanismer, der er bundet op på nutidens rationalitet, træder frem. Under kortlægningsarbejdet har jeg forsøgt at 'vaske tavlen ren' for tanker om de enkelte dispositiver og ladet arkivet fortælle sin egen historie. Kortlægningen er dog lavet med afsæt i den teori, der udvikles gennem undersøgelsen af dispositivbegrebet. Empiri bør således altid belyses med teori for at undgå, at det analytiske blik forfalder til at opstå fra forskerens egne fordomme.

5.4 GILLES DELEUZE'S FILOSOFISKE OG METODOLOGISKE FORHOLD TIL DIAPOSITIVANALYSEN

Med opmærksomhed på de forskellige aspekter af dispositivet, som ovenstående forskere peger på, præsenteres herunder Gilles Deleuze's (1925-1995) fortolkning af begrebet. Den omhandler specielt de fire analytiske indgange til dispositiveanalysen, som i en let videreudviklet form er anvendt til at strukturere kortlægningen af OPI-feltet. Deleuze fremhævede i tilknytning til udgivelsen af bogen *Foucault* (2006), at han og Foucault på trods af deres forskellige metoder og forskningsmæssige målsætninger på ét centralt punkt var enige i deres tilgang til filosofi. Ingen af dem var interesserede i det forudeksisterende eller i abstraktioner som fornuft og universalier. Det gav dem en fælles interesse for kartografiske beskrivelser, hvor de forsøgte at udrede de forskellige former for linjer, som løber gennem skiftende sociale rum: *"Vi kiggede ikke efter noget tidløst, [...] men efter formningen af nye ting, fremkomsten af det Foucault kaldte 'aktualiteten'"* (Deleuze 1995b, s. 86).

Med afhandlingens kortlægning af et nutidigt fænomen ønsker jeg at vise, at der findes en endnu ikke udfoldet mulighed for med afsæt i Deleuze's dispositivelinjer at lave dispositiveanalyser af nutidige aktualiseringer af det sociale. Den form for dispositiveanalyse sikrer, at analyseobjektet ikke ontologiseres, selv om der kun laves beskedne genealogiske analyser. Ifølge Deleuze brugte Foucault historien med det ikke-historiske formål at diagnosticere forskellige former for bliven-til-andre-subjekter i nutidige samfund (Deleuze 2007, s. 350-52). Kortlægningen af de mønstre, som findes mellem de undersøgte fragmenter af OPI, vil derfor fokusere på, hvor samfundets viden, sandheder, magtrelationer og produktion af subjekter bevæger sig hen.

Deleuze (1992) kaldte dispositivet for en maskine, der får én til at se og tale. Han tog i sin fortolkning afsæt i Foucaults fastsættelse af, at aktualisering og integration af dispositiveverne sker

som korrelation og gensidig forudsætning mellem årsagen og effekten, mellem den abstrakte maskine og de konkrete indretninger (det er i forhold til disse, at Foucault oftest reserverer ordet 'dispositiv'). (Deleuze 2006, s. 56)

I sin tolkning af Foucaults tanker byggede Deleuze videre på det forhold, at et dispositiv etablerer relationer og forbindelser mellem de heterogene elementer, der konstituerer det. Deleuze fokuserede overvejende på den opsplittede og usikre karakter af formationen dispositiv-heterogene elementer (Kessler 2007, s. 3). Med det afsæt formulerede han den første af to vigtige konsekvenser ved dispositivbegrebet, som han påpegede i sit essay *What is a dispositive?* Den handler om afvisning af universaler, og hvordan man kan tilgå den relative værdi af dispositiverne, når man ikke kan påkalde sig transcendentale værdier gennem universelle koordinater. Deleuze forbandt her Foucaults dispositivfilosofi med sin egen afvisning af universaler og idé om, at

det universelle intet forklarer; det er det universelle, der bør forklares. [...] Sandheden, objektet, subjektet er ikke universal, men singulære processer – af forening, totalisering, verifikation, objektivering, subjektivering – som er indeholdt i et givent dispositiv. [...] Måske er det fornuft, der rejser det største problem, fordi rationaliseringsprocesser kan operere på segmenter eller områder af alle de linjer, man kan forestille sig. (Deleuze 1992, s. 162)

Men hvis fornuften er det område, det er sværest at påvise den historiske oprindelse af, hvordan skal vi så kunne forstå, at vores sandheder ikke er evigtgyldige? Det forklarede Deleuze via en omvej til Spinoza og Nietzsches ideer om, at eksistensformer bør vurderes ud fra, hvilke muligheder, frihed og kreativitet, de indeholder. Herfra kunne han trække tråde til de antydninger af æstetiske livskriterier, som Foucault skitserede sidst i sit forfatterskab. Disse æstetiske kriterier kan i den enkelte situation erstatte transcendentale domme og påstande. Derfor indeholder Foucaults æstetiske drejning måske den iboende livsæstetik, som udgør den ultimative dimension af dispositiverne (ibid., s. 163).

Den anden store konsekvens af dispositivtankegangen er ifølge Deleuze en ændring fra at fokusere på det bestående til at fokusere på, hvordan noget nyt kan opstå:

”Det andet resultat af en dispositivfilosofi er en ændring i orientering, der vender ens interesse væk fra det evige for at

gribe det nye. Det er ikke meningen, at det nye skal betyde det samme som det moderne, men derimod den variable kreativitet i dispositiverne. Dette er i overensstemmelse med det spørgsmål, der begyndte at vise sig i det 20ende århundrede vedrørende, hvordan produktionen af noget nyt i verden er mulig.” (ibid., s. 159)

Set i lyset af de to store konsekvenser af dispositivtankegangen vil fremkomsten af et fænomen som OPI udgøre en aktualisering af den variable kreativitet i de konstant foranderlige, multilineære, ikke balancerede, brudte og retningsskiftende dispositioner for det sociale – dispositiver, der samtidig tilbyder en æstetisk dimension, som kan virke frigørende i det sociale felt.

DELEUZE’S ANALYSESTRATEGI TIL DISPOSITIVANALYSE

Deleuze’s fire analytiske indgange til dispositivanalysen visualiseres i fire former for linjer med yderst variable strukturer, der gør dispositivet til et virvar eller et multilineært ensemble:

Linjerne i et dispositiv opridser eller omgiver ikke systemer, som hver især er homogene i forhold til deres egen berettigelse, objekter, subjekter, sprog osv., men følger retninger, sporer balancer, som altid er ude af balance, det ene øjeblik nærmer de sig hinanden, og i det næste distancerer de sig fra hinanden. Hver linje er brudt og genstand for ændringer i retning, den forgrener sig, kløves og driver i forskellige retninger. Synlige objekter, udsigelser, som kan formuleres, kræfter, der udøves og subjekter i position er som vektorer og sensorer. Således er de tre store aspekter, som Foucault successivt skelner mellem, viden, magt og subjektivitet, på ingen måde konturer givet én gang for alle, men serier af variabler. (ibid., s. 159)

Deleuze’s essay udkom første gang i 1988. To år forinden havde han skrevet bogen *Foucault* om sin afdøde ven og kollegas måde at tænke anderledes. I den opdelte han netop Foucaults topologi i for det første de historiske strata eller formationer, der består af det synlige og det sigelige, der tilsammen udgør viden, for det andet strategierne eller det ikke-stratificerede, der udgør magten, og for det tredje foldningerne eller tænkningens indre, der udgør dannelsen af subjektet (Deleuze 2006). De detaljerede og komplicerede betragtninger, Deleuze leverede i bogen, bidrager til de uddybende afsnit om de fire dispositivlinjer. Kort skitseret har jeg ladet mig inspirere af Deleuze til at betragte linjerne på følgende måde, hvor især skellet mellem de sidste to linjer

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

er inspireret af hans dispositivessay. Den korte sammenfatning af de fire linjer er ligeledes inspireret af Villadsen (2011):

Linjer af synlighed: Dispositivet gør noget synligt og andet usynligt. Det giver liv til objekter, som er afhængige af det for at kunne eksistere, samtidig med at det får andre objekter til at forsvinde. Hvert dispositiv har sin egen måde at strukturere, hvordan lyset falder, så det oplyser, slører og spreder objekter.

Linjer af udsigelser: Hvert dispositiv distribuerer linjer af mulige udsigelser, der anses som sande og dermed definerer det sociale i en given periode. Udsigelser repræsenterer ikke blot objekter og subjekter. De er regimer, som kan defineres i samspillet med det synlige, og som bestemmer, hvad det er muligt at sige, med de flydende skift og mutationer, det må medføre.

Linjer af kraftstrømme: Et dispositivs linjer af kraft retter de to første linjer ind. Linjerne af kraft udfylder ledig plads mellem det synlige og det sigelige. Som små pile skaber de kamp ved at krydse ud og ind mellem ting og ord. De udgør den magtdimension, der passerer gennem hvert et område af dispositivet, hvor det tilskynder, fremkalder og forfører til produktion (subjektifikation) af subjekter (Deleuze 2006, s. 865).

Linjer af selvformation: Under indflydelse fra de tre første linjer befinder subjektet sig i en konstant tilblivelsesproces. Det samme gør sig imidlertid gældende under linjer af selvformation, hvor individet forholder sig kritisk til den måde, det bliver subjektiveret på. Derfor bevirker denne fjerde linje, at de andre linjer ikke bliver umulige at omgås, og at subjektet ikke er absolut determineret, men blot disponeret af magt og bestemte vidensformer.

De fire dispositivlinjer kan, ligesom Foucaults (1996, s. 465) problematisering af sandhed, magt og individuel adfærd, kun forstås i forhold til hinanden. Samtidig indfanger linjernes fluorescerende natur det umulige i endegyldigt at kortlægge en tids viden og magtrelationer og forhindrer analysen i at søge efter en underliggende sandhed, som ikke findes. Dispositivlinjernes visualisering af det dispositionelle niveau tilbyder således en hensigtsmæssig måde at fastholde analysen i ikke at forfalde til overfladiske konklusioner om det sociales sande karakter.

5.5 AT FORESLÅ NYE DISPOSITIVER

Det er kompliceret at foreslå nye dispositiver, og konsekvenserne ved at gøre det er vidtrækkende, hvis dispositivbegrebet ikke skal devalueres til at dække nærmest alt, hvad der influerer på mennesker, sådan som det foreslås af Agamben (2009, s. 14). Hvis man vil fastholde forestillingen om, at et dispositiv disponerer hele samfundet, må man også fastholde et vist

abstraktionsniveau i forslag til nye dispositiver. Det er ud fra den overvejelse, jeg i konklusionen fremsætter et bud på et *markedsdispositiv*.

Flere forskere har med større eller mindre overbevisning forsøgt sig med forslag til nye dispositiver. Mest kendt er nok Deleuze's beskrivelse af *kontroldispositivet* – eller *kontrolsamfundet* – som producerer orden gennem monitorering, målinger, evalueringer, sporing osv. Dette dispositiv åbner det fysisk afgrænsede rum og reterritorierer sig overalt, så det hele tiden kan overvåge og regulere mennesket gennem kommunikation og kontrol (Deleuze 1995a). Der er på mange måder tale om et nyt dispositiv, selv om der er visse overlap mellem Deleuze's beskrivelse af et nutidigt kontrolsamfund og Foucaults disciplindispositiv. Foucault knyttede således flere gange kontrol op på netop disciplindispositivet i *Security, Territory, Population* forelæserningerne (Foucault 2007a). De to dispositivers teknologier er dog forskellige.

Hvor disciplinens teknologi er overvågning, er kontroldispositivets teknologier kommunikation og evaluering, og hvor disciplinen virker forebyggende gennem panoptikon, virker kontroldispositivet kontrollerende gennem den enkeltes selvudvikling under ansvar. Der ligger måske en fejlfortolkning af Foucault i Deleuze's succession af dispositiver, som han kaldte suverænitetsamfundet, disciplinsamfundet og kontrolsamfundet (Deleuze 1995a, s. 178; Raffnsøe et al. 2014a, s. 5). Spørgsmålet er dog, om han virkelig mente, at det ene dispositiv erstatter det foregående, som derved udgår. Han kan også med de beskrevne 'samfund' have henvist til de dispositiver, som på givne historiske tidspunkter har haft større indflydelse end de andre dispositiver, der disponerede det sociale på samme tid.

Herhjemme har filosofen Fogh Jensen argumenteret for, at dispositionen for det sociale i vores nutidige samfund er *projektdispositivet*. Hans argumentation virker overbevisende – hvis han med sit begreb projektsamfund mener, at projektet som dispositiv har forrang for andre dispositiver. Fogh Jensen påviser, hvordan projektdispositivet efterleves bredt i samfundet gennem konkrete sociale hændelser som eksempelvis skabelse af netværk, tidsbegrænsede projekter i skoler, på arbejdspladser og i privatlivet, fragmenterede aftalestrukturer og måden at danne parforhold på. Projektdispositivets sikkerhed består i attraktionsværdi, netværk og omstillingsparathed. Dets diagram er ustandselig passage, dets sociale teknologi er kommunikation, rationalet er optimering, og dets subjekter er midlertidige subjekter, der gennem bekendelse, kommunikation og initiativ søger dispositivets sandhed, som er engagementet (Jensen 2009a).

Kaspar Villadsen (2011) har i en sammenlignende analyse af moderne velfærd og fattighjælp i det nittende århundrede foreslået et *filantropidispositiv*, der

KAPITEL 5. HVAD ER ET DISPOSITIV? FORTOLKNINGER AF BEGREBET

kaster lys på fordringen om moralsk forbedring hos modtagerne af sociale ydelser. Dette dispositiv regulerer magten ved at give modtagerne en følelse af, at de selv har et medansvar for deres 'fremskridt' og ved at indføre teknikker for socialt arbejde. Herved skaber det det bekendende subjekt og det instruerende og medierende subjekt. Desuden indfører filantropidispositivet en ny opdeling mellem statsregulering og laissez faire. Det har visse ligheder med Foucaults biopolitiske dispositiv, der regulerer det sociale med henblik på optimering af kroppen og populationen, og med pastoraldispositivets bekendende, pseudofrie subjekter.

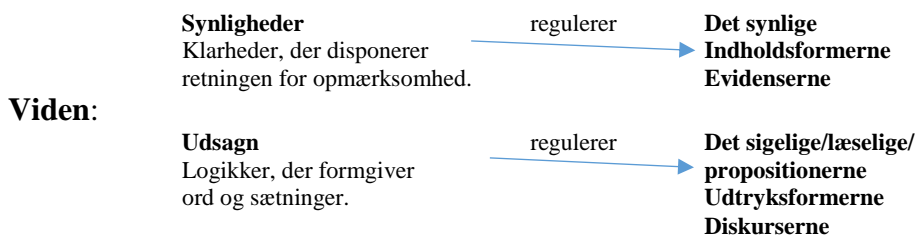
I rækken af foreslåede dispositiver findes selvfølgelig også Agambens *mobiltelefondispositiv*, *cigarettdispositiv* osv., som jeg allerede har forholdt mig kritisk til. Fælles for de nævnte forslag til dispositiver er, at de indgår i adækvate analyser af det sociale felt, og at de viser forskellige opfattelser af, hvad et dispositiv er. De kan derfor bidrage yderligere til at konkretisere positioneringen af denne afhandlings syn på et dispositiv som et assemblage, der består af mere end de dele, det disponerer. Med til overvejelserne over, hvilke dispositiver der er gangbare, og hvordan forslag til nye dispositiver relaterer til de dispositiver, som Foucault foreslog, hører dog, at Foucault aldrig eksplicit redegjorde for, hvordan eksempelvis hans begreber biopolitik, sikkerhedsdispositiv og governmentality hænger sammen (Raffnsøe et al. 2014a, s. 10). Der er en vis usikkerhed her, som formentligt kan fortolkes sådan, at der er rum til at foreslå alternative dispositiver, som disponerer på måder, der er beslægtede med de dispositiver og styreformer, Foucault introducerede.

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

I dette kapitel udfoldes afhandlingens fortolkning af dispositivlinjerne, hvorefter den udviklede metode til dispositivanalyse opsummeres. Alle de begreber, der fortolkes og udvikles i kapitlet, leverer teoretisk forankring og vokabularium til præsentationen af analyserne, så de diagnostiske beskrivelser netop bliver diagnostiske ud fra velbegrundede og veldefinerede antagelser, der kortlægger forskellige aktualiseringer og samspillet mellem dem. Beskrivelserne præsenteres dog ikke som aktualiseringer af enten det synlige, det sigelige, kraftstrømmene eller selvformationer, hvilket ville være en kunstig opsplitting og forsimpning.

6.1 VIDEN SOM SAMMENFLETNING AF DET SYNLIGE OG DET SIGELIGE

Linjer af synlighed og linjer af udsigelser er tæt forbundne. Der er tale om en vekselvirkning mellem de objekter og logikker, som dispositivets lys oplyser og får os til ubevidst at opfatte som kendsgerninger, som vi kan tale om, alt imens italesættelsen bestemmer det synlige, uden dog at reducere det. Forbundetheden mellem de to linjer er så essentiel, at de tilsammen skaber dén samlede *viden*, der findes inden for hver enkelt historiske formation (Deleuze 2006, s. 68). Deleuze understregede de to linjers tætte dialektiske forhold ved at illustrere deres komplementære virkning, som han kaldte: *”en måde at sige og en måde at se, diskursiviteter og evidenser, [...] det sigelige og det synlige, de diskursive formationer og de ikke-diskursive formationer”* (ibid., s. 66). Skematisk kan viden forklares således (Figur 6. Viden i et dispositivperspektiv):

Deleuze påpegede, at det netop var de to formationer af synlighed og sigelighed, Foucault ledte efter: *”Det, som Foucault forventer af historien, er denne bestemmelse af synligheder og sigeligheder i enhver epoke, der overskrider adfærden, mentaliteterne, ideerne, eftersom den muliggør dem”* (ibid., s. 66). Det synlige og det sigelige var interessant for Foucault, fordi det

tilsammen udgør lagdelingen af historiske formationer, der netop består af de objekter og logikker, vi betragter som kendsgerninger, og de ord, vi betragter som værende inden for det sande (modsat det absurde). Deleuze kaldte disse lagdelinger for *strataer*, og de er

arkæologiens anliggende, præcis fordi arkæologien ikke nødvendigvis henviser til fortiden. Der findes en nutidens arkæologi, [hvor det synlige og det sigelige] udgør genstanden, ikke for en fænomenologi, men for en epistemologi. [...] Faktisk er der intet før viden, [for den] er defineret af disse kombinationer af det synlige og det sigelige særegent for hvert stratum, for hver historisk formation. (ibid., s. 68)

Når både Deleuze og Foucault benægtede, at det sigelige og det synlige kan være genstand for fænomenologi, var det fordi ingen af dem opfattede hverken viden eller magt som gemt bag et forhæng (ibid., s. 71). Derfor handler deres analyser ikke om at afsløre en sandhed eller en essens. Selv om viden og magt viser sig i relationer, der må afkodes, er der ingen skjult logik, for der er ikke noget slør (Bruun Jensen, u.å.). Inden for hvert stratum kan man således udtrække ting og synligheder, der udgør dets ”kendsgerninger”, og udsagn, der afslører sig selv, når man krydser ord, sætninger og proportioner på bestemte måder (Deleuze 2006, s. 70-71).

I arkæologien afdækkes menneskets viden, erfaringer og eksistens som historisk forankret. Foucault gik tilbage i historien for at demonstrere, at der ikke findes nødvendigheder og selvfølgeligheder, men at alt kunne være blevet og kan blive anderledes (Foucault 1990b, s. 36). I 1960’erne brugte han begrebet arkæologi til at beskrive sin tilgang i de historiske undersøgelser, hvor han fortalte ’nutidens historie’ ud fra undersøgelser af fortidens *diskursive* spor (Foucault 2002). Arkæologiens formål er at sætte spørgsmålstejn ved eksisterende diskurser ved at vise, hvordan de opstod og opnåede deres legitimitet, konkrete operation og indhold. Arkæologiske analyser kortlægger, hvordan den måde, vi taler om og forstår hændelser, altid er betinget af tidligere begivenheder og altså ikke er udtryk for en fundamental sandhed (Jørgensen 2006, s. 10). I en nutidsarkæologisk undersøgelse er nogle af de centrale spørgsmål:

- Hvem taler – hvem har retten til at tale, hvem er kvalificeret til at tale?
- Fra hvilke institutioner vinder diskursen sin legalitet og sit formål?
- Hvilke positioner er det muligt for individet at besætte? (Jørgensen 2007, s. 60)

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

Disse spørgsmål er centrale i de diagnostiske beskrivelser kortlægning af de to vidensstrata: det synlige og det sigelige. Det sker med inddragelse af inspiration fra genealogien, der undersøger spor fra *praksis*. Der betyder, at vilje eller motivation kan betragtes som aktualiseringer, der disponeres dels af lysets klarhed, der sætter retning på OPI-aktørernes opmærksomhed, og dels af udsagn, der opstår i linjer af udsigelser, og som aldrig er skjulte, men heller ikke er '*direkte læselige eller sigelige*' (Deleuze 2006, s. 70).

Foucault var i sine analyser meget konkret omkring opdelingen af det undersøgte i indholds- og udtryksform. Deleuze henviser til et par eksempler på dette. I det ene bestemmer Foucault straffeloven som udtryksform i et felt af sigelighed, som udgøres af udsagnene om kriminalitet, mens fængslet som indholdsform definerer et felt af synlighed, der består af panoptismen: den omstændighed, at nogen kan se alt, uden selv at blive set (ibid., s. 65), mens andre derfor ikke ved, hvornår de bliver overvåget, og derfor altid må opføre sig, som om de altid bliver det. På samme måde fungerede asylet i *Galskabens Historie* som indholdsform for *galskab* som helt nyt begreb, mens lægevidenskaben leverede udtryksform i fundamentale udsagn angående ufornuft (ibid., s. 65). I OPI-feltet leverer introduktion, debat samt handlinger i og refleksioner over konkrete samarbejder udtryksform, mens regionale og kommunale innovationsenheder og living labs samt hele set-up'et vedrørende samudvikling og 'kendsgerningerne' om aktører, og om, hvad der er godt og skidt osv. fungerer som indholdsform. I de fleste eksempler fra den sociale virkelighed er indholdsformen, eller kendsgerningerne, således ikke så entydigt materielle og håndgribelige som fængslet eller asylet.

6.2 LINJER AF SYNLIGHED – FÅ TING KAN SES

Linjer af synlighed udgør en tids samlede videns indholdsform. Deleuze's gennemgang af lyset som det af dispositivernes fire linjer, der former og organiserer materiale (ibid., s. 67), kan anskueliggøre, hvordan et fænomen som OPI er en aktualisering af det, vi kan sanse som eksisterende i den sociale virkelighed, vi lever i. Den sociale virkelighed betragtes i det perspektiv som en tilsynekomst frembragt af de særlige måder, som linjer af synlighed brydes på i vores nutidige samfund. Synlighed skal ikke forstås som det, vi bogstaveligt kan se med vores synssans. Deleuze forklarede, at "*synlighederne lader sig ikke forveksle med synlige eller mere generelt sanselige elementer, kvaliteter, ting, objekter sammensætninger af objekter*" (ibid., s. 69). Synligheder er former for klarhed, som er skabt af lyset selv, og som kun lader ord og ting overleve i glimt eller som spejlinger, der er synlige for os i en bestemt historisk periode (ibid., s. 69-70). Synlighederne er derfor ikke blot det, du eller jeg eller vi begge kan få øje på, eller det, som strategerne i OPI-feltet kan få øje på, mens praktikerne i konkrete innovationsprojekter måske

ser noget andet. Der er forskel på *synligheder*, der disponerer retningen for vores opmærksomhed, og *det synlige*, som er det, vi rent faktisk kan se.

Synlighed kan ikke spores tilbage til en almen lyskilde, der falder på allerede eksisterende objekter. Den består af linjer af lys, som gør objekternes form variable. Linjer af synlighed er derfor medvirkende til at forklare dispositivernes historiske natur (Deleuze 1992, s. 160). Synlighederne fordeler mennesker, objekter, tid og rum på forskellige måder til forskellige tider i historien. OPI må derfor forstås som en brik i aktualiseringen af det sociale, sådan som linjer af lys disponerer det i vores nutidige samfund, hvor vi alle ubevidst lader vores opmærksomhed lede af den form for klarhed, som synlighederne består af. Alt det, vi er bevidste om, at vi ser, er derfor betinget af linjer af synlighed (Deleuze 2006, s. 76), som man kun kan identificere, eller få en fornemmelse af, hvis man hæver sig op over det, vi umiddelbart kan se. Det handler om at bevæge sig op over 'kendsgerningerne' og uddrage mønstre i det tilsyneladende virvar af sammenfald, modsætninger og brud i det, menneskene i et samfund ser som givne objekter og omstændigheder.

Det er derfor ikke selve det, at aktørerne kan se den offentlige sektor, den private sektor, de demografiske udfordringer eller de nye samarbejds-konstellationer, der udgør synlighederne. De består heller ikke af de bygninger, aktørerne holder møder i, de dokumenter, de fremstiller i form af rapporter, mødereferater osv., eller de produkter, der udvikles i samarbejderne. Synlighederne består af den form for klarhed, hvoraf forestillingerne om sektorerne, bevidstheden om demografi, håbet om samarbejdernes fortræffeligheder, måden aktørerne skriver på og produkternes karakteristika udspringer, og hvoraf der skabes bestemte mønstre. Synligheder er der, hvorfra retningen på vores opmærksomhed styres.

Det overordnede undersøgelsesfokus i analysen af OPI som en aktualisering af linjer af synlighed kan derfor blot anvende det, som kan ses fra de forskellige aktørers perspektiver, som afsæt for at få indblik i, hvilken form for klarhed der ligger som en dominerende sandhed i det umiddelbart synlige. De diagnostiske beskrivelser vil vise, at det ikke er OPI-samarbejdsformen, innovationsbegrebet eller intentionerne om samudvikling, der udgør nogen form for dominerende sandhed. Disse begreber ligger tværtimod som forplumrede substanser i et felt af synlighed, der, når alt det uklart oplyste skrælles væk, oplyser markedsførelsen af den offentlige sektor, som den dominerende sandhed, aktørernes opmærksomhed diskret ledes hen imod.

Dominerende sandheder opstår, fordi linjer af synlighed udgør den del af dispositivet, der disponerer os ved at kaste lys på særlige objekter, mens andre

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

bliver umulige for os at se (Deleuze 1992, s. 160). Der synes dog ikke i samme grad som tidligere at eksistere meget synlige dominerende sandheder. Vores liv er ikke længere præget af den værenskæde, der langt op i 1800-tallet bestemte det værdige liv efter, om det enkelte menneske udfyldte den plads, han var blevet sat til at udfylde i verden – hvad enten det var som herremand eller landarbejder, konge eller træl.

Ved at betragte markedsgørelsen af den offentlige sektor som en diskret strategi i lyset af de sikkerhedsmekanismer, hvorom Foucault skrev, at de *”refererer til en serie af mulige begivenheder; [...] til det temporale og det usikre, som må sættes ind i et givent rum”* (Foucault 2007a, s. 35), ses en del af forklaringen på, hvorfor markedsgørelsen som fælles sandhed kan være svær at få øje på i det sociale felt, der er synligt for os. Når markedsgørelsen betragtes i sikkerhedsmekanismernes skær, ser vi nemlig ikke blot en markedsgørelse af den offentlige sektor, men også en markedsgørelse af de individer, der lever i samfundet. Idet sikkerhedsmekanismerne disponerer til handlinger, der forsøger at identificere det farlige, før det bryder ud, disponerer det samtidig menneskene til at leve op til en forventning om at kunne forudsige fremtidens uforudsigelige potentialer og trusler – og til at kunne sætte sig selv ind i kalkulerne for, hvad der er nyttigt og unyttigt i en verden, hvor fremtiden betragtes, som om den allerede er en realitet.

I den verdensforståelse slår detaljerede foreskrivelser for individets adfærd ikke til. De erstattes af en mere overordnet opgave, der består i at *”skabe et miljø, hvor individer får lov til at udfolde deres potentialer og entreprenøriske kreativitet inden for en specifik ramme”* (Weiskopf & Munro 2012, s. 696, citeret i Villadsen 2015, s. 153). Det medfører, at den enkelte skal udbyde sig selv på konkurrencevilkår inden for de forskellige rammer, som sættes inden for eksempelvis en virksomhed, en organisation, en sektor eller et tværgående samarbejde, samtidig med at rammerne for disse konstellationer hele tiden ændres for at tilpasse sig skiftende forestillinger om fremtidige trusler og potentialer. En af de fælles sandheder handler således om, at vi alle må udbyde os selv inden for forskellige svært gennemskuelige og hele tiden foranderlige rammer, hvor det, vi kan se, kendsgerningerne, ændres hele tiden, samtidig med at mange af de ændringer, som eksplicit bliver italesat (som f.eks. etablering af nye samarbejdsformer), alligevel ikke skaber nye kendsgerninger. Det skyldes dels, at allerede eksisterende synligheder ikke blot brydes i nye former, når en ønsket ændring ekspliciteres, dels at de komplicerede rammer, vi udbyder os selv indenfor, fungerer som fernis oven på overordnede dispositionelt forankrede strategier – som eksempelvis markedsgørelsen.

Da et dispositiv kaster sit lys over hele samfundet i en bestemt historisk periode, kan man ikke tale om et dispositiv, der disponerer lokalt, så visse problematiseringer (forstået som den historisk opståede produktion af et problem (Barnett 2016)) og løsningsmodeller bliver mere sandsynlige end andre i eksempelvis en enkelt organisation eller inden for en bestemt offentlig sektor (Villadsen 2011, s. 1065). Dispositivet går på tværs af sådanne diskursivt opstået konstruktioner. Billedligt må man derfor forestille sig konkurrerende dispositive kaste deres lys ud over hele samfundet, idet de rammer de samme objekter (de objekter, vi ikke kan se, kan vi heller ikke se i ét af dispositivernes skær), men hver især bryder lyset på objekterne på måder, der er forskellig fra de andre dispositivers brydning af lyset. Dispositiverne synes dog selv at være disponeret til at tilpasse sig hinanden i den måde, de kaster deres lys over samfundet, så eksempelvis lovdispositivet af i dag mere ligner sikkerhedsdispositivet af i dag, end det ligner 'sig selv', som det så ud for 400 år siden. Foucault omtalte dette forhold som en korrelation mellem dispositive og som ændringer i deres teknologier (Foucault 2007a, s. 22).

Det er her, i korrelationen og tilpasningen mellem dispositive, at den historisk og kontekstafhængige sandhed viser sig i form af *selvfølgeligheder* om, hvad verden består af, og hvordan den fungerer. Synlighederne danner således *modtagelighed* (Deleuze 2006, s. 77) i det enkelte individ. At vi mennesker så, som vi skal se under linjer af udsigelser, kraftstrømme og selvformation, problematiserer verden og vores forhold til hinanden, betyder ikke, at vi ikke accepterer sandheden. For overhovedet at kunne problematisere noget, være uenige og mene, at nogen har ret eller uret, skal man allerede befinde sig inden for det sande – man skal være inden for sin tids rationalitet (Foucault 2000, s. 25).

Deleuze berører i sin bog om Foucault flere af synlighedernes funktioner. Én funktion består i at adskille og inddrage (Deleuze 2006, s. 76). Den uddybes herunder under overskriften *kategoriseringer*. En anden, der hænger sammen med den første, er dualiteter (ibid., s. 56), der gennemgås under overskriften *dualismer*. En tredje er subjektet, der ser, og som selv er en funktion afledt af synligheden og derfor selv er en plads i denne (ibid., s. 74). Subjektet som stadig mere oplyst af synlighederne er bl.a. blevet analyseret af Agamben i bogen *Homo Sacer* (2016), hvor han argumenterer for, at jo mere synligt det enkelte menneske bliver, jo mere sårbart og modellerbart bliver det også, og jo mere vil vi se, hvordan staten fører kamp mod sine egne, eksempelvis som 'forfølgelse' af de arbejdsløse. Subjektet som funktion af synlighed vil især blive kortlagt under linjer af kraftstrømme. Endelig inddrages *tid* og *rum* som synligheder, der disponerer den virkelighed, som OPI indgår i.

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

6.2.1 KATEGORISERINGER

Foucault viste, hvordan synlighederne sætter retning på vores opfattelse af verden og den måde, vi skaber kendsgerningerne om den. Det gjorde han ved bl.a. at undersøge beskaffenheden af det 'system', der findes i menneskets tanker på ethvert givent tidspunkt i historien. Hans egentlige interesse var ikke de enkelte ting som eksempelvis fængslet eller sindssygehospitalet, eller som her, hvor det kunne have været innovationssamarbejder på tværs af sektorer. I stedet for at undersøge sådanne fastlagte kategorier undersøgte han *ordningerne* af tingene, som er den måde, de er kategoriseret på (Jensen 2009b, s. 8).

Bag det forhold, at dispositiverne disponerer os til visse tanke- og handle-mønstre, ligger således, at de virker ved at danne et historisk variabelt *system*, som disponerer retningen for det enkelte individs tanker. Systemet afgør, hvad det er muligt at tænke i en given kultur på en given tid i historien. Et sådant *tanke-system* udgør en konstant foranderlig orden bestående af et *kategorisystem*, som bestemmer, hvordan man ordner ting og mennesker i sammenhørende kategorier, en *kategoriseringsform*, som bestemmer arten af de steder og rum, hvor ting eller mennesker i samme kategori placeres, og et *repræsentationssystem*, der betegner forholdet mellem stederne eller rummene og det, de kaldes (Foucault 2006). Tankesystemerne er, ligesom de dispositiver, der disponerer dem, hele tiden under forandring gennem en gensidig påvirkning med de mennesker, der lever i samfundet.

Et eksempel på et nutidigt kategorisystem er inddelingen efter placering i det økonomiske system. Private aktører, virksomheder, indtjening, produktion osv. hører hjemme i én kategori, mens offentlige aktører, offentlige institutioner, social- og sundhedsydelser osv. hører hjemme i en anden. Handicappede, ældre, kontanthjælpsmodtagere, overførselsindkomster osv. tilhører en tredje kategori. Man kan tilføje, at innovation og samudvikling hører hjemme i endnu en – højt estimeret – ny kategori, der måske ændrer nuværende kategorisystemer. Eksempler på kategoriseringsformer kan være bygninger, f.eks. institutions- eller fabriksbygninger, men også ikke-fysiske former som kreativitet og effektivitet udgør rum, som mennesker og objekter kan placeres i eller udenfor.

Det omstillingsduelige og perfekte inden for kategorier som teknologi, innovation, økonomi osv. hører sammen i bestemte 'skuffer', og det mindre omstillingsduelige og mindre perfekte gradueres og puttes i andre 'skuffer' alt efter gradueringsgraden. Det gøres i skabende magtrelationer og ud fra gode intentioner, der tager afsæt i de 'kendsgerninger', som linjer af synlighed får os til at se. Ifølge Foucault er et historisk standpunkt nemlig aldrig et mørke,

men et lys, der er brudt på en særlig måde (Jensen 2013, s. 66). Eksempelvis foretog Middelalderens læger åreladninger i den bedste mening for at tømme kroppe for det syge eller endog sindssyge, mens nutidens læger behandler kræft med metoder, der har alvorlige bivirkninger. Ligesom vi i Foucaults ånd ikke kan betragte Middelalderens medicinske metoder som resultat af en mørk tid, kan vores kræftbehandlinger heller ikke betragtes som et mørke af en fremtid, hvor der vil være opfundet radikalt nye behandlingsmetoder.

Forholdet mellem de ting, der hører sammen, og den måde, tingene deles op på, kaldes *repræsentationssystemet*. Eksempelvis placeres ældre, psykisk syge og handicappede på institutioner med navne, som associerer til livsudfoldelse. Sindssygeanstalter er blevet til væresteder, og plejehjem er blevet til botilbud eller leve-bomiljøer. Også sociale teknologier som innovation og samarbejde, der indgår i vor tids rationelle svar på presserende problemer, afspejles i repræsentationssystemet, hvor private leverandører er blevet til private aktører, og den offentlige administration har fået innovationsenheder.

Pointen med at være opmærksom på tankesystemerne er på ingen måde, at vi bør undvige den oplysning af objekter, der skaber kategorierne i verden og i vores tanker, men at vi bør være opmærksomme på den og forholde os kritisk til dens skabende kræfter, der influerer på, hvilke nye problemfelter samfundet føler sig forpligtet til at finde løsninger på.

6.2.2 DUALISMER

Dualismer som en måde at opfatte verden på er så udbredt, at det ikke overraskende også var en undring over dualismer – i dette tilfælde dem, der er med til at definere OPI-feltet, og som åbenlyst virker strabadserende på aktørerne – der satte gang i den undersøgelse, som afhandlingen formidler. Raffnsøe et al. (2014b) konstaterer da også med henvisning til Weiskopf & Loacher (2006), at der i undersøgelser af organisationer typisk findes gentagne dualismer, der opfattes som problematiske, og som dispositivanalysen kan give et bud på at komme bagved. I tråd med dette vil kortlægningen af OPI-feltet vise, hvordan de umiddelbart synlige dualismer i arkivet er udtryk for en udbredt måde at gøre mangfoldigheden i det sociale mere overskuelig på. Dualismerne i OPI oplyses således i et helt særligt skær, når de anskues i Deleuze's perspektiv. Deleuze's argument om, at dispositivet manifesterer sig i fluorescerende linjer, synes nemlig at trække på hans eget begreb *mangfoldighed*, der handler om, hvordan det 'aktuelle' aktualiserer sig i et uendeligt antal dimensioner (Deleuze & Guattari 2004, s. 7).

Det sociale mangfoldighed synes uomtvistelig, og dualismerne udgør øjensynligt en af menneskets overvejende ubevidste måder at gøre mangfoldigheden mere overskuelig på. I hvert fald er det ikke kun inden for

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNlighed, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

OPI og denne samarbejdsforms brug af modsætninger mellem eksempelvis privat/offentlig, barrierer/potentialer, drift/innovation, køb-salg/udviklings-samarbejde, profitoptimering/budgetrammer, tidseffektiv/langsommelig og målorientering/læringsorientering, at objekter synes at være oplyst i modsætningsforhold (Abildgaard 2016, s. 384). Det sker overalt og til alle tider i historien. Selv de tre prototypiske dispositiver henter i høj grad deres karakteristika i dualismer i form af lovens præskriptive skelnen mellem lovligt og forbudt, disciplinens forebyggende og præskriptive sondring mellem det ønskede og det uønskede og sikkerhedsdispositivets udbedrende funktion, der virker gennem en opdeling af det nyttige og det unyttige. Disse opsplittings af, hvad der anses som godt eller skidt, afspejles alle eksplicit i OPI-feltet.

For at forstå dualismernes funktion må man anskue dem som ikke blot en måde at omtale ting på, men også som en måde at se. Deleuze forklarede, at dispositivernes diagram, deres ideal, ikke kan aktualisere sig

uden at fordele sig i dualismer [og skabe] divergerende former, som det kan fordele sig imellem. Det er altså her, på denne baggrund, at de store dualiteter – mellem klasserne, mellem styrende-styret, mellem offentlig-privat – træder frem. (Deleuze 2006, s. 56)

Diagrammet kan forstås som forskriften for, hvordan et dispositiv forsøger at gennemtrumfe sin strategi, eksempelvis disciplinens fuldstændige forudsigelighed. Et diagram er, som Deleuze citerer Foucault, en ”funktion... abstraheret fra enhver forhindring eller gnidning” (ibid., s. 52). Men gnidninger er netop, hvad diagrammet møder i den sociale virkelighed, og derfor realiseres diagrammerne aldrig i deres tiltænkte form. De materialiserer sig i modificeret form i eksempelvis dualismer, der derfor ikke må forstås som noget, der arbejder imod dispositivernes strategiske målsætninger. De er dispositivernes måde at aktualisere deres strategiske disponering af det sociale på. Når dualismer, som det tilsyneladende er tilfældet inden for OPI og mange andre former for tværgående samarbejder mellem forskellige organisationer eller forskellige faggrupper, gør samarbejderne problematiske, kan det skyldes, at nye samarbejdskonstellationer ikke fra starten opleves som et naturligt koncept for de involverede aktører. I et interview fra 1982 forklarede Foucault med en henvisning til de gamle grækere og romere implikationerne ved det at føle eller opleve et koncept:

Vores skelnen mellem homo- og heteroseksuel adfærd er absolut irrelevant for grækerne og romerne. Det betyder to ting: på den ene side, at de ville have manglet et begreb til at

lave denne skelnen, og på den anden side, at de ikke ville have en oplevelse at erfare denne skelnen ud fra. (Foucault 1996)

Distinktionen er interessant i forhold til OPI. Den gør det muligt at betragte den opsplitning i modsætninger, der er i spil i feltet, som en afspejling af, hvilken form for synlighed, der disponerer aktørernes måde at opleve sig selv, hinanden, samspillet, samarbejdskonceptet og fremtiden på. Det er en helt anden tilgang end at betragte dualismen som absolutte forskelle mellem faste kategorier.

6.2.3 TID OG RUM

Inden for linjer af synlighed findes også en disponering af vores opfattelse af tid og rum, som således skal forstås som historisk variable størrelser. Oplevelsen af tid og rum varierer efter, hvordan linjer af synlighed leder vores opfattelse af verden i bestemte retninger. I dagligdagen opfattes disse fænomener som noget givet og ahistorisk. Det er svært at forestille sig andre historiske tiders synligheder i et tids- og rumperspektiv. Et simpelt eksempel på, hvordan de historisk forankrede linjer af synlighed forhindrer os i at se på andre måder, end dem der er mulige i vores egen tid, er den måde, vi transporterer os rundt på.

Det kan illustreres med et simpelt eksempel. På en typisk tirsdag kører jeg om morgenen syv kilometer i bil for at aflevere min søn på gymnasiet og herefter tre kilometer tilbage ad samme vej til min arbejdsplads. Efter job henter jeg ofte min søn, hvorved jeg kører de samme tre kilometer til gymnasiet og de samme syv kilometer hjem, hvor vi skifter til henholdsvis karategi og gymnastiktøj, og jeg kører seks kilometer til min søns træningscenter og videre 1,5 kilometer til fitnesscentret. Efter at have hentet min søn igen, kører jeg tre kilometer til en dagligvarebutik, hvor vi køber ind, og til sidst fire kilometer hjem. Jeg tænker af og til med et stik af dårlig samvittighed, at det er korte afstande, som jeg måske burde køre på cykel til gavn for både miljøet og min egen sundhed. Til gengæld spekulerer jeg aldrig over, at den tids- og rumopfattelse, der muliggør dagens program, er historisk forankret.

En dag viser min søn mig en historieopgave, som han er i færd med at skrive. Titlen er *Levevilkår for husmænd og landarbejdere i slutningen af 1800-tallet*, og min søn er rystet over, 'hvor dårligt de blev behandlet'. Han viser mig et citat fra en erindringsbog, hvor en 8-årig dreng hver dag måtte gå seks kilometer frem og tilbage mellem den gård, hvor han tjente og boede, og den mark, hvor han sled fra solopgang til solnedgang. Min søns bekymring er, at drengen ikke blev kørt til arbejde, at han arbejdede for meget og for hårdt, og at han ikke boede sammen med sine forældre. Jeg holder selvfølgelig med ham, men kan vi overhovedet forestille os det samfund, som drengen var en

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

del af, og kunne drengen savne de forhold, som vi synes, han skulle have? Han tænkte i hvert fald ikke på, hvilken transportform der var bedst for hans helbred og miljøet, og han kendte kun til, at børn kom ud at tjene.

Drengen fra erindringsbogen blev som voksen aktiv i Andelsbevægelsen, så en form for ulmende lys må have kastet et begyndende skær over de hårde vilkår for landarbejderne, men tids- og rumopfattelsen var en anden. Verden blev opfattet som mere geografisk afgrænset, i modsætning til vores nutidige opfattelse af rum, hvorom Foucault sagde, at *"vi befinder os i en tid, hvor rummet giver sig for os i form af forbindelser mellem placeringer"* (Foucault 1998). Vi oplever verden som et kæmpestort netværk af tråde, der flettes sammen, og punkter, der forbindes med hinanden på kryds og tværs. Anskuets i det lys virker sammenføring af aktører, der normalt er fordelt forskellige steder i rummet, som en løsningsmodel, lysets tiltagende komplekse sammenbindinger af det geografiske rum skaber rig mulighed for at tænke.

6.3 LINJER AF UDSIGELSER – FÅ TING KAN SIGES

Linjer af udsigelser udgør udtryksformen for en tids samlede viden. Ifølge Deleuze er Foucaults måske største historiske princip, at alting i enhver epoke altid siges (Deleuze 2006, s. 71). Det, der ikke siges, ligger ikke inden for en given epokes sandhed og rationalitet. At alting siges betyder naturligvis ikke, at alle mulige sætningsopbygninger formuleres. Det betyder, at alle *udsagn* siges gennem forskellige mulige sætninger. Med termen *udsagn* er vi atter stødt på et almindeligt kendt ord, som Foucault anvendte på en ny måde. Udsagnet er ikke lig de sætninger, der bliver sagt og skrevet i et samfund. Det udgøres af de logikker, der ligger bag skabelsen af tekst og gør den mulig. Udsagn er *"på ingen måde sammensat af sætninger og propositioner. [...] Udsagnene er formgivere af ord og objekter"* (Deleuze 2006, s. 31). En sætning kan siges igen, en proposition (den del af en sætning, der indeholder et sagsforhold) kan reaktualiseres, men kun et udsagn kan gentages (Foucault 2005b, s. 161).

Analysefeltet for en undersøgelse af, hvad der er sigeligt på et givent tidspunkt i historien, er *"samlingen af alle faktiske udsagn"* (Foucault 1970, s. 155). Det handler om at konstruere hele dette arkiv af det sagte og skrevne. Herfra har metoden *arkæologi* sit navn. Den indebærer ifølge Foucault (2005b), at man undersøger et korpus af ytringer og tekster, så blotlæggelsen af implicitte betydninger kommer til at hvile på en afgrænset gruppe sætninger – og at man ikke vælger dette korpus efter struktur eller forfattersubjekt. Jeg har forsøgt at leve i hvert fald delvis op til dette ved at udvælge tekster og ikke aktører, og ved i de små cases også at undersøge tilsyneladende ubetydelige dokumenter. Ud fra en undersøgelse af OPIs institutionelle miljø har jeg desuden lavet en

form for problematisering. Her kan jeg analogt med Foucaults metode i *Viljen til Viden*, hvor han skriver ”Altså, vi vil analysere en bestemt type viden om kønnet” (Foucault 2015, s. 97), sige ’Altså, vi vil analysere en bestemt type viden om forholdet mellem offentlig og privat sektor’.

Når Foucault konstaterede, at ”*få ting kan siges*” (Foucault 2005a, s. 179) indikerede han, at når han kiggede på et arkiv af alt, hvad han kunne opspore helt ned til de mindste notater i et givent korpus fra en given periode, så fandt han et begrænset antal udsagn, fordi enhver periodes rationalitet er begrænset. Jeg har lænet mig op ad denne opdagelse i et håb om, at jeg i mit begrænsede arkiv kunne finde antydninger af gældende udsagn og rationaliteter. Den måde, jeg i undersøgelsen har forsøgt at nærme mig Foucaults anvisninger, ligger i spredningen i arten af kildematerialer og i en nysgerrighed over for andre materialer, der synes at aktualisere samme rationalitet som mine kilder. Det gælder bl.a. eksemplet med en kursusbeskrivelse, som præsenteres i afsnit 6.4. Mine analyser vil med disse overvejelser udgøre et forsøg på at aflæse de regler, der har muliggjort, at det sagte og skrevne i arkivet overhovedet kan siges og skrives på det pågældende tidspunkt (Villadsen 2007, s. 24).

Deleuze forklarede, at det sagte og skrevne, sætninger og propositioner, kan spores tilbage til de linjer af udsigelser, som de er fordelt over. En videnskab, en litteraturgenre, et lovprincip eller en social bevægelse kan derfor på et givent tidspunkt defineres ved netop de flydende, omskifteligt og muterende regimer i udsigelsen, som de udgår fra (Deleuze 1992, s.160). For at finde de regimer i udsigelsen, der kan definere den historisk opståede konstruktion, som aktualiseres i OPI, har jeg valgt at arbejde med sætninger og proportioner ved at undersøge, hvad disse udsigelser taler om, når de taler om samarbejdsformen (topik), og hvilke præsuppositioner, sætningerne udsiger. Jeg kan ikke, som Foucault påstod, at han gjorde, arbejde blindt empirisk og uden en generel teori (Foucault 1977b, s. 404), men det ligger heller ikke i den Deleuze-inspirerede dispositivanalyse at udarbejde en fuldblods diskurs-analyse.

Begrebet diskurs benyttes udbredt i afhandlingen. Det betyder dog ikke, at en analyse af linjer af udsigelser er sammenfaldende med en diskursanalyse, selv om en Foucaultinspireret diskursanalyse, ligesom dispositivanalysen, ikke kun er en sproglig analyse. Diskurs er forholdet mellem det diskursive, som udgøres af det sigelige, og det non-diskursive, som udgøres af det synlige, der er usigeligt, og diskursen skaber både objekter og subjekter (Andersen 1999). Diskursbegrebet omfatter både det diskursive og den kontekst, som det diskursive indgår i i en kontinuerlig dialektik, hvor det sigelige og det synlige gensidigt betinger og udvikler hinanden, men samtidig er gensidigt udelukkende (Jørgensen 2006, s. 8). Dele af dispositivbegrebet og diskurs-

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

begrebet griber således ind i hinanden, men hvor subjektet i diskursanalysen er en funktion af diskurs (Foucault 2005b), tildeles det i dispositivbegrebet en mere aktiv rolle i et gensidig samspil med dispositiverne. Som begreb tillod dispositivevedermed Foucault at gå ud over det tekstuelle og diskursive niveau (Caborn 2007).

Dette afsnit om linjer af udsigelser er således ikke helliget en gennemgang af diskursanalysen, men fortolker, hvordan diskursanalyse og sigelighed, lige som mange af Foucaults andre begreber, griber ind i hinanden. Jeg udfolder begrebet *udsagn*, som er centralt i linjer af udsigelser, gennemgår, hvordan to andre centrale begreber i diskursanalysen, *diskurs* og *diskursformation*, står i forhold til det sigelige, og laver en nærmere præsentation af topik og præsuppositioner.

6.3.1 DE BESTEMMENDE UDSAGN

Analyseobjektet i en diskursanalyse er udsagnet, og analysestrategien er en kortlægning af udsagnetens spredning og udbredelse. Diskursen motiveres af linjer af udsigelser, der består af systemer af mulige udsagn (for alt, hvad der kan siges, bliver jo sagt, ifølge Foucault), som formidles gennem de sætninger, der formuleres i et samfund. Med forståelsen af udsagn som formgivere af ord og objekter, betragtede Foucault talen som en regelstyret praksis (Villadsen 2007, s. 23).

Foucaults tilgang til sproget gør op med to udbredte opfattelser, hvor sprog menes at repræsentere henholdsvis objekter eller subjektet. I den første opfattelse vurderes udsagn – forstået som faktiske ytringer – på, om de sandt afspejler verden, og i den anden betragtes de som udtryk for en intention, et motiv eller en livsverdensopfattelse (ibid., s. 24). Foucault betragtede ikke diskurs som formidler af hverken objekter eller subjekter, men derimod som en selvstændig, struktureret og produktiv praksis, der får objekter og subjekter til at træde frem. Omdrejningspunktet for en diskursanalyse er derfor at undersøge, hvordan diskurs får 'noget' og 'nogen' – som eksempelvis OPI og feltets aktører – til at træde frem, og ikke at beskrive hvad dette 'noget' er, eller hvad 'nogen' mener med det, vedkommende siger. Det korresponderer med, at linjer af udsigelser udgør den ene komplementære del af en tids samlede viden. Det noget og de nogen, som træder frem, opfatter vi således som kendsgerninger, som noget vi ved, som noget og nogen, der træder frem i det, der tales om, når der tales om eksempelvis OPI, og i det, der udsiges gennem det forudsatte i talen om samarbejdsformen.

I udsagnet tildeles individet en position som udsigende subjekt, en rolle hvormed Foucault ”ikke ønskede at ekskludere problemet vedrørende

subjektet, men at definere de positioner og funktioner, som subjektet kan optage i diskursens mangfoldighed” (Foucault 2005b). Foucault uddybede i essayet *What is an Author* (1997b), hvordan han ikke så subjektet som kun en funktion af diskurs, men i linjer af udsigelser er der altså tale om en subjektposition, der tjener udsagnsanalysens perspektiv (Kelly 2008, s. 82).

I analysen af de linjer af udsigelser, der muliggør og måske selv bliver påvirket af OPI-feltet, som den lille brik i det sociale samarbejdsformen udgør, vil dokumenter, interviews osv. blive betragtet som et arkiv, hvori der kan findes regimer i udsigelserne, som giver liv til noget, hvad enten dette noget er samarbejdsformen eller måske de logikker, der eksisterede i det sociale felt forud for samarbejdsformen. Det sigeliges mindste enhed, *udsagnet*, vil i analysen blive behandlet ud fra Foucaults strikse regler, der foreskriver, at et udsagn *”kan siges at frembringe objekter, etablere subjektpositioner og indgå i begrebsnetværk”* (Villadsen 2007, s. 25). Udsagnet kendes således på dets *frembringelser* (Andersen 1999, s. 44), som jeg vil identificere i bl.a. topikanalysen, hvor det, der tales om, når der tales om samarbejdsformen, netop afspejler de frembringelser, der er bragt frem af udsagn. Frembringelser af et udsagns objekter og subjekter sker nemlig gennem udsigelser, der bringer objekterne og subjekterne til live. Der er således ikke tale om allerede eksisterende objekter og identiteter (ibid., s. 44). Når Foucault sagde, at *”få ting kan siges”* (Foucault 2005a, s. 179), var det, fordi han betragtede et udsagn som noget ’stort’, der opretholder et socialt rum ved at formidle dets selvfølgeligheder og normer, og ved at bringe dets objekter og subjekter til live. I den gensidige påvirkning mellem rummet og udsagnet, består udsagnet lige så længe, som dets rum består.

Deleuze har fortolket det sådan, at der rundt om et udsagn er tre cirkler, de såkaldte rumlige strata, der forbinder udsagnet med et sted, giver det status, sørger for dets mulige forbindelser med fortiden, og åbner op mod en mulig fremtid. Det første stratum er et kollateralt rum, der er dannet af andre udsagn som en del af en diskursiv formation. Dette rum handler om udsagnets forhold til andre udsagn. Analytisk drejer det om at identificere udsagnene, deres spredning og deres relation til udsagn tilhørende samme gruppe (Deleuze 2006, s. 24-25). At et udsagn kan gentages forudsætter tilstedeværelsen af *”det samme distributionsrum, samme fordeling af singulariteter, samme orden af miljøer og steder, og samme forhold til et institutionaliseret miljø”* (Deleuze 2006, s. 29).

Det andet rumlige stratum er det korrelative rum, der handler om udsagnets forhold til dets subjekter, objekter og begreber. Det drejer sig ikke om eksempelvis en sætnings udsigelsessubjekt – den, der tilsyneladende har magten til at sige noget intentionelt – men derimod om variable, indre

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

positioner, der er en del af udsagnet. Dets subjekter, objekter og begreber betragtes i dette rum som afledte af udsagnet. Analysen af det korrelative rum handler derfor om at undersøge, på hvilke måder det i OPI-feltet er muligt at være privat aktør, offentlig aktør, debattør osv., på hvilke måder udsagnene giver samarbejdsformen mulighed for at aktualisere sig, og på hvilke måder begreber kan opstå om og inden for samarbejdsformen. Denne iboende kraft i det enkelte udsagn stammer fra det forhold, at udsagnet, trods dets mangfoldighed, netop skaber en regel – til forskel fra ord, sætninger og propositioner, der skaber undtagelser.

Med et eksempel fra OPI-feltet kan det umiddelbart virke ukompliceret at lade et uddrag fra EBST's ofte citerede definition på OPI indgå som en indikation på, at et udsagn har frembragt subjekter, objekter og begreber: "*OPI-samarbejde er et tæt og gensidigt samarbejde mellem offentlige og private virksomheder med henblik på nytænkning og udvikling af offentlige løsninger*" (EBST 2009, s. 10). Sætningen ekspliciterer OPI som objekt, forsøger at etablere 'samarbejdende' subjektpositioner, og indgår i et begrebsnetværk bestående af begreberne *offentlig*, *privat*, *innovation*, *gensidighed*, *samarbejde*, *nytænkning*, *udvikling* og *offentlige løsninger*. Når sætningen alligevel ikke kan fungere som direkte indikator på et udsagn, skyldes det to ting. For det første udgør den kun en enkelt lille aktualisering i det meget større og mangfoldige mønster, der skal kortlægges for at identificere et udsagn. For det andet vil undersøgelsen af OPI-arkivet vise, at sætningen slet ikke er afgørende for det udsagn om viljen til markedsføring, undersøgelsen fremanalyserer. Den fungerer nærmere som en del af det dække, hvorunder markedsføringen opererer. En udarbejdelse af et korpus af diagnostiske beskrivelser udgør derfor en mere hensigtsmæssigt måde at gribe det mangfoldige mønster af ord og sætninger, der indikerer et udsagn.

Det tredje rumlige stratum er det ydre komplementære rum. Det kan bestå af eksempelvis institutioner, praksisformer, politiske begivenheder eller økonomiske processer, der tilsammen danner det institutionelle miljø, som muliggør, at der overhovedet kan dannes objekter, der fordeles på bestemte måder, og subjekter, der taler fra et givet sted. Det er dog ikke så enkelt, som det lyder. Det ville være et let analytisk greb at påvise, hvordan der er årsagssammenhæng mellem eksempelvis de private aktører handlinger og den private sektors profitfokus, men det siger ikke noget om det ydre komplementære rum. Det analytiske fokus kan derimod med en parallel til Foucaults *Vidensarkæologien* være, hvordan den politiske praksis' forhold til den økonomiske diskurs kan ses i den status, der tildeles den private aktør (Foucault 2005a, s. 226-9).

6.3.2 DISKURS – SAMLINGER AF SÆTNINGER OG PROPOSITIONER, DER FORMIDLER UDSAGN

Sammenfattende er en diskurs hos Foucault de potentielle og faktiske ytringer inden for et kommunikativt fællesskab, og disse ytringers kontekst. Foucault var ikke præcis i sin afgrænsning af, hvad der kan udgøre en diskurs (Andersen 1999) men det kan eksempelvis være samlingen af ytringer inden for en teknologivirksomhed, et socialpædagogisk bosted eller inden for en af de professioner, der arbejder der. Diskurs svarer derfor til samlingen af de sætninger og propositioner, som fænomener kan defineres ud fra, idet fænomenerne samtidig får disse samlinger af ord og propositioner til at eksistere (Deleuze 1992, s. 160). Hvad enten man taler om diskurs eller samlinger af ord og sætninger, som skabes fra dispositivets linjer af udsigelser, er der tale om serier af ytringer, der skaber reproduktioner, konstitueringer og forskydninger inden for et kommunikativt fællesskab.

Foucault var ikke interesseret i formelle syntaktiske og semantiske strukturer, men derimod i de strukturer, der begrænser, hvad der kan tænkes og siges, og i diskursens eller linjer af sigeligheds uensartede og ustabile taktiske funktion. Således er diskurs ikke opdelt i tilladte og ikke-tilladte diskurser, men i en mangfoldighed af diskursive eller sigelige elementer, der kan spille ind i forskellige strategier:

Det er denne fordeling, der må rekonstrueres, i hele dens fylde af sagte og skjulte ting, af forlangte og forbudte udsagn; og forskellige varianter og virkninger, alt afhængig af, hvem der taler, hans magtposition, den institutionelle kontekst han er placeret i. (Foucault 2015, s. 106-7)

Det handler med andre ord om at kortlægge fordelingen af aktører og institutioner ud fra et fokus på, hvem der taler, hvad vedkommende formidler eller laver forskydninger i, og fra hvilken position vedkommende taler. Det er fra disse positioner, udsagnene udsiges. Et udsagn er nemlig altid integreret som et led i en strategi, og derfor tæt knyttet til tid, sted og materialitet (Andersen 1999, s. 46).

Hos Foucault produceres, reguleres og fungerer diskurs, eller det sigelige, sammen med hans magtbegreb som instrumenter, der kontrollerer samfundet ved at skabe skiftende sandheder og selvfølgeligheder, hvorfra der stilles legitime videnskrav. Diskurser – eller samlinger af ytringer – distribuerer magten og former individer som subjekter ud fra gældende dominante dispositive. Det indebærer, at relationen mellem sproget og dets argumenterende eller overbevisende elementer bliver kompleks, fordi diskursens produktive kapacitet diskret former samfundets individer på

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNlighed, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

måder, der muliggør og legitimerer krav, som er opstået inden for tidens tankesystem.

I Foucaults perspektiv er argumentation derfor en diffus og anonym proces (Danisch 2006, s. 294). Det betyder, at det ikke er eksempelvis den eksplicitte argumentation for eksistensen af bestemte barrierer, drivkræfter og potentialer, der udgør det egentlige overbevisende element i OPI-feltet. Det er derimod selve det, at der bliver talt om eksempelvis barrierer, drivkræfter og potentialer, når der tales om samarbejdsformen, der udgør den diskrete og virkningsfulde argumentation. Det samme gælder den eksplicitte argumentation om, at de offentlige institutioner kan lære af den private sektor, når det gælder nytænkning og konkurrence (Regeringen 2012, s. 75-76). Her er det ikke den eksplicitte påstand, som relativt nemt kan føre til diskussion, der i sig selv virker overbevisende. Det er selve den rationalitet, der får aktørerne til at tale om læring fra privat til offentlig sektor, der giver dette tema (eller *topos*) status som legitimt videnskrav. Derfor kan *topoi* i sig selv forme sandheden om OPI og få aktørerne til forholde sig på bestemte måder.

6.3.3 DISKURSFORMATION – ET BEGREB, DER GRIBER IND I LINJER AF SYNlighed, SIGELIGHED OG KRAFTSTRØMME

Selv om der ikke indgår en egentlig diskursanalyse i dispositivanalysen, har de kortlægninger, der præsenteres i kapitel 8-10, elementer, som minder om en undersøgelse af diskursformationer. En *diskursiv formation* består af en dannelse af strategier, der får diskurser til at bryde med andre diskurser og udgrænse visse begreber og forklaringer. Den fungerer som en fleksible ramme, der udgør en flydende grænse for, hvad der kan siges inden for en diskurs. Et velargumenteret eksempel på fremkomsten af ny diskursformation er den ændring fra demokratidiskursen, der frem til 1980'erne dominerede den offentlige sektor og fik staten til at fremstå som garant for forhold som social lighed og ytrings- og organisationsfrihed, til nutidens effektiviseringsdiskurs (Moos 2006), der fremmer den markedsførelse af staten, som har banet vejen for eksempelvis nye innovative offentlig-private samarbejder. En diskursiv formation er således et regelstyret felt, der bestemmer, hvilke udsagn der kan ytres i og om et socialt felt som eksempelvis OPI, og hvem der kan ytre hvilke udsagn. Foucault forklarede den diskursive formation således;

Hver gang man mellem et antal udsagn kan beskrive et system af spredning, hver gang man mellem objekter, udsagnstyper, koncepter eller tematiske valg kan definere en regularitet (en orden, korrelationer, positioner, funktioner, transformationer), siger vi, for bekvemmelighedens skyld, at vi har at gøre med en diskursiv formation. (Foucault 2002, s. 41).

Deleuze præciserede senere, at ”*de diskursive formationer er egentlige praksisformer, og deres sprog er ikke en universel logos, men dødelige sprog, som er egnet til at fremme og undertiden udtrykke forandringer* (Deleuze 2006, s. 32). Anskuet i et nutidigt perspektiv med fokus på blot de sidste godt 30 år er ændringen fra en demokrati- til en effektiviseringsdiskurs et rammende eksempel på et sådant skifte i diskursiv formation, der udtrykker forandringer.

Diskursformationen er en konstruktion af regularitet, som analytikeren danner i diskursanalysen (Andersen 1999, s. 41). Regulariteten fremkommer, fordi måden at tale på og det, som overhovedet kan siges, er betinget af bestemte materielle former, ligesom det er betinget af, hvad der er sagt og skrevet før. Bestemte måder at tale om samfundet på, eksempelvis ’velfærd’, producerer bestemte teknikker og institutioner som f.eks. ’innovation’ og ’offentligt-privat samarbejde’, som til gengæld producerer nye måder at tale om velfærd.

Afhandlingens kortlægning af regularitet i de fragmenterede historier fra dens arkiv har ligheder med den metode, som Andersen (1999) og Villadsen (2007b) anviser til at rekonstruere en diskursiv formation i fire dimensioner. I første dimension undersøges *objektformationen*, der i diskursanalysen er diskursformationens måde at producere objekter på. I dispositivanalysen fremkommer objektformationen overvejende i linjer af synlighed. Det er et af de forhold, der forklarer, hvorfor der ikke laves en egentlig diskursanalyse i en dispositivanalyse. Der findes et overlap mellem de linjer i dispositivet, der modsvare diskursformationen, men dispositivet udgør simpelthen et andet perspektiv end en rent diskursiv analyse. Objektformationen bestemmes i dispositivanalysen ved at finde regulariteter i, hvilke rum objekter træder frem i, hvilket naturligvis spiller sammen med, hvilke institutioner og autoriteter der definerer og afgrænser dem.

I næste dimension findes der mønstre i *begrebsdannelsen*. I kortlægningen af OPI-arkivet sker det gennem et fokus på, hvordan der lånes begreber fra forskellige vidensfelter og anvendes gamle begreber inden for feltets egen kontekst som tværsektoriel samarbejdsform, og hvordan bestemte begreber associerer til en lang række andre begreber. Denne del af analysen fokuserer på ytringer, som formidler eller forsøger at skabe selvfølgeligheder ved hjælp af før-logisk argumentation, på præsuppositioner samt på udnyttelse af den definitionsmagt, der er knyttet til bestemte talepositioner og steder at argumentere fra, og hvorfra en aktør kan bringe diskussionen til ende gennem eksempelvis påstande, der fremsættes som objektiv information. Professor i politisk kommunikation Dan F. Hahn argumenterer for, at ”*evnen til at definere ting burde betragtes som en af de største retoriske kræfter*” (Hahn 1998b, s. 72). Med det afsæt har kortlægningen undersøgt, om og i hvor høj

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

grad der finder en *strategidannelse* sted ved fremkomsten af OPI som ny tværsektoriel samarbejdsform. Der synes dog ikke i frembruddet af OPI at ske egentlige brud med gamle diskurser gennem udgrænsning af tidligere gældende forklaringer og begreber (Mik-Meyer & Villadsen 2007, s. 25-26). Med andre ord sker der ikke en væsentlig påvirkning af linjer af udsigelser. I fjerde dimension undersøges produktionen af *subjektpositioner*, hvilket i dispositivanalysen sker under linjer af kraftstrømme.

Dispositivanalysen fører med undersøgelsen af det sigelige som blot ét perspektiv i analysen, næsten de samme steder hen som den fortolkning af diskursanalysen, Andersen (1999) og Villadsen (2007b) præsenterer. Begge analysestrategier leder frem mod en undersøgelse af, hvilke subjektpositioner der deltager i kampen mellem sandt og falsk, forsøger at etablere eller oprette bestemte talepositioner, hierarkiserer sand viden, smagsdomme og værdier, bestemmer, hvem der er indenfor, og hvem der er udenfor, hvad der er gammeldags, og hvad der er aktuelt, hvad der er stilstand, og hvad der er udvikling og fremskridt. Dispositivanalysen tilbyder blot et andet og mere abstrakt analyseniveau, hvori muligheden for overvejelser i forhold til selvformation atter engang trænger sig på som en afgørende faktor.

Denne mulighed er essentiel, da de diskursive formationer ligesom dispositivernes disponering, er svære at slippe ud af. Vi er indfanget i et net af vores egne diskurser, der gør os blinde for at se alternativer til den måde, vi forstår og italesætter verden på. Men kan indvende, at vi da ikke ser verden ens. Vi diskuterer og er uenige, også om OPI, men som tidligere omtalt er det netop en af Foucaults pointer, at vi for at kunne være uenige om noget, allerede må være i det, der betragtes som sandt.

6.3.4 TOPIK – HVAD TALES DER OM, NÅR DER TALES OM OPI?

De store udsagn, som Foucault talte om, når han påpegede, at få ting kan siges, kan betragtes som ophavet til det, det er muligt at sige, det som ligger inden for tidens fornuft. Inden for topikforskning identificeres dette som et forråd af temaer, der stilles til rådighed af samfundet, og som nok tæller flere elementer end det begrænsede antal udsagn. Den klassiske retorik kaldte disse temaer *topoi* (Aristoteles 1996), og min påstand er her, at en kortlægning af *topoi* kan anvendes som analysestrategi til at afdække overordnede logikker, der disponerer til, hvordan objekter, subjekter og begreber skabes og forbindes. En topikanalyse kan kortlægge, hvilket perspektiv på OPI det enkelte kildemateriale eller den enkelte aktør taler fra. Perspektivet er medvirkende til at konstruere et billede af virkeligheden, som aktøren enten bevidst eller ubevidst skaber fra den subjektposition, vedkommende er konstitueret i.

Topik repræsenterer den præ-logiske proces i argumentationen og er ”*det, vi taler om, når vi taler om x*” (Corbett & Eberly 2000, s. 23). I denne tale, der sker fra et bestemt perspektiv, kan bestemte ord være så gennemgående, at de udgør *topiske ord*, der ligesom en leksikalsk kæde kan indikere en aktualisering af en rationalitet. Et topos har visse ligheder med Foucaults forståelse af begrebet *proposition* som den del af en sætning, der omhandler et sagsforhold og dermed er noget, der kan reaktualiseres (Deleuze 2006, s. 29; Foucault 2005b), ligesom der findes reaktualiseringer af forskellige topoi. Metodologien bag topik forklares bedst med afsæt i den klassiske græske retorik, der er væsensforskellig fra Foucaults ideer om historisk opståede sandheder og subjektpositioner, idet den antog, at mennesket udvælger sin argumentation ud fra en række bevidste overvejelser (Aristoteles 1996).

Med afsæt i en *heuristisk* topikforståelse, der anskuer topik som en metodologi til at finde stof (og i en Foucaultinspireret forståelse, hvor subjektet er formidler af udsagn, kan det at finde stof både være en bevidst og en ureflekteret proces) under den retoriske forarbejdningsfase *inventio* (Gabrielsen 2002; 2009), kan der ud fra de tematiske valg i OPI-arkivet formuleres en række *specifikke topoi*. Disse topoi består af kendsgerninger, der udgør specifikke forhold ved emnet, som man kan tage udgangspunkt i. Hvor Aristoteles anså kendsgerninger som absolutte, består de, som vist under linjer af synligheder, hos Foucault af de historisk afhængige objekter og logikker, som dispositiverne disponerer os til at se og betragte som virkelige. Ved at lede efter topoi ud fra dén optik, leder man således efter historisk afhængige objekter og logikker.

De specifikke topoi anvendes sammen med og forstærkes af en række *generelle topoi*, der udgør almene principper, som accepteres i en given kultur, handler om tekstens form og sammenbinder de kendsgerninger, som de specifikke topoi har udfundet (ibid. 2009). Eksempelvis sammenbindes arkivets anvendelse af de specifikke topoi ’barrierer’, ’drivkræfter’, ’potentialer’ og ’trusler’ i det generelle topos *modsætninger* som en opstilling mellem det ønskede og det uønskede, og det nyttige og det unyttige. Modsætninger er et nærmest obligatorisk generelt topos i enhver situation, hvor en aktør bevidst eller ubevidst handler for at overbevise andre (McCroskey 2001, s. 197). Det blotte valg af perspektiv udgør således en før-logisk argumentation, der er konstituerende for samarbejdsfeltet.

Det specifikke og det generelle topos kan sammenstilles med de to typer *præmisser*, der indgår i et argument. Den ene er den *faktuelle præmis*, som ekspliciterer, at noget er tilfældet. Den anden kaldes den *regelvivende præmis*. Den består af det princip, der får den faktuelle præmis til at virke argumentativt ved at binde den sammen med konklusionen (Gabrielsen 2009,

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

s. 156), som i OPI-arkivet udgøres af eksempelvis udvalgt information eller konstateringer af forskellige forhold. En af de gennemgående *faktuelle præmisser* i rapporterne kan formuleres: 'OPI er svært, men det skal lykkes, for de potentielle økonomiske og velfærdsmæssige gevinster er store'. Den tilhørende *regelgivende præmis* er: 'Der bør kæmpes for økonomiske og velfærdsmæssige gevinster'. Når den regelgivende præmis kobles sammen med det generelle topos 'modsætninger', der her udgøres af barrierer-potentialer, åbenbares en del af rationaliteten bag OPI. Den rationalitet kan her i første omgang, hvor den blot tjener som eksempel på anvendelse af teorien, bestemmes meget bredt som en neoliberalistisk indflydelse, der medfører subjektifikationsprocesser i overensstemmelse med markedets og arbejdslivets disciplinerende krav, som får mennesker til at kæmpe ud fra forestillinger om fremtidige gevinster.

For at tydeliggøre sammenhængen mellem topikken, der har rødder i den retoriske argumentationslære, og Foucaults dispositiv, inklusive hans selvformationsbegreb, kan vi igen vende blikket mod det gamle Grækenland. Denne gang for at hente inspiration til en overvejelse over, hvordan der findes en gensidig konstituerende virkning i og mellem de forskellige aktørniveauer i OPI-feltet og den rationalitet, aktørerne er en del af.

I 400-tallet f.Kr. drog sofisterne rundt i den gamle bystat Athen og underviste i retorik. Athen var blevet omdannet til et direkte demokrati, og evnen til at kunne tale sin sag overbevisende var følgelig blevet vigtig for atenerne. Sofisternes lære blev kritiseret af bl.a. filosofen Platon (427-347 f.Kr.), der mente, at retorikken som videnskab blot bestod af gætteri. Platons argument var, at sand, éntydig viden, *episteme*, er overlegen i forhold til den almene mening, *doxa*, der er retorikkens genstandsfelt. Ifølge Platon kan det sandsynlige, *eikos*, aldrig være videnskab. Platon illustrerede sit argument i dialogen *Gorgias*, hvor han lod Sokrates konkludere: "*Den, der taler sproget og forstår overtalelse, bestemmer over folks erfaringer og verdenssyn*" (Platon, u.å.). Trods sine indvendinger krediterede Platon således *doxa* som betydende for opfattelsen af virkeligheden. Herfra kan man følge sofisterne videre i deres tanker om *eikos*, der kan fortolkes som det, vi kan blive enige om at opfatte som sandsynligt (Woodruff 1999, s. 297). Sofisterne påpegede, at risikoen ved at argumentere med *eikos* er, at det kan give en dygtig taler mulighed for at få tilslutning til et hvilket som helst synspunkt. Derfor kræver god *eikos*, at taleren udviser *eubolia*, der er evnen til at demonstrere god dømmekraft i almenvellets interesse (ibid., s. 198). Oversat til nudansk vil man formentligt tale om, at afsenderen skal undgå manipulation. Oversat til Foucaults univers vil man tale om *doxa* som det omskiftelige verdensbillede, der forandres i samspillet mellem dispositiverne og det sociale liv, og om

eubolia som hørende hjemme under de selvformationsprocesser, der omtales i afsnit 6.6.

Retorikken, som jeg her trækker ind som en del af dispositivanalysestrategien, bliver jævnlige udsat for kritik. Og kritikken bunder ikke blot i en ikke-videnskabelig opfattelse af retorik som manipulation, en kritik, der afspejles i den ofte brugte bemærkning ”at *skrue ned for retorikken*”. Den svenske professor i retorik Mats Rosengren påpeger nogle forhold ved retorik, som filosofien kritiserer. Den første kritik tager afsæt i, at retorikken som teori er moralneutral. Den beskæftiger sig med, hvordan mennesker tænker, argumenterer og handler, og ikke så meget med, hvordan de burde handle og hvorfor. Den kan derfor bruges som hjemmel for såvel gode som dårlige motiver. Ifølge Rosengren klandrer filosofien desuden retorikken for, at dens mål om at overbevise et publikum ud fra situationsbundne effektive argumenter snarere end logiske beviser og sandhed, gør den til en relativistisk teori (Rosengren 2011). Det er rigtigt, at retorik ikke kan basere sig på en stabil sandhed, men må indrette sig efter en omskiftelig verden, hvor den sandhed, der på et givent historisk tidspunkt er behov for, opstår som en respons på et presserende behov i det sociale. Det er netop det træk ved retorikken, der får den til at harmonere med det syn på det sociale, der ligger i dispositivbegrebet.

Det, sofisternes lære kan minde os om, er ikke så meget, at vi skal undgå bevidst at pådutte andre noget, som at vi skal være bevidste om, hvad vi subjektiveres til ureflekteret og lydigt at pådutte os selv og andre. De enkelte kilder i OPI-arkivet er alle formidlere af en skabende magt, der inden for en diskursiv formation potentielt kan være både frihedsgivende, lærende og optimerende med afsæt i en rationalitet, der er udsprunget af meningsfuldhed og velvilje. Foucault skrev problematiseringens og sandhedens historie, ikke manipulationens, tvangens og fejltagelsernes (Jensen 2013, s. 43). Det vigtige spørgsmål at stille sig selv som formidler, strateg, debattør eller praktiker i OPI-feltet er, hvilken eikos der, måske helt ureflekteret, er gældende, og hvad det betyder for, hvordan samarbejdsrelationerne påvirker de mennesker, der handler inden for den.

Eubolia vil i den sammenhæng vokse ud af en synliggørelse af de problematiseringer og sandheder, som findes i feltet, så aktører i tværgående samarbejder og alle andre steder kan tage stilling til både problematiseringerne og til de subjektpositioner, de tilbydes. Derfor udgør en topikanalyse med dens afdækning af temaer, der hidrører fra forskellige perspektiver, en egnet måde at operationalisere, hvilke diskurser der udsiger det eller de store udsagn, man forsøger at finde. Endvidere åbner topikken med inddragelse af begreber som eikos og eubolia op mod linjer af kraftstrømme og linjer af selvformation.

6.3.5 PRÆSUPPOSITIONER – DET UNDERFORSTÅEDE I TALEN OM OPI

Når mennesker inden for et samfund, en kultur eller en gruppe taler sammen eller udarbejder skriftlige dokumenter, ligger der udtalte forforståelser i alt, hvad de siger og skriver. Det kan være små implicitte meningsaspekter, som når en konsulent i forbindelse med en produktafprøvning på et plejehjem siger: *"Der var også noget sygdom på plejehjemmet. Så tiden skred"*. Vi ved godt, at sygdom resulterer i sygemeldinger. Det ville være underligt, hvis han også var kommet med den information. Forforståelser kan imidlertid også dække over langt mere menings- eller endda virkelighedsskabende faktorer. Et eksempel er en af de førmtalte bundlinjer i OPI-feltet: Større effektivitet i de offentlige ydelser. Her er den implicitte forforståelse, at det er ønskeligt med større offentlig effektivitet. Det er en forståelse, der har rødder i et neoliberalt og markedsførende syn på den offentlige sektor, og som har implikationer for den offentlige sektors medarbejdere, modtagerne af offentlige ydelser, ledelsesformerne osv., og derfor kan problematiseres.

Forforståelser – eller præsuppositioner – dækker over det underforståede i diskursen, det vi oftest ureflekteret opfatter som fælles baggrundsviden, fælles grundholdninger og selvfølgelige sandheder om verden, eller det som vi forsættligt ønsker at få til at fremstå som noget, der burde være kendt og alment accepteret (Abildgaard 2013, s. 231). I begge tilfælde er virkningen, at andre aktører i diskursen ofte ureflekteret godtager det, som det underforståede dækker over (Vagle et al. 2004). Vi bruger allesammen præsuppositioner praktisk talt hele tiden. De er med til at skabe fælles forståelser, men kan også skabe mere diffuse fornemmelser af, at noget ikke harmonerer i eksempelvis en samarbejdsrelation, fordi der findes en uenighed eller et forskelligt verdenssyn, der kun aktualiseres implicit. Evnen til at opfange præsuppositioner kan derfor hjælpe samarbejdsaktører til at agere reflektivt i et felt præget af holdningsforskelle i komplekst samspil med fælles historisk opståede sandheder om, hvordan verden er sat sammen. Præsuppositioner kan således anvendes til at finde spor af socialt konstruerede sandheder (ibid.).

Foucault anvendte begrebet i sine arkæologiske undersøgelser, hvor han kortlagde, hvilke præsuppositioner der eksempelvis har skabt forskellige diskurser inden for videnskaben (Nola 2013, s. 365). Analysen af præsuppositioner anvendes i undersøgelsen af OPI til at kortlægge viden, holdninger og forståelser, der ved ureflekteret at blive taget for givet har skabt prædefinerede begreber og kategorier. Kortlægningen af de præsuppositioner, der findes i afhandlingens arkiv, fungerer som en del af det grundlag, hvorpå jeg i afsnittet om selvformation vil anskueliggøre, hvordan aktørerne kan arbejde reflektivt med den viden og de subjektpositioner, der stilles til rådighed for dem.

6.4 SUBJEKTET SOM SAMMENFLETNING AF SUBJEKTIFIKATION OG SELVFORMATION

Ifølge Danisch (2006) kan diskurs skabe et kohærent værdisystem, inden for hvilket mennesker kan udtrykke legitime sandhedskrav. Eller mere populært sagt – det vi siger, skaber vores virkelighed. Danisch argumenterer med reference til Foucault for, at diskurs i samspil med magt er i stand til at gøre mennesker til subjekter. En kortlægning af, hvordan dette foregår, kan demonstrere de underliggende karakteristika, der på et givent tidspunkt bestemmer mulighedsbetingelserne for subjektets handling, forståelse og viden (ibid., s. 296). Magten har dermed et essentielt samspil med viden, som er afgørende for den magtforståelse, der præsenteres i næste afsnit.

Samtidig danner linjer af kraftstrømme (magt) og linjer af selvformation forholdet mellem udefrakommende konstituering af individet gennem tilpasning til aktuelle normer, sandheder moral og adfærdskodekser, og individets arbejde med sig selv gennem et bevidst forhold til de udefrakommende normer, sandheder osv. Der findes således en mulighed for at arbejde bevidst med den subjektivering, som viden-magtforholdet skaber. Foucault fokuserede i sit sene forfatterskab på dette forhold mellem udefrakommende subjektivering og subjektets skabelse af sig selv, et forhold som han betragtede som centralt i spørgsmålet om, hvordan mennesket i den moderne vestlige verden har gjort sig selv til subjekt, og hvilke muligheder det har for at forholde sig bevidst til subjektiveringen.

Linjer af kraftstrømme og linjer af selvformation tilbyder to væsensforskellige sæt af retningslinjer og praksisser, hvorpå individet kan ændre eller transformere sig selv. Begge linjer disponerer mennesket til at arbejde med at blive som 'det bør være' eller blive 'den bedste udgave af sig selv' (Townley 1995, s. 273). I linjer af kraftstrømme foregår dette arbejde ofte ubevidst som en ureflekteret øvelse i at svare på spørgsmålet: Hvordan lever jeg op til det, der kræves af mig af viden, holdninger, værdier og moral, mens individet i selvformationsprocessen kan spørge sig selv, hvilket forhold det ønsker at have til disse eksterne forventninger.

Linjer af kraftstrømme opretholdes ved, at individet – som Foucault hævdede, at det i høj grad er tilfældet i den moderne vestlige verden – er ubevidst i forhold til gyldigheden af udefrakommende sandheder og normer, men bevidst i forhold til at konsultere et indre selv for at ransage, om det lever op til disse. Individets duelighed måles her på bevidstheden om og bekendelsen af upassende eller ikke-indordnede indre tanker og følelser, og det bedømmes ud fra lydighed mod gældende normer. Det handler om *selverkendelse* gennem *self-awareness* (de danske ord *selvbevidsthed* og *selvopmærksomhed*

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

dækker ikke helt her), hvor selvet bliver *objekt* for studier (ibid., s. 275), idet det bedømmes fra et tredjehåndsperspektiv, som det reagerer på gennem selvransagelse.

Det betyder, at de selvteknologier, der knytter sig til linjer af kraftstrømme, opretholder disse linjer ved, at individet mere eller mindre bevidst arbejder med sig selv med henblik på at være så modtagelig som muligt over for tidens sandheder, som f.eks. markedskræfternes velsignelse og fleksibilitetens, innovationens og netværkskompetencens nødvendighed. Individet tænker ikke dette som modtagelighed, men som at 'leve op til' et retfærdigt krav om at tilegne sig 'naturlige' egenskaber, der fremmer det gode liv, og giver anerkendelse, prestige osv. Denne måde at opretholde aktuelle linjer af kraftstrømme gennem *self-awareness* kommer – og det er en af afhandlingens teser – til udtryk i projekt- og netværksarbejde, hvor individet må tilpasse sig evige forandringer uden nogen garanti for, at indsatsen fører til noget.

Andre steder, hvor *self-awareness* bliver tydelig, er i lederevalueringer og på ledelses- eller medarbejderudviklingskurser (ibid.). Eksempelvis hedder det i oplægget til et kompetenceudviklingsforløb på en af de offentlige institutioner, hvor en del af afhandlingens arkiv er indsamlet, at medarbejderne i kursusforløbet skal opnå personlig ledelseskompetence, sociale kompetencer, kommunikationskompetence, læringskompetence, dialogisk kompetence og indflydelseskompetence gennem at lære (i betydningen indse og arbejde på at leve op til krav om at kunne) '*læring i teams*', '*systemisk tænkning*', '*ledelse af egen energi*', '*anerkendende udforskning*', '*dybdesprog*', '*at se helheder og forstå komplekse og dynamiske sammenhænge*', '*at samarbejde, dele viden, udvikle nyt, udvikle os selv*', '*udforske, synliggøre og udvikle sine egne mentale modeller/interne verdensbilleder*', '*skabe "vind-vind" baserede beslutningsprocesser*', og helt Habermasinspireret øve '*samtaler og principper i forhandling der kan bringe teamet frem mod konsensus*.' Det handler alt sammen om individet som *objekt* for viden, et arbejde, der kræver et tredjepersonsperspektiv (ibid., s. 275). Det afspejles i kursusbeskrivelsen i en formulering om, at medarbejderne skal lære, at '*arbejde professionelt [hvor] det afgørende er hvor professionelle vores samarbejdspartnere, kolleger og modtagerne af ydelsen oplever os og ikke hvor fagligt dygtige vi selv synes vi er*'.

Eksemplet ekspliciterer, hvad individet forventes at leve op til af eksterne adfærds-, videns- og holdningsmål. Det tilbyder simpelthen en tjekliste, hvor man kan finde en ydre bekræftelse på, om ens selvindsigt er på rette vej (ibid., s. 276). Det åbner derimod ikke mulighed for at stille spørgsmål ved de handlinger, vidensområder og holdninger, som den enkelte skal leve op til. Alt

hvad der måtte ligge af rationaler bag de ønskede kompetencer er normaliseret og depoliteret i en beskrivende stil, der blot konstaterer det ønskelige, som det bliver afgørende for den enkelte medarbejder at leve op til.

Man kan næsten forestille sig den enkelte blive målt på hver enkelt kompetence og læringspunkt, hvor selvet bliver afhængigt af et ”*internaliseret klapometer, der viser det sociale bifald*” (Knights og Willmott 1974, s. 218, citeret i Townley 1995). Der er dog ingen tvivl om, at kursusbeskrivelsen er skrevet ud fra gode intentioner om at bibringe medarbejderne kompetencer med afsæt i den sociale virkelighed i organisationen, som linjer af synlighed og sigelighed får både konsulenten, der står for kurset, og medarbejderne til at opfatte som sande.

Inden for OPI oplistes også ønskværdige egenskaber som eksempelvis samarbejds- og innovationskompetencer, forståelse for den anden part og tillid. Specielt de offentlige medarbejders forståelse for de private aktørers profitfokus, og, i tilknytning hertil, vigtigheden af, at de offentlige ydelser bliver effektiviseret med inspiration fra den private sektors markedsprincipper, aktualiseres. Både for evalueringer, udviklingskurser, dagligdagen på en offentlig eller privat arbejdsplads og nye tværgående samarbejdsformer gælder, at aktørerne ikke er ”*forpligtede til at konfrontere og forholde sig til deres positioner i forhold til sociale og politiske spørgsmål, og overveje hvorfor de har indoptaget og opretholdt disse positioner (som det ville være tilfældet ved selvformation)*” (Townley 1995, s. 281).

Overvejelser som disse illustrerer forholdet mellem linjer af kraftstrømme og linjer af selvformation. Den subjektivitet, der knytter sig til sidstnævnte, er bevidst i forhold til gyldigheden af udefrakommende sandheder og normer. Den er ligeledes bevidst i forhold til egen adfærd, forstået som refleksion over detaljerne i individets egen generelle adfærd og handlinger i forhold til andre, så der ikke blot sker en ureflekteret konsultation af en indre evne til at tilpasse sig. Selvformation fokuserer på aktivitet og erfaringer snarere end på individets indre tilstand. Derfor vil små situationer og tilsyneladende ligegyldige interaktioner og ytringer, der normalt bliver overset, blive husket i selvformationsprocessen.

I linjer af kraftstrømme viser det sig til gengæld, hvordan Foucaults begreb om produktiv magt, der handler i skikkelse af diskurser, viden og praksisser, former os, påvirker vores hverdag og virker konstituerende for al social handling på en meget mere gennemgribende måde, end noget andet magtbegreb vi kan forestille os. Skabelsen af subjektet sker med enten overvægt af disponeringen fra linjer af kraftstrømme eller med en overvægt af

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNlighed, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

individets selvformation. Det illustreres i figur 7. Subjektet i et dispositiv-perspektiv:

Med afsæt i en forståelse af linjer af kraftstrømme og selvformation som dér, hvor subjektet konstant er under dannelse – med størst indflydelse fra enten den ene eller den anden linje – har jeg udviklet en tese, der fokuserer på de to linjers væsensforskellige måde at virke og blive opretholdt på. Tesen tager afsæt i Foucaults dispositivbegreb og hans inspiration fra antikkens æstetik, men er mere skarp i sin opdeling af udefrakommende subjektivering og selvformation, end Deleuze er i sin bog om Foucault (Deleuze 2006).

Den lyder: Linjer af kraftstrømme virker gennem manglende fokus på magtens diskrete disponering af mennesket og opretholdes ved individets meningsgivende arbejde i forhold til tilpasning af et indre jeg til konteksten. Linjer af selvformation virker derimod gennem individets meningsgivende arbejde i forhold til jeg-kontekst-forholdet.

Hvor magtens applikationsfelt er et indre selv, der vurderes og formes ud fra eksterne definitioner af, hvad der er sandt og godt, er selvformationens felt den enkeltes egne handlingsmønstre. Disse mønstre bliver etiske i og med, at de er funderet i at 'gøre det rigtige', og ikke i behov for en transformation, som er defineret af andre. Det er en subjektdimension, som er afledt af magt og viden, men ikke afhængig af dem (Deleuze 2006, s. 116). Linjer af selvformation åbner mulighed for gennem aktiv deltagelse i relationen med andre at lære af dagligdags erfaringer, åbne hukommelsen mod små hændelser, der normalt synes ubetydelige, og forkaste ideen om korrekt viden som noget eksternt i forhold til individet (Townley 1995, s. 284). Det er med disse betragtninger som baggrundstæppe, at linjer af kraftstrømme og linjer af selvformation udfoldes i det følgende.

6.5 LINJER AF KRAFTSTRØMME – DISKRET FORMNING AF SUBJEKTER OG VIRKELIGHED

Deleuze's forståelse af det dispositionelle magtperspektiv, hvori magten tolkes som linjer af kraftstrømme, der virker som en distribution af kræfter, finder som ventet genklang i Foucaults beskrivelse af magtens karakteristika, som her, hvor Foucault forklarer, hvilken magtforståelse han anvender i analysen af seksualitetsdispositivet:

Magten er, hvad dens permanente, gentagende, træge og selvreproducerende aspekter angår, ikke andet end helhedsvirkningen, som aftegner sig gennem alle de mobile elementer, og sammenkædningen, som støtter sig til ethvert af dem og, omvendt, søger at fiksere dem. [Magten] er det navn, man giver en kompliceret strategisk situation i et givet samfund. (Foucault 2015, s. 99)

Helhedsvirkningen. Sammenkædningen. En kompliceret strategisk situation i et givet samfund. Deleuze's beskrivelse af linjer af kraftstrømme er tydeligvis loyal med Foucaults magtbegreb.

Magtens sammenhæng med viden kan illustreres i en figur, der viser et markant brud med traditionelle opfattelser af magt som noget, nogen har over andre. Figuren viser, at magten er den forudsatte årsag til, at viden består af en sammenfletning af det synlige og det sigelige. Den viser, at magt producerer subjekter ved at integrere viden, der for sit vedkommende regulerer dels det synlige via synlighedernes receptivitet eller modtagelighed over for magten, og dels det sigelige via udsagnetens spontanitet over for magten (Deleuze 2006). Figur 8. Subjektifikation:

Subjektifikation:

Magt

Integrerer

Viden:

Synligheder (*receptivitet*)

Klarheder, der disponerer retningen for opmærksomhed.

regulerer

Det synlige

Indholdsformerne
Evidenserne

Udsagn (*spontanitet*)

Logikker, der formgiver ord og sætninger.

regulerer

Det sigelige/læselige

Propositionerne
Udtryksformerne
Diskurserne

6.5.1 MAGTANALYSE

Sprogfilosofisk er ordet *magt* et af de store ord, der har en bred betydning og er genstand for forskellige ideologiske fortolkninger. Mest udbredt er den

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

instrumentelle behavioristiske magtforståelse, hvor magt opfattes som et repressionsmiddel reserveret dem, der har bemyndigelse til eksplicit at regulere andre menneskers adfærd. Det er et magtbegreb, hvor nogen har magten. Et eksempel på denne magtopfattelse ses hos Max Weber, der definerede magt som *”sandsynligheden for, at et eller flere mennesker sætter sin vilje igennem inden for et fællesskab, også selvom det sker under modstand fra andre deltagere”* (Weber 2010, s. 51).

Foucaults magtbegreb ligger langt fra den instrumentelle opfattelse, og det tog i højere grad form af magtanalyse end af en egentlig teori. Foucault arbejdede med begrebet ud fra i hvert fald tre forskellige vinkler: generel karakteristik af magt, magtanalysekoncepter og historisk opståede magtformer. I det følgende præsenteres Foucaults generelle karakteristik af magt som ikke-subjektiv, produktiv, allestedsnærværende og diskret. Vedrørende analysekoncepterne for magtanalyse tæller de, ud over dispositivanalysen, eksempelvis analyse af diagram, program og teknologier, mens de historie-specifikke magttyper består af bl.a. suverænitetsmagt, pastoralmagt og biomagt, der alle omfatter både de privilegerede og de ikke-privilegerede.

6.5.2 MAGT SOM IKKE-SUBJEKTIV

Dreyfus og Rabinow (1983) skriver lidt pudsigt, at Foucault gennem udviklingen af sit magtbegreb indså, at magt er ikke-subjektiv. Deres konstatering kom dog på et tidspunkt, hvor Foucault stadig var aktiv i udviklingen af sine begreber. Den kan derfor minde os om det nytænkende i det ikke-subjektafhængige perspektiv, der gjorde Foucault i stand til at anskue magtrelationer som på én gang intentionelle og ikke knyttet til én bestemt aktør. Foucault kunne derfor forklare magtrelationer som en konsekvens af en serie af formål, strategier og mål, der ikke kan spores tilbage til en fri agent med en uafhængig bevidsthed. Perspektivet gør det muligt at undersøge tilsyneladende naturgivne eller neutrale diskursive praksisser, fysiske apparater og disciplinære teknikker som aktualiseringer af forskellige magtmekanismer. Netop det, at magten hos Foucault er ikke-subjektiv, sætter fokus på en vigtig dimension af (politisk) handling: evnen til at konstituere, hvem vi er (Townley 1994, s. 146). Denne subjektiverende funktion er central i Foucaults magtbegreb, og det er den, afhandlingens analyser tager afsæt i.

Foucault udviklede kontinuerligt sit magtperspektiv, til han i slutningen af sit forfatterskab kunne betragte individet som magtens hjul, og ikke blot som det, magten forsøger at applikere sig selv på. Individet er derfor både en effekt af magt og medium for magtens artikulation (f.eks. Foucault 1980; 2015). Allersidst i sit forfatterskab lagde Foucault endnu et perspektiv til, nemlig individets mulige refleksive rolle i forhold til magten (Foucault 2008a).

6.5.3 MAGT SOM DEN SOCIALE ORDENS FORSTÅELESFREMMEDE GITTER

Foucault forstod magt som et produktivt fænomen, der i det enkelte menneske internaliserer opfattelsen af sandhed, virkelighed og sågar bevidstheden om 'hvem man selv er'. Han tog kraftigt afstand fra den traditionelle opfattelse af magt som et repressionsmiddel, som mennesker, institutioner eller stater kan besidde:

Jeg er den mest radikale fjende af ideen om magt, som man kan forestille sig, og jeg taler aldrig om magt. Jeg taler ud fra muligheden for at opnå forståelse gennem analyser af magt-mekanismer uden nogensinde at tale om magt, men i stedet tale om forskellige instrumenter, værktøjer, relationer, teknikker osv., som muliggør dominans, subjektivering, begrænsning, tvang osv. Jeg hader magt, jeg hader ideen om magt, og det er det, folk ikke forstår. Du får denne fuldstændigt naive kritik, som siger 'aha, han definerer ikke magt'. Jeg siger, at magt ikke skal defineres; det skal ikke defineres, for det findes ikke. (Foucault 1978, s. s. 106)

Umiddelbart kan man indvende, at Foucault selv beskæftigede sig med eksempelvis disciplinering, men også det var i en skabende betydning, idet han fastslog, at "disciplineringen af kroppen udgjorde grundlaget for de formelle juridiske friheder" (Foucault 1991a, s. 222.) Foucault så således den disciplinære magt som afgørende for, at der overhovedet kunne skabes en social virkelighed, hvor befolkningen og individet kan opnå formelle rettigheder i samfundet. Det er et bemærkelsesværdigt perspektiv, ikke blot i forhold til den traditionelle magtforståelse, hvor friheder og rettigheder kun kan vokse ud af indskrænket magt til siddende *magthavere*, men også i forhold til eksempelvis Marx, der anså produktionsforholdene som grundlag for ulige magtforhold. Det var dog først i 1976, hvor Foucault skiftede fokus fra disciplin til biomagt, at han for alvor kunne forklare magt som produktiv og skabende. Gennem biomagten, eller det biopolitiske dispositiv, introducerede Foucault eksplicit befolkningen som nyt objekt for magten. Biomagten virker ved at forbedre levevilkår, folkesundhed og velfærd gennem nye former for viden som statistik, demografi og folkesundhed (Foucault 2015), men fordrer således også at befolkningen disciplinerer sig til at indtage deres roller som sunde legemer i velfærdssystemet.

Deleuze opsummerede, at magten tilskynder, fremkalder, forfører og producerer (Deleuze 2006, s. 865). Det, magten producerer, er en disponering af mennesker til ureflekteret at opfatte noget som virkelighed og til at gøre sig selv til bestemte subjekter. Foucault anvendte en metafor om magten som den

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

sociale ordens forståelsesfremmende gitter (Foucault 1990c, s. 93).⁸ Det er et billede på en magt, der gør mennesket lydigt ved at vise det tilrette inden for de sociale normer. Magten er således altid og i alle kroge af det sociale travlt beskæftiget med at producere og normalisere, idet den former subjekter og objekter, og disciplinerer subjektet ved at modellere dets vilje, lyst osv. (Nissen 2010, s. 109). Som forståelsesfremmende gitter har magten dog en gensidig påvirkning med det, hvis forståelse den fremmer:

”Generelt sagt tror jeg, at man bliver nødt til at kigge på, hvordan store magtstrategier skjuler sig selv og er afhængige af udfoldelsesbetingelser på magtrelationernes mikroniveau. Men de udgør også altid bevægelse i den modsatte retning, hvor strategier, der koordinerer magtrelationer, producerer nye effekter og avancerer ind i hidtil uberørte områder”.
(Foucault 1997a, s. 199-200)

Foucault omtaler her magtrelationernes – eller i Deleuze’s terminologi: linjer af kraftstrømmes – gensidige relation med de niveauer, hvor konkret handling mellem mennesker betinger, hvordan de store magtstrategier/linjer af kraftstrømme virker, alt imens de store magtstrategier/linjer af kraftstrømme producerer effekt på flere og flere områder af det sociale felt.

Foucault opnåede sin erkendelse af magtens konstitutive og produktive funktion gennem genealogiske analyser, der netop viste, at magt opererer på en positiv måde ved at producere og forme interesser og identiteter. Den genealogiske tilgang forudsætter, at der ikke findes faste essenser, underliggende lovmæssigheder eller metafysiske kendsgerninger (Dreyfus & Rabinow 1983, s. 106). Som modsætning til Foucaults tilbagevisning af metafysikken, opererede eksempelvis Løgstrup eksplicit med metafysiske kendsgerninger, som han mente omfattede fire områder, mennesket ikke aktivt kan bestemme over: sproget, sansningen, døden og livsytringerne (tillid, kærlighed, talens åbenhed og barmhjertighed) (Løgstrup 2014). Magtens applikationsfelt og sammenhængen mellem magt og repression får således en helt anden betydning med Foucault, fordi der i hans opfattelse af verden ikke findes nogen ahistorisk essens, som kan enten undertrykkes eller sættes fri

⁸ Jeg har her oversat fra den engelske udgave af Viljen til Viden, der lyder: *”the mechanisms [of power] as “a grid of intelligibility of the social order”* (Foucault 1990c, s. 93). I den danske udgave af bogen lyder oversættelsen: *”magtmekanismerne som raster til begribelsen af det samfundsmæssige område”* (Foucault 2015, s. 98).

(Foucault 2015). Derimod findes der historisk opstået social virkelighed, som magtrelationerne former individets forståelse for og tilpasning til.

6.5.4 MAGT SOM RATIONALITETERNES GENESIS

Magtens produktion af subjekter indebærer en produktion af subjekternes opfattelse af verden. Vi er på et hvilket som helst tidspunkt i historien subjekter, der på lige netop dét tidspunkt kan opfatte virkeligheden på en bestemt måde. Derfor kaldte Foucault også magtrelationerne for rationaliteternes genesis – deres oprindelse (Foucault 1978). Det er kraftstrømmene, der ved at skyde deres pile ind i hver en sprække af det synlige og det sigelige (Deleuze 1992, s. 160) får os til at acceptere og tilpasse os de sandheder, der på et givent tidspunkt er gældende i samfundet. Her skal vi igen huske på, at også uenigheder ligger inden for den accepterede sandhed om verden, og at de, der tilsyneladende har magten over andre, også bliver disponeret til at spille deres rolle i samfundet. Magten ”*passerer igennem de dominerede såvel som de dominerende*” (Deleuze 2006, s. 86). Det er således en kompleks strategisk situation, der udgør den magt, som forårsager fremkomsten af forskellige rationaliteter. Foucault så selv en udfordring i at finde en strategi til at undersøge disse sammenhænge:

Mit problem har været at finde ud af, hvilke undersøgelser med afsæt i magtrelationer der kan hjælpe os med at løse spørgsmålet om rationaliteters genesis. [...] Vestlig rationalitet var grundlæggende formet af magtrelationer, [men] det er ikke så meget på modstandens side, vi skal kigge, hvis vi ønsker at finde rationalitetens genesis. (Foucault 1978, s. 108-109)

Når Foucault sagde, at vi ikke så meget skal kigge på modstandens side, hvis vi skal finde en rationalitets oprindelse, var det netop et udtryk for, at magten er diskret og gennemtrænger alt. Der er derfor ikke på forhånd uddelt roller til de undertrykte, hvori de kan spille modstandens spil om en alternativ virkelighed. Alle spiller hver deres rolle i de positioner, magten subjektiverer dem til at indtage. Den virkningsfulde eller succesfulde skabende magt former derved de kulturelt og historisk forankrede logikker og samfundsstrukturer, som vi opfatter som rationelle og derfor indordner vores adfærd og position mere eller mindre ureflekteret efter.

Hvordan individet kan udfordre magtrelationerne udfoldes i afsnit 6.6 om selvformation, men også måden at skrive historie kan udfordre disse subjektskabende kræfter. Jørgensen (2007) fremhæver, hvordan Foucault i sine studier af magt-videnrelationerne skrev nutidshistorie gennem tre forskellige former for brug af historien; en *parodisk*, en *dissociativ* og en *sakrifciel* anvendelse (ibid., s. 70-74). Disse former for historieskrivning er

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

eksempler på *sideshadowing*, der er en fortælleteknik, som peger ud af den "ideelle historie", hvor fiktive eller faktiske historiske begivenheder er fremstillet med helte og glorificerede sejre. Sideshadowing afslører, hvordan idealiserede fortællinger er baseret på en falsk præmis om, at livet er et pænt lukket system, hvori konflikter altid løses, sandheden sker fyldest og de gode vinder. Teknikken lader læseren få indsigt i, at der foregår mere end de idealiserede fortællinger udtrykker, nemlig en mangfoldighed af mulige fortællinger, der normalt ikke eksponeres (Bailey 2011). Parodisk, dissociativ og sakrificiel anvendelse af historien tilbyder mere detaljerede, komplekse og nuancerede opgørelser over de omstændigheder, hvori begivenheder er foregået, end den idealiserede fortælling gør.

Jørgensen (2007, s. 70-72) forklarer med henvisning til Foucault (1977), at den parodiske brug er rettet imod virkelighedskonstruktioner, som indlejrer rationelle forklaringer og forførende spind af forestillede sandheder og moralske inskriptioner i fortællinger om helte og skurke og idealiserede handlinger. Den parodiske brug forsøger at gå bagom historien for at afsløre maskeraden og kortlægge begivenhederne i deres korrekte kronologiske rækkefølge og rette sammenhæng, og med en ordentlig beskrivelse af, hvem, der er involveret, og hvilken rolle de spiller.

Den dissociative anvendelse handler om dissociation (adskillelse i flere dele) af de identiteter, der figurerer i idealiserede historier. Den gør op med identiteten som en enhed ved at konstruere en mere nuanceret fortælling, der viser modsætningerne og paradokserne i forhold til, hvem aktørerne er, og hvordan de er blevet, som de er. Den viser, hvordan den historisk opståede virkelighed påvirker og presser mennesker til at opføre sig på bestemte måder, herunder måder, hvorpå de samarbejder, forestiller sig fremtiden, træffer svære beslutninger, kæmper mod hinanden, manipulerer og måske endda lyver. Den udfordrer den enkeltes selv billede, selvbedrag og fortælling om sig selv og giver således et mere nuanceret grundlag, hvorfra man kan kortlægge ikke blot de gode intentioner, men også snæversynethed, intolerance og dumhed (Jørgensen 2007, s. 72-73).

Den sakrificielle brug af historien forsøger at ofre myten om, at den traditionelle historieskrivning er objektiv, tom for passioner og følelser, og altid tilegnet sandheden. Formålet er at vise, at den derimod er fuld af følelser, værdier, passioner, hensigter, intentioner og interesser (ibid., s. 73-74). Her afsløres det, hvordan den viden, der opstår i linjer af synlighed og sigelighed, ikke er neutral, men netop er påvirket af stærke og ofte divergerende passioner og følelser, som igen er under gensidig indflydelse med de linjer af kraftstrømme, der sender sine pile ind mellem ord og ting (Deleuze 1992, s.

160). Derfor kan Foucault tale om *viljen til viden*. Samfundets udvikling er nemlig ikke et resultat af en objektiv sandhed, men af mange små magtrelationer, der tilsammen skaber et større mønster af magt (Jørgensen 2007, s. 73).

De tre anvendelser af historien handler således om at afsløre idealiserede fortællinger, tilsyneladende entydige identiteter og foregivet objektivitet. De er vævet ind i hinanden på en måde, der gør det svært at adskille dem i en empirisk analyse. Ofte vil jeg i de diagnostiske beskrivelser anvende den sakrificielle tilgang, i andre tilfælde den parodiske og/eller dissociative, men aldrig med en udelukkelse af de andre tilgange. Samlet åbner de tre tilgange op for en mere nuanceret fortælling om OPI. Det er en fortælling, der tager afsæt i den diskvalificere og ureflekterede viden i OPI-arkivet og giver mulighed for at problematisere de rationaliteter, som har deres oprindelse i magtrelationerne.

Som afsæt for at undersøge kulturelt og historisk forankrede logikker og samfundsstrukturer opfordrede Foucault mere generelt til at ”gå bag om institutionen, for bag denne at finde en magtteknologi” (Foucault 2007a, s. 120). Inden vi med vanlig vestlig logik leder for længe efter repressive teknologier bag institutioner som offentlig og privat sektor osv., skal vi dog huske på, at magten hos Foucault skal forstås som diskrete og produktive magtrelationer: ”*Magt betyder relationer, en mere eller mindre organiseret hierarkisk koordineret klynge af relationer [...] I selve situationen uden tvivl dårligt koordineret*” (Foucault 1997a, s. 197). Anskuet som en af dispositivets linjer kan kraftstrømmene derfor associeres med det franske udtryk; ‘*être à la disposition de quelqu’un*’ (Link 2006). Disposition har samme etymologiske oprindelse som *dispositif*, og sætningen kan oversættes til ‘at være til nogens disposition’. Institutionerne er således medier for forskellige (dårligt koordinerede) logikker, som de (dårligt koordinerede) aktører, der handler inden for institutionerne, bliver bærere og formidlere af. Derfor må analysen have fokus på det fragmenterede og kortlægge brudstykker af den dårligt koordinerede sociale virkelighed, der aktualiserer en rationalitet, som har sin oprindelse i en ikke-subjektiv, produktiv, allestedsnærværende og diskret magt.

6.5.5 MULDVARPEN MAGT – MAGTEN SOM BLINDT MØVENDE, ALLESTEDSNÆRVÆRENDE OG DISKRET

At magten er alle vegne, betyder at den, selv om den ikke er en substans, altid findes som en del af menneskers handlinger i form af magtteknologier, der disciplinerer mennesket til selvdisciplinering. Disse teknologier definerer og rangordner individer gennem normalisering. Den magt, nogen tilsyneladende har, hvad enten det er en lovgiver, en embedsmand, en projektleder, en

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

ingeniør fra en privat virksomhed eller en borger, der modtager offentlige ydelser, er en effekt af alle de relationer, der skaber den enkelte aktørs position i forskellige netværk. Hvad relationerne består af, er aldrig umiddelbart indlysende, så man eksempelvis kunne sige, at magten i dem er skabt af enten økonomiske interesser, diskurser, sand viden eller teknologi. Magt respekterer ikke disse opdelinger, som i øvrigt ændrer sig over tid. *"Magten er vild"* (Deleuze 2006). Man kan forestille sig magten som en døv og blind kraft, hvis møvende virke vi mennesker ubevidst påvirker på skiftende måder, afhængig af hvordan vi problematiserer verden på forskellige tider, alt imens vi ubevidst lader magten forme os ved at sende sine pile ind mellem ord og ting (Deleuze 1992, s. 160).

Deleuze kaldte magten en muldvarp, der hverken kan se eller tale, men kun kan kendes på sine gange og sine huler, og på, at den *"kommer fra neden"* (Deleuze 2006, s. 96-97). At magten kommer nedefra betyder således ikke, at den kommer fra 'små' aktører uden formel magt, men at den gennemsyrrer alle relationer, og derfor kan findes i de små lokale relationer, hvad enten de finder sted mellem konger eller kontanthjælpsmodtagere. Magten bliver først *stabiliseret* i relationerne inden for institutioner som staten, markedet, den offentlige sektor, produktionen, familien, moralen osv., der som praksisser *aktualiserer* magten.

For at identificere linjer af kraftstrømme må analysen vende sig mod praksis, der finder sted som *taktikker*, hvorigennem dispositivet kommer til syne som en diskret overordnet *strategi* (Foucault 2015 s. 101). Taktikkerne er de måder, hvorpå aktørerne handler som mediatorer for en overordnet strategi. Betegnelsen mediator er her brugt bevidst, da vi befinder os inden for linjer af kraftstrømme. Det nedtoner fokus på aktørernes intentioner og indikerer, at den strategi, de tjener som fremmede for, ikke blot er deres egne eksplícite mål, men netop består i formidling af en række gældende dispositivers mål.

6.5.6 MAGTANALYSEN – SUBJEKTIFIKATION

Magt fungerer i sidste instans med alle dens ikke-subjektive, produktive, allestedsnærværende, diskrete og blindt møvende egenskaber ved at påvirke mennesker selvforståelse. Der er ikke behov for skrappe repressalier og håndgribelig undertrykkelse i Foucaults magtbegreb:

Der er ikke brug for våben, fysisk vold, materielle begrænsninger. Kun et blik. Et inspicerende blik, et blik, under hvis vægt hvert individ vil ende med at internalisere sig selv til det punkt, hvor han er sin egen overvåger, således at hvert enkelt

individ udøver overvågning over og mod sig selv. (Foucault 1980, s.155)

I analysen vil der blive spurgt til, hvilket inspicerende blik, aktørerne i OPI-feltet er udsat for. Det skaber en analytisk tilgang, der bryder med en umiddelbar opfattelse af, at de divergerende definitioner, diskussionerne, de gensidige bebrejdelser og den stiltiende accept af, at det offentlige i stadig større grad bør arbejde på markedets præmisser, udgør en manifestation af et vestligt samfunds vidtstrakte frihed til at ytre sin mening.

Det analytiske perspektiv afdækker disse forhold som aktualiseringer af en formning af individer, der er opstået ud fra en skabende magt, der med sit inspicerende blik snarere skaber en udefrakommende subjektivering end en reel og udstrakt frihed. Der er tale om en magt, som fremmer refleksion og skaber rum for uenighed, og som skaber mennesker, der på den ene side forventer evig udvikling af sig selv og hinanden i et samfund med voksende kompleksitet og uoverskuelighed, og som på den anden side er bundet til allerede eksisterende logikker fra de lokale og samfundsmæssige institutioner, de er en del af.

I bogen *Power* skrev Foucault, at magt kan producere lige så meget accept, som man kan ønske sig (Faubion, Foucault og Hurley 2001). Magt kan komme i alle slags forkældninger, og den opererer på mulighedernes holdeplads, hvor aktive subjekter er i stand til at indskrive sig selv. I sin ekstreme form kan magt begrænse eller lave absolutte forbud. Oftest gør magt dog blot mere eller mindre sandsynligt og mere eller mindre svært. Derfor er magt dybest set mere et spørgsmål om ledelse af os alle sammen, end det er en konfrontation mellem to modstandere.

Lige meget hvilke former for magtudøvelse, analyserne finder, vil de afspejle, at magten har et mål, men ikke har nogen overordnede arkitekter. Det er ikke aktører med bevidste intentioner, der bestemmer magtens mål i et socialt felt. Dens mål afspejles i det enkelte dispositiv og de måder, hvorpå fremherskende dispositive tilsammen konstituerer et rum, hvori mennesker dannes som subjekter inden for en sandsynlig horisont for handling. Det er ikke en passiv subjektiveringsproces, for det kræver en aktiv form for selvarbejde at påtage sig endog præcis de subjektpositioner, der tilbydes. I en kortlægning af et socialt felt handler det mere om, *hvordan* aktørerne subjektiveres, end om *hvem* der har hvilke intentioner. Det er et afsæt, der afspejler denne overvejelse fra Foucault:

*En teori om dominans i stedet for en teori om suverænitæt...
betyder, at i stedet for at starte ved subjektet (eller endda*

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

subjekter) og elementer, der eksisterer forud for relationen, og som kan lokaliseres, begynder vi ved magtrelationen selv, med det faktiske eller effektive magtforhold, og ser på, hvordan selve relationen bestemmer de elementer, som den har indflydelse på. Vi skal derfor ikke spørge subjekter om, hvordan, hvorfor og med hvilken ret de kan indvilge i at blive subjektiverede, men vise hvordan virkelige subjektiveringsrelationer skaber subjekter. (Foucault 2003, s. 45)

Analyserne må derfor afsøge, hvordan selvfølgelighederne i og omkring OPI-feltet manifesterer sig i en række sociale praksisser (jf. Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2004, s. 34) inden for de økonomiske, videnskæssige og følelsesmæssige relationer, som magten ligger immanent i. Det er ligeledes inden for disse relationer, analyserne videre spørger til, hvilke subjektpositioner aktørerne tilbydes. At det eksempelvis undersøges, hvordan private eller offentlige aktører omtaler andre aktører på en bestemt måde, skal derfor ikke forstås som en placering af skyld, men som en identifikation af, hvordan aktørerne på både strategisk, debatterende og praktisk niveau allerede er trådt ind i forskellige subjektpositioner.

Magt kan ikke blot analyseres som en reproduktion på tværs af skalære niveauer. Hvad der sker lokalt i relation til tilblivelsen af en rapport fra EBST eller i mødet mellem en virksomhedsaktør og en hjerneskadet borger, der afprøver hans prototype i et konkret projekt, er ikke reproduktioner af, hvad der foregår på andre niveauer. Det virkelige liv er fuld af forskydninger, forandringer og multiplicitet. Selv om kortlægningen af magtudøvelsen ikke tager udgangspunkt i OPI som begreb, men fokuserer på, hvordan magtudøvelsen forsøger at bruge samarbejdsformen til overvejende at reproducere, men også lave forskydninger i, historisk opståede sandheder, er det således i aktørernes handlinger, magten aktualiseres.

Når statslige styrelser, analyseinstitutter og arbejdsmarkedets parter udarbejder rapporter om OPI, når forskellige aktører drøfter samarbejdsformen i en blogstafet, og når aktører på praktisk niveau realiserer konkrete samarbejder, foretager de alle nogle situationsbestemte handlinger, hvor de reagerer på forudgående handlinger. De sætter dermed alle en form for kurs mod bestemte mål. Målene kan være bevidste og eksplicite, hvad de på et umiddelbart tilgængeligt plan ofte synes at være. Der vil samtidig være ubevidste og implicite mål, som gør sig gældende på et ureflekteret plan på alle niveauer af samarbejdsformen, og forskellige hensigter vil krydse hinanden, så den kurs, de enkelte handlinger sætter, påvirkes af andre handlinger. Resultatet bliver en blanding af bevidste, ubevidste, klare og

uklare målsætninger, som tages op eller forkastes, og forenkles, kompliceres eller forskydes i samspillet med andre aktørers efterfølgende handlinger. De enkelte handlingers umiddelbare hensigt har således dårlige kår for at blive opfyldt, men de indgår i en bevægelig regelmæssighed sammen med andre handlinger. Hvis man, som Raffnsøe og Gudmand-Høyer (2004, s. 22) påpeger,

anskuer handlingerne som sociale begivenheder træder et nyt mønster frem imellem dem. Denne sammenhæng mellem handlingerne og deres hensigter (eksplicit formulerede eller ej) er hændelsernes dispositiv.

Det var netop de historisk opståede subjektpositioner, der udfører de sociale begivenheder, Foucaults ønskede at udarbejde en historie om:

... det, der har været målet for mit arbejde de sidste 20 år, har ikke været at analysere magtfænomenet. Det har heller ikke været at udarbejde et grundlag for en sådan analyse. Mit mål har i stedet været at udarbejde en historie om de forskellige måder, hvorpå mennesker i vores kultur bliver gjort til subjekter. (Foucault 1982a, s. 208)

Der er ifølge Foucault tre måder at subjektivere på, som understøtter magtteknologierne. Den første er at give subjektet status ved hjælp af videnskab, som f.eks. det talende subjekt i lingvistikken eller det produktive subjekt i økonomiske analyser. Den anden er at subjektivere individet i opdelt praksisser (*dividing practices*), hvor det enten er opdelt inde i sig selv eller delt fra andre. Den sidste måde er at lade individet gøre sig selv til objekt for en bestemt viden og derved gøre sig selv til et bestemt subjekt (ibid., s. 208).

Man kan spørge, hvor identiteten har plads i dette, men hos Foucault er identitet ikke en konstant størrelse. Identitet er derimod et resultat af den skabende magtudøvelse, der forhindrer mennesker i at bevæge sig uden for nogle forholdsvis fikserede normative grænser for adfærd (hvad der kan tænkes, siges og gøres) på en given tid i historien. Magtens mål er at skabe bestemte egenskaber og adfærdstræk ved at forbedre det foreliggende (Villadsen 2007, s. 21). Inden linjer af selvformation udfoldes, står individet derfor som det nøje overvågede produkt af magt-viden relationer.

Som det fremgår under præsentationen af linjer af synlighed, udsigelser og kraftstrømme, er der en gensidighed mellem det disponerende niveau og det sociale, og dermed plads til, at det enkelte individ kan forholde sig kritisk til

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNlighed, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

selvfølgeligheder og gældende normer. Derfor er den fjerde linje så vigtig. Det er her bruddene i det sociale felt sker – eller har mulighed for at ske.

6.6 LINJER AF SELVFORMATION

Min optimisme består i at sige: Så længe tingene kan ændres, skrøbelige som de er, i højere grad holdt sammen af det uforudsete end af nødvendigheder, af det vilkårlige snarere end det indlysende, af komplekse, men forbigående historiske tilfældigheder snarere end af uundgåelige antropologiske begrænsninger at sige, at vi meget mere, end vi selv tror, er et produkt af vores tid, er ikke en måde at placere alle historiens byrder på vores skuldre. Snarere gør det en større del af det, der præsenteres for os som utilgængeligt, tilgængeligt for det arbejde, som vi kan gøre med og for os selv. (Foucault 1981)

Med Foucaults optimistiske blik for, at vi kan forandre os selv og verden til det bedre (hvilket i Foucaults optik vil sige til det mindre normaliserende) ved at gøre alt det, der ser ahistorisk og uforanderligt ud, tilgængeligt for refleksion, åbnes op mod dispositivets linjer af selvformation, hvor mennesker kan gøre noget ved det, som disponeringen fra linjer af synligheder, udsigelser og kraftstrømme gør dem til.

Reservationen af den enkeltes aktive dannelse af selvet til linjer af selvformation, og den udefrakommende subjektivering som det centrale aspekt i magtanalyserne, understøtter for det første Foucaults egen eftertænkning af, at de magtanalyser, han lavede gennem tiden, var byggestenen i udarbejdelsen af historien om subjektiveringsmåder. For det andet harmonerer udskillelsen af selvformation i en selvstændig linje med Deleuze's tolkning af, at Foucault havde behov for at gentegne kortet over dispositiver for at forhindre dem i at blive låst fast i ubrydelige linjer af magt. Linjer af selvformation korresponderer således med det, Foucault kaldte "individuationsprocesser [...], som er trukket væk fra de magtrelationer, der er etableret som konstituerende vidensformer" (Deleuze 1992, s. 160-61). For det tredje fremhæver linjer af selvformation afhandlingens centrale akademiske bidrag: at udvikle en analysestrategi til dispositivanalyse, der tydeligt viser dispositivbegrebets potentiale i forhold til etisk-kritisk stillingtagen til gældende normer og selvfølgeligheder.

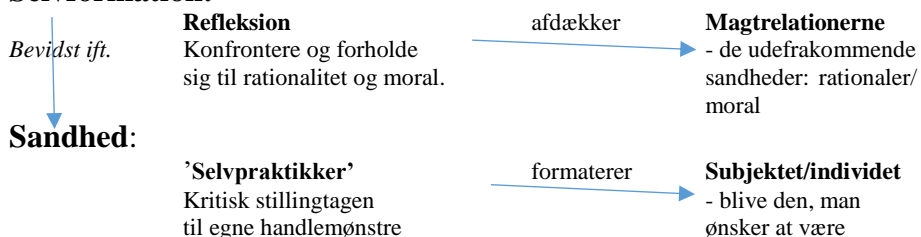
Den stringente opdeling med subjektifikation i linjer af kraftstrømme og selvformationen som eksklusivt perspektiv i den fjerde linje er tilsyneladende et nyt bud på, hvordan Foucaults stigende interesse for menneskets æstetiske

arbejde med sig selv kan gives en mere fremtrædende plads. Eksempelvis anvender Villadsen i en undersøgelse inspireret af Deleuze's analysetilgang linjer af subjektifikation, eller flugtlinjerne, til at undersøge, hvilke subjektpositioner der stilles til rådighed for henholdsvis 1700-tallets fattighjælpsmodtager og den moderne socialarbejder (Villadsen 2011).

Foucault er ofte blevet fortolket, som om han reducerede subjektivitet til en effekt af diskursive strukturer og magt-viden strukturer (Kelly 2008, s. 89). Det vil imidlertid være mere rimeligt at sige, at hans projekt ændrede sig over tid, til han i sine sene arbejder fokuserede på individets mulighed for selvformation. Foucault gentog i øvrigt i et interview kort før sin død i 1984, det, som han også havde fastslået i essayet *The Subject and Power* fra 1982: at hans fokus på viden-magtproblematikker ikke var det grundlæggende tema i hans arbejde, men derimod fungerede som afsæt for analyse af relationen mellem subjekt og sandhedsspil (Foucault 1984a, s. 121).

I 1980'erne handlede Foucaults bøger ikke om hverken magt eller dispositiver. De handlede om den enkeltes skabelse af sig selv ud fra de rationaliteter og normer, der er til rådighed i det samtidige sociale felt (Foucault 2008a; 2008b; 2015). Individets arbejde med sig selv, eller dets selvformation, kan illustreres på følgende måde (Figur 9. Selvformation i et dispositivperspektiv):

Selvformation:

6.6.1 INSPIRATIONEN FRA DEN GRÆSKE ANTIKS ÆSTETIK⁹

Foucaults etik handler om praksis og personlig adfærdsstil. Den fokuserer på det personlige domæne som et nødvendigt modstykke til den idé om lydighed mod en universel moral, der nærmest er forsvundet fra det moderne samfund (Foucault 1990a, s. 49), hvor der ifølge Kelly (2008, s. 154) ikke længere findes et eneste moralkodeks, som er accepteret af alle. Til gengæld findes der

⁹ Afsnit 6.6.1-6.6.4 er en omskrivning af størstedelen af (Abildgaard 2016). Hvor der andre steder i afhandlingen henvises til dette bogkapitel, er der kildeangivet med: (Abildgaard 2016, s. x).

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNlighed, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

utallige former for lokalt funderede normer, der inden for afgrænsede grupper anses som sandheden om, hvordan samfundet og menneskene bør være, og som kan føre til kampe i eksempelvis det, der skulle være ligeværdige samarbejder.

Foucault var imod den moderne 'juridiske' opfattelse af etik (Smith 2015, s. 137) og tog afstand fra det for en vestlig tankegang så indlysende forhold, at etiske domme handler om at vurdere et objekt (et menneske, en gruppe, en handling osv.) som godt eller dårligt ud fra universelle principper. Hans etik udgør derfor et radikalt brud med traditionelle vestlige etiske kategorier, som han fandt et alternativ til i sine studier af det antikke Grækenland og *"ideen om, at etik kan være en meget stærk form for eksistens uden forbindelse til det juridiske [koncept]"* (Foucault 2000, s. 260). Det gjorde det muligt for ham at udforske om og hvordan, etik og moral kan tænkes anderledes (Foucault 2008a, s. 20). Afsættet for antikkens livsæstetik var individets etablering af en form for selvforhold og dets bevidste forhold til samfundets fremherskende moral (Kelly 2008, s. 152), og det var tilsyneladende denne kvalitet ved oldgræsk æstetik, Foucault blev optaget af. I Foucaults optik handler etik således om selvets reflektive væren (Smith 2015, s. 144) og aktualiserer hans kritik af individets manglende erkendelse af sig selv og det samfund, som det er en del af (Richter 2011, s. 428).

Foucault var samtidig klar over, hvor vanskeligt det er for det moderne menneske at forstå den antikke idé om etik som omsorgen for sig selv. Umiddelbare konnotationer dirigerer os straks væk fra at tænke noget positivt om begrebet, fordi vi har en paradoksalt forudfattet mening om omsorg for sig selv som enten egoisme eller tilbagetrækning (Foucault 2005a, s. 13).

Det bud, der i det følgende gives på, hvordan Foucaults etik kan anvendes i en nutidig kontekst, adskiller sig fra de fleste bidrag til en nutidig Foucault-inspireret etik. De fleste bidrag tager afsæt i det, Foucault afdækkede som fire antikke selvaktiviteter, der operationaliserer omsorgen for sig selv og gør individet til et moralsk subjekt (Hofmeyr 2006, s. 115-116). Disse aktiviteter fordring om, at individet skal forholde sig til sig selv, som kunstneren til sit materiale (Foucault 2008a), og nødvendigheden af, at man, for at kunne gennemføre dem, på forhånd skal have etableret et forhold til sig selv ud fra bevidst og kritisk stillingtagen til samfundets moralkodekser (ibid., s. 40), forekommer dog at være svære at realisere i en nutidig kontekst.

Selvaktiviteterne kræver således, at individet først skal afgrænse den del af sig selv (den etiske substans), som skal være objekt for den moralske praksis. Dernæst skal det definere, på hvilken underkastelsesmåde det vil etablere sit

forhold til en valgt regel. Herefter udføres det etiske arbejde som teknikker, der bringer individets adfærd i overensstemmelse med reglen, og endelig integreres de moralske handlinger som en del af individets moralske væren (ibid., s. 35-39).

Hvor selvaktiviteterne som æstetisk vej virker svært overkommelige, vender afhandlingen blikket mod nogle af de enkelte etiske begreber, som Foucault afdækkede i sine undersøgelser af, hvordan mennesket har erkendt sig selv som begærende subjekt i henholdsvis antikken og kristendommen. Det gælder begreber som livsæstetik, askese, selveksamination samt en skelnen mellem kodificeret og etisk-orienteret moral, der kan hjælpe aktørerne i tværgående samarbejder til at skabe gensidig lydhørhed og fælles refleksion over selvfølgelige overbevisninger.

De sidste undersøgelser fra Foucaults hånd var analyser af menneskets erkendelse af sig selv som begærende subjekt *"fra den klassiske græske tænkning frem til dannelsen af den kristne dogmatik og pastoralmagt omkring kødet"* (Foucault 2008a, s. 41). Undersøgelserne er dels en konkret fortælling om antikkens subjektiveringspraksisser, og dels Foucaults bud på en etik, der handler om menneskets forhold til og frigørelse fra normaliserende moral-kodekser (ibid.; 2008b).

Foucaults analyse af det frie oldgræske individs selvtransformerende arbejde (Foucault 2008a, s. 38) kan synes som et mærkværdigt afsæt for en etik for OPI og andre tværgående samarbejdsformer, der netop udfordrer evnen til samudvikling og dialog og derfor har relationer mellem mennesker som bærende element. Samarbejdselementet synes umiddelbart at passe perfekt ind i traditionel, vestlig etik, der handler om det værdimæssige afsæt, vi møder andre mennesker med. Foucault vendte på en måde denne anskuelse af etik på hovedet. Mens de fleste etiske retninger er normative, tog Foucault afstand fra udefrakommende normative koncepter. Hvor traditionel etik opstiller positive idealer for, hvad mennesker burde gøre, hvem de burde være, eller hvordan verden burde forandres, afdækkede Foucault betingelserne for konstruktioner af rigtigt og forkert, og hvor etik oftest handler om kampen for det gode, er Foucaults etik en kamp mod undertrykkende normalisering. For Foucault var etik menneskets skabelse af sig selv gennem udfordring af de procedurer og magtkonstellationer, der bestemmer vores identitet og overbevisninger (Scott 1990, s. 54). I den forståelse bliver etik en kamp for at finde ud af, hvem vi vil være ud fra den samtidige moral, der er til rådighed.

Da Foucault begyndte at undersøge den græske antik, foretog han på flere planer et fokusskifte. I sine tidligere undersøgelser havde han afdækket, hvordan diskursive praksisser artikulerer forskellige historie- og kontekst-

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

afhængige former for viden, og hvordan skiftende relationer, strategier og rationelle teknikker artikulerer magten (Foucault 2008a, s. 17-18). Nu foretog han en forskydning for at fokusere mere direkte på forskellige former for skabelse af subjektet. Han ville vise,

hvordan en erfaring er blevet dannet i de moderne vestlige samfund, [gennem] seksualitetens historie [forstået som] korrelationen mellem vidensområder, normativitetstyper og subjektiveringsformer i en kultur. (ibid., s. 15-16)

Hvor han i sine tidligere undersøgelser indirekte sagde: ”Se, det var her den eller den nutidige kodificerede adfærd opstod, den er historisk konstrueret, og den kunne derfor have været noget andet”, sagde han med kortlægningen af den antikke etik: ”Se, vores forhold til moral og sandhed kan godt være anderledes, for det har det været før”. Foucault ville dog aldrig henvise til et ’glemt’ princip, som noget der burde genopdages. Intet var ham mere fremmed end ideen om, at én tids principper er bedre end en anden tids. Det, som kontakten med fortidens principper kan give os, vil altid være noget nyt (Foucault 1984a, s. 125-26), og det vil vel at mærke være noget nyt, som bevidst positionerer sig i forhold til vores egen tids moralkodekser.

Foucault mente ikke, at vi hverken skulle eller kunne løsrive os totalt fra udefrakommende moralske kodekser. Når han lovpriste den græske antiks moralforestillinger som ”*meget mere orienteret mod selvpraksisser og spørgsmålet om askese end mod adfærdskodekserne*”, (Foucault 2008a, s. 40) var det ikke på grund af antikkens konkrete etiske praksisser. Undersøgelsen af den græske antik var en kortlægning af en svunden kultur, og ikke en én-til-én anbefaling til nutiden. En præsentation af Foucaults etik bør derfor skelne mellem den kortlægning af antikkens konkrete skikke og selvpraksisser, som Foucault udarbejdede ud fra overvejende foreskrivende tekster om regler for opførsel (ibid., s. 24), og de få refleksioner han udtrykte vedrørende den antikke etiks anvendelighed for nutiden. Det er dermed ikke så meget selve arten af antikkens moralske og etiske praksisser, som eksempelvis balancen mellem overdrivelse og passivitet i praktiseringen af afrodisia¹⁰, der kan inspirere en nutidig etik. Det kan til gengæld det forhold, at mennesket i antikken gav en mere kreativ respons på samfundets problematiseringer

¹⁰ Afrodisia betegner en helhed af handlinger, bevægelser og kontakter, der er forbundet med en bestemt form for begær og giver en bestemt form for nydelse, og inden for hvilken man i det antikke Grækenland skulle finde sin rolle som enten aktiv eller passiv afhængig af den status, man havde i samfundet (Foucault 2008a, s. 67). Afrodisia er derfor noget andet og mere end det, vi i dag kalder seksualitet.

(Gutting 2005, s. 105) og var et mere selvreflekterende subjekt end det, der blev konstitueret med kristendommens fremmarch.

Selv om Foucault ikke viste os antikkens selvformationsprocesser som en direkte forløber for vor egen tids subjektdannelse, men som en del af det begærende menneskes genealogi, der dengang hvilede på helt andre praktikker end i dag, kan kortlægningen af antikkens etik inspirere den 'almindelige' borger (modsat den marginaliserede) til refleksion i vores nutidige samfund. I sine tidligere analyser havde Foucault undersøgt marginaliserede grupper som kriminelle, perverse og sindssyge, som kun kan definere sig selv gennem deres kampe mod magten. I analyserne af den græske antik fokuserede han på problematiseringen af den frie mand som et subjekt, hvis definering gennem magtrelationerne har en foreløbig karakter, der tillader den enkelte en høj grad af selvformation på egne vilkår (ibid., s. 104). Hos Foucault kan der dog ikke være tale om en selvformation uden for magtrelationerne med afsæt i en kerne i subjektet, der ikke kan subjektiveres af udefrakommende påvirkninger. Forskellen mellem 'almindelige' og marginaliserede borgers mulighed for at definere sig selv må derfor opfattes som en forskel, der handler om, hvor meget plads forskellige individer har til at påvirke sig selv på måder, der allerede er influeret af magtrelationerne.

For at undersøge, hvordan det kan lade sig gøre, må det først vises, at omsorgen for sig selv ikke står for hverken egoisme eller tilbagemækning, sådan som Foucault mente, at vi nemt kommer til at opfatte den (Foucault 2005a, s. 13). Den er derimod et relationelt og refleksivt begreb, der kan inspirere inden for OPI og andre former for samarbejde. Foucaults etik skal dog ikke forstås som en formaning om, at 'du skal drage omsorg for dig selv'. Den slags imperativer gav han sig ikke af med (Smith 2015, s. 142).

6.6.2 OMSORGEN FOR SIG SELV – IKKE EGOISTISK, MEN RELATIONEL

Foucaults subjekt er ikke en substans, men en proces, og "det selv, som man har en relation til, er ikke andet end selve relationen" (Gros 2005, s. 533). Vi er altid i færd med at blive dannet i en konstant relation med omverdenen. Omsorgen for sig selv er derfor ikke en egoistisk proces, hvor omsorgen applikeres på et stationært jeg. Det er omsorg for en proces, der er i samspil med andre subjekter og udefrakommende moralkodekser. Omsorgen for sig selv er relationel.

Nok handler Foucaults etik om individuel frihed gennem arbejdet med at finde sit eget sæt af moralske standarder for adfærd og handlefrihed, men det er en frihed, hvor 'den anden' vedkommer det selvtransformerende subjekt. Det skyldes, at de begge er indlejret i magt-viden relationer, hvor der ikke findes et indeni og et udenfor (Foucault 2015, s. 101). Kampen mod påvirkningen

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

fra materielle, historiske, økonomiske og diskursive strukturer og praksisser, der truer med at forme det enkelte subjekt, bliver fælles (Hofmeyr 2006, s. 116). Vi er i samme båd, selv om magtrelationerne diskret opdeler mennesker i forskellige rum, som eksempelvis private aktører og offentlige aktører. Hvor man kunne spørge, om omsorgen for sig selv ikke risikerer at føre til dominans over andre, påpegede Foucault, at ”*risikoen for at dominere andre og for at udøve tyrannisk magt over dem kun kommer fra den omstændighed, at man er blevet slave for sine egne drifter*” (Foucault 1984a, s. 119). Når den anden aldrig kun er noget uden for én selv, bliver omsorgen for sig selv derimod ikke et egoistisk projekt, men fungerer som afsæt for omsorgen for andre (Hofmeyr 2006, s. 119).

6.6.3 OMSORGEN FOR SIG SELV – IKKE TILBAGETRUKKET SELVBESKUELSE, MEN UDADVENTDT REFLEKTION

Ligesom omsorgen for sig selv ikke er egoistisk, men relationel, handler den ikke om tilbagetrækning, men om refleksion i tæt samspil med omgivelserne. Refleksionen sker ud fra en bevidsthed om, hvordan udefrakommende normer og værdier konstant og diskret former én som subjekt, samt ud fra en fornemmelse for, hvordan man kan arbejde hen imod at blive sin egen udgave af et moralsk subjekt. Her bliver yderligere to etiske aspekter vigtige. Det ene er bevidstheden om at skelne mellem *kodificeret* og *etisk-orienteret moral*, og det andet er *askesen*, der guider i forhold til *selvpraksisserne*.

Foucault definerede *moral* som et flertydigt begreb. Det kan betyde et sæt af værdier, som bliver anbefalet til det enkelte individ gennem institutioner som eksempelvis kirken, arbejdspladsen og familien. Tilsammen udgør disse ofte diffuse og implicite værdier et *moralkodeks*. I Foucaults udlægning kan moral også betyde *adfærdsmoral*: den enkeltes adfærd i forhold til at adlyde eller modsætte sig præsriptive værdier (Foucault 2008a, s. 35). Endelig kan moral hos Foucault betyde den enkeltes selvformation ud fra en kritisk refleksion, hvor individet etablerer sit forhold til pålagte og selvvalgte regler, subjektiverer sig selv i overensstemmelse med dem og forpligter sig selv til at leve efter dette (ibid., s. 37-38). Ved at tillægge moralbegrebet flere betydninger kunne Foucault skelne mellem *kodificeret moral* og *etisk-orienteret moral* – en distinktion han efter eget udsagn anvendte som metode i sine undersøgelserne af antikken (ibid., s. 40). Opdelingen tydeliggør, hvorvidt vi er bevidste om og reflekterer over, hvilke udefrakommende moralkodekser vi ønsker at adlyde eller forholde os til.

Et moralkodeks evner at indkapsle og assimilere alle aspekter af menneskets adfærd (ibid., s. 39). Når det følges ureflekteret, udvikles der en overvejende kodificeret moral, som sigter mod tilpasning og normalisering. Denne form

for moral blev ifølge Foucault kendetegnende for kristendommen, og op til vor tid, hvor vi stadig normaliseres gennem en overvejende kodificeret moral. Selvrefleksion og kritisk stillingtagen til eksisterende 'sandheder', normer og magtrelationer kan derimod føre til den etisk-orienterede moral, der var fremherskende i antikken, og hvor fokus er mere på subjektets refleksive forhold til sig selv og dets *forhold* til kodekset, end det er på at adlyde kodekset.

En vigtig pointe hos Foucault er, at den etisk-orienterede moral fungerer som en tilføjelse til det almindeligt accepterede moralkodeks. Det etiske arbejde går derfor ikke ud på helt at undgå indflydelse fra de gældende moralkodekser. Det kan slet ikke lade sig gøre, ligesom det ikke er muligt at undslippe magten, hvis produktive og normaliserende funktion bliver tydelig med skabelsen af subjektet som analyseobjekt. Anskuet retrospektivt kan Foucaults tekster om magt siges at handle om kodificeret moral som byggesten til en bestemt form for subjektivitet (Dalglish 1998), hvor magten former og disciplinerer subjekter ved at modellere dets holdninger, vilje, lyst osv.

Moralkodeksernes uomgængelighed betyder, at vi mennesker til enhver tid lever i et konceptuelt miljø, der former og begrænser os på måder, som vi ikke kan blive fuldt bevidst om. Ved at undersøge de *sandhedsspil*, der udgør den egentlige magt over individerne i et samfund, kan vi dog foretage en delvis afdækning af det, der disponerer os til at være i verden på bestemte måder. For at finde ud af, hvordan subjektet indtræder i et givent sandhedsspil, forstået som et foranderligt ensemble af regler og procedurer for hvilken sandhed der bliver produceret (Foucault 1984a, s. 127), anvendte Foucault problemet viden/magt som et instrument til at analysere relationerne mellem subjekt og sandhed (Foucault 1982b). Sandhedsspil aktualiseres eksempelvis der, hvor virkelighedskonstruktioner om aktørroller, innovationssamarbejde og barrierer og potentialer konstituerer sig som erfaring hos samarbejdende aktører, og tages for givet som noget, der kan og bør tænkes (Foucault 2008a, s. 18).

Et andet æstetisk aspekt fra den græske antik, der kan inspirere til refleksion, består af en række selvundersøgelser og praktikker, der blev efterlevet for at integrere en etisk-orienteret moral. De kan ikke overføres direkte til en moderne kontekst, men kan inspirere vores etiske væren og samspil med hinanden. En af praktikkerne var *askese*; et begreb Foucault anvendte i netop den oldgræske betydning, hvor det ikke betyder 'at give afkald på noget', men er frihedens og selvets praksisser, som hører med til at mestre et hvilket som helst livsområde (Korsgaard 2004). Gennem arbejdet med sig selv afdækker man det, der er tilsløret, for at finde sandheden bag det (*alethia*) og gøre den til en del af sin karakter og sit handlingsprincip (*ethos*) (Foucault 1988, s. 10).

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

Begrebet alethia rejser spørgsmål om, hvilke moralske og etiske vilkår der giver nogen ret til at hævde sandheden, hvad konsekvensen af hævdede sandheder er, og hvad relationen mellem sandhedsfortælling og magt er (Foucault 2001, s. 169-70). I oldtidens Grækenland var alethia entydigt knyttet til det enkelte individs selvformation i en kultur, hvor kun gruppen af frie, ligeværdige mænd bestemte. I en nutidig kontekst vil princippet kunne inspirere og anvendes inden for en mængde netværksbaserede relationer, hvorom man ofte tænker, at der er kulturforskelle mellem parterne. Alethia kan således inspirere aktørerne inden for OPI og andre samarbejdsområder til at udforske de ureflekterede historisk forankrede sandheder, der får dem til at handle på bestemte måder.

Ethos har to betydninger på græsk. Inden for retorikken anvendes ordet i betydningen 'et menneskes karakter'. Den anden betydning er 'sædvane', og den tilføjer begrebet en socialt og kulturelt afhængig mening. Mens alethia gør askesen til kulturelt afhængige selvpraksisser, hvor individet erhverver, assimilerer og omdanner sandhed, er ethos et billede på, hvordan selvpraksisserne omdannes til et permanent handlingsorienteret princip. Selvpraksisserne er ikke noget, den enkelte selv opfinder. Det er mønstre, som findes i kulturen; noget man bliver foreslået og pålagt af samfundet og de sociale sammenhænge, man indgår i (Foucault 1984a, s. 122). Praksisserne hjælper den enkelte til at finde en passende, mådeholden og reflekteret måde at indgå i samfundet på inden for praksisser, der ikke reguleres ved forbud, men hvor en passende udførelse kræver, at den enkelte gør brug af sin autoritet og frihed (Foucault 2008a, s. 33).

I antikken blev den frie mands udenomsægteskabelige seksuelle relationer og hans seksuelle relationer til drenge reguleret ved asketiske praksisser. Det lyder meget fremmed og endda upassende i vores ører. Alligevel er bevidstheden om selvregulering værd at overveje i forbindelse med vores moderne liv. Det handler ikke om selvfornegetelse, men om på en selvbehersket og reflekteret måde at unddrage sig kodificeret moral om, hvad der er acceptabelt og 'rigtigt'. Det kræver måske bearbejdning og udelukkelse af nogle af vores egne sandheder, men vi er vant til at modificere og udelukke ting i vores liv – ellers ville alt jo gå i opløsning.

Askese var en ud af flere selvpraktikker i det antikke Grækenland. De andre kunne kort opridset bestå i eksempelvis at skrive breve til venner om hverdagslivet og de refleksioner, man gjorde sig om det, selveksamination forstået som refleksion over ens egne handlinger og samvittighed, samt drømmetydning (Foucault 1988). Personlige breve og drømmetydning er måske ikke relevante inden for nutidige samarbejdsrelationer, men

selveksamination, der inkluderer refleksion over, hvordan man har handlet, og hvordan man burde have handlet, kan fastholde de enkelte aktører i en moralsk adfærd, hvor der ikke er behov for en énsidig regulering fra udefrakommende normer. Selveksaminationen kan anskues som en form for checkliste for, at man ikke falder tilbage i ureflekterede sandheder, men i stedet skaber åben debat om eksempelvis OPI som samarbejdsform, om hvad man ønsker at fokusere på, og om hvordan man ønsker at forholde sig til hinanden.

Selveksamination kan også foregå som refleksion over, hvilke former for udefrakommende præskriptive autoriteter man lader sin identitet og adfærd udvikles i overensstemmelse med. Her kan Foucaults historiske gennemgang af menneskets forhold til henholdsvis guderne og Gud i antikken og kristendommen inspirere. Foucault afdækkede, hvordan de græske guder i antikken blev konsulteret, og hvordan de beskyttede og inter文nerede, mens den kristne gud *leder* mennesket som en hyrde (Foucault 2007a, s. 171). Den vestlige form for magt tog sin form fra folden, fra politik anskuet som fårehold. Den vestlige mand har ifølge Foucault lært at se sig selv som et får i en flok. Det ville ingen græker have været klar til at acceptere (ibid., s. 174-75). Denne historiske metafor kan inspirere til refleksion over, hvilke måder gruppetilhørsforhold subjektiverer os. Refleksionen gælder ikke selve det at føle tilhørsforhold til en gruppe. I antikken drog man også i krig mod fjenden. Den gælder spørgsmålet om, hvor vidt vi alt for villigt lader os normalisere som et får i det fårehold, der hedder offentlig sektor eller det, der hedder privat sektor – eller en hvilken som helst anden gruppe i samfundet.

6.6.4 LIVSÆSTETIKKEN – OG UDVIKLING AF EN MODEL FOR ÆSTETIK I TVÆRGÅENDE SAMARBEJDER

De etiske refleksioner og handlinger, som de relationelle og refleksive egenskaber ved omsorgen for selv kan inspirere til i en nutidig kontekst, kan samles i en æstetik for tværgående samarbejder. For at afdramatisere en sådan æstetik vender vi kort tilbage til Foucaults undersøgelse af etik og subjektdannelse i antikken og kristendommen. Den kan minde os om, at udefrakommende moralkodekser blot er historiske konstruktioner, og at selvindsigt er noget ganske hverdagsagtigt for os.

Foucault viste, hvordan den tiltagende kodificering af moral, der har skabt den vestlige udgave af ideen om normers universelle gyldighed, opstod ret sent i kristendommen (Foucault 2008a, s. 41), og fra begyndelsen af det 13. århundrede og frem til reformationen bredte sig fra munkelivet og ud i samfundet. Sammenlignet med antikken er det ikke mængden af moralkodekser, der adskiller de to samfundsformer. Det gør deres *forhold* til kodekserne. Hvor man i antikken lagde vægt på dialog, adfærdsøvelser og den enkeltes passende måde at forvalte sit begær (*chresis*), blev det at tøjle det

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

kropsliges djævelske lyster og tilbøjeligheder dominerende selvteknologier i kristendommen (Jacobsen 2008, s. 11).

Begge samfundsformer kræver, at individet har selvindsigt, men i kristendommen er selvforholdet blevet en nødvendighed for at rense sjælen. Det sker gennem erkendelse af ens synder, fristelser og begær og indebærer en forpligtigelse til at vidne offentligt mod én selv over for Gud (eller præsten, arbejdsgiveren, psykologen osv.). Selvindsigt kan således ikke blot afskrives som noget vanskeligt eller som noget, der er forbeholdt filosoffer. Vi har masser af selvindsigt. Tænkt blot på vores bevidsthed om, hvor sunde, succesrige eller lykkelige vi er. Formen for selvindsigt bør derimod problematiseres. Ikke op mod religiøse normer, som vores etik ikke længere er funderet i, og heller ikke i forhold til juridiske systemer, som vi ikke ønsker skal bestemme over vores moral og private liv (Foucault 1983, s. 255). Ingen af disse systemer kan i øvrigt rumme det moderne samfunds diversitet. Paradoksalt nok har den almindelige vestlige etik også svært ved at rumme diversiteten, for den deler snarere mennesker op i grupper med divergerende livssyn, end den samler dem til fælles refleksion.

Æstetikken er et alternativ til konkurrerende indiskutable normer, fordi den også i nutiden forbindes med noget personlig og relationelt og tilbyder et etisk rum mellem uforanderlige principper og en relativisme, hvor alt går an. Æstetikken lægger op til både meningsfulde diskussioner og bred enighed (Kelly 2008, s. 155). Den kan skabe zoner, hvor det, der umiddelbart ligner absolutte sandheder og selvfølgelige handlemåder, kan diskuteres ud fra refleksion over virkelighedskonstruktionerne og de forankrede normer. Disse kvaliteter ved æstetikken bliver herunder sammenfattet i en model for æstetik i tværgående samarbejder. Modellen tager afsæt i de relationelle og refleksive kvaliteter ved omsorgen for sig selv og mindsker fokus på de domme om godt og dårligt, der sker med afsæt i ureflekterede sandheder. Den illustrerer, hvordan linjer af selvformation fungerer som en *line of escape*, der på en æstetisk måde åbner individets muligheder for at blive et reflekterende etisk subjekt.

En æstetik for tværgående samarbejder skaber en etisk zone, hvor samarbejdspartnerne kan etablere lydhørhed, afdække og udforske ureflekterede sandheder og integrere den etiske zones fordringer i det enkelte samarbejdes unikke måde at samarbejde på. Desuden inspirerer modellen den enkelte aktør til kontinuerligt at tjekke sit forhold til fordringerne i samarbejdets etiske zone.

Modellen kan anvendes af både praktikere, der realiserer konkrete samarbejder, og eksempelvis embedsmænd, ledere eller konsulenter, der forklarer og diskuterer et samarbejdsfelt. Den opfordrer til refleksion inden for alle former for tværgående samarbejdsformer, hvad enten de drejer sig om fælles innovative projekter, videndeling, dagligt samarbejde på tværs af faggrupper eller andet.

Ved brug af modellen ledes aktørernes opmærksomhed hen mod et fokus på refleksion over, hvem de hver især bliver gjort til, og hvilke sandheder og moralkodekser de ureflekteret formidler. Denne refleksion bliver mulig, fordi en 'nutidig' selvformation fokuserer og husker på små tilsyneladende ubetydelige ting, der derfor ikke længere bliver overset, og fordi den tager afsæt i, at korrekt viden ikke består af noget, der findes uden for individet (Townley 2005, s. 284).

At udforske tilsløret kodificeret moral skaber rum for mere reflekterede spørgsmål end dem, der udspringer af et fokus på prædefinerede kategoriseringer, barrierer, hvad samarbejdspartnerne gør galt osv. Fokus ændres til diskussioner om, hvorfor kategoriseringerne er, som de er, og hvorfor der fokuseres på at identificere barrierer og andres fejl og udspilles en kamp om definitionsmagten. Herefter kan samarbejdet bygges op omkring parternes *forhold* til ureflekterede sandheder og moralkodekser i stedet for deres lydighed mod disse. Det fratager tingene deres status som selvfølgelige sandheder og skaber et reflekteret grundlag, hvorfra samarbejdsaktørerne kan 'gøre noget ved det, de bliver gjort til' og blive opmærksomme på at se sig selv og hinanden som andet og mere end kategoriserede objekter. Herved forskydes samarbejdets fokus til fælles refleksion og kritisk stillingtagen til både fælles og divergerende selvfølgeligheder.

Modellen for æstetik i tværgående samarbejder udgør en praktisk anvendelig metode til undersøgelse af påvirkninger fra og aktualiseringer af det dispositionelle niveau.

Med afsæt i afhandlingens første del bliver den samlede metode til dispositivanalyse opridset i næste afsnit, hvorefter dens kortlægningsarbejde demonstreres i kartografien af OPI-feltet i afhandlingens del 2.

KAPITEL 6. DISPOSITIVER SOM LINJER AF SYNLIGHED, UDSIGELSER, KRAFTSTRØMME OG SELVFORMATION

<i>Æstetisk aspekt</i>	<i>Etablering af rum for</i>	<i>Refleksion over</i>
Den relationelle kvalitet ved omsorgen for sig selv	Lydhørhed	Hvilken indflydelse faste kategoriseringer generelt har på relationerne i samarbejdsfeltet
Askese 1 – alethia: At afdække det tilslørede og finde sin sandhed (<i>alethia</i>)	Kritisk stillingtagen til selvfølgeligheder/ ureflekterede sandheder	Virkelighedskonstruktioner Moralkodekser Kategoriseringer Dualismer Definitionsret Temaer i diskursen (<i>topik</i>)
Askese 2 – ethos: At gøre etiske handlinger til et handlingsprincip/en samarbejdsstil	Integrering af den etiske zones fordringer i samarbejdet	Hvordan lydhørhed samt kritisk stillingtagen til selvfølgeligheder og faste kategorier bliver samarbejdsrelationens handlingsprincip
Selveksamination: Lever mine handlinger op til mine egne etiske idealer?	Den enkelte aktørs refleksioner	Den enkelte aktørs eget forhold til samarbejdsrelationens handlingsprincip og til egen adfærd

Figur 10. Model for æstetik i tværgående samarbejder

6.7 METODE TIL DISPOSITIVANALYSE

Metoden til dispositivanalyse af et empirisk felt af virkelige kræfter fordrer for det første en sensitivitet i forhold til at finde et socialt felt, der udgør nøglepunkter for linjer af kraft, forsnævringer og blokeringer (jf. Foucault 2007a). Der skal være tale om et felt, hvor man fornemmer, at forskellige rationaliteter strides, hvor fordringerne til individet skaber usikkerhed og vindere og tabere, eller hvor der synes at være andre logikker og målsætninger på spil, end dem der produceres store mængde tale om.

Andet trin i metoden er at skabe bevidsthed om det abstrakte dispositionelle niveaus påvirkninger af det sociale. Dette trin består i at indarbejde en sensitivitet i forhold til dispositivets fire linjer, sådan som de er videreudviklet i dette kapitel. Det omfatter en bevidsthed om linjer af synlighedens påvirkning af retningen for vores bevidsthed, herunder hvordan vi skaber selvfølgelige kategoriseringer, dualismer og forestillinger om tid og rum. I relation til linjer af synlighed skal der skabes en sensitivitet for, hvad der tales om, når der tales om 'feltet'; hvad der er underforstået i denne tale; hvem der har definitionsretten og hvilke former for diskretion, der fordres. Her kan teori om diskurs, topik og præsuppositioner støtte forståelsen af, hvordan disse linjer aktualiserer sig. Vedrørende linjer af kræftstrømme fordrer metoden en forståelse af magten som ikke-subjektiv, allestedsnærværende og diskret, som fremmede for forståelsen af det sociale felt, som ophav til gældende logikker, som blindt møvende og – samlet set – som skabende for, hvem vi er. Endelig fordrer dette trin i analysen en sensitivitet i forhold til linjer af selvformation. Denne sidste del af bevidstheden om dispositivets fire linjer anvendes dels til at kortlægge spor af selvformation i det undersøgte felt og dels til at reflektere over mulighederne for selvformation.

Tredje trin i metoden udgør udarbejdelse af diagnostiske beskrivelser, mens fjerde trin består i at trække mønstre ud af beskrivelserne. Tredje og fjerde trin kortlægger således det grundlag, hvorpå det æstetiske arbejde hviler. Dette arbejde kan eksempelvis udføres i henhold til modellen for æstetik i tværgående samarbejder, men det er et arbejde, der hører hjemme i det enkelte samarbejdsfelt eller andre sociale felter.

Som analytiker – eller kardiograf – består det femte og sidste trin i eventuelt at bestemme et eller flere udsagn og om muligt foreslå antydningen af et dispositiv.

DEL 2

KARTOGRAFIEN OG DENS VISUALISERING AF MULIGHEDERNE FOR SELVFORMATION

KAPITEL 7. DEN MØJSOMMELIGE KARTOGRAFI – THE DEVIL IS IN THE DETAIL

Da OPI i perioden 2009-2014 spirede som ny samarbejdsform, blev der i og omkring feltet skabt og reproduceret et kompliceret netværk af logikker og subjektpositioner. Der opstod mønstre og brud i og mellem aktørniveauerne, hvis forskelligheder umiddelbart har en så indlysende karakter, at en offentlig medarbejder fra et konkret innovationssamarbejde i et interview siger:

Altså, der er jo nogen, der har siddet og lavet nogle store digre værker om, hvad det her det skal give både kommunen og de private virksomheder, men dem har jeg ikke lige læst.

Diskurserne i OPI-feltet vil dog befinde sig inden for samme rationalitet, forstået som de sandheder om verden, det er muligt at forestille sig i den 6-årige periode, hvor OPI undersøges. Inden for denne rationalitet ses magt og viden i de regelmæssigheder, der afspejles i feltet. Det er i det perspektiv, de diagnostiske beskrivelser ret entydigt peger på en regelmæssighed, der handler om markedsgørelsen af den offentlige sektor.

Jeg har kortlagt den sociale virkelighed gennem minutiøse analyser. Foucault efterlod os nemlig med intet andet end det tålmodige arbejde, der ligger i bestræbelserne på at undersøge det lokale. Hans metoder og de mere æstetiske overvejelser, han gjorde i sine sene arbejder, udgør ikke færdiglavede skabeloner, der kan anvendes på virkeligheden for at producere den ønskede effekt (Abildgaard 2016, s. 368; Kelly 2008, s. 160). Grundideen er dog at udtrække de ting og synligheder, der aktualiserer nogle af samfundets kendsgerninger, og bestemme de udsagn, der afslører sig selv, når man krydser ord, sætninger og proportioner på bestemte måder (Deleuze 2006, s. 70-71).

Hverken Foucault eller Deleuze demonstrerede, hvordan de udførte det detaljerede og tålmodige arbejde, der ligger i bestræbelserne på at undersøge det lokale (Kelly 2008, s. 160). Kapitel 8-10 udgør mit bud på, hvordan det kan gøres. De diagnostiske beskrivelser kan være udfordrende at udarbejde, dels fordi samspillet mellem det sociale og dispositiverne er så komplekst og foranderligt, og dels fordi handlingerne i den sociale virkelighed ikke kan beskrives korrekt og fyldestgørende (jf. Foucaults omtale af sit arbejde som fiktion). De enkelte handlinger er desuden flertydige og griber ind i hinanden.

Opdelingen af afhandlingens undersøgelsesresultater i flere diagnostiske beskrivelser er bygget op om topikanalysen og et fokus på, hvem der taler,

hvilken magtposition denne aktør har, og hvilken institutionel kontekst han eller hun taler fra, samt ud fra en sensitivitet i forhold til ”*sagte og skjulte ting*”, ”*måder hvorpå man ikke siger tingene*” og ”*hvilken diskretionsform, der kræves af hver enkelt*” (Foucault 2015, s. 107 og 37). Herigennem demaskeres det uden at dømme, at der findes mere i implementeringsdebatten og de konkrete OPI-projekter, end det aktørerne meget synligt bringer frem i lyset. Demaskeringen sker som undersøgelsens pendant til de asketiske selvpraktikker, hvor specielt *alethia*-aspektet bringer det tilslørede i form af undertrykt eller diskret (re)produceret viden og diskrete kraftstrømme frem.

I de diagnostiske beskrivelser handler det ikke blot om at kortlægge den form for viden og sandheder, der er underkendt og dømt ude som ikke betydende. Det er den form, Foucault gravede frem i sine genealogiske undersøgelser. I kortlægningen af OPI er det i lige så grad de diskrete, uimodsagte og ureflekterede perspektiver i samarbejdsfeltet, der graves frem, hvilket i højere grad korresponderer med Foucaults sene arbejder, hvor han skelnede mellem kodificeret og etisk-orienteret moral.

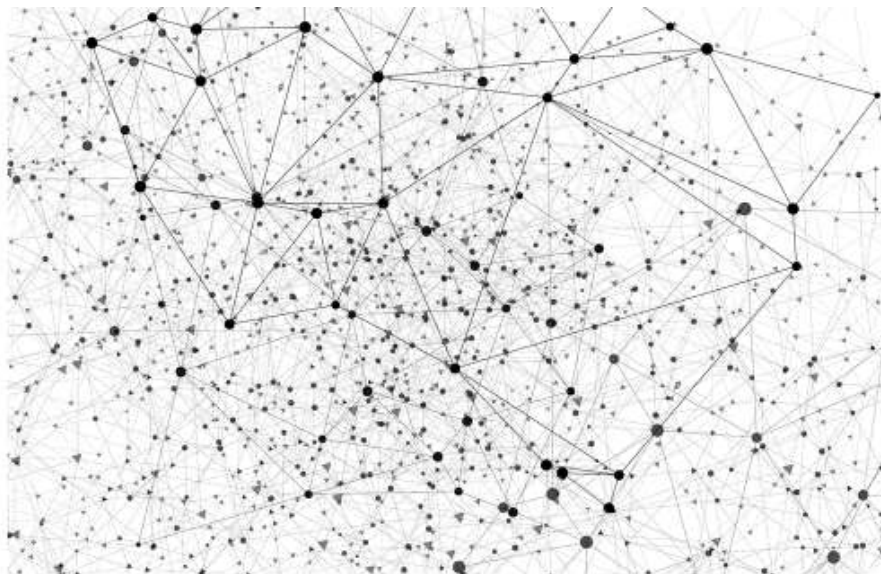
Alle analyser er lavet med fokus på hver enkelt aktør eller dokument. Først herefter er der fundet mønstre. Nogle af de diagnostiske beskrivelser omhandler derfor kun få aktører på ét niveau, mens andre handler om flere niveauer. Beskrivelserne er samlet i tre kapitler under overskrifterne:

- Dannelse af objekter og opretholdelse af en implementeringsdiskurs (DB 1-16)
- Disponering til forestillinger om innovation, markedsføring, indholdsformer og det temporale (DB 17-31)
- Et nærmere blik på subjektivering af aktørerne (DB 32-40)

I løbet af hvert kapitel samles konturerne af de tværgående mønstre på tværs af kilderne i diskursive rhizomer, hvoraf nogle også indeholder ’kendsgerninger’ eller indholdsformer. Man kan forestille sig de enkelte rhizomer som bittesmå elementer i en kæmpestor Prezi-præsentation¹¹, der omfatter hele det dispositionelle niveau og alle aktualiseringer i det sociale felt (de små sorte punkter). I hvert rhizom-illustration skal man forestille sig, at en af de sorte prikker i netværket i grundfiguren på næste side (Figur 11) er fremhævet.

¹¹ En Prezi-præsentation ligner en Power Point præsentation, men modsat Power Point er den bygget op som én stor side, hvor man zoomer ind på de enkelte dele.

KAPITEL 7. DEN MØJSOMMELIGE KARTOGRAFI – THE DEVIL IS IN THE DETAIL

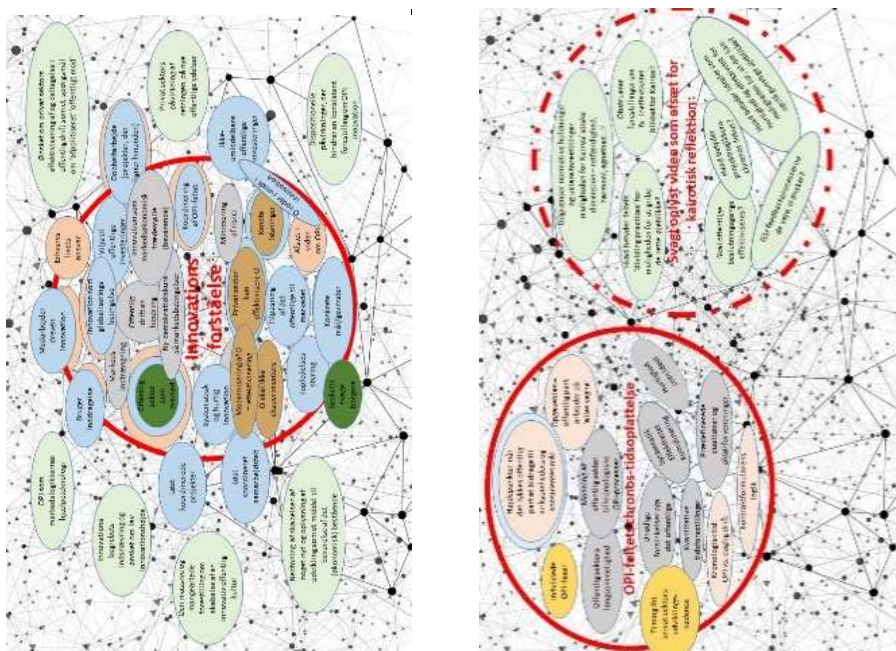

Elementer af diskurser og kendsgerninger fra OPI-feltet, og af det, der ikke ses eller er omgivet af diskretion, illustreres som forskelligfarvede punkter, der er fremhævet oven på netværket efter følgende model:

- EBST 2009
- Konsulentvirksomheder strategisk niveau
- Konsulenter praktisk niveau
- Folketingspolitikere/ministre
- Offentlig aktør strategisk niveau
- Offentlig aktør debatterende niveau
- Offentlig aktør praktisk niveau
- Privat aktør strategisk niveau
- Privat aktør debatterende niveau
- Privat aktør praktisk niveau
- Hegemonisk forestilling eller holdning - enighed blandt et flertal af aktører
- Det, der er omfattet af diskretion, eller kun er svagt oplyst for aktørerne
- Muldvarpen Magt

Jo flere diagnostiske beskrivelser, der bliver lavet, jo tydeligere bliver det, hvilke diskretionsformer og svagt oplyste aktualiseringer der findes i feltet, og hvilke hegemoniske forestillinger der findes. Derfor dukker der stadig flere lysegrønne og lysegrå punkter op i rhizomerne. De lysegrønne punkter samles i forbindelse med det enkelte rhizom i punktopstillinger mærket med en pil. Efter den samlede præsentation af de diagnostiske beskrivelser udarbejdes

endnu et rhizom-inspireret netværk. Det præsenteres i afhandlingens konklusion (kapitel 11), der opsummerer, hvordan OPI-arkivet aktualiserer de tre første linjer i Deleuze's dispositivforståelse. Dette sidste rhizom illustrerer de forestillinger og subjektpositioner, der er opstået ud fra normsættende dominerende logikker. Det samler således logikkerne fra alle de andre rhizomer, der alle vil være fyldt med aktørfarvede punkter. I det sidste rhizom findes der derimod kun lysegrå punkter, der viser hegemoniske kendsgerninger og diskurser, og mørkegrå punkter, der visualiserer, hvilke strømme af magt der sendes ind i sprækkerne af det synlige og det sigelige. Visse steder er der for at få plads til teksten i rhizomernes punkter anvendt letforståelige forkortelser såsom O for offentlig, P(V) for privat(e) virksomheder) og doku for dokumentation. Figur 12, viser 'Eksempler på rhizomernes udseende'. Eksemplerne er tilfældigt valgt, så tekst og fordeling af punkter er i dette illustrerende øjemed uden betydning:

De lysegrønne punkter i rhizomerne, der illustrerer det, der er omfattet af diskretion, eller kun er svagt oplyst for aktørerne, danner grundlag for konklusionens bud på, hvordan man i OPI-feltet kan anvende modellen for æstetik i tværgående samarbejder.

I de diagnostiske beskrivelser er citater fra arkivet skrevet som en integreret del af teksten. Hvor navne på f.eks. en virksomhed eller et hjælpemiddel er

KAPITEL 7. DEN MØJSOMMELIGE KARTOGRAFI – THE DEVIL IS IN THE DETAIL

anonymiseret, står der virksomheden, hjælpemidlet osv. uden kursiv som en integreret del af citatet. Det samme gælder, hvis ordstillingen i et citat er lavet om. Mange af OPI-aktørerne, institutionerne og konsulentvirksomhederne har lange titler, som jeg har forsøgt at simplificere. Titlerne kan indikere noget om kompleksiteten i fordelingen af og relationen mellem aktørerne, men fancy jobtitler anvendes også som belønning til medarbejdere og ledere (Matthews 2005). Det sidste korresponderer godt med den sociale virkelighed i nutidige organisationer, hvor den konstante tvivl på sig selv, som er et resultat af kontinuerlig evaluering af, hvordan man performer (Townley 1994), avler behov for at konstruere subjektpositioner, der udefra stiver den enkeltes selvbillede af gennem titler, der signalerer prestige.

Nogle af de institutioner, der indgår i arkivet, omtales i almindeligt anvendt forkortet form:

Erhvervs- og byggestyrelsen: EBST. Styrelsen skiftede i 2012 navn til det nuværende Erhvervsstyrelsen: ERST
Økonomistyrelsen: ØS
Kommunernes Landsforening: KL
Dansk Industri: DI

Konsulentvirksomheder, analyseinstitutter og designvirksomheder omtales som konsulentvirksomheder. De omfatter Anvendt Kommunal Forskning (AKF), Capacent Epinion (CE), COWI, Designit, ICPH og KORA. Aktørerne fra de to cases omfatter:

Case 1:

Direktøren for den private virksomhed

Den offentlige medarbejder (fysioterapeut)

Projektlederen for living lab'et

Case 2:

Produktudviklingschefen for den private virksomhed

Projektlederen fra plejehjemmet

Medarbejdere og borgere fra plejehjemmet

Den eksterne konsulent, fra en uddannelsesinstitution

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

I OPI-feltet synes der at være en nøje sammenhæng mellem dannelse af OPI som objekt og opretholdelse af en implementeringslogik gennem forestillinger om dualismer og 'det svære'. Sammenhængen aktualiseres først og fremmest gennem installering af forestillinger om faste dualismer, store udfordringer og svært opnåelige mål. Disse forestillinger fanger aktørernes opmærksomhed, mens OPI konstrueres som et stadig mere diffust begreb, der tilpasses allerede eksisterende aftager-leverandørlignende forhold mellem offentlig og privat sektor.

8.1 DISPONERING TIL DANNELSE AF OBJEKTER

I dette afsnit kortlægges et sammensurium af

- OPI-konstruktionen som en maskerade af diskurser, der tilslører en vedholdende aftager-leverandørdiskurs
- Konsulentpositionen som stedfortrædende definitionsmagt
- Det praktiske niveaus forestillinger om OPI som traditionel velfærdslogik, indgang til det offentlige, laboratorium, disciplinær ramme og evidens
- OPI som aktualisering af den nye kapitalismes fordring om networking
- OPI som offentlig affyringsrampe for privat markedsføring
- OPI som løsningsmodel for fremtidige demografiske og økonomiske trusler
- De tre bundlinjers genealogi

1. OPI i spændingsfeltet mellem nye intentioner og aktørbundne interesser

På alle niveauer i arkivet italesættes den store fortælling om OPI som en afvigelse fra traditionelle aftager-leverandørforhold. På policyniveau defineres samarbejdsformen eksplicit i 9 af de 13 rapporter og på opiguide.dk. Ved en sakrifciel tilgang til rapporternes tilsyneladende meget ens definitioner ofres imidlertid myten om, at fremstillingerne af den nye samarbejdsform er objektive, tomme for passioner og følelser, og altid tilegnet sandheden (Jørgensen 2006, s. 5) – eller dedikeret en konsensus om, hvad

samarbejdsformen egentligt er. Der er ikke noget umiddelbart sensationelt ved, at forskellige aktører definerer en ny samarbejdsform og måske endda gør det ud fra deres eget perspektiv og til egen fordel. Det ligger netop i de mekanismer, der så åbenlyst gør fremkomsten af OPI til en del af et beredskab mod fremtidige økonomiske og demografiske trusler, at aktørerne, samtidig med at de handler på, hvad der måtte vise sig i fremtiden, måske udnytter situationen til egen fordel (Raffnsøe & Gudmand-Høyer 2005, s. 158).

Det interessante for en diagnostisk beskrivelse – ud over, at det ikke er at levere flere bidrag til definitionen af OPI – er at anskue de forskellige perspektivers ytringer som monumenter, der på tværs af forskellige institutionelle afsæt og særinteresser indikerer noget om den viden og de kraftstrømme, der tages for givet i samfundet.

Den første rapport er skrevet af en konsulentvirksomhed for EBST i 2009. I rapportens forord, som er skrevet af EBST's direktør, fremgår det, at den tager udgangspunkt i praksis. Direktøren skriver, at *i de seneste år har vi set en række eksempler på nye samarbejdsformer, hvor private virksomheder og offentlige institutioner går sammen om at udvikle nye innovative løsninger.* Rapportens OPI-definition lyder: *OPI-samarbejde er et tæt og gensidigt samarbejde mellem offentlige og private virksomheder med henblik på nytænkning og udvikling af offentlige løsninger. Det særegne ved OPI-samarbejde, sammenlignet med andre former for offentlig-privat samarbejde, er, at relationen mellem deltagerne **ikke** kan karakteriseres som et "aftager/leverandør-forhold" med henblik på levering af en kendt løsning. Deltagerne er derimod udviklingspartnere, der sammen udforsker nye innovative løsninger på fælles definerede problemer. Det skal dog understreges, at der ikke findes én måde at organisere et OPI-samarbejde på.*

Definitionen fra EBST's rapport citeres eller reproducere med forskellige forskydninger sammen med styrelsens definition af, at *løsningen ikke er kendt på forhånd*, i rapporter fra FTF (2010), EBST og Økonomistyrelsen (ØS) (2010), Region Midt (2010), og EBST og Nordisk Ministerråd (2011), der alle er udarbejdet af konsulentvirksomheder, samt i rapporter fra KL Udbudsportal (2011), Dansk Industri (DI), ICPH (samarbejde mellem Væksthus Hovedstaden og konsulentvirksomheden Copenhagen Living Lab) (2011), Væksthus og Vækstforum Sjælland (2012), Danske Regioner (2013), Rådet for Offentlig-Privat Samarbejde (2013) og det kommunale og regionale analyseinstitut KORA (2014).

Det viser sig allerede ved opremsningen af rapporter, at de overvejende er udarbejdet af konsulenter, der informerer på egne eller statslige og regionale

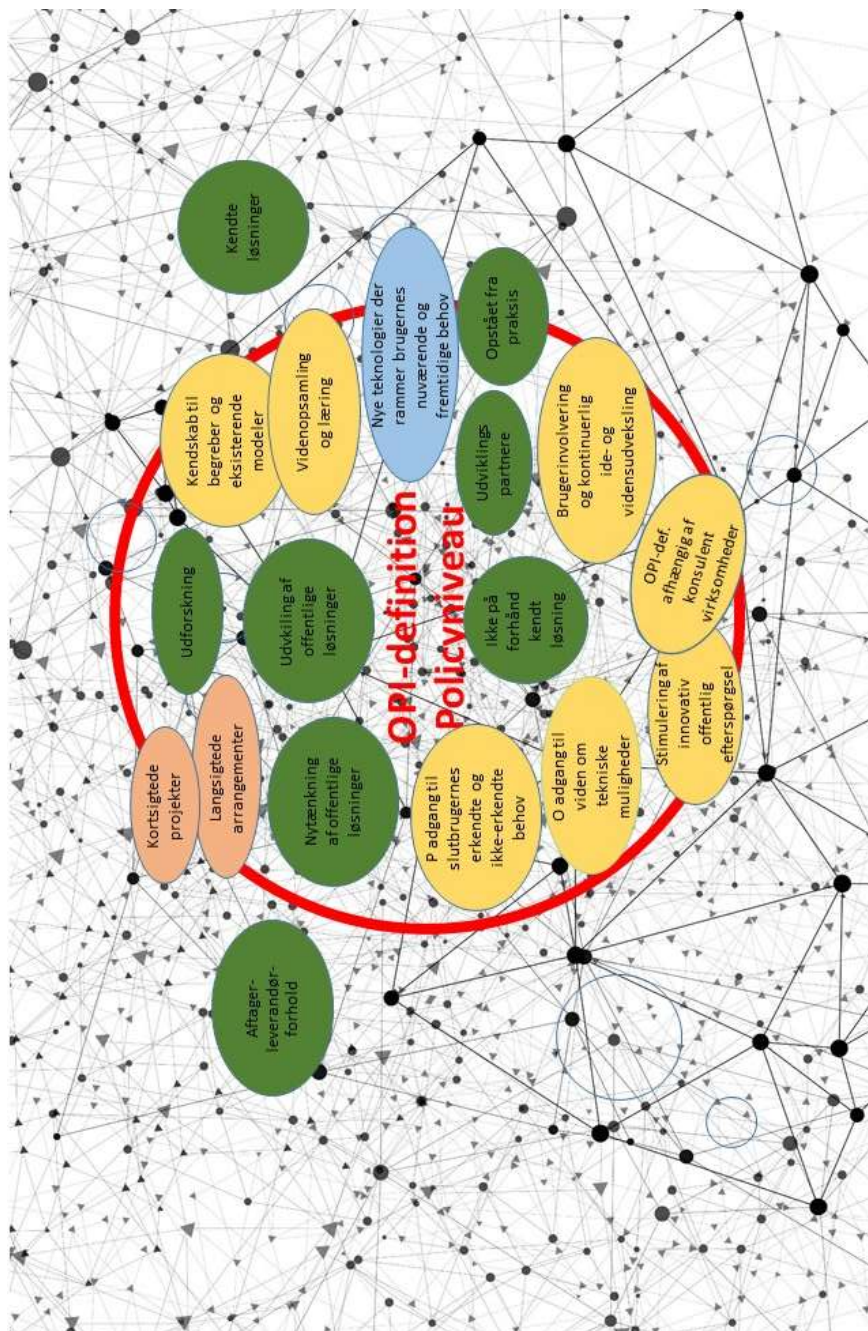
KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

instansers og arbejdsmarkedsinstitutioners vegne. Denne dominerende og definerende subjektposition kortlægges under tredje diagnostiske beskrivelse.

Rapporterne ønsker tydeligvis alle at informere, men det gør magten usynlig, når information præsenteres som objektive fakta, der er uafhængige af de interesser, som dem, der informerer, har. Disse interesser viser sig ofte i rapporternes tilføjelser til EBST's OPI-definition. I en konsulentbaseret rapport, der er skrevet som input til netop EBST og ØS ud fra en række cases samt konsulentvirksomhedens egne erfaringer står, at OPI skal *stimulere en innovativ offentlig efterspørgsel*, og kræver nogle særlige *kompetencer, som endnu ikke er veldefinerede eller udbredte, og som i vid udstrækning udbydes af en særlig gruppe af udviklingsvirksomheder. OPI projekter bør animeres til at efterspørge disse særligt kritiske kompetencer*. Her kommer OPI til at handle om anvendelse af konsulentvirksomheder.

FTF's rapport, der ligeledes er udarbejdet af konsulenter, føjer til OPI-definitionen, at *det er vigtigt for forståelsen af OPI at kende de eksisterende partnerskabsmodeller. Tilsvarende er det væsentligt at bruge begreberne på en korrekt måde. Det er en forudsætning for systematisk videnopsamling og læring på området*. Igen konstrueres OPI som noget, der kræver ekspertviden. KL Udbudsportal nævner, at OPI *ofte ses som langsigtede engagementer og ikke som kortvarende projekter*. De konsulentvirksomheder, der skriver for EBST i forbindelse med Danmarks formandskab for Nordisk Ministerråd og for Region Midt, fremhæver faktorer som brugerinvolvering, ideudveksling og indsigt i hinandens sektorer som væsentlige elementer i, hvad OPI er, mens rapporten fra et Væksthus og Vækstforum derudover fokuserer på brugernes fremtidige behov. Alle disse perspektiver kan illustreres i et diskursivt rhizom, hvor de diskurser, der ligger længst inde mod midten, tenderer til at udgrænse de mere perifert illustrerede diskurser.

Der er i den første netværksillustration i figur 13 på næste side kun få paradokser og modsætninger i aktørperspektiver. Aftager-leverandørforholdet og på forhånd kendte løsninger holdes uden for rapporternes definerende afsnit. En sakrificiel tilgang afslører dog en kompleks relation mellem opdragsgiveres og konsulentvirksomheders tilsyneladende objektivitet. Illustrationen viser, at rapporterne er fulde af værdier, hensigter og interesser for f.eks. at skabe et billede af et behov for ekspertbistand. Med konsulentvirksomheder som en del af de aktører, der fordeles i det sociale felt, ville det være let at fremsætte en moralsk dom om, at konsulenterne udnytter OPI til at fremme egne interesser. Det diagnostisk beskrivende anliggende er imidlertid at tage det forhold i

Figur 13. OPI-definition policy-niveau (DB 1)

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

betragtning, at der tales om eksempelvis systematisk videnopsamling og kompleksitet i OPI, fra hvilke steder der tales om det, samt hvilke institutioner der tilskynder til at tale om det, og indsamler og udspreder det, der siges (jf. Foucault 2015, s. 24). Det giver en foreløbig kortlægning af en kompleksitetsdiskurs (uddybes i diagnostisk beskrivelse 12), der italesættes fra konsulentvirksomheder og indsamles og spredes af offentlige instanser og en medarbejderorganisation.

2. *Aftager-leverandørlogikkens implikationer på policyniveau*

De juridiske aftalemodeller, der er udarbejdet af jurister for OPI Lab projektet (findes på www.opiguide.dk), bestemmer OPI til ikke at være et aftager-leverandørforhold. Ifølge disse modeller kan OPI føre til et efterfølgende udbud, men det sker ikke nødvendigvis. Af vejledningen til aftaleskabelonerne fremgår det således, at *det vil ofte være en forudsætning for indgåelse af OPI-projektsamarbejdet, at de private parter kan deltage i efterfølgende udbud hos de offentlige parter, hvis resultatet af OPI-projektet indgår i et sådant efterfølgende udbud*. Incitamenterne til at indgå i OPI-samarbejder synes derfor at være forbundet med den blanding af usikkerhed og fremtidsro, der ligger i at udvikle ideer og koncepter til fremtidige løsninger, som måske og måske ikke kan implementeres i de offentlige ydelser, og for de private virksomheders vedkommende måske og måske ikke kan sælges til den offentlige sektor. De sakrificielle og dissociative anvendelser af OPI-arkivet demaskerer imidlertid et værdiladet indhold i rapporternes tilsyneladende objektive information om OPI-samarbejdets afvigelse fra aftager-leverandørforholdet. Tilgangene viser et komplekst og mudret OPI-begreb, hvor det helt centrale element vedrørende bruddet med aftager-leverandør-forholdet undsiges på raffinerede måder, der opstår fra aktørinteresser og i små magtrelationer, der interagerer, så de danner et større mønster.

De fleste rapporter reproducerer den del af EBST's definition, der fastslår, at *relationen mellem deltagerne ikke kan karakteriseres som et "aftager/leverandør-forhold" med henblik på levering af en kendt løsning*. Det er en tvetydig sætning, specielt da rapporten præsenterer seks danske OPI-cases, hvoraf de fire foregår i tilknytning til udbud eller indkøbsaftale (SKI). Det er ikke analysens ærinde at lede efter skjulte hensigter i formuleringen, som senere i EBST's rapport ændres til, at *de involverede parter ikke indtager hhv. aftager/leverandør-rolle, men samarbejder som gensidige og ligeværdige udviklingspartnere*. Den første formulering, der reproduceres i mange andre

rapporter, på hjemmesider og i artikler om OPI, kan både læses, som om OPI ikke er et aftager-leverandørforhold, og som om OPI er et aftager-leverandørforhold, der ikke sker med henblik på levering af en kendt løsning.

På tværs af de andre rapporter reaktualiseres det inkonsistente forhold til aftager-leverandørlogikken. KL Udbudsportal skriver i 2010, at *ved OPI udbydes en problemstilling og ikke en leverance på en kendt ydelse*. I 2011 skriver ICPH, at *der er to grundlæggende tilgange til OPI: 1. udvikling og levering af løsninger udgør én samlet opgave (leverandøren udvælges på baggrund af et udbud). 2. udvikling og anskaffelse af løsning holdes adskilt (udviklingsforløbet gennemføres, og derefter er der udbud i forbindelse med anskaffelsen)*. I denne bog er der udelukkende fokus på de OPI-projekter, hvor kommuner og virksomheder samarbejder inden et eventuelt udbud. Væksthus og Vækstforum Sjælland uddyber i 2012 EBST's definition ved at informere om, at *et OPI-samarbejde indeholder faser hvor parterne ide- og konceptudvikler sammen, en kontrakt er ikke påkrævet i et OPI-samarbejde, ligeledes skal OPI-samarbejde ikke nødvendigvis i udbud*. Rådet for Offentlig-Privat Samarbejde skriver i 2013, at *udtrykket OPI ofte bruges som en samlebetegnelse [...] I den nyeste vejledning på området afgrænses OPI dog til alene at indbefatte udbudsfrit udviklingssamarbejde baseret på en ikke-gensidig bebyrdende aftale, og ikke udbud af et udviklingssamarbejde*. Denne tydelige afgrænsning bekræftes i de tre juridiske aftaleskabeloner, der bestemmer OPI til at omhandle samarbejder med enten gensidig egenbetaling eller omkostningsdækning, hvor den private part betaler den offentlige parts OPI-relaterede udgifter eller omvendt.

Ligeledes i 2013 skriver DI, at et OPI-samarbejde består i, at *private virksomheder og offentlige serviceudbydere går sammen om at udveksle viden og idéudvikle i, hvad man kunne kalde "præ-projektfasen"*. Dvs. et udviklings-samarbejde inden eventuelle udbud eller mere formelle samarbejdsprojekter sættes i værk. DI skriver også, at OPI gennemføres typisk før egentlig udbud iværksættes, og præsenterer efterfølgende et OPI-projekt, *som endnu er i demonstrationsfasen, dvs. løsningen er endnu ikke sat i drift*. To af rapporterne bryder endnu mere markant med ideen om OPI som et ikke aftager-leverandørforhold. Det sker diskret, idet ingen af aktørerne ekspliciterer, at de faktisk modsiger det suspenderede køber-sælgerarrangement. En konsulentvirksomhed anbefaler i en rapport for EBST og ØS at *udvikle en servicecenteret version af den EU promoverede samarbejdsmodel precommercial procurement*. Der kan være en række fordele forbundet med at *anskue OPI som indkøb frem for som isolerede udviklingsprojekter mestendels finansieret af offentlige puljer*. Væksthus og Vækstforum Sjælland skriver i deres rapport, at *en forudsætning for at søsætte succesfulde OPI*

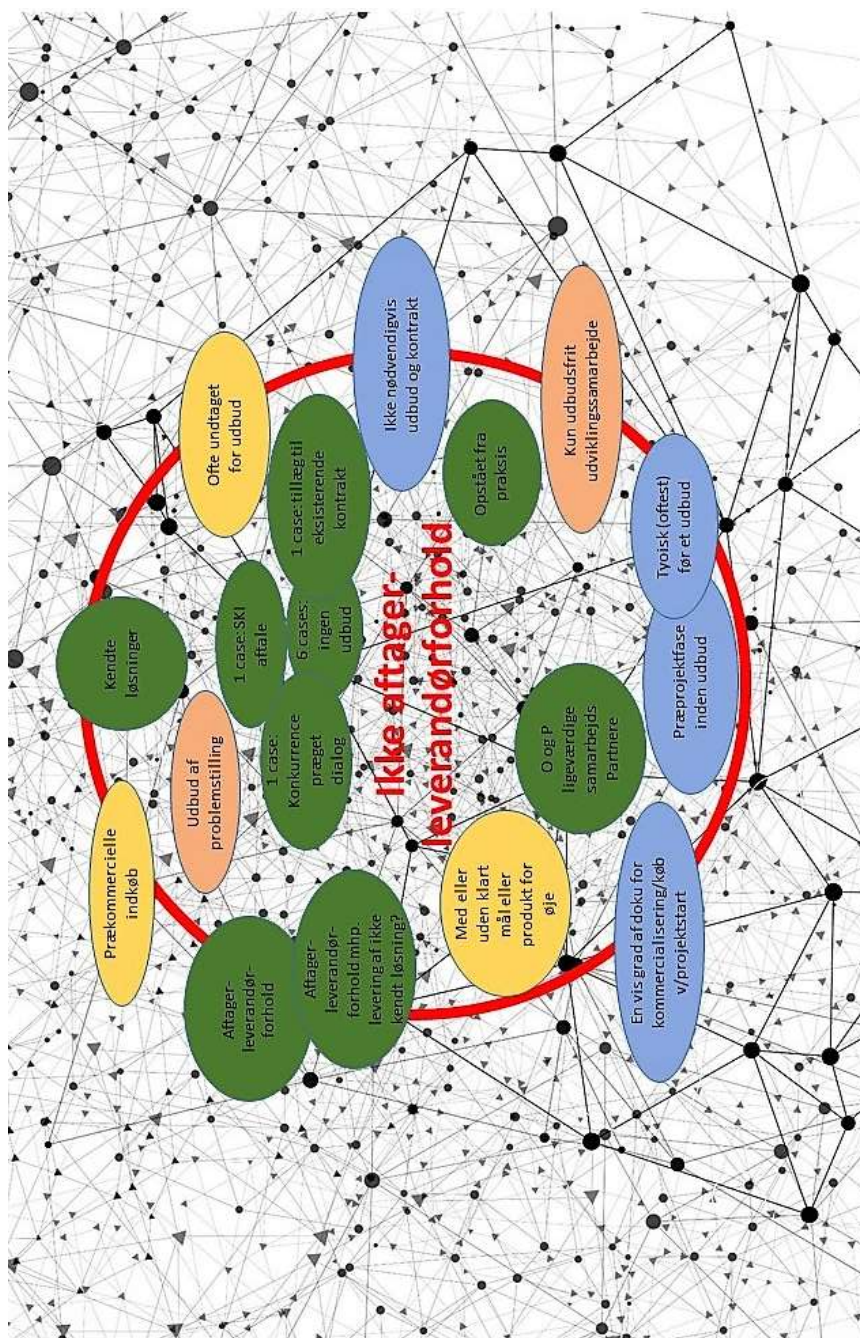
KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

projekter er at virksomhederne ser et markedspotentiale i offentlige kunder. Det skal kunne sandsynliggøres, og til en vis grad dokumenteres, at OPI samarbejdet inden for en kort tidsramme fører til en kommerialisering og at der er en offentlig, købedygtig kunde til produktet.

Der findes i Danmark et Væksthus i hver region. Væksthusene er selvstændige erhvervsdrivende fonde, som er stiftet af kommunerne med det formål at sikre virksomheder en smidig og professionel erhvervsservice (<https://erhvervsstyrelsen.dk/vaeksthusene>). Vækstfora er regionale instanser, der gennem bl.a. administrering af EU's Regional- og Socialfond udvikler og prioriterer den indsats, der skal omsætte de erhvervs- og vækstrettede dele af de regionale udviklings- og vækststrategier til konkrete forbedringer af de regionale vækstvilkår (<https://regionalt.erhvervsstyrelsen.dk/regionale-vaekstfora-0>).

Den centrale idé om ligeværdig udvikling i en samarbejdsform, hvor der sættes parentes om aftager-leverandørforholdet, undsiges således af både konsulenter på vegne af statslige styrelser, hvoraf den ene i sin definition fra 2009 har fastslået, at OPI ikke inkluderer køb og salg, samt af regionale og kommunale instanser, der arbejder med erhvervsfremme. Når de aktørbundne hensigter skrabes væk, fremtræder en antydning af en social tilbøjelighed til at fastholde sektorerne i traditionelle roller. Ingen af rapporterne påstår, at OPI er et entydigt begreb, men alle informerer tilsyneladende værdifrit om modstridende egenskaber ved samarbejdsformen. Uafhængig af, hvem der taler, hvorfra og hvornår, synes rapporterne således at være magtens hjul, idet de indspundet i den nye 'ligeværdige samarbejder-diskurs' reproducerer en aftager-leverandørdiskurs, der aktualiserer gamle logikker fra traditionelle offentlig-private køber-sælgerroller.

Sammenfattende formidles diskursen i et mønstre af ytringer som: de involverede parter indtager ikke hhv. aftager/leverandør-rollen, OPI skal ikke nødvendigvis i udbud, i OPI udbydes en problemstilling, leverandøren kan udvælges på baggrund af et udbud, OPI afgrænses til alene at indbefatte udbudsfrit udviklingssamarbejde, OPI er en præprojektphase inden eventuelle udbud, OPI gennemføres typisk før egentligt udbud, OPI bør overvejes som precommercial procurement, og kommerialisering og offentlig købedygtighed bør til en vis grad dokumenteres på forhånd. Det resulterer i det diskursive rhizom i figur 14 på næste side, hvor nogle forestillinger bliver mere hegemoniske end andre. Aftager-leverandørkonstruktionen, på forhånd kendte løsninger, cases, der ikke helt har sluppet køber-sælgerkontrakterne, og forestillinger, hvor OPI kobles på offentlige indkøbsprocesser og udbudslogikker, begynder at krybe ind over den røde OPI-horisontlinje, der afgrænser OPI som et område, hvor der for en tid er sat parentes om de

Figur 14. Differentiering fra aftager-leverandørforhold policy-niveau (DB 2)

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

traditionelle køber-sælgerroller. Man aner konturerne af en rationalitet, som tilsyneladende er under stærkt dispositionel indflydelse i forhold til at reproducere aftager-leverandørlogikken.

3. *Konsulentpositionen som stedfortrædende definitionsagt*

Foucault var interesseret i, hvilken institutionel kontekst der tales fra (Foucault 2015, s. 106-107), et fokus, hvorfra det bl.a. kan kortlægges, hvordan magten også passerer gennem de dominerende (Deleuze 2006, s. 86). At de første 2-3 års rapporter er skrevet af konsulentvirksomheder, og at der herfra lånes begreber til bl.a. det tværregionale OPI Lab-projekt med et budget på 48 mio. kroner, indikerer, at man bag de statslige og arbejdsmarkedsorganisatoriske, men specielt også bag de konsulentbaserede institutioner, kan ”finde en magtteknologi” (Foucault 2007a, s. 120), forstået som ”en mere eller mindre organiseret hierarkisk koordineret klynge af relationer” (Foucault 1997a, s. 197). På spørgsmålet om hvem, iblandt alle talende individer, der har fået tildelt retten til at bruge den form for sprog, der definerer OPI, og har retten til at udføre den dominerende OPI-diskurs på strategisk niveau, er svaret tilsyneladende ’konsulentvirksomheder’.

Ordet *konsulent* har rødder i det latinske *consulens*, der er en afledning af *consulere*, som betyder rådså eller rådspørge. En konsulent er en sagkyndig rådgiver inden for et særligt fagområde. Konsulenten er oftest tilknyttet en organisation i forbindelse med en tidsafgrænset opgave, og rollen er karakteriseret ved objektivitet og integritet i forhold til kunden (www.ordnet.dk). Ved stadig at anskue rapporterne ud fra en sakrifciel og dissociativ tilgang demaskeres imidlertid konsulentvirksomhedernes tilsyneladende værdifri arbejde for statslige styrelser, en region og en hovedorganisation. Det er en værdifrihed, som den konsulentvirksomhed, der i 2010 giver *input til brug for EBST's og ØS's strategiske overvejelser om, hvordan OPI kan stimuleres og tilrettelægges i Danmark* indledningsvist selv fraskriver sig: *vi er ikke uvildige og neutrale. Baggrunden for vores bidrag til denne undersøgelse og analyse er personlige erfaringer og engagement i offentlig privat innovation gennem en årrække.*

Det er dog ikke personlige erfaringer og engagement, der udgør det værdiladede i rapporten. Det gør derimod viljen til at indtage en plads på OPI-scenen. Der er tilsyneladende til kapitalismens tredje fase (den ny kapitalisme) tilføjet en magtposition, der afskiller sig fra både *den besiddende* fra dens første fase, og *den placerede* eller ’firmaets mand’ fra dens anden fase. Denne

nye magtposition, som jeg vil kalde *den rådgivende*, aktualiserer en logik om at opretholde kapitalismens akkumulerende virkning, som nu appliceres direkte på det hele menneske. Den udgør således en magtfuld støttefunktion til det akkumulerende projektdomæne, den akkumulerende autonomi, deltagelse, selvudvikling, og kreativitet og de akkumulerende krav til på samme tid at være autonom og social. Samtidig udgør den dog også en definitionsmagt, idet den trænger helt derind, hvor organisatoriske taktikker lægges, og beslutninger træffes.

I den første rapport fra 2009 giver direktøren for EBST rum til konsulentvirksomhedens markante indflydelse på OPI-konstruktionen, idet han skriver, at *analysens konklusioner er alene konsulentvirksomhedens, men i Erhvervs- og Byggestyrelsen vil vi bruge viden fra analysen i det fremadrettede arbejde med at forbedre rammerne for offentlig-privat innovationssamarbejde (OPI)*. I 2010 skriver formanden for FTF i en rapport udarbejdet af en konsulentvirksomhed: *Jeg vil gerne takke konsulentvirksomheden for en god introduktion til emnet, som er et godt bidrag til de højaktuelle debatter om nye vækststrategier og fortsat udvikling af velfærden. Konsulentvirksomheden skriver selv, at den sætter kunden og kundens kontekst i fokus. I dette tilfælde har vores mål været at formidle den nyeste viden om OPI til FTF, og dermed at ruste FTF i debatten om offentlig-privat samarbejde samt til at træffe de bedste beslutninger for organisationens medlemmer*. Det er påfaldende forudsat, at konsulentrollen helt naturligt ruster til debat og beslutningstagning. Konsulenternes information og dermed definitionsmagt – som der i udstrakt grad er tale om, når der ikke findes en entydig forestilling om OPI – indtager derfor en betydende rolle i forhold til, hvem, af alle talende individer, der har fået retten til at definere OPI.

I 2010 udarbejder en konsulentvirksomhed en rapport for Region Midt, hvori den skriver: *de 6 projekter, der blev prækvalificerede til at ansøge om fondsmidler i 2010 har fået tilbudt et rådgivningsforløb med os. Denne rapport er et forsøg på at samle op på de erfaringerne, projekterne har med udvikling af et OPI projekt. Det drejer sig om, hvilke udfordringer og barrierer, projekterne oplever i opstartsfasen af deres projekter, og det drejer sig om at belyse, hvad der positivt driver OPI samarbejder*. Rapportens konklusion på de 6 projekters barrierer synes dog at udgøre en reproduktion af de foregående rapporters konklusioner.

Året efter skriver to konsulentvirksomheder, at *denne rapport er blevet udarbejdet [...] efter opdrag fra Erhvervs- og Byggestyrelsen. Danmark har i 2010 haft formandskabet for Nordisk Ministerråd, og denne rapport vil indgå i Nordisk Ministerråds videre arbejde med offentligt-privat samarbejde*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

(OPS). [...] Men OPS og OPI er ikke uden vanskeligheder og udfordringer, hvilket nødvendiggør viden og erfaringsopsamling på området. En tredje rapport fra dette år er skrevet af konsulenter på egne vegne. Den henvender sig direkte til offentlige projektledere: Dette er en bog om, hvordan du inddrager virksomheder i nytænkning af offentlige velfærdsydelser. [...] Bogen bygger på erfaringer fra ICPH's syv gennemførte pilotprojekter [...]. Vi har fungeret som projektledere på pilotprojekterne og matchmakere mellem den kommunale og private part. Det betyder, at bogen er skrevet ud fra dette perspektiv og ikke ud fra en dyb viden om den kommunale praksis. Tre år efter informerer kommuner og regioners nationale analyseinstitut KORA om, at forventningerne til OPI er store, og forarbejdet til denne rapport viser, at der er fuld gang i innovations-samarbejdet mellem offentlige og private aktører. [...] Vi håber med rapporten at bidrage med ny viden, som kan hjælpe til at kvalificere debatten om OPI og fremme innovations-potentialet i det offentlig-private samarbejde.

Konsulentvirksomheder indtræder således i en subjektposition som dem, der giver tilsyneladende objektiv information til bl.a. statslige styrelser strategiske OPI-overvejelser, og fremmer en diskurs om, at der er *fuld gang i OPI*. Under maskeraden af objektivitet afsløres imidlertid en interessebåren definitionsret i et ellers ikke klart defineret felt, og en inkonsistent positiv forestilling om, hvorvidt der er gang i OPI. Denne forestilling modsiges i flere blogindlæg, herunder et fra 2014, hvor en privat aktør retorisk spørger: *hvorfor er der så ikke mere gang i det der OPI?*

Sammenfattende konstitueres konsulentpositionen som den position, der forbedrer rammerne for OPI, ruster bl.a. en medlemsorganisation til debat og til at træffe beslutninger for medlemmerne, definerer hvilke aspekter af OPI, der skal evalueres, introducerer et barriefokus for de nordiske lande, opretholder et billede af OPI-feltets succes og i øvrigt reproducerer formuleringerne i hinandens konklusioner på baggrund af ellers forskellige cases. Denne subjektposition er sandsynligvis ikke tilbudt bevidst i forhold til alle disse konkrete roller, men den resulterer i det, Sennett (2007) kalder 'magt uden autoritet'. Når direktøren for EBST i 2009-rapporten skriver, at analysens konklusioner alene er konsulentvirksomhedens, men at EBST vil bruge dem fremadrettet, aktualiserer han en magtrelation, hvor beslutninger træffes, uden at der er nogen, der kan stilles til regnskab for konsekvenserne. Man kan ikke diskutere med konsulentvirksomheder, der for længst er over alle bjerge, eller rapporter, hvis indhold bygger på konsulenternes ekspertise og den skinbarlige virkelighed i form af fortolkninger af cases og reproduktioner af andres fund.

I store OPI-projekter og på praktisk niveau anvendes også konsulent-virksomheder. Det sker overvejende for fondsmidler, som offentligt ejede projekter anvender til eksempelvis at få konsulenter til at bistå med udarbejdelsen af OPI-værktøjer eller facilitere og evaluere praktiske projekter. Case 2 involverer en konsulent fra en erhvervsafdeling på en uddannelsesinstitution. Da konsulenten bliver spurgt, hvilken kompetence der er vigtigst for henholdsvis den private og den offentlige aktør for at kunne gå med i et OPI-samarbejde, svarer han, at *virksomhederne ofte ikke orker at arbejde sammen med det offentlige, fordi det tager for lang tid, men en offentlige virksomhed har mere i spil, ikke fordi den er langsom, men et plejehjem arbejder med mennesker, [...] så er det måske ikke fire måneder, det tager, men det tager måske otte måneder. [...] Så derfor, af den grund også, tror jeg, det er vigtigt, at der er en tredje person, eller tredje institution, der er inde over.* Ud over indflydelsen på strategisk niveau fungerer konsulenter således også som 'hjelpeværktøjer' på praktisk niveau, hvor de tilsyneladende indvirker på reproduktionen af sektorernes forestillinger om hinanden.

Det sociale felts tilbøjelighed til at tildele konsulenter definitionsmagten, der *"burde betragtes som en af de største retoriske kræfter"* (Hahn 1998b, s. 72), afspejler en 'vilje til eksperter', der udgør en afgørende logik i det OPI-felt, som ifølge EBST's rapport er opstået i praksis, hvor virksomheder og offentlige organisationer selv har fundet sammen.

4. Intensivering af aftager-leverandørdiskursen

I blogstafetten og i optakten til den intensiverer en række overvejende private aktører de diskurser, der kategoriserer OPI sammen med offentlig-private samarbejdsformer, som indbefatter et aftager-leverandørforhold. Andre kræver dokumentation for efterfølgende offentligt indkøb. Heller ikke her italesætter aktørerne, at de laver brud med OPI-konstruktionen. Ved at beskrive kompleksiteten, selvmodsigelserne og paradokserne i disse aktørers interesse- og passionsdrevne forestillinger om samarbejdsformen, kan der dog afdækkes en række interesser i at skrive OPI ind i allerede eksisterende forestillinger om forholdet mellem offentlig og privat sektor.

I en indledende artikel til stafetten står, at *OPI-stafetten er sammen med Opi-guide.dk et led i professionaliseringen af OPI. Det, at fremtidens OPI projekter når frem til udbud og implementering og dermed kommer til at skabe værdi. [...] En af de store udfordringer ved OPI projekterne er ifølge en national projektleder at sørge for, at projekterne ikke blot lever deres eget liv*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

- og først bagefter implementeres. Professionalisering af OPI, og udbud som direkte udløber af de konkrete samarbejder, aktualiseres som del af den samme rationalitet. Det indikerer, at det sociale har en tilbøjelighed til – hvis vi tænker foucauldiansk kategorisystem – ikke at producere et system med en udbudsfri skuffe, som OPI ifølge lanceringen af samarbejdsformen hører til i. I stedet omkategoriseres OPI-konstruktionen til en kategori, hvor den søges tilpasset den udbudspligtige skuffe, som alle andre offentlig-private samarbejder tilhører. Omplaceringen betegnes professionalisering, hvilket giver anledning til refleksion i forhold til repræsentationssystemet, der betegner forholdet mellem kategorierne og det, de kaldes. Aner vi her konturerne af professionaliseret OPI som sammenfaldende med et innovativt aftager-leverandørforhold – og dermed af en overordnet disponering, der stadig kun disponerer til en traditionel rollefordeling mellem sektorerne?

En koncernchef fra en stor virksomhed skriver i blogstafetten, at *prækommercielle indkøb er et godt redskab til at øge OPI-samarbejder i Danmark. Ved prækommercielle indkøb er der tale om udvikling af et nyt produkt eller løsning med et køb for øje. Dermed er der på forhånd indbygget incitament, som har fokus på kommercialiseringen samtidig med, at der udvikles en brugbar løsning.* Samme aktør citeres på opiguide.dk, hvor han siger: *Den private virksomhed skal acceptere, at der ikke nødvendigvis bliver tale om et efterfølgende køb - og det sætter business casen under pres, fordi den normalt gerne skal være klar, inden vi som virksomhed investerer penge og ressourcer i et forløb.* Hans ytringer afspejler, at han hverken passer ind i en idealiseret historie om OPI eller helt kan forestille sig den nye samarbejdsforms placering i forhold til gamle leverandørroller. Det giver en mere nuanceret fortælling, der viser usikkerheden i de enkelte aktørers position. Præsuppositionen synes dog at være, at aftager-leverandørforholdet er at foretrække. Det følges op af en anden virksomhedsdirektør, der i sit blogindlæg skriver, at *hvis man vil have innovation skal man efterspørge innovation. I praksis betyder det øget brug af funktionsudbud og partnerskabsmodeller.* Endnu engang er der tale om forslag, der dækker over traditionelle aftager-leverandørforhold.

En tredje direktør fra en privat virksomhed skriver, at *intentionen, om at OPI-projekter er en investering og en udviklingsproces, er ikke gangbar for private virksomheder. En virksomhed kan ikke overleve på den gode idé. [...] Både politikere, regioner og kommuner skal være bevidste om, at der er behov for væsentligt mere end innovativ udvikling. Den allerbedste incitament, der kan komme fra offentlige myndigheder er deres egen købekraft gennem konkret efterspørgsel af velfærdsteknologiske løsninger.* Disse aktører synes at være

formidlere af en rationalitet om at bevare bestående relationer, selv om de samtidig ønsker en form for nytænkning.

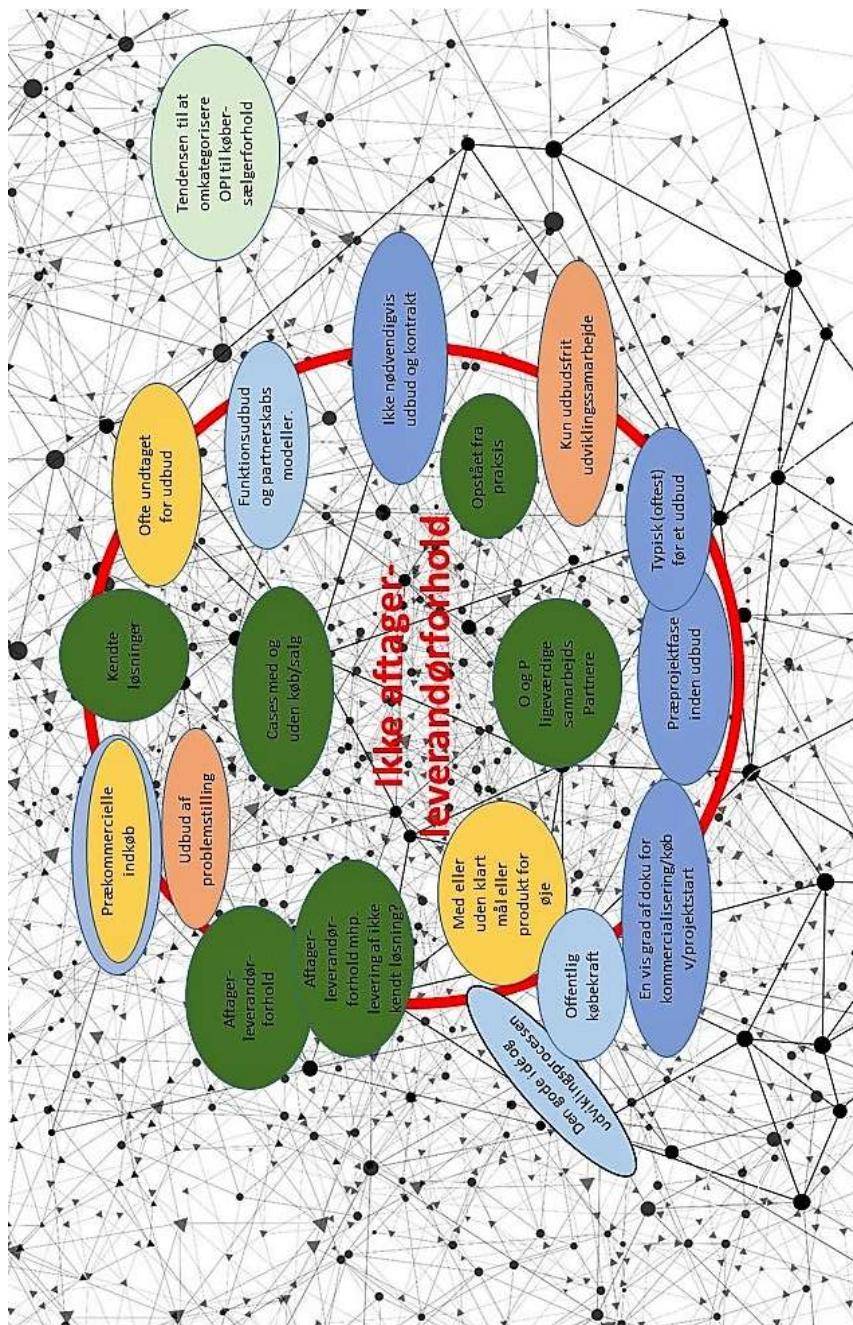
Deres ytringer minder om en form for counter conduct i forhold til den politiske velvilje for de ligeværdige samarbejder, men det er snarere selve OPI som et samarbejde 'uden penge involveret', der kan anskues som counter conduct til gamle etablerede logikker. Som gennemgået under OPIs institutionelle miljø i afsnit 1.2 har nogle forskere beskrevet offentlig-private udviklingssamarbejder som afledende snak, der gennem reformuleringer af privatiseringsterminologien – eller som her, gennem en reformulering af det offentlige som marked for virksomhederne – forsøger at fremme neoliberale og nykonservative ideologiske interesser, og ikke nødvendigvis vil indfri løfterne om udvikling, effektivisering og innovation (Miraftab 2004; Hodge & Greve 2010). Det sker ikke gennem bestemte aktørers bevidst formulerede målsætninger om, at 'nu skal OPI laves om til noget andet'. Med det debatterende niveau bliver det dog tydeligere, at der er dominerende aftager-leverandørlogikker på vej ind i den røde cirkel i figur 15.

Hvor private aktører på policyniveau overvejende taler om OPI som en samarbejdsfase inden et eventuelt udbud, skubbes disse diskurser nu længere ud i horisonten af samarbejdsformen. Netværket viser private aktørers forestillinger om OPI som tilnærmelser til køber-sælgerarrangementer kæmpe med en splittet offentlig forestilling om OPIs status ift. markedslogikken. Det illustrerer endvidere den gode idé og udviklingsprocessens kamp mod fordringen om offentlig købekraft. Anskuet fra et neoliberalistisk perspektiv, der efter 2. verdenskrig har gjort op med den klassiske liberalismes begrænsning af staten ud fra en forestilling om et naturligt domæne for markedet, og i stedet har ladet staten eksistere i et marked, som den forsøger at regulere, giver det mening, at private aktører aktualiserer de neoliberalistiske magtrelationer ved at forvente markedslogik af det offentlige.

Det dispositionelt foreskrivende niveau disponerer tilsyneladende ikke til en reel forestilling om OPI som en selvfulgelig løsningsmodel. Foreløbig synes samarbejdsformen til dels at fungere som en maskerade af forførende diskurser om ligeværdighed, der slører en markedsdrevet eksponering af den offentlige sektor mod markedet. Det, der er omfattet af diskretion, er selve

- Tendensen til at omkategorisere OPI til køber-sælgerforhold

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Figur 15. Diff. fra aftager-leverandørforhold policy- og debatterende niveau (DB 4)

Figuren viser, at OPI-feltet tilsyneladende disponeres på en måde, der undertrykker forestillinger om, hvordan private og offentlige aktører, der udvikler og innoverer i andre sammenhænge, kan sætte aftager-leverandør-forholdet på pause og lave udviklingsarbejde sammen.

5. *OPI som traditionel velfærdslogik, indgang til det offentlige, laboratorium, disciplinær ramme og evidens*

I de konkrete cases forholder aktørerne sig også til OPI. Den offentlige medarbejder i case 1 forklarer, at et OPI *er jo noget med at få det offentlige og det private til at få gavn af hinanden og få to plus to til at give fem i forhold til både danske virksomheder, og for at det også skal komme det offentlige til gavn på en eller anden måde. Og det gør det jo også. Når det går godt for dansk industri, så går det jo også godt for det offentlige. [...] Det er fordi, de betaler skat. Det er en ytring, der diskret og formentligt ubevidst formidler to rationaliteter. Den ene handler om, at det offentlige gennem OPI hjælper det private erhvervsliv. Den anden gør op med den logik, at fremtidens trusler fordrer effektivitetsforøgelse i offentlige ydelser, og aktualiserer i højere grad en velfærdsdiskurs, hvor pengene fra den private sektor finansierer den offentlige sektor.*

Da direktøren fra case 1 bliver spurgt til OPI som samarbejdsform, aktualiserer han en logik om adgang til det offentlige: *Det var fint. Altså, det kan jeg godt lide i Nordjylland. Der er kort fra tanke til handling. Og egentlig også involvering af andre støttepersoner inde på universitetet efterfølgende, har det opfyldt nogle kontakter til forskellige steder.*

Case 2's eksterne konsulent formidler nogle af idealerne inden for innovationssamarbejde i sin forklaring på, hvordan OPI adskiller sig fra andre offentlig-private samarbejder: *Det er svært at sige helt på forhånd, dels hvad man ender med, men også vejen derhen. Det skal man være indstillet på, at det er sådan en slags living lab, altså laboratorie, der undersøger et eller andet, der ikke ér undersøgt. Fordi hvis det var undersøgt og gennemført, så ville man bare gentage det. Men det ligger jo ligesom i ideen, at det her det er ikke gjort før helt på den måde der, så vi må eksperimentere os frem i det.*

Den offentlige projektleder fra case 2 siger, at OPI *er en ramme, og det er en mulighed for at stille nogle spørgsmål til en selv og til den potentielle projektpartner i forhold til at sige; 'Hvis vi skal lave det her projekt, så skal vi huske det, og så skal vi huske det. Og der er det her, det kan vi altså ikke*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

gøre, og det kan vi heller ikke gøre. Mén så kan vi gøre det og det og det'. Det kan godt bruges som en slags tjekliste måske, for eksempel. Så der ligger også noget sikkerhed i det og et redskab til at forventningsafstemme. Det er en italesættelse af en udbredt måde at gøre mangfoldigheden mere overskuelig på. Den viser, hvordan disciplinære teknikker formidler en form for magt, der udgør den sociale ordens forståelsesfremmede gitter (Foucault 1990c, s. 93). Det er den form for magt, der tilskynder og producerer (Deleuze 2006, s. 865), og som skaber rammer for individets og befolkningens rettigheder og udfoldelse, men som man bør reflektere over i forhold til, hvem den gør individet og befolkningen til.

Produktudviklingschefen fra casen siger om, hvad OPI er: *For mig har OPI jo. Det er i hvert fald sådan, jeg har fået, også fået det sat op, at det er jo et forsøg, en forsøgsperiode, som løber i en eller anden periode, og så går man ind og ligesom, ja, får evalueret på det. [...] Var man nu kommet og man stod og ville lave et nyt produkt nu og her, og man skulle bruge det, så kunne det selvfølgelig måske godt have været frustrerende, at der løber noget spildtid i det, som man jo selvfølgelig ikke ret gerne vil, når man laver et nyt produkt. For vores vedkommende har det egentligt lidt mere været; Jamen vi havde en del. Vi havde produktet, som vi står og vil i gang. Lige nu der har det været mere vigtigt for os ligesom at finde. At få evidensen af det.* Denne ytring formidler en temporal logik, der skelner mellem udvikling sammen med det offentlige, der vurderes som for tidskrævende, og afprøvning med henblik på evidens, hvor tiden ikke betyder så meget, fordi virksomheden allerede forhandler produktet, hvorpå det konkluderes, at OPI egner sig til at få evidens for eksisterende produkter.

I de små konkrete cases aktualiserer forestillingerne om OPI således en velfærdslogik, der står i modsætning til effektiviseringslogikken, samt forestillinger om OPI som skoleeksempel på innovation, som disciplinerende ramme, som netværksdannelse ind i det offentlige, og som en måde at få evidens for eksisterende produkter. Her viser opmærksomheden på det lokale og diskontinuerlige (Foucault 1980, s. 83), at der ikke umiddelbart findes sammenhænge, men at der findes en mangfoldighed af relationer og logikker. Det vil nogle af de efterfølgende diagnostiske beskrivelser kortlægge mønstre i. Foreløbig afspejles forestillingerne om OPI i de små cases i det enkle rhizom i figur 16.

På praktisk niveau synes OPI som indgang til det offentlige – på trods af modstridende opfattelser – at være den logik, der disciplinerer aktørerne mest. Denne logik aktualiseres ligeledes i en af rapporterne, hvor en virksomheds-

aktør citeres: *"Man må bruge de indgange, der ikke er"*. Der er dog på alle niveauer en udbredt diskretion vedrørende

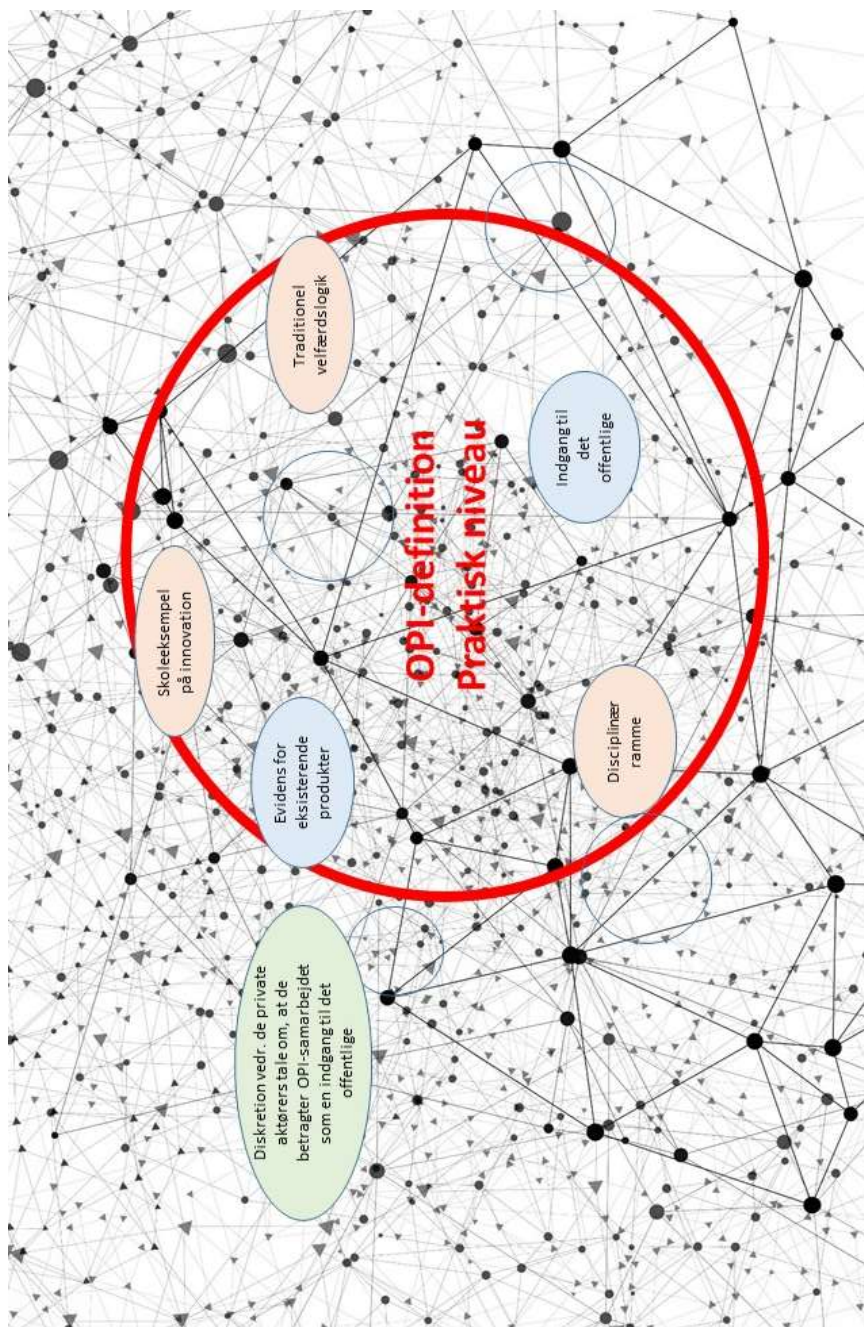
- De private aktørers tale om, at de betragter OPI-samarbejdet som en indgang til det offentlige

Den topiske vinkel på samarbejdet, som aktualiseres på praktisk niveau, afviger – med undtagelse af velfærdslogikken – ikke fra de logikker, der aktualiseres på andre niveauer. I praktiske samarbejder gør de forskellige aktørers forskellige topoi imidlertid divergerende opfattelser af samarbejdet meget konkrete. Det sker eksempelvis, når den offentlige aktør jagter living lab-knowhow, mens virksomhedsaktøren søger bekræftelse på eksisterende produkters kvaliteter. Her kan en sammentænkning af topisk og dispositionel teori anskueliggøre, hvordan tilsyneladende uoverensstemmende perspektiver ikke bare gør det svært at skabe sammenhæng i forestillingen om OPI. De divergerende perspektiver afspejler også dispositionelt forankrede tendenser i samfundet til at skabe teknologier, der på den ene side skaber forestillinger om fælles, kreative udviklingsarrangementer og på den anden side støtter en logik om at tilrettelægge det offentlige som platform for markedet.

6. *OPI som aktivering af det offentlige som kunde – markedsføring med afsæt i den nye kapitalismes krav om networking*

Direktøren fra case 1 er ikke alene om at forestille sig OPI som en indgang til det offentlige. I 2009-rapporten bliver *skabelse af netværk til både private og offentlige virksomheder* nævnt som en erhvervsmæssig værdi for de involverede private virksomheder. Dette 'fund' bliver reproduceret i rapporter fra 2010 til ERST/ØS, FTF og Region Midt. Fra 2011 nævnes kun virksomhedernes mulighed for skabelse af netværk ind i den offentlige sektor. Det sker første gang i rapporten fra ICPH, mens Væksthus og Vækstforum Sjælland i 2012 tegner en graf, hvor det at *skabe netværk og referencer i den offentlige sektor* udgør 48% af de adspurgte virksomheders motivation til at indgå i OPI. Rapporten nævner yderligere tre motivationsfaktorer, *adgang til brugerkendskab*, *adgang til test af prototyper* og *at få afdækket markeds potentialet*, der hver angives som motivation for højst 25% af virksomhederne. At skabelsen af netværk mellem private virksomheder glider ud af diskurserne betyder ikke, at der ikke findes OPI-projekter, hvor flere virksomheder deltager og skaber kontakter til hinanden. Det betyder, at logikken om at skaffe virksomheder ind i den offentlige sektor kommer til at stå stærkest som udtryksform i OPI-konstruktionen (jf. Deleuze 2006, s. 65).

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Figur 16. OPI-definition praktisk niveau (DB 5)

Produktudviklingschefen fra case 2 mener, at OPI kan være opstået som løsningsmodel, fordi hvis man er så *uheldig og ikke vinde udbuddet, men så har du egentligt ikke kontakt til kunden, som er det offentlige, i tre til fire år. Og det, det gør jo, at der bliver en kløft mellem. Der kan man sige, der. Om OPI er sat i gang for at minimere den kløft. Det ved jeg ikke. Men det kan jo i hvert fald. Det kan jo selvfølgelig være med til at gøre det. At man så stadigvæk har som virksomhed en mulighed for at, ja, for ligesom at komme ind og stadigvæk have fat i kunden, om man så må sige. Logikken om at anvende OPI til at få og opretholde kontakter i den offentlige sektor formidles således på både policy og praktisk niveau. Derudover har vi allerede blogstafettens megen tale om det offentliges købekraft som drivkraft for OPI. Denne logik udgør tilsyneladende en ureflekteret sandhed blandt ikke blot private virksomheder, men også blandt konsulenter, arbejdsmarkedets parter og overordnede offentlige instanser. Hvad der ligner en disponering til at skabe ligeværdige udviklingsnetværk, der måske nok har aftager-leverandør-forhold som langsigtet mål, synes i højere grad at skabe forestillinger om muligheder for kundedkontakt.*

De strategiske, debatterende og praktiske OPI-aktørers 'naturliggørelse' af OPI som et netværksskabende middel, der ikke behøver yderligere forklaringer, indeholder således stærke præsuppositioner. Den første underforståede sandhed i ytringerne om, at private virksomheder gennem OPI kan skabe kontakter ind i den offentlige sektor, er, at det ikke allerede sker. Flere rapporter er eksplicitte omkring årsagen til dette. Eksempelvis nævner KL Udbudsportal, at *udbudsregler kan sætte barriere for innovativ dialog med virksomhederne*, og Væksthus og Vækstforum Sjælland skriver, at *på anden- og tredjepladsen over største barrierer ligger uhensigtsmæssige udbudsregler og uigennemsigtige offentlige organisationer*. Denne præsupposition handler således om, at strikse konkurrencevilkår og sparsomt kendskab til det offentlige udgør en barriere for, at virksomhederne kan aktivere det offentlige som kunde. Præsuppositionen afspejler et socialt felt, hvori disponeringen til at påvirke det offentlige til at åbne op mod markedet er større end både disponeringen fra lovens lovligt-forbudt bedømmelse og fra tidligere forestillinger om den offentlige sektors traditionelle varetægelse af en demokratisk anvendelse af skattekrone og beskyttelse af borgerne mod markedet (Pedersen 2011).

Den anden underforståede sandhed består i en forestilling om det naturlige i, at OPI anvendes til netværksdannelse. De krav om at danne netværk og agere kreativt og fleksibelt, der ligger i den nye kapitalisme, disponerer tilsyneladende det sociale så kraftigt og diskret, at der ikke sættes spørgsmålstegn ved, at en samarbejdsform, hvis formål det er at skabe bedre

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

offentlige ydelser og økonomisk vækst for virksomhederne, anvendes til at skabe kontakt fra privat til offentlig sektor. Det fører til den tredje implicitte sandhed, der handler om netværksdannelse som en selvfølgelig kendsgerning. Inden for den gren af den nye kapitalisme, der kaldes kognitiv kapitalisme, betragtes netværk, alliancer og forbundethed som selve de produkter, der fører til værdiskabelse (Jensen & Prieur 2016). Det kan forklare tendensen til at forestille sig denne anvendelse af OPI som selvfølgelig. OPI synes således at udgøre et netværksdannende produkt i sig selv – et produkt, der på en selvfølgelig måde får det offentlige til at åbne sig mod markedet ved at private virksomheder trænger ind i offentlige institutionelle miljøer og skaber kontakter, hvori offentlige organisationer disponeres for og tilvænnenes til markedet.

Denne logik disponerer tilsyneladende også til en naturliggørelse af brugen af OPI som markedsføring af kommercielle produkter. Markedsføring er i den første rapport fra 2009 nævnt som en erhvervsmæssig værdi af OPI, hvilket reproduceres i forskellige former i de fem andre rapporter, der er skrevet af konsulentvirksomheder for andre aktører. I blogstafetten skriver formanden for KL, at OPI-samarbejde giver *virksomhederne en stor mulighed for bagefter at bruge deres erfaringer i deres markedsføring. Og det, synes jeg, er et godt kommunalt bidrag*. På praktisk niveau siger direktøren fra case 1, at *det, der var incitamentet til at vi gik i gang med det, det er faktisk en form for dokumentation, som vi kan bruge i vores markedsføring*.

De markedsbaserede logikker, der skaber forestillinger om brugen af OPI som markedsføringsredskab og som aktivering af det offentlige som kunde, krydses efter den næste beskrivelses kortlægning af det særlige blik på fremtiden, som aktualiseres i OPI-feltet, i et samlet diskursivt rhizom.

7. OPI som løsningsmodel for fremtidige demografiske og økonomiske trusler

Noget af det mest synligt sensationelle på OPI-arenaen findes på det, Foucault kaldte ”den spekulative diskurs’ niveau” (Foucault 2015, s. 145). Her flokkes diskurser om fremtidige demografiske, velfærdsmæssige og økonomiske trusler med diskurser om, hvordan truslerne bør imødegås, og hvilke potentialer der ligger i at imødegå dem. OPI bygger således på prognoser. Aktørerne synes imidlertid at være disponeret til at forestille sig disse fremtidsscenarier, som om de allerede er realiteter. Fremtiden konstrueres i den forståelse som et kommende sammensurium af hændelser, fænomener og objekter, som det er nødvendigt at regulere inden for det, Foucault kaldte en

kompleks ramme (jf. Foucault 2007a, s. 35). Mangfoldigheden i dette sammensurium gøres mere overskuelig ved at definere fremtiden som navngivne trusler. Endnu en gang kan der laves en analog til den måde, hvorpå Foucault opsummerede sin metode i *Viljen til viden*: ”Altså, vi vil analysere en bestemt type viden om kønnet” (ibid., s. 97). I forhold til OPI kunne man tilsvarende sige: ”Altså, vi vil analysere en bestemt type viden om det fremtidige og usikre” – en viden, der viser sig at have markedsgørelsen som sin egentlige substans.

OPI-rapporterne ønsker tydeligvis at informere om truslerne og de mulige løsninger, men der findes mere end den velafgrænsede konstatering af økonomiske og demografiske fremtidsbilleder og fornuftige løsningsforslag i diskurserne. De fremtidige trusler introduceres første gang i arkivet i det konsulentbaserede input til EBST og ØS i 2010: *Velfærdssamfundet, som vi kender det, er under pres. I fremtiden vil der være for få hænder til at yde den samme form for velfærdsservice som i dag. [...] for at møde den store udfordring er der brug for, at flere private virksomheder bliver engageret i udviklingen af nye velfærdsløsninger, og for at udvikle nye rammer for Offentlig Privat Innovation. Komplexiteten i opgaven må siges at kalde på et behov for radikalitet i OPI initiativer og strategisk nytænkning*. Der sker her et brud med 2009-rapportens fokus på nutidige problemer, idet andre konsulenter for den selv samme styrelse nu fokuserer på fremtidige demografiske udfordringer. Det er et fokus, der snart skal vise sig at blive en selvfølgelighed i OPI-feltet. Også forslaget om radikalitet er nyt, og vil gennem de konsulentbaserede rapporter udvikle sig til den kompliceringsdiskurs, som kortlægges senere.

Ligeledes i 2010 skriver en konsulentvirksomhed for FTF, at *udfordringen bliver at kunne imødekomme den stigende efterspørgsel efter velfærdsydelser pga. de flere ældre, samtidig med at de offentlige budgetter holdes under kontrol. [...] den økonomiske krise ser ud til at have nået bunden, men der er stadig udsigt til lavvækst og betydelig ledighed mange år frem. Behovet for at finde nye veje til vækst er derfor meget presserende*. Denne reproduktion af bestemte fremtidsscenarier går igen i næsten alle rapporter, hvor scenarierne tilpasses forskellige interesser – som her en medarbejderorganisations interesse i skabelsen af arbejdspladser. Scenarierne bygger ikke på de undersøgelser, som konsulentvirksomhederne laver for de respektive kunder, men præsenteres som fakta eller pålidelige prognoser. Fremtidsscenarier rammer imidlertid aldrig plet, men de initierer til handling. Anskuet i det perspektiv har den rationalitet, der disponerer til nye innovative samarbejder og til konsulentvirksomheders skabelse af behov for handling, ligheder med eksempelvis skræmmekampagners opstillinger af dystopier.

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Formanden for FTF skriver i forordet til rapporten, at *der er ingen nemme løsninger på vækstudfordringerne. Men en oplagt vej at gå er eksempelvis OPI. Det er et ret nyt begreb, som der endnu ikke foreligger megen viden om, men som FTF ser store potentialer i.* Det er et næsten klassisk eksempel på, hvordan overordnede dispositioner skaber tendenser i, hvilke fænomener det sociale både *kan forestille sig og forvente som potentielt realiserbart* (Raffnsøe et al. 2014a, s. 21). Her konstrueres denne forestilling i en sammenkobling mellem en præsupposition om, at vækst er ønskelig, og en tro på samudvikling som vejen frem. Det antyder en disponering fra kapitalismens akkumulationslogik og den nye kapitalismes netværks-rationalitet. En lignende logik aktualiseres af et forskningsfunderet analyseinstitut, der i analysen ifm. Danmarks formandskab for Nordisk ministerråd informerer om, at *den offentlige sektor i de nordiske lande står over for udfordringer i forhold til at løfte opgaver på velfærdsområdet. Der bliver flere og flere ældre og færre i den erhvervsaktive alder. Det skaber et behov for nye og bedre velfærds løsninger. [...] offentligt-privat samarbejde (OPS), herunder også OPI, kan være en del af løsningen [...]. Men OPS og OPI er ikke uden vanskeligheder og udfordringer, hvilket nødvendiggør viden og erfaringsopsamling på området.* Formuleringen rammer meget præcist det *disaster avoidance* narrativ (De Cock, Fitchett & Volkmann 2005, s. 45), som i første omgang satte retning på mit ph.d.-projekt.

Narrativet om viden og erfaringsopsamling om selve samarbejdsformen, tegner et mønster, der løber i fluorescerende linjer fra de konsulentbaserede rapporter til det fondsfinansierede OPI Lab-projekt, opiguide.dk og en række forslag om ekspertinstanser, der fremsættes i flere blogindlæg. Det indikerer en tendens til at tro på noget, som man ikke ved så meget om, men som man forestiller sig som realiserbart, hvis blot man får mere viden om det. Samtidig består den viden, man kan tilvejebringe om OPI, i de erfaringer der bliver gjort, alt imens diskurser om manglende viden er med til at definere feltet. Den (ny)kapitalistiske logik, der findes i denne vilje til at få OPI til at lykkes gennem mere viden om OPI, har præget forestillingen om offentlig-private samarbejder de sidste 30 år. Her har man forsøgt at drive gevinster ud af eksempelvis offentlig-private partnerskaber (OPP) ved at undersøge konkrete cases. OPP løber ofte over 20-30 år, og konklusionerne på evalueringerne af dem ligner enten FTF's betragtning om OPI: det er selv efter 30 års erfaringer svært at vurdere effekterne (Brogaard 2014, s. 95), eller også peger konklusionerne i forskellige retninger (Sørensen & Torfing 2011).

I 2012 benytter et væksthush og vækstforum vidensnarrativet til at konstruere OPI som middel i forhold til et mål om økonomisk vækst gennem virksomheders tilpasning, *så de matcher fremtidens krav og sikrer grundlaget*

for velfærd i vores samfund. [...] Der bliver stadig flere ældre og samtidig færre i den arbejdsdygtige alder. Behovet for nytænkning af tilgangen til effektivisering og besparelser er derfor stort, hvis efterspørgsel og udbud af offentlig service skal nå hinanden i fremtiden. Denne situation rummer et kæmpe markedspotentiale for virksomheder med fokus på velfærds-teknologiske løsninger.

Samme forskydning i narrativet ses hos Danske Regioner i 2013: *Udsigten til faldende eller stagnerende vækstrater, en demografisk udvikling med flere kronisk syge og ældre samt nye behandlingsmuligheder sætter økonomien i sundhedsvæsenet under pres. [...] Regionerne ønsker, at sygehuse, herunder sygehusbyggerier, udgør en ramme om at afprøve innovative løsninger og produkter, [...] og regionerne vil skabe bedre rammer for, at danske virksomheder kan afsætte deres produkter på et internationalt marked.* Her anvendes fremtidskonstruktionen til at skabe en forestilling om sammenhæng mellem et sundhedsvæsen under pres og virksomhedseksport. Det er ikke tydeligt, om denne sammenhæng skal forstås som et ønske om at yde erhvervsstøtte, få et større skattegrundlag eller noget helt tredje. Når der ses bort fra sådanne aktørbundne hensigter, fremstår dette og de foregående citater som en del af et mønster af ofte diskrete ytringer om vækst for virksomhederne, der væver sig ind i OPI-diskurserne. Det er netop den diskrete og gentagne karakter af disse ytringer, der giver dem en så fremtrædende plads i konstruktionen af OPI.

Alt i alt tegnes et billede af et strategisk niveau, hvor aktørerne først og fremmest ser videnopsamling om OPI og anvendelsen af OPI til at skabe økonomisk vækst som svar på, hvordan konstruktionen af to fremtidige trusler, som de alle betragter som givne, skal håndteres. Dette billede fortsætter i blogstafetten, hvor formanden for FTF skriver, at *den mængde af viden, nytænkning og opfinderkraft, der findes hos medarbejdere i både den private og den offentlige sektor, kunne smeltes sammen på tværs af de to sektorer i langt højere grad, end det sker i dag – til at skabe nye produkter og flere private job.*

Forestillingen om, at medarbejdere (anskuet som en generel subjektposition) kan drive nye løsninger frem, er historisk opstået. Rose (1999) har vist, at (med)arbejderes subjektivitet har været fokus for kapitalistiske lande som England og USA siden begyndelsen af 1900-tallet, og at forestillingen om nutidens medarbejdere er, at de besidder personlige kompetencer som motivation, engagement og kreativitet. FTF's syn på imødegåelse af de fremtidige trusler virker derfor ikke opsigtsvækkende. Den 'almindelige' medarbejder som driver for OPI vinder dog ikke udbredelse.

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

En direktør for en stor privat koncern skriver i et blogindlæg, at *svaret på den monumentale udfordring er at udvikle og drive bedre løsninger. Hvilket vil sige: Øget kvalitet, hurtigere diagnosticering, smartere arbejdsgange, mere sammenhængende patientforløb, øget digitalisering, mere udlægning i eget hjem osv. – og alt sammen helst for færre ressourcer. Og løsningerne skal udvikles bedre og hurtigere end nogensinde før. [...] Den virkelige innovation kommer imidlertid først, når man samarbejder på længere sigt [...]. Det er i selve driften på hospitalerne, at de virkelige innovative gevinster kan hentes. [...] Dette perspektiv er nyt på OPI-scenen. Det afspejler en interesse fra en virksomhed, der er specialiseret i at drive højteknologiske løsninger for kunderne i både udvikling og drift. Direktøren skriver ligeledes, at *det er vigtigt at huske på, at vi i Danmark ikke er de eneste, der rykker. Vi er i konkurrence med en lang række regioner og lande – og mange steder går udviklingen ekstremt hurtigt, så det er et kapløb, vi deltager i. Rationalet går således ikke blot ud på at dæmme op for truende farer, men også at udnytte farerne til at skabe globale vækstbetingelser for virksomhederne.**

Direktøren for Højteknologifonden reproducerer i sit blogindlæg det strategiske niveau forestilling om OPI som erhvervsudvikling. Han rykker dog ikke mulighedsbetingelserne ud i fremtiden: *Udgangspunktet er, at vi er et af de lande i verden, der har det højeste budget per indbygger i vores sundhedsvæsen. Både i form af menneskelige ressourcer og teknologi. Det giver oplagte muligheder for at skabe erhvervsmæssig udvikling. Den eneste, der taler om økonomi uden at aktualisere en økonomisk trussel, er en politiker fra Dansk Folkeparti. Han skriver, at vi skal være opmærksomme på, om vi kan få det samme eller mere for samme omkostninger, men at hvis der kommer flere behandlingskrævende danskere bl.a. som følge af, at vi gennemsnitligt bliver ældre, ja, så må og skal sundhedsvæsenet og eventuelle merudgifter til dette følge med.* Det er en reaktualisering af den demokratidiskurs, der frem til 1980'erne fik staten til at fremstå som garant for eksempelvis social lighed (Moos 2006). Demokratidiskursen må dog i talen om de fremtidige trusler vige pladsen for de mere markeds- og effektiviseringsfokuserede diskurser.

Når magten anskues som rationaliteternes genesis (Foucault 1978), tegnes her omridset af, hvordan disponerende kraftstrømme skyder deres pile ind i hver en sprække af aktørernes forestillinger. Det får dem til at opfatte både truslerne, gevinsterne og den (ny)kapitalistiske netværksskabte akkumulation, som trussel-gevinstforestillingerne kobles op på, som noget givet. Det er en afspejling af moderne magtrelationer, hvor der interverneres ift. begrebet, der her er blevet til en form for to sider af samme sag i sammenstillingen demografisk-økonomisk trussel. Der interverneres dog samtidig ift. aktørernes kreative og sociale kompetencer, hvilket indikerer en del af den logik, der

karakteriserer markedsdispositivet. I figur 32 vil det fremgå, hvordan dette dispositiv, i modsætning til de tre prototypiske dispositiver, på én gang intervenserer i ft. både begrebets og individets optimeringspotentialer.

Ved at betragte forskellene i de mange perspektiver på, hvordan fremtiden bør imødegås, og lade de forskellige hensigter krydse hinanden, træder der et mønster frem, hvori der anes en række fælles forestillinger. De handler om, at der skal handles i nutiden for at imødegå fremtidens demografiske og økonomiske trusler, og at indsatsen samtidig kan fremme virksomhedernes vækstmuligheder. Desuden ses en forestilling om, at italesættelse af fremtidige trusler og gevinster kan øge incitamentet til handling, idet truslerne og 'løsningsforslagene' konstrueres 'hen ad vejen' i det 6-årige forløb.

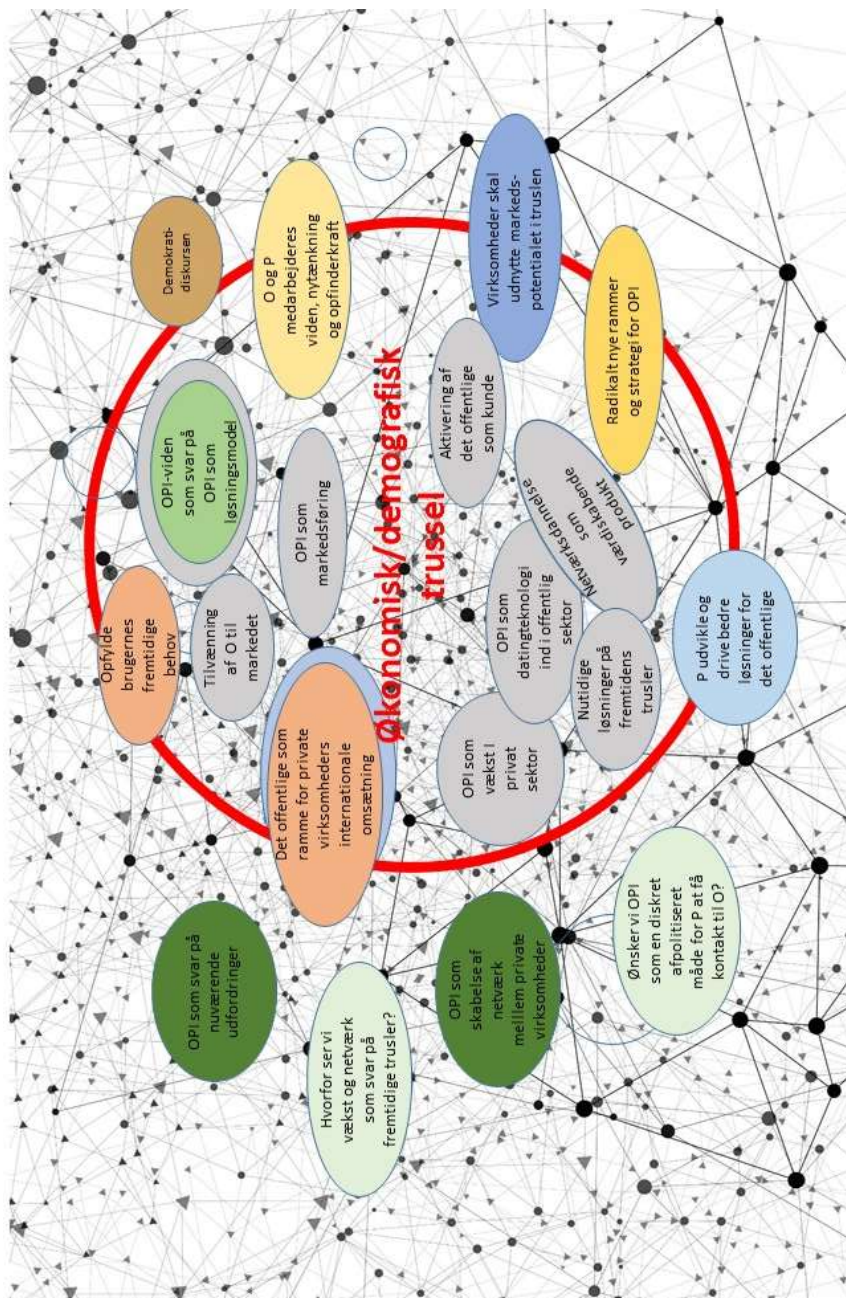
Disaster avoidance narrativet, mere viden om OPI til fremme af OPI-forestillingen samt bedre vækstbetingelser for virksomhederne-ideen, udvikles til hegemoniske diskurser, der udgrænser diskurserne om anvendelse af medarbejdernes viden og nytænkning. Fra og med 2010 synes alle dog at være enige om truslerne og OPI som svar på dem. Det diskursive rhizom i figur 17 illustrerer OPI som løsningsmodel for fremtidige demografiske og økonomiske trusler og som aktivering af det offentlige som kunde.

Løsningsforslagene har det til fælles, at de på den ene eller anden måde selvfølger det at bedrive udvikling i forsøget på at finde løsninger på fremtidige problemstillinger. Forestillingerne indgår i komplekse og ustabile spil, hvor diskurserne kan antage uendeligt mange former og stille sig i forskellige forhold til magten (Foucault 2015, s. 107). Svarene på truslerne kan derfor ligne væsensforskellige bud på en løsning, men de er snarere en del af den samme forsikringsrationalitet, der konstruerer verden ud fra statistikker og sandsynlighedsberegninger ved at projicere nutidens præmisser ud i fremtiden som prognose eller som allerede eksisterende realiteter. Med Agamben kan denne rationalitet imidlertid anskues som en bevarelse og udbredelse af bestående dominerende markedslogikker. Sammen med Foucaults påpegning af akkumulation som kapitalismens eneste logik, kan det forklare det umiddelbart besynderlige ved, at trusselsbilledet i OPI først og fremmest imødegås af logikker om aktivering af det offentlige som kunde og private virksomheders markedsføring og adgang til offentlige institutioner.

Figur 17 viser, at det, der er omfattet af diskretion, er:

- Hvorfor vækst og netværk ses som svaret på fremtidens trusler
- Om det er ønskeligt med OPI som en diskret afpolitiseret måde, hvorpå private aktører kan få adgang til det offentlige.

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Figur 17. Økonomisk/demografisk trussel som aktivering af det offentlige som kunde (DB 6-7)

Det hænger fint sammen med udgrænsningen af EBST's initierende tale om nuværende udfordringer, skabelse af netværk mellem private virksomheder og demokrati. Den bestemte type viden om det fremtidige og usikre, som er kortlagt her, synes således at være en viden, der får aktørerne til at tilpasse fremtiden til nutidige idealer om markedet og profitoptimerende networking.

8. *De tre bundlinjers genealogi*

I EBST's rapport fra 2009 anvendes udtrykket 'de tre bundlinjer' én gang om tredelingen af en velfærdsmæssig værdi. Den første bundlinje er *øget effektivitet i offentlige processer og ydelser*, den anden *bedre kvalitet i offentlige services til virksomheder og borgere*, og den tredje bundlinje består af *styrket demokrati, legitimitet og retssikkerhed i samfundet*. Rapporten uddyber, at den velfærdsmæssige værdi handler om øget livskvalitet og tilfredshed blandt borgerne, øget arbejdsglæde blandt medarbejdere, skabelse af en innovativ offentlig kultur og erfaring med fælles udviklingsprojekter.

Der nævnes desuden en erhvervsmæssig og innovativ værdi af OPI. Den erhvervsmæssige værdi består af konkret produktudvikling, salg og eksport, iværksætteri og vækst, forretningsudvikling, R&D (research og development), markedsføring, skabelse af netværk med andre private virksomheder og ind i den offentlige sektor, samt indsigt i brugerbehov og offentlige beslutningsprocesser. Rapporten sammenfatter, at den innovative værdi udgøres af videndeling på tværs af sektorerne og fokus på brugerbehov, og nævner senere, at der i undersøgte cases er udviklet nye produkter og løsninger.

I foråret 2010 sker der i en konsulentbaseret rapport for Region Midt en forskydning i betydningen af de tre bundlinjer. Demokratidiskursen forsvinder helt, mens formålet med OPI kommer til at handle om offentlig effektivitet, kvalitet eller og relevans for borgerne samt erhvervsmuligheder: *Det at kunne håndtere offentlig-privat innovationssamarbejde blive ikke mindre relevant i fremtiden [...] for at kunne lykkes med indførelsen af ny arbejdskrafts-besparende velfærdsteknologi i offentlige institutioner, at udvikle borgernære produkt- og serviceløsninger og at skabe innovative erhvervsmuligheder.*

Fra efteråret 2010 konstrueres og reproduceres de tre bundlinjer som en realitet bestående af en offentlig, en borgerrettet og en erhvervsmæssig bundlinje. I rapporten med input til EBST og ØS står: *Offentlig privat innovation synes at repræsentere et Columbusæg for det danske samfund. Et middel, der potentielt kan slå igennem på hele tre bundlinjer: Bedre velfærd for borgerne, lavere omkostninger for det offentlige og vækst- og eksport*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

muligheder for erhvervsvirksomheder. Rapporten uddyber, at det er kritisk, at de effekter, som projektet ønsker at opnå med de nye løsninger er tydeligt formuleret i henhold til de 3 bundlinjer. Med metaforen columbusæg, der er et billede på en enkel løsning på en tilsyneladende umulig opgave, er rapporten den eneste, der fremstiller de tre bundlinjer på en ikke værdifri måde. Metaforen skal vise sig tilsyneladende at være en formidling af en overordnet disponering til at forestille sig ting som kompliceret, så der kan inddrages eksperter til at løse det komplicerede.

I 2013 reproduceres de 'nyproducerede' bundlinjer i tre rapporter. ICPH skriver, at *et succesfuldt OPI-projekt skal tilrettelægges således, at alle parter får en værdi og gevinst. Ellers går det ikke. [...] For en kommune vil det for eksempel sige øget effektivitet, for borgerne vil det sige oplevet kvalitet, for en virksomhed vil det sige vækst.* Væksthus og Vækstforum Sjælland skriver, at *OPI tilgangen forventes at give værdi på tre forskellige bundlinjer: øge kvaliteten af offentlige velfærdsydelser, effektivisere offentlige organisationer, øge væksten hos private virksomheder.*

Danske Regioner informerer om, at *nye løsninger, der skabes i samarbejde med erhvervslivet, skal vurderes ud fra en tredobbelt bundlinje: Øget effektivitet, øget kvalitet for patienterne, grobund for erhvervsudvikling og vækst.* Også opiguide.dk, der lanceres i august 2013, reproducerer de tre bundlinjer. I en rubrik på forsiden af hjemmesiden står: *Ved at arbejde med OPI fastholdes fokus på at kunne skabe værdi på tre bundlinjer. Kvaliteten af de offentlige velfærdsydelser skal øges til glæde for den enkelte borger. Der skal ske en effektivisering af de offentlige organisationer, hvorved grundlaget for en fremtidssikret og bæredygtig organisation skabes. Endelig skal de private virksomheder opleve en øget vækst og økonomisk udbytte.* Den intensive diskurs om øget offentlig effektivitet forudsætter en forestilling om ineffektivitet. Det er en konstruktion af det offentlige, som markedsgørelsen som svar på fremtidige trusler er nem at applicere på – ingen sår tvivl om, hvorvidt der skal interveneres i det ineffektive.

Traditionelle aftager-leverandørforhold skaber effekt ved, at det offentlige køber noget af en privat aktør og anvender det for at dække et behov hos borgerne. De nyproducerede bundlinjer adskiller sig fra dette ved ikke kun at stræbe efter borgerrettet behovsdækning, men også søge øget effektivitet, kvalitet og økonomisk vækst. Spørgsmålet er, hvad der sker, når man anvender effektivitet og økonomi som pejlemærker for innovation. I det offentlige handler effektivitetsøgning ofte om politikker for anvendelse af ressourcer, forhandling af gode leverandøraftaler, indkøbsfællesskaber og ensretning af

udbud for varegrupper som eksempelvis papirartikler, kontormøbler og kopimaskiner, så der kan høstes stordriftsfordele.

Innovation handler om at tænke ting sammen på nye måder, som eksempelvis at sætte en motor ned i en kasse med fire hjul i stedet for at spænde en hest foran kassen med hjul. Den slags ideer kommer ikke altid, når de skal, og kan ikke altid tilpasses det offentliges forestillinger om effektivitet. At virksomheder kan få lov at vise det offentlige, at der findes eller kan udvikles (og ikke nødvendigvis innoveres) mere effektive løsninger og produkter, som kan øge deres salg og dermed deres vækst, harmonerer derimod med det offentliges forståelse af effektivisering. Det sociales tilbøjelighed til at trække tilbage mod aftager-leverandørforholdet passer således ind i en overordnet disponering til at skabe samarbejdsarrangementer uden for store risici for fejlslagne udviklingsforsøg.

Der synes i 2013 at være konstrueret en selvfølgelighed vedrørende bundlinjerne, som der nu informeres værdifrit om uden at nogen reflekterer over deres beskaffenhed. Men tingene er ikke holdt sammen af nødvendigheder (Foucault 1981), og bundlinjerne kunne lige så godt have været nogle andre. Eksempelvis kunne målet om øget kvalitet for borgerne være tænkt som opretholdelse af nuværende kvalitetsniveau for at imødegå forringelser, når *der bliver flere og flere ældre og færre i den erhvervsaktive alder*. At der informeres så tilsyneladende værdifrit i en økonomisk metafor om vækst, øget effektivitet og kvalitet indikerer tilstedeværelsen af overordnede logikker, der ligesom i de forrige beskrivelser strukturerer retningen af samfundets og samarbejdsaktørernes opmærksomhed hen mod kapitalismens uophørlige akkumulation.

I slutningen af den 6-årige periode begynder nogle aktører at evaluere på de tre bundlinjer, men ingen sætter spørgsmålstegn ved deres eksistens. KORA reproducerer i 2014 bundlinjerne i samme form som de andre rapporter, og konkluderer, at *det overordnet set især er tre former for resultater, der gør sig gældende blandt flertallet af OPI casene. Disse er ny viden, nye partnerskaber/projekter og ændring i arbejdskulturen*. I rapporten står også, at *der er ingen af de otte undersøgte samarbejder, hvor både den offentlige og private part har opnået de forventede resultater og effekter*.

I efteråret 2014 udtaler en offentlig topledende på denoffentlige.dk, at *man forventer, at det store gennembrud ligger lige om hjørnet. Et gennembrud, som skulle resultere i store effektiviseringer inden for sundhedsvæsenet, øget livskvalitet for borgere og patienter og vækst i de virksomheder, som deltager i OPI-samarbejder – altså de tre bundlinjer, men at der i høj grad mangler*

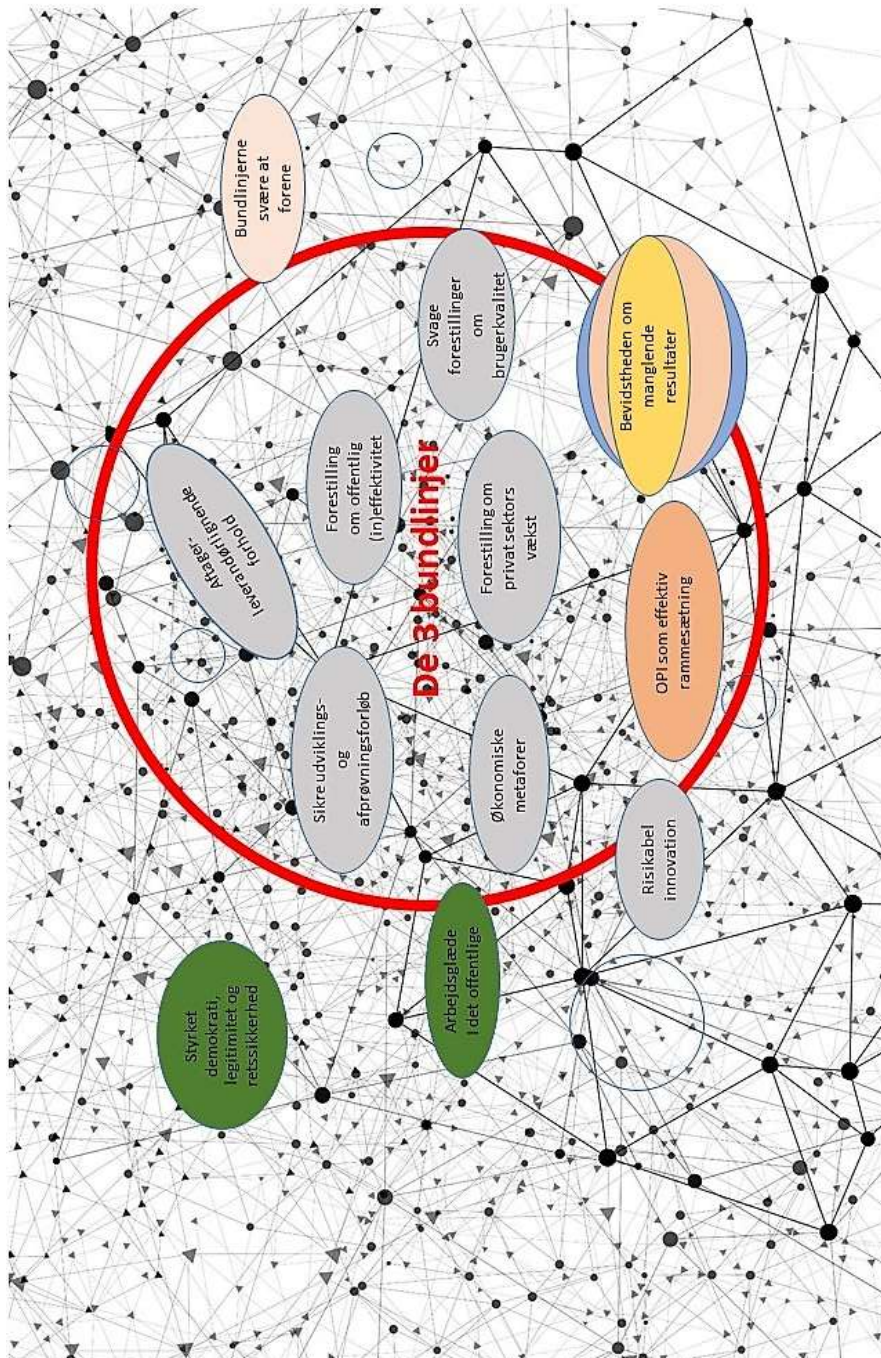
KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

viden om effekten af denne aktivitet (OPI) – det gælder både effekten på jobskabelsen og på innovationen. To måneder senere gentager repræsentanter for OPI Lab-projektet de tre bundlinjer på samme Internetbaserede medie, og det konkluderes herefter, at OPI er en effektiv rammesætning.

På praktisk niveau aktualiserer case 2's produktudviklingschef den økonomiske optimering som en fælles interesse: *de har jo selvfølgelig en interesse i at gøre plejehjemsbeboerne mere selvhjulpne. Der er vi igen inde på arbejdskraftbesparende. [...] Og det er jo egentligt også vores interesse, så langt hen ad vejen, så det selvfølgelig gerne skulle skabe et produkt, som vi kan løse opgaven med. Og så selvfølgelig skabe noget forretning med. Det er jo det i den sidste ende, at vi er sat i verden for. Men altså. Så på den måde synes jeg egentligt, at det hænger meget godt sammen og man trækker i samme retning. Fordi på den måde er det jo, bliver det jo en fælles interesse.*

Den eneste, der tvivler på bundlinjernes eksistensberettigelse, er den offentlige medarbejder i case 1, der faktisk ikke taler direkte om dem. Hun ser en udfordring i at få kørt de to sektors målsætninger sammen: *Den private, de har jo selvfølgelig det der med, at [...] når nu de skal udvikle, så er det også for, at der skal være noget profit i det. hvis der bliver udviklet i det offentlige regi, så er det mere for, at [...] tingene de skal ikke bliver dyrere, men de skal kunne mere og dække et større område og have et større potentiale og gøre folk selvhjulpne. [...] Der vil være en interessekonflikt.* Hun uddyber det med, at det er svært at forene, at den private virksomhed ikke udvikler for *filantropiens skyld*, mens det offentlige ønsker produkter, der er *individuel tilpasset*. Hun anvender dog fortsat et økonomisk funderet sprog, hvor det hun ser som modstridende målsætninger, overvejende handler om økonomisk optimering for begge sektorer.

De tre bundlinjer, der er blevet selvfølgeliggjort på blot fem-seks år, udgør et bud på, hvordan man forebygger fremtidige farer og opnår OPI-gevinster. Der konstrueres en pæn og net historie om samarbejdsformen, hvor kun en enkelt offentlig medarbejder stiller spørgsmål ved, at OPI skal favne alle tre bundlinjer. Til gengæld findes en mangfoldighed af mulige fortællinger i de forskellige diskurser om bundlinjerne. Ved at eksponere den mangfoldighed demaskeres den idealiserede fortælling om gevinsterne ved OPI. Den viser sig at være baseret på en falsk præmis om, at det sociale felt er et pænt lukket system, hvor problemerne løses og det gode – eller de store samfundsmæssige målsætninger – vinder. Som det fremgår af det diskursive rhizom i figur 18 på næste side skubbes forestillinger om stor innovationshøjde, demokrati, retssikkerhed, arbejdsglæde og manglende OPI-resultater ud i horisonten af OPI-feltet sammen med tvivlen på, at alle tre bundlinjer kan indfries.

Figur 18. De tre bundlinjer (DB 8)

8.2 OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSLOGIK Gennem FORESTILLINGER OM DUALISMER OG 'DET SVÆRE'

Dette afsnit kortlægger fastholdelsen af en implementeringslogik i OPI-feltet. Afsnittets første fire diagnostiske beskrivelser afdækker diskurser om OPI som en løsningsmodel, det er svært at realisere. Disse diskurser handler om manglende incitamenter, overvejelser over om der er gang i OPI og anvendelsen af eksempler, der slører den omstændighed, at potentialerne ved OPI endnu ikke er indfriet. Desuden aktualiseres en kompliceringsdiskurs. Alt dette retter aktørernes opmærksomhed hen mod, hvordan de skal få denne komplekse samarbejdsform til at lykkes, alt imens implementeringslogikkens meget synlige udtryk baner vejen for, at den private sektors logikker diskret kan snige sig ind i den offentlige sektor. Denne indtrængen er omgivet af en diskretion, der omfatter bl.a. skepsis mod OPI og tale om, at der i rapporternes caseanalyser forekommer store spring fra casenes resultater til konklusioner om store OPI-potentialer.

De sidste fire beskrivelser i afsnittet kortlægger de dualismer, der konstrueres mellem barrierer, drivkræfter og potentialer. Dualismerne udgør et konkret eksempel på diagrammernes manifestation. Først kortlægges barrierer-potentialedualismen, der er den mest udbredte dualisme i OPI-arkivet. Herefter beskrives, hvordan denne dualisme på praktisk niveau bliver langt mere pragmatisk i aktørernes bestræbelser på at få samarbejderne til at lykkes. Arkivet aktualiserer desuden en dualisme mellem OPI og den lovgivning, der regulerer feltet, et modsætningspar, der er langt mindre udtalt end forventet. Endelig undersøges en drivkraft-barriere dualisme, der heller ikke fremstår tydeligt.

Faktisk vider kortlægningen, at drivkræfter ikke udgør en egentlig modstilling til barrierer. Tværtimod præsenteres overvindelse af barrierer som en drivkraft. Desuden er det snarere drivkræfternes implicitte forudsættelser, der udgør modpolen til dem, eksempelvis uklare mål og manglende tillid og videndeling. Ofte glider talen om drivkræfter over i en tale om barrierer, mens nogle drivkræfter, der er baseret på markedslogikker, snarere danner en modsætning til selve OPI-konstruktionen. Det resulterer i dualismerne 'drivkræfter kontra manglende reelle drivkræfter' og 'markedsbaserede drivkræfter kontra OPI'. Truslerne, der blev kortlagt i den diagnostiske beskrivelser 'OPI som løsningsmodel for fremtidige demografiske og økonomiske trusler' udgør en modsætning til potentialerne, som ikke udfoldes yderligere, men medtages i det næste diskursive rhizom.

9. *Manglende incitamenter – aktualisering af en markedsdrivende kraft*

På strategisk og debatterende niveau forsøger forskellige diskurser at ændre karakteren af OPI ud fra en konstruktion af manglende incitament til at indgå i den nye samarbejdsform. 2009-rapporten konkluderer, at manglende sikring af leverance for begge parter er den ottende største af i alt 21 barrierer, der er identificeret i en undersøgelse af konkrete OPI-cases. Barrieren reproduceres som en kort information i to andre rapporter, der er udarbejdet af konsulentvirksomheder for offentlige instanser, og i blogstafetten spørger direktøren for en stor koncern retorisk: *Når udkommet af et samarbejde er udvikling, hvad er så det umiddelbare incitament for at afsætte tid og ressourcer til projektet, når der nu ikke er tale om et klassisk køb? Måske er projekter af den karakter i sig selv gode og udviklende for de deltagende medarbejdere, men projekter for projekters skyld er ikke forretningsdrivende for den private virksomhed.*

I den diagnostiske beskrivelse 'Parentes om aftager-leverandørforholdet?' blev bloggere fra den private sektor citeret for, at nye intelligente offentlige indkøb, prækommercielle indkøb, funktionsudbud og partnerskabsmodeller, der alle omfatter salg til det offentlige, kan fremme OPI. Sammen med beskrivelsen af OPI som markedsføring og rapporternes konstatering af manglende incitament ses konturerne af en logik, der anvender incitamentstankegangen til at fremme markedsføring og salg til det offentlige. At der i den første OPI-rapport er overvejelser vedrørende manglende incitamenter, samtidig med, at direktøren for EBST i forordet anfører, at rapporten er skrevet med afsæt i en ny tendens til at lave OPI-samarbejder i praksis, viser dog et paradoks i denne logik.

Alligevel synes det at lykkes især konsulenter og private aktører at konstruere en tilskyndelse til OPI, der ud fra en forestilling om, at der skal tilføres nye aftager-leverandørbaserede incitamenter til samarbejdsformen, tjener overordnede disponeringer til bevarelse af markedsfunderede mekanismer. Det er en logik, der forstærker den overordnede strategi (uden egentlige arkitekter), som får håndteringen af det fremtidige og usikre, der er indbygget i samarbejdsformens prognoser, til ikke at undslippe markedslogikkernes greb. Foucault (2015) fokuserede på de måder, hvorpå man ikke siger tingene. Måden, hvorpå man ikke siger, at man ikke går ind på samarbejdsformens præmisser, er at tale om manglende incitamenter, selv om de incitamenter, man efterspørger, ikke kan indeholdes i OPI, foreslår aftager-leverandørforhold, som om de ikke står i modsætning til OPI, eller simpelthen bruger

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

OPI til markedsføring, indhentning af evidens for eksisterende produkter eller som vej ind i den offentlige sektor. Markedsgørelsen er tilsyneladende gledet over i så faste konstellationer i en mere og mere institutionaliseret form, at man ikke undrer sig over disse anvendelser af OPI.

10. Den implementerende funktion af overvejelser over, om der er 'gang i OPI'

Da direktøren for EBST indleder forordet til den ældste rapport i afhandlingens arkiv med at henvise til OPI som en ny tendens i praksis, der *rummer store potentialer, men som hidtidigt har været belyst i ringe grad*, hvorfor EBST har fået en konsulentvirksomhed til at gennemføre en analyse af potentialer og barrierer for offentlig-privat innovationssamarbejde, rammer han tilsyneladende ned i en tilbøjelighed i det sociale til at forestille sig barrierefyldte kampe på vejen mod vigtige gevinster. Da det senere i rapporten konstateres, at *OPI-samarbejdsformen ikke er et almindeligt udbredt fænomen i hverken Danmark eller udlandet*, er kursen på de følgende års barriere-potentialefokus sat. Nu skal man have gang i noget svært, som der endnu ikke er gang i.

Intentionerne om at opnå målsætninger for både borgere og økonomi er uden tvivl gode. Gennem sideshadowing demaskeres imidlertid en maskerade af forestillede sandheder om OPIs potentialer og hvordan de realiseres, idealiserede fortællinger om nye måder at tænke og samarbejde på, og – som det fremgår af senere beskrivelser – dramaer med helte og skurke (eller mere og mindre kompetente aktører), hvor barriererne blot ikke er overvundet endnu.

Med en præsupposition om, at implementering af OPI er barrierefyldt men vigtig, behøver strategiske og debatterende aktører efter 2009-rapporten ikke forholde sig til, om OPI bør implementeres, men blot til hvordan der kommer gang i OPI. Ved at informere om, hvad der skal til for at få samarbejdsformen til at lykkes, eller hvad der hindrer den i at lykkes, undertrykkes eventuelle diskurser om samarbejdsformens eksistensberettigelse.

Konsulentvirksomheden, der introducerer OPI på vegne af FTF skriver, at *hvorvidt det positive potentiale realiseres i praksis, afhænger af en lang række faktorer; det kan for eksempel være finansiering, god projektledelse, viden om juridiske rammevilkår, understøttende organisatoriske strukturer samt et godt og konstruktivt samarbejde mellem de involverede parter*. Her aktualiseres en rationalitet om, at meget overordnede rammer fremmer muligheden for at 'få

gang i' en ny løsningsmodel. Et andet eksempel ses i rapporten til EBST og ØS, der formidler en logik om, at *en særlig gruppe af udviklingsvirksomheder* kan fremme OPI, mens en blogger fra en arbejdsgiverorganisation skriver, at *det kræver mod fra det offentlige. Mod på at åbne op for et stærkere og bedre samarbejde*. Forestillingerne om, hvordan der kommer 'gang i OPI', er tilsyneladende meget generelle og abstrakte.

Da OPI Lab og denoffentlige.dk i efteråret 2013 sætter blogstafetten i gang, er det for at vise, at *OPI er en af de helt centrale modeller for løsning af de udfordringer, der er inden for velfærdsområdet*. Ved afslutningen af stafetten i slutningen af 2014 informeres der i en artikel på denoffentlige.dk om, at *flere eksperter fortæller, at de senere år har været vanskelige, men dog har lagt grunden til ny tænkning i samarbejdet mellem den offentlige sektor og erhvervslivet. Offentlig-privat innovation har anvist nye veje til samarbejde med fokus på værdier og resultater, men utålmodigheden med at skabe konkrete resultater presser sig på*. I 2010 konstaterede konsulenter for Region Midt, at *en række erfaringer, bl.a. fra projekter under EBST, viser, at der ved OPI samarbejder kan skabes nye produkter, der både har høj markeds-mæssig træfsikkerhed og samtidig løser væsentlige udfordringer i den offentlige sektor*. Der findes således stridende tilbøjeligheder i det sociale, der tilsyneladende ansporer aktørerne til både at se indfrielse og manglende indfrielse af potentialerne i OPI. Den spændende fortælling om, hvordan OPI-feltets kamp for at opnå store samfundsmæssige gevinster kan vindes, har imidlertid én dominerende funktion. Den undertrykker diskurser om, hvorvidt man overhovedet skal anvende OPI i forsøget på at vinde kampen.

11. Forholdet til de gode eksempler

Otte rapporter og ni blogindlæg bruger eksempler ved at inddrage konkrete OPI-cases. Det virker umiddelbart som en naturlig ting, da casene er afsæt for rapporternes analyse eller fungerer illustrativt i blogindlæggene. Allerede i den græske antik betragtede Aristoteles da også eksemplet som et virkningsfuldt bevismiddel, der som retorikkens svar på dialektikkens induktion virker ved at sandsynliggøre den påstand, man vil bevise (Aristoteles 1996). To et halvt årtusind senere introducerede Perelman (2005) tre forskellige argumentative funktioner, som et eksempel kan antage: argumentation ved eksempel, ved illustration og ved model/antimodel (ibid., s. 147). Argumentation ved eksempel er en induktiv fremgangsmåde, hvor eksemplet anvendes som afsæt for at etablere en mere abstrakt regel. Der er et spring fra eksemplet, som udgør præmissen, til konklusionen, så konklusionen bliver mere vidtrækkende, end der er dækning for i eksemplet/præmissen, men

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

stadig kun indeholder det, som eksemplet/præmissen har sandsynliggjort. Argumentation ved illustration er en deduktiv fremgangsmåde, hvor eksemplet skal underbygge en allerede etableret regel. Her indeholder konklusionen kun information, som også er indeholdt i præmissen/eksemplet. Den tredje funktion, model/antimodel anvendes, når man ønsker at opfordre til eller advare mod at efterligne det eksemplificerede (ibid.).

Næsten alle cases i rapporter og blogs præsenteres som vellykkede projekter. Dog har den seneste rapport fra 2014 på forhånd forsøgt at inddrage 50% vellykkede og 50% mindre vellykkede cases. De fleste af arkivets eksempler har således funktion af model i Perelmans betydning. I rapporten fra 2014 står, at *det er centralt at påpege, at der både i denne og andre rapporter om OPI i vid udstrækning er tale om best practice eksempler*. Samme rapport, konstaterer, at *evalueringen viser, at det i praksis er vanskeligt at lave et meget skarpt skel mellem det, der i udgangspunktet er valgt som eksempler på mere og mindre vellykkede OPI cases. Der er snarere tale om blandede erfaringer på tværs af de otte cases*. I rapporten til EBST ifm. Danmarks formandskab for Nordisk Ministerråd står, at *det skal understreges, at denne undersøgelse kun medtager positive eksempler på OPI-cases, hvorfor de positive effekter af OPI står særligt stærkt i rapporten. Fremtidige arbejder inden for området bør adressere bagsiderne af OPI og inkludere eksempler på fejlslagne OPI-projekter, for måske at give et mere omfattende billede af for og imod inden for OPI*. Rapportens identificering af barrierer er imidlertid overvejende en reaktualisering af de barrierer, der er identificeret i de foregående års rapporter.

Det interessante i forhold til casene – eller eksemplerne – i rapporter og blog-indlæg er, hvilke fælles rationaliteter anvendelsen af dem formidler. Det kortlægges i det følgende ved at vise, hvordan et par af rapporternes brug af cases som argumentation ved eksempel eller argumentation ved illustration formidler overordnede logikker, og ved at kortlægge, hvilke logikker der ofte diskret formidles i det, der skrives lige før eller efter de gode eksempler i blogindlæggenes cases.

Formålet med den første rapport fra 2009 er *at foretage en dybtgående caseundersøgelse af, hvordan OPI-samarbejder organiseres og forløber, herunder at kortlægge barrierer og rammebetingelser for succesfulde samarbejder og vise eksempler på best practice*. Det er tilsyneladende en overvejende induktiv tilgang med argumentation ved eksempel. Rapporten aktualiserer dog allerede inden caseundersøgelsen en rationalitet om, at barrierer er en selvfølgelig del af OPI-konstruktionen. Det tyder på et socialt felt, der ikke kan forestille sig en ny samarbejdsform uden netop barrierer, og

således en disponering til at tænke i problemer. Konsulentvirksomheden, der udarbejder rapporten for EBST, fandt via kontakt til offentlige organisationer frem til, at *OPI-samarbejdsformen ikke er et almindeligt udbredt fænomen [...]. Det var således ganske vanskeligt at finde frem til relevante cases.*

Konklusionen på caseundersøgelsen er, at der *på tværs af casene er skabt værdi for både borgere, offentlige organisationer og offentligt ansatte [...]* samt *erhvervsmæssig værdi*. Rapporten konkluderer samtidig, at *størstedelen af casene er dog netop afsluttede, og det er derfor vanskeligt at bestemme den direkte erhvervsmæssige effekt af samarbejdet*. Det er derfor uklart, om der er tale om argumentation ved eksempel. Anvendelsen af casene, som det ikke har været muligt at konkludere entydigt på, aktualiserer nemlig en overordnet disponering af opmærksomheden hen mod det strabadserende, men lønsomme. I det perspektiv virker casene som argumentation ved illustration med henblik på at sandsynliggøre en konklusion om, at der bør kæmpes for OPI. Denne anvendelse, hvor argumentation ved illustration maskeres som analyse af praktiske samarbejder, gør det samtidig svært at argumentere mod rapportens konklusioner.

Godt fem år senere anføres det lige inden eksemplerne i rapporten fra et nationalt analyseinstitut, at *innovation og ikke mindst implementering af innovation tager tid. Det kan derfor være vanskeligt at vurdere de endelige effekter af OPI-projekterne på nuværende tidspunkt, men der tegner sig i flere af de undersøgte cases et billede af et potentiale for opnåelse af mere langsigtede effekter for både den offentlige og private sektor*. Denne rapport har en åbenlys deduktiv tilgang til casene, som den behandler som argumentation ved illustration, idet den har udviklet en programteori, der beskriver en virkningskæde, som casene bliver evalueret op imod.

Uafhængigt af, om der benyttes en deduktiv eller – tilsyneladende – induktiv tilgang til casene, synes der at være enten et gab mellem indholdet i konklusionen og det *potentiale*, casene kan illustrere, eller et stort spring fra casene som præmis til konklusionerne om store velfærdsmæssige og økonomiske gevinster.

I blogstafetten anvendes cases som eksempel ved illustration for at underbygge bloggernes budskaber, og som eksempel ved model. De ytringer, der står lige før eller efter case-eksemplerne, afspejler ofte hvilke logikker bloggene aktualiserer med deres brug af cases. Den socialdemokratiske økonomi- og indenrigsminister skriver lige efter præsentation af en case, hvor der er udviklet helt nye teknologiske løsninger: *De såkaldte "sansestuer" på Nordsjællands Hospital er ikke noget, jeg har opdigtet. De findes, og de er i*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

øjeblikket ved at blive afprøvet og er et eksempel på OPI. Det er en næsten idealiseret anvendelse af eksempel ved model, og den eneste ytring i arkivet, hvor en case ikke tjener andet formål end at virke som et godt eksempel på OPI. I et andet blogindlæg nævner en ligeledes socialdemokratisk finansminister efter at have givet eksempler vedrørende loftlift og vasketoiletter: *jeg vil ikke være med til at udbrede noget uden at have et præcist billede af hvilke gevinster, det har for borgernes hverdag og for økonomien – og ikke mindst hvad borgerne synes om det.* Her er ligeledes tale om eksempel ved model. Loftliftene og vasketoiletterne er ikke radikal innovation, men udgør KL's strategiske satsning på at indføre allerede afprøvet teknologi i kommunerne. Eksemplet udgør derfor endnu et forsøg på at omkategorisere OPI – her til implementering i stedet for innovation.

Direktøren for DI skriver efter et eksempel, hvor en privat virksomhed fremhæves for at have udviklet digitale tavler til et sygehus: *OPI er dog ikke en magisk remse, som skaber innovation i den offentlige sektor med et trylleslag. Der er plads til forbedring i OPI-arbejdet i Danmark. Succesfulde OPI-projekter er hårdt arbejde. Vi skal blive bedre til at dokumentere erfaringerne fra de enkelte OPI-projekter. Og vi skal blive bedre til at koordinere innovationsprojekter på tværs af landet.* Her er eksemplet anvendt som model, hvor det fremhæver den private aktørs rolle og fungerer som en undtagelse fra dårligt koordinerede OPI-indsatser. Dansk Erhverv skriver efter eksempler på udvikling af intelligent pacemaker, sundhedsapp og effektiviseret brug af kørestole og rollatorer: *Det er alle sammen gode eksempler, men vi har brug for mange flere. Skal vi styrke OPI, er vi nødt til at tænke smartere og mere ambitiøst. Først og fremmest indebærer det, at vi ikke har vores viden og erfaringer spredt for alle vinde, men samlet få steder. [...] Herudover er det nødvendigt at vi løfter ambitionsniveau for offentlig-privat innovation. Skal vi for alvor indfri det store potentiale, som OPI rummer, er mindre pilot- eller udviklingsprojekter her og der ikke vejen frem.* Der er en antydning af antimodel i denne brug af eksempler. De vellykkede cases kommer til at stå som små succeser, der ikke batter i det store billede. Denne anvendelse af eksempler synes at fungere som mediator for en rationalitet om endnu mere indflydelse fra markedet gennem store OPI-projekter.

FOA følger op med eksempler på selvskyllende toilet, programmerbar spisearm, operationsrobot og løftekran, hvorefter også fagforeningen konstaterer: *vi kan komme meget længere af den vej. Men ... der er et par men'er. Udvikling af velfærdsteknologi kræver et solidt afsæt i brugernes og de ansattes erfaringer. Private virksomheder, der inddrages i udvikling af løsninger kan komme med nye bud på for længst identificerede problemer,*

som det har været svært at få slået hul på, men "de tekniske nørdere" må ikke få overtaget på bekostning af brugernes og de ansattes viden og behov. Her er casene brugt som eksempel ved illustration for at vise afsættet i offentligt ansattes viden om problemområder.

Dansk Erhvervs og FOA's forhold til eksemplerne signalerer uenighed, men de er begge allerede inden for det sande, inden for tidens rationalitet (Foucault 2000, s. 25), hvor selve udviklingstendenserne ikke problematiseres. Og dog. Formanden for FOA kalder sit blogindlæg *Vi har ja-hatten på og den sunde fornuft med*. Hans velvillighed over for OPI kan afspejle hans magtposition, hvor han ikke kan tillade sig at tage eksplicit afstand fra den eksponerede OPI-konstruktion, men med *den sunde fornuft* signalerer en skepsis, hvor han faktisk åbner en plads til selv at kunne forholde sig til den ellers ikke problematiserede implementeringsdebat. Det er et af de eneste steder i arkivet, hvor en aktør nærmer sig noget, der ligner selvformation. Han holder sig dog overvejende til de gængse OPI-diskurser, så hans og Dansk Erhvervs indlæg især kæmper om, hvorvidt fokus skal ligge på store erhvervsdrevne projekter eller mindre projekter drevet af offentlige medarbejdere. Når disse aktørbundne holdninger fjernes, anes en dispositionel tilbøjelighed til at opfatte kontinuerlig udvikling som en selvfølgelighed.

Den tilbøjelighed ses også i andre blogs, hvor den aktualiseres sammen med en logik om, at det offentlige bør gøre mere for at facilitere udvikling i den private sektor. Inden et illustrativt eksempel på et OPI-projekt, hvor virksomheden har udviklet en telemedicinsk infrastruktur, skriver en blogger fra en privat virksomhed, at man kan *overveje om der overhovedet er plads til innovation i det offentlige system*. En anden blogger fra en privat virksomhed anvender ligeledes et eksempel ved illustration, hvor virksomheden har haft et 20-årigt *forpligtende* samarbejde med et nordisk hospital, hvilket han anvender som afsæt for at argumentere for, at de offentlig-private samarbejder skal ind i driften af sygehusene. De to sidste anvendelser af eksempler er en tydelig aktualisering af en markedsgørelseslogik, hvor den slags krav til og mistænkliggørelse af det offentlige, som de to private bloggere italesætter, naturliggøres i det sociale felt.

Tilsammen aktualiserer rapporternes anvendelse af cases umiddelbart et billede af OPIs potentialer. Når de meget synlige lag skrælles væk fra beskrivelserne af de overvejende vellykkede cases, fremtræder imidlertid et paradoks i en diskurs, der dels italesætter casene som mindre vellykkede, og samtidig fastholder, at casene illustrerer OPIs potentialer. Blogindlæggenes brug af cases støtter overvejende markedsgørelses- og effektiviseringslogikker. Tilsammen afspejler caseanvendelsen dermed ikke en samling

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

positive OPI-erfaringer, men en aktualisering af et socialt felt, der påvirkes til at forestille sig en uløselig sammenhæng mellem konstant udvikling, effektivisering og indfrielse af markedspotentialer, som vejen til at sikre fremtiden.

12. *Kompliceringsdiskursen*

På tværs af de konsulentbaserede rapporter og opiguide.dk dannes et mønster, som udmøntes i en kompliceringsdiskurs, der bl.a. næres af et fokus på barrierer, indviklede modeller og komplekse faseopdelinger. Kompliceringen begynder i den første rapport fra 2009, hvor OPI, der ifølge rapportens opdragsgiver er opstået i praksis, disseskeres i dele som barrierer, motivation, forskellige værdiområder osv. Året efter beskriver konsulentvirksomheden, der giver input til *EBST's og ØS' strategiske overvejelser om, hvordan OPI kan stimuleres og tilrettelægges i Danmark, OPI DNA 'et ud fra, hvad der er kritisk i forskellige faser af samarbejdsprocessen*. Der informeres tilsyneladende værdifrit om, at *for at træffe beslutning om at sætte et OPI projekt i gang kræves en række kritiske aktører og roller: Initiativbærer: Offentlig, privat eller idealistisk, Problemejer: Typisk offentlige forvaltningschefer (eller kommunaldirektør), Gatekeeper: Institutions- eller afdelingsledere med adgang til institution, medarbejdere og beboere*. Et andet eksempel fra rapporten lyder: *Det er kritisk, at den indledende scoping tilvejebringer en grundning problemfokusering og det er kritisk for mulige effekter, at der stilles krav til tydelig sammenhæng mellem initiering, udvikling, gennemførelse og mulig implementering*. Ordet kritisk forekommer 31 gange i dokumentet og udgør dermed et topisk ord.

I forhold til de tre bundlinjer, som rapporten nævner, da den informerer om, at *offentlig private velfærdsinnovationsprojekter er komplekse*, står der at *en frigjort problemforståelse og problemundersøgelse kan identificere muligheder på forskellige niveauer (produkt, service & system), hvilket kan medvirke til at løfte løsningsudviklingen til et niveau, hvor der reelt er mulighed for at skabe effekter i et omfang, der står mål med de meget store velfærdsudfordringer*. [...] *Projekternes hovedfaser afhænger af tre nøglekompetencer og tilhørende metoder: Reframing, eksplorativ behovsundersøgelse og service design*.

Konsulenterne forklarer indledningsvist, at de er personligt engagerede i OPI. Formålet med kortlægningen af kompliceringsdiskursen er dog hverken at fortolke denne ytring eller at komme med moralske domme over, at rapporten måske forsøger at fremme konsulentvirksomhedens forretningsinteresser.

Ærindet er at gå bagom de aktør- og stedsbundne hensigter, hvor kompliceringsdiskursen er med til at tegne en kontur af, at mangfoldigheden med det aktuelle aktualisering i et uendeligt antal dimensioner (Deleuze & Guattari 2004, s. 7) disponerer til mere end blot forsøg på at skabe overskuelighed gennem information, OPI-værktøjer og caseanalyser. Kompliceringsdiskursen kan anskues som en aktualisering af, at det sociale har konstrueret en tendens til det komplicerede, hvori der skabes mulige (konsulent)positioner, som kan holde feltet i gang med at 'afkomplicere', alt imens den private sektor gør sit indtog i de offentlige institutioner.

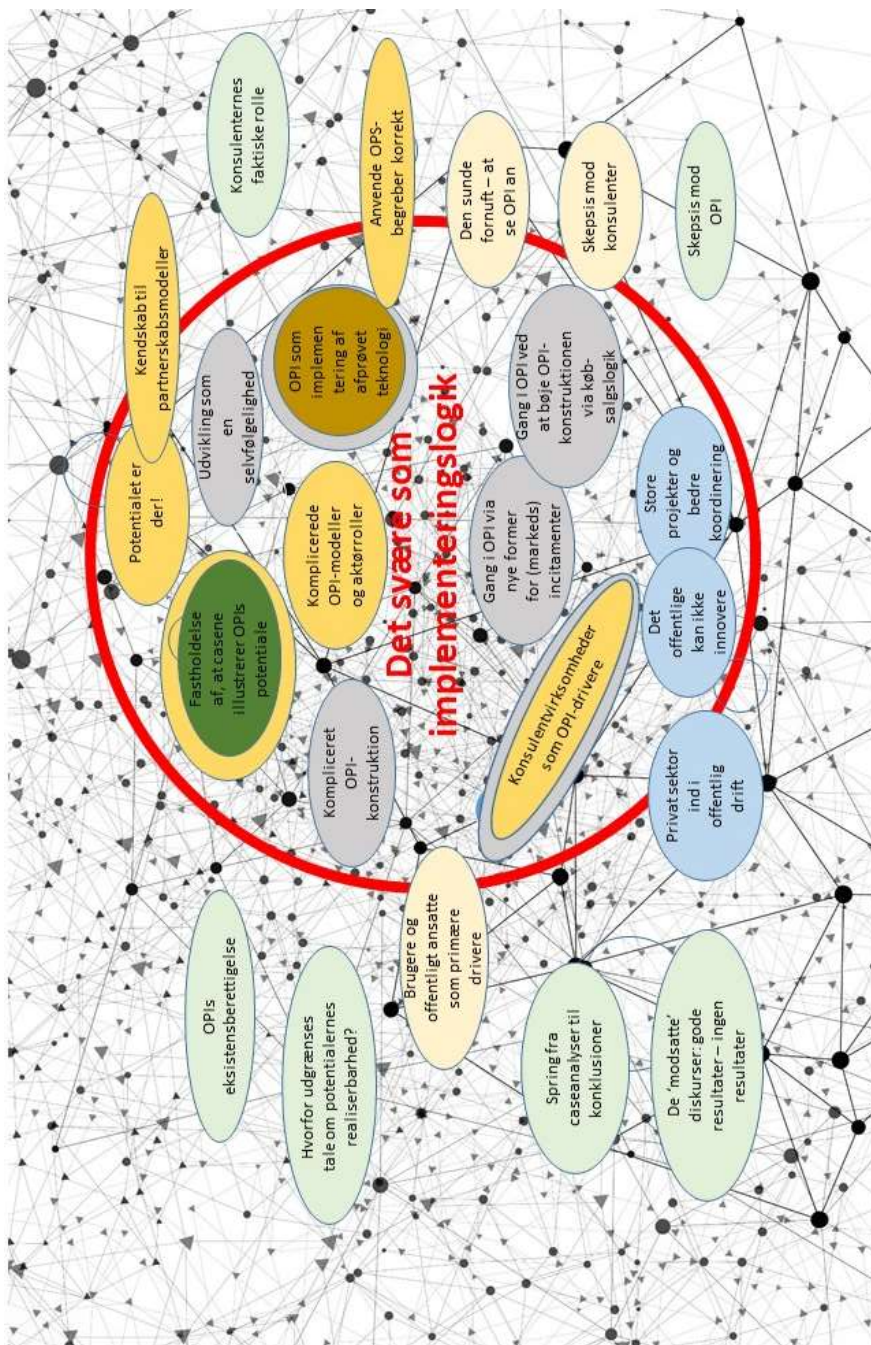
Der findes ingen direkte moddiskurser til kompliceringen af OPI. FOAs blogindlæg er det nærmeste, arkivet kommer en moddiskurs. Den er direkte adresseret mod anvendelsen af konsulenter: *Private virksomheders ekspertise på netop deres kernekompetencer kan kaste helt nye ideer op i luften, men vi skal ikke gentage de seneste årtiers afgudsdyrkelse af private konsulenter med skyhøje honorarer, når samspillet mellem private virksomheder, brugere og ansatte skal styrkes. Det offentlige har brugt milliarder af skatte kroner på undersøgelser, analyser, rapporter, anbefalinger og alskens snik-snak på områder, hvor den nødvendige viden allerede fandtes i forvaltninger og blandt ledere og medarbejdere.* Der synes således kun at være antydninger af forsøg på at simplificere forestillingen om samarbejdsformen.

De overordnede dispositioner for det sociale, der skaber tendenser, som konstruerer OPI som svært, og muliggør en fordring om diskretion i forhold til en række diskurser, undertrykker, som det fremgår af figur 19, tale om:

- OPIs berettigelse og skepsis mod OPI
- Hvorvidt OPIs potentialer er tænkbare i forhold til den sociale virkelighed
- Springet fra rapporternes cases til deres konklusioner
- Det forhold, at nogle ser store resultater af hidtidige OPI-erfaringer, mens andre ikke ser resultater
- Konsulenternes stedfortrædende definitionsret

Diskretionen tillader ikke blot kompliceringsdiskursen og reproduktionen af bestemte forestillede potentialer, men også diskurser om nye former for (markeds)incitament og mistænkeliggørende diskurser om det offentlige. Disponeringen af opmærksomheden hen mod det svære med den diskretion, man fordrer mellem OPI-aktørerne (jf. Foucault 2015, s. 36), udgør dermed en central del af en markedsførelsesstrategi, der diskret manifesterer sig gennem aktørernes kamp for at få OPI til at lykkes.

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Figur 19. Det svære som implementeringslogik (DB 9-12)

13. *Barriere-potentialedualismen*

Man kan med en vending fra Jensens (2013) læsning af Foucault sige, at en dag begyndte menneskene at tale om kulturelle forskelle mellem offentlig og privat sektor, og der udvikledes diskurser om samarbejds-mæssige barrierer og fordomme og behov for intensiv dialog. Barrierebegrebet synes at gå som en rød tråd gennem hele OPI-feltet, hvor stridspunkter, udfordringer og forhindringer er særligt oplyst. Ordet 'barriere' stammer fra det latinske barre, der betyder stang. Det anvendes om fysiske forhindringer, der gør passage svær eller umulig. I overført betydning bruges ordet om noget, der forhindrer eller besværliggør udvikling, kommunikation el.lign. (www.ordnet.dk).

Potentialebegrebet anvendes overvejende på strategisk niveau. Det bruges til at beskrive generelle gevinster ved samarbejdsformen, men anvendes også i relation til de enkelte cases mulighed for at opnå forventede målsætninger i forhold til, hvornår hvilke aktører har behov for at kende samarbejdets mulige gevinster, og som betegnelse for en selvstændig OPI-fase. Ifølge Dansk Sprognævn har ordet 'potentiale' været kendt i Danmark siden 1965 (<https://dsn.dk/noid/?noid=86508>). Begrebet er en dansk form af det latinske potentialis, der er afledt af potentia, som betyder 'kraft', og igen er afledt af potens, der betyder 'i stand til' eller 'mægtig'. Potentiale betegner "*iboende muligheder der endnu ikke er kommet til udtryk*", en "*skjult kraft*" eller "*en mulighed, som endnu ikke er realiseret, men som ud fra det foreliggende synes at være til stede*" (Dansk Fremmedordbog 1999). Vi har således at gøre med en konstruktion, der ud fra det foreliggende synes at udgøre en mulighed, men som bliver besværliggjort af nogen eller noget.

Den første OPI-rapport fra 2009 aktualiserer et barrierefokus ud fra en undersøgelse af 10 danske og tre udenlandske cases. Der er foretaget 53 interviews med fire hovedtemaer: innovationsprocessen, oplevede barrierer, rammebetingelser og best practice samt input til policy-udvikling: *Endvidere [...] er der gennemført en minisurvey blandt interviewpersonerne for at få prioriteret alle de barrierer, som de har oplevet i de respektive projekter. [...] I nærværende analyse betragtes "best practice" inden for OPI-samarbejde dels som metoder/ tilgange til at håndtere de udfordringer, som opleves i projekterne. Barriererne præsenteres som fælles juridiske og finansielle barrierer, og som "barrierer, som udelukkende relaterer sig til hhv. private og offentlige virksomheder. For de private virksomheder er vigtige barrierer for OPI-samarbejde mangel på tid og ressourcer, som er affødt af: Langsomme offentlige beslutningsprocesser, der forsinker innovationsprocesserne unødigt, kulturelle forskelle på tværs af sektorerne, der kræver*

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

intensiv dialog og kommunikation mellem parterne for at imødekomme disse udfordringer. For de offentlige virksomheder er de vigtigste barrierer relateret til strukturelle eller organisatoriske forhold i sektoren, herunder: Manglende adskillelse mellem drift og udvikling i den offentlige sektor, hvilket gør, at innovationsprojekter ofte "drukner" i daglig produktion, at medarbejdere i den offentlige sektor ikke ved, hvor de skal henvende sig med gode ideer til offentlig-privat innovationssamarbejde, manglende viden om og kompetencer i ledelse af innovationsprojekter. De sektorspecifikke barrierer vedrører således overvejende den offentlige sektor, hvad enten de defineres i en aktualisering af offentlige aktørers self-awareness eller i produktionen af den private sektors ekspertrolle (disse subjektpositioner kortlægges i de diagnostiske beskrivelser 35 og 37).

Barriererne fra den første rapport reproduceres og forskydes i de andre rapporter, hvor der uafhængigt af sektor desuden produceres og reproduceres barrierer vedrørende:

- Det offentliges manglende kulturændring ift. implementering af innovative løsninger
- OPI-projekters afhængighed af enkeltpersoner
- At OPI-projekter initieres af tilfældige relationer i stedet for en bærende projektidé
- At det er svært for private virksomheder at få en rigtig business case og komme fra udvikling til kommercialisering

Barriererne konstruerer på tværs af aktørinteresser en række hegemoniske forestillinger om sektorerne. De barrierer, der vedrører den offentlige sektor, handler om, hvordan offentlige organisationer og aktører besværliggør OPI. Barrierer, der vedrører den private sektor, handler om, hvordan den offentlige sektor eller OPI-konstruktionen besværliggør samarbejdet for private virksomheder. At nogle projekter opleves som en barriere for OPI-feltets fremdrift, fordi de initieres af tilfældige relationer i stedet for en bærende projektidé, indikerer dog, at det sociale disponeres til at føle sig tiltrukket af noget i selve OPI-konstruktionen. Det kan være innovationsbegrebet, der virker tillokkende, da innovation er blevet svar på næsten alt i samfundet (Kristensen 2012), men det kan også skyldes, at projektideer ikke betragtes som så betydende som selve skabelsen af netværk ind i den offentlige sektor.

Ligesom den første rapport fra 2009 aktualiserer mange af de andre rapporter en generel barrierekonstruktion, der inddrager potentialebegrebet. Rapporten med input til EBST og ØS indleder en gentagelse af de barrierer, en anden konsulentvirksomhed har identificeret for EBST året før, med at skrive: *På*

trods af at OPI-samarbejde rummer både velfærds- og erhvervsmæssige potentialer, eksisterer der en række væsentlige barrierer, som er med til at forhindre, at disse bliver forløst. Den konsulentbaserede FTF-rapport foreslår bl.a., at der nedsættes en task-force, der skal analysere barriererne for OPI og fremlægge forslag, der kan reducere eller fjerne disse barrierer. Rapporten giver en række konkrete eksempler på OPI, hvor resultater og barrierer for innovationspartnerskaber bliver fremhævet. Rapporten slutter med anbefalinger, der hænger tæt sammen med barriererne for OPI.

I Væksthus og Vækstforum Sjællands rapport udgør den samlede brødtekst i et afsnit med overskriften *Best practice* følgende: *Erfaringer fra OPI projekter peger på en række oplevede barrierer - både hos den offentlige og den private part, barrierer der skal tages hånd om, hvis virksomheder og offentlige serviceudbydere skal opnå de potentielle store gevinster ved offentlig-privat innovation. Vækstindekset 2012 præsenterer de mest oplevede barrierer og gode råd til kommende OPI samarbejder. Resten af afsnittet består af en tabel med barrierer og anbefalinger.*

Konsulenterne, der evaluerer OPI-projekter for Region Midt, har reserveret 75% af deres OPI-rapport til at beskrive udfordringer, mens KORA i arkivets sidste rapport konkluderer, at *erfaringerne med og resultaterne af de undersøgte innovationspartnerskaber er mere blandede end indledningsvist antaget i valget af henholdsvis mere og mindre vellykkede OPI-projekter. Evalueringen har vist, at der har været barrierer og udfordringer i alle otte cases, [...] De gennemførte casestudier tyder på, at der er en række udfordringer og barrierer, der i flere af casene kan have bidraget enten til begrænset eller manglende målopfyldelse. [...] Det bekræfter således betydningen af disse udfordringer som mekanismer, der bidrager til målopfyldelsen, såfremt de afklares eller imødekommes.*

Midt i den periode, hvor rapporterne offentliggøres, igangsætter EBST og regionerne så OPI Lab-projektet for at skabe vækst i OPI gennem arbejde med samarbejdsfeltets barrierer. Der findes således en dominerende barriereforståelse på tværs af policyniveauet. Denne forståelse aktualiserer sammenfattende en forestilling om kulturelle forskelle, forhold ved det offentlige, der besværliggør OPI, og forhold ved OPI og det offentlige, der gør samarbejdet besværligt for private virksomheder. Den overordnede fortælling er, at barriererne skal overvindes, for at potentialerne kan indfries. Det vil med andre ord sige – selv om det aldrig bliver sagt direkte – at det er barrierer inden for det offentlige og i OPI-konstruktionen, der skal overvindes, før samarbejdsformen kan føre til de forventede gevinster.

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

Som det fremgår af genealogien over de tre bundlinjer, selvfølgeliggøres en maskerade af potentialer for offentlig effektivisering, øget kvalitet for borgerne og vækst i den private sektor, samtidig med, at ingen i arkivet kan bekræfte de gevinster, der ligger i bundlinjerne, og således har svært ved at sandsynliggøre dem som en mulighed, som endnu ikke er realiseret, men som ud fra det foreliggende synes at være til stede (Dansk Fremmedordbog 1999). I 2009 konkluderer den første OPI-rapport, at *størstedelen af casene er dog netop afsluttede, og det er derfor vanskeligt at bestemme den direkte erhvervsmæssige effekt af samarbejdet*. Seks år senere konkluderer den sidste rapport i arkivet, at *i forhold til den offentlige part viser det sig, at effekterne er blandede på tværs af de undersøgte cases. Der er umiddelbart tre cases, som viser størst potentiale for den offentlige part. Det drejer sig især om effekter i forhold til øget bruger- og medarbejdertilfredshed. Blandt de tre cases viser en enkelt også indikationer på et stort besparelspotentiale for både kommuner og regioner, og derudover er der i en fjerde case potentiale for frigivelse af tid til kerneopgaven*.

Andre rapporter kommenterer på den generelle tilstedeværelse af potentiale i OPI. I den konsulentbaserede rapport for FTF konkluderes det, at *der er ingen garanti for, at effekter opnås, men muligheden og potentialet er der*. KL udbudsportal skriver blot: *Det vurderes, at der er et stort potentiale i OPI*. Det er en egenskab, der ikke hæftes på de andre samarbejdsmodeller i rapporten. Den kan derfor betragtes som en proposition med den modsatte virkning af en præsupposition, idet KL har fundet det naturligt at italesætte dette sagsforhold. Danmarks formandskab for Nordisk Ministerråd får input om, at *et resume af informantudsagn indikerer, at størstedelen af de interviewede OPI-praktikere mener, at der er stort potentiale i OPI – både i relation til bedre velfærds-services i den nordiske region, og i relation til nye forretningsmuligheder for nordiske virksomheder*.

Den manglende indfrielse af potentialer, der ledsages af en fortsat tro på de ideoende muligheder, sætter offentlige institutioner og den sociale teknologi OPI under yderligere pres. Barriere-potentialedualismen indebærer således, at de diskrete kraftstrømme, der skyder deres pile ud og ind mellem kendsgerninger og diskurser i samarbejdsfeltet, har fordelt aktørerne, så overvindelsen af barrierer og dermed grundlaget for indfrielse af potentialerne ligger hos det offentlige, som forventes at ændre sig i OPI-sagens tjeneste. Og det gælder ikke kun i den betydning, at det offentlige i OPI *inviterer virksomhederne indenfor*, og man derfor kan forvente en ledelse af selve OPI-konstruktionen fra det offentliges side. Forestillingerne om ændringer indebærer, at offentlige organisationer skal træffe hurtigere beslutninger, adskille drift og innovation, ændre kultur, så private virksomheders nye

løsninger kan implementeres osv. Barriere-potentialekonstruktionen fungerer således som en taktik, hvorigennem overordnede dispositioner for det sociale kommer til syne som en diskret overordnet strategi (Foucault 2015 s. 101), der tvinger det offentlige til handlinger, der forklædt som 'overvindelse af barrierer for OPI', leder sektoren hen imod mere markedsførelse. Det kan tilsyneladende lade sig gøre, fordi det, man ikke taler om, er selve det forhold, at man taler om barrierer.

14. Barriere-potentialedualismens diskrete indflydelse på de små OPI-cases

I de to små konkrete cases drejer barriere-potentialedualismen sig om helt andre ting end på strategisk og debatterende niveau. Potentialerne handler for de små virksomheder om at få solgt produkter, der højst skal justeres lidt i projekterne. De offentlige parter ønsker at opnå living labkompetencer og kompetencer til at gennemføre OPI-projekter. Casene gennemføres i regi af større projekter, der arbejder med at få OPI til at lykkes. Aktørerne ved derfor godt, at man i OPI-feltet har fokus på at overvinde barrierer. Selv har de dog overvejende oplevet helt andre udfordringer, end de barrierer der er fundet i OPI-rapporternes cases. Det betyder ikke, at aktørerne i afhandlingens cases er alene om at opleve de barrierer, de italesætter. Det skyldes snarere, at disse barrierer, der handler om gensidig information, praktiske udfordringer, lydhørhed, tidsfrister og evalueringsmetoder, bliver undertrykt som diskvalificeret og utilstrækkelig viden (Foucault 1980, s. 82) i de undersøgelser, der ligger bag rapporterne. Forestillinger om den offentlige parts bureaukrati og langsommelighed, der kortlægges senere, reproduceres dog også i de små cases.

I case 1 handler barriererne om, at den anden part bør tage ansvar og være lydhør. Da virksomhedsdirektøren bliver spurgt, om der *er noget i samarbejdet*, ud over at det fungerede godt, svarer han: *Altså mange gange. Hvordan skal jeg formulere det? Man skal jo heller ikke bare sætte sig tilbage og vente på nogle informationer. Man kan godt selv søge informationerne. Fordi, hvis man sætter sig til bare og så siger; jamen, jeg har ikke hørt noget, og jeg skal ikke kunne sige, at den offentlige aktør ikke gav besked, men det er jo et gensidig samarbejde, så man kan lige så godt ringe op og så høre, hvad er der af nyt, ikk. Og jeg kan ikke huske om det var den offentlige aktør eller os, der tog kontakten. Det er egentligt også ligegyldigt.*

Den offentlige medarbejder har oplevet to former for barrierer. Den ene handler om, at den private aktør ikke havde fortalt, at hjælpemidlet fandtes i

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

forskellige størrelser: *Vi fik bare en størrelse. Det kunne have haft stor indflydelse på udfaldet.* Den anden barriere handler om, at hun ikke synes, den private part ville lytte til hendes feedback i starten af projektet: *når nu man fremlagde nogle kritikpunkter, så blev de simpelthen ikke hørt.* Situationen er velkendt, både i virksomhedsdirektørens afdæmpede forventninger til den offentlige parts initiativ, og i den offentlige medarbejders mere eksplicite frustrationer: Den vestlige etik deler snarere mennesker op i grupper med divergerende interesser og gensidige normative domme, end den samler dem til fælles refleksion (Abildgaard 2016, s. 382).

Produktudviklingschefen i case 2 aktualiserer den samme normative tilgang til 'de andre'. Han siger om den offentlige aktør, at *man må jo bare desværre nok erkende, at man sådan mentalt inde i hovedet bare også er skruet lidt sådan sammen, at tingene måske er lidt omstændige eller kan tage lidt tid eller. Der er meget bureaukrati i tingene og sådan noget, ikk.* Desuden bemærker han, at *der er jo nogen, der har sat metodikken op omkring, hvad skal der spørges til og de her ting. Det er ude på universitetet. Så de folk har jo tilsyneladende ikke formået og kommunikere den metodik ordentligt ud til dem, som skulle udføre det. Det må jo være. Ellers så har de været virkeligt dårlige til at forstå det, dem der har skullet gøre det.* Casens eksterne konsulent aktualiserer en modsætning mellem projektets høje ambitioner og dets lavpraktiske udfordringer: *Det bedste ved projektet var, da vi fik gennemført nogen brugbare interviews. Fordi det var det, der var hurdlen. Det havde jeg ikke regnet med, det var, det var så svært.* Det dårligste var ifølge ham, da de i projektet måtte erkende: *'Det bliver ikke en kvantitativ analyse'.* *Hvad vi ellers gerne ville have haft, samt at tiden skred på grund af sommerferie og sygdom på plejehjemmet.*

De barrierer, der italesættes i de små cases, afspejler, hvordan fordelingen af aktører sker ved, hvad man billedligt kan forestille sig som en kartografi med 'stor afstand' mellem aktører fra forskellige institutionelle rammer. Det gælder både i forhold til, hvem der skal gøre hvad, hvornår de skal gøre det, hvordan de skal gøre det, og hvilke forventninger andre har til det, de skal gøre. Det er en disponering af det sociale felt, der rækker ud over det, man normalt forstår ved forventningsafstemning, idet det også implicerer moralske domme over andre aktørers evner og måder at gøre tingene på. Disse karakteristika ved barrierernes aktualisering i casene er ikke overraskende, når de betragtes sammen med det forhold, at de private og offentlige parterers potentialeforestillinger er markant forskellige. Mens private aktører forestiller sig potentialer i form af øget salg, handler de offentlige aktørers forestillinger om gevinster i form af at opnå OPI- og living lab-kompetencer.

15. Loven-OPI dualismen

Loven nævnes som barriere for OPI i 11 af de 13 rapporter, og flere af rapporterne konkluderer, at den udgør den største barriere. I et dispositionelt perspektiv ser det dog anderledes ud. Her fremstår dualismen lov-OPI mindre betydende. OPI reguleres af mindst 12 forskellige love (se afsnit 4.2.3) med EU's udbudsdirektiv, ligebehandlingsprincipperne og habilitetsbestemmelserne som særligt betydende. Det vil dog være misvisende at pege på lovene eller på de juridiske OPI-aftaleskabeloner som derfra, hvor den mest indflydelsesrige magtudøvelse i OPI stammer. Lovgivningen er meget synlig, men den er netop ikke en fremtrædende del af den diskrete skabelse af objekter og subjekter, som magten producerer. De juridiske rammer kan derimod betragtes som det offentlig-private samarbejdes panoptikon, hvor de som et tårn i midten af feltet hele tiden minder aktørerne om, at de konstant er i en situation, hvor de potentielt bliver set af lovens håndlangere og derfor holder sig inden for lovgivningen. Lovens adfærdsmæssige mål om undladelse af forbudte handlinger synes at lykkes med sin trussel-repressaliestrategi. 2009-rapportens fokus på *håndteringen af de gældende udbudsregler* reproduceres i næsten alle rapporter og på alle niveauer i OPI-feltet, hvor der også laves juridiske aftaleskabeloner, som forsøger at assimilere OPI til gældende lovgivning, der tilsyneladende mest betragtet som en kendsgerning, man skal håndtere.

Den massive italesættelse af juridiske barrierer, der også i resten af EU gennemsyrrer nye offentlig-private arrangementer, som eksempelvis prækommercielle indkøb og innovative offentlige indkøb, fører dog til en forskydning i det sociale, der medfører en ændring af Udbudsloven i januar 2016. Den danske vejledning til den nye Udbudslov henviser til OPI som inspiration for Innovationspartnerskaber, der indføres som ny samarbejdsform inden for den nye lov. I disse partnerskaber udbydes udvikling og anskaffelse af en løsning i ét samlet udbud (Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen 2016, s. 79). OPI består som samarbejdsform, mens den tilsyneladende værdifri vejledning fra en statslig styrelse guider aktørernes opmærksomhed hen mod et aftager-leverandørforhold, hvor den tætte kontakt mellem sektorerne sætter scenen for udvikling af nye løsninger, der kan sikre velfærd og væksten i den private sektor – og samtidig sikre en afsmittende effekt fra private virksomheder til offentlige institutioner.

På praktisk niveau aktualiserer produktudviklingschefen i case 2 en rationalitet, der problematiserer lovens intervention ift. handlingen, som her overvejende dækker handling, der giver den private virksomhed kontakt med

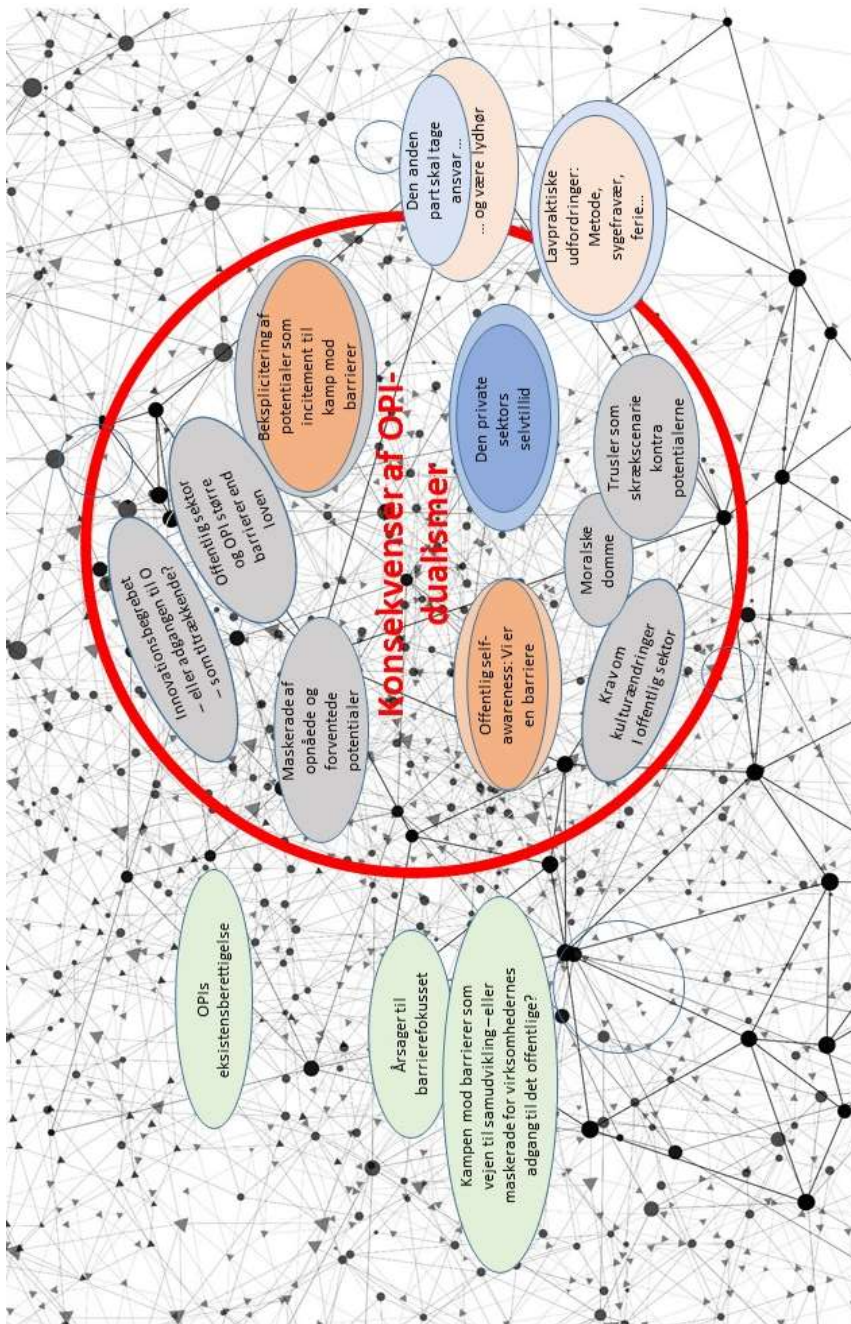
KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

det offentlige. Han overvejer, om OPI kan være en løsning på denne intervention: *Der bliver større og større hul mellem virksomhederne og det offentlige på grund af alt det her udbud. Altså, du må ikke, du må ikke. I perioder må du ikke have kontakt til dem. Og altså. Du må ikke. Inden du går i gang med at handle med dem, så må du ikke have kontakt til dem, fordi så er du i en udbudsfase. Og der er nogen helt specifikke regler om det. Er du så uheldig og ikke vinde udbuddet, men så har du egentligt ikke kontakt til kunden, som er det offentlige, i tre til fire år [...] Om OPI er sat i gang for at minimere den kløft. Det ved jeg ikke. [...] Der hvor så lige krøllen på det er jo så, at hvis nu du som kunde, eller som producent, kommer med et produkt, som er unikt, og som er udviklet på OPI-måden. De må jo ikke bede om i et udbud, at nu skal den se ud som den der.*

Lovens præskriptive og forbydende normativitet bliver som sådan ikke afvist af OPI-aktørerne. De skaber blot diskurser om barrierer i nuværende lovgivning, tilpasser sig ved at lave juridiske aftaleskabeloner, eller håber, at OPI kan illustrere, hvor lovgivningen fungerer uhensigtsmæssigt. Lovens diagram, der er en verden, hvor alle er lydige, bliver tilsyneladende ikke bøjet. Lovgivning som noget befolkningen og de lovgivende instanser diskuterer, har derimod været en del af forestillingen om loven gennem de sidste 230 år, siden oprøret mod eksisterende regler i forbindelse med den franske revolution (Villadsen 2016, s. 16-17). Vi har et demokratisk lovdispositiv (Foucault 2007a, s. 304-14), som ikke synes at blive udfordret synderligt af OPI. Til gengæld afspejler den store mængde lovgivning, der regulerer samarbejdet mellem sektorerne, at *"der finder en sand juridisk-legal inflation sted for at [...] sikkerhedssystemet kan virke"* (Foucault 2007a, s. 9).

Inden kortlægningen af den komplekse konstruktion af drivkræfter viser det diskursive rhizom i figur 20 på næste side en række konsekvenser af de forestillede dualismer mellem barrierer, potentialer og trusler. Den offentlige sektor og selve OPI-idéen fremstår som større barrierer end lovgivningen; der ses en maskerade af potentialer, som der er et stort behov for at eksplicitere som incitament til kampen mod barrierer; den private sektors selvtillid står over for den offentlig sektors self-awareness, og der anes en attraktionsværdi i innovationsbegrebet – eller måske i adgangen til det offentlige? Diskurser om lavpraktiske udfordringer undertrykkes tilsyneladende som ikke-kvalificeret, og refleksion over følgende temaer er underlagt diskretionskrav:

- OPIs eksistensberettigelse
- Hvorfor der tales om barrierer
- Kampen mod barrierer som vejen til samudvikling – eller maskerade for virksomhedernes adgang til det offentlige?

Figur 20. Konsekvenser af OPI-dualismer (DB 13-15)

*16. Undertrykt viden og overraskende dualismer i
drivkraftdiskursen*

Diskursen om drivkræfter handler om, hvad der skaber et succesfuldt OPI-projekt, og hvordan de overordnede potentialer i OPI-konstruktionen kan indfries. Som allerede kortlagt bøjer specielt blogstafettens drivkraftdiskurs diskret selve OPI-begrebet i italesættelser, der aktualiserer en logik om, at hvis man ændrer OPI til en mere aftager-leverandørlignende konstruktion som intelligente offentlige indkøb, prækommercielle indkøb, funktionsudbud og partnerskabsmodeller, vil det fremme OPI. Derved fremkommer dualismen 'markedsbaserede drivkræfter kontra OPI'. Mange af de drivkræfter, der informeres om i rapporterne, er formodninger og anbefalinger eller handler om at overvinde barrierer, mens kun få er erfaringer fra konkrete cases. Det resulterer i dualismen 'drivkræfter kontra manglende reelle drivkræfter'.

EBST's rapport fra 2009 lægger ud med at tale om ildsjæle (en subjektposition, der kortlægges senere), frontmedarbejdere, et tæt og forpligtende samarbejde mellem parterne og overvindelse af barrierer som drivkræfter. Konsulenterne, der giver input til EBST og ØS, skriver, at *de politiske anbefalinger kan sammenfattes i én samlet henstilling, som er at vedtage en mere central og strategisk tilgang til OPI på nationalt plan, samtidig med at engagere og støtte parter på regionalt og lokalt plan, hvor de fleste OPI projekter gennemføres*. Derudover fokuserer rapporten på, hvilke drivkræfter der kan initiere et projekt: *faglig stolthed, velfærdsspecifik ambition, innovationsfaglig ambition om metodeudvikling og effekt på samfundsrelevant område, ansvar for den kommunale drift, mulighed for vækst via nye kunder og produkter, og 'min idé'*.

I inputtet til Danmarks formandskab for Nordisk Råd identificeres drivkræfterne for OPI til at omfatte *organisatoriske entreprenører med stærkt ejerskab til projektet, fælles forståelse for risici og omkostninger, fondsmidler, klare mål, forenelige (fælles) incitamenter, fokuseret ledelse og en god projektidé*. I Væksthus og Vækstforum Sjællands rapport behandles drivkræfter under overskriften: *Hvad kan det offentlige gøre for at øge markedspotentialer?* Herefter anføres det, at *vejen til at øge markedspotentialer for virksomhederne* er faste kontaktpersoner i det offentlige, *større åbenhed overfor nye produkttyper hos offentlige kunder og langt bedre muligheder for at teste prototyper*. Mangfoldigheden i perspektiver på drivkræfter er således stor.

Denne mangfoldighed samles hos KORA, der i 2014 ønsker at *anskueliggøre, hvad der skal til for at opnå gode resultater i et OPI. [...] Rapporten har ud fra tidligere undersøgelser og en teoretisk baseret virkningskæde på forhånd identificeret de mekanismer, der skal til for at drive et OPI frem: Et behov for løsningen skal identificeres, det kommercielle potentiale skal afklares, partnerskabet skal være baseret på gensidig tillid og åben kommunikation, der skal være en samarbejdskontrakt, der skal ske en afklaring af risici og juridiske rammer (særligt udbudsregler), der skal bygges bro over kultur- og organisationsforskelle mellem offentlig og privat, der skal være de nødvendige ressourcer og teknologiske kompetencer, der skal være ildsjæle (entreprenører), som kan drive projektet fremad, fokuseret projektledelse og organisatorisk opbakning, og der skal være et fælles formål og en forventningsafstemning ift. resultatet.* Senere i rapporten uddybes, at dens caseundersøgelser endvidere bygger på tre antagelser fra litteraturen om evaluering af partnerskaber og innovation, hvoraf den første handler om forholdet mellem privat og offentlig part: *Der peges på tillid, sikkerhed (samarbejdskontrakt eller lignende), ledelsesopbakning, mulighed for at præstere (fx juridiske rammer), klare mål, partnerkompatibilitet og konflikt (er der partnere, som dominerer og dermed kompromitterer gensidigheden).* KORA konkluderer, at *succeskriterier drejer sig især om identifikation af et klart problem, som skal løses, og at der findes et kommercielt potentiale for løsningen.* Denne konklusion indeholder den påfaldende præsupposition, at der ikke nødvendigvis er et klart problem og et kommercielt potentiale.

Men hvis det ikke er selvfølgeligt, at det er offentlige udfordringer og udvikling af kommercialiserbare produkter, der driver OPI, må tanken om, at det er noget andet, der ansporer til samarbejderne, kunne tænkes. Som allerede kortlagt kan dette andet bestå i virksomhedernes adgang til det offentlige, markedsføring og indhentning af evidens. Betragtet fra et dispositionelt perspektiv har dette andet desuden vist sig at kunne være det offentliges tilvænning til at have virksomhederne tæt på. Når disse tendenser sammenholdes med de brede og generelle drivkræfter, der nævnes på tværs af rapporterne, kræver det tilsyneladende en stor indsats af kulturændringer, centralisering, strategiudviklende tiltag, ledelsesopbakning, juridiske afklaringer osv. at realisere en samarbejdsform, som i stor udstrækning synes at dække over helt andre ting end ligeværdig innovation. Det betyder ikke, at der ikke findes en vilje til at få OPI til at fungere efter det tiltænkte koncept. Der er snarere tale om, at OPI er en aktualisering af

”at ting aldrig bliver som planlagt, [...] der er forskellige strategier, som er gensidigt modstridende, sammensatte og overlappende, og som producerer permanente og solide

KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

effekter, der sagtens kan forstås i deres egen rationalitet, selv om de ikke passer ind i det oprindelige program. (Foucault 1991b, s. 80-81)

I det perspektiv er OPI ikke et resultat af bevidst beregnede politikker, men en aktualisering af en sammenkobling af forskellige teknikker, som ordner mennesker og objekter på bestemte måder – og her faktisk kommer til at passe ganske godt ind i kapitalismens oprindelige diagram.

I blogstafetten diskuteres drivkræfterne også. Formanden for Danske Regioner skriver, at *regioner og sygehuse skal på ledelsesniveau sikre, at man går med i de "rigtige" innovationsprojekter, hvor man har forventning om og vilje til at investere i nye løsninger*. Finansministeren mener, at *vi skal ikke handle i blinde her, men få udbredt gode og velafprøvede digitale og velfærdsteknologiske løsninger gennem den nationale "Strategi for digital velfærd"*, og satse på *storskalaprojekter*. Administrerende direktør for DI konstaterer, at OPI ikke er en *magisk trylleremse*, og derfor bør drives frem af, at *vi skal blive bedre til at dokumentere erfaringerne fra de enkelte OPI-projekter. Og vi skal blive bedre til at koordinere innovationsprojekter på tværs af landet*. Formanden for KL mener ligeledes, at *vejen frem er koordinering, og derfor er kommunerne allerede godt i gang med at koordinere de nyskabende initiativer*. Forestillingerne handler her om stram styring og storskalaudbredelser af teknologi.

Direktøren for Falck skriver, at den bedste drivkraft er, at *kommercialiserings- og eksportmuligheder tænkes ind fra starten i de mange OPI-projekter, der igangsættes*, mens direktøren for Højteknologifonden mener, at *det offentlige skal blive mere skarpt til at forventningsafstemme de samarbejder, hvor der deltager virksomheder*. Direktøren for Zealand Care argumenterer for, at for at OPI kan lykkes, kræver det, at *indgangsvinklen bliver lidt anderledes. Der skal fokuseres på kommercialisering og muligheden for eskalering af et OPI-projekt, først i Danmark og efterfølgende på eksportmarkederne*. Direktøren for Danske Erhverv skriver, at *OPI bliver kun til noget, hvis der i projektet er en stærk forretningsmodel. Hvis den offentlige part allerede på forhånd viser sig parat til at foretage de nødvendige investeringer i ny teknologi eller apparatur, så er der en klar gulerod for den private virksomhed til at bidrage med innovative løsninger*. Han skriver også, at *skal vi for alvor indfri det store potentiale, som OPI rummer, er mindre pilot- eller udviklingsprojekter her og der ikke vejen frem*. Direktøren for Philips Healthcare peger på *modet til at tage samarbejdet med videre fra innovationscentre og ind i driften på hospitalerne og det at tage de gode erfaringer med fra de forskellige OPI-projekter og skalere dem op og gøre dem eksportérbare*. Interessen fra

erhvervslivet for at gøre OPI til en vækst- og eksportfremmer er stor. Anskuet i et dispositionelt perspektiv er det interessante dog fraværet af diskurser om, hvorvidt OPI-konstruktionen og tendenserne i feltets resultater kan rumme det.

Forestillinger om medarbejderdreven OPI aktualiserer en strid mellem offentlige medarbejdere som eksperter på de praksisnære udfordringer og som middel for virksomhederne. Økonomi- og indenrigsministeren har observeret, at *store dele af moderniseringen af den offentlige sektor begynder lokalt. For det er den enkelte folkeskolelærer, den enkelte fængselsbetjent og den enkelte sygeplejerske, der hver dag ser, hvordan vi kan gøre nogle ting smartere. Det er derfor vigtigt, at kommuner og regioner både inddrager de ansatte og samtidig sætter fokus på OPI. At den offentlige sektor efterspørger ny viden og kreativitet hos virksomhederne.* Formanden for FOA skriver som svar til Dansk Erhverv: *Skal vi skabe det miljø omkring udvikling af eksempelvis velfærdsteknologi, som Jens Klarskov rigtigt efterlyser, så skal netop brugere og ansatte stå i centrum i samarbejdet med private leverandører.* Denne holdning ses også hos formanden for FTF, der skriver, at *fagbevægelsens aktie i OPI handler om medarbejderne - de er selve benzinen i OPI-motoren.* Offentlige medarbejdere krediteres også fra det private perspektiv, men det sker som i DI's rapport med en konstatering af, at *på den ene side har lægerne ekspertviden om sygdomme og brugerbehov, men på den anden side motiveres hospitalerne ikke til at udvikle sammen med virksomhederne.*

Ytringen aktualiserer den form for neoliberalistiske anvendelser af offentlig-privat samarbejde, der fremstiller det offentlige som et overflødhedshorn af social orden, som virksomhederne kan tage for sig af (Linder 1999, s. 45). Det handler således ikke om offentlige medarbejdere som drivkræfter, men offentlige kompetencer som middel. Det indebærer også en styring af politikere og offentlig ledelse. Direktøren for SE Next Step A/S mener eksempelvis, at der er *behov for politisk mod og dygtig forandringsledelse for at kunne implementere nye arbejdsgange og processer i det offentlige.* I lyset af markedsgørelseslogikken kommer forestillingen om offentlige medarbejdere som den virkelige drivkraft i OPI således til at udgøre en maskerade af fokus på borger- og patientrelaterede udfordringer, der opererer inden for magtrelationer med hegemoniske diskurser om offentlige investeringer, verdensmarkedet, velafprøvede løsninger, kommercialisering, storskalaudbredelse af teknologier, dokumentation, stram styring af OPI-feltet og forestillinger om private aktører helt inde i driften af hospitalerne.

I case 2 aktualiserer den eksterne konsulent en helt anden logik. Han taler om, at der er større succesrate i små OPI-projekter: *Der er mange projekter i*

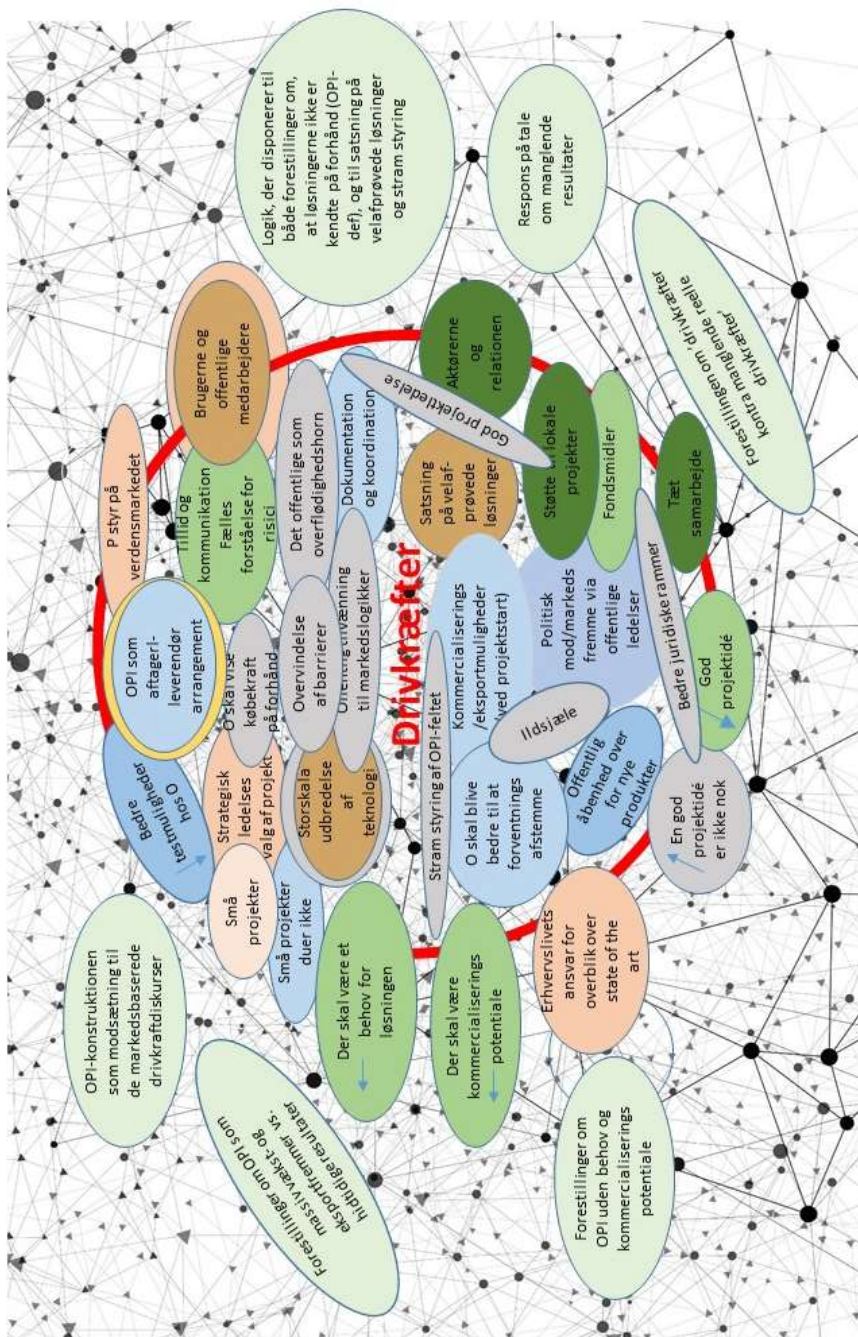
KAPITEL 8. DANNELSE AF OBJEKTER OG OPRETHOLDELSE AF EN IMPLEMENTERINGSDISKURS

erhvervslivet, som ikke bliver til noget. Det må man bare erkende. Der er sådan en håndregel, der siger en ud af ti. [...] Og der bruges jo masser af ressourcer på de her ni, som ikke rigtig bliver til noget. [...] Den offentlige virksomhed har ikke rigtigt brug for at få den indsigt der. Man skal i hvert fald være meget parat, hvis man starter et OPI-samarbejde, og hvor rammerne er meget flydende, og hvor indholdet er ikke-konkret. [...] Så det er afskrækkende for private virksomheder også at få lukket offentlige virksomheder ind i sådan nogle projekter, der ikke er gennemprøvet på forhånd.

Drivkraftdiskurserne udgør nogle af arkivets mest komplekse diskurser. De fremhæver stridende forestillinger om vejen frem; aktualiserer magtrelationer, hvor der kæmpes om, hvilket fokus der kan føre til ønskede resultater; de danner modsætninger til selve OPI-konstruktionen og de italesættes i uklare diskurser, som danner en mudret konstruktion af forestillede og reelle drivkræfter. Det resulterer i stort bevægende diskursivt rhizom, der i figur 21 på næste side illustrerer mere eller mindre accepterede forestillinger, samt en udbredt diskretion og ureflekterede konstruktioner. Der tales f.eks. ikke om:

- OPI-konstruktionen som modsætning til de markedsbaserede drivkraftdiskurser
- Forestillinger om OPI som massiv vækst- og eksportfremmer vs. hidtidige resultater
- At man kan forestille sig OPI-samarbejder uden afsæt i behov og kommercialiseringspotentiale
- Logikker, der disponerer til både forestillinger om, at løsninger ikke er kendte på forhånd (OPI-def.) og til satsning på velafprøvede løsninger og stram styring
- At nogen taler om manglende resultater
- Forestillingen om 'drivkræfter kontra manglende reelle drivkræfter'

Den italesættelse af et offentligt ansvar for OPI, som illustreres i rhizomet, svarer til logikken i den første etape af markedsgørelsen, der lå før bølgen af mere ligeværdige samarbejder, og hvor det offentlige havde ansvaret for planlægning, måling og regulering i eksempelvis konkurrenceudsætningsarrangementer. Netværksdiskurser om tillid, kommunikation og relationer er meget eksplicite, men viger alligevel pladsen for de selvfølgelige markedsdiskurser, mens offentlige aktørers diskurser om brugere og offentlige medarbejdere som drivkræfter, om erhvervslivets ansvar, og om små projekters værdi undertrykkes. De udgør tilsyneladende en antagonisme til de hegemoniske markedslogikker, der får drivkraftdiskurserne på især debatterende niveau til at udgøre en modsætning til OPI-konstruktionen.

Figur 21. Undertrykt viden og overraskende dualismer i drivkraftdiskursen (DB 16)

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

Innovation er blevet svar på næsten alle udfordringer og kriser. Nogle mener endda, at uden en stadig intensivering af innovative tiltag er der ingen fremtid for den lille og åbne danske økonomi (Kristensen 2012, s. 1). Men hvad forestiller OPI-aktørerne sig, når de taler om innovation, forstår de alle det samme ved begrebet, og bruger de det, sådan som det altid er blevet brugt? Det vil jeg forsøge at skitsere med afsæt i en kort gennemgang af dette hegemoniske ords etymologi. Ifølge Kristensen (ibid.) kan et tilbageblik på ordets historie ikke føre til en entydig definition, men det kan give en forståelse for, hvilke betydningsnuancer der er dominerende i dag, og hvilke der er blevet glemt eller nedtonet (ibid., s. 2). Ordet innovation stammer fra det latinske *innovatio*, der betyder fornyelse, og er en afledning af det latinske ord for ny, *novus* (Dansk Fremmedordbog 1999).

Kristensen gennemgår, hvordan ordet *innovatio* i Middelalderen blev anvendt om modsætningen til tradition og dengang intet havde at gøre med kreativitet eller teknologisk-materielle fornyelser. Han henviser desuden til, at den canadiske idéhistoriker Benoît Godin har vist, at det moderne innovationsbegreb bedst kan forklares ud fra dets to historiske nabobegreber, 'invention' (opfindelse/originalitet), der fra 1600-tallet blev anvendt om naturvidenskabelige opdagelser og teknologiske opfindelser, og 'imitation', der siden antikken har været forbundet med efterligning og kopiering. Pointen er, at det moderne innovationsbegreb er en forening af de to begreber. Invention modsvarer den moderne udvikling, kommerialisering og udbredelse af det nye, der herefter netop på grund af udbredelsen på markedet hurtigt bliver imiteret af konkurrenter, og således holder gang i nutidens globale videns- og innovationsøkonomier (ibid., s. 3, Godin 2008).

De nutidige innovationsbegreber er udviklet i løbet af det 20'ende århundrede og synes at være disponeret af henholdsvis kommercielle, læringsorienterede og inkluderende logikker. Mest kendt er den østrigsk-amerikanske økonom Joseph A. Schumpeters forståelse af innovationer som konstant fornyende elementer, der gennem en industriel mutationsproces virker destruktivt i forhold til den bestående teknologiske og økonomiske orden (Schumpeter 1942, p. 82). En anden innovationsforståelse findes hos den italienske økonomiprofessor Giovanni Dosi. Ifølge ham handler innovation om "*søgen efter, opdagelsen af, eksperimenter med og udvikling, efterligning og*

tilpasning af nye produkter, nye produktionsprocesser og nye organisatoriske set-ups” (Dosi 1988, p. 222). Det er en mere proces- og læringsorienteret tilgang, der adskiller sig fra Schumpeters teknologiske og vækstøkonomiske tilgang, som endog udfordres yderligere i disse år af social innovation, der vinder frem i skikkelse af brugerinddragelse, open innovation osv. Spørgsmålet er dog, om de seneste godt hundrede års fokus på, hvordan innovation transformeres til kommercielle produkter, på nogen måde viger pladsen for den sociale innovation, der sætter forbedringer af menneskers vilkår og velbefindende højere end kommerciel indtjening (Dawson & Daniel 2010, s. 10), eller for den mere læringsorienterede Dosi-inspirerede innovation.

9.1 INNOVATION SOM MARKEDSGØRELSESTEKNOLOGI – OG SAMMENSTØDET MED HVERDAGSLOGIKKERNE

17. Rapporternes formidling af innovation som efterspørgsels-, kommercialiserings- og vækstmiddel

Foucault spurgte retorisk, om det seksuelle rammes af censur, og svarede, at der snarere er installeret et dispositiv, som kan producere stadig mere tale om kønnet, og som virker i selve den seksuelle økonomi (Foucault 2015, s. 32). Hvis man tilsvarende spørger, om det offentlige bureaukрати og dets skærmning af modtagere af offentlige ydelser mod markedet udsættes for censur inden for nye effektiviseringsdiskurser, må svaret være analogt med Foucaults betragtning. Også her disponeres til produktion af stadig mere tale, alt imens der er sket et skifte i de diskursive formationer, så bureaukрати og forholdet mellem det offentliges ydelser og markedet nu italesættes inden for markedets logikker og diskurser. Det sker i markedsgørelsens diskursive trædemølle, der afspejler et skifte i den offentlige økonomi, både i forhold til den offentlige sektors indvirkning på samfundsøkonomien og dens regulering af borgernes rettigheder og pligter. Et af de begreber, der synes at holde møllen i gang, er innovation. Begrebet anvendes i dag meget bredt og flertydigt, og har i øvrigt givet anledning til en lang række nye bindestreksord (Kristensen 2012, s. 2). Med et sammensurium af forskellige innovationsforståelser holdes talen i gang uden at dømme traditionelle offentlige logikker ude. Talen indkredser derimod de offentlige logikker som noget, man kan ”styre, indsætte i nyttebetragtninger, regulere til størst mulig gavn for alle, tilpasse en optimal funktion” (Foucault 2015, s. 33). Den offentlige sektor fornægtes ikke, men får lov at give sit besyv med i en svært gennemskuelig innovationsdiskurs.

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

I rapporterne er innovation det mest udbredte topiske ord. Det forekommer 332 gange i begrebsdannelser og som del af sammensatte ord i EBST's 90 siders rapport fra 2009, heraf kun 15 gange som del af betegnelsen offentlig-privat innovation. Innovationsbegrebet anvendes i følgende sammen-sætninger: innovationssamarbejde, innovationspartnerskab, innovations-mæssigt potentiale/innovationspotentiale, privat innovation, innovationsform, offentlig innovation, innovationsproces, innovationstype, innovationsmodel, innovationsprojekt, innovationskultur, innovationsledelse, produktinno-vation, serviceinnovation, organisatorisk innovation, systemisk innovation, innovationshøjde, radikal innovation, inkrementel innovation, reel innovation, medarbejderdreven innovation, grundlæggende innovation, innovationskraft, innovationsarbejde, "innovationsdyrkelse", innovationsstrategi, innovations-plattform, Innovationsrådet, innovationsmetode, procesinnovation, åben innovation, innovationssamarbejdsformer, innovationsmidler, innovations-alliance, innovationskonsulent, innovationsmønster, brugerdreven innovation, social innovation, innovationsfond, innovationsenhed, innovationschef, innovationsstrategi, innovationsnetværk, innovationskonference, innovations-mellemmand, innovationsrum, og innovationsprogram.

Innovation fortsætter som topisk ord gennem de andre rapporter, dels i de samme former som i den første rapport og dels i flere begrebsdannelser, der omfatter følgende konstruktioner: efterspørgselsdrevet innovation, velværds-innovation, innovationsparadigme, innovationspolitikker, innovationsteori, innovationsaktiviteter, innovationsrådgivning, innovationsspor, disruptive innovation, innovationsomkostninger, innovationsteams, innovationshelte, innovationsfaglighed, innovationsområde, innovationskonsortier, innova-tionsfase, innovationspulje, innovationsideer, innovationstiltag, innovations-operatører, innovationseksperter, innovationserfaring, innovationsmiljø, sundhedsinnovation, industriel innovation, innovationsinfrastruktur, innova-tionsviden, innovationscenter, virksomhedsinnovation, innovationsresultat, innovationsinitiativer, innovationsfremmende indkøb, innovationsfremmende udbud, strategisk innovation, styringsmæssig innovation, retorisk innovation, position innovation.

I alt anvender rapporterne 88 forskellige innovationsbegreber, et antal, der hele tiden udvides, så eksempelvis de sidstnævnte fire innovationsbegreber, der handler om udvikling af nye mål, processer, koncepter og kontekster, forklares i den sidste rapport fra 2014, men ikke findes i nogle af de foregående rapporter. At skabe forståelige sammensatte ord og begreber ud fra innovationsbegrebet kræver imidlertid både, at der findes en dominerende fælles forståelse af selve begrebet, og at de nye konstruktioner enten er

indlysende eller forklares. Selv om ingen af delene synes at gøre sig gældende, findes der i arkivet ingen moddiskurser til de uklare innovationsdiskurser.

Rapporterne taler om innovationsbegrebet fra forskellige perspektiver, der dog aldrig ekspliciterer en ren proces- og læringsorienteret tilgang. Konsulenterne, der giver input til EBST og ØS, har følgende betragtning, der afspejler en udgrænsning af læringslogikken og hegemonisering af en teknologisk-vækstøkonomisk logik: *Der er ingen tvivl om, at OPI projekter rummer betydelige læringspotentialer. Spørgsmålet er blot, om de brede læringsmålsætninger kommer til at fylde for meget, og om de ikke i stedet skal betragtes som sidegevinster, så de ikke kommer til at stå i vejen for et fokus på de 3 bundlinjer.*

Væksthus og Vækstforum Sjælland reflekterer en ren markedslogik med fokus på kunder og produkter i en formulering om, at *den offentlige projektledelse skal sørge for en hurtig, smidig og resultatorienteret proces med fokus på brugerbehov og kommerialisering.* Danske Regioner aktualiserer en vækst- og erhvervsstøttende logik, hvor *begge parter har et fælles ansvar for at screene området, inden nye projekter sættes i gang, så der kan bygges videre på eksisterende initiativer – og parallelle initiativer undgås, og hvor regionerne arbejder for at sikre et godt og ligeværdigt samarbejde med erhvervslivet ved f.eks. at efterspørge nye løsninger på konkrete udfordringer.* Denne tendens til at forestille sig, hvad der begrebsmæssigt kunne kaldes 'effektiv innovation', aktualiseres dog ikke i rapporternes 88 innovationsbegreber.

KORA giver i 2014 følgende definition på *Innovation: Udvikling og implementering af innovation i form af ny arbejdsproces, produkt eller afprøvning af eksisterende løsning i en ny kontekst.* Innovation med henblik på opfyldelse af de tre bundlinjer, kommerialisering og viderebygning af eksisterende initiativer og som efterspørgselsdriver udgør aktualiseringer af en forestilling om, at det offentlige skal markedsgøre sig gennem accelererende efterspørgsel. Det er en logik, der er fint forenelig med en innovationsdefinition, der fokuserer ensidigt på implementering. Denne forestilling kan dog ikke rummes inden for OPI, hvis man betragter samarbejdsformen isoleret. I 2013 slår Rådet for Offentlig-Privat Samarbejde fast, at OPI ikke omfatter udbud med en *option om anskaffelse af den udviklede løsning*, eller som DI formulerer det i 2011: *Samarbejdet består således i, at private virksomheder og offentlige serviceudbydere går sammen om at udveksle viden og idéudvikle i, hvad man kunne kalde "præ-projektfasen". Dvs. et udviklingssamarbejde inden eventuelle udbud eller mere formelle samarbejdsprojekter sættes i værk.* Næsten umiddelbart

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

herefter står der i rapporten, at *OPI gennemføres typisk før egentlig udbud iværksættes*. Det lille ord *typisk* reflekterer, at OPI tilsyneladende er svært forenelig med tidens rationalitet, hvor aktørerne dårligt kan forestille sig et ikke økonomisk forpligtende samarbejde mellem sektorerne. Det påvirker innovationsforståelsen i feltet.

De mange innovationsbegreber giver sammen med det lille udsnit af rapporternes sammenkobling af OPI og innovation en indikation på, at det sociale ikke alene er disponeret til at aktualisere et uklart innovationsbegreb, fordi objektet 'innovation' bevæger sig rundt et sted i synlighedernes lyskegle uden at blive entydigt oplyst. Kontekstualiseringen af innovationsbegrebet forplumrer yderligere en entydig objekt dannelse af OPI. Samarbejdsformen forsøges rammesat af en offentlig sektor, der dels overlader meget af definitionsmagten til konsulenter, dels ønsker at samarbejde med erhvervs-livet gennem en efterspørgsel, der ikke kan rummes i OPI-konstruktionen, og af en privat sektor, der forventer en (købs)effektiv offentlig projektledelse.

Dispositivbegrebets oprindelse *disponare* kan som nævnt betyde fordeling, og det er netop fordelingen af individer, viden og objekter, der synes at være diffus i forbindelse med innovationsbegrebet i OPI-feltet og derfor også i relation til selve begrebet offentlig-privat innovation. Det flertydige og usammenhængende innovationsbegreb åbner til gengæld op for en magtudøvelse, hvor markedslogikkerne kan trænge ind i relationerne og videre ind i den offentlige sektor. Det sker netop ved, at der ikke åbenlyst presses en entydigt markedslogisk innovationsforståelse ned over de offentlige organisationer. Derimod tales der om eksempelvis brugerdreven innovation, velfærdsinnovation og offentlig ledelse af innovations-processerne, så ingen føler sig undertrykte i diskursen. Der opstår derfor ikke moddiskurser fra aktører, som ikke føler sig hørt. Magtudøvelsen, der jo netop ikke handler om aktørernes bevidste intentioner, tilskynder, fremkalder, forfører og producerer diskret et socialt felt, der opfylder dens mål gennem markedsførende processer, der er forklædt som diffuse innovationstiltag, mens der ud over den diskursive flade drysses et væld af ytringer om innovation som efterspørgsels-, kommercialiserings- og vækstmiddel.

Disse innovationsforståelser sætter EBST's første definition af, at *OPI-samarbejde er et tæt og gensidigt samarbejde mellem offentlige og private virksomheder med henblik på nytænkning og udvikling af offentlige løsninger*, i et klart markedsførende lys. I en tidligere beskrivelse tegnede der sig et billede af, at den håndtering af det fremtidige og usikre, der er indbygget i OPI-konstruktionen, kan være en måde at forhindre, at udviklingen slipper væk fra markedslogikkernes greb. Tilsyneladende påvirker diskrete,

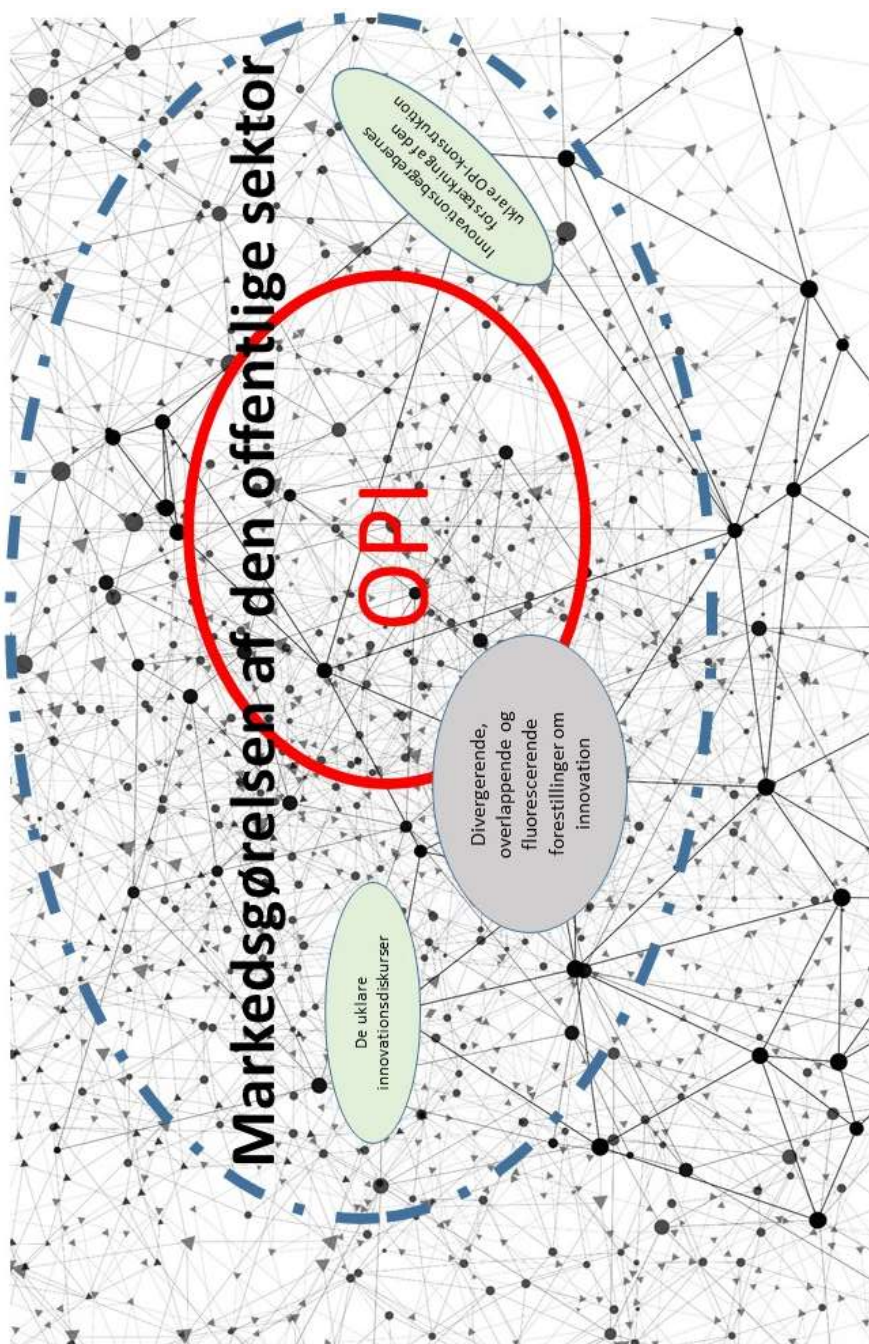
stridende, sammensatte og overlappende magtrelationer selve OPI-konstruktionen til at fastholde markedsgørelsen af den offentlige sektor ved at iklæde den et moderne innovationsoutfit. Som vist i figur 22 styrer det retningen af aktørernes opmærksomhed uden om en bevidsthed om:

- De uklare innovationsbegreber
- Innovationsbegrebernes forstærkning af den uklare OPI-konstruktion

18. Blogstafettens formidling af innovation som opretholdelse af det bestående

I blogstafetten aktualiseres syv tilsyneladende forskellige forestillinger om innovationsaspektet i OPI: det offentlige skal arbejde smartere gennem at efterspørge nye løsninger; OPI-feltet bør satse på allerede kendte teknologier; OPI skal følges af implementering; private virksomheder skal deltage helt ind i driften af hospitalerne; offentlige medarbejdere skal være drivere i OPI via ledelsens tillid til dem; OPI-projekter skal forankres strategisk i den offentlige topledelse, og OPI skal bygge på konkrete mål og redskaber. Økonomi- og Indenrigsministeren skriver, at *regeringen har en vision om en mere moderne offentlig sektor. OPI er en vigtig brik i at virkeliggøre visionen. Vi skal realisere og udbrede idéer, nytænkning og innovation for at bruge vores faglighed, vores tid og vores penge smartere*. Præsuppositionen synes at være, at modernisering er det samme som effektivisering, og at faglighed, tid og penge ikke bruges smart nok i den offentlige sektor. Det er en forestilling, der i Townleys terminologi kan knyttes op på en behovsdiskurs, der handler om alt det, det offentlige har behov for at forbedre (Townley 1995).

Finansministeren skriver under blogoverskriften *Væk med luftige vækstscenarier*, at Regeringen og kommunerne i *Strategien for digital velfærd* arbejder på at få *udbredt gode og velafprøvede digitale og velfærdsteknologiske løsninger*. [...] *Vi oplever et stort ønske fra industrien på at udbrede teknologier i det offentlige med stor hast. Det er forståeligt, fordi der her er et vækspotentiale for virksomhederne. Men jeg vil ikke være med til at udbrede noget uden at have et præcist billede af hvilke gevinster, det har for borgernes hverdag og for økonomien* [...] *Vi skal ikke handle i blinde her! Og vi skal væk fra at tale om innovation og vækstscenarier i et meget luftigt sprog*. Det er en innovationsforståelse, der handler om stram styring af udbredelse af allerede udviklede løsninger. De ene ministerblog konstruerer således det offentlige som et sted, der bør effektiviseres, mens den anden aktualiserer en

Figur 22. Innovationsforestillinger som markedsgørende OPI-mekanisme (DB 17)

logik om, at sektoren ikke skal eksperimentere. Den fælles logik synes at være en opstramning af de offentlige udgifter.

Direktøren for DI aktualiserer ligesom finansministeren en diskurs om satsning på udvikling inden for klart afgrænsede områder: *Regeringen, KL og Danske Regioner har taget et stort skridt i den rigtige retning med Strategien for digital velfærd. Strategien gør det tydeligt, hvad staten, kommunerne og regionerne prioriterer på fire konkrete velfærdsteknologiske områder. Den tankegang bør gælde overalt.* Hans diskurs tjener dog et andet formål. Finansministeren nævner borgerne og det offentliges økonomi i en diskurs, der umiddelbart minder om den demokratidiskurs, der ellers har været under pres de sidste 30 år (Moos 2006). DI's direktør, og i øvrigt også nogle af de andre private aktørers tale om afprøvninger af kendte løsninger, formidler derimod en logik om økonomisk vækst i den private sektor. Demokrati-diskursen er ikke udsat for censur. Der produceres stadig mere tale om social lighed og hensynet til svage borgere, men det gøres nu på en arena, hvor markedsdiskurserne er dominerende.

Ifølge en national projektleder har man arbejdet på, at OPI-samarbejder skal følges af implementering. Det er *den udfordring, man har arbejdet med i OPI-Lab og udviklet løsninger til at imødekomme, så virksomheder i fremtiden vil opleve, at der er en reel efterspørgsel efter den teknologi eller serviceydelse, der udvikles i OPI projekter.* Innovationsbegrebet snævres her ind på to dimensioner, så det passer i en markeds- og afsætningslogik, der måske i højere grad korresponderer med den virksomhedsrettede bundlinje i OPI, end selve OPI-konceptet gør. Den ene dimension handler om lav innovations-højde, og den følger af den anden, der drejer sig om den minimering af risici, der ligger i at knytte efterspørgsel direkte sammen med innovation. Det sidste afspejler en logik, der ligger langt fra det billede, den eksterne konsulent i case 2 tegner af, at 9 ud af 10 projekter i erhvervslivet ikke fører til et resultat. Indsnævringen af de to dimensioner italesættes ikke direkte. Det hører under *"den diskretion, man fordrer mellem bestemte samtalepartnere"* (Foucault 2015, s. 36).

Til gengæld autoriseres en imperativ diskursform (Foucault 2007a, s. 18), hvor dominerende samtalepartnere fra deres politiske og ledelsesmæssige position meget konkret kan sige: *"dette er godt, dette er dårligt, vær for dette, tag jer i agt for dette [og] gør sådan på denne måde"* (ibid.). Blogstafetten er en debat, men den måde, *"hvorpå man ikke siger tingene"* (Foucault 2015, s. 37), og her altså den måde, hvorpå man ikke taler direkte om en indsnævring af innovationsaspektet i OPI (der i øvrigt danner et paradoks i forhold til de 88 innovationsbegreber), forstærker den diskrete disponering af det sociale til

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

at forblive i gamle tankemønstre. Her betyder det tilsyneladende gamle aftager-leverandørroller, blot med den forskel, at den private sektors logikker via det tættere samarbejde trænger længere ind i den offentlige sektor.

Denne disponering ses endnu tydelige i blogindlægget fra en direktør for en stor privat koncern: *Den virkelige innovation kommer imidlertid først, når man samarbejder på længere sigt og ikke blot i udviklingsfasen. Det er i selve driften på hospitalerne, at de virkelige innovative gevinster kan hentes. OPI-projekter er fine og gavnlige. Men hvis hospitaler efterfølgende udelukkende efterspørger allerede eksisterende produkter til lavest mulige pris, ja så har man ikke flyttet sig langt nok. [...] Hvor er de store partnerskaber og samarbejder, hvor den virkelig nyskabende innovation finder sted – og vel at mærke i stor skala? Hvor er modet til at tage samarbejdet med videre fra innovationscentre og ind i driften på hospitalerne?* Det sidste spørgsmål indeholder en præsupposition om, at offentlig-privat samarbejde om driften af den offentlige sektor handler om mod, mens præsuppositionen i udfordringen vedrørende reel offentlig efterspørgsel handler om mere markedsdrevne offentlige indkøb. Der findes ikke noget sted i arkivet tale om, hvorvidt det er ønskeligt, at private virksomheder deltager helt ind i den offentlige drift, hvilket måske hører sammen med forestillinger om offentligt 'mod', der afpolitiserer dette spørgsmål, og gør det til en implementeringsudfordring.

FTF's repræsentant skriver, at *alternativet til medarbejderne som medskabere af innovation er skrivebordsløsninger, som bliver trukket ned over hovedet på medarbejderne - med stor risiko for dårlig implementering. I fagbevægelsen arbejder vi på at skabe gode rammer for, at medarbejderne inddrages i OPI. Eksempelvis arbejder vi som part i tillidsreformen grundlæggende med at forny den offentlige sektor indefra - med tillid mellem medarbejdere og ledere og plads til fagligheden. Tillidsreformen, der officielt hedder "Samarbejde om modernisering af den offentlige sektor" (findes på www.kl.dk) består af syv punkter, der skal guide arbejdet og retningen i offentlige institutioner. To af punkterne er "Ledelse og styring skal tage afsæt i tillid og ansvar" og "Ledelse og engagement skal fremme innovation".*

Scenariet forudsætter forestillinger om, at offentlig ledelse også kan tage afsæt i manglende tillid og centralisering af ansvar, at ledelsen ikke nødvendigvis fremmer innovation, at tillid, ansvar og innovation er ønskeligt, og at en syv-punkters reform om modernisering og mere tillid i den offentlige sektor kan fremme medarbejdernes involvering i OPI-projekter. FTF's tilgang er helt anderledes end hos DI, der mener, at *det offentlige skal brænde for offentlig-privat innovation, og projektet skal forankres strategisk i toppen. Når de aktørbundne holdninger skrabes væk fra den diskursive flade, ses en vilje til*

implementering af – og indflydelse på – nye kommercielle løsninger. Det er en vilje, der i sig selv hverken er god eller dårlig, men som aktørerne bør reflektere over i forhold til, hvordan den påvirker den offentlige sektor.

I det andensidste blogindlæg fra oktober 2014 skriver en direktør for en privat virksomhed: *Med afsæt i tidligere indlæg fra både politikere, private virksomheder og offentlige instanser, vil jeg gerne stille ét spørgsmål: Er godt begyndt halvt fuldendt? Der er mange gode eksempler på OPI-projekter som er lykkedes, uden at der gives en nærmere definition af, hvordan det er lykket, og hvad succeskriterierne var. [...] Visionen er både rigtig og bæredygtig, men for at OPI-tankegangen skal lykkes, skal vi tilføje en ekstra dimension med konkrete mål og redskaber. [...] som gør det muligt at dokumentere en god business case og en god investeringscase.* Her aktualiseres samme indsnævring af innovationsbegrebet som ovenfor. Efter næsten 6 års analyser, informationer, diskussioner og konkrete samarbejder omtaler blogindlægget desuden OPI som en vision – en forestilling om fremtiden.

Med det inkonsistente innovationsbegreb og den diskret italesatte uenighed om, hvad OPI er, er det tilsyneladende en vision, som overordnede rationaliteter hindrer det sociale felt i at konstruere en entydig forestilling om. Man kan indvende, at det behøver OPI-feltet heller ikke at have. Inkonsistensen og uenighederne synes imidlertid at dække over dispositionelle tilbøjeligheder til at gøre OPI til noget andet, mens man samtidig forestiller sig, at man er tro mod konceptet og vurderer de andres troskab og kompetencer. Derved opstår et felt af virkelige kræfter, hvor magtrelationerne arbejder på at skabe eller fastholde bestemte former for fornuft i aktørerne. Det er derfor markedsgørelsen af den offentlige sektor via OPI bør problematiseres, så der kan tages værdimæssig og politisk stilling til den.

Når magtrelationerne betragtes i lyset af Deleuze's tredje rumlige stratum, det ydre komplementære rum, hvor et omgivende institutionelt miljø muliggør dannelsen og fordelingen af objekter og skaber subjekter, der taler fra et givet sted, begynder der at tegne sig et billede af, at uklare begreber og subjektpositioner kan udgøre 'hjælpeteknologier', der assisterer med at opretholde traditionelle relationer mellem sektorerne. Man kan med inspiration fra Agamben ane, hvordan den usammenhængende innovationskonstruktion fungerer som en forvaltning af eksisterende økonomiske og politiske magtforhold (Jessen 2016). Der disponeres til en innovationsforståelse, som nedtoner skabelsen af noget nyt og oplyser udvikling som et middel til bevarelse af det økonomisk bestående. Deraf følger en analytisk opmærksomhed på, om sikkerhedsmekanismernes fordring om at kunne

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

forudsige og reagere nyttigt i forhold til fremtidens uforudsigelige potentialer og trusler disponeres af en strategi til opretholdelse af nuværende økonomiske interesser og magtstrukturer.

19. Skabelse af en innovativ offentlig kultur – drift vs. innovation

2009-rapporten konkluderer, at offentlige virksomheders motivation for at deltage i OPI-samarbejde kan opsummeres i fire hovedformål, hvoraf det ene er at forbedre arbejdsvilkårene for de offentligt ansatte og samtidig skabe en innovativ arbejdskultur, der kan sikre rekruttering og fastholdelse af dygtige medarbejdere. Året efter skriver en anden konsulentvirksomhed til EBST og ØS, at det interne lærings- og kulturperspektiv kan i realiteten komme til at tjene som erstatning for "rigtige resultater". FTF's, Region Midts og KORAs rapporter reproducerer forestillingen om skabelse af en innovativ offentlig kultur under henholdsvis potentielle effekter ved OPI, offentlige parters motivation for at deltage i OPI og som et kortsigtet resultat af OPI. Der skabes således et mønster, hvor OPI og offentlig innovationskultur tænkes sammen i sammenkøblingsformer, hvis karakteristika synes underordnede.

Rapporterne afspejler en disponering af opmærksomheden hen mod et need-fokus (Townley 1995), hvor det offentlige har behov for at ændre sig. Allerede i EBST's rapport fra 2009 nævnes *manglende adskillelse mellem drift og udvikling i den offentlige sektor, hvilket gør, at innovationsprojekter ofte "drukner" i daglig produktion*. Både sætningens proposition og dens metafor reproduceres i rapporten til EBST og ØS, og i KL Udbudsportals rapport. Den konsulentbaserede FTF-rapport holder sig inden for samme diskurs: *offentlige organisationer, som leverer velfærdsydelser, er ofte ikke organisatorisk orienterede mod udviklingsprojekter. Tid og ressourcer bliver først og fremmest brugt på kerneopgaverne, hvilket jo også er det, som giver organisationerne deres grundlæggende legitimitet. [...] Det er en væsentlig barriere for udbredelsen af OPI at offentlige velfærdsorganisationer ikke altid er gearet til udviklingsprojekter, selv om der kan være potentiale herfor på baggrund af de fagprofessionelles særlige praksisbaserede viden*.

Det dominerende rationale i de rapporter, der skrives for eller fra et offentligt perspektiv, synes at være, at produktionen af offentlige ydelser hindrer innovation, hvorfor der skal indføres en ny kultur – og at dygtige medarbejdere er medarbejdere, der kan arbejde innovativt. Der er tale om en udbredt self-awareness, som bliver grebet af konsulentvirksomhederne. Den mødes af en pastorallogik i Væksthus og Vækstforum Sjællands diskurs om,

at *det offentlige må kigge indad og effektivisere egne beslutningsprocesser*. Effektiviseringsdiskursen skaber sammen med diskurserne om innovation som efterspørgsels-, kommercialiserings- og vækstmiddel et magtspil, hvor den udbredte diskurs om offentlig innovationskultur kommer til at fremstå som tilpasning til markedsfremmende mekanismer. Denne konstruktion indbefatter en fælles viden om, at det offentlige bør ændre sig, samt en modsætning til effektiv innovation – nemlig 'dårlig koordinering' – der beskrives herunder.

20. Effektiv og systematisk vs. dårligt koordineret innovation

I en rubrik, der knyttes til alle blogindlæg på blogstafetten, står, at *OPI-stafetten skal udvikle og udbrede viden om, holdninger til, udfordringer for og de mange muligheder i Offentlig-Privat Innovationssamarbejde*. Et af de mest udbredte topoi i aktørernes holdningstilkendegivelser er modsætningen mellem en overordnet effektiv og systematisk koordinering af OPI-feltet og dårligt koordineret innovation i og på tværs af OPI-projekter. Dette topos gør innovationsdiskursen tydeligt normativ. Det anvendes på tværs af aktørperspektiver og synes at disponere retningen for aktørernes opmærksomhed hen mod en effektivitet-ineffektivitetsdualisme. Konstruktionen af dualismer er ikke uventet, da modsætninger er et nærmest obligatorisk *generelt topos* i en diskurs, der bevidst eller ubevidst formidler holdninger (McCroskey 2001, s. 197). Selv om Foucault betragtede en sådan imperativ diskurs som meget spinkel, er det også her, man finder de linjer af kraft (Foucault 2007a, s. 18), der afspejles i kampe, som kæmpes inden for det sociale og mellem det sociale og det dispositionelle niveau.

Med afsæt i flere af de foregående diagnostiske beskrivelser kan der i de enkelte blogindlæg findes modsætningsforhold, som knytter de forskellige perspektivers forestillinger om OPI-feltets innovationsaspekt til netop et effektiviseringstopos. Som Deleuze (2006, s. 56) har vist, kan dispositivernes diagram, deres ideal, ikke aktualisere sig uden at fordele sig i dualismer. Det er derfor, dualismernes funktion må anskues som ikke blot en måde at tale om ting på, men også som en måde at se på. I det perspektiv kan den opsplitning i modsætninger, der er i spil i feltet, betragtes som en afspejling af, hvilken form for synlighed, der disponerer aktørernes måde at opleve sig selv, hinanden, samspillet, samarbejdskonceptet og fremtiden på. I Økonomi- og indenrigsministerens indlæg findes dualismen gammeldags-moderne, hvor *regeringen har en vision om en mere moderne offentlig sektor*. Visionen udgør den eksplicite politiske tilkendegivelse i blogindlægget, men den knyttes til

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

en tilsyneladende værdifri konstatering af, at *inden for en række offentlige velfærdsydelser er der ikke et privat marked, med mindre det offentlige efterspørger det*. Den konstaterende form holder liv i en myte om, at ytringen ikke er politisk, alt imens den aktualiserer en markedsrationalitet, der gør det naturligt, at der skal være et privat marked i tilknytning til offentlige ydelser. Den rationalitet var ikke tænkbart, inden Schlüterregeringens moderniseringsprogram for godt 30 år siden banede vejen for øget markedsstyring af den offentlige sektor.

Et blogindlæg fra en stor privat koncern modstiller et forslag om OPI som en form for aftager-leverandørforhold med brugerinddragelse som en utilstrækkelig form for innovationsmetode: *Det er ikke nok for private virksomheder, at de kan lære rigtig meget eller får adgang til testpersoner og brugere ved at indgå i et OPI-projekt*. Det er en undsigelse af den OPI-definition, der ekspliciteres i rapporterne, men det sker, uden at aktøren direkte foreslår at droppe OPI. I stedet forskydes de eksplicite egenskaber ved OPI hen mod tilrettelæggelsen af en platform, hvor det offentlige i endnu højere grad bliver tænkbart som et marked for den private sektor. Denne forskydning fortsætter i Danske Regioners indlæg, der aktualiserer innovation som sikring af markedet ved, at offentlige topledelse sørger for, at *man går med i de "rigtige" innovationsprojekter, hvor man har forventning om og vilje til at investere i nye løsninger. Virksomhederne skal have styr på markedsmulighederne – på verdensmarkedet*. Den implicite modsætning er innovation, der ikke garanterer offentlig investering og privat indtjening. Det afspejler en neoliberal rationalitet om offentlige investeringer som støtte til kommercielle formål, der sker ved at omformulere offentlige problemer, så de tiltrækker profitsøgende samarbejdspartnere (Linder 1999, s. 43).

Denne forestilling om tilpasning til markedet fortsætter direktøren for Højteknologifonden, der skriver om rodet kontra systematiseret innovation, hvor det offentlige skal *blive mere skarp på at forventningsafstemme virksomhedernes bidrags/ belønnings-balance* og give dem en *tro på, at det er muligt at afsætte deres nyudviklede produkter*. Ellers *rækker virksomheders tålmodighed ganske enkelt ikke*. Når ordet *tålmodighed* anskues som del af den diffuse innovationsforståelse i feltet, bliver billedet af OPI som en støtteteknologi til bestående – eller måske ekspanderende – markedslogikker endnu tydeligere. Hvis det offentlige ikke spiller entydigt med på de markedsøkonomiske præmisser, klandres sektoren for ikke at være effektiv nok i sin tilgang til innovation. Det er et normativt standpunkt, der – som det fremgår af forrige diagnostiske beskrivelse – vender genklang i de offentlige aktørers self-awareness.

Også Dansk Erhverv aktualiserer tilpasning-til-markedet-rationaliteten. Under overskriften *Stærke forretningsmodeller skal drive innovationen frem* reproducerer arbejdsgiverforeningen en dualisme mellem store, sikre OPI-projekter og systematisk innovation på den ene side og små OPI-projekter og et dårligt koordineret OPI-felt på den anden. DI sætter ligeledes store effektive OPI-projekter med *et konkret mål om at udvikle ny teknologi* og en tilsyneladende værdifri betragtning om, at *kun gennemtestede løsninger sælger på det internationale marked* op mod det offentliges manglende koordinering af OPI-projekter, som giver risiko *for dobbeltarbejde, forbi det samlede overblik over OPI-projekter ikke er godt nok*. Indlægget formidler således både en selvfølgelighed vedrørende det offentliges manglende evne til at koordinere, og den rationalitet om innovation som globaliseringsbetingelse, der også ses i nogle af de andre indlæg.

Forestillingen om store OPI-projekter, hvor samarbejdsformen forskydes til at handle om udbredelse af kendt teknologi, indgår også i finansministerens indlæg. Det sker i form af et modsætningsforhold mellem konkret og abstrakt innovation. Ministeren vil *ikke være med til at udbrede noget uden at have et præcist billede af gevinster*. Når de aktørbundne hensigter skrabes væk fra aktørernes ytringer, træder også her den innovationsforståelse frem, der synes at have bevarelse af en markedsøkonomisk logik som sin strategiske funktion. Et dispositionelt diagram, der forsøger at manifestere en verden, hvor alle akkumulerer og accelererer økonomisk fremgang, synes således at vise sig gennem dets behov for at fordele sig i dualismer som effektivitet-ineffektivitet, systematisk-ukoordineret og konkret-abstrakt. I den innovationsforståelse, der knyttes til den dispositionelle påvirkning om konstant vækst, ligger, at den forholder sig til fremtiden

ikke med håbets progressivisme, men med tilpasningens developmentalisme, der siger, at vi skal være i udvikling – ellers er vi nemlig under afvikling. [...] udviklingsformen er innovation i selvopholdelses øjemed. Derfor har fortællingen om innovation kunnet erstatte politiske ideologier og utopier om, hvor vi skal hen. Vi skal nemlig ikke nogen steder hen længere, vi skal være i udvikling. (Kristensen 2012, s. 10-11)

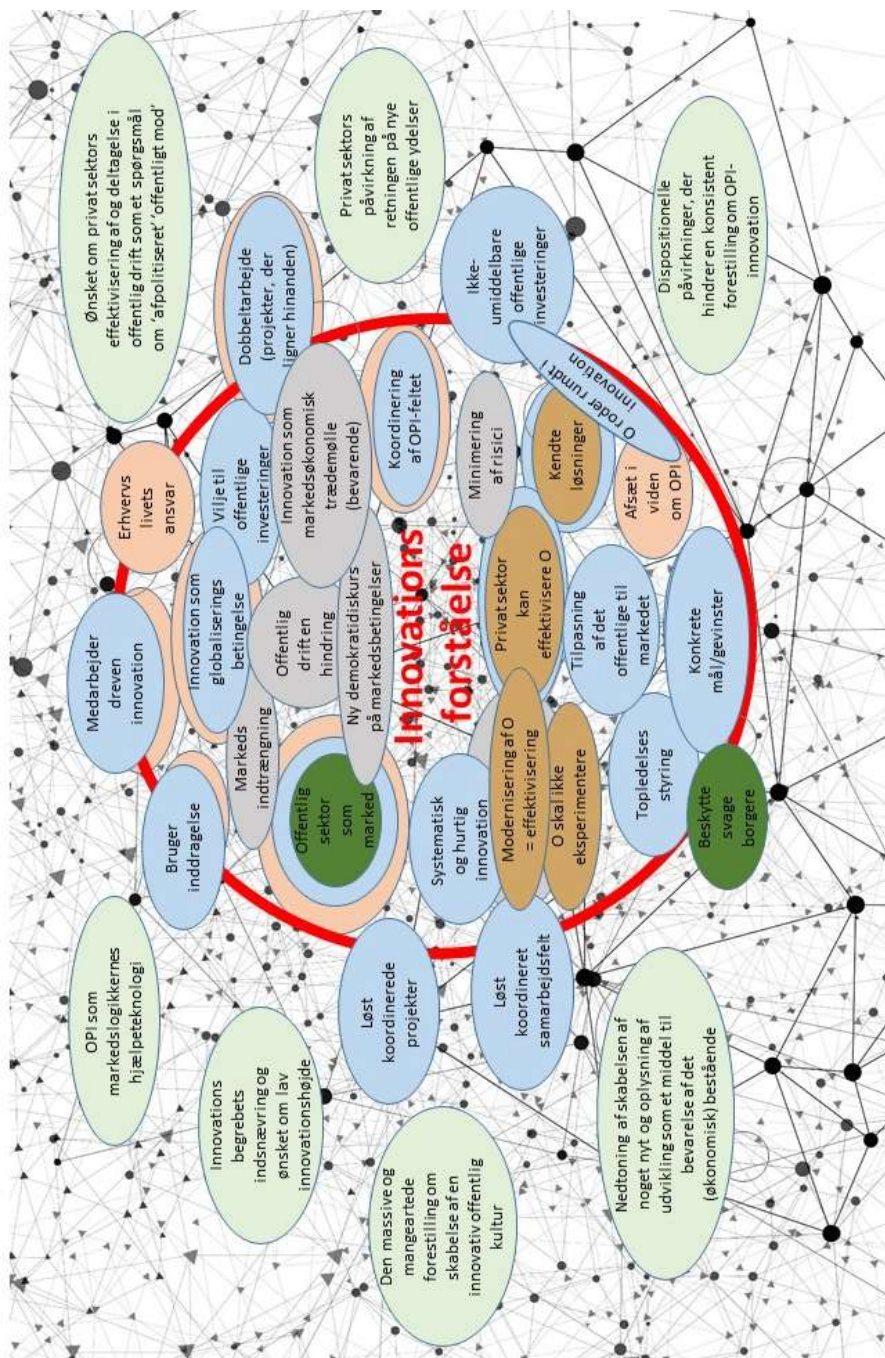
Den eneste moddiskurs til effektiv versus dårligt koordineret innovation ses hos en politiker fra Dansk Folkeparti, der sætter svage borgere op mod teknologiske/økonomiske interesser. KL reproducerer effektiviserings-rationaliteten, men forsvare sig mod DI's dualisme ved at skrive, at *kommunerne allerede er godt i gang med at koordinere*, og at han *håber, vi også er enige om, at erhvervslivet har et ansvar i forhold til at skabe overblik*

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

og informere kommuner om erfaringer fra projekter med nye teknologier, der er gennemtestede og veldokumenterede. Ansvarsdiskursen aktualiseres også hos den private koncern, der ser den rigtige innovation som private virksomheders medvirken i driften af sygehusene. Virksomheden vil i den grad gerne tage ansvar. [...] For at skabe den ægte innovation, der er nødvendig for at bibeholde et sundhedssystem i verdensklasse - og samtidig gøre innovationen eksportérbar efterfølgende.

På strategisk og debatterende niveau handler den hegemoniske forestilling om innovation således om systematisk, hurtig, effektiv, topstyret, konkret, vidensbaseret, ikke-eksperimenterende, risikominimerende, markedstilpasset, globaliseringsmålrettet og koordineret innovation. Denne forestilling indbefatter, at offentlig ordinær drift opfattes som en hindring. Forestillingen er afhængig af den offentlige sektor som marked, som investeringsvillig og som åben over for at assimilere til den private sektors logikker. Samtidig udgrænser den diskurser om et mere løst koordineret OPI-felt, den private sektors ansvar, brugerinddragelse og beskyttelse af svage borgere, medarbejderinvolvering, lysten til at lave lignende innovation flere steder og innovation uden garanti for offentlige investeringer. Disse diskurser modsiges ikke, men de ignoreres i konsulenters, private aktørers og nogle offentlige aktører ytringer om, hvordan OPI bør struktureres og realiseres. Eksempelvis synes diskurs om inddragelse af modtagere af offentlige ydelser at blive diskvalificeret, selv om brugerinvolvering er et af de to OPI-nøglebegreber, der defineres i oplægget til Danmarks formandskab for Nordisk Råd (det andet er idéudveksling). Det betyder selvfølgelig ikke, at brugerinvolvering ikke finder sted i konkrete projekter. Endelig synes der, som illustreret i figur 23 på næste side, at være udbredte diskretionskrav, der udgrænser tale om:

- OPI som markedslogikkernes hjælpeteknologi
- Det inkonsistente og indsnævrede innovationsbegreb og ønsket om lav innovationshøjde
- Den massive og mangeartede forestilling om skabelse af en innovativ offentlig kultur
- Nedtoningen af skabelsen af noget nyt og disponeringen af opmærksomheden hen mod udvikling som et middel til bevarelse af det (økonomisk) bestående
- Ønsket om privat sektors effektivisering af og deltagelse i offentlig drift som et spørgsmål om afpolitiseret 'offentligt mod'
- Privat sektors påvirkning af retningen på nye offentlige ydelser
- Dispositionelle påvirkninger, der hindrer en konsistent forestilling om OPI-innovation

Figur 23. Innovationsforståelse Policy- og debatterende niveau (DB17-20)

Innovationens sammenstød med hverdagslogikker

De næste seks diagnostiske beskrivelser omhandler innovationsforståelsen i de to små OPI-projekter, der – selv om de begge indgår i et netværk af fondsfinansierede projekter – nemt vil ende som den form for undertrykt viden, der er blevet diskvalificeret som utilstrækkelig. De to projekter er mindre end de projekter, der bliver analyseret i arkivets rapporter. De involverede aktører kender dog alle til OPI-konstruktionen gennem projekternes tilknytning til fonde, som finansierer de offentlige institutioners medvirken i dem. Som små og tilsyneladende ubetydelige projekter indeholder de i høj grad det, Foucault kaldte lavt rangerende kundskaber. Det er i genopdagelsen af den specifikke, lokale, ikke fornuftige og flerstemmige viden, der findes her (og som Foucault gravede frem om eksempelvis lægen eller den psykiatriske patient), at kritikken virkelig udfører sit arbejde (Foucault 1980, s. 82). Selv om aktørerne i de små OPI-projekter ikke, som i Foucaults arkiv, i udpræget grad får deres styrke fra den barske omverden, de er oppe imod, repræsenterer de netop det lokale og måske mere upolerede, som magten også strømmer igennem. Efter de seks beskrivelser samles de to projekters flertydige innovationsforståelser i ét diskursivt rhizom.

Begge afhandlingens cases foregår på kommunale living labs, der er etableret som en integreret del af et kommunalt plejehjem og et kommunalt botilbud for mennesker med erhvervet hjerneskade. Living labs, der beskæftiger sig med sundheds- og velfærdsproblemstillinger, kan bestå af ”*et fysisk sted, hvor ny teknologi afprøves i tæt samspil med brugere og medarbejderne [og af et] mindset om at ville samarbejde med virksomheder*” (Hansen 2015). I casenes living labs er der overvejende tale om et mindset, der skal animere de offentlige medarbejdere til at tænke i samarbejder og tiltrække eksterne samarbejdspartnere. Selv om institutionerne udgør et materielt sted, findes der ikke fysisk afgrænsede rum, der udgør ’selve living lab’et’.

I det living lab, hvor case 1 foregår, er der ansat en projektleder, som botilbuddet forsøger at finansiere delvist via fondsmidler. Case 2 foregår på et plejehjem, hvor der er ansat en intern living lab-konsulent. Begge steder deltager medarbejderne i udviklingsaktiviteter som en del af ansættelsen. I visse tilfælde er medarbejdernes medvirken i projekter fondsfinansieret, men den tid, der anvendes, tages direkte fra den normerede tid i driften. Begge living labs har overvejet at sælge ’OPI-ydelser’ til private virksomheder, men vurderet, at der ikke er et marked for denne ydelse.

I de konkrete projekter mødes innovationsbegrebet med forestillinger om afprøvninger og småjusteringer af eksisterende produkter og med offentlige aktørers forsøg på at opbygge living lab-knowhow og OPI-kompetencer, mens

de udfordres af planlægning, metoder og logistik. Her støder innovationen også på private virksomheders forsøg på at skaffe sig adgang til det offentlige, markedsføre sig gennem offentlige institutioner og indhente det, de kalder henholdsvis verifikation og evidens for deres produkter.

21. Innovation vs. verifikation i case 1

En konsulentvirksomhed konstaterer i rapporten til to statslige styrelser, at *i den udstrækning det offentligt initierede projekt ikke kobler udviklingen direkte til egne forretningsmæssige mål, risikerer OPI samarbejdet at få karakter af (ikke efterspurgt) erhvervsstøtte eller udvikling for udviklingens skyld*. Ytringen forudsætter, at det sociale kan forestille sig ikke efterspurgt erhvervsstøtte og udvikling for udviklingens skyld.

I de konkrete cases taler aktører fra private virksomheder til gengæld om verifikation og evidens for deres produkter med henblik på markedsføring. Begrebet evidens stammer fra det latinske *evidentia*: det at være indlysende, at der er vished for, at et fænomen er en umiddelbar kendsgerning, som man ikke behøver argumentere for eller bevise yderligere (Dansk Fremmedordbog 1999). Verifikation er sammensat af de latinske ord *verus*, der betyder sand, og *facere*, der betyder gøre, altså at gøre sand, at påvise rigtigheden eller sandheden af noget (www.ordnet.dk). Inden for videnskaben handler verifikation om at teste en teori ved at vurdere, om dens forudsigelser er 'sande' og ikke i modstrid med den observerede virkelighed (Fuglsang & Olsen 2007, s. 584). Virksomhedernes medvirken i OPI-projekterne synes således ikke at hvile på de rationelle forventninger, som konsulentrapporten formidler i forhold til direkte kobling af OPI-projektmål med det offentliges forretningsmæssige mål.

I case 1 har den offentlige medarbejder følgende betragtninger vedrørende virksomhedens ønske om at få *verificeret* deres produkt i OPI-samarbejdet: Virksomheden ville *gerne have det verificeret*. [...] *Verificere, det er jo at sige, om noget det er sandt eller falsk. Det kan man jo ikke sige, om et hjælpemiddel er sandt. [...] Men vi kunne gøre noget andet. Da de ligesom forstod, hvad det egentligt var, vi kunne give dem. At det sådan set var meget mere brugbart end bare en verificering*. Direktøren fra den private virksomhed har en oplevelse af, at de to parter sammen var *hurtige til at få sat rammerne op til, hvordan sådan noget det skulle foregå. Og få testet vores hjælpemiddel for at få lidt erfaring med, hvordan kunne de forbedres, og hvordan kunne vi få lidt evidens for, hvordan hjælpemidlet kunne bruges, og hvordan brugerne kunne have en fordel af at bruge vores produkter*.

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

Den offentlige medarbejder har imidlertid indvendinger mod det, hun oplever som den private virksomheds dagsorden om at få det offentlige til at bekræfte, at hjælpemidlet er godt: *Vi blev nødt til at lave en del modifikationer for at få dem til at fungere. Noget med at vende sæder og polstre ekstra på kropsringen og. På møder rapporterede vi tilbage til virksomheden om de her ændringer, men når nu man fremlagde nogle kritikpunkter, så blev de simpelthen ikke hørt. [...] Det ændrede sig hen ad vejen til, at de blev mere modtagelige over for, hvad vi kom med.* Direktøren for den private virksomhed har oplevet møderne anderledes: *Vi fik hurtigt løbende nogle kommentarer omkring anvendelsen af produktet. Nogle kommentarer, såvel positive som negative, til hvordan brugerne opfattede produktet. Og det er ikke altid, at vi, når vi får afprøvet produkterne, at vi får mulighed for at få de her kommentarer. Så derfor var de sådan set meget værdsat for os. Selvfølgelig er vi glade for at få ros og nogle ting, som er godt, og det er altid godt at kunne bruge i salgsargumentet på nogle ting, der fungerer godt, men det er faktisk lige så vigtigt at få de ting at vide, som brugerne siger ikke fungerer.* Ved interviewets start siger han, at han tog kontakt til centret, fordi vi kunne godt tænke os at få lidt evidens og også lidt kommentarer til anvendelsen af hjælpemidlet.

I filmen om OPI-samarbejdet i case 1 trækkes linjerne mellem markedsføring og udvikling yderligere op, da direktøren siger: *Vi har netop fået evalueringsrapporten, og den vil vi bruge i flere henseende, både med hensyn til, at vi skal videreudvikle produkterne, men det der var incitamentet til, at vi gik i gang med det, det er faktisk en form for dokumentation som vi kan bruge i vores markedsføring. [...] Set fra vores synspunkt har det været et rigtig godt projekt, fordi vi har selvfølgelig fået nogle redskaber, som vi kan bruge rent afsætningsmæssigt.* Den offentlige projektleder siger i filmen: *Vi har lige afleveret en evaluering til virksomheden, og der fremgår det bl.a., hvad vi har af forbedringsforslag til hjælpemidlet.* I en mappe med dokumenter fra samarbejdet ligger en lille lap papir, hvorpå den offentlige aktør har skrevet, at den sekvens i råfilmen, hvor direktøren siger, at virksomheden har fået verifikation på et stykke papir skal væk. I interviewet er noget af det sidste, direktøren siger, at *nu har vi selvfølgelig arbejdet videre på det og udviklet et nyt, en ny generation [...]. Men det er jo en afledt effekt. [...] Det er sådan set næste fase for os, som afledt af feedbacken fra OPI-projektet.*

Hvis man skraber de aktørbundne interesser og holdninger væk fra casens verifikation kontra udviklings-diskurs, findes der i ytringerne en afspejling af et regime, som giver liv til forestillinger om rollefordelingen mellem de to sektorer. Trods forskellige forståelser af samarbejdet, synes det at være en selvfølgelighed, at det offentlige giver noget – hvad enten det er feedback til markedsføring eller til udvikling – til den private virksomhed, som

virksomheden kan bruge i forretningsøjemed. At virksomheden anser udvikling af hjælpemiddel som en afledt effekt og dermed ikke som noget, der har direkte sammenhæng med OPI-projektet, gør dette mønster endnu tydeligere.

22. Innovation vs. evidens i case 2

Produktudviklingschefen i case 2 knytter OPI sammen med evidens: *det, det offentlige bidrager med, det er helt omkring det her evidens. At vi selvfølgelig får skabt nogen ambassadører derude, som har sagt god for det produkt, som vi påtænker at udvikle. At det, at der er nogen mennesker, som har prøvet det af og siger; 'det er rigtigt fint, det her'. Casens eksterne konsulent taler også om evidens: Og så var virksomheden jo interesseret i at få lavet noget evidens på det her. Var der virkeligt tale om sådan og sådan? Så startede projektet. Så fandt man så ud af ret hurtigt, og det var også et resultat af offentlig-privat innovation, synes jeg, fordi jeg havde så mulighed for at knytte nogen personer til, som havde nogle specialer inden for ergonomi, og de kunne så sige; 'Jamen, det først påtænkte hjælpemiddel til OPI-projektet er ikke egnet til plejehjemmet. Men der er noget i den, som godt kunne bruges'. Og det kunne man så veksle ud med virksomheden, der så qua den information kunne sige; 'Jamen, vi har så et andet produkt, som er mere velegnet'. Og så kom man så frem til det hjælpemiddel, det så blev. Så det var en udveksling mellem offentlig og privat viden. [...] Jeg tror, det afgørende for virksomheden var, at de kunne se; 'her kan vi få en måling på, om den duer'. Senere kommer konsulenten ind på, hvad et OPI-samarbejde kan bibringe af evidens, som virksomhedernes sælgere ikke kan. Sælgerne har en mening om, hvordan markedet reagerer på nogle produkter. Men alligevel, så tror jeg, at virksomheden føler; 'Ja, det er jo godt nok, vi har nogle sælgere, der har fingeren på pulsen, men sådan helt sådan evidensmæssigt. Det har vi ikke helt styr på. Så kan vi nu få nogen ude fra til at øge evidensen, eller indsigten, så er vi jo godt kørende'.*

Den eksterne konsulent har også en betragtning om, hvorvidt opbygning af evidens hører hjemme i OPI-samarbejder uden fondsfinansiering: *Hvis den private virksomhed får at vide, hvor lang tid, der egentligt går i, både af min tid og af interviewernes, og så videre, transskribering og alt det der, så tror jeg, de ville, de ville synes, det er godt nok dyrt. Men det kommer meget an på, hvad for en holdning, man har i virksomheden. Hvis den har en vis størrelse, og at der dermed er en vis transparens i; 'Hvem er det, der laver noget på vores produktudvikling?', så ved man også, hvor mange procent af en omsætning det her egentligt koster. Så derfor har man nok en lidt mere*

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

tilbøjelighed til at ville kunne sige ja eller nej. For de ved godt, det koster penge. Men den lille virksomhed vil tænke; 'Det kan da ikke tage så lang tid at lave det her. En uge, så er vi færdige'. Hvis fondsmidlerne ophører så tror jeg, det ender på samme måde, som jeg synes, mange offentlige projekter gør, at der er ikke nogen erstatning for det. Når bevillingsrammen den er ophørt, så sker der ikke mere. På spørgsmålet, hvilken innovation man kan forvente i et OPI-samarbejde som det, han var konsulent på, svarer han: Man kan forvente en grundig afprøvning.

Plejhjemmets projektleder siger om, hvad han tror, den private virksomhed fik ud af projektet: *Forhåbentligt fik de det ud af det, at de fik afprøvet deres hjælpemiddel i en virkelighed. Ikke bare en virkelighedsnær kontekst, men helt ude i virkeligheden, hvor der var nogle mennesker i kød og blod, som det her hjælpemiddel kan gøre en forskel for. Og at de fik noget viden, som blev tilvejebragt af den eksterne konsulent, som de kan gå videre med.*

I casen er der således en ret konsistent forestilling om OPI-innovation som grundig afprøvning i et autentisk miljø, som et koncept, hvor afprøvning er vigtigere end det produkt, der afprøves, som det offentlige som ambassadør for kommercielle produkter, som en tidskrævende aktivitet for offentlige institutioner, og som afhængig af fondsmidler. Ingen reflekterer over sammenhængen mellem OPI og indhentning af evidens, eller over hvad det offentlige, for enten drifts- eller (også offentlige) fondsmidler, får ud af projekterne, eller om den tid og de ressourcer, det offentlige bruger i projekterne, kan retfærdiggøres ud fra eksempelvis politiske beslutninger om anvendelsen af offentlige midler. Det er imidlertid ikke afhandlingens ærinde at komme med moralske domme, men blot at kortlægge det, der tilsyneladende ikke reflekteres over, så aktørerne får mulighed for at blive opmærksomme på den frihed til at afvise og sætte andet i stedet, som Foucault advokerede for (Townley 1994, s. 146).

23. Innovation vs. logistik i case 1

Den offentlige projektleder fra case 1 siger i filmen om casen, *at sådan et OPI-samarbejde, det kræver både tid og engagement.* Casens interne mailkorrespondance mellem kommunale aktører produceres i løbet af ca. 9 måneder og handler udelukkende om logistik. De interne mails indledes med en mødeindkaldelse fra den interne projektleder til de to ledere på det botilbud, hvor living lab'et er forankret. Projektlederen skriver, at hun har aftalt møde med den private virksomheds direktør, der på kommunens hjemmeside har læst living lab'ets annoncering efter virksomheder til OPI-samarbejder. Han

er interesseret i at indgå i et sansestimuleringsprojekt, som er et af de udviklingsområder, der er nævnt på hjemmesiden, eller i andet OPI-samarbejde, der kan skaffe virksomheden dokumentation, så de kan udvide deres målgruppe.

De næste mails handler om rekruttering af borgere til projektet. Projektlederen korresponderer med en fysioterapeut på botilbuddet om, hvem af beboerne der er i stand til at deltage, og med medarbejdere og en leder fra kommunens hjælpemiddel- og træningsafdelinger for at finde flere deltagere. De andre afdelinger vil *gerne være behjælpelige med at finde borgere til projektet* og spørger, hvor meget tid projektlederen regner med, at de skal bruge på det. OPI synes således ikke at anspore til bredt ejerskab internt i kommunen. I de følgende mails fremgår det, at der i alt findes fire deltagere: en borger fra henholdsvis trænings- og hjælpemiddelafdelingen og to internt på botilbuddet.

Herefter følger der mailkorrespondance mellem projektlederen og fysioterapeuten på botilbuddet om koordinering af afprøvningsforløbene hos de forskellige deltagere. Koordineringen udfordres af travlhed forskellige steder, aftaler der skal laves om, fordi nogen bliver forhindret, og af, at fysioterapeutens kollega har fri, og hun derfor er alene om den daglige træning af beboerne på botilbuddet. Korrespondancen handler også om forskelligt ekstraudstyr, som fysioterapeuten foreslår, at de skal købe eller producere selv, for at borgerne kan afprøve hjælpemidlet, om indgåelse af aftaler med pårørende og plejepersonale i forhold til de to borgere, der ikke bor på botilbuddet, og om prioritering mellem forskellige opgaver i projektet, når der ikke er tid til det hele. Botilbuddets ledelse inddrages i korrespondance om, hvorvidt fysioterapeuten kan deltage i et møde med virksomheden. Endvidere handler korrespondancen om afmontering af forskelligt ekstraudstyr og virksomhedens afhentning af hjælpemidlerne, der skal afpasses med, hvornår fysioterapeuten kan i forhold til sit øvrige arbejde, hvornår virksomheden kan, og i forhold til, at et af hjælpemidlerne skal indgå i en OPI-film med alt det ekstraudstyr, som fysioterapeuten har købt eller udviklet og sat på.

Der er også mailkorrespondance om den deltager fra et plejehjem, som hjælpemiddelenheden har fundet til projektet. Fysioterapeuten, projektlederen, hjælpemiddelenheden og borgerens pårørende koordinerer bl.a. et møde, hvor både fysioterapeut, projektleder, pårørende og borgerens kontaktpersoner kan mødes hos borgeren på plejehjemmet. I de næste mails informerer fysioterapeuten de pårørende om, at projektet nærmer sig sin afslutning, og at der skal laves afsluttende evalueringer ved hjælp af et spørgeskema. Hun foreslår mulige tidspunkter for dette. De pårørende svarer, at deres mor stort set ikke har brugt hjælpemidlet, fordi det ikke kunne

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

indstilles korrekt til hende. Fysioterapeuten spørger herefter projektlederen, hvad de nu skal gøre. Projektlederen svarer, at de bliver nødt til at hente hjælpemidlet. Herefter opdager projektlederen, at de ved første møde hos borgeren har glemt at give hende en samtykkeerklæring, som de nu sender til hende med en undskyldning.

I en af de sidste mails vedrørende projektet skriver fysioterapeuten til projektlederen, at virksomheden gerne vil have evalueringsrapporten. I en anden mail skriver en medarbejder fra hjælpemiddelaflingen til projektlederen, at hun er ved at finde ud af, om en projektdeltager, der har været ked af at aflevere hjælpemidlet tilbage ved projektet afslutning, kan få hjælpemidlet permanent. Det kan dog være problematisk, da det er usikkert, om det har status af hjælpemiddel eller træningsredskab.

Den fortælling, der træder frem af den interne mailkorrespondance, handler om logistik og tilpasning til daglig drift, om en offentlig institution, der gennemfører et testforløb for en privat virksomhed, og om udfordringer med at leve op til eksterne forventninger. Umiddelbart passer fortællingen godt ind i den idé om behovet for skabelse af en innovativ offentlig kultur, eller drift vs. innovation, der blev kortlagt i en af de forrige beskrivelser. Både beskrivelsen om drift vs. innovation og de andre foregående beskrivelser om innovationsaspektet i OPI viser imidlertid, at diskursen om en offentlig innovationskultur bliver undertrykt af diskurser om innovation som efterspørgsels-, kommercialiserings- og vækstmiddel.

Beskrivelserne viser endvidere, at det, der står tilbage, er, at det offentlige skal ændre sig, bl.a. ved at blive bedre til at koordinere OPI-projekter og OPI-felt. På den ene side mister denne forestilling om den offentlige sektor noget af sin betydning her midt i et felt af specifik, lokal og flerstemmig viden. Den udfordres af de lavt rangerende kundskaber, der her findes om, hvordan innovation er svær at presse ind i hverdagen, og ikke blot er et spørgsmål om at indføre en innovativ kultur. På den anden side har de handlinger på strategisk og debatterende niveau, der påvirker de små konkrete OPI-projekter på distancen, ikke fuldstændigt ændret betydning under indflydelse af lokal viden og målsætninger. Der arbejdes hårdt på at leve op til fordringerne om praktisk gennemførelse af OPI-projektet på den kommunale institution, der, ligesom institutionen i den anden case, er etableret som et living lab med det formål at deltage i udvikling af produkter og løsninger.

24. *Innovation vs. planlægning og metode- og rekrutteringsudfordringer i case 2*

I case 2 siger den eksterne konsulent om indhentning af empiri og planlægning af evaluering: *Konkret viste det sig så, at beboerne skulle selvfølgelig spørges, og der var nogle, der meldte fra, og antallet af beboere, man sådan kunne pege på, var væsentligt mindre, end vi egentligt havde håbet på oprindeligt. Der er jo trods alt omkring 70 beboere på plejehjemmet, så vi mente, 15-20 skulle vi nok kunne få fat i. Men det blev et langt mindre antal. [...] Vi måtte erkende; 'Det bliver ikke en kvantitativ analyse', hvad vi ellers gerne ville have haft. [...] Så måtte det jo så være en kvalitativ. Da vi så fandt ud af med de første interviews, vi fik ind, at dem kan vi simpelthen ikke bruge til noget. Det var skidt. Og så nærmede vi os en sommerferieperiode. Der var også noget sygdom på plejehjemmet. Så tiden skred. Vi kom langt ind i efteråret, før vi begyndte at få ordentligt hold på de der interviews. Så altså, planlægningen den skred. I casens slutrapport reproduceres overvejelserne vedrørende undersøgelsesformer i en opsummering af, at rapporten bringer citater fra interviews med medarbejdere og plejehjemsbeboere: Der er tale om en kvalitativ undersøgelse, frem for en kvantitativ undersøgelse. Det er derved ikke muligt at udarbejde statistik over effekter af hjælpemidlet, og man kan heller ikke tolke en udtalelse fra en interviewet person som værende gældende for hverken flere eller alle. Udbyttet af undersøgelsen ligger i hvilken værdi man tillægger udtalelsen.*

Den eksterne konsulent citerer også plejehjemmets projektleder for at sige: *'Logistikken, at få fundet de plejehjemsbeboere, vi kan bruge, og få det planlagt i forhold til de andre aktiviteter, som de har, og vores medarbejdere har. Logistikken er svær her. Vi har mange gange haft projekter, også med universitetsfolk, som ikke kan forstå, at de ikke bare kan komme en formiddag, og så lige være her. Men der sker jo ikke det, som der skal ske, som de kan bruge til noget, den formiddag. Så logistikken er svær'. Hans egen kommentar til logistikudfordringen er: Jeg synes, nogen bør kunne sætte sig og tænke over, hvad er det, der gør, at logistikken bliver så stort et problem. Fordi, man kan jo tilpasse sig i relation til at lave sådan en undersøgelse som det her. Men det siger også noget om, om hele organiseringen af det, der foregår på for eksempel et plejehjem, at det er så stift.*

Projektlederen fra plejehjemmet har et andet syn på vilkårene for at lave aftaler: *vi må sige til vores partnere; 'Det kan godt være, vi har linet det her op. Det kan godt være, vi har forberedt en masse ting. Det har vi jo. Men når I kommer derud. Vedkommende er kommet på sygehuset, vedkommende har*

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

en dårlig dag, vedkommende og så videre, og så videre. Det skal man være meget, meget opmærksom på og melde ud til projektpartneren. Fordi det er mennesker, der også er følsomme i visse tilfælde. De er her af en grund. Han fortæller videre, at der bor jo mindst 75 beboere på plejehjemmet. Og de skal jo, de skal jo op om morgenen, de skal jo soignereres, de skal jo i bad, og så videre, og så videre. Men hvad så, hvis der lige er to, der skal gå fra i to timer? Hvordan planlægger man det? Hvordan planlægger man det med ledelsen, med kollegaerne, og så videre, og så videre? Hvad hvis kollegaerne siger; 'Nå, men I skal også bare alt det sjove. Nu går I i to timer'. Vi har en problematik her. [...] Men det handler også om at have et højt informationsniveau. At de øvrige kollegaer ved, hvad der foregår. At ledelsen hele tiden føler sig velinformeret. At man har en tæt relation til dem, der skal undersøge. Og at de også har en forståelse for, at de kan ikke bare lige komme. At det skal planlægges i god tid. Rigtig god tid. Der er også noget overenskomstmæssigt i øvrigt, og så videre, og så videre, i forhold til med varsling og det ene og det andet. [...] Hele den her faciliteringsdel fra det helt praktiske niveau til de aftaler, der skal laves, til også at have et blik for metode og i forhold til, hvordan hænger det sammen med et hus, som jo skal være i drift fireogtyve syv, trehundredeogfemogtres dage. [...] Facilitering er meget tidskrævende. Det kræver meget planlægning. Også på detaljeniveau, som man måske ikke lige havde forudset. Og det kræver en stor sensibilitet i forhold til husets drift som sådan, upåagtet at man godt vidste, at dette plejehjem også handler om at være et sted, hvor man har blikket åben for nye ting.

De forhold, aktørerne i både case 2 og case 1 strides med, ligger langt fra eksempelvis den teoretisk baserede virkningskæde, som en af rapporterne evaluerer OPI-casene ud fra. Ifølge virkningskæden kræver et succesfuldt OPI-projekt bl.a. identificering af et behov for løsningen, afklaring af et kommercielt potentiale, gensidig tillid, åben kommunikation og brobygning over kultur- og organisationsforskelle. Desuden skal der være de nødvendige ressourcer og teknologiske kompetencer, ildsjæle, fokuseret projektledelse, organisatorisk opbakning og fælles formål. Drivkræfterne i virkningskæden er ikke irrelevante eller fraværende i casene, men de er meget generelle i forhold til de specifikke logistiske og metodemæssige udfordringer, som de trods deres bredde heller ikke helt kan favne. De selvfølgeligheder og stridspunkter, der tales om på strategisk og debatterende niveau, taber noget af deres betydning under indflydelse af den lokale viden om små praktiske udfordringer, der i sidste instans kan true gennemførelsen af selv et lille OPI-projekt. Alligevel reflekteres der ikke over dette aspekt andre steder end blandt de offentlige aktører på praktisk niveau.

25. *Innovation vs. indgang til det offentlige – og mere verifikation og logistik – i case 1*

I case 1 tæller projektkorrespondancen 40 mails mellem den interne projektleder og direktøren fra den private virksomhed. Korrespondancen starter med en mail, hvor direktøren for virksomheden skriver til botilbuddet: *Vi har set at I opstarter et OPI projekt og mener bestemt at vi kan bidrage til dette arbejde. Vort sortiment af hjælpemidler kan bestemt være medvirkende til at forbedre tilværelsen for senhjerneskedede.* Han beder derfor om et uforpligtende møde. Projektlederen svarer med en invitation til et møde, så følger et par mails, hvor mødet bliver rykket en time. Efterfølgende mails handler om, at botilbuddet er begyndt arbejdet med at finde deltagere, og at de sammen med en uddannelsesinstitution er ved at finde evalueringsmetoder. Herefter spørger direktøren ind til, om der i mellemtiden er tid til at *bearbejde en sag med en beboer på botilbuddet*, som han mener kan *have gavn af et af virksomhedens andre produkter*. Han spørger også, om projektlederen kan hjælpe med at få *en indgangsvinkel til demenscentre i kommunen*, for virksomheden *vil meget gerne vise deres sortiment og præsentere mulighederne der*. Projektlederen lover i næste mail at finde kontaktpersoner fra centrene.

Den næste måned handler mailkorrespondancen om, at virksomheden leverer hjælpemidler til afprøvning på botilbuddet. Endnu en måned efter informerer projektlederen direktøren om, at der er fundet deltagere til projektet, og at hun nu går i gang med at lave udkast til samarbejdsaftale. Hun spørger desuden til, hvordan det forholder sig med forsikring, hvis en borger kommer til skade under afprøvningen, eller et hjælpemiddel går i stykker. Direktøren oplyser, at virksomheden har en ansvarsforsikring, der dækker, hvis nogen kommer til skade. Endnu en måned går. Direktøren skriver nu til projektlederen, at han håber, at alt er vel, og at hun har haft tid til at se på den lovede projektplan. Projektlederen svarer, at de nu er i gang med afprøvning af hjælpemidlet hos fire borgere, har lavet videooptagelser af første afprøvning hos alle deltagere og baselineinterviews, og at direktøren får udkast til projektplan i starten af næste uge. Direktøren svarer, at de er spændte på at *følge projektet*.

De næste fire mails handler om aftale af et møde. Efter mødet udveksles udkastet til projektplanen, hvor virksomheden bidrager med information om sig selv med fokus på virksomhedens historie, ejerforhold og målsætning, samt med en beskrivelse af hjælpemidlet og dets funktioner. Så følger en måned, hvor korrespondancen handler dels om et møde, hvor projektlederen skal fremlægge projektræsultaterne for virksomhedens internationale sælgere

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

(og det på grund af logistiske udfordringer ender med at blive en fysioterapeut fra botilbuddet, der fremlægger), og dels om en film, som botilbuddet ønsker at producere om samarbejdet, fordi det indgår i OPI Lab projektet. Begge parter udtrykker sig velvilligt i forhold til at stille op for hinanden.

Kort efter sender projektlederen en evalueringsrapport til direktøren. Rapporten præsenterer resultatet af spørgeskemaundersøgelsen 'Quest' (Socialstyrelsen 2005) ved begyndelse og afslutning af projektet, testdeltageres og medarbejderes øvrige vurdering af hjælpemidlet og forslag til videreudvikling, en case udarbejdet på baggrund af en testdeltagers afprøvningsforløb og vurdering af hjælpemidlets egnethed til brugere med svære fysiske og/eller kognitive funktionsnedsættelser, herunder forslag til ændringer i forhold til anvendelse ved denne målgruppe. Knap to uger efter skriver direktøren, at han kommer til arrangementet i morgen (et fyraftensmøde for private virksomheder på botilbuddet), og at han samtidig gerne vil have den endelige rapport. Hertil svarer projektlederen, at hvis rapporten skal laves i en anden form, bliver de nødt til at gøre det i samarbejde. Dagen efter skriver direktøren, at *mht. rapporten omkring verifikationen af effekten af hjælpemidlet håber jeg det er muligt at uddrage lidt omkring brugernes holdninger og forbedrede vilkår – det var jo lidt vores ønske. Jeg forstod at I bruger Quest metoden og hvis I har lavet vurderinger før og efter brugen af hjælpemidlet ville det være fint hvis vi kunne uddrage noget.*

Projektlederen svarer, at *vedr. resultater af projektet er QUEST-evalueringen med i den feedback, som vi sendte til dig. Vi må ikke som offentlig institution gå ind og fokusere ensidigt på de positive aspekter i et projekt, men skal lave en så objektiv vurdering som mulig. Derfor har jeg hele tiden været lidt på vagt over for betegnelsen 'verifikation', selv om jeg godt forstår jeres motivation for at bruge dette ord. Lad os sammen finde ud af, om resultaterne kan gengives i en form, som I i højere grad finder brugbar for jer.* I næste mail skriver direktøren: *Jeg er ikke ude efter en positiv verifikation af vores hjælpemiddel – men det jeg skal bruge er en form for verifikation af at man får det bedre ved at bruge den slags hjælpemiddel. Det fremgår delvis af historien omkring brugeren – men jeg kunne godt tænke mig lidt omkring QUEST undersøgelsen fra før og efter benyttelsen af hjælpemidlet – vil det være muligt?* Projektlederen foreslår, at de sammen kigger på Quest-resultaterne efter sommerferien.

I de samme mails, som rummer diskussionen om verifikation og evalueringer, planlægger parterne at drøfte et opfølgende udviklingsprojekt på baggrund af noget, direktøren kalder nøgletal, og som projektlederen gerne vil have uddybet, hvad han mener med. Små to måneder efter inviterer projektlederen

direktøren til at tale ved botilbuddets afslutningsarrangement i forbindelse med OPI lab-projektet, og hun informerer ham om, at hun er ved at færdiggøre en pjece om botilbuddets living lab, hvori virksomheden indgår som en vellykket OPI-case. Herefter går der et år. Så sender direktøren en mail, hvor han beder projektlederen om en testbrugererklæring til en fondsansøgning. Virksomheden er *i gang med at udvikle en ny generation af hjælpemidlet og tager også de punkter med som I også anførte.*

Mailkorrespondancen er et billede på meget forskellige aktørbundne interesser og roller. Mens direktøren for den private virksomhed fokuserer på at præsentere og sælge produkter, få en indgangsvinkel til kommunens demenscentre, levere hjælpemidler til afprøvningsforløbet og følge projektet, har den offentlige projektleder fokus på at planlægge møder, finde projektdeltagere og samarbejdspartnere til evalueringsarbejdet, skrive projektbeskrivelse, udføre observationer og interviews og undersøge forsikrings-spørgsmål. Ved projektets afslutning har den offentlige projektleder sit fokus på at formulere en 'objektiv' afslutningsrapport, mens virksomhedsdirektøren ønsker en rapport med mere fokus på verifikation af hjælpemidlets effekt. Og ud af de divergerende syn på samarbejdet opstår udviklingen af en ny generation af hjælpemidlet, som virksomheden ser som *en afledt effekt.*

Endnu engang må de aktørbundne forståelser af samarbejdet skrabes væk fra den diskursive flade. Frem træder en kamp mellem den private sektors behov for indtjening via salg til et marked og den offentlige aktørs disciplinering ind i samfundets selvfølgelige og indiskutable innovationsdagsorden (Kristensen 2012, s. 2). Retningen på virksomhedens blik på det offentlige synes endog at være et så entydigt blik på et marked, at den efterfølgende produktudvikling opfattes som en afledt effekt af samarbejdet. Umiddelbart ser den lille 'misforståelse' om, at produktudvikling ikke hører sammen med OPI-projektet, ud til at udgøre en fejlagtig antagelse og en irrationel fortolkning (Townley 1994, s. 141) af 'meningen med OPI'. Anskuet fra et dispositionelt perspektiv er der dog snarere tale om, at den private aktør aktualiserer en kapitalistisk rationalitet, hvor behovet for indtjening får ham til at følge en indskydelse til at udnytte den nye samarbejdsform til egen fordel. Markedslogikkerne trænger således helt ind i det lille konkrete samarbejde, også selv om casens offentlige aktør forsøger at kæmpe mod verifikationsdagsordenen. Spørgsmålet om markedslogikkernes indvirkning på den enkelte offentlige institution er ikke en del af OPI-konstruktionen, hvor refleksion over markedslogikker jo ikke ligger inden for det rum, aktørernes opmærksomhed disponeres hen imod.

26. *Innovation vs. living lab knowhow i case 2*

På det plejehjem, hvor case 2 foregår, findes der en del velfærdsteknologi, eksempelvis lofts lifte, skærme, hvor beboerne kan følge med i aftaler, bestille mad osv., vaske-tørretoiletter og et elektronisk guidningsystem, der gør det nemmere at finde rundt. Herudover samarbejder plejehjemmets living lab med virksomheder om at udvikle nye teknologier, der ikke nødvendigvis skal integreres på plejehjemmet. Samarbejdet med virksomheder skal indpasses i den daglige drift, samtidig med, at living lab'et skal fremstå som kompetent til at drive disse samarbejder.

Projektlederen fra plejehjemmet vender i interviewet hele tiden tilbage til et knowhow-topos. På spørgsmålet om, hvorvidt der ud over afprøvningen af hjælpemidlet var et udviklingsperspektiv i projektet, svarer han: *Helt umiddelbart så var der et internt udviklingsperspektiv, fordi vi vil gerne opbygge noget living lab knowhow. Vi vil gerne vide, hvordan faciliterer man sådan nogle processer? Hvad skal der egentligt til? Hvad skal der til af tid og andre ressourcer? Hvad skal der egentligt til af knowhow, for at vi kan få rekrutteret beboere, som sagt, få fundet de rigtige beboere? Hvordan indgår man et samarbejde med nogen, der kommer udefra, som skal undersøge noget? Hvilke nogen praktiske aftaler skal der laves, og så videre, og så videre?* Han udfolder knowhow-topos'et i en leksikalsk kæde (Frimann 2004): *Dengang vi begyndte på projektet, da var vi også i færd med at opbygge noget living lab knowhow. [...] Afprøvningen af produktet syntes vi også, var interessant, dels fordi så kunne vi opbygge noget living lab knowhow [...] Det, der hurtigt gik op for os i forhold til det her opbygning af living lab knowhow, det var, at vi skal bestræbe os på at være tværfaglige. [...] Og vi har også den her ambition om at bygge noget living lab knowhow. [...] jeg synes, at det største resultat det var living lab knowhow. [...] På spørgsmålet: Har I sådan konkret tænkt innovation i forhold til lige præcis det her projekt? svarer han: Ja, altså igen i forhold til at opbygge den her living lab knowhow. [...] vi har lært noget ved at være med, jævnfør det jeg har sagt mange gange med at opbygge living lab knowhow.*

Selv om living lab'et ikke er et konkret sted, fungerer det som indholdsform for den lokale OPI-konstruktion på plejehjemmet. Her definerer det et felt af synlighed, der synes at skabe forviklinger ind i den daglige drift. Udtryksformen kan bestemmes som talen om living lab knowhow, der udgrænser talen om konkrete samarbejder. Living lab knowhow kommer således til at fungere som pendant til eksempelvis straffeloven og udsagn om ufornuft som udtryksformer (Deleuze 2006, s. 65). Det betyder ikke, at living

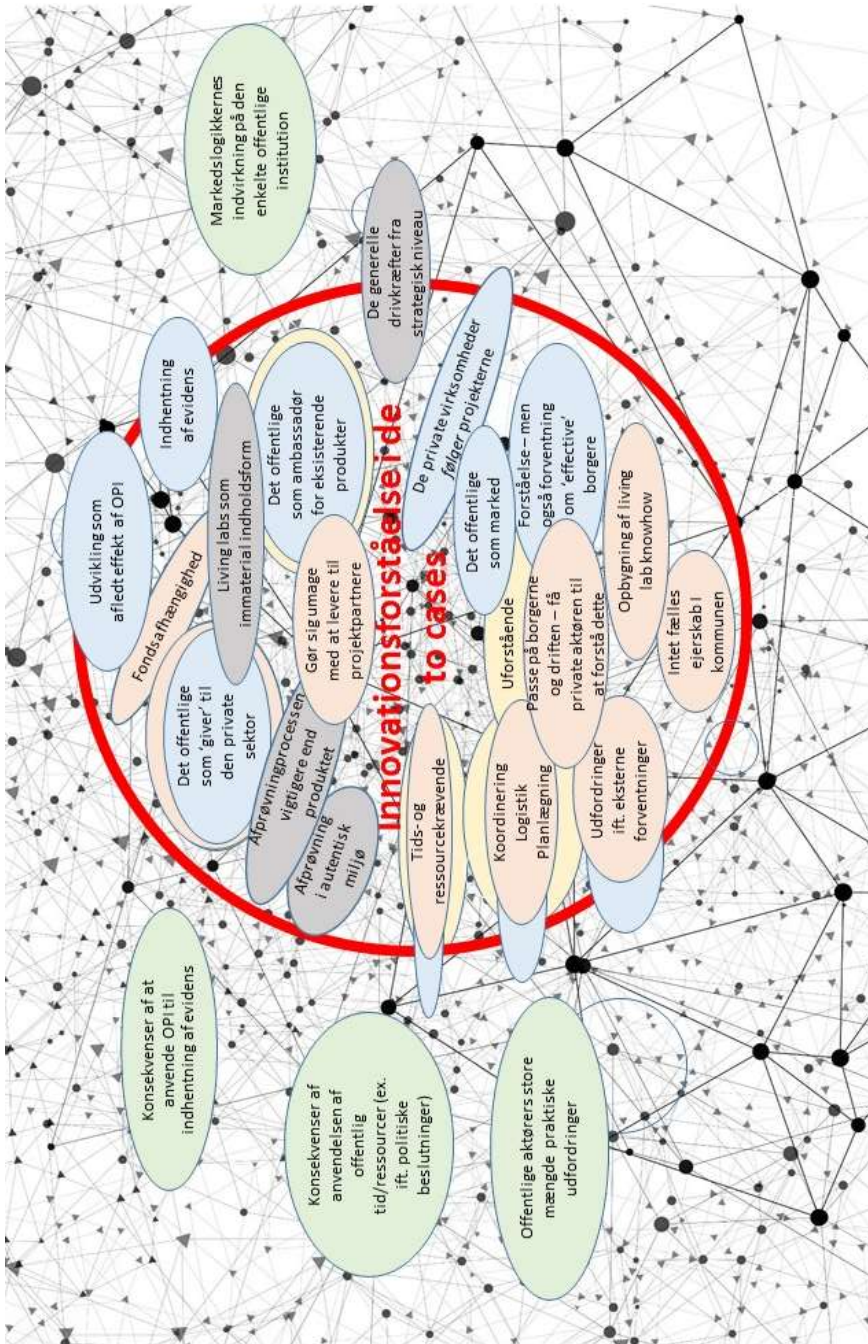
lab knowhow reproducerer straffelovens sanktionerende virkemåde eller ufornuftsudsagnenes bedømmelse af ønsket-uønsket. Living lab knowhow kommer dog, ligesom ufornuftsudsagnene, til at virke disciplinerende for den offentlige institutions åbning mod den private sektor. Som plejehjemmets projektleder siger: *Det allerbedste var, at vi fik, så vidt jeg kan vurdere, at vi leverede det, vi havde lovet dels virksomheden og dels uddannelsesinstitutionen.*

Innovationsforestillingerne fra casene ses i figur 24, hvor rhizomet viser, at de offentlige aktører disponeres til ihærdigt at leve op til de andre aktørers forventninger, alt imens de oplever logistiske, borgerrelaterede og metode-mæssige udfordringer i en indsats, der sker ret isoleret fra de øvrige institutioner i de to kommuner. De private virksomheder følger produkt-afprøvningerne med en naturliggjort forventning til det offentliges levering af feedback ud fra en forestilling om det offentlige som marked og borgerne som nogenlunde stabile testpersoner. De offentlige aktørers udfordringer ligger tilsyneladende uden for de private virksomheders forestillinger, hvilket er illustreret som lyseblå bobler, der ligger uden for OPI-horisonten. Fælles for aktørerne er en forestilling om living labs som immateriel indholdsform, der danner ramme om afprøvninger af eksisterende produkter i et autentisk miljø. De generelle drivkræfter, der beskrives på strategisk niveau, bøjes til at udgøre et langt mere praktisk orienteret opgavefokus. Tale om en række forhold synes at høre under den form for diskretion, aktørerne fordrer af hinanden for at få samarbejderne til at fungere:

- Konsekvenser af at anvende OPI til indhentning af evidens
- Konsekvenser af anvendelsen af offentlig tid/ressourcer (ex. ift. politiske beslutninger)
- Offentlige aktørers store mængde praktiske udfordringer
- Markedslogikkernes indvirkning på den enkelte offentlige institution

Disse diskretionsområder opererer også på strategisk og debatterende niveau, hvor aktørerne i vid udstrækning ekspliciterer en række generelle drivkræfter og barrierer, der – måske netop fordi der ikke tales om konsekvenserne af ændringerne i det offentliges tidsforbrug og markedslogikkernes indtog – kommer til at fremstå som apolitiske.

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

Figur 24. Innovationsforståelse i de to cases (DB 21-26)

9.2 FLERE SPOR AF MARKEDSGØRENDE MØNSTRE, INDHOLDSFORMER OG FORESTILLINGER OM DET TEMPORALE

Hidtil er diskrete markedsgørelse af den offentlige sektor dukket op i diagnostiske beskrivelser, der kortlægger

- OPI som et uafklaret begreb, der aktualiseres i divergerende og gensidigt modsigende forestillinger
- En implementeringslogik, som drives af en barriere-potentiale-diskurs, der understøtter åbning af den offentlige sektor mod markedet
- Et uklart innovationsbegreb, hvorigennem linjer af kraftstrømme diskret skyder sine pile, der fremmer markedsgørelseslogikker

I de følgende beskrivelser bliver markedsgørelsen endnu mere konkret. Her kortlægges forestillinger om tilpasning af offentlige udfordringer til markedets behov og det offentlige som vært for markedet. Desuden beskrives disponeringen til dannelse af indholdsformer, hvor nuværende og planlagte udviklings- og ekspertinstanser er med til at definere markedsgørelsen som et felt af synlighed, der åbner den offentlige sektor for det private marked. Endelig kortlægges det inkonsistente OPI-felts temporale forestillinger. De er præget af en dualisme mellem det offentliges langsommelighed og den private sektors tidseffektivitet, af tidsnød, og af en svækket evne til at udnytte kairotiske øjeblikke.

27. Tilpasning af offentlige udfordringer til markedets behov

Meget af talen i OPI-feltet handler om, hvordan det offentlige kan tilpasse innovationsprojekterne til markedets behov ved at stille sig til skue og rådighed og støtte de private virksomheder gennem kendskab til virksomhedernes vilkår. Det drejer sig ikke blot om, at det offentlige skal forstå, at den private sektors mål er profit, eller som produktudviklingschefen i case 2 formulerer det: *Altså virksomhederne går selvfølgelig ind i det her med henblik på at komme til at tjene nogen penge*. Forestillingen om det offentliges rolle passer bedre ind i den logik, der får to kommunale chefer til at sende en direktør for en privat virksomhed et blogspørgsmål om, hvorvidt hun tror, *vi i fællesskab kan gøre frihedsteknologi til en stærk dansk eksportvare* – altså en forestilling, hvor det offentlige påtager sig opgaver og ansvar i forhold til virksomhedernes målsætninger. I det følgende kortlægges, hvordan det offentlige tilbydes en rolle, der handler om at tage ansvar for:

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

- De private virksomheders forretningsmodeller og risici
- At udvikle en salgbar idé til OPI-projekter
- At bruge budgetter til velfærdsydelse på at skabe erhvervsudvikling
- At øge efterspørgslen på nye innovative løsninger
- At sandsynliggøre et internationalt marked for de produkter, der udvikles
- At deltage i at adressere globale udfordringer for at skabe eksport
- At bidrage til virksomhedernes markedsføring

Herudover lægger offentlige styrelser og en region navn til rapporter, hvor konsulentvirksomheder fremhæver den private sektors saglighed op mod den offentlige sektors manglende kompetencer. Det sidste er eksempelvis tilfældet i rapporten for Region Midt, hvor det under overskriften *Det private udgangspunkt* helt i tråd med OPI-tankegangen står, at det er, at *få en øget konkurrencedygtighed, konkret indtjening – salg eller på anden måde viden, der kan anvendes til enten på kort eller lang sigt at tjene penge*. Under samme overskrift formidles en logik om, at den offentlige part svigter et ansvar for de private virksomheders forretningsmodeller og risici: *det nogen gange manglende kendskab til private virksomheders tænkemåder og virkelighed blandt de offentlige aktører, giver sig udslag, når det i nogen projekter sker f.eks. at der er en forventning om, at en virksomhed deltager i projektet af ren altruistisk interesse, at der ikke automatisk foretages forventningsafstemning med de firmaer, der skal deltage – hverken ift. IPR, timepriser, fordeling af opgaver mv., og man ikke tænker på at undersøge hvilke risici, de deltagende virksomheder tager*. Der reflekteres hverken her eller andre steder i arkivet over, hvorvidt disse forhold er det offentliges ansvar. Til gengæld handler hele beskrivelsen af *Det offentlige udgangspunkt* om, at *en af konsekvenserne ved, at mange OPI projekter er drevet af ildsjæle kan være en manglende forankring i de deltagende offentlige organisationer*. Det skaber et billede af en offentlig sektor, der ikke er god nok til at varetage et ansvar, som den tildeles for både egne og de private virksomheders deltagelse i OPI-projekter.

ICPH's rapport henvender sig direkte til offentlige projektledere med samme logik: *At engagere offentlige og private parter til at udvikle sammen [...] lyder måske ikke som en attraktiv forretningsmodel for den private part. Så hvad skal der til for at tiltrække en virksomhed til at investere i et OPI-projekt? Udvikler virksomhederne, gennem et OPI-samarbejde, et nyt produkt, har virksomheden en unik fordel i forhold til at kunne afsætte produktet – ikke bare på det danske offentlige velfærdsmarked, men også på sammenlignelige markeder*. Også her formidles en logik om det offentliges ansvar, hvor måden, hvorpå man undlader at tale om ansvarsfordelingen, er at stille de offentlige

projektledere spørgsmål, der forudsætter, at ansvaret allerede er på plads. Reelt sker der dog ingen forhandlinger om ansvar i samarbejdsfeltet.

ICPH tilbyder endvidere offentlige projektledere en subjektposition som idéudviklere, der kan påtage sig at vurdere deres ideer i forhold til virksomhedernes bundlinje: *Udvikling af et koncept forudsætter mindst én solid idé, der kan skabe værdi på projektets tre bundlinjer. Dette er forudsætningen for at skabe opbakning til idéens videreudvikling, og kunne samle en stærk alliance bestående af udviklingsparate virksomheder, din kommune og andre interessenter. [...] Er konceptet ikke salgbart, kommer det aldrig videre end hertil.* Det er en lille diskret ytring, men den får lov at stå uproblematiseret hen. Ingen reflekterer over, hvorvidt virksomhederne selv kan påtage sig denne indledende opgave i forhold til vurdering af egen bundlinje.

Direktøren for DI skriver i sit blotindlæg, at *tiden er moden til, at vi løfter OPI-arbejdet op på et højere niveau og stiller større krav til de enkelte projekter og til efterspørgslen på nye innovative velfærdsløsninger på landsplan. Det er vigtigt, at den offentlige sektor samler sin købekraft i større bidder på tværs af kommune- og regionsgrænser.* Dansk Erhverv følger denne diskurs op: *Det er nødvendigt at vi løfter ambitionsniveau for offentlig-privat innovation. Skal vi for alvor indfri det store potentiale, som OPI rummer, er mindre pilot- eller udviklingsprojekter her og der ikke vejen frem. Vi skal turde udvikle og implementere ambitiøst. Hvis vi ved, at der er en business case med bestemte teknologier [...] så skal vi have modet til at omsætte det i stor skala. Her savner vi, at den offentlige sektor skaber råderum til at sikre de nødvendige investeringer.* Om succesfulde OPI-projekter skriver han: *det afgørende er her, at det sker i et kommercielt perspektiv. Produktet skal kunne sælges.* Han indleder ligeledes blogindlægget med en rent markedslogisk rammesætning af OPI: *Lad mig indledningsvis gøre det helt klart: i Dansk Erhverv mener vi, at der ligger et kæmpe potentiale i offentlig-privat innovation. Der er både vækst og arbejdspladser i at lade private virksomheder udvikle produkter og ydelser til det offentlige, som eksempelvis nye og smartere pacemakere, der kan sælges både i Danmark og i udlandet.* Umiddelbart er de nye løsningers optimering af sundheden og livet, som Foucault godt nok ville have kategoriseret som disciplinære teknikker, svære ikke at betragte som positive. Man undlader dog at tale om, hvorvidt de store ambitioner for den private business case fungerer som eksempelvis skabelse af behov i den offentlige sektor. Samlet efterspørgsel, råderum til større investeringer og nye offentlige ydelser med afsæt i kommercielle perspektiver afdækkes ligeledes i den sakrificielle læsning af OPI-feltet som ikke objektive

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

konstateringer. De er derimod fuld af aktørinteresser og værdier, der får lov at blive naturliggjort uden moddiskurser.

Også blogindlægget fra Philips Healthcare formidler logikken om OPI som erhvervsudvikling: *Vi skal tage de gode erfaringer med fra de forskellige OPI-projekter og skalere dem op og gøre dem eksportérbare. Vi skal i fællesskab skabe den innovation, der er nødvendig for at møde de udfordringer, som er globale, og som Danmark har mulighed for at skabe løsninger til.* Der er ikke noget underligt i, at de store arbejdsgiverorganisationer og private koncerner aktualiserer en logik, som handler om den private sektors indtjening og ekspansion. Det interessante er, at det kommer til at fremstå som et ikke politisk emne, at OPI og de offentlige organisationers tid og kompetencer benyttes til at støtte op om virksomhedernes salgstal ved at samle den offentlige købekraft, tænke global eksport osv.

Den eneste moddiskurs kommer fra formanden for FOA: *Debatten om innovation – udvikling – i den offentlige sektor er i al for høj grad præget af dogmet om, at udpegelsen af problemer og udvikling af nye løsninger skal komme udefra. Det er i alt for mange tilfælde at kaste barnet ud med badevandet. [...] I min ungdom kaldte vi det på ikke-konsulentsprog for "dem, der har skoene på, ved også, hvor de trykker". Det er stadig et bæredygtigt udgangspunkt for at skabe forandring – også i velfærden.* FOA står dog ret alene med denne ytring.

Det offentlige, der konstitueres som ikke særlig kompetent til OPI, skal således tage ansvar for virksomhedernes OPI-gevinster, øge egen efterspørgsel, sandsynliggøre globale afsætningsmuligheder og støtte virksomhedernes markedsføring. Det indebærer en omformulering af de behov, der traditionelt styrer retningen af de offentlige ydelser, så de tjener en understøttelse af markedet. Dermed træder der også et behov frem, som handler om det nødvendige i, at det offentlige tænker markedslogisk. Der er med OPI sket en forskydning i det konkurrenceudsættelses-set-up, der indtil for knap 10 år skabte en klar rollefordeling, hvor det offentlige havde – og har – det overordnede ansvar for finansiering, planlægning, måling og regulering af de offentlige serviceydelser, mens private virksomheder udelukkende har ansvar for selve den produktion, som de gennem udbud og udlicitering har vundet retten til at udbyde (se afsnit 1.3.3). OPIs forskydning i aftager-leverandørforholdet udviser den klare opgavefordeling, der også adskilte aktørerne i rummet for offentlige ydelser. I dette rum, der før blev reguleret af offentlige instanser, får nu også private aktører adgang til ikke blot at levere ydelser, men også influere på arten af dem, alt imens de offentlige aktørers

opmærksomhed forskydes fra levering af serviceydelser til tilpasning til markedet.

28. Det offentlige som vært for markedet

En af de selvfølgeligheder, der reproduceres igen og igen, er ideen om, at virksomhederne får en unik indsigt i, hvordan det offentlige tænker, og hvad deres indkøbsstrategier er, som der står i ICPH's rapport, og at virksomhederne får adgang til ledelsesmæssige og politiske niveauer. Det sidste udgør således en gunstig mulighed for lobby-virksomhed ifølge EBST's rapport fra 2009. Danske Regioner inddrager desuden skabelse af globale afsætningsmuligheder i forestillingen om det offentlige som vært for markedet, og det kræver bl.a., at virksomhederne får mulighed for at fremvise innovative løsninger f.eks. i de kliniske miljøer på sygehusene. [...] Regionerne arbejder for at opfordre private virksomheder til at anvende regionernes testfaciliteter og laboratorier ved at markedsføre regionale testfaciliteter og særlige laboratorier til test og afprøvning samlet, så virksomhederne har en fælles indgang. Det offentlige fungerer tilsyneladende ikke mere – som det var tilfældet indtil 1980'erne (Pedersen 2011) – som en skærmning af svage borgere mod markedet, men blotlægger derimod sig selv til skue for markedet. Det afspejles ligeledes i metaforer, som når Højteknologifonden skriver, at *Virksomheder skal helt ind i det offentlige maskinrum*, eller formanden for Danske Regioner kalder sygehusene en *progressiv forsøgskanin for uprøvet teknologi*.

Markedstænkningen er lukket ind i velfærdsstatens indre rum i en offentlig sektor, der tidligere var tænkt som et frirum fra markedet. En bedømmelse af, om invasionen af dette frirum ud over at fungere disciplinerende også kan virke livsoptimerende for modtagerne af social- og sundhedsydelser, ligger ikke inden for afhandlingens Foucault-inspirerede kortlægninger. Det gør til gengæld en påpegning af, at aktørerne tilsyneladende ureflekteret lader sig subjektivere ind i de positioner, der tilknyttes denne 'invasion'. De nye roller fremstilles således som positive uden at stille spørgsmålstejn ved dem. Det sker eksempelvis gennem tale om det offentliges evne til at promovere sig på at være gode til at samarbejde med virksomheder. En direktør for en privat virksomhed citeres på opiguide.dk: *Vi har fået et godt OPI samarbejde med kommunen. Det er en rejse vi har været på sammen. Og de har også kunne profilere sig på at være en kommune, som er gode til at samarbejde og udvikle med virksomheder. Det er win-win for begge parter.*

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

At virksomhederne ønsker at kende deres kunder er ikke en ny historisk konstruktion. Middelalderens købmænd indfarvede også deres kjolestoffer efter tidens mode. Fraværet af debatter om, hvad det betyder for den offentlige sektor, borgerne og demokratiet, at offentlige institutioner tilpasser sig virksomhederne, at OPI anvendes som adgang til det offentlige, og at velfærdsstatens indre rum 'invaderes', vidner dog om, at vi har at gøre med en rationalitet, der ureflekteret skaber sandheder om, hvordan samfundet bør fungere. Måden, man undlader at tale om disse ting på, er dels at omtale virksomhedernes adgang til det offentlige som en drivkraft eller et potentiale, dels i forskellige imperative diskurser at bedømme det offentliges evne til at agere marked og åbne sig for virksomhederne. Derved bliver spørgsmålet om, hvorvidt det offentlige lukker op mod virksomhederne værdiladet, mens selve det forhold, at virksomheder får adgang ind i den offentlige sektor, fremstår som værdineutralt. Det vurderes derfor ikke i relation til eksempelvis gode og dårlige konsekvenser for demokratiet, social lighed og politikker om det offentliges ansvar for svage borgere.

I stedet kommer den offentlige sektors evne til at beskrive sig selv som marked i fokus. Det sker allerede fra den første 2009-rapport, hvor konsulent-virksomheden skriver, at *flere af de offentlige virksomheder mangler værktøjer til at demonstrere det forretningsmæssige potentiale af OPI-samarbejde. I nogle cases efterspørger de private virksomheder eksempelvis information om markedet for løsningen, men de offentlige deltagere har typisk ikke de nødvendige kompetencer til at tilvejebringe denne viden.* Tilpasning af offentlige udfordringer til markedet og det offentlige som vært for markedet udgør et sådant felt af virkelige kræfter, hvor institutionaliseret viden, der består af omhyggeligt og strategisk producerede sandheder, som udspringer af markedet som veridiktionsregime, udelukker andre former for viden. Det resulterer i figur 25's diskursive rhizom, der tydeliggør, at det offentlige ikke blot markedsføres, men også disponeres til at agere aktivt for at skabe de bedste mulighedsbetingelser for markedet. Rhizomet afslører endvidere en stor del af det, som er omfattet af diskretion i OPI-feltet:

- Det offentlige, som en kunde, der tilpasser sig virksomhederne
- Anvendelsen af OPI som indgang til det offentlige – og konsekvenserne af det
- Det offentliges ansvar for OPI og for den private sektors interesser, herunder afpolitiseringen af forhold som samlet efterspørgsel, råderum til større investeringer og nye offentlige ydelser med afsæt i kommercielle perspektiver
- Eventuel skabelse af nye behov gennem OPI-set-up'et

- Ændringen fra skærmning af svage borgere mod markedet til en naturliggjort invasion af velfærdsstatens indre rum

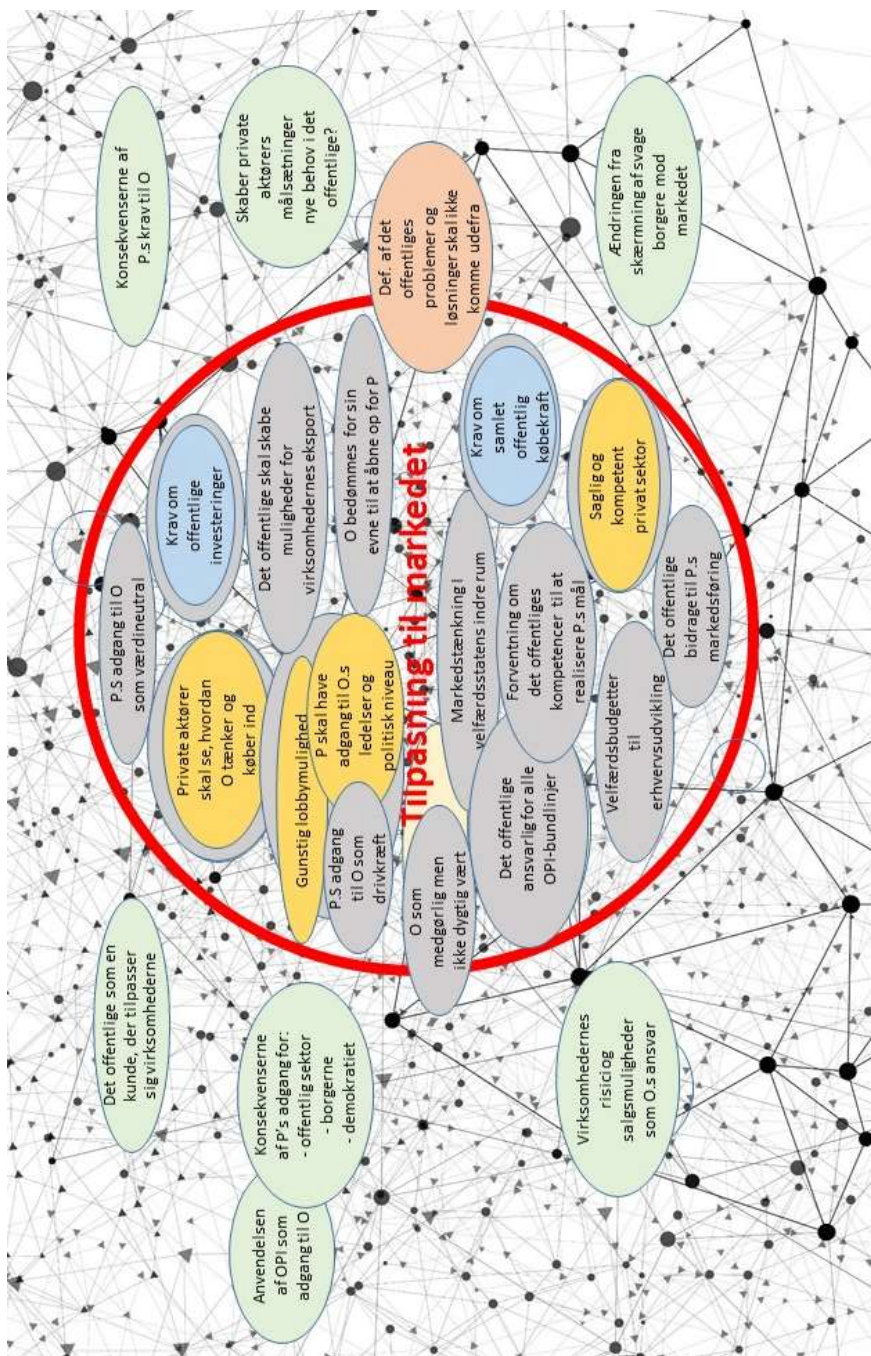
Forestillingerne i dette rhizom udgøres overvejende af et stort net af fælles, dominerende sandheder. Heri findes forestillinger om de markedsøgende diskurser som værdineutrale, mens det offentlige ansvar for markedet, behov for at blive bedre til at åbne sig for det, og ansvar for at bruge tid og ressourcer på både egne og erhvervslivets målsætninger, bliver værdiladet.

29. Indholdsformen – OPI som immaterielle og forestillede steder

I OPI-feltets produktion af tale findes diskurser, der frembringer samarbejdsformens ”kendsgerninger”. De aktualiserer synlighedernes fordeling af mennesker, objekter, tid og rum, og består overvejende af aktørernes forestillinger om sektorerne, demografien og de økonomiske forhold, måden aktørerne skriver på osv. Desuden udgør overvejende fondsfinansierede projekter som OPI-Lab og skriftlige objekter som OPI-værktøjer og opiguide.dk kendsgerninger, som der henvises til på tværs af aktørperspektiver på policy- og diskussionsniveau. Selve OPI-konstruktionen figurerer kun svagt som en fælles forestilling og dermed en kendsgerning. Ved første blik på OPI-diskurserne, synes der dog også at findes mere materielle indholdsformer i samarbejdsfeltet, men end ikke de living labs, hvor de små konkrete cases foregår, udgør materielle steder, forstået som bygninger eller lokaler, hvori innovationen foregår.

I flere af blogstafettens indlæg kobles OPI til regionale innovationsenheder og offentlige ekspertinstanser. Formanden for Danske Regioner skriver i sit blogindlæg: *For at fremme et øget samarbejde med virksomhederne har regionerne etableret dedikerede innovationsenheder. Enhederne fungerer som en samlet indgang for industrien.* Direktøren for Falck bemærker i forbindelse med en refleksion over, hvorfor der ikke kommer mere gang i OPI – hvilket ifølge ham skyldes, at kommercialiserings- og eksportmuligheder ikke tænkes ind fra starten – *at alle større kommuner og i særdeleshed alle regioner har i dag et innovationscenter eller en særlig afdeling, som arbejder med offentlig-privat innovation.* Præsuppositionen synes at være, at disse enheder ikke virker befordrende, fordi de ikke i tilstrækkelig grad tænker kommercialisering og eksport.

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

Figur 25. Tilpasning til markedet (DB 27-28)

Også på nationalt plan etableres indholdsform til OPI. Økonomi- og indenrigsministeren skriver i sit blogindlæg: *For at vi nemmere og mere systematisk kan blive inspireret og lære af hinanden, har regeringen sammen med parterne på det offentlige arbejdsmarked oprettet Center for Offentlig Innovation. Centeret åbner i det nye år, og får bl.a. til opgave systematisk at brede de gode eksempler med projekter og nye metoder ud til kommuner og regioner. Direktøren for Højteknologifonden skriver, at vi har mange offentlige tilbud til virksomheder, som ønsker at udvikle nye services og produkter inden for - og sammen med - sundhedsvæsenet. Nogle vil nok hævde for mange. Blandt andet derfor, har Folketinget netop nu startet lovbehandlingen af Danmarks Innovationsfond, der bliver en fusion af Det Strategiske Forskningsråd, Rådet for Teknologi og Innovation og Højteknologifonden.*

Der er i rapporter og blogs flere forslag til at etablere nye instanser for OPI-samarbejder. DI mener, at *kommuner og regioner skal koordinere, eksempelvis via et centralt set-up eller en fælles database* for at skabe et samlet overblik over OPI-projekter. *Dansk Erhverv foreslår, at der oprettes et samlet kompetencecenter for OPI, hvor aktørerne kan søge hjælp med alle praktiske spørgsmål, juridiske afklaringer af udbudsregler, statsstøtte mv. Samtidig skal der oprettes en fast track-ordning for de aktører, der har en god idé.* FTF anbefaler et *'dating' site* hvor offentlige og private virksomheder kan udveksle problemer, ideer og løsninger, et uddannelsesprogram, en *uvildig OPI-instans*, der skal arbejde med udbudsretlige problemstillinger, og en *taskforce*, der skal analysere barrierer for OPI. Direktøren for Zealand Care nævner, at Welfare Tech, Innovationsnetværk for Sundhed og Velfærdsteknologi og Welfare Tech ISV, der er *'markedsdrevne klynger'*, i samarbejde vil arbejde med en *ny tilgang til OPI med fokus på kommerialisering og eksport*. I rapporterne er der ligeledes forslag om oprettelse af task-force, uddannelse, OPI-portal til dannelse af netværk osv.

Det antyder to forhold vedrørende retningen på aktørernes opmærksomhed. For det første, at forestillingen om konkrete materielle institutioner forskydes over mod mere diskursive og ofte midlertidige konstruktioner. Foucault påpegede, at den kristne pastorale indførte en grundlæggende pligt til at lede alt angående det seksuelle gennem talens trædemølle (Foucault 2015, s. 30). På samme måde synes alt angående beredskabet mod fremtidens farer at blive ledt gennem et sådant italesættelses-set-up, hvor der ikke blot produceres diskurser, der skaber en særlig konstruktion af OPI, men også diskurser, der knytter OPI til bestemte objekter i form af overvejende ikke-materielle steder. OPI sættes ind i et kategorisystem sammen med living labs og innovationsenheder/centre og planlagte og foreslåede ekspertinstanser og

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

netværksarrangementer i en ikke-håndgribelig kategoriseringsform, hvor arten af de steder og rum, hvori ting og mennesker i samme kategori placeres, er flydende og endda til dels endnu ikke eksisterende (jf. Foucault 2006). Det afspejler, at den verden, vi kan se eller forestille os i dag, nærmest har form som et netværk, men netværk udgør ikke nogen ontologisk virkelighed.

For det andet synes det sociale at være disponeret til en tilbøjelighed til at forestille sig forskellige ekspertinstanser som svaret på OPI-udfordringerne. Det er en forestilling, der tilsyneladende holdes uden for politiske diskussioner om, hvordan det offentliges midler bør anvendes. De allerede etablerede tiltag er offentligt finansierede. Ingen ekspliciterer økonomien i planlagte eller foreslåede tiltag, men de ligger tilsyneladende inden for en forestilling om offentlig finansiering, og for en lille dels vedkommende fælles finansiering. Det antyder en speciel fordeling af aktørerne i det sociale rum. Mens offentlige aktører gennem konstruktioner af ekspert- og innovationsinstanser og udarbejdelse af fondsfinansierede guider og værktøjer får meget taletid på OPI-scenen, får private aktører den mest fremtrædende plads i samarbejdsformens scenografi. Med markedslogikken som diagram er det de private aktører, der får lov at dele ud af deres erfaringer.

Også i forhold til indholdsformerne, der overvejende er på offentlige hænder, tilbydes private aktører en hegemonisk position i diskursen. Herfra bliver det legitimt at bedømme de offentlige innovationsenheder, living lab osv. Det sker øjensynligt ud fra sikkerhedsmekanismernes nyttig-unyttig bedømmelse. Eksempelvis efterspørger en direktør for en privat virksomhed, at det offentlige tænker *kommercialiserings- og eksportmuligheder ind fra starten: Det er ikke nok for private virksomheder, at de kan lære rigtig meget eller får adgang til testpersoner og brugere*. Det resulterer i et indholds-rhizom, hvor nuværende og planlagte indholdsformer er med til at definere markedsførelsen som et felt af synlighed, hvor det offentlige åbnes for det private marked.

Indholdsformerne i OPI kan derfor anskues som praksisser, der strukturerer og modificerer andre praksisser. Endnu en gang kan vi jævnføre med fængslet, der som indholdsform definerer panoptismen som et felt af synlighed, hvor nogen kan se alt, uden selv at blive set (Deleuze 2006, s. 65). I OPI er den private sektors blik mod og indtrængen i den offentlige sektor dog ikke usynlig for dem, der bliver betragtet. Der synes blot ikke at blive reflekteret over, hvad dette blik og denne indtrængen betyder for samfundet, ud over økonomisk funderet vækst og effektivitet.

Synlighedernes rhizom i figur 26 viser, at selve OPI-konstruktionen og i mindre grad de konkrete projekter ikke er entydigt oplyst af linjerne af synlighed. Endvidere ses en mængde planlagte synligheder, som anerkendes af alle aktører, og umiddelbart aktualiserer de samme logikker. En privat aktørs forslag om et initiativ med fokus på kommercialisering og eksport skiller sig ud, men derudover aktualiseres en fælles vilje til at skabe mere viden, læring og mulighed for at træffe potentielle partnere. Anskuet i lyset af kortlægningen af innovation som bevarelse af det bestående er spørgsmålet blot, hvilken overordnet disponerende strategi disse nuværende og planlagte synligheder tjener. Selv om de er udtryk for en tilbøjelighed til at facilitere gode vilkår for tværsektoriel samudvikling, kan de samtidig udgøre en maskerade af innovationsillusioner, der tjener som

- Åbning af den offentlige sektor for markedet

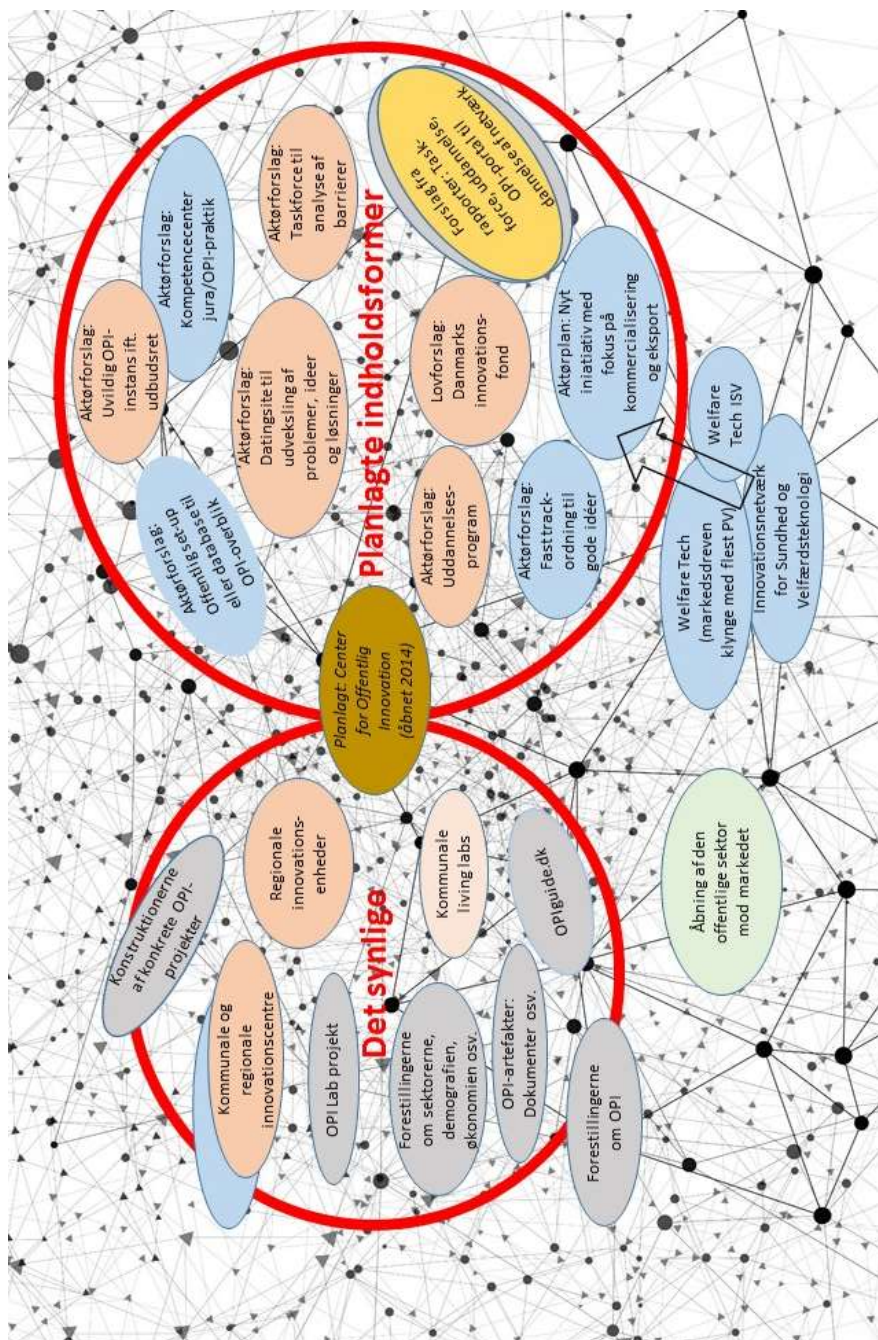
30. Disponeringer af det temporale – Chronos, kairos og OPI

I det diskursive rhizom over innovationskonstruktionen på policy- og debatniveau findes begreber som systematik, effektivitet og koordinering. Det er elementer, der fordrer en kvantitativ opfattelse af tiden, hvor man forestiller sig det enkelte OPI-projekt og OPI-feltet som kronologisk fortløbende. Denne forestilling afspejles ligeledes i de konkrete OPI-cases' samarbejdsaftaler og projektbeskrivelser, der arbejder i en fastlagt tidsperiode. Muligheden for at gribe de rette øjeblikke til at gøre det rigtige på den rette måde sammen med de rigtige mennesker kræver derimod en kvalitativ tidsopfattelse.

De temporale perspektiver chronos og kairos forklarer tid som opdelt i en objektiv tid og en oplevet eller passende tid. Denne skelnen åbner op for en forståelse af, hvordan der inden for den kronologiske tid opstår en form for højdepunkter. Chronos er den sekventielle, lineære og endimensionelle tid, som går, som løber fra os, og som vi planlægger. Vi kender begrebet fra ordet kronologi. Det er den tid, som hele vores hverdag og samfundet er forbundet til og afhængig af (Klein 2005). Begrebet stammer fra den orfiske religion, hvor Chronos er en af Kosmos-urguderne og symbol for tiden (Tortzen 2009, s. 279). Et entydigt fokus på chronostid kan indebære en risiko for, at man i høj grad arbejder ureflekteret hen mod sit mål, så at sige med skyklapper på.

Tidsbegrebet kairos stammer fra den klassiske retorik, hvor især sofisterne anvendte det (McComiskey 2002, s. 110). I græsk mytologi er Kairos yngste søn af Zeus og gud for det rette eller passende øjeblik. Han er indbegrebet af

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

Figur 26. Det synlige – og planlagte indholdsformer (DB 29)

hurtighed, hvilket symboliseres ved, at han har vinger på fødderne. Kairos er i konstant bevægelse. Han har en lang, markeret pandelok, og hvis man vil fange ham og dermed gribe det rette øjeblik, må man forudse hans ankomst nøje og gribe fat i hans pandelok på det helt rigtige tidspunkt. Når Kairos er passeret, er øjeblikket og den særlige mulighed forpasset (Cook 1925).

Kairos bruges i moderne tid om et særligt gunstigt tidspunkt at handle på. At kairos er knyttet til begrebet *tidspunkt* indebærer et syn på tiden som et analogt begreb – noget, der er i konstant, jævn bevægelse, og hvis punkter aldrig genindtræder og derfor kan forpasses. Søren Kierkegaard har beskrevet øjeblikket – eller kairos – som “*der, hvor evigheden berører tiden*” (Øhrstrøm 1999, s. 38). Kairos er et tredimensionelt begreb. Den første dimension er temporal og handler om det rigtige tidspunkt. Den anden er spatial og relaterer til rumlighed forstået som et konkret sted. Tredje dimension er etisk og æstetisk og relaterer til fornøden foranstaltning, retfærdighed og harmoni samt egnethed (Aagaard et al. 2008, s. 2).

Hvis et nyt samarbejdsfelt, et innovativt samarbejde, eller refleksion over feltets eller samarbejdets egnethed skal lykkes, skal Kairos gribes i pandelokken. I et samarbejde skal de kreative aktiviteter og nytænkende ideer gribes og udføres på det rigtige tidspunkt, det rette sted og på den rigtige måde ud fra relevante etiske overvejelser. Hvis samfundet og de enkelte samarbejder ønsker, at OPI skal fungere, må der skabes en åbenhed over for det faktum, at innovationens elementer både hvad angår tid, sted og etik skal ramme kairos. Ellers risikerer OPI at ende i *akairos*, der er det negativt forstærkende udtryk for kairos (Jørgensen & Villadsen 2009, 85).

Faste dualismer og forudindtagne meninger virker hæmmende på muligheden for at gribe kairos. En mere åben både-og tilgang højner derimod mulighederne for enten succes eller reflekterede beslutninger om at ændre taktik, for i taktik findes et rum, hvori aktørerne kan udnytte tiden (Certeau 1988, s. 35-37). Ifølge McComiskey ser vi i taktik kairos i funktion, og han præciserer, at “*kairotiske argumenter ikke dikterer; de responderer*” (McComiskey 2002, s. 113). Detaljeret planlægning af både det enkelte projekt og af OPI-feltet som helhed er en måde at diktere. Det samme gælder prædefinerede forventninger til parterne. At tildele forskellige aktører roller som medgørlig vært, udefrakommende ekspert osv. levner ikke megen plads til den kairotiske, responderende funktion.

De to konkrete cases og 2009-rapporten tjener i det følgende som illustration for den gennemgående tidsopfattelse i OPI-feltet. Casenes projektbeskrivelser fungerer som en teknologi til fordeling af aktører og objekter i tid og rum, og

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

de temporale og spatiale aspekter går igen i mødereferater. Eksempelvis er der i et mødereferat fra case 2 sat tidsperioder på dataindsamlingen, med forbehold for en ferieperiode og med en buffer efter perioden. Det fremgår, at de eksterne interviewere kontakter en intern konsulent på plejehjemmet *for at aftale hvilke personer de skal introducere for projektet sammen med en ekstern konsulent, og aftaler hvornår de kan starte med at interviewe og videooptage. Når dataindsamlingen er kommet ind i et mere rutinepræget forløb, kan det aftales at de kontakter personalet direkte, men i starten går kontakt gennem konsulenten* på plejehjemmet. Inden for denne temporale og spatiale konstruktion skal der skabes plads til den kairotiske, responderende funktion.

Kairos trives imidlertid ikke godt i selskab med divergerende aktøropfattelser af, hvem der er hurtig/langsom og effektiv/ineffektiv, og hvor tidskrævende noget er. Direktøren fra case 1 har en oplevelse af, at tingene *hurtigt* blev afklaret, og at det gik *hurtigt* med de ting, den offentlige part stod for. Det er en tidseffektiv rationalitet, der knytter sig til markedet og profitoptimering, og som det offentlige i helt naturlige og anerkendende vendinger her bliver målt på. I samme case erkender den offentlige projektleder, at *det virkeligt er gået op for os, at sådan et OPI-samarbejde, det kræver både tid og engagement*. Direktøren fortæller videre, at virksomheden stort set ikke var inde i de praktiske opgaver vedrørende afprøvningen, mens den offentlige medarbejder siger, at det at medvirke i et OPI-projekt *tager rigtig, rigtig meget tid. Og jeg havde også mit fysjob ved siden af, der skulle, der skulle passes. Og det. Der kræver det simpelthen, at det ligesom bliver, at det bliver sagt god for fra ledelsens side, at det bruger man tid på. [...] Jeg tænker lidt, om man simpelthen skal lave en minikontrakt, hvor dem, der står for OPI-delen, og hvor medarbejderen og lederen simpelthen bliver enige om, hvor meget tid må man bruge på det her, så man ved, hvilke rammer man har*.

Aktørerne formidler en chronos-opfattelse af tiden, der – ligesom det er tilfældet i de diagnostiske beskrivelser 23 og 24 om innovation vs. logistik, og om planlægning og metode- og rekrutteringsudfordringer i casene – peger på, at den kronologiske projekttid, der falder sammen med den daglige drift i det offentlige, giver udfordringer. Denne konstruktion hænger sammen med, at der tilsyneladende findes en kompleks forestilling om, at den offentlige sektor varetager størstedelen af de praktiske, administrative, logistiske og evaluerende OPI-opgaver samtidig med, at sektoren betragtes som ineffektiv.

Projektbudgettet for case 2, der er lavet som et timebudget, viser imidlertid en anden vægtning af aktørernes estimerede tidsforbrug. Den uddannelsesorganisation, hvor den eksterne konsulent er ansat, har 380 timer til *udvikling*,

kvalitetssikring, dataindsamling og analyse, en anden uddannelsesinstitution har 60 timer til *projektdeltagelse*, virksomheden har 150 timer til *mødedeltagelse, workshops og forberedelse*, mens den offentlige institution, hvor afprøvningerne foregår, har 100 timer til *projektarbejde, workshops, interviews m.m.* Tiden afsat til *projektarbejde* og *m.m.* er en vigtig indikator i kortlægningen af tidsopfattelsen i projektet. Produktudviklingschefen fortæller, at de havde udviklet hjælpemidlet, *så man kan sige, at den investering, vi har puttet i det, er jo ikke kæmpestor. [...] Vi har brugt lidt tid på nogen møder og sådan noget. Så det er jo ikke sådan for os et eller andet kæmpe sats på det.* Projektlederen fra plejehjemmet reflekterer derimod over ting som: *hvad så, hvis der lige er to medarbejdere, der deltager i OPI, der skal gå fra i to timer? Hvordan planlægger man det? Hvordan planlægger man det med ledelsen, med kollegaerne, og så videre, og så videre?* Igen ses en disponering til, at det er den offentlige part, der helt naturligt påtager sig det lange seje træk, selv om det ikke afspejles i timebudgettet.

Produktudviklingschefen fra case 2 aktualiserer meget konkret den logik, der disponerer til, at den offentlige institution leverer den tid, der går med afprøvninger: *Jeg mener også, den her måde er bedre end, at vi selv, fordi vi kunne sagtens få lov og køre ud på et plejehjem og så få lov og være der i tre dage eller et eller andet, men det giver kun sådan lige et øjebliksbillede. Og [...] parader, som måske ligesom skal sænkes. Den tid det tager for både borgeren og plejeren og omstille sig og ligesom begynde og få nogen andre vinkler på det. Altså der går noget tid. Og den tror jeg ikke, vi ville få. Der ville vi få sådan meget et øjebliksbillede.*

Denne forestilling om, at et OPI-samarbejde kan spare tid, som reelt er tid, de offentlige institutioner anvender for at kunne give virksomhederne feedback, afspejles også hos den eksterne konsulent. Han forklarer, at der i en OPI-afprøvning findes tid til, at den offentlige institution gør små, men vigtige observationer, som den private virksomhed ellers ikke ville få: *Hvis du placerer en svagelig plejehjemskrævende beboer, så kørte hjælpemidlet bare alt for stærkt, altså. Ikk os? Det er nærmest som at komme i en rutchebane for nogen, der er i den ende af aldersspektret. Det var der ingen af os, der kunne forudsige. Men man kan jo se det, når man som observant, eller observatør, kigger på, hvad der sker, så kan man godt se, det virker lidt voldsomt. Men det kræver tid at få den der information. Og det var der. Det er der normalt ikke. Ingen steder i arkivet italesættes det, at den offentlige part typisk bruger tid på 'alles vegne'. Det er et forhold, der ikke nødvendigvis gælder for alle OPI-projekter, men som kan have konsekvenser for eksempelvis anvendelsen af de offentlige midler.*

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

De kairotiske øjeblikke, eller det bedste ved projektet, som interviewspørgsmålet lød, handler for de to cases' aktører mest om de tidspunkter, hvor det lykkes den offentlige part at levere til virksomheder eller konsulenter. Den offentlige projektmedarbejder fra case 1 har oplevet det bedste ved projektet som det tidspunkt, hvor *vi ligesom fik opnået enighed om, og fik gjort det klart, hvad det var, vi kunne bidrage med*, mens det for direktøren var, at virksomheden hurtigt fik *nogle kommentarer, såvel positive som negative, til hvordan brugerne opfattede produktet*. I case 2 indtraf det bedste øjeblik ifølge den offentlige projektleder, da plejehjemmet fik *leveret det, vi havde lovet dels virksomheden og dels det større projekt*, de var en del af. For den eksterne konsulent var det bedste, da projektet fik *gennemført nogen brugbare interviews*.

Ytringerne afspejler en vilje hos og en forventning til det offentlige om at vise kompetencer inden for projektarbejde og bidrage i overensstemmelse med virksomhedernes interesser. Det aktualiserer samme logik som beskrevet i den diagnostiske beskrivelse 'Det offentlige som vært for markedet': Det offentliges evner for projektarbejde og markedstænkning vurderes normativt, mens markedsførende diskurser betragtes som værdineutrale.

Denne konstruktion af sandheder og moralske domme fremmes diskret af, at planlægning og planlægningsdokumenter synes så selvfølgelige, at man knap bemærker disse konstruktioner, med mindre man betragter den tidsopfattelse, der ligger immanent i dem, som influeret af et dispositionelt niveau. Projekterne struktureres tidsmæssigt efter projektbeskrivelsernes faseopdeling; medarbejdernes medvirken tænkes i kontraktformularens logik, og på policyniveau foreslås ligeledes komplicerede projektfaser.

I uddrag fra den konsulentbaserede 2009-rapport dannes et gennemgående tids-topos: *Brugerdreven innovation er omkostningstungt og tidskrævende - Processen tager længere tid, da det er krævende at samarbejde på tværs af sektorer - Det tager for lang tid før offentlig-privat innovationssamarbejde bliver konkret - Private virksomheder agerer normalt inden for kortere tidsrammer end offentlige organisationer og har derfor svært ved at forstå og acceptere, at beslutninger tager længere tid i denne sektor - OPI-samarbejde kræver megen dialog og kommunikation mellem parterne, hvilket er omkostningsfyldt og tidskrævende - På grund af organisationernes forskellige kompetencer inden for innovation og forskellige tidshorisonter anbefales det at involvere de offentlige parter først, så de kan "modnes" til at håndtere innovationsprocessen, inden private virksomheder involveres - For små virksomheder kræver det enormt mange ressourcer - tidsmæssigt som økonomisk - at indgå i sådanne partnerskaber - Virksomhederne oplevede, at*

det tog lang tid, før deltagerne i partnerskabet havde tilstrækkelig tillid til hinanden i forhold til reel videndeling - Det tog meget lang tid, før parterne kunne formulere en konkret, fælles målsætning for projektet - Implementering af innovative løsninger kræver ofte store organisatoriske/kulturelle ændringer, der tager lang tid.

Igen er det chronos-tid, der definerer aktørernes forestillinger. Det kombineres af konsulenterne med, at det offentlige skal bruge ekstra tid på at opnå innovationskompetencer, så de ikke ulejliger virksomhederne med for lange tidshorisonter. Dette tids-topos bekræfter den konstituerende af en behovsdiskurs om den offentlige sektor, som der efterhånden danner sig et konsistent billede af. Derudover tilføjer det endnu en brik til den mudrede forestilling om tværsektorielt innovationssamarbejde. Hvis den offentlige part skal involveres først (og hvem involverer den?), hvor stiller det så samudviklingen? Det findes der i arkivet ikke noget svar på, men betragtningen ligner en aktualisering af netop markedsførelsen – eller med konsulenterne ord: modningen af den offentlige sektor.

Chronosperspektivet i OPI-feltet synes således at indeholde et centralt aspekt af 'dividing practices'. Det inddeler ikke blot aktørerne efter hurtighed og effektivitet, men placerer også offentlige aktører i et rum, hvortil de mere pragmatiske og tidskrævende samudviklingsopgaver er knyttet. Der reflekteres ikke over, hvorvidt de adskillende praksisser fratager disse opgaver deres karakter af netop samudvikling og influerer på muligheden for fælles kairotiske øjeblikke.

31. Langsommelighed

Forestillingen om den offentlige sektors langsommelighed løber som et mønster gennem hele arkivet. I 2009 beskriver EBST's rapport den ene af to vigtige OPI-barrierer for private virksomheder som *langsommelige offentlige beslutningsprocesser, der forsinker innovationsprocesserne unødigt*. Sætningens proposition er 'forsinker innovationsprocesserne unødigt'. Begrebet unødigt – med synonymerne unødvendig, overflødig, som kunne være undgået (www.ordnet.dk) – forudsætter, at de langsommelige offentlige beslutningsprocesser, der udsiges som en kendsgerning, forårsager forsinkelser, der hverken er nødvendige eller uundgåelige, men som er uønskede og betegnes som en barriere.

Den sektorspecifikke barriere bliver i 2010 reproduceret som en generel kendsgerning for OPI, da EBST og ØS får input fra andre konsulenter. De

KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

skriver, at der er *behov for spilleregler og en klar rollefordeling, der skal sikre, at udviklingsprocessen har den fornødne fremdrift og en fleksibel timing i henhold til virksomhedernes udviklingskadence, så de ikke oplever at blive bremset af langsommelige offentlige arbejdsgange.*

I inputtet til Danmarks formandskab for Nordisk Ministerråd hedder det, at *private partnere opfatter undertiden de offentlige partnere som langsomme og bureaukratiske.* ICPH henvender sig direkte til offentlige projektledere med en konstatering af, at *virksomheder har svært ved at forstå de lange responstider og komplekse beslutningsprocesser, som kan forekomme i kommuner. Det skaber stor usikkerhed hos den private part omkring engagementet, forpligtelsen og motivationen hos den offentlige partner. Gør derfor beslutninggangene så gennemsigtige som mulig.* Væksthus og Vækstforum Sjælland skriver, at *lange offentlige beslutningsprocesser og komplekse offentlige organisationer gør OPI processen lang og træg og anses af virksomhederne som nogle af de største barrierer.*

Endelige skriver KORA i 2014, at *den væsentligste forskel, der nævnes i de otte cases, er, at det for den private part ofte skal gå hurtigt med at træffe beslutninger og udvikle, da hver time tæller på bundlinjen. De offentlige aktører har derimod forskellige interne beslutningsprocesser, der tager tid, og som for nogle kan være svære at fravige.* Der dannes således et konsistent mønster på tværs af især de konsulentbaserede rapporter. Konsulenterne, der analyserer for Region Midt, citerer en offentlig medarbejder for at sige, at *der er en helt forskellig opfattelse af hastigheden i projektet. Jeg tror, de private virksomheder ville være færdige med projektet allerede nu, hvis de havde kunne køre selv.* Atter synes logikken i OPI at blive udfordret. Samarbejdsformen skulle fungere som en fornyelse i forhold til et set-up, hvor virksomhederne traditionelt *kører selv.*

Væksthus og Vækstforum Sjællands rapport starter med statistik om virksomheder i et geografisk området. Første overskrift og afsnit herefter lyder: *Hvilke barrierer ser velfærdsvirksomhederne som de største? Det offentlige må kigge indad og effektivisere egne beslutningsprocesser. Ifølge virksomhederne er processen ganske enkelt for lang. Hele 60 % af virksomhederne svarer, at lange beslutningsprocesser er den største barriere ved et innovationssamarbejde med offentlige kunder. På anden- og tredjepladsen over største barrierer ligger uhensigtsmæssige udbudsregler og uigennemsigtige offentlige organisationer. Alt i alt tegner der sig et billede af et stort ønske om samarbejde fra virksomhederne, men også frygt for at havne i bureaukrati og blive ramt af komplekse organisationer og regler. De aktørbundne hensigter synes reelle i den sociale virkelighed, der findes lige*

nu. Forestillingen om, at den tidsfaktor, som findes i offentlige beslutningsprocesser, blot skal effektueres, rører dog ved bl.a. de demokratiske processer, der ligger i politisk styrede organisationer. Om det vil være ønskeligt for samfundet at effektivisere beslutningsprocesserne, er ikke denne kortlægnings ærinde at forholde sig til. Derimod er intentionen at pege på, at forestillingen tilsyneladende står uproblematiseret hen.

Langsommelighedskonstruktionen aktualiseres ligeledes i effektiviseringsdiskursen. Det er en diskurs, der påvirkes af et ydre komplementært rum, hvor markedsgørelsen af det offentlige er under indflydelse af de politiske beslutninger, der er blevet truffet siden starten af 1980'erne, og af de økonomiske strømninger, der er fulgt i kølvandet på den seneste finanskrisen, der toppede umiddelbart inden intensiveringen af OPI-debatten. Disse forhold kan derfor være med til at kaste lys over det spørgsmål, der må rettes mod det disponerende niveau om, hvordan der i det sociale felt kan skabes tendenser til på én gang at indføre ligeværdige samarbejder med et suspenderet aftager-leverandørforhold, og rekonstrueres betragtninger om den ene sektors tidsperspektiver som en af de vigtigste barrierer for samarbejdsformen. På strategisk niveau synes logikken også her at være, at det kan der, fordi en ændring af det offentlige under indflydelse af den private sektor er tænkelig.

Forestillingen om det offentliges langsommelighed fortsætter dog helt ned på praktisk niveau. Her tager den ligesom på strategisk niveau afsæt i et kronologisk tidsperspektiv, der ikke levner meget plads til mere kairotiske betragtninger, som kunne forklare interessen for OPI ud fra de kairotiske temporale, spatiale og etiske dimensioner. Nogle af case 2-aktørernes betragtninger tyder på, at offentlige tidsperspektiver påvirker målsætningerne vedrørende innovationshøjden. Den eksterne konsulent siger, at hvis de private virksomheder ikke har en erfaring fra et relativt simpelt OPI-projekt, der viser, at et OPI kan lykkes, *så kan det forstærke den der fordom, man har. At det offentlige det gør bare, som de plejer. Det går så langsomt, og hvad laver de egentlig. Men det er ikke, fordi de ikke laver noget. De har bare en helt anden struktur i arbejdet.*

Produktudviklingschefen fra casen forsøger at forstå det offentliges lange tidsperspektiver, men også her synes linjer af kraftstrømme at have kilet sig ind i det synlige med en disponering til et tidseffektivt ideal: *Vi må jo bare desværre nok erkende, at offentlige aktører sådan mentalt inde i hovedet bare også er skruet lidt sådan sammen, at tingene måske er lidt omstændige eller kan tage lidt tid eller. Der er meget bureaukrati i tingene og sådan noget. Nu skal man jo passe på ikke at generalisere. Og det er jo også et stort apparat, der er i gang. Og det skal man også have respekt for. Der er sikkert gået uger,*

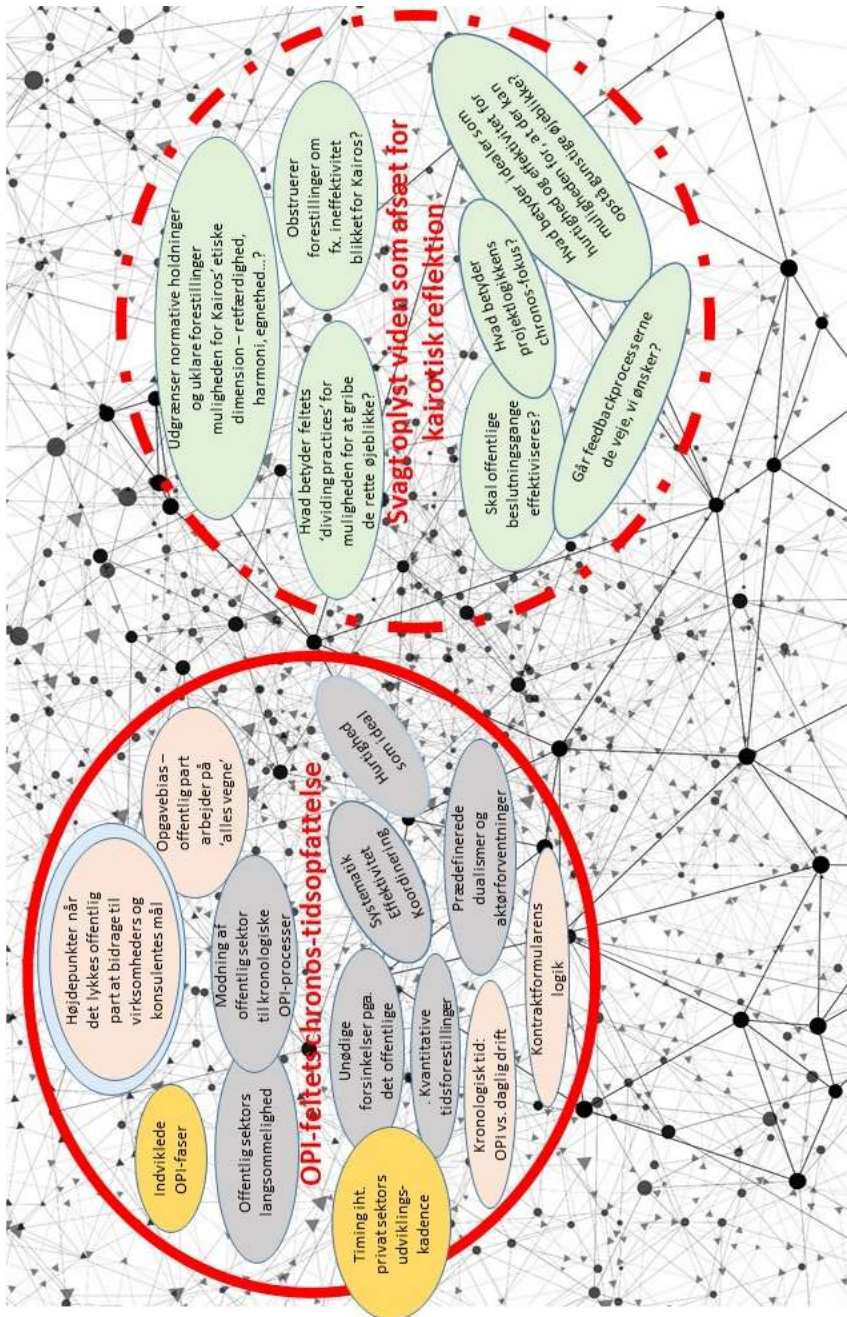
KAPITEL 9. DISPONERING TIL FORESTILLINGER OM INNOVATION, MARKEDSGØRELSE, INDHOLDSFORMER OG DET TEMPORALE

måske endda måneder, bare med at få kalendere til at gå op i det her forløb. Og det kan man selvfølgelig sidde og ryste på hovedet af. [...] Var man nu kommet og man stod og ville lave et nyt produkt nu og her, og man skulle bruge det, så kunne det selvfølgelig måske godt have været frustrerende, at der løber noget spildtid i det, som man jo selvfølgelig ikke ret gerne vil, når man laver et nyt produkt. For vores vedkommende har det egentligt lidt mere været; Jamen vi havde en del. Vi havde produktet. Den private aktørs lille lokale refleksion afspejler den tidsforestilling, hvor det offentlige tiltænkes en aktiv rolle i forhold til den mere pragmatiske og praktiske gennemførelse, mens de private virksomheder 'slipper lettere' i dette scenarie.

Mere generelt udgrænser langsommeligheds-topos'et tale om, hvordan der i samarbejderne kan opstå gunstige øjeblikke, netop fordi offentlig og privat sektor samarbejder; om måder hvorpå det offentlige udgør en 'fornøden foranstaltning' for innovationen, og om hvordan parterne kan samarbejde 'retfærdigt og i harmoni'. Desuden udgrænser chronos-tidsperspektiverne, ligesom de inkonsistente OPI- og innovationskonstruktioner, tale om OPIs 'egnethed' (jf. Aagaard et al. 2008, s. 2).

I Rhizomet i figur 27 på næste side oplyser tidsperspektiverne chronos og kairos de normative forestillinger om sektorerne, dualismene og de tidseffektive idealer i et skær, hvor det bliver meget konkret, hvordan disse konstruktioner mindsker muligheden for samudvikling. Dermed oplyses en lang række spørgsmål, som findes i den svagt oplyste viden, der kan fungere som afsæt for kairotisk refleksion. Disse spørgsmål knytter sig til den relationelle kvalitet ved omsorgen for sig selv og til alethia-princippets søgning efter sandhed:

- Hvad betyder projektlogikkens chronos-fokus?
- Udgrænser normative holdninger og uklare forestillinger muligheden for kairos' etiske dimension: retfærdighed, harmoni, egnethed...?
- Hvad betyder idealer som hurtighed og effektivitet for muligheden for, at der kan opstå gunstige øjeblikke?
- Obstruerer forestillinger om fx. ineffektivitet blikket for kairos?
- Hvad betyder feltets 'dividing practices' for muligheden for at gribe de rette øjeblikke?
- Skal offentlige beslutningsgange effektiviseres i overensstemmelse med den private sektors logikker?
- Går feedbackprocesserne de veje, vi ønsker?

Figur 27. Tidsopfattelser i OPI-feltet (DB 30-31)

KAPITEL 10. ET NÆRMERE BLIK PÅ SUBJEKTIVERINGEN AF AKTØRERNE

De diagnostiske beskrivelser kortlægger, at subjektiveringerne i OPI-feltet næsten udelukkende sker gennem udefrakommende tilbudte subjekt-positioner, som aktørerne mere eller mindre ubevidst påtager sig. Det er imidlertid ikke samudviklingspositioner, der reelt tilbydes. Det gør til gengæld de positioner, som fremmer markedsgørelsen, som netop ikke kun handler om en tilpasning af den offentlige sektor til markedslogikken, men også om markedsgørelse af den enkelte medarbejder, leder, modtager af offentlige ydelser osv. Hvor Foucault skelnede mellem oldgræsk æstetik og kristne moraler, synes OPI at afspejle, at moderne, økonomiske logikkers tilsyneladende værdifrihed udgør et af vor tids dominerende moralkodekser.

Anskuet fra et OPI-perspektiv synes dette kodeks' subjekt at være en hybrid mellem 'the economic man', der er prototypen på et kynisk, rationelt menneske, og den nye kapitalismes 'networking and creative man'. Den subjektifikation, der får OPI-aktørerne til at leve op til idealer som disse, repræsenterer en række bredere, fælles og skrøbelige sociale overenskomster i samfundet. De reflekteres eksempelvis i, at Moderniseringsstyrelsen, der hører under Finansministeriet, ifølge dens vision skal *"være et analytisk kraftcenter, udfordre og udvikle det fulde potentiale i medarbejderne og skabe fremtidens topledere"*. Det handler ikke kun om køb af arbejdskraft, som i den tidlige kapitalisme, men om brug af den enkeltes følelsesmæssige, kommunikative og relationelle kompetencer.

De sidste ni diagnostiske beskrivelser kortlægger subjektivering og fordeling af offentlige og private aktører. Tidligere diagnostiske beskrivelser har kortlagt, at OPI-feltet kun tilsyneladende disponeres til at differentiere sig fra aftager-leverandørforholdet, og at dets kamp mod eksisterende aktørroller og selvfølgeligheder blot udgør det mest synlige lag af diskurserne. Når disse lag skrælles væk, afsløres det, at aktørerne kun til dels konstitueres til at indtage nye roller, og at nye samarbejdsrelationer overvejende tjener en dispositionel tendens til opretholdelse af eksisterende markedslogikker. Således er det eksempelvis ikke den enkelte private aktør, der har noget imod det offentlige. Det er mønstre i, hvordan de to sektorer opfattes, der taler gennem aktøren.

Afsættet for subjektiveringen af aktørerne er den neoliberalistiske indflydelse i samfundet, der udgør en konsolideret form for magt, fordi den ved første øjekast virker tilforladelig i sin humanitet. Derudover er subjektiveringerne under indflydelse den nye kapitalisme, så der oveni humanismen lægges

muligheder for selvrealisering gennem kreativitet og networking. Inden for denne komplekse konstruktion disciplineres det enkelte individ til at tage vare på sig selv og være produktiv og til at påtage sig identiteter som offentlig eller privat aktør, arbejdsgiver, arbejdstager, politiker, modtager af offentlige ydelser osv.

Sådanne kategorier ændres over tid. Nogle udgår, som eksempelvis herremand, træl og fattiglem, der alle i tidligere perioder af historien er blevet opfattet som selvfølgelige identiteter. Andre bliver sjældne og derfor udsat for spekulationer vedrørende deres berettigelse, eksempelvis husmoridentiteten. Vi ved godt, at de mulige identiteter ændres gennem historien. Alligevel har vi en tendens til at opfatte de til enhver tid aktuelle muligheder som ahistoriske sandheder. Første fokusændring i måden at reflektere på kan således være at spørge os selv, hvem vi bliver gjort til, og hvem vi ønsker at være.

32. *Subjektivisering af offentlige ledelser*

Der er ikke megen tale om de traditionelle offentlige ledelsespositioner i OPI-feltet. Den, der findes, viser til gengæld, at mens det strategiske niveau aktualiserer logikker om henholdsvis at bevise over for lederne, at OPI virker, og mere kontroversielt at undgå lederernes opmærksomhed, formidler det debatterende niveau overvejende kritik mod offentlige topledelse for ikke at tage det strategiske lederskab for OPI. På praktisk niveau formidles en forventning om, at offentlige ledere skal allokere ressourcer til det praktiske arbejde i OPI-projekterne.

I inputtet til to ministerielle styrelser informeres om, at *ikke bare den direkte politiske opmærksomhed kan udgøre en barriere. Den politiske kultur præger typisk også ledelse af kommuner og regioner, hvorfor projekter i nogen grad søger ly for den gængse styrings- og beslutningspraksis.* Det forklares ikke, hvad denne praksis handler om. Der er således tale om et implicit belæg, der henviser til noget, som på en eller anden måde skulle virke hæmmende på OPI-projekter. At projekter skulle *søge ly* for politisk og ledelsesmæssig bevågenhed fremstår i første omgang som en kontroversiel ytring, der ved at blive fremført som en neutral information udfordrer det demokratisk funderede fundament for arbejdet i politisk styrede organisationer. At der overhovedet kan tænkes den tanke, at det offentliges samarbejder med private aktører undgår politikere og ledes opmærksomhed, indikerer imidlertid en dispositionel påvirkning til at kunne forestille sig markedet trænge diskret ind i de offentlige organisationer.

I oplægget til blogstafetten på denoffentlige.dk siger projektlederen for OPI Lab, at *"Et af formålene med OPI er at bevise over for ledelsen, at OPI har effekt"*. I en artikel på samme netmedie giver en kommunaldirektør i oktober 2014 udtryk for, at *"De erfaringer der allerede eksisterer –herunder den viden og de værktøjer, som OPIguide stiller til rådighed – fjerner den ledelsesmæssige undskyldning for at holde igen med udviklingsarbejdet"*. Under afsnitsoverskriften *Vejen ryddet for topledelse og politikere* argumenteres der i artiklen for, at *de sidste tre års solide erfaringer har slået en række sten i stykker, og leveret koncepter og metoder for en samarbejds-model, der kan blive det nye sort lige der, hvor de private aktører kan bidrage med at forny en lang række velfærdsopgaver. [...] "Alting sker enormt hurtigt omkring os i dag. Derfor er vi nødt til at finde modeller og skabe koncepter, der understøtter fornyelse på en fleksibel og effektiv måde. Med opiguide.dk og dens procesguide, samt de værktøjer den indeholder, herunder bl.a. screeningsværktøjet, OPI business case og OPI-modelaftalerne ligger vejen nu åben for, at politikere og topledelser med sikker hånd kan åbne porten til offentlig fornyelse i værdiskabende samarbejde med det private erhvervsliv"*. Præsuppositionen synes at være, at andres erfaring og viden samt de OPI-værktøjer, der findes på opiguide.dk, kan drive den politiske og ledelsesmæssige styring af OPI-feltet fremad. Subjektpositioner er dog under indflydelse fra bestemte karakteristika i den spatiale kontekst, individet indgår i, så ledelsesteknologier som OPI-konstruktionen kan ikke blot implementeres (Gailing 2016) – heller ikke i offentlige ledere.

I blogstafetten skriver direktøren for Dansk Erhverv: *Det offentlige skal brænde for offentlig-privat innovation, og projektet skal forankres strategisk i toppen. Topledelserne skal kaste sig ind i projektet, med alt hvad der følger med, og projekterne skal altid have et kommercielt perspektiv. Direktøren for SE Next Stop skriver, at alt hvad der kræves er politisk mod og visionært lederskab!* Formanden for Danske Regioner mener, at regioner og sygehuse på ledelsesniveau skal sikre, at man går med i de rigtige innovationsprojekter, hvor man har forventning om og vilje til at investere i nye løsninger. Den strategiske forankring i topledelsen og det politiske mod og visionære lederskab skal tilsyneladende anvendes til at fremme den drivkraft for OPI, der i den diagnostiske beskrivelse 16 blev kortlagt som en platform, hvor det offentlige bliver mere tænkbart som et marked for den private sektor.

Hos den offentlige medarbejder i case 1 handler overvejelserne mere om, at ledelsen skal lede og fordele arbejdet: *Der kræver det simpelthen, at det ligesom bliver, at det bliver sagt god for fra ledelsens side, at det bruger man tid på. Og så at der går tid fra fysarbejdet. Altså, at man kan ikke få både og. [...] der skal også fra ledelsens side være accept af det fra starten af. Ellers*

bliver det ekstremt stressende. Der er også nogle kollegaer, skal man tænke på, som det så går ud over, når nu man tager en medarbejder ud til sådan et OPI-samarbejde. Og de kollegaer, de skal også være indforstået med, at det er sådan, det er. Og så skal der i hvert fald tilpasses i opgaverne, sådan så at de ikke føler, at så skal de trække hele læsset.

Den kommunale projektleder i case 2 taler ligeledes om, at et OPI-projekt kræver, at man får *ledelsens accept af, at der er nogle særlige personer, nogle ressourcepersoner vil jeg kalde dem, som bliver involveret i det her*. Han opremser en række spørgsmål, som han mener, at man skal tage stilling til for at opbygge living lab knowhow i et OPI-projekt. Et af dem er: *Hvordan kommunikerer man med sin ledelse om OPI?* Han taler også om informationsniveau og vigtigheden af, *at ledelsen hele tiden føler sig velinformeret*. Endvidere nævner han, at der er flere perspektiver i et OPI-projekt, bl.a. *ledelsesperspektiver, der har været inde over på den måde, at man har jo skullet give grønt lys til, at der blev brugt nogle medarbejdertimer på det*.

Igen formidles en logik om, at ledelsen skal lede og fordele arbejdet. Det er også den logik, den kommunale projektleder reproducerer, da han fortæller om, at ledelsen bør være med i organiseringen af OPI-projekter: *Vi har en plejehjemsleder med i styregruppen eksempelvis. Så det ikke kommer bag på vedkommende. Eller man kan også uddelegere ansvaret til sådan en som mig og så sørge for, at jeg kommunikerer ad hoc, når det er relevant, og siger; 'Jamen, nu er projektet gået der og der hen, og nu skal vi altså bruge lidt flere timer, og vi skal bruge de og de timer i den og den periode', og så videre, og så videre. Men igen, det handler om planlægning, kommunikation og være tæt på dem, man skal prøve på at få noget ud af*. Her drejer det sig øjensynligt om at få medarbejdertimer ud af ledelsen.

Det er et helt andet fokus end de mere strategiske betragtninger om, at offentlige ledelser er nogen, OPI-samarbejder søger ly fra, nogen man skal bevise effekten af OPI overfor, nogen andres erfaringer og OPI-værktøjerne gør OPI-samarbejder nemt for, eller nogen der skal udvise mod og visionært lederskab af OPI-projekterne. Offentlige ledere som nogen, andre 'skal få noget ud af' eller undgå opmærksomhed fra, danner dog et mønster på tværs af niveauer. Dette mønster tilbyder offentlige ledelser subjektpositioner, hvor handlingsrummet enten består af at arbejde for at implementere OPI eller ikke blive spurgt. Der findes ingen moddiskurser til denne subjektivering.

33. *Subjektivering af offentlige medarbejdere*

2009-rapporten konkluderer, at en af grundene til, at offentlige organisationer går ind i OPI-projekter, er at *skabe et bedre internt arbejdsmiljø og tiltrække medarbejdere*. FTF-rapporten finder ligeledes, at *samlet set er erfaringerne med OPI positive blandt medarbejdere både hos den offentlige såvel som private part*. Herefter uddybes det, at *i en tid hvor offentlige budgetter begrænses og medarbejdere er under stigende pres for at løbe stærkere og blive mere effektive, kan et udviklingsprojekt med en privat partner opleves som et uønsket element i hverdagen*. Desuden kan ændrede rutiner og kommercialisering af de udviklede produkter/processer opleves negativt. Ikke desto mindre har de undersøgte projekter vist, at *inddragelsen i udviklingsprocessen skaber ejerskab over det færdige produkt og dermed accept og stor tilfredshed efter implementering*.

Rapporten fastslår ligeledes, at i store vidensdrevne OPI-projekter vil *kommunen typisk mønstre stort ejerskab til indsatsen på topleder-niveau og møde udfordringer med at sætte initiativet igennem hele vejen ud i organisationens yderste led*. De offentlige medarbejdere tilbydes her en subjektposition som pressede og som forbeholdne over for samarbejde med private virksomheder, ændrede rutiner og kommercialisering af produkter og som svære at skabe accept hos. Hvad de aktørbundne hensigter med informationen om, at offentlige medarbejdere kan opleve kommercialisering som negativt, er, er uklart. Som afspejling af overordnede dispositioner for det sociale reflekterer ytringen imidlertid en tendens til at adressere betænkeligheder ved OPI til offentlige medarbejdere.

På alle niveauer i arkivet findes en behovsdiskurs, hvor netop de offentlige medarbejdere diagnosticeres i forhold til, hvordan de har brug for at ændre sig og tilegne sig nye kompetencer. I inputtet til EBST og ØS konstateres det, at *medarbejdere i det offentlige sidder inde med stor viden om problemer og potentielle løsninger i hverdagen, men vil sjældent kunne frigøre sig fra at iagttage borgerne gennem deres egen praksis og eksisterende services*. Behovsdiskursen aktualiseres her i en version, hvor de ministerielle styrelser får overbragt en logik om, at de offentlige medarbejdere bør forandre sig, men har svært ved det. Region Midt får fra deres konsulentvirksomhed en betragtning om, at *mange offentlige aktører erkender, at de ikke har medarbejdere med de nødvendige kompetencer til OPI projektudvikling i alle faser – her mangler især kompetencer ift. indtænkning af de kommercielle aspekter*.

Konsulentvirksomhedernes rapporter fungerer som stedfortrædende self-awareness, når de udgives med de offentlige instansers navn og logo, men der findes ingen moddiskurser til dem, heller ikke mod fordringen om, at offentlige medarbejderes bør have kompetencer inden for kommercialisering. Fordringen danner tværtimod et mønster gennem hele arkivet. Den reproduceres eksempelvis i private aktørers ønske om, at det offentlige skal sandsynliggøre, at de er købedygtige, og at det enkelte OPI-projekt hurtigt fører til kommercialisering.

Også diskurserne vedrørende OPI-uddannelse producerer en behovsdiskurs, der adresserer offentlige medarbejdere. I blogstafetten skriver to kommunale aktører: *Det er ikke teknologi, der forandrer verden, det er mennesker, der bruger teknologi, som forandrer verden. Derfor har kommunen startet et ambitiøst undervisningsprogram for medarbejderne.* Også OPI Lab-projektet udbyder kurser til overvejende offentlige aktører, og på living lab'et, hvor case 1 foregår, har 80 medarbejdere været på kursus i samarbejde med private virksomheder. Der reflekteres ikke over, om det eksempelvis skyldes forskellig prioritering af tid eller vurdering af kompetencer, at næsten kun offentlige medarbejdere uddannes i OPI. Inspireret af Townley (1995, s. 285) kan man dog hævde, at offentlige aktører ikke består af bundter af behov, der kræver rapporternes og blogindlæggenes diagnosticering og feedback, og fordrer indlæring på ofte fondsfinansierede OPI-kurser. At man ikke taler om, at private aktører kun i meget beskedent omfang inviteres på OPI-kurser (om jura og business-cases) forstærker yderligere den diskrete disponering af det sociale til at forblive inden for et tankemønster, der forestiller sig offentlige aktører som nogen, der har behov for nye kompetencer.

Behovsdiskursen virker så indlysende, at et citat som det følgende fra produktudviklingschefen i case 2 først fremstår som signifikant, når det betragtes med et blik på det ikke-sensationelle som det betydningsbærende: *Noget andet var jo [...] egentligt få plejerne til at bruge hjælpemidlet. Og gøre noget andet end det, de plejer at gøre, ikk. [...] De havde rigtig meget fokus på at få vænnet plejerne til at, at nu skal vi til at gøre noget anderledes. Det er vigtigt, at der ikke er en berøringsangst omkring det. Og hvor vanen ikke bare får lov at sige; 'Jamen nu gør jeg lige sådan her'.* Projektlederen for casens kommunale living lab har følgende betragtning om, hvordan medarbejderne kan udvikle OPI-kompetencer: *Hvordan får man gjort medarbejderne interesseret i det her? Er det en del af deres faglige udvikling? Er det en del af deres faglige stolthed også at kunne stille op til sådan noget?*

Forestillingen om disciplinens frie, men lydige subjekt aktualiseres således på mange måder i feltet, hvor de private aktører selvfølgelig også er

subjektiveret ind i tidens idealer. At der ikke tales om deres behov for at forandre sig, antyder imidlertid, at de udgør vor tids 'rettroende'. De spiller den rolle, som offentlige aktører bedømmes op mod. Inden kortlægningen af positionen 'offentlig ildsjæl' fremstår offentlige ledelser således som nogen, OPI-feltet skal have noget ud af eller undgå opmærksomhed fra (og ikke som nogen, der skal vurdere OPIs anvendelighed og konsekvenser). De offentlige medarbejdere er overvejende konstitueret som betænkelige subjekter, der har behov for diagnosticering, feedback og uddannelse og for gennem inddragelse at komme til at føle større accept af OPI.

34. *Subjektpositionen (offentlig) ildsjæl*

Ildsjælen er en af den innovative diskurs' højt estimerede subjektpositioner. Medarbejderen, der ufortrødent og entusiastisk driver et udviklingsprojekt frem uden at lade sig mærke med overskredne arbejdstider og krydspres mellem drift og innovation, er blevet en naturlig del af arbejdsfæren. Normalisende kræfter får aktører i OPI og andre innovative og tværgående aktiviteter til at praktisere selvregulerende teknologier, der hjælper dem til at passe ind i en præfabrikeret rolle som foretagsom. Ifølge Hjort (2005, s. 396) er ildsjælen, ligesom entreprenøren blevet en stereotyp, der fungerer som symbol på den rette medarbejder.

Over halvdelen af rapporterne taler om ildsjæle. Igen er det EBST's første rapport, der sætter dagsordenen ved at informere om, at med til best practice hører *ildsjæle på tværs af sektorer med beslutningskompetence*. I inputtet til EBST og ØS's strategiske OPI-overvejelser tages tråden op: *Det kan kræve særligt mod – og 'ægte innovationshelte' – at dyrke ambitiøse og visionære projekter og så at sige tage projektets parti frem for at lade en finansiel anledning alene afgøre prioriteringen af projektet. Det er i forskellige tidligere undersøgelser påpeget, at en central forudsætning for succesrige innovationsprojekter er ildsjæle eller såkaldte champions.*

Fra og med FTF's 2010-rapport bliver ildsjælen offentlig ansat, og rollen knyttes ikke længere til beslutningskompetence, men til manglende tid, ressourcer og opbakning i offentlige institutioner: *Offentlige organisationer, som leverer velfærdsydelser, er ofte ikke organisatorisk orienterede mod udviklingsprojekter. Tid og ressourcer bliver først og fremmest brugt på kerneopgaverne, hvilket jo også er det, som giver organisationerne deres grundlæggende legitimitet. OPI-projekter bliver ofte båret frem af ildsjæle, som også bruger deres egen tid på at føre projekterne ud i livet. OPI-projekter bliver derfor nogle gange til "på trods".* FTF aktualiserer dog fortsat

ildsjælepositionen som positiv. Formanden for medlemsorganisationen informerer i sit blogindlæg om, at FTF på konferencer er *med til at promovere de ildsjæle, som på mange arbejdspladser er den bærende kraft i innovationsprojekterne.*

Konsulentvirksomheden, der evaluerer for Region Midt, aktualiserer ligeledes diskursen om ildsjælens trange vilkår: *I mange offentlige organisationer forventes udviklingsaktiviteter at foregå ved siden af eller oveni den almindelig drift. [...] Især medarbejderne i det offentlige skal ofte i opstartsfasen kæmpe både med manglende opbakning internt i deres egen organisationer, stramme regler og sparekrav omkring deres organisation og dens serviceydelser, nogle rigide strukturer og beslutningsprocesser. [...] Mange OPI projekter er båret af ildsjæle. I den offentlige sektor, er der typisk ikke sat timer af til innovation og udvikling. Det betyder, at OPI projekterne ofte bliver til "på trods" af de interne strukturer og i ildsjælens fritid. De to rapporter, der har den hårdeste dom over ildsjælens vilkår i den offentlige sektor, er således udarbejdet af konsulentvirksomheder, der med deres 'magt uden autoritet' (Sennett 2007) skriver for netop offentlige instanser.*

Mønstret fortsætter dog i andre rapporter. ICPH har følgende anbefaling til kommunale projektledere: *Inkludér gerne ildsjæle i projektgruppen, da de har en stor drivkraft i forhold til forankring af resultater og til at få andre medarbejdere engageret i projektet.* Også i KORAs 2014-rapport betragtes ildsjælen som en driver: *Et andet succeskriterium [...] er tilstedeværelsen af såkaldte ildsjæle eller policy entreprenører, som [...] skal drive samarbejdet fremad.* Samme år inkluderer denoffentlige.dk i en artikel ildsjælene i en aktørkreds, der krediteres for at have skabt bedre vilkår for OPI: *OPI-Lab projektet har i en tid med sparerunder, effektiviseringer og velfærdsreformer sammen med en masse ildsjæle, ledere, private virksomheder og konsulenter de seneste år skabt fundamentet for den efterspurgte nytænkning og fornyelse.*

Der reflekteres ikke over, om de vilkår, der skaber grobund for dette subjekt, der arbejder på trods og i sin fritid, skal overvejes. Det er ildsjælens kompetencer og selvfølkelige hårde odds samt de forventede konsekvenser af, at projekter forankres hos enkeltpersoner, der tales om. Tendensen er, at de offentlige aktører og deres stedfortrædere, konsulenterne, er positive, mens enkelte private aktører er mere forbeholdne.

Direktøren for Dansk Erhverv udtrykker i et blotindlæg sit forbehold over for ildsjælerollen ved kort at konstatere: *Det er ikke nok at give gode ildsjæle lidt opmærksomhed til konferencer og skåltaler.* Væksthus og Vækstforum Sjælland er ligeledes kritiske over for ildsjælene, fordi *OPI/innovation ikke er*

integreret i de offentlige arbejdsgange og ofte bliver drevet af ildsjæle, hvilket kan give en udfordring i forhold til forankring af projektet og projektets resultater. Det står i kontrast til den holdning, en kommunaldirektør giver udtryk for på denoffentlige.dk: Vi kommer ikke uden om, at vi lever i en tid, hvor budgetdisciplin står meget højt på dagsordenen, men det må ikke stå i vejen for udvikling og forandring. Vi skal finde balancen, og give dem, der vil gå foran, rum og plads til at gøre det.

Der er tilsyneladende modstridende aktørbundne hensigter i spil. Mens de private aktører synes at frygte for implementering af udviklede løsninger og dermed for det kommercielle aspekt, er det tilsyneladende manglende økonomiske ressourcer i det offentlige, der her driver en logik om at lade *dem, der vil* skabe udviklingen og dermed være med til at definere den. Når de aktørbundne hensigter skrabes væk fra den diskursive flade, ses den subjektposition, der udgør ildsjælen. Den er udsprunget fra den nye kapitalismes fordringer som en mutation fra entreprenøren, der typisk var industriejer og dermed arbejdede for sig selv (Boltanski & Chiapello 1999).

Den nye rolle som ildsjæl indtager sin plads i en ny synlighed, hvor der også inden for det offentlige er skabt et nyt entreprenørisk miljø. Fordi dette miljø og dets muligheder for den enkeltes udfoldelser er blevet så selvfølgeligt, reflekteres der ikke over, hvor al energien og kreativiteten fører hen. Scenariet, der er drevet af en overordnet disponering til acceleration, behøver derfor ikke at føre til noget, men kan eksempelvis holde liv i en maskerade af innovative aktiviteter, samtidig med at den 'rigtige' indsats lægges i bestræbelser, der handler om budgetdisciplin og bevarelse af økonomiske vækststrukturer. Det betyder ikke, at ildsjælepositionen aldrig fører til noget, blot at der findes en dispositionel mulighed, der skaber tendens til kreativitet og acceleration uden at have et på forhånd defineret genstandsfelt.

Subjektpositionen ildsjæl legemliggøres således af overordnede dispositioner for det sociale, der skaber tendenser til ikke blot at bedømme ud fra sikkerhedsdispositivets nyttig-unyttig dualisme. Bedømmelsen tager snarere afsæt i kapitalismens levebrød, som er akkumulation. Den foregår stadig hurtigere og inddrager ikke kun kapitalen, men også mennesket i et accelerationsregime, hvor der kommer mere og mere fart på i eksempelvis arbejdslivet, og det er blevet nærmest umuligt at argumentere mod effektivitet, øget produktivitet og vækst (Rosa 2014). Accelerationen synes at fungere som en ny form for bedømmende dualisme i modsætningsforholdet accelererende-deaccelererende. Det skaber en social virkelighed, som nærmest udgør en modsætning til sikkerhedsmagtens diagram, der er en verden, hvor usikkerhed er elimineret.

Det sociale rum for at udvikle evnerne til at være ildsjæl indeholder dog også sikkerhedsmekanismerne adfærdsmæssige formål, der er ledelse af selvledelse (conduct of conduct) på et bagtæppe af de adfærdsmæssige disponeringer, som gennem flere århundreder har indopereret en kontrolleret adfærd i individet. Der er derfor en høj grad af disciplinerende effekt i konstruktionen af ildsjælen. Denne effekt dukker ifølge Townley (1995, s. 142) op, når individet på grund af sit ønske om anerkendelse og bekræftelse, bliver bundet til praksisser, som andre har defineret som ønskværdige. De tre former for disponering (disciplin, sikkerhed og acceleration) skaber tilsammen en frihed, der udfoldes inden for på forhånd fastlagte normer. Det er en frihed, som er opstået inden for en udefrakommende subjektivering, der ikke forpligter aktørerne til at overveje, hvorfor de så villigt har indoptaget og opretholdt de subjektpositioner, som sociale og politiske omstændigheder ubemærket leder dem til at indtage – sådan som det ville være tilfældet ved selvformation (ibid., s. 281).

Spørgsmålet om, hvorvidt det er ønskeligt, at medarbejdere disciplineres til at være ildsjæle, synes at høre under den form for diskretion, der fordres af aktørerne. Subjektpositionen opfattes som så naturlig, at man ikke kan tillægge eksempelvis ledere at være dem, der stiller krav om den. Ildsjælene findes som en del af den sociale virkelighed og opretholdes gennem de måder, hvorpå der ikke tales om positionens ønskværdighed i forhold til individet, demokratiet osv. Det gøres eksempelvis ved at lade ildsjælen indgå som 'best practice' og tilføje synonymmer som 'innovationshelte' og 'champions'.

35. Det offentlige som det svage led – brud med en demokratidiskurs

Neoliberalismens hegemoni består i, at den kreerer markedsbias og disciplinering af mennesker i kategorier, der skaber ulighed mellem dem. Derfor opfatter vi ikke begreber som organisatoriske kulturforskelle og lignende som sensationelle. I en kommentar til blogstafetten i forbindelse med, at den blev udgivet i bogform, bemærkes det, at kun få af de 15 blogindlæg har fokus på offentlige og private kultur- og organisationsforskelle, innovationsledelse og tillid (Brogaard 2014, s.107). En parodisk tilgang til blogstafetten afslører imidlertid et spind af moralske inskriptioner, der netop forholder sig normativt til disse forhold og derved tilbyder væsensforskellige subjektpositioner til offentlige og private aktører.

Dette spind af diskrete fortællinger om helte og mindre kompetente aktører findes også i mange af rapporterne og i de to små cases. Begrebet 'forskelle'

får diskurserne om, at der eksempelvis er kulturelle uligheder mellem sektorerne, til at lyde værdineutrale, men forskelskonstruktionerne fungerer som afsæt for aktualiseringer af forestillinger om, at det offentlige bør ændre sig, så det nærmer sig den private side af forskelsmekanismen. Derved skabes et overordnet billede af den offentlige sektor som det svage led i OPI-feltet.

Den 13. diagnostiske beskrivelse 'Barriere-potentialedualismen' kortlagde, hvordan konstruktionen af dette modsætningspar formidler en overordnet strategi (jf. Foucault 2015, s. 101), som disponerer det offentlige til handlinger, der forklædt som 'overvindelse af barrierer for OPI', leder sektoren hen imod mere markedsgørelse. Beskrivelsen kunne ikke undgå at formidle, at forestillingerne om barrierer i OPI-feltet overvejende handler om forhindringer i den offentlige sektor. Der er imidlertid endnu flere eksempler på, hvordan denne forestilling konstrueres. I den konsulentbaserede rapport for Region Midt opsummeres de private virksomheders udgangspunkt for OPI til, at *OPI projekterne er præget af en kulturkløft mellem de offentlige og private aktører. Der mangler bl.a. viden om og forståelse i den offentlige sektor af det kommercielle udgangspunkt, virksomheder har.*

I inputtet til det danske formandskab til Nordisk Ministerråd, der understreger, at *denne undersøgelse kun medtager positive eksempler på OPI-cases*, lyder hele afsnittet om generelle kulturelle og organisatoriske forskelle som barriere: *Generelle kulturelle og organisatoriske forskelle mellem offentlige og private organisationer bliver beskrevet af interessenter som en barriere for samarbejdet. Projektdeltagerne peger på forhold som bureaukrati eller karakteren af offentlige organisationer, modvilje mod at arbejde med private virksomheder, administrative strukturer i offentlig-private partnerskabs-organisationer og forskellige kulturer og tidsrammer for beslutningstagning i offentlige og private organisationer. I en case udpeges negativ holdning til kommercielle aktører på sundhedsområdet som en barriere. Private partnere opfatter undertiden de offentlige partnere som langsomme og bureaukratiske. Offentlige og private virksomheder taler ikke altid samme sprog. I en case er hastigheden af formidling og implementering af nye løsninger i den offentlige sektor fremhævet som en barriere, da udbredelsen af god praksis i kommunerne er nøglen til at opretholde væksten i virksomheden og begrænse omkostninger forbundet med parallel udvikling af de samme løsninger i forskellige kommuner. Desuden kan den offentlige sektor undertiden være en konkurrent i den forstand, at den offentlige partner kan etablere konkurrencedygtige produkter, hvilket gør det vanskeligt for den private sektor, der skal indgå i markedet. De barrierer, der opfattes at skyldes organisatoriske og kulturelle forskelle, er ikke overraskende, da offentlige og private organisationer i sagens natur kommer fra forskellige systemer med*

forskellige institutionelle logikker. Det er en udpræget værdiladet anvendelse af forskelsbegrebet og en mistænkeliggørelsens mytologi, der taler gennem rapporterne.

Mens de private aktører i de cases, som rapporterne analyserer, overvejende taler om barrierer som hindringer, der kommer fra den offentlige sektor, taler de offentlige aktører om barrierer som noget, der findes i egen sektor. Disse barrierer, som der således er enighed om, handler overvejende om manglende kompetencer til at handle som og forstå den private sektor. Denne enighed er en af mange indikationer på, at OPI-feltet udgør en aktualisering af den offentlige sektors vilje til markedsføring.

I kortlægningen af rapporternes formidling af casene har det imidlertid vist sig, at flere offentlige aktører udtrykker *skepsis over, at private virksomheder udelukkende er interesserede i at tjene penge*. Denne skepsis, som måske er disponeret af overordnede dispositioner, der førhen har skabt grobund for demokratidiskurser, medtages ikke i de konklusioner, der i rapporterne præsenteres som sektor- og ikke-sektorspecifikke barrierer. Den fremlægges som offentlige aktørers manglende forståelse for virksomhederne. Hvor den hører hjemme, er ikke interessant for denne kortlægning. Det er til gengæld det forhold, at rapporternes kategorisering af denne konkrete skepsis afslører, at de ikke er værdineutrale, men fulde af holdninger og interesser.

I blogstafetten skriver økonomi- og indenrigsministeren, at *OPI forudsætter, at kommuner og regioner er modige, fordi det indebærer, at de tænker nyt*. Intet sted i arkivet tales der om, at OPI kræver mod af de private virksomheder, og de eneste steder, hvor der tales om krav til private virksomheders nytænkning, er i relation til, at de skal vænne sig til, at der ikke fra starten er en tydelig business case. Virksomhedsperspektivet aktualiseres derimod som et velovervejet perspektiv med saglige forventninger. Direktøren for Højteknologifonden skriver i sit blogindlæg: *værdiskabelse, videnopbygning og netværksdannelse er tre meget forskellige veje at samarbejde på, som hver især giver rigtig god effekt, men blander man dem for meget sammen, mister man fokus og – vil jeg hævde – efterlader virksomhederne rundtossede*. Præsuppositionen synes at være, at det offentlige roder rundt i OPI-konstruktionen, der som allerede kortlagt er en ikke-konsistent konstruktion, som private aktører forsøger at skabe sammenhæng i ved at få den til at ligne traditionelle aftager-leverandørforhold.

Det er tilsyneladende legalt at italesætte det offentliges manglende kompetencer, endog i forhold til sektorens egne kerneydelser, som her, hvor en anden virksomhedsdirektør skriver: *Som privat aktør kan det overraske*

hvor store forskelle, der er både mellem sektorerne og mellem de enkelte kommuner og regioner, og hvor svært det i virkeligheden er at sætte borgeren i centrum, når først man er "inde i systemet". Hun skriver videre: Jeg oplever, at borgeren generelt er meget positiv og åben for afprøvning af ny teknologi og nye arbejdsgange, mens det modsatte ofte er tilfældet med de offentlige organisationer. Det er lettere at læne sig tilbage og forlange dokumenterede resultater, før man ændrer noget, end at eksperimentere og skabe ny læring og innovation. Man kan derfor overveje om der overhovedet er plads til innovation i det offentlige system? Hvis der ses bort fra de aktørbundne interesser i denne ytring, aktualiserer den tydeligt, at der produceres stadig mere tale om det offentliges mangler. I næste beskrivelse kortlægges disse mangler i et lys, hvor self-awareness får offentlige aktører til at bekende deres 'synder' offentligt. I virksomhedsdirektørens ytring ses den anden side af bekendelsesritualet, hvor, ikke præsten, men private aktører efterspørger bekendelser af den nutidige synd, der i markedsgørelsesperspektivet består i tøven over for accelererende udvikling i henhold til virksomhedernes udviklingskandence.

Det meste af den tale, der konstituerer det offentlige som det svage led, findes dog i form af konstateringer vedrørende OPI-barrierer, som det umiddelbart synes ærligt og respektfuldt at undersøge og informere om. Det giver aktørerne et oplyst grundlag at træffe beslutninger ud fra i forhold til, om OPI er den rigtige løsningsmodel for det enkelte samarbejde, hvordan OPI-feltet håndteres osv. Ved første øjekast matcher selve det, at barrierer figurerer som et topos i rapporter, blogs osv., derfor en problematik fra helt andet felt, der kan bruges til at positionere OPI-feltets aktørrelaterede barrierefokus. Det handler om jobannoncer. Townley (1994) har foretaget en undersøgelse af *realistic job preview*, der er et værktøj, som giver jobansøgere information om både positive og negative aspekter ved jobbet. Informationen gives for at skabe dialog ud fra et rationale om, at ansøgeren "har ret til visse typer af information, som man tidligere anså det for bedst at udelade, og at man kan have tillid til, at vedkommende når frem til en beslutning baseret på hans eller hendes egen selvforståelse" (ibid., s. 156). Blot er det sådan, at mens der meget eksplicit tales om barrierer – hvilket derfor er potentielt stof til senere traditionel historiefortælling om offentlig-privat samarbejde i starten af det nye årtusind – så handler det ikke blot om udfordrende aspekter ved selve samarbejdsformen. Under overskrifter som *Barrierer for OPI-samarbejde* konkluderes om negative sider ved især det offentliges kompetencer, både inden for OPI og mere generelt. Fraværet af tale om barrierer i den private sektor virker dog i lige så høj grad konstituerende, idet det konstruerer en idealforestilling, der fungerer som ledetråd i OPI-feltet.

36. *Offentlige aktørers self-awareness*

Foucault beskrev den moderne, liberale styringshistorisk som en styreform, der baserer sig på en hidtil uset ”*spidsfindig kombination af totaliserende procedurer og individualiserende teknikker*” (Foucault 1982a, s. 213). De totaliserende procedurer består eksempelvis i pålæggelse af skatter og obligatoriske udbudsprocesser, og i opdeling i kategorier som eksempelvis modtagere af offentlige ydelser, offentlige medarbejdere, private virksomhedsejere osv. De individualiserende teknikker retter sig mod det enkelte individs indre og den enkeltes forvaltning af egen krop og psyke. Disse teknikker forsøger at intervenere, så individet disciplinerer sig selv til at holde sig inden for det normale, hvorved samfundet undgår for mange afvigelser. Spørgsmålet er blot, hvori en afvigelse består inden for OPI-feltet, og hvordan aktørerne overhovedet kommer til at genkende bestemte ting, som noget de bør føle sig forpligtet overfor.

Første skridt i kortlægningen af dette er at afdække, hvordan disciplinens normativitet, der er forebyggende og præskriptiv, og dens bedømmelse, der skelner mellem uønsket og ønsket, disponerer det sociale felt i årene for OPI-konstruktionens fremkomst. Disciplinærteknologi overvåger, afslører om nogen er ved at gøre noget uønsket, korrigerer og ommodellerer individets holdninger, vilje lyst osv. Dens mål er perfektion. Det gælder både, når den har fungeret som skabelon for, hvordan undersøgende, medicinske og psykologiske teknikker har skabt et domæne af overvågning og diagnoser, og i forhold til overvågning og korrektion af OPI-feltet og dets aktører. Andet skridt er at betragte den rationalitet, der disciplineres til. Der tegner sig efterhånden et konsistent billede af, at den udgør en sindrig konstruktion af den private sektors veridiktionsregime, kapitalismens akkumulerende subjekt og den nye kapitalismes accelererende og kreative netværkssubjekt. De offentlige aktørers villighed til at lade sig disciplinere ind i denne konstruktion reflekteres bl.a. i nedenstående citater.

På baggrund af analysen af ni cases producerer den konsulentbaserede ERST-rapport fra 2009 forestillingen om, at de vigtigste barrierer for offentlige aktører er relateret til strukturelle eller organisatoriske forhold i egen sektor. Denne forestilling reproducere næsten ordret i mange af de andre rapporter. Det ligger implicit i OPI-konstruktionen, at aktørerne skal disciplinere sig til at reducere barriererne, altså accelerere udvikling, skabe rum for de kreative og tilegne sig ledelseskompetencer inden for et samarbejdsfelt, hvis sande viden, som allerede kortlagt, udspringer af markedet som veridiktionsregime. Konsulenterne, der analyserer for FTF, fremhæver et citat, der med en

sensitivitet over for det dispositionelle niveau kan anskues som en offentlig aktørs self-awareness: ”*Opfindere som mig - vi skal have hjælp der, hvor vi er. Det er et kæmpe kulturskifte, der skal til. Fagprofessionelle fokuserer på kerneopgaver, de er ikke gearet til udvikling og innovation.*”

ICPH har valgt et citat, der formidler samme form for selvindsigt: *Hvis man vil have, at det offentlige skal arbejde med innovation, bliver man nødt til at gøre det tydeligt, hvad innovation kræver. Der, hvor man har den allerstørste barriere, er jo i virkeligheden nok i vores egen organisation, som slet ikke er gearet til den risikovillighed, som det kræver at være innovativ.* Der er ingen tvivl om, at de offentlige aktører anstrenger sig for at leve op til de svært gennemskuelige krav i OPI-feltet. Den offentlige medarbejder i case 1 siger, at i teorien så skulle der jo være noget, at de kommunale institutioner skulle kunne få ud af det. Men jeg er ikke helt klar over, hvad det er. Det må jeg indrømme. Af interviewet fremgår det, at hun på trods af, at hun ikke ved, hvad en kommunal institution kan få ud af OPI, har stået for den konkrete afprøvning af hjælpemidlet, lavet ændringer på det med materialer, hun selv har fundet frem til, udarbejdet tilbagemeldinger til virksomheden, som hun i starten ikke følte, den var lydhør overfor, og at hun har deltaget i projektmøderne trods manglende tid. I case 2 svarer plejehjemskonsulenten på spørgsmålet om det ville være relevant, eksempelvis at der var virksomheder inde og se noget blive afprøvet? at måske skulle man sige det helt generelt. Der er ikke nogen tvivl om, at den verden, der hedder pleje og omsorg, har også brug for at få kvalificeret viden.

Inden for samme mønster udviser KL self-awareness på kommunernes vegne: *I kommunerne har vi et ansvar for at blive endnu bedre til at samordne og koordinere de velfærdsteknologiske løsninger og projekter.* Ytringen er i sig selv ikke sensationel, for der findes ikke et godt overblik over OPI-projekter. Anskuet i et dispositionelt perspektiv er disponeringen til ’bekendelse’ dog interessant, idet aktørerne er inddelt i offentlige aktører som bekendende og private aktører som ikke-bekendende. Spørgsmålet om, hvordan de offentlige aktører kommer til at genkende bestemte ting, som noget de bør føle sig forpligtet over for og bekende deres mangler og ændre livsanskuelse og adfærd i forhold til, ligger således i den disciplinerende subjektifikation, de disponeres for. Det fungerer således, at de selvteknologier, der knytter sig til linjer af kraftstrømme, opretholder disse linjer ved, at individet mere eller mindre bevidst arbejder med sig selv med henblik på at være så modtagelig som muligt over for tidens sandheder og tilbudte subjektpositioner.

Når den enkeltes arbejde med selverkendelse gennem self-awareness gør selvet til objekt for studier (Townley 1995, s. 275), sker der en

individualisering af mangfoldigheder (Foucault 2007a, s. 26). Derfor kan jeg med kortlægningen af OPI-feltet tale om 'Viljen til markedsgørelse'. Med reference til Foucaults beskrivelse af dispositivbegrebet er der tale om assimilation af en aktørgruppe og en sektor, jf. at Foucault forstod dispositivet som en formation, hvis strategiske funktion det er at respondere på et presserende behov, der fordrer eksempelvis assimilation af en befolkning, *"der er blevet opfattet som belastende for en essentielt merkantilistisk økonomi"* (Foucault 1977a, s. 195) – eller som her: aktører fra en af samfundets sektorer, der anses som belastende for markedets logikker.

De offentlige aktørers self-awareness udgør en kulmination i de diagnostiske beskrivelser. Her nærmer vi os med afsæt i disciplinens diagram, der er en forudsigelig verden, hvor alle optimerer sig selv efter gældende normer og leder sig selv hen mod aktuelle idealer for optimering af krop og kapital, en dispositionel funktion, der også indbefatter

- Den private sektors veridiktionsregime og sikkerhedsmekanismernes påvirkning, der skaber forventninger til medarbejderne om at performe innovativt og fleksibelt i en verden, hvor de arbejder ud fra et abstrakt billede af, at noget farligt er blevet lokaliseret, før det er brudt ud, og nu skal forebygges vha. nye samarbejdsformer
- Kapitalismens akkumulerende subjekt
- Den nye kapitalismes accelererende og kreative netværkssubjekt

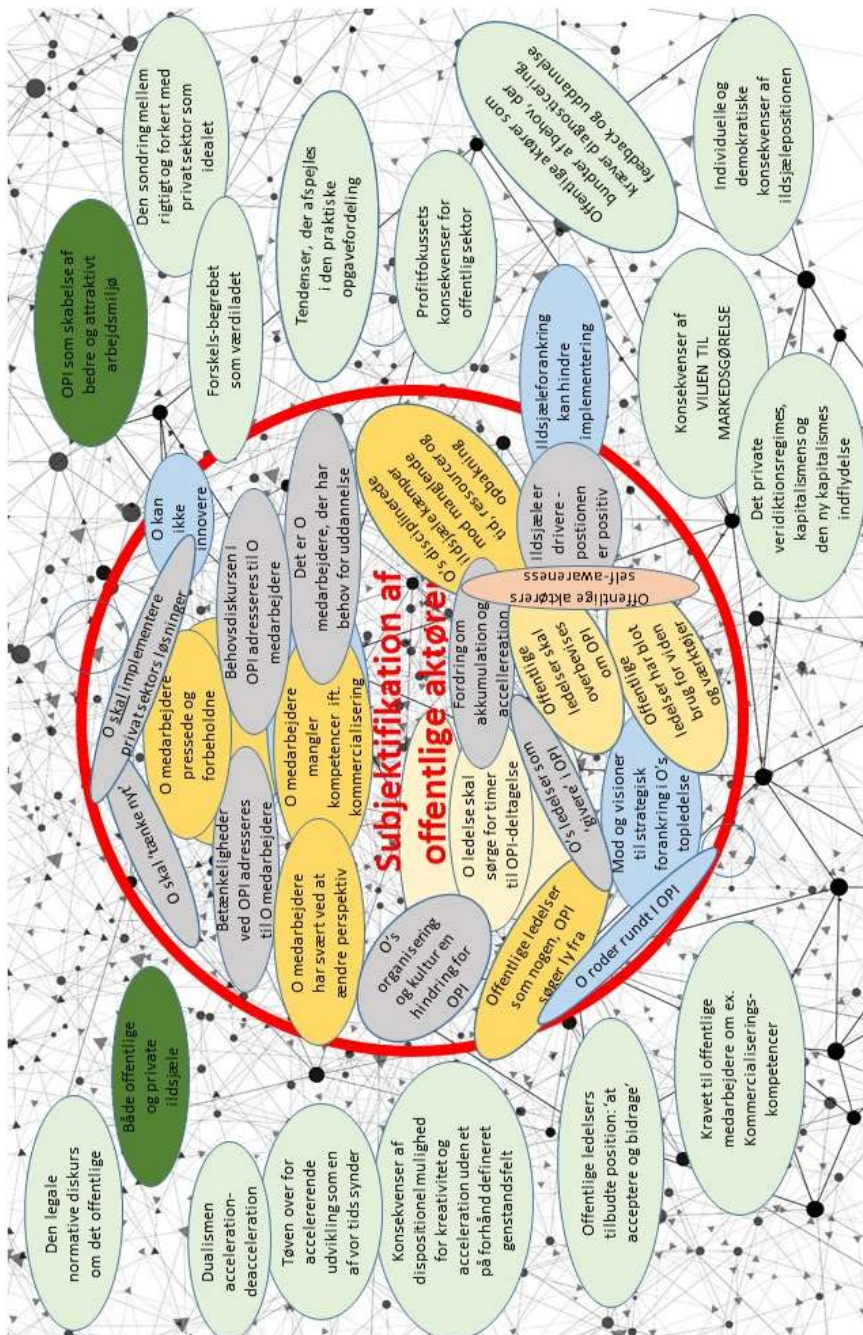

Figur 28. Offentlige aktørers self-awareness – viljen til markedsgørelse

Med afsæt i de diagnostiske beskrivelser af offentlige ledelser, medarbejdere og ildsjæle, den offentlige sektor som det svage OPI-led og offentlige aktørers self-awareness illustrerer det diskursive rhizom i figur 29 på næste side udelukkende de subjektifikationsprocesser, der disponerer offentlige aktører.

Her findes et sammensurium af forventninger til og domme over offentlige aktører, der blander sig med disse aktørers selvansagelse med henblik på at leve op til de udefrakommende fordringer. Der dannes en historie om, at alt er tilrettelagt for offentlige ledelser, medarbejdere og ildsjæle, så de kan tilegne sig de kompetencer og den indstilling, der skal til, for at den private sektors løsninger og produkter kan afprøves, implementeres og kommercialiseres. 2009-rapportens diskurs om både offentlige og private ildsjæle og skabelse af bedre arbejdsmiljø udgrænses, og selv om de diskretionsområder, der visualiseres i rhizomet ikke virker overraskende i markedsgørelsens skær, er det først med det nærmere blik på subjektiveringen af offentlige aktører, at det bliver tydeligt, at eksempelvis offentlige ledelser bliver tilbudt en position, hvor handlingsrummet så entydigt er afgrænset inden for en fordring om at acceptere og bidrage i forhold til OPI. Diskretionen omfatter:

- Den legale normative diskurs om det offentlige
- Konsekvenser af viljen til markedsgørelse – det private veridiktionsregimes, kapitalismens og den ny kapitalismes indflydelse
- Dualismen acceleration-deacceleration – tøven over for accelererende udvikling som en af vor tids synder
- Konsekvenser af dispositionel mulighed for kreativitet og acceleration uden et på forhånd defineret genstandsfelt
- Offentlige ledelsers tilbudte position: ‘at acceptere og bidrage’
- Kravet til offentlige medarbejdere om f.eks. kommercialiseringskompetencer
- Forskelsbegrebet som værdiladet – den sondring mellem rigtigt og forkert, der ligger i privat sektor som idealet
- Tendenser, der afspejles i den praktiske opgavefordeling
- Profitfokussets konsekvenser for offentlig sektor
- Offentlige aktører som bundter af behov, der kræver diagnosticering, feedback og uddannelse
- Individuelle og demokratiske konsekvenser af ildsjælepositionen

Figur 29. Subjektifikation af offentlige aktører (DB 32-36)

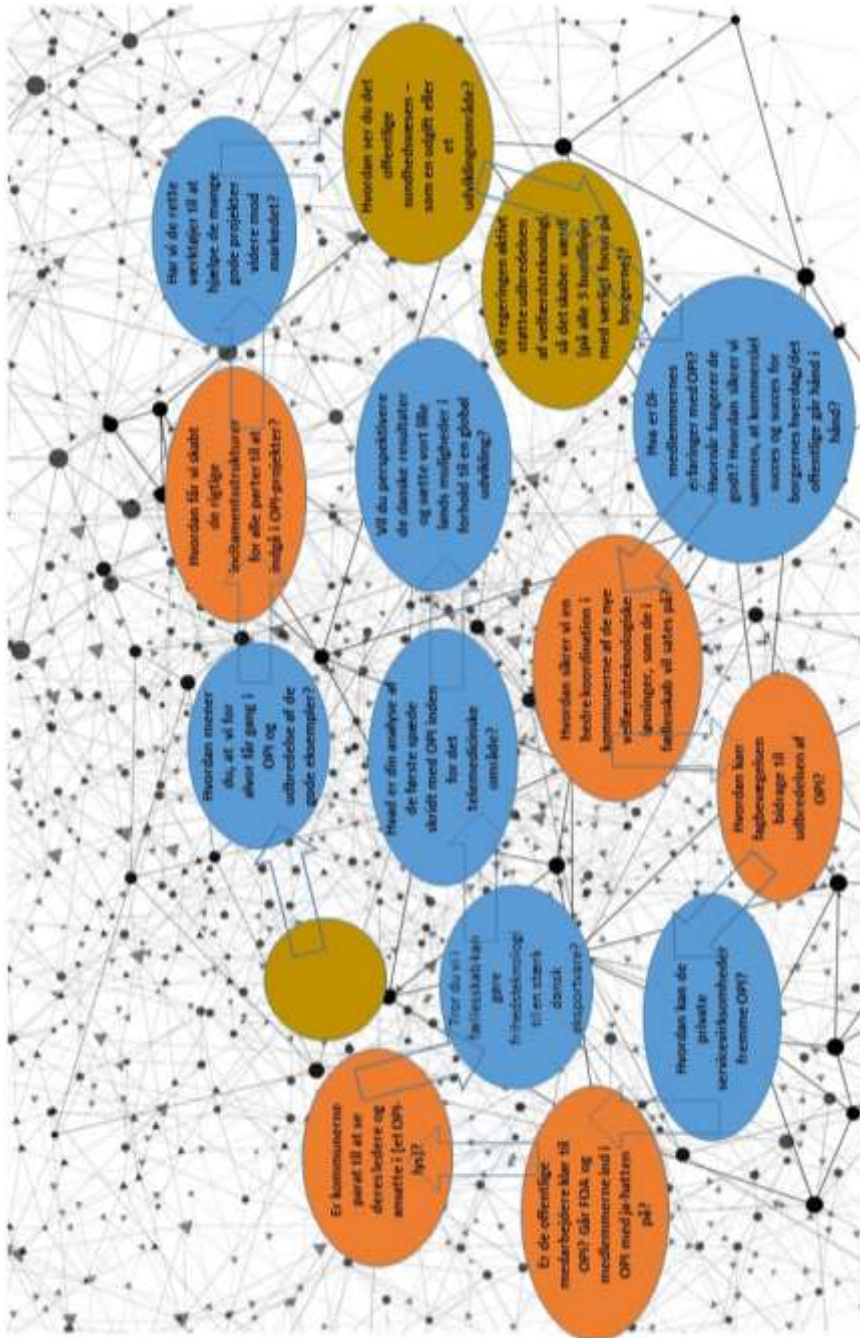
37. *Subjektiverende blogspørgsmål*

Rapporternes konstruktion af et overordnet narrativ om, hvad OPI er, (kortlagt i de diskursive beskrivelser 1-2), skrives i blogindlæggene ind i en række myter om de involverede aktører. Her tydeliggøres sandhedsspillene, der foregår diskret og dog eksplisit. Som det fremgår af figur 30 på næste side, formidles disse spil om regler for, hvilken sandhed der bliver produceret, bl.a. i den forskellige karakter af de spørgsmål, bloggerne stiller til hinanden, afhængig af om spørgsmålet stilles til en privat eller offentlig aktør. Blogstafetten indledes af en minister, der ikke har fået et spørgsmål. Derfor står der ingen spørgsmål i første cirkel i figur 30. De blå cirkler symboliserer de private aktører og indeholder det spørgsmål, den private aktør har fået. De orange cirkler viser spørgsmålene til offentlige aktører, og de brunlige indeholder spørgsmål til en minister og en folketingspolitiker.

Arbejdsgiverforeninger, direktører for private virksomheder og direktøren for Danske Regioner og for Højteknologifonden (der arbejder med vækst i den private sektor) får spørgsmål, der kan sammenfattes til: Hvordan kan det gode eksempel, politiske incitamentsstrukturer, innovative samarbejdsværktøjer, det rigtige OPI-set-up, arbejdsgiverforeninger og private virksomheder fremme OPI? KL, kommunale ledere og en fagforening for sundhedsmedarbejdere bliver spurgt: 'Hvordan kan koordinationen i kommunerne forbedres, er fagforeningen, offentlige ledere og medarbejdere klar til OPI, og er kommunerne klar til at lade medarbejdere og ledere deltage? De to politikere får spørgsmål af mere ideologisk art. Her handler det om sundhedsvæsenet som en udgift eller et udviklingsområde og om en værdimæssig vægt på borgerne i de tre OPI-bundlinjer.

Når den nysgerrighed, der ved første øjekast synes at drive spørgerne, skræbes væk fra den diskursive flade, fremstår spørgsmålene til henholdsvis private og offentlige aktører som en aktualisering af markedet som veridiktionsregime. Som eksempel får direktøren for Dansk Erhverv spørgsmålet: *Hvordan kan de private servicevirksomheder fremme OPI?* mens to ledere fra en stor kommune bliver spurgt: *Er kommunerne parat til at lade deres ledere og ansatte spille en rolle i offentlig-privat samarbejde?* Der er tydeligvis arrangeret forestillinger i det sociale felt om private aktører som bundter af ekspertise og offentlige aktører som bundter af behov, der skal adresseres, så offentlige ledere og medarbejdere kan leve op til forventningerne.

Måden, hvorpå aktørerne er inkluderende over for hinanden, afspejler ligeledes veridiktionsregimet og den private sektors indtrængen i *det offentlige*

Figur 30. Subjektiverende blogspørgsmål (DB 37)

maskinrum. Når DI spørger KL: Hvordan sikrer vi en bedre koordination i kommunerne af de nye velfærdsteknologiske løsninger, som de i fællesskab vil satse på? inviterer han sig selv (den private sektor) ind i rummet for beslutningstagen i den offentlige sektor. To kommunale chefer nærmer sig dette 'vi' fra en anden vinkel, når de spørger en aktør fra en privat virksomhed: *Tror du vi i fællesskab kan gøre frihedsteknologi til en stærk dansk eksportvare?* Lidt skarpt trukket op signalerer det første vi 'I har brug for os', mens det andet signalerer 'Kan I bruge os?'. Eksemplet illustrerer, at de regelmæssigheder, der opstår af påvirkningen fra det dispositionelle niveau, aktualiseres helt ned i de mindste ytringer i arkivet.

Spørgsmålene tilbyder endvidere aktørerne subjektpositioner med væsensforskellige handlemuligheder. En direktør fra en stor koncern får spørgsmålet: *Hvordan får vi for alvor gang i OPI og de gode eksempler?* Det skaber rum til, at han ud fra egne interesser kan svare: *For mig at se, er det helt centrale svar, at kommercialiserings- og eksportmuligheder stadigvæk ikke tænkes ind fra starten i de mange OPI-projekter, der igangsættes.* Formanden for en fagforening for social- og sundhedsarbejdere får også sine interesser i forhold til medarbejderinvolvering og flere offentligt ansatte med i sit blogindlæg. Spørgsmålet: *Er de offentlige medarbejdere klar til OPI? Går FOA og medlemmerne ind i OPI med Ja-hatten på?* leder ham dog ind i en subjektposition, hvor han for ikke at skulle forsvare sig bliver nødt til at argumentere imod løsninger, der kommer *udefra*, mod at alle er *voldsomt optaget af at lege eksperter på, hvordan offentlig drevet velfærd og service kan effektiviseres*, samt mod at *de tekniske nørdere får overtaget*.

Blogspørgsmålene fungerer således som manifestation af overordnede dispositioner til at anskue private aktører som eksperter og give dem retten til at tale ud fra egne interesser. Inden for samme disponering skabes en tendens til at betragte offentlige aktører som mindre kompetente og tilbyde dem en subjektposition, hvor der skal kæmpes for at forsvare egne interesser og argumenteres mod angreb på den offentlige sektors OPI-egnethed.

38. Subjektivering af private aktører – markedet som veridiktionsregime

Mens omtalen af offentlige aktører og disse aktørers self-awareness overvejende handler om tilpasning til en uklar innovationskonstruktion og til markedet, består omtalen af og de private aktørers tale om sig selv fortrinsvis af tale om eksperter. Med afsæt i de allerede kortlagte positioner kan de private aktører betragtes som fornuftsvæsener, der kan tabe tålmodigheden med det

offentlige og blive helt rundtossede, når det offentlige opfører sig fornuftsstridigt. Endvidere har disse aktører en position, hvorfra de uimodsagt kan forsøge at omkategorisere OPI til aftager-leverandørlignende forhold.

Ekspertpositionen ses eksempelvis i sætningspropositioner, der får private aktører til at fremstå som vidende, som bevidste om deres eget værd, som velovervejede, og som overraskede over det offentliges uensartethed og dets syn på borgerne. Det sidste afspejles bl.a. i, at en direktør for en privat virksomhed skriver, at *som privat aktør* kan interne forskelle i det offentlige, og at det offentlige har svært ved at sætte borgeren i centrum, *overraske*.

Bloggeren fra Philips Healthcare skriver, at *man* [det offentlige] *kan tiltrække selv globale virksomheder som Philips og Microsoft, hvis rammerne er til stede*. Ingen af de offentlige aktører indtager den selvbevidste subjektposition, han her taler fra. Deres attraktionsværdi handler om, at de kan åbne op for indsigt i brugerbehov og offentlige beslutningsprocesser, og i at de udgør en kunde, som private virksomheder har behov for at skabe kontakt til. Det velovervejede subjekt kommer til syne i bl.a. blogindlægget fra DI: *Virksomhederne vil gerne bidrage til nytænkning og udvikling af nye løsninger til den offentlige sektor. Men virksomhederne har brug for at vide, i hvilken retning de skal fokusere deres forskning og udvikling. Og virksomhederne har brug for at vide, at der er kunder til de nye løsninger, som de udvikler*. Det lille *men* dækker over et helt kompleks af rationalitet, der virker imod selve grundtanken i samudviklings-set-up'et. Præsuppositionen om, at virksomhederne ikke får tilført viden om, hvad de skal udvikle, og ikke kan være sikre på, at det offentlige køber det udviklede, aktualiserer en logik, der står i modsætning til samudviklings- og kreativitetssideerne i OPI-konstruktionen. Det afspejler endnu en gang den modpol til ideen om det offentlige som ligeværdig samarbejdspartner, der handler om det offentlige som en kunde, der blotlægger sine behov for et marked.

Subjektiveringsprocessen af de private aktører kan endvidere afdækkes ved at *”bestemme de forskellige måder, hvorpå man ikke siger tingene”* (Foucault 2015, s. 37). Mens der siges rigtigt meget om den offentlige part, er der en udbredt diskretion i forhold til at udtale sig om den private sektor. I rapporterne handler de private virksomheders barrierer for OPI ikke om deres egen sektor, og der findes ingen tale om de private aktørers manglende evner for innovation, projektledelse osv., eller om at den private sektors interesser i OPI fremmer de 'forkerte ting', som eksempelvis udvikling for udviklingens skyld. Subjektiveringen afspejles ligeledes i små undselige formuleringer. Mens både offentlige og private aktører anvender formuleringer som; *”vi foreslår”*, anvender private aktører også det mere bydende *”svaret er”* og *”vi*

skal”, i sætninger, hvor vi’et i den sidste formulering implicerer det offentlige som den ydende part. Eksempelvis skriver direktøren for Dansk Erhverv: *Vi skal turde udvikle og implementere ambitiøst*, selv om det strengt taget er den offentlige sektor, der skal implementere.

En offentlig, national OPI-projektleder tilbyder i et oplæg til blogstafetten tilsyneladende ureflekteret private aktører en fremtrædende position: *Med lanceringen af regeringens strategi for intelligente offentlige indkøb, var det oplagt at bede en minister om at indlede stafetten. Så har vi den politiske vinkel med. I næste omgang kommer så den private virksomhed i form af en CEO fra en stor privat koncern. Det er vigtigt, at vi får nogle virksomheder, som er kendte, og som spiller på OPI banen, med. De er gode rollemodeller for andre virksomheder.* Allersidst i oplægget siger hun, at i løbet af stafetten vil vi gerne have et par cases fra en region og en kommune med. Oplægget illustrerer således, hvem der får lov at tale, når de vægtige holdninger skal på bordet.

På praktisk niveau siger den eksterne konsulent fra case 2: *Jeg tror, at nogen private vil tænke; 'Hvad fanden er det egentligt for et system? Det kan vi da ikke arbejde under. Det er så ufleksibelt. Altså, de kan ikke være belastet så hårdt, at der ikke lige er en halv time lige hist og pist. ' Men det er de jo i princippet. Der er nogen ting, de skal, ikk, og der. Det er også sådan med plejehjem og uddannelse og så videre. Det er med mennesker, vi har at gøre. [...]. Og så bliver det meget stift, kan man sige, tror jeg. Jeg tror, private virksomheder, de vil have svært ved at forstå, at det er så, så stift, altså.* Her tilbydes de offentlige aktører en subjektposition som forståeligt ufleksible og travle i en ytring, der samtidig forudsætter, at private aktører er så fleksible, at de slet ikke kan forstå, at man kan være andet. Samme konsulent formidler også en tilsyneladende modsat logik om, at de private virksomheder har vigtigere ting for og derfor ikke tid til de praktiske opgaver i et OPI-projekt. Han mener ikke, at den private virksomhed i casen har ressourcer til at lave afprøvninger ude i virkeligheden og til at køre processen i OPI-afprøvningen og få arrangeret med interviewere og få skaffet grej, og få det transskriberet og få det styret og få det planlagt og få det effektueret og al det der halløj. *Projektstyringen, den er der heller ikke afsat ressourcer til i en privat virksomhed.*

Om der i private virksomheder er ressourcer til OPI-arbejdet vurderet op mod, at afprøvninger og evalueringer i et OPI-projekt kan føre til gevinster på virksomhedernes OPI-bundlinje, er ikke så vigtigt her. Det er til gengæld det forhold, at det sociale tilsyneladende disponeres til at give virksomhederne en privilegeret stilling i OPI-feltet. At der ikke tales om, hvad det offentliges brug

af tid og ressourcer betyder for anvendelsen af de skattemidler, som allokeres af demokratisk valgte politikere, synes desuden at være udtryk for en disponering af de offentlige institutioner til at stille sig til rådighed for virksomhederne. Mere pragmatisk kan det dog også være et udtryk for, at mange offentlige institutioners deltagelse i OPI-projekter foreløbigt er fondsfinansierede, hvilket kan påvirke fordelingen af muligheder for at lægge timer i projekterne.

Der findes ikke meget materiale i arkivet, der tilbyder private aktører mindre ønskværdige subjektpositioner målt op mod tidens rationalitet og idealer. På praktisk niveau er der projektmedarbejderen fra case 1, som ikke synes, hun kan få den private aktør til at lytte til hendes feedback. I blogstafetten findes ligeledes et enkelt eksempel. Formanden for FOA henvender sig i sit blogindlæg direkte til Dansk Erhverv med en form for bebrejdelse: *Det kræver flere hænder, hvis ledere og medarbejdere i perioder skal kunne gå fra de daglige opgaver for at engagere sig i et konkret udviklingsprojekt. [...] Og de ressourcer bliver sværere og sværere at finde i en virkelighed, hvor alle – også Dansk Erhverv – er voldsomt optaget af at lege eksperter på, hvordan offentlig drevet velfærd og service kan effektiviseres.* Det er en moddiskurs der står meget alene, men ligesom man kan hævde, at offentlige aktører ikke består af bundter af behov, der skal adresseres, består private aktører ikke af de bundter af ekspertise, der dels bifaldes diskret i markedsgørelsesdiskursen i rapporter, blogindlæg og konkrete projekter, dels krediteres i eksempelvis spørgsmålstyperne i blogstafetten. Hvis man ønsker, at OPI og andre tværgående samarbejder skal lykkes – eller i Foucaults ånd vil reflektere over, om vi vil gøres til dem, som disse samarbejdstyper gør os til – må aktørerne snarere betragtes som samarbejdende subjekter i processer, der kræver refleksion over gamle logikker og subjektpositioner. Det er en refleksion, der især må fokusere på de mindste situationer og de oftest oversete og tilsyneladende ubetydelige ytringer, og som kræver, at de strategiske og debatterende niveauer ikke lader de subjektpositioner, der tilbydes henholdsvis private og offentlige aktører, være omgærdet af diskretion.

39. Subjektiverende fordeling og afgrænsning af aktører i case 2

Blikket vendes nu mod dén lokale viden, der reflekteres i tilsyneladende værdineutrale dokumenter i case 2. Casens projektbeskrivelse fungerer som en fordeling af aktører og projektopgaver i et tidsmæssigt perspektiv. Beskrivelsen anvender i udstrakt grad tidsdeiksis: senere, idet, inden, efter, før, fase og måneder. I informationen om de deltagende parter anvendes flere

værdiladede adjektiver og verber om det produkt, der skal testes: individuelt, hensigtsmæssigt, interessant, dæmper (træthed), øger (komforten/bevægelsesevnen), mindsker (rygsmerter). Virksomheden tilbydes en subjektposition som produktspecialist, og dens levering af produktet, eventuelle justeringer af det samt deltagelse i styregruppemøder takseres anden højest tidsmæssigt. Uddannelsesinstitutionerne tilbydes en subjektposition som ledende og med metodemæssige kompetencer, som takseres til projektets højeste tidsforbrug. Den offentlige institution tilbydes en position som teknologibaseret, og dens løserer defineret tidsforbrug takseres lavest. Det resulterer i en storyline, der lyder: Projektet, der skal styres systematisk og tidseffektivt, tester et på forhånd positivt defineret produkt i et scenarie, hvor afprøvningen af produktet takseres lavere end metodeopgaver og virksomhedens klart afgrænsede deltagelse.

Hvor projektbeskrivelsen handler om fordeling og diskret tillægger aktørerne større eller mindre betydning, handler den mere formelle samarbejdsaftale, der er udarbejdet i overensstemmelse med den lovbaserede regulering af OPI-feltet, om afgrænsning og adskillelse. Adverbiet *ikke* anvendes 30 gange, hvilket falder fint i tråd med Foucaults iagttagelse af, at loven kun kan bestemme det sociale negativt. Brugen af personeleksis adskiller *sin/selv/egne/andre*. Begrebet *parter*, der i forskellige bøjninger er anvendt 83 gange, går som et topisk ord gennem dokumentet, sammen med ord som *projekt, aftale, baggrundsviden, forgrundsviden, vidensdeling, vidensopbygning, pligt, hemmeligholdelse, indstille/afbryde/ophøre/opsige/ udtrædelse*. Det tætte samspil holdes således også rent formelt i ave.

De formelle dokumenter aktualiserer disciplinens invasion af tid og rum, så den kan strukturere rummet med en funktionel fordeling af elementer som projektopgaver og de kategoriserede sektorer, aktører osv. Gennem samarbejdsaftalen er loven ligeledes med til at ordne dette rum i en lovlig-ulovlig dualisme, der beskytter parterne mod eksempelvis afsløringer af den viden, de (virksomhederne) træder ind i projektet med (baggrundsviden), og giver dem rettigheder til at anvende den viden, de udvikler sammen (forgrundsviden). Den sakrificielle tilgang til de to dokumenter afslører imidlertid, at de ikke er så objektive. Samarbejdsaftalen bygger ligesom al anden lovgivning på, hvad der findes værdifuldt, som eksempelvis forretningshemmeligheder. Projektbeskrivelsen er i endnu højere grad fuld af følelser, værdier, hensigter og interesser, der udtrykkes i bl.a. den positive omtale af det hjælpemiddel, der skal afprøves, og i fordeling af timebudgettet.

Logikker fra beskrivelserne af blogspørgsmål, de private aktørers subjektpositioner og fordeling af aktører i case 2 samles efter næste beskrivelse

kortlægning af tilbudte subjektpositioner til modtagere af offentlige social- og sundhedsydelser i et samlet diskursivt rhizom.

40. *Subjektivisering af modtagerne af offentlige social- og sundhedsydelser*

Subjektiveringen af modtagere af offentlige social- og sundhedsydelser er indtil videre kun antydnet i OPI-feltets andre topoi og i den af de tre OPI-bundlinjer, der omhandler større oplevet brugertilfredshed og selvhjulpethed. Med afsæt i perspektiverne i de øvrige diagnostiske beskrivelser er det tydeligt, at der i OPI-feltet næsten ikke tales fra borger- og patientperspektiver på hverken strategisk, debatterende eller praktisk niveau. Det fremgår dog af det første OPI Lab styregruppemødereferat fra 2011, at styregruppen vil være opmærksom på at huske *patientperspektivet, eksempelvis i form af samarbejde med patientforeninger*, ligesom disse foreninger deltager på flere OPI-konferencer. I interviews og tests med de borgere, der har deltaget i de to små cases, er fokus udelukkende på deres tilfredshed med det afprøvede hjælpemiddel og ikke på deres involvering i et OPI-samarbejde.

På alle tre niveauer tales der til gengæld om borgere og patienter, enten som en generel gruppe eller i relation til bestemte OPI-projekter. Der produceres fire forskellige tilbudte subjektpositioner til disse modtageraktører:

- Selvhjulpethedspositionen, der forudsætter, at det kan lade sig gøre og er ønskeligt at få modtagerne til i højere grad at klare sig selv
- Kundepositionen, der forudsætter, at der ligger et uudnyttet marked i modtagergrupperne
- Meningsfuldhedspositionen, der forudsætter, at deltagelse i OPI får modtagerne til at føle, at de bidrager med noget vigtigt og værdifuldt
- Ustabilitetspositionen, der forudsætter, at modtagerne er svære at tilpasse til OPIs effektivitetsidealer

Selvhjulpethedspositionen handler om disciplinering af kroppen med henblik på at kunne klare sig selv og dermed bevare friheden i forhold til at tage vare på egen sundhed og daglige gøremål. Igen sættes dagsordenen i EBST's 2009-rapport, hvori konsulentvirksomheden skriver, at *hovedudfordringerne på sundheds- og ældreområdet er at frigøre ressourcer til plejen af patienter og ældre. I den forbindelse fokuseres der på at udvikle nye redskaber, som kan støtte patienter og ældre i at "pleje sig selv"*. Ytringen skal forstås ud fra dens forhold til ytringer, som italesætter demografiske prognoser med flere syge og

ældre og færre til at hjælpe dem. Det producerer forestillinger, hvor disciplinens individualiserende teknikker invaderer livsområder/individer, der før er blevet betragtet som afhængige af andre individers hjælp, og endnu før det blev betragtet som det enkelte individs undergang. Positionen er en aktualisering af den neoliberalistiske magts tilforladelige humanitet og idealer om personlig frihed. Der er ikke noget overraskende i disse idealer. En opfattelse af dem som ahistoriske sandheder baner dog vejen for manglende refleksion over den retning og acceleration, hvormed samfundet skaber nye teknikker og nye målgrupper for at leve op til dem.

På debatterende niveau reproduceres selvhjulpnehedspositionen i et blog-indlæg fra to kommunale direktører, der introducerer et begreb, som associerer, at borgerne ønsker de nye teknologier: *Vi er i fuld gang med at høste gevinsterne af velfærdsteknologi. Blot taler vi om vores velfærdsteknologi som frihedsteknologi – fordi det er det borgerne kalder det. [...] Vi har sat ord på værdier, der skubber til de holdninger, der har præget de sidste mange års tænkning om at modtage hjælp fra kommunen. Skubbet går mod at alle har et ansvar, at hver bidrager med hvad man er i stand til, både når man er borger, hvad enten man modtager ydelser, er medborger, frivillig eller pårørende.* Det er tydeligt, at den borgerrelaterede bundlinje lige som de to andre handler om en effektivitetsoptimering, der således på én gang favner mennesker, markeder og offentlige ydelser.

Forestillingen om en bredtfavnende effektiviseringsanordning reproduceres også af den eksterne konsulent i case 2: *Formålet var, at [...] de kunne sidde ned gennem længere tid, og de var mere selvhjulpne med at kunne komme op og ned. [...] Så på den måde havde de ikke så meget behov for hjælp [...] Nogle ældre mennesker kan godt falde lidt sammen, og så kniber det dem lidt at få kroppen til at fungere optimalt.* Det er svært at argumentere mod en effektivisering, der optimerer kroppens funktioner. Pointen er da også blot at påpege, at udbredelsen af den samme rationalitet ud over alle livsområder, udgør den slags aktualisering af et felt af kræfter, der bliver interessante som genstand for refleksion i dispositivanalysens perspektiv. Fokusset er som altid, hvilke ønskede og uønskede konsekvenser den aktuelle logik har for samfundet og det enkelte individ.

I kundepositionen bliver modtagere af social- og sundhedsydelser objekt for virksomhedernes profitoptimering. Det er en position, hvor en vekselvirkning mellem virksomhedernes mulighed for at målrette deres produkter og skabe behov gensidigt påvirker modtagerpositionens muligheder for at klare sig selv på trods af sygdom, handicaps eller alderdom. Balancen i dette scenarie har dog implikationer for den måde, modtagerne af offentlige ydelser

subjektiveres. I rapporten fra Væksthus og Vækstforum Sjælland står, at virksomheder der undlader at samarbejde med deres kunder eller andre virksomheder om brugerindsigt, kan få svært ved at klare sig i konkurrencen med andre virksomheder, idet en hovedkilde til innovation ligger i samarbejdet med aktører der besidder dyb brugerindsigt. Her erstattes afsættet i borgernes behov med et afsæt i den enkelte virksomheds konkurrencesituation. Selv om der er overlap i de to afsæt, introduceres der samtidig en ny logik om et mere markedsbaseret afsæt for offentlige ydelser.

På debatterende niveau indfanger DI det overlappende aspekt ved at skrive, at danskerne skal selvfølgelig have sikkerhed for, at ny teknologi til telemedicin eller handicaphjælpemidler virker i praksis. Borgeren må aldrig blive taberen i offentlig-private innovationsprojekter og kun tilfredse "kunder" er i virksomhedernes interesse. I et kundeforspektiv bøjes modtagergruppernes position imidlertid. Det gør det muligt for eksempelvis en privat aktør på praktisk niveau at tale om at skabe en niche, hvor man kan hjælpe nogen borgere og selvfølgelig skabe et behov, som kan afføde, at man får en bedre forretning. Kundepositionen koloniserer således social- og sundhedsområderne med virksomhedernes konkurrencelogikker og med de samfundsmæssige tendenser til at skabe behov, som traditionelt ses i eksempelvis reklameverdenen.

Et andet aspekt af kundepositionen handler om borgere og patienter som testpanel for fremtidige kunder. Den offentlige medarbejder i case 1 eksemplificerer en objektivering af borgerne, hvor hun oplever, at de bliver behandlet som et middel: *De personer, der havde været med til at afprøve hjælpemidlet, har brugt tid på det, og der var også et par stykker, der faktisk blev rigtigt, rigtigt glade for det, at så kommer man og tager det fra dem igen. [...] Det skal i hvert fald overvejes, om det er etisk korrekt. [...] De der virksomheder, de skal også lige være så søde, lige at sende en lille gavekurv til dem, eller et eller andet som tak for hjælpen [...]: 'Værsgo, tak for hjælpen. Nu tager jeg dit hjælpemiddel, (griner) som du er rigtig, rigtig glad for'.* Medarbejderen henviser sandsynligvis til en selvfølgeliggjort omsorgsetik, der disponerer den måde, vi i vesten skelner mellem rigtigt og forkert i forhold til svage borgere. I et Foucault-inspireret perspektiv vil etikken handle om, at den enkelte virksomhedsaktør reflekterer over, om der findes materielle, økonomiske og diskursive strukturer og praksisser, der truer med at forme hans handlinger på måder, hvor han risikerer at blive slave af eksempelvis sine egne profitmål. Han må spørge sig selv, om hans frihedsrettigheder er baseret på ureflekterede tænkemåder, der, selv om de harmonerer med accepteret praksis, gør ham tyrannisk i forhold til andres mulighed for tanke- og handlemæssig frihed.

Borgere og patienter, der deltager i OPI-projekter, bliver dog også tilbudt – eller indtager selv – meningsfuldhedspositionen, som kan være svær at diagnosticere med afsæt i et dispositionelt niveau. Udvider denne position begreberne for, hvad der tæller som bidrag til samfundet og fællesskabet, sådan som Honneth er fortalende for, at det bør ske (Nørgaard 2005, s. 67)? Er vi stadig inden for den form for subjektifikation, hvor kun arbejde og andre præstationer, der er værdifulde for samfundet, bliver værdsat? Eller findes der her mulighed for, at modtagere af social- og sundhedsydelser kan praktisere de selvpraksisser, som hører med til at mestre et hvilket som helst livsområde (Korsgaard 2004)?

Meningsfuldhedspositionen aktualiseres kun på praktisk niveau. Den handler om, at de konkrete OPI-projekter giver borgerne i de to cases en følelse af at bidrage med noget vigtigt, og af, at der er behov for dem. Det er en følelse, der svarer til den tilfredsstillelse, der ud over lønningsposen ligger i at gå på arbejde. Den offentlige medarbejder i case 1 siger om en borger, der deltager i afprøvningen af et hjælpemiddel: *hun gik til opgaven med stor begejstring, og var også meget begejstret for hjælpemidlet. Det gav hende rigtig, rigtig meget.* Projektlederen fra plejehjemmet i case 2 har denne betragtning: *Det, jeg også synes har været interessant i forhold til de her projekter, det er, hvad har beboerne tænkt om det? Og det havde jeg måske ikke så meget blik for til at begynde med. En af beboerne sagde til mig: 'Jamen, hvis det her projekt, det bliver en succes, så har jeg rent faktisk været med til at kunne gøre livet bedre for nogle andre.* Projektlederen fortsætter med at tale om behovet for at føle, at der er behov for én, og hvordan OPI og ideen om, at et plejehjem ikke skal være en øde ø, kan få beboeren til at tænke: *'Jeg hører til her. Der kommer nogen. De bruger to timer på mig. De sidder og filmer mig, og de interviewer mig. De interesserer sig for mig'. Hvis man måske havde følt sig sådan lidt afsondret i nogle af livets forhold, så bliver man lige pludseligt aktør i en udvikling, hvor man er med til at udvikle noget af det seneste nye. [...] Altså jeg vil næsten gå så langt som at sige, at man kunne godt tænke den her slags forløb som aktiviteter på linje med alle mulige andre aktiviteter, der kunne foregå på plejehjem, som at komme på bustur, eller hvad det nu måtte være.*

Sammenligningen med en bustur er måske ikke så rammende for den logik, projektlederen ellers formidler i citatet. Det er en logik, der passer bedre ind i den nye kapitalismes muligheder for og fordring om deltagelse, engagement og selvudvikling. Selv om der er tale om udefrakommende muligheder og krav, gør oplevelsen af, at der er brug for én, tydeligvis noget positivt for mennesker, hvad enten det er modtagerne af offentlige social- og sundhedsydelser, ildsjælene, de saglige virksomhedsaktører eller andre. Der

er ikke tale om egentlig selvformation hos borgerne, hvor de bevidst forholder sig til gældende normer, men om den form for frihed, der ligger i de disciplinære teknikkers tilrettelæggelse af en platform, hvorfra mennesket kan optimere sig selv. Som aktiv i OPI-feltet har jeg selv arbejdet for at fremme vilkårene for denne modtagerposition. Den kan udgøre et af de steder, hvor refleksionerne over, 'hvem vi bliver gjort til', måske kan falde positivt ud, blot den overvejes sammen med de andre modtagerpositioner, hvor også positionen som ustabil indgår.

Denne fjerde position italesættes også kun på praktisk niveau. Den konstrueres ved, at offentlige medarbejdere vurderer, hvorvidt den enkelte borger er i stand til at deltage i projektaktiviteter på aftalte tidspunkter, og informerer samarbejdspartnerne, hvis der er kommet noget i vejen for deltagelse. Den indbefatter også en plads til, at borgeren kan springe fra, enten før eller under projektet, samt en forestilling om borgernes manglende feedback-kompetencer. Projektlederen fra plejehjemmet i case 2 forklarer: *Der er den her dobbeltrolle. Der er den her rolle, der hedder, altså, der er den her gatekeeperrolle. Selvfølgelig er der det. Men det handler også om at engagere de rigtige medarbejdere, fordi det er dem, der er tættest på [...] og kan sige jamen. Og helt på dagsniveau. Det er også noget, vi må sige til vores partnere; 'Det kan godt være, vi har linet det her op. [...] Men når I kommer derud. Vedkommende er kommet på sygehuset, vedkommende har en dårlig dag, vedkommende og så videre, og så videre. Det skal man være meget, meget opmærksom på og melde ud til projektpartneren. Dele af citatet vil kunne genkendes fra beskrivelsen af de praktiske cases logistikproblemer, som ustabilitetspositionen således er en del af, samtidig med, at rollen som ustabil er afhængig af andres vurderinger.*

Projektlederen oplever, at virksomhederne har forståelse for borgernes situation: *Det ved de godt. Men man skal bare huske at informere dem om det og sige; 'Vi bliver nødt til at afvige fra planen på grund af, at de og de, de kunne altså ikke stille op. De ville gerne gøre det'. Eller nogen siger måske; 'Ja, det vil jeg gerne'. Så når det kommer til stykket, så vil de ikke alligevel, og så videre, og så videre. Det skal man bare være helt klar på. [...] Det er klart, at der påhviler os en kæmpeopgave i forhold til at finde de rigtige, og finde dem, der kan være motiverede. Og vi skal ikke forstyrre nogen, og de skal have lov til at leve deres liv, som de gerne vil. Så vidt muligt.*

Ustabilitetspositionen, der delvis styres af gatekeeperrollen og andres vurderinger af den enkelte borger, kan til dels forklares med Foucaults heterotopiabegreb, der beskriver rum, som i vores bevidsthed og måske også fysisk adskiller sig fra det omgivende samfund. Foucault skelnede mellem to

former for heterotopier. Den ene, som ikke længere ses så meget i vores del af verden, er kriseheterotopier. De omfatter mennesker, der er i en krisetilstand i forhold til det omgivende samfund, eksempelvis gravide eller unge, der er i færd med at træde ind i voksenalderen. Den anden form er afvigelsesheterotopier, hvor mennesker, der er afvigende i forhold til normen, placeres. Foucault nævner netop plejehjem som et eksempel på en sådan heterotopi (Foucault 1984c, s. 4-5).

Heterotopier forudsætter et åbne-lukkesystem, der både isolerer dem og gør dem tilgængelige, men generelt er de ikke frit tilgængelige (ibid., s. 7). Som heterotopi vil plejehjemmet og botilbuddet fra case 1 altid være institutionaliseret på måder, der netop kun kan give borgerne mulighed for *så vidt muligt* at leve, som de vil. Samfundets disciplinære teknikker gør dog dette til et generelt vilkår for alle.

Heller ikke det at trække sig fra et projekt afviger specielt fra det omgivende samfund. I eksempelvis sundhedsvidenskabelige forskningsprojekter kan forsøgspersonerne til enhver tid trække sig fra forsøget (National Videnskabs-etisk Komité 2017). Gatekeeperrollen og medarbejdernes stedfortrædende vurderinger på borgernes vegne hører derimod til i heterotopiens rum, hvor de er med til at fastholde borgernes anderledeshed.

Den eksterne konsulent fra case 2 beskriver tre implikationer ved at inddrage og interviewe plejhjemsbeboere i OPI-projektet. For det første forklarer han: *Konkret viste det sig så, at beboerne skulle selvfølgelig spørges, og der var nogle, der meldte fra, og antallet af beboere, man sådan kunne pege på, var væsentligt mindre, end vi egentligt havde håbet på oprindeligt.* For det andet forklarer han: *Vi interviewede medarbejdere på plejehjemmet. [...] de var også i stand til at kunne se på beboerne; havde de nogle fordele ved det her hjælpemiddel? For man kunne sige, det kunne beboerne jo sådan set selv svare på. Det gjorde de også. Men det viste sig, at det er ikke helt så nemt at interviewe plejhjemsbeboere, i alle tilfælde i hvert fald. Der er nogle ting, de gerne vil udtrykke, som faktisk nok bliver udtrykt mere præcist, hvis det er en medarbejder, der gør det.* Den tredje implikation handler om at videreformidle til virksomheden: Informationerne om beboerne fik de *via de interviews, som blev transskriberet, og plukkede jeg de ting ud, som var væsentlige, syntes jeg, og puttede ind i en rapport, som de så fik.* Tilsammen bidrager forestillingerne om for få egnede borgere, og at de deltagende ikke kan give præcis feedback, samt konsulentens egen fortolkning af de medarbejderfortolkede borgerperspektiver, til det mønster af stedfortrædende definitionsmagt, som den diagnostiske beskrivelse om konsulentpositionen tegner. Slutrapporten fra

case 1, der er udarbejdet af den offentlige projektleder, er endnu et eksempel på dette mønster.

Umiddelbart synes offentlige ledere og medarbejdere at indtage en position, der kan være afgørende for resultatet af et OPI-projekt. I OPI-feltet tales der ikke om denne tilsyneladende magtfulde rolle, der således tildeles de aktører, der har fortolkningsretten i afprøvninger af hjælpemidler eller prototyper. Der er dog ikke tale om den samme diskretionsform som eksempelvis den, der giver de konsulenter, som analyserer for policy-aktørerne, definitionsretten i forhold til selve OPI-konstruktionen. Magten opererer langt mere subtilt. Når offentlige OPI-praktikeres fortolkningsret sammenholdes med, at kun 24% af virksomhederne motiveres til OPI af *adgang til test af prototyper*, mens 48% motiveres af skabelse af netværk i den offentlige sektor, demaskeres denne ret som et dække for den private sektors indtrængen i de offentlige institutioner. Vi er ellers så vant til, at det er afgørende, hvem der fortolker. Et fokus på det dispositionelle niveau viser imidlertid, at det betyder mere, hvem der får lov at sætte dagsordenen for den førlogiske argumentation, hvori det bestemmes, hvilke emner der får betydning. Væksthus og Vækstforum Sjælland skriver endog direkte: *OPI samarbejdet er attraktivt fordi det giver virksomhederne adgang til netværk og referencer hos offentlige kunder. Et netværk der anses som en senere salgskanal for virksomhederne, samt giver adgang til vigtig information omkring politiske tendenser.*

Selv om fortolkningsretten i forhold til afprøvningsdelen af innovations-samarbejderne således kan afsløres som en maskerade, afspejler netop fortolkninger noget af det virvar af forskellige interesser, de diagnostiske beskrivelser finder mønstre i. En lille sjov episode fra case 1 kan tjene som eksempel på dette. Virksomhedsdirektøren fortæller i interviewet om en oplevelse, han havde, da han skulle aflevere nogle dele til hjælpemidlet på botilbuddet. På gangen mødte han en beboer, der var i gang med en afprøvning: Det var *en dame, som, så vidt jeg husker, overhovedet ikke kunne gå, som havde glæde af at komme op og få rettet kroppen*. I den offentlige institutions mappe med dokumenter fra samarbejdet ligger et notat, der omhandler samme situation. I notatet står der, at direktøren har hørt beboeren, som har ekspressiv afasi (svært ved at tale), sige: *"Nu går jeg ikke længere som en banan"*. Den interne projektleder viderefortalte dette til fysioterapeuten, som mente, at beboeren havde sagt: *"Jeg kan ikke gå i den her hele dagen"*.

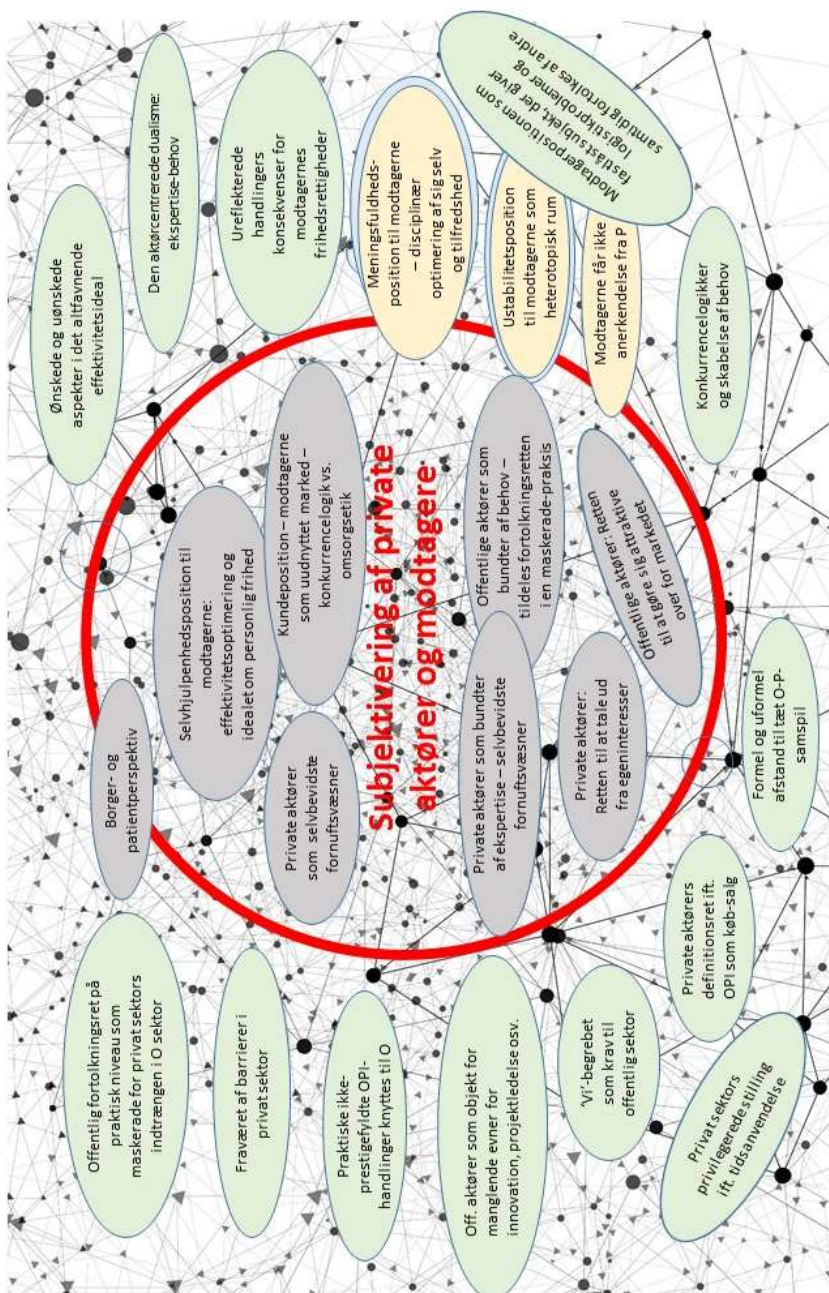
Der er ingen tvivl om, at OPI-feltet og de logikker, der har muliggjort tanken om OPI, ønsker at gøre noget godt for modtagerne af offentlige social- og sundhedsydelser. Den komplekse konstruktion af subjekter og forestillinger

om samarbejdsformen placerer dog både modtagerne og de andre OPI-aktører i et felt, der i udstrakt grad synes at fungere som en maskerade for markedsførelsen af den offentlige sektor og skabelsen af et større marked for privat sektor. Sådan ser det i hvert fald ud betragtet fra en dispositionel analyse, hvis ærinde det er at forfølge og kortlægge en bestemt rationalitet og vise, at den har frit spil i det sociale felt.

Det diskursive rhizom i figur 31 viser, at subjektiveringen af private aktører er omgivet af en udbredt diskretion i forhold til den subjektivering af offentlige aktører, der tidligere er kortlagt. Den diskretionsform, der anvendes, fordrer, at der ikke tillægges private aktører manglende kompetencer, og at der ikke tales om de aktørholdninger, som ikke harmonerer med OPI-konstruktionen. Subjektiveringen af modtagergrupperne synes at være præget af ureflekterede kategoriseringer, hvis konsekvenser der derfor ikke tales om. På praktisk niveau reflekteres der dog over positionen. Her konstrueres modtageren som et sårbart subjekt, der har behov for både meningsfuldhed og beskyttelse. Det mest overraskende i de sidste diagnostiske beskrivelser er dog kortlægningen af, at det offentliges fortolkningsret i de afprøvninger af prototyper og produkter, der står centralt i OPI-konstruktionen, tilsyneladende fungerer som en maskerade af forestillet kompetencetilskrivelse, som dækker over de private aktørers skabelse af kontakter ind i den offentlige sektor. Diskretionsformerne og den svagt oplyste rationalitet i de sidste fire beskrivelser omfatter:

- Offentlig fortolkningsret på praktisk niveau som maskerade for privat sektors indtrængen i offentlig sektor
- Fraværet af barrierer i privat sektor
- Praktiske ikke prestigefyldte OPI-handlinger knyttes til offentlige aktører
- Offentlige aktører som objekt for manglende evner for innovation, projektledelse osv.
- 'Vi'-begrebet som krav til offentlig sektor
- Privat sektors privilegerede stilling ift. tidsanvendelse
- Private aktørers definitionsret ift. OPI som køb-salg
- Konkurrencelogikker og skabelse af behov
- Formel og uformel afstand til tæt offentlig-privat samspil
- Ønskede og uønskede aspekter af det altfavnende effektivitetsideal
- Den aktørcentrerede dualisme: ekspertise-behov
- Ureflekterede handlingers konsekvenser for modtagernes frihedsrettigheder
- Modtagerpositionen som fastlåst subjekt, der giver logistikproblemer og samtidig fortolkes af andre

Sammen med alle de andre kortlagte ureflekterede og diskretionsomfattede aspekter er der således nok at tage fat i for den, der ud fra modellen for æstetik i tværgående samarbejder ønsker at reflektere over ureflekterede sandheder, diskretionskrav og subjektpositioner. Hvordan det kan gøres, illustreres i sidste kapitel, der dog først konkluderer på den rationalitet, der afspejles i viden, magt og subjektpositioner i OPI-feltet.

Figur 31. Subjektivering af private (og offentlige) aktører og modtagere af social- og sundhedsydelser – markedet som veridiktionsregime (DB 37-40)

KAPITEL 11. KONKLUSION: VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

11.1 DET DISKRETIIONSOMFATTEDE, DET IKKE KVALIFICEREDE OG DET SVAGT OPLYSTE

I OPI-arkivet er der – ligesom på alle andre samfundsmæssige områder – masser af diskurser, der hvirvles op i luften og tilslører, hvad der virkeligt sker. Det er derfor først gennem den møjsommelige kartografi, der er præsenteret i de diagnostiske beskrivelser, at i hvert fald en del af rationaliteten i det, der foregår, har vist sig. Den store mængde diskurser, der indgår i en rationalitet, betyder, at der er en lang kondenseringsproces hen mod blot at ane konturerne af et udsagn. Denne proces har indbefattet en kortlægning af hvert eneste dokument, interview osv., hvorefter de diagnostiske beskrivelser har samlet mønstre, der nu kondenseres yderligere. Det gøres ved en opsummering af de forskellige måder, hvorpå man ikke siger tingene (Foucault 2015, s. 37), hvilket svarer til de lysegrønne punkter i rhizomerne. Også de 'aktørfarvede' punkter med diskurser, der udgrænses fra eller indlemmes i de røde cirkler i løbet af den kortlagte periode, medtages. Med disse to diagnostiske greb kommer diskursernes sokkel – de udsagn, der disponerer til det, det rent faktisk kan siges – til syne. Punkterne inden for de røde cirkler i rhizomerne er ikke glemt. Den måde, de aktualiserer disponeringen af det sociale, ligger immanent i de punkter, der her konkluderes på.

Gennem de diagnostiske beskrivelser er der i rhizomerne dukket stadig flere ting op, som er omfattet af diskretion eller består af objekter, der kun er svagt oplyst for OPI-aktørerne. Disse forhold kan alle læses som 'Man taler ikke om...' Sammen med de diskurser og topoi, der viser, hvad der dannes stadig mere tale om, danner de et mønster, der illustrerer måden, hvorpå man ikke siger tingene. Det, man ikke taler om, er:

- Tendensen til at omkategorisere OPI til køber-sælgerforhold
- Afpolitisering af private aktørers tale om OPI-samarbejdet som en indgang til det offentlige
- Hvorfor vækst og netværk ses som svaret på fremtidens trusler
- OPIs berettigelse og skepsis mod OPI
- Hvorvidt OPIs potentialer er tænkbare i forhold til den sociale virkelighed
- Springet fra rapporternes cases til deres konklusioner
- Det forhold, at nogle ser store resultater af OPI-erfaringerne, mens andre ikke ser resultater
- Konsulenternes stedfortrædende definitionsmagt
- Årsager til barrierefokusset
- Kampen mod barrierer som vejen til samudvikling – eller maskerade for virksomhedernes adgang til det offentlige
- OPI-konstruktionen som modsætning til de markedsbaserede drivkraftdiskurser

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

- Forestillinger om OPI som massiv vækst- og eksportfremmer vs. hidtidige resultater
- At nogen taler om manglende resultater
- At man kan forestille sig OPI-samarbejder uden afsæt i behov og kommerialiseringspotentiale
- Logikker, der disponerer til både forestillinger om, at løsningerne ikke er kendte på forhånd (OPI-def.) og til satsning på velafprøvede løsninger og stram styring
- Forestillingen om 'drivkræfter kontra manglende reelle drivkræfter'
- Det inkonsistente og indsnævrede innovationsbegreb og ønsket om lav innovationshøjde
- Innovationsbegrebernes forstærkning af den uklare OPI-konstruktion
- Den massive og mangeartede forestilling om skabelse af en innovativ offentlig kultur
- Nedtoningen af skabelsen af noget nyt og disponeringen af opmærksomheden hen mod udvikling som et middel til bevarelse af det (økonomisk) bestående
- Ønsket om privat sektors effektivisering af og deltagelse i offentlig drift som et spørgsmål om afpolitiseret 'offentligt mod'
- Privat sektors påvirkning af retningen på nye offentlige ydelser
- Dispositionelle påvirkninger, der hindrer en konsistent forestilling om OPI-innovation
- Konsekvenser af at anvende OPI til indhentning af evidens
- Konsekvenser af anvendelsen af offentlig tid/ressourcer (ex. ift. politiske beslutninger)
- Offentlige aktørers store mængde praktiske udfordringer
- Markedslogikkernes indvirkning på den enkelte offentlige institution
- Det offentlige, som en kunde, der tilpasser sig virksomhederne
- Det offentliges ansvar for OPI og aspekter i den private sektor, herunder afpolitiseringen af forhold som samlet efterspørgsel, råderum til større investeringer og nye offentlige ydelser med afsæt i kommercielle perspektiver
- Eventuel skabelse af nye behov gennem OPI-set-up'et
- Ændringen fra skærmmning af svage borgere mod markedet til en naturlig gjort invasion af velfærdsstatens indre rum
- Betydningen af projektlogikkens chronos-fokus
- Normative holdninger og uklare forestillingers betydning for kairos' etiske dimension: retfærdighed, harmoni, egnethed
- Hurtigheds- og effektivitetsidealers betydning for, om der kan opstå gunstige øjeblikke
- Forestillinger om fx. ineffektivitets betydning for, hvorvidt opmærksomheden kan rettes mod kairos
- OPI-feltets 'dividing practices' indvirkning på muligheden for at gribe de rette øjeblikke
- Ideen om effektivisering af offentlige beslutningsgange
- Feedbackprocesserne *fra* det offentlige *til* virksomhederne
- Den legale normative diskurs *mod* det offentlige *og for* virksomhederne
- Konsekvenser af viljen til markedsførelse – det private veridiktions-regimes, kapitalismens og den ny kapitalismes indflydelse
- Dualismen acceleration-deacceleration – tøven over for accelererende udvikling som en af vor tids synder
- Konsekvenser af dispositionel mulighed for kreativitet og acceleration uden et på forhånd defineret genstandsfelt
- Offentlige ledelsers tilbudte position: 'at acceptere og bidrage'
- Kravet til offentlige medarbejdere om kommerialiseringskompetencer
- Forskelsbegrebet som værdiladet – den sondring mellem rigtigt og forkert, der ligger i privat sektor som idealet
- Tendenser, der afspejles i den praktiske opgavefordeling
- Profitfokusets konsekvenser for offentlig sektor
- Individuelle og demokratiske konsekvenser af ildsjælepositionen
- At offentlige aktører ses som bundter af behov, der kræver

KAPITEL 11. KONKLUSION. VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

- diagnosticering, feedback og uddannelse
- Offentlig fortolkningsret på praktisk niveau som maskerade for privat sektors indtrængen i offentlig sektor
- Fraværet af barrierer i privat sektor
- Praktiske ikke prestigefyldte OPI-handlinger knyttes til offentlige aktører
- Offentlige aktører som objekt for manglende evner for innovation, projektledelse osv.
- 'Vi'-begrebet som krav til offentlig sektor
- Privat sektors privilegerede stilling ift. tidsanvendelse
- Private aktørers definitionsret ift. OPI som køb-salg
- Konkurrencelogikker og skabelse af behov
- Formel og uformel afstand til tæt offentlig-privat samspil
- Ønskede og uønskede aspekter af det altfavnende effektivitetsideal
- Den aktørcentrerede dualisme: ekspertise-behov
- Ureflekterede handlingers konsekvenser for modtagernes frihedsrettigheder
- Modtagerpositionen som fastlåst subjekt, der giver logistikproblemer og samtidig fortolkes af andre

Måden, hvorpå man ikke siger tingene, består således i afpolitisering af de ændringer i den offentlige sektor, som OPI medfører, og i de forhold, som, hvis man talte om dem, ville afsløre maskerade af diffuse OPI- og innovationsforestillinger og ureflekterede forestillinger om suspendering af økonomisk baserede relationer, om store resultater, om kampen mod barrierer som vejen til samudvikling, om offentlige aktørers tilsyneladende fortolkningsret på praktisk niveau osv.

Rhizomerne viser endvidere, at det, der i løbet af perioden udgrænses til en status som ikke kvalificeret, er diskurser om:

- OPI som ikke aftager-leverandør-forhold
- OPI som ikke på forhånd kendte løsninger
- OPI som svar på nuværende udfordringer
- OPI som skabelse af netværk mellem private virksomheder
- Styrket demokrati, legitimitet og retssikkerhed
- Arbejdsglæde og OPI som skabelse af bedre og attraktivt arbejdsmiljø
- Beskyttelse og inddragelse af svage borgere
- Brugere og offentlige medarbejdere som primære drivere
- At definition af offentlige problemer og løsninger skal ikke komme udefra
- Private ildsjæle

Disse diskurser forsvinder eller underkendes af de aktører, der har retten til at bestemme, hvad der er betydende. Det drejer sig overvejende om konsulenter, der indtager den nye kapitalismes rådgivende position; private bloggere samt private aktører, der forestiller sig OPI-projekter som markedsføring, indgang til det offentlige og indhentning af evidens for eksisterende produkter. Det betyder ikke, at disse diskurser ingen betydning har. OPI betragtes eksempelvis stadig overvejende som et ikke aftager-leverandørforhold, men det, at diskurserne forskydes til noget andet, er en indikator på den rationalitet, der disponerer aktørerne. Den umiddelbare logik, der dukker op af de

udgrænsede eller underkendte diskurser fra vidt forskellige steder i de diagnostiske beskrivelser, fortæller noget om, hvad en bestemt overordnet dispositionel strategi har behov for, at aktørerne forestiller sig. Som rhizomerne vider, er dette noget forestillinger om aftager-leverandørforhold; kendte løsninger; fremtidige potentialer og trusler; skabelse af netværk mellem private virksomheder og offentlige institutioner; effektivitet og økonomiske interesser; borgere og offentlige medarbejdere som middel til markedsgørelsen; privat sektors indflydelse på offentlig sektors problemer og løsninger samt offentlige ildsjæle, der af diffuse diskurser om OPI og innovation disponeres til at varetage den maskerade, der dækker over markedsgørelsen. Det kan lyde som en dyster diagnose, men det er det kun, så længe man ikke taler om den nye samarbejdskonstellation som led i markedsgørelsen af den offentlige sektor. Denne diskretion eller måde ikke at sige tingene på udgrænser mulighederne for at tage stilling til, om markedsgørelsen er ønskelig. Samtidig åbner diskretionen en plads til magtens inspicerende blik, der får aktørerne til at lade de nævnte forestillinger trænge diskret ind i de røde OPI-cirkler. Herudover trænger følgende diskurser og forestillinger sig ind:

- De tre bundlinjer som en økonomisk metafor, der favner mennesker, markeder og offentlige ydelser
- Et strengt koordineret og styret OPI-felt med chronos-tidsopfattelse
- En ny form for demokratidiskurs, der foregår på markedspræmisser
- En forestilling om stadig flere ikke-materielle udviklingsrum

Alle forestillingerne, diskurserne, diskretionskravene, det ikke kvalificerede og det svagt oplyste er elementer i den form for bliven-til-subjekter, der disponerer individer i vores nutidige samfund. De samles i det følgende i et konkluderende rhizom og et bud på et (af de) udsagn, der disponerer samfundet og OPI-feltet.

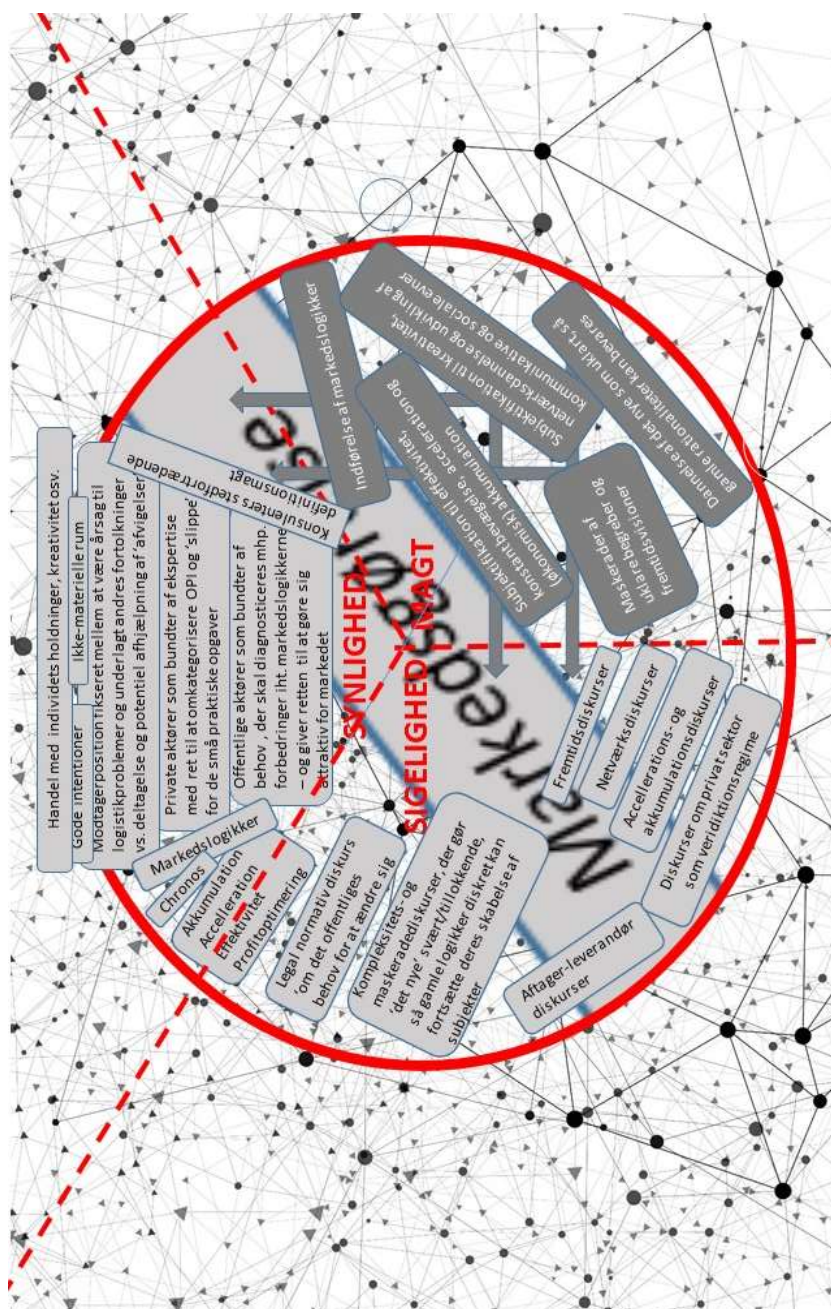
11.2 AFSPEJLING AF EN RATIONALITET – OG UDSAGNET: VILJE TIL NYKAPITALISTISK MARKEDSGØRELSE

Det er således med afsæt i kondenseringen af de diskursive rhizomer fra de diagnostiske beskrivelser, at rhizomet i figur 32 visualiserer konklusionen på forskningsspørgsmål A:

Hvilken form for rationalitet afspejler fremkomsten af OPI?

Rhizomet viser et samspil, hvor muldvarpen magt skyder sine pile ind i alle sprækker af synlighed, der disponerer til dannelsen af kendsgerninger om aktørerne og verdens beskaffenhed, og ind i sigelighed, der disponerer til de

KAPITEL 11. KONKLUSION. VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

Figur 32. OPI som synlighed, sigelighed og magt

dominerende diskurser. Kendsgerningerne og diskurserne er overvejende ureflekterede. Aktørerne går ikke rundt og er bevidste om logikkerne bag subjektiveringerne og ønskede og uønskede aspekter af effektiviserings-idealet, markedsgørelsen osv. eller om de dualismer mellem f.eks. ekspertise og behov, der ligger bag det, de taler om. Det synlige og sigelige synes tilsammen at danne en viden, der består i et ideal om opnåelse af markedsløggernes økonomiske optimering gennem konstant bevægelse, forbedring, akkumulation, engagement, kreativitet, netværksdannelse og acceleration inden for et udpræget chronos-tidsperspektiv. Denne viden fører til en konstituerende af:

- Offentlige aktører som bundter af behov, der skal diagnosticeres mhp. forbedringer iht. markedsløggernes – og giver retten til at gøre sig attraktiv for markedet
- Private aktører som bundter af ekspertise med ret til at forsøge at omkategorisere OPI og 'slippe' for de små praktiske opgaver
- Modtagerpositionen, der dækker over modtagere af social- og sundhedsydelse som fikseret mellem at være årsag til logistikproblemer og underlagt andres fortolkninger vs. deltagelse og potentiel afhjælpning af 'afvigelse'

Det udsagn, der udgør den disponerende logik i alt dette, handler om accelererende subjekter i kreative netværk til bevarelse og udbredelse af bestående markedsløggere. Det accelererende og kreative repræsenterer netop en vilje til at gøre noget, som her bliver aktualiseret i viljen til at bevare og udbrede nykapitalistiske logikker. Ord er fattige i forhold til at bestemme udsagn, for udsagnene er *"tættere på musikken end på et system af signifikanter. Man må således kløve eller åbne ordene, sætningerne og propositionerne for at udtrække udsagnene"* (Deleuze 2006, s. 69). Alligevel vover jeg pelsen og foreslår, at det udsagn, der kan udledes af kortlægningen af OPI-arkivet, er ***Vilje til nykapitalistisk markedsgørelse.***

Dette udsagns kollaterale rum består af andre udsagn inden for den nye kapitalisme og markedsløggernes, der tilsammen spreder sig ud over samfundet. Når det kan gentages så udbredt i OPI-feltet, som det er vist i de 40 diagnostiske beskrivelser, skyldes det, at OPI tilsyneladende udgør en forlængelse af markedsløggernes og den nye kapitalismes distributionsrum. OPI fortsætter diskret dette rums fordeling af objekter og subjekter, som det ordner i allerede bestående institutionelle forhold (jf. Deleuze 2006, s. 29). Det kan det få lov til, fordi aspekter som gensidig lydhørhed og fælles refleksion over mere overordnede logikker ligger uden for aktørernes opmærksomhed. De subjektpositioner, der opstår som afledt af udsagnet i dets korrelative rum, afgrænser nemlig på hvilke måder det i OPI-feltet er muligt

KAPITEL 11. KONKLUSION. VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

at være privat aktør, offentlig aktør, debattør osv. Det synes ikke at være måder eller positioner, hvori det umiddelbart er muligt at reflektere over fastlåste kategoriseringer, dualismer, tidsopfattelser og subjektskabelser.

Med inddragelse af det tredje rumlige stratum, det ydre komplementære rum, som består af styrkeforholdet mellem offentlige og private institutioner og praksisformer, og af de politiske begivenheder og økonomiske processer, der i afsnit 2.1 er skitseret som OPIs institutionelle miljø, kan det anes, hvorfor sådanne refleksioner ikke ligger lige for. I det ydre komplementære rum naturliggør den aktuelle politiske praksis' forhold til den økonomiske diskurs som foretrukken betragtelsesmåde, at de private aktører tildeles en status som eksperter, at der kæmpes mod truende økonomiske farer, at der akkumuleres og accelereres osv.

11.3 MARKEDSDISPOSITIVET– FORBEDRENDE BEARBEJDNING AF DET SOCIALE

Udsagnet og de kortlægninger og konklusioner, der indikerer det, udgør et så konsistent mønster i det sociale, at det kan danne afsæt for et forsigtigt bud på et markedsdispositiv, der i figur 33 på næste side visualiseres ud fra dets differentiering fra de tre prototypiske dispositive.

Markedsdispositivets diagram bestemmes i figuren til at udgøre en verden, hvor alle akkumulerer og accelererer økonomisk fremgang. Dette diagram kan måske endda udvides til at bestå af en verden, hvor kreative, effektive og fleksible individer og (pseudo)netværk optimerer sig selv i henhold til markedslogikkerne og akkumulerer og accelererer økonomisk fremgang, så fremtiden ikke ødelægges bestående økonomiske rationaliteter. Det kan forklare min første undring over, hvorfor et samarbejdsfelt som OPI retter opmærksomheden så meget mod konstruktioner, der skaber barrierepotentiale dualismen. Denne dualisme disponerer netop aktørernes opmærksomhed hen mod et implementeringsfokus: Aktørernes kamp mod barrierer for at opnå ambitiøse potentielle gevinster skaber et rum, hvor magten kan disponere til, at fremtiden holdes i ave gennem den private sektors indtrængen i den offentlige sektor, så den ikke slipper ud af markedslogikkernes greb. Havde man derimod fokuseret på de mudrede konstruktioner af OPI og innovation, og på legaliteten i at tale om det offentliges mangler og diskretionen i forhold til de private aktørers rolle, havde det været sværere at opretholde implementeringsdiskursen. I det lys fremstår disponeringen til en implementeringsvilje ekstra stærk.

VILJEN TIL MARKEDSGØRELSE

Parameter	Lov dispositivet	Disciplin dispositivet	Sikkerheds dispositivet	Markeds dispositivet
Virkemåde	Sanktionerende	Forebyggende	Udbedrende	Forbedrende
Bedømmelse	Forbudt-tilladt	Uønsket-ønsket Acceptabelt- uacceptabelt	Nyttigt-unyttigt Fremsynet- stagnerende	Profitabelt- uprofitabelt
Referenceform	Kodificering/ orden ud fra loven	Normsættende Normation (på forhånd etablerede normer)	Normaliserende	Engagerende Optimerende
Opererer gennem	Begrænsninger, trussel og repressalier	Produktion og omformning Disciplinær- teknologi	Facilitering og laissez faire Regulerings- og forsikrings- teknologi	Værdisættelse og markedsførelse
Social teknologi	Lov	Regel	Måling og statistik	Vurdering af værdi og optimerings- potentiale Kommunikation og konstant bevægelse
Normativitet	Præskriptiv Forbydende	Forebyggende Præskriptiv	Udbedrende Ledende	Konstant forbedrende
Forhold til den sociale virkelighed	Imaginært (lov kan ikke beskrive samfundet, som det er. Kun forestille sig det negativt)	Komplementær (Ud fra forestillingen om, at vi allesammen altid er lige ved at fejle)	Internt (i overens- stemmelse med forestillingen om den sociale virkelighed)	Internt og proaktivt (handler ud fra forestillingen om optimering af den sociale virkelighed)
Diagram	En verden, hvor alle er lydige	En verden, hvor alle optimerer sig selv iht. normer	En verden, hvor usikkerhed er elimineret	En verden, hvor alle akkumulerer og accelererer økonomisk fremgang
Målgruppe	Juridiske personer	Individuelle kroppe	Populationer	Individer og netværk
Adfærdsmæssigt formål	Undladelse af forbudte handling	Kontrolleret adfærd	Ledelse af selvledelse (conduct of conduct)	Selvoptimering gennem fleksibilitet og selvudvikling og -afvikling
Samfundsmæssige mål	Håndhævelse af lov og orden	Optimering af befolkning og kapital (indsætte legemerne i produktions- apparatet)	Håndtering af det usikre og tilfældige	Optimering af økonomiske og effektivitetsmæssige fremtidsbetingelser til bevarelse af det økonomisk bestående
Intervenerer ift.	Handlingen	Aktøren	Begrebet (eks. terrorisme, økonomiske prognoser)	Aktørens og begrebets optimerings- potentiale
Rumlighed	Territoriel Retsstat	Invasion af tid og rum Institutionalise- ret samfund	Socialitet Civilsamfund	Fragmenterede nutidige og forestillede netværk Civilsamfund

Figur 33. Markedsdispositivet sammenholdt med de tre prototypiske dispositiver

KAPITEL 11. KONKLUSION. VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

Linder (1999) kan stadig have ret i, at EU's offentlig-private samarbejds-politik, som OPI-konstruktionen umiddelbart ligger tæt op ad, bygger på risikoooverførsel, hvor kommercielle interesser støtter offentlige formål. Den dispositionelle analyse peger dog mere i retning af, at det, der virkeligt sker, mere ligner de neoliberale anvendelser af partnerskaber, som Linder også beskriver. Det handler især om OPI-feltets transformering af offentlige aktører, så de kommer til at tænke som profitsøgende (eller –støttende) forretningsmænd, om offentlig støtte til kommercielle formål gennem omformulering af offentlige problemer, så de tiltrækker private samarbejdspartnere, og om involvering af offentlige aktører i noget, der ligner iværksætteraktiviteter, som stimulerer deres kreative og problemløsende evner.

11.4 MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

De diagnostiske beskrivelsers kortlægning af OPI-feltet har fokuseret på det objektiverede subjekts relation til den nye samarbejdsform og til de andre aktører. Som det fremgår af afsnit 2.3 har jeg ønsket at facilitere et afsæt, hvorfra det bliver interessant at reflektere, og gennem inspirationen fra Foucault gøre det muligt for eksempelvis OPI-aktørerne at tænke tingene lidt anderledes, end de plejer. Mit bud på, hvordan dette kan gøres, er for det første at lave flere taktisk effektive analyser af områder af virkelige kræfter, der ligesom OPI-feltet tydeliggør linjer af kraft, forsnævringer og blokeringer i samfundets rationalitet (jf. Foucault 2007a, s. 18).

For det andet inviterer jeg til brug af den model for æstetik i tværgående samarbejde, der er udviklet i kapitel 6. Kapitel 8-10 udgør en delvis udøvelse af de to første af modellens fire aspekter: det relationelle aspekt ved omsorgen for sig selv og alethia-aspektet. Der er imidlertid ikke fundet frem til nogens sandhed. Den opgave hører til i det enkelte individs eller samarbejdsrelations æstetiske arbejde. Der er dog skabt et grundlag for at skitsere en række muligheder for selvformation, og dermed for at svare på forskningsspørgsmål B:

Hvilke muligheder for selvformation åbner kortlægningen af OPI-feltet og udviklingen af en model for æstetik i tværgående samarbejder op for?

Svaret på forskningsspørgsmål A har samlet det refleksionsgrundlag fra det relationelle aspekt ved omsorgen for sig selv og alethia-aspektet, hvorpå resten af det æstetisk arbejde hviler. Som Fairclough (2001, s. 9) har formuleret det: *”Bevidsthed er det første skridt i retning af bevidstgørelse”*. I en samarbejdsrelation vil det sandsynligvis være for omfattende med en så

omhyggelig kortlægning som den, der her er udarbejdet af OPI-arkivet. Alene det, at de to første aspekter i modellen for æstetik i tværgående samarbejder handler om refleksion over virkelighedskonstruktioner, moralkodekser, kategoriseringer, dualismer og definitionsret, vil dog henlede aktørernes opmærksomhed på, at disse forhold påvirker det aktuelle samarbejde. Det vil derfor blive en naturlig del af det æstetiske arbejde at bestemme virkelighedskonstruktionerne, moralkodekserne osv. Det er mit håb, at de mange tilslørede sandheder og forestillinger, der er afdækket i kortlægningen af OPI-feltet, vil inspirere andre til at udforske dispositionelt forankret viden og magt ved at undersøge topik, præsuppositioner, diskretionskrav, svagt oplyste synligheder eller andet, der kan åbne op for mulighederne for selvformation. Hvis den faktiske kortlægning af OPI-arkivet derudover kan vinde genklang hos nogle af feltets aktører, føre til diskussioner om fundene eller til flere kortlægninger, der kan finde andre ureflekterede sandheder og tilbudte subjektpositioner, vil mit mål til fulde være nået.

Hvordan modellen for æstetik i tværgående samarbejder kan åbne for muligheder for selvformation, kan konkretiseres med afsæt i kortlægningen af OPI-arkivet. Det relationelle aspekt ved omsorgen for sig selv kan inspirere OPI-aktører til at skabe lydhørhed gennem refleksion over, hvad eksempelvis opdelingen mellem aktørerne og forskellige aktørers forskellige definition af samarbejdsformen betyder for skabelsen af subjekter og relationer (Abildgaard 2016, s. 384). I OPI-feltet vil en sådan refleksion bortskrabbe de diskurser, der hindrer aktørerne i eksempelvis at se, hvordan offentlige aktører indhylles i en behovsdiskurs, mens private aktører konstitueres i en ekspertdiskurs. Det vil åbne et refleksionsrum, hvor selve viljen til det, som overordnede dispositioner tilskynder til, kan adresseres. Hvis man i anvendelsen af den frihed, en sådan refleksion giver til at vælge, hvem man vil være, finder, at man allerede er på vej i en ønsket retning – at eksempelvis markedsførelsen har flere fordele end ulemper – kan det relationelle aspekt inspirere til refleksion over nogle af relationens enkelte normative diskurser.

Det kan eksempelvis være refleksion over de stereotype kategoriseringers fastholdelse af aktørerne i ikke blot to forskellige positioner, men i to kæmpende positioner, som bl.a. skaber de misbilligende små udfald mod hinanden, der ofte ganske diskret flettes ind i aktørernes ytringer (ibid.). Selv om de normative domme ikke altid træder tydeligt frem i diskursen – eller måske netop derfor – indvirker de på feltet, for bebrejdelser varsler dialogens ophør (Hahn 1998a, s. 58). OPI-aktørerne kan i det æstetiske arbejde opdage, at dette ophør sker på en speciel måde inden for deres samarbejdsfelt. Selv om der produceres stadig mere definerende og debatterende tale om det offentlige som barriere, findes der næsten ingen moddiskurs (ud over fra formanden for FOA). Man kunne forvente, at en diskurs, der handler om den anden part som

KAPITEL 11. KONKLUSION. VIDEN, MAGT OG MULIGHEDER FOR SELVFORMATION

en barriere for samarbejdet, ikke blot ville få den anden part til at erkende sine fejl og rette dem. En sådan diskurs skaber oftere subjekter, der kommer med modbebrejdelser, og den skaber afsenderen som et fordomsfuldt subjekt. At det næsten ikke sker i OPI-relationerne, indikerer en form for tilknytning mellem parterne, hvor den ene disciplineres i overensstemmelse med den andens sandheder og moral. Selv om der er væsensforskelle, har dette forhold visse ligheder med relationen mellem præsten og den bekendende eller psykologen og den selverkendende klient. Den refleksion over faste kategoriseringer, der åbner for sådanne erkendelser, kan eksempelvis få aktørerne til at overveje, hvorfor der ikke skabes moddiskurs, og hvilken vægtning af de forskellige parter logikker og værdier, de ønsker, skal præge samarbejdet.

I det andet æstetiske princip, *alethia*, afdækkes de øverste lag af diskurser og forestillinger i en mere bred betydning, så der kan laves en kortlægning, hvor også de ureflekterede sandheder, diskretionskrav og de svagt oplyste objekter, der er 'forsvundet ud af synsfeltet', kommer tydeligere til syne. Atter vil blot det at være bevidst om, hvad der influerer på den sociale virkelighed, åbne for – inspireret af Nietzsche – at udfordre fornuften og undersøge de opfattelser af virkeligheden, der definerer samarbejderne og sætter grænser for muligheder, frihed og kreativitet. Den etisk-orienterede moral, hvori man kan forholde sig til disse opfattelser, kræver, at man gennem en sensitivitet for eksempelvis diskursernes topik og præsuppositioner bliver i stand til at synliggøre det konstruerede grundlag for italesatte problemer, faste vendinger om de andre, normative vurderinger osv. Man skal kunne spørge sig selv, hvorfor man identificerer barrierer, hvorfor man konstruerer bestemte billeder af fremtiden, hvorfor markedsgørelse – eller andre hegemoniske ideer – driver én, og hvor bestemte diskretionskrav og 'blinde vinkler' kommer fra.

Denne refleksion er ikke en engangsøvelse. Den må tværtimod gøres til et løbende handlingsprincip, eller en samarbejdsstil, der i overensstemmelse med det tredje æstetiske princip, *ethos*, integrerer den etiske zones fordringer i samarbejdet. At gøre lydhørhed og kritisk stillingtagen til selvfølgeligheder og moral til en integreret del af en hverdag, hvor gældende moralkodekser og normative diskurser nærmest er en del af os selv, er ikke nogen nem opgave. Den handler om at finde principper for, hvordan man i samarbejdsfeltet vil arbejde inden for eller arbejde sig fri af de forhold, der skaber den aktuelle situation. Vi kan ikke længere forlade os på de oldgræske selvpraktikker, som Foucault undersøgte. De giver kun mening som en form for inspiration i et moderne vestligt samfund. Vi bør dog ud fra en kortlægning af, hvad der virkeligt foregår i samarbejderne, kunne arbejde med, hvordan vi har handlet, og hvordan vi burde have handlet. Alternativet er en selvregulering med afsæt

i kodificeret moral og udefrakommende formning af, hvilke subjektpositioner de enkelte samarbejdspartnere får tilbudt, hvilke rationaliteter der bliver hegemoniske osv.

Modellen for æstetik henleder ligeledes opmærksomheden på, at den enkeltes sandhed ikke behøver være lig med alle andres sandheder. Det gælder i øvrigt også min kortlægning, uanfægtet hvor minutiøs den er, og hvor overraskende dens resultat har været. Derfor må hver enkelt aktør afgøre med sig selv, hvad der udgør sandheden for ham eller hende. I det sidste æstetiske princip i modellen, som er individets selveksamination, reflekterer den enkelte over, om vedkommende i sine handlinger lever op til egne etiske idealer. Her skaber individet sit forhold til samarbejdsrelationens handlingsprincip. Ud fra refleksion over egne handlinger og samvittighed bestemmer den enkelte, hvilke præskriptive autoriteter vedkommende vil lade sin identitet og adfærd udvikles i overensstemmelse med. Det handler om forholdet til sandheder om, hvordan man bør gøre, til magtfulde subjektpositioner osv.

En opfordring til refleksion over ureflekterede sandheder og moral og netop ikke over, hvem der har ret, når der eksempelvis diskuteres fra forskellige perspektiver (hvilket blot er en indikator for det ureflekterede), kan virke fremmed. Skal vi overhovedet forholde os refleksivt til en viden om, hvordan vi er objektiveret? Skal vi spørge os selv, om vi ønsker at blive skabt som de subjekter, vi gøres til, og spille de magtspil, vi spiller? Eller vil vi bare gerne slappe af og 'bruge' dispositiverne til at gøre os det behageligt (jf. Agamben 2009, s. 17)? Er en bevidst forholden sig til udefrakommende sandheder og normer den mest attraktive måde at være i verden på? Måske er en refleksiv væren en alt for besværlig måde at finde lykken?

Jeg mener med Foucault, at det absolut er værd at reflektere over, hvem vi gøres til. Den måde, dispositiverne bryder lyset i vores nuværende samfund, indvirker, ligesom de måder hvorpå lyset er blevet og vil blive brudt på andre historiske tider, på vores muligheder for det gode liv. Derfor bør vi forholde os til den normalisering, der sker. I vores nutidige samfund er afsættet for denne refleksion eksempelvis, hvordan vi alle alt for villigt lader os normalisere som et får i det fårehold, der hedder offentlig sektor, privat sektor eller en hvilken som helst anden gruppe i samfundet (Abildgaard 2016). Vi må kæmpe for at udvikle forestillinger om, hvordan lykken kan opnås gennem arbejdet med at undgå en ubevidst indfangning i dispositivernes net, som lige nu synes at tjene en overordnet strategi, der fastholder os i en accelererende akkumulation, der bevarer bestående økonomiske logikker. Måske er det konstant stigende tempo og inddragelsen af alle vores kommunikative, kreative og sociale kompetencer i arbejdslivet de velfærds-mæssige og økonomiske gevinster værd, men vi bør forholde os bevidst til det.

11.5 AFSLUTTENDE OVERVEJELSER

Anskuet i et bredere perspektiv trænger to spørgsmål sig på i forlængelse af afhandlingens tankerække. Det første er, om det overhovedet er muligt generelt at kortlægge de gensidige påvirkninger mellem det sociale og dispositiverne, og herunder hvilke sandheder og subjektpositioner, der undgår i de sandhedsspil, der foregår i det sociale felt. Jeg har her forsøgt at kortlægge, hvordan den gensidige påvirkning mellem det sociale og det disponerende niveau synes at resultere i en bevarelse og udbredelse af økonomiske markedslogikker. Denne gensidighed disponerer til sandhedsspil, hvor favoritten til vindertitlen er markedet som veridiktionsregime og som rollemodel for det offentlige og for de subjektpositioner, der tilbydes mennesker på arbejdsmarkedet og modtagere af sundheds- og socialydelser. En sådan kortlægning vil altid være en forenkling af den komplekse sociale virkelighed, og den består aldrig af 'sand' viden. Den kan derfor udsættes for diskussion. Afhandlingens eksempel i form af kortlægningen af dens OPI-arkiv tjener forhåbentligt til understøttelse af, at vi ikke bør afholde os fra at forsøge at bevidstgøre os i forhold til i hvert fald en flig af, hvilke overordnede, ikke-aktørafhængige strategier vi uden at tænke over det kæmper på vegne af, lader os forme efter, bekender vores synder i forhold til, i hvis navn vi ureflekteret lader demokratiske beslutningsprocesser glide over til aktører med 'stedfortrædende definitionsmagt' osv. - men som vi måske også høster frugterne af, så vi bliver sundere, rigere og lykkeligere på måder, der er os til gavn.

Selv om svaret på det første spørgsmål således ikke er entydigt, men består i et 'det kan kun til dels lade sig gøre', følger alligevel det andet påtrængende spørgsmål: Ønsker vi at kortlægge sandhedsspillene og påvirkningerne mellem det sociale og dispositionelle niveau? I starten af min undersøgelse bemærkede en forsker fra Aalborg Universitets humanistiske fakultet, at "*folk nok bliver irriteret over, hvad du vil have dem til at reflektere over*". Jeg forstår hans holdning, for min dispositivanalyse tager i høj grad afsæt i Foucaults opfattelse af etik som en kamp mod undertrykkende normalisering, og hvorfor skal vi reflektere over det normale? Efter tre et halvt års arbejde er mit svar dog, at det ikke er irritation, men interesse, jeg oplever, når jeg fortæller om, hvordan man kan gå bag om implementeringsdebatter og diskurser om barrierer, potentialer, aktørroller osv. i et forsøg på at kortlægge, hvilke sandheder, subjektpositioner og moral, der er på spil.

Især når vi oplever inkonsistente 'konstruktioner', som forskellige aktører forsøger at definere til egen fordel, bør vi være opmærksomme på, at det er overordnede dispositioner, der opererer gennem aktørerne. Det gælder ligeledes, når der er fremtidsprognoser involveret i dominerende forestillinger

i det sociale felt. Vi kan ikke spå om fremtiden, men fremtidsbilleder motiverer til handling. Disse forestillinger næres oftest af trussels- og potentialekonstruktioner som eksempelvis dem i OPI-feltet men de er og bliver gæt, lige meget hvor grundigt de er funderet i alt fra økonomiske prognoser til samtidsdiagnostik. De fleste forestillinger om fremtiden handler desuden overvejende om målelige faktorer, som kan vises i statistikker og på grafer. Færre handler om, hvem vi er i færd med at blive, og hvordan vi kan håndtere de divergerende forestillinger, vi nødvendigvis har om det sociale, mens det endnu er i færd med at blive til. Jeg kan derfor kun opfordre til at foretage kortlægninger af områder, der synes at være disponeret af forestillinger om foreliggende barrierer og fremtidige trusler og potentialer. Disse områder kan eksempelvis være tværprofessionelt samarbejde, virksomhedsfusioner, ændringer i arbejdsgange og nye ledelsesteknologier. Mens der kæmpes en stor mængde implementeringskampe inden for sådanne samfundsmæssige konstellationer – og skabes de følelser af usikkerhed om, hvad tingene egentligt går ud på, og om man selv er god og hurtig nok til at følge med – vil de nemlig også altid være udtryk for, at mere overordnede rationaliteter forsøger at manifestere deres strategier gennem aktørerne.

REFERENCER

- Aagaard, M. P., Øhrstrøm, P. & Moltsen, L.** (2008). It might be Kairos. *Persuasive 08*. Oula Finland: Springer.
- Abadía, O. M.** (2003). Qué es un dispositivo?. *Empiria* nr. 6, s. 29-46.
- Abildgaard, A.** (2013). Frontpersonalets betydning ved implementering af velfærdsteknologi. I T. Ungermann (red.), *Velfærdsteknologi i sundheds-væsnets*. Gads Forlag, s. 223-241.
- Abildgaard, A.** (2015). Rationalities and Success in Public Private Innovation. Conference paper. Birmingham: *IRSPM 2015*.
- Abildgaard, A.** (2016). Fælles etiske zoner i tværgående samarbejder. I Kurt Dauer Keller (red.), *Organisatorisk dannelse: Etiske perspektiver på organisatorisk læring*. Vol. 1. 1. udg. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, s. 363-388.
- Abildgaard, A. & Hosbond, T.** (2014). *Tredobbelt bundlinie til OPI-læring*, Lokaliseret den 3.8.2017 på denOffentlige.dk.
- Agamben, G.** (2009). *What is an apparatus? And Other Essays*. California: Stanford University Press.
- Agamben, G.** (2011). *The Kingdom and the Glory: For a Genealogy of Economy and Government* (Homo Sacer 11, 2), translated by Lorenzo Chiesa with Matteo Mandarini. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G.** (2016). *Homo Sacer. Den suveræne magt og det nøgne liv*. Forlaget Klim.
- Agranoff, R.** (2005). Managing the collaborative performance: changing the boundaries of the state? *Public Performance and Management Review* 29 (1): 18-45.
- Andersen, N. Å.** (1999). *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Aristoteles** (1996). *Retorik*. Forlaget Museum Tusculanum.
- Bager, A., Jørgensen, K. og Raudaskoski, P.** (2016). Dialogue and governmentality-in-action. A discourse analysis of a leadership forum. *Studies in Discourse and Governmentality. New perspectives and methods*. John Benjamins Publishing Company, s. 209-234.
- Bailey, S. G. F.** (2011). Sideshadowing and the Battle against Inevitability. Lokaliseret den 3.8.17 på *literarylabblogspot.dk*.
- Bamberg, P.** (2013). Offentligt Privat Innovationssamarbejde og fremtidens offentlige indkøb. For Living Lab Denmark. Lokaliseret den 3.8.17 på *www.lvvl.dk*.
- Barnett, C.** (2015). On problematization. Elaborations on a Theme in "Late Foucault". *Nonsite.org*. Issue 16. Lokaliseret den 3.8.17 på *www.nonsite.org*.

- Boltanski, L. & Chiapello, E.** (1999). *Le Nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard.
- Braudels, F.** (1979). *Les Jeux de l'échange*. Paris: Armand Colin.
- Brogaard, L.** (2014). OPI-stafetten i perspektiv. I S. Dalum, og N. Allentoft (red.), *OPI – Debat og perspektiv. En blogstafet fra DenOffentlige*. Mediehuset DenOffentlige, s. 89-111.
- Brogaard, L.** (2015). Drivkræfter og barrierer i offentlige-private innovationspartnerskaber (OPI) på sundheds- og ældreområdet i Danmark. *Politica*, Vol. 47, Nr. 4, 30.11.2015, s. 541-560.
- Brogaard, L. & Petersen, O. H.** (2014). *Offentlige-private innovationspartnerskaber (OPI): Evaluering af erfaringer med OPI på velfærdsområdet*. København: KORA - Det nationale institut for kommuners og regioners analyse og forskning.
- Bruun Jensen, C.** (u.å.). Gilles Deleuze og kulturteori. Lokaliseret den 3.8.17 på *Academia.edu*.
- Burrell, G.** (1988). Modernism, Post Modernism and Organizational Analysis 2: The Contribution of Michel Foucault. *Organization Studies* 9, s. 221–235.
- Bussolini, J.** (2010). What is a dispositive? *Foucault Studies* nr 10, s. 85-107.
- Caborn, J.** (2007). On the Methodology of Dispositive Analysis. *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines*. 1 (1): 115–123.
- Campbell, E.** (2010). The Emotional Life of Governmental Power. *Foucault Studies* 9: 35–539.
- Certeau, M. D.** (1988). *The Practice of Everyday Life*. University of California Press/LTD.
- Cook, A. B.** (1925). Appendix A. Kairos. *Zeus: A Study in Ancient Religion*. Vol 2.2. Cambridge, s. 859-868.
- Corbett, E. P. J. & Eberly R. A.** (2000). Invention: Places, Paths and Structures of reasoning. I Allyn & Bacon (Red.), *The Elements of Reasoning*, 2. s.21-48.
- Dalgliesh, B.** (1998). Foucault's genealogy of an anti-theory of the normative ethical subject. *4th Annual Qualitative Methods Conference: "Histories of the present"*, Johannesburg, South Africa.
- Danisch, R.** (2006). Power and the Celebration of the Self: Michel Foucault's Epideictic Rhetoric. *Southern Communication Journal*, Vol. 71, Iss. 3, s. 291-307.
- Dansk Fremmedordbog.** (1999). Karl Hårbøl, Jørgen Schack og Henning Spang-Hanssen (red.), 2. udg. Gyldendal. Alle ord er lokaliseret 22. august 2017 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=144602>.
- Darsø, L.** (2003). *Innovation: En tango mellem top- og bundlinie*. Kommunikationsforum.

REFERENCER

- Dawson, P. & Daniel, L.** (2010) Understanding social innovation: a provisional framework. *Int. J. Technology Management*, Vol. 51, No. 1, s. 9–21.
- Dean, M.** (2010). *Governmentality – Power and Rule in Modern Society*. 2. oplag. SAGE Publications Inc.
- Dean, M. & Villadsen, K.** (2012). *Statsfobi og Civilsamfund. Foucault og hans arvingers blik på staten*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Death, C.** (2010). Counter-conducts: A Foucauldian Analytics of Protest. *Social Movement Studies* 9 (3). Taylor & Francis Online, s. 235–251.
- De Cock, C., Fitchett, J. & Volkmann, C.** (2005). Constructing the New Economy: A Discursive Perspective. *British Journal of Management*, s. 37–49.
- Deleuze G.** (1988) “Qu’est-ce qu’un dispositif?” *Michel Foucault philosophe*. Rencontre Internationale, Paris 9–11. januar 1988, Paris Seuil/Des travaux, s. 185–195.
- Deleuze, G.** (1992). What is a dispositive? I T. J. Armstrong (red.), *Michel Foucault Philosopher*. New York: Harvester Wheatsheaf, s. 159–169.
- Deleuze, G.** (1995a). Postscript on Control Societies. I G. Deleuze (red.) *Negotiations, 1972–1990*. New York: Columbia University Press s. 177–182.
- Deleuze, G.** (1995b). Breaking Things Open. Breaking Words Open. I G. Deleuze (red.) *Negotiations 1972–1990*. New York: Colombia University Press, s. 83–93.
- Deleuze, G.** (2000). *Proust and Signs*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Deleuze, G.** (2006). *Foucault*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Deleuze, G.** (2007). *Two Regimes of Madness: Texts and Interviews 1975–1995*. New York: Semiotext(e).
- Deleuze, G. & Guattari, F.** (1983). *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. London: Athlone Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F.** (2004). *Tusind Plateauer*. Det Kongelige Danske Kunstakademis Billiedkunstkoler.
- Dosi, G.** (1988). The Nature of the Innovation Process. I G. Dosi, C. Freeman, R. Nelson, G. Silverberg og L. Soete (red.), *Technical Change and Economic Theory*. London, New York: Pinter.
- Dreyfus, H.** (2008). Forord til Foucault, M.: *Mental Illness and Psychology*. University of California Press.
- Dreyfus, H. & Rabinow, P.** (1983). *Michel Foucault Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press.
- EBST** (1996). *Dialog med Medico/Sundhed. Baggrundsanalyse. Rammebetingelser for offentligt-privat samspil. En rapport baseret på komparative studier i Sverige, Holland, UK og USA*. PLS Consult-rapport, København.

- EBST** (2007). *Fem modeller for offentlig-privat samspil - En guide til kommunerne*.
- EBST** (2009). *Analyse af offentligt-privat samarbejde om innovation*.
- Ejersbo, N. & Greve, C.** (2014). *Moderniseringen af den offentlige sektor*. 3. udgave. Akademisk Forlag Business.
- Entwistle, T. & Martin, S.** (2005). From competition to collaboration in public service delivery: a new agenda for research. *Public Administration* 83 (1): 233-242.
- Eriksen, C. B., von Eggers, N. & Jessen, M. H.** (2016). Redaktionelt forord. *Slagmark* nr. 76.
- Eriksen, F.** (2013). Offentlig-privat innovation til debat. Lokaliseret den 3.8.17 på denoffentlige.dk.
- ESRC** (2016). *What is impact?* Lokaliseret 3.8.17 på (<http://www.esrc.ac.uk/research/impact-toolkit/what-is-impact/>).
- European Commission** (2010). *Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions*. Brussels, 6.10.2010. COM (2010) 546 final.
- European Commission** (2011). *GREEN PAPER on the modernisation of EU public procurement policy. Towards a more efficient European Procurement Market*. Brussels, 27.1.2011 COM (2011) 15 final. S. 16.
- Fairclough, N.** (2001). *Language and Power*. 2. udgave. Essex: Pearson Education Limited.
- Faubion, J. D, Foucault, M. & Hurley, R.** (2001). *Power – Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New Pr.
- Finansministeriet** (1993). *Nyt syn på den offentlige sektor*. Forlaget Gyldendal.
- Finansministeriet** (2002). *Med borgeren ved roret*.
- Foucault, M.** (1967). Nietzsche, Freud and Marx. *Colloque Philosophique International de Rouaumont. Nietzsche*. Paris: Editions de Minuit, s. 183-192.
- Foucault, M.** (1978). *Considerations on Marxism, Phenomenology and Power. Interview with Michel Foucault*. Recorded on April 3rd, 1978.
- Foucault, M.** (1980). Two Lectures. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Hemel Hempstead: Harvester Press Limited.
- Foucault, M.** (1981). *Is it really important to think? An Interview with Michel Foucault*. Monoskop.org.
- Foucault, M.** (1982a). Why study power: The question of the subject. I Rabinow P., Dreyfus H. L. (Red.), *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press, s. 208-226.

REFERENCER

- Foucault, M.** (1982b). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, Vol. 8, No. 4. University of Chicago Press, s. 777-795.
- Foucault, M.** (1983). On the Genealogy of Ethics. I Rabinow, Poul (red.) (1997): *Ethics – Subjectivity and Truth. The Essential Works of Michel Foucault 1954 – 1984*. Storbritannien: Allen Lane – The Penguin Press.
- Foucault, M.** (1984a). *The ethic of care for the self as a practice of freedom. An interview with Michel Foucault on January 20, 1984*, s. 112-131.
- Foucault, M.** (1984b). Nietzsche, genealogy, history. I P. Rabinow (Red.). *The Foucault reader*. New York: Pantheon, s. 76-100.
- Foucault, M.** (1984c). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture /Mouvement/ Continuité*. “Des Espace Autres,” March 1967, oversat fra fransk af Jay Miskowiec.
- Foucault, M.** (1988). Technologies of the Self. I Martin, L.H. et al, *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*. London: Tavistock, s. 16-49.
- Foucault, M.** (1989). From Torture to cellblock. I Lotringer, S. (red.), *Foucault live: Collected Interviews, 1961-1984*. New York: Semiotext(e).
- Foucault, M.** (1990a). An Aesthetics of Existence. I Lawrence Kritzman (red.), Alan Sheridan (trans.). *Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture, Interviews and Other Writings, 1977/1984*. New York: Routledge, s. 47-53.
- Foucault M.** (1990b). Critical Theory/Intellectual History. I Lawrence Kritzman. (red.), Alan Sheridan (trans). *Michel Foucault: Politics, Philosophy, Culture, Interviews and Other Writings, 1977/1984*. New York: Routledge.
- Foucault, M.** (1990c). *The History of Sexuality. An introduction*. London: Penguin Books.
- Foucault, M.** (1991a). *Discipline and Punish. Birth of the Prison*. London: Penguin Books.
- Foucault, M.** (1991b). Questions of Method. I Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.), *The Foucault Effect*. The University of Chicago Press, s. 73-86.
- Foucault, M.** (1994). The order of things. I James Faubion (red.), *Michel Foucault Aesthetics, Method, and Epistemology – essential works of Foucault 1954-1984*, vol. 2. London: Penguin Books, s. 261-67.
- Foucault, M.** (1996). *Foucault Live*. Sylvère Lotringer (red.). New York: Semiotext(e).
- Foucault, M.** (1997a) Confession of the Flesh. I Colin Gordon (red.), *POWER/KNOWLEDGE Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 Michel Foucault*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M.** (1997b) What is an Author? I Donald Bouchard (Red.), *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*. New York: Cornelle University Press, s. 113-138.

- Foucault, M.** (1998). Andre rum. *Slagmark* nr. 27, s. 87-96.
- Foucault, M.** (2000). On the Genealogy of Ethics: an Overview of Work in Progress. I Paul Rabinow (red.), Robert Hurley, John Johnston, P. Aranov, D. McGrawth (trans.), *Ethics: Essential Works of Foucault 1954-1984*. London: Penguin.
- Foucault, M.** (2001). *Fearless Speech*, Joseph Pearwon (Red.), Los Angeles: Semiotext(e).
- Foucault, M.** (2002). *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Foucault, M.** (2003). *Society must be defended. Lectures at the College de France, 1975-1976*. New York: Picador.
- Foucault, M.** (2005a). *The Hermeneutics of the Subject. Lectures at the College de France, 1981-82*, London: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M.** (2005b). *Vidensarkæologien*. Forlaget Philosophia.
- Foucault, M.** (2006). *Ordene og tingene*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Foucault, M.** (2007a). *Security, Territory, Populations, Lectures at the College of France, 1978-79*, London: Pelgrave Macmillan.
- Foucault, M.** (2007b). What is Critique? *The Politics of Truth*. Cambridge: The MIT Press, s. 41-81.
- Foucault, M.** (2008a). *Brugen af nydelserne, Seksualitetens historie 2*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Foucault, M.** (2008b). *Omsorgen for sig selv, Seksualitetens historie 3*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Foucault, M.** (2008c). *The Birth of Biopolitics, Lectures at the Collège de France, 1978–1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M.** (2015). *Viljen til viden, Seksualitetens historie 1*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Frimann, S.** (2004). *Kommunikation – tekst i kontekst. Tekstanalyse med systemisk funktionel lingvistik*. Aalborg Universitetsforlag.
- Fuglsang, L. & Olsen, P. B.** (Red.) (2007). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne på tværs af fagkulturer og paradigmer*. 2. udgave. 3. oplag. Roskilde Universitetsforlag.
- Gabrielsen, J.** (2002). Is There A Topical Dimension To The Rhetorical Example? *Rosenberg Quarterly*, ISSA Proceedings 2002.
- Gabrielsen, J.** (2009). Topisk kritik. I Hanne Roer & Marie Lund Klejeff (red.), *Retorikkens aktualitet – grundbog i retorisk kritik*. 2. udg., 1. oplag, København: Hans Reitzels forlag, s. 141-165.
- Gailing, L.** (2016). Transforming energy systems by transforming power relations. Insights from dispositive thinking and governmentality studies. *Innovation: The European Journal of Social Science Research Volume 29*, 2016 - Issue 3, s. 243-261.
- Godin, B.** (2008). *Innovation: The History of a Category*. Working Paper. Lokaliseret 3.8.17 på <http://en.scientificcommons.org/58471984>.

REFERENCER

- Greve, C.** (2002). New Public Management. I forskningsprojektet *Nordisk Kulturpolitik under Forandring*.
- Greve, C.** (2007). *Contracting for Public Services*. London: Routledge.
- Gros, F.** (2005). Course Context. *The Hermeneutics of the Subject*. Fra Foucault's forelæsning 'The Culture of the Self'.
- Gutting, G.** (2005). *Foucault: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Hahn, D. F.** (1998a). The Power of Definition. *Political Communication: Rhetoric, Government and Citizens*. Strata Publishing, s. 51-68.
- Hahn, D. F.** (1998b). The Power of Form, *Political Communication: Rhetoric, Government and Citizens*, Strata Publishing, Inc, s. 69-87
- Hansen, H. S.** (2015). Kan Living Labs sætte nye standarder for velfærds løsninger? Lokaliseret den 3.8.17 på denoffentlige.dk.
- Heede, D.** (2004). *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*. Museum Tuscolanums Forlag, Københavns Universitet.
- Hjelmar, U., Petersen, O. H. & Vrangbæk, K.** (2013). Udlicitering af offentlige opgaver i Danmark: En forskningsoversigt over hidtil dokumenterede effekter. *Politica* 45 (1): 60-79.
- Hjort, D.** (2005). Organizational Entrepreneurship: With de Certeau on Creating Heterotopias (or Spaces of Play). *Journal of Management Inquiry* 14. SAGE.
- Hodge, G. & Greve, C.** (2010). Public-private partnerships: governance scheme or language game? *Australian Journal of Public Administration* 69 (1): 8-22.
- Hofmeyr, A. B.** (2006). The meta-physics of Foucault's ethics: Succeeding where Levinas fails. *South African Journal of Philosophy*, 25(2): 113-125.
- Hood, C.** (1991). A Public Management for all Seasons? *Public Administration*. Volume 69, Issue 1, s. 3–19.
- Hood, C. og Nixon, R.** (2015). What We Have to Show for 30 Years of New Public Management: Higher Costs, More Complaints. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*. Vol. 28, No. 3, s. 265–267.
- Huxley, M.** (2010). Geographies of Governmentality. I Jeremy W. Crampton & Stuart Elden Farnham (red.), *Space, Knowledge and Power. Foucault and Geography*. Ashgate, s. 185–204.
- Jacobsen, M. C.** (2008). Forord til *Brugen af nydelserne, Seksualitetens historie* 2, Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Jeanes, E. L.** (2006). 'Resisting creativity, creating the new': A Deleuzian perspective on creativity. *Creativity and Innovation Management* 15, no. 2: 127–134.
- Jensen, A. F.** (2009a). *Projektsamfundet*. Århus Universitetsforlag.
- Jensen, A. F.** (2009b). *Magtens kartografi. Foucault og Bourdieu*. 2. oplag. København: Unge pædagoger.

- Jensen A. F.** (2011). Kapitalisme og kritik. *Venstrefløjens nye tænkere*. Aarhus: Slagmark.
- Jensen, A. F.** (2013). *Mellem ting. Foucaults filosofi*. 2. reviderede udgave. Forlaget TPH.
- Jensen, S. Q. & Prieur, A.** (2016). The commodification of the personal: labour market demands in the era of neoliberal postindustrialization. *Journal of Social Theory*, vol. 17, nr. 1: 94-108.
- Jessen, M. H.** (2016). Forvaltningen af det bestående - Guvernamentalitet, regering og økonomi hos Giorgio Agamben. *Slagmark*. Tidsskrift for idéhistorie. Nr. 72.
- Jessop, B.** (1990). *State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place*. Cambridge: Polity Press.
- Juul, S.** (2011). *Solidaritet, anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft*. 1. udgave, 2. oplag. København: Hans Rietzels Forlag.
- Jäger, S.** (2000). Theoretische und methodische Aspekte einer Kritischen Diskurs- und Dispositivanalyse. I R. Keller, A. Hirsland, W. Schneider og W. Viehöver, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse*. Opladen: Leske + Budrich.
- Järvinen, & Mortensen, N.** (2004). Det magtfulde møde mellem system og klient: teoretiske perspektiver. I M. Järvinen, J. E. Larsen & N. Mortensen (red.). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgensen, C. & Villadsen, L.** (2009) Kommunikationssituationen. *Retorik. Teori og praksis*. Forlaget Samfundslitteratur.
- Jørgensen, K. M.** (2002). The meaning of local knowledges. Genealogy and organizational analysis. *Scandinavian Journal of Management*. Nr. 18, s. 29-46.
- Jørgensen, K. M.** (2006). Om anvendelsen af Foucaults magtbegreb. S. 1-30.
- Jørgensen, K. M.** (2007) *Power without Glory – A Genealogy of a Management Decision*. Copenhagen Business School Press.
- Jørgensen, K. M.** (2011). Antenarrative writing: Tracing and representing living stories. I David M. Boje (red.), *Storytelling and the Future of Organizations: An Antenarrative Handbook*. New York: Routledge.
- Jørgensen, K. M.** (2017). *Stories, actions and ethics in organizations*. København: EGOS Colloquia.
- Kelly, M. G. E.** (2008). *The Political Philosophy of Michel Foucault*. Taylor & Francis e-Library.
- Kelly, M. G. E.** (2013). *Foucault's 'History of Sexuality Volume I, The Will to Knowledge'*. An Edinburgh Philosophical Guide. Edinburgh University Press.
- Kessler, F.** (2007). *Notes on dispositive*. Work in progress, the first version of which has been presented at the Utrecht Media Research Seminar in June 2004.

REFERENCER

- Klein, E.** (2005). *Chronos: How time shapes our universe*. Thunder's Mouth.
- KL Udbudsportalen** (2010). *Seks modeller for offentlig-privat samarbejde – En guide til kommunerne*.
- KL Udbudsportalen** (2016).
- Knights, D. & Willmott, H.** (1975). Humanistic Social Science and the Theory of Needs. *Interpersonal Development*. 5(4): 312-323.
- Kock, C.** (2010). Den teoretiske side: Billeder i hovedet. *RetorikMagasinet* nr. 76, s. 16-17.
- Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen** (2016). *Udbudsloven. Vejledning om udbudsreglerne*.
- Korsgaard, O.** (2004). *Kampen om folket – et dannelseperspektiv på dansk historie gennem 500 år*. Gyldendals Forlag.
- Kristensen, J. E.** (2008). Krise, kritik og samtidssdiagnostik. *Dansk Sociologi* nr. 4, s. 5-32.
- Kristensen, J. E.** (2012). Viljen til innovation – en idehistorisk og samtidssdiagnostisk kommentar til tidens innovationstrang og –tvang. *KVAN Tidsskrift for Lærerruddannelse og Skole*. Nr. 92, s. 1-12
- Latour, B.** (2004). Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry*, 30(2): 225-248.
- Lauvås, K. og Lauvås, P.** (2006). *Tværfagligt samarbejde - perspektiv og strategi*. Aarhus: Forlaget Klim.
- Lind, A. & Monssø, C. K.** (2012). *VækstIndeks 2012 - Innovation i samspillet mellem offentlige og private*. Væsthus Sjølland for Vækstforum Sjølland.
- Linder, S. H.** (1999). Coming to Terms with the Public-Private Partnership: A Grammar of Multiple Meanings. *American Behavioral Scientist*, nr. 43, s. 35-51.
- Lindholm, A. C. & Petersen, O. H.** (2015). Offentligt-privat samspil mellem konkurrence og samarbejde. *Politica*. 47. Årgang. Nr. 4, s. 495-502.
- Link, J.** (2006). Dispositiv und Interdiskurs – mit Überlegungen zum 'Dreieck' Foucault – Bourdieu – Luhmann. I C. Kammler & R. Parr (red.), *Foucault in den Kulturwissenschaften. Eine Bestandsaufnahme*. Heidelberg: Synchron
- Løgstrup, K.E.** (2014). *Ethiske begreber og problemer*. 3. udgave. Forlaget Klim.
- Marx, K.** (1979). *Kapitalen. Kritik af den politiske økonomi*. København: Forlaget Rhodos.
- Matthews, V.** (2005). What's in a name? *Personnel Today* (November), s. 31-32.
- McComiskey, B.** (2002). The Global Village, Multiculturalism, and the Functions of Sophistic Rhetoric *Gorgias and the new Sophistic Rhetoric*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.

- McCroskey, J. C.** (2001) *Ethos: A Dominant Factor in Rhetorical Communication. An introduction to Retorical Communication*. Allyn & Bacon, s. 82-107.
- McIlvenny, P., Klausen, J. Z. & Lindegaard, L. B.** (2016). New perspectives on discourse and governmentality. *Studies of Discourse and Governmentality: New perspectives and methods*. John Benjamins Publishing Company, s. 1-70.
- Mik-Meyer N. & Villadsen K.** (2007): *Magtens Former – sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Miller, P. & Rose, N. S.** (2008). *Governing the Present. Administering Economic, Social and Personal Life*. Cambridge: Polity.
- Miraftab, F.** (2004). Public-private partnerships. The Trojan horse of neoliberal development? *Journal of Planning Education and Research*, 24 (1): 89-101.
- Moderniseringsstyrelsen** (2013). *Faktaark: Strategi for intelligent offentligt indkøb*.
- Moos, L.** (2006). Fra politiske demokratidiskurser mod markedsorienterede effektivitetsdiskurser. *Nordic Studies in Education*. Vol. 26.
- Munksgaard, K. B., Evald, M. R., Clarke, A. H. & Nielsen, S. L.** (2012). Open Innovation in Public-Private Partnerships? *Ledelse og Erhvervsøkonomi*, vol. 77, no. 2, s. 41-51.
- National Videnskabsetisk Komité** (2017). *Dine rettigheder som forsøgsperson*. Lokaliseret den 6.6.17 på <http://www.nvk.dk/forsoegsperson/dine-rettigheder-som-forsoegsperson>.
- Nielsen, M.** (2002). For en opløsning af alle selvfølgeligheder. Et teoretisk bidrag til den kritiske analyse. *Tidsskriftet Antropologi*. Nr. 45, s. 81-96.
- Nielsen, U. T.** (2010). Introduktion til Foucault: Viden, magt og subjekt. *Fag og samfund*.
- Nietzsche, F.** (1999) *Moralens oprindelse*. Frederiksberg: Det lille forlag.
- Nissen, M. A.** (2010). *Nye horisonter i socialt arbejde. En refleksionsteori*. København: Akademisk Forlag.
- Nola, R.** (2013). *Rescuing Reason: A Critique of Anti-Rationalist Views of Science and Knowledge*. Springer Science & Business Media.
- Nørgaard, B.** (2005). Axel Honneth og en teori om anerkendelse. *Tidsskrift for Socialpædagogik* nr. 16.
- Nørrelykke, H.** (u.å.). New Public Management. Lokaliseret den 26.12.16 på <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=481142>.
- O'farrell, S.** (2005). *Foucault*. London: Sage Publications Ltd.
- Olbrechts-Tytecas & Peralman.** (1969). *The new rhetoric: a treatise on argumentation*. London: University of Notre Dame Press.
- OPI Lab** (2011). *Projektbeskrivelse*. Syddansk Sundhedsinnovation.

REFERENCER

- Osborne, S. P.** (2006). The new public governance? *Public Management Review* 8 (3): 377-387.
- Pedersen, O. K.** (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Perelman, C.** (2005). Argumentation ved eksempel, illustration og model. *Retorikkens rige*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 147-155.
- Philips, N. & Hardy, C.** (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage.
- Platon** (1992). Faidros. I C. Høeg og H. Ræder (red.), *Platons skrifter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Platon** (u.år). *Gorgias*.
- Produktivitetskommissionen** (2014a). *Offentlig-privat samarbejde om velfærd - Casesamling*, februar 2014. København.
- Produktivitetskommissionen** (2014b). *Analyserapport 6. Offentlig-privat samarbejde*. København.
- Rabinow, P. & Rose, N.** (2003). Foucault Today. I P. Rabinow & J. Faubion (red.), *The Essential Foucault: Selections from the Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New York: New Press.
- Raffnsøe, S. & Gudmand-Høyer, M.** (2005). Dispositivanalyse – en historisk socialanalytik hos Foucault. I Anders Esmark, Carsten Bagge Lausten og Niels Åkerstrøm Andersen (red.), *Poststrukturalistiske analysestrategier*. 1. udgave 2005, Kapitel 5.
- Raffnsøe, S., Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S.** (2008). *Foucault*. Forlaget Samfundslitteratur.
- Raffnsøe, S., Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S.** (2009). *Foucault*. 1. Udgave, 2. Oplæg. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Raffnsøe, S., Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S.** (2014a). What is a dispositive? Foucault's historical mappings of the networks of social reality.
- Raffnsøe, S., Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S.** (2014b). Foucaults Dispositive: The Perspicacity of Dispositive Analytics in Organizational Research. I *Organization*, Vol. 23, No. 2, 2016, s. 272-298.
- Raffnsøe, Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S.** (2015) *Foucault – A Research Companion*. Palgrave Macmillan.
- Raffnsøe, S. & Gudmand-Høyer, M.** (2004). *Michel Foucaults historiske dispositivanalyse*. Working Paper 11.
- Rancière, J.** (2004). *The politics of aesthetics. The distribution of the sensible*. London: Bloomsbury.
- Regeringen** (1983). *Redegørelse til folketinget om regeringens program for modernisering af den offentlige sektor*.
- Regeringen** (2011). *Et Danmark, der står sammen*. Regeringsgrundlag.
- Regeringen** (2012). *Danmark i arbejde Udfordringer for dansk økonomi mod 2020*.

- Richter, J.** (2011). Magt og afmagt i individets liv. *Psyke og logos* nr. 32.
- Rosa, H.** (2014). *Fremmedgørelse og acceleration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rose, N.** (1989). *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*. Routledge.
- Rose, N.** (1999). *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge University Press.
- Rosengren, M.** (2011). On doxa – the epistemology of the New Rhetoric. I E. J. Kjeldsen & J. Grue (Red.), *Scandinavian Studies in Rhetoric. Rhetorica Scandinavica* 1997-2010. Ödåkra: Retorikförlaget.
- Saz-Carranza, A. & Serra, A.** (2009). Institutional Sources of Distrust in Government Contracting – A Comparison between Home-based and Residential Social Services in Spain. *Public Management Review*, 11(3): 263–279.
- Schmidt, L. H.** (1999). *Diagnosis III – Pædagogiske forhold*. København: DPIs Forlag.
- Schumpeter, J.** (1942.) *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper & Row.
- Scott, C. E.** (1990). *The Question of Ethics – Nietzsche, Foucault, Heidegger*. USA: Indiana University Press.
- Sennett, R.** (2007). *Den ny kapitalismes kultur*. 1. udgave. Gjern: Forlaget Hovedland.
- Sennett, R.** (2016). Det kooperative sindelag. I Kurt Dauer Keller (red.), *Organisatorisk dannelse – etiske perspektiver på organisatorisk læring*. Nr. 2 i Skriftserien Organisatorisk læring og ledelse. Aalborg Universitetsforlag, s. 51-80.
- Smith, D.** (2015). Foucault on Ethics and Subjectivity: ‘Care for the Self’ and ‘Aesthetics of Existence’. *Foucault Studies*, no. 19, s. 135-150.
- Socialstyrelsen** (2005) *Quest 2.0*. Lokaliseret den 3.8.17 på <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/quest-2.0>
- Soininen, M.** (2014). The Problem of Mismatch in Successful Cross-Sectoral Collaboration. *Politics and Governance*, Volume 2, Iss. 2, s. 43-56.
- Stelling, C.** (2014). An Excursion into the Public-Private Partnership jungle: Stay precise and keep on mapping! *International Public Management Review*, Vol. 15, Iss. , s. 1-28.
- Stoker, G.** (2006). Public value management: a new narrative for networked governance? *The American Review of Public Administration*. 36 (1): 41-57.
- Sullivan, H. & Skelcher, C.** (2002). *Working across Boundaries: Collaboration in Public Services*. Basingstoke: Palgrave.
- Sørensen, E. & Torfing, J.** (red.) (2011). *Samarbejdsdrevet innovation i den offentlige sektor*. København: DJØF.

REFERENCER

- Sørensen, E. & Torfing, J.** (2013). Nye tanker om offentlig styring. Lokaliseret 3.8.17 på *Videnskab.dk*.
- Thorup, M.** (2016). New Public Management er afgået ved døden. *Information*, den 7. november 2016.
- Torfing, J.** (2004). *Det stille sporskifte i velfærdsstaten*. Aarhus Universitetsforlag.
- Torfing, J.** (2016). *Bombe under 30 års styringstænkning: Hood og Dixon lægger New Public Management i graven*. Lokaliseret den 3.8.17 på *denoffentlige.dk*.
- Tortzen, C. G.** (2009). *Antik mytologik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Townley, B.** (1994). *Reframing Human Ressource Management*. Sage Publications.
- Townley, B.** (1995). Know Thyself: Self-awareness, Self-formation and Managing. *Organization* 2(2): 271-289.
- Vagle, W., Sandvik, M. & Svennevig, J.** (2004). *Tekst og Kontekst – En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. 7. oplag. Landslaget for norskundervisning (LNU), J.W. Cappelens Forlag a.s.
- van Dyk, S.** (2013). Was die Welt zusammenhält: Das Dispositiv als Assoziation und performative Handlungsmacht". *Zeitschrift für Diskursforschung* 1 (1): 46-66.
- Wettenhall, R.** (2010). Mixes and partnerships through time, i G. Hodge, C. Greve & A. Boardman (red.), *The International Handbook on Public-Private Partnerships*. Edward Elgar Publishing Inc., s. 17-42
- Villadsen, K.** (2007). Foucault: Den bevægelige velfærdskritik. I N. Mik-Meyer, N. og K. Villadsen (red.), *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels forlag. Kapitel 2.
- Villadsen, K.** (2008). Doing without the State and Civil Society as Universals: 'Dispositifs' as care across the sector divide. *Journal of civil Society*, nr. 4, vol. 3.
- Villadsen, K.** (2011). Modern Welfare and 'Good Old' Philanthropy. *Public Management Review*, 13:8: 1057-1075.
- Villadsen, K.** (2013). Michel Foucault. I Heine Andersen og L. B. Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori*. 5.udg. København: Hans Reitzels Forlag, s. 339-364.
- Villadsen, K.** (2015). Governmentality and policy analysis. I K. N. Gulson, M. Clarke & E. B. Petersen (red.), *Education Policy and Contemporary Theory: Implications for Research*. New York: Routledge, s. 147-159.
- Villadsen, K.** (2016). Michel Foucault and the Forces of Civil Society. *Theory, Culture & Society*, vol. 33 nr. 3, s. 3-26.
- Vincent-Jones, P.** (2007). The new public contracting: public versus private ordering? *Indiana Journal of Global Legal Studies*. 14 (2): 259-278.

- Vrangbæk, K. & Petersen, O. H.** (2013). Markedsgørelse af offentlige ydelser. I Karl Löfgren og Annika Agger (red.), *Grundbog i politik og administration*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Weber, M.** (1946). Science as a vocation. *Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, s. 129-156.
- Weber, M.** (2010). *Makt og byråkrati*. 3. udgave. Gyldendal Akademisk.
- Weihe, G., Højlund, S., Holljen, E. T. B., Petersen, O. H., Vrangbæk, K. & Ladenburg, J.** (2011). Strategic use of public-private cooperation in the Nordic region. *TemaNord*. København: Nordic Council of Ministers.
- Weihe G, Højlund, S. & Nørgaard, B.** (2010). Offentlig-privat innovation - en ny vej til vækst og bedre velfærd, *FTF Dokumentation*, nr. 6. december 2010.
- Weiskopf, R. & Loacker, B.** (2006). A snake's coils are even more intricate than a mole's burrow. Individualization and Subjectification. *Post-disciplinary Regimes of Work*, *Management Revue* 17(4): 395-419.
- Weiskopf, R. & Munro, I.** (2012). Management of human capital: Discipline, security and controlled circulation in HRM. *Organization*, 19, s. 685-702.
- Woodruff, P.** (1999). Rhetoric and relativism: Protagoras and Gorgias, I A. Long (red.), *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*. Cambridge University Press.
- Øhrstrøm, P.** (1999). *Tidens gang i tidens løb*. Aarhus: Steno Museets Venner.

Hjemmesider

(Alle hjemmesider er lokaliseret den 3.8.2017)

www.denoffentlige.dk

<https://dsn.dk/noid/?noid=86508>

<https://erhvervsstyrelsen.dk/vaeksthusene>

www.gloske.com

www.kl.dk

www.opiguide.dk

<https://opi-lab.regionsyddanmark.dk/wm346224>

www.ordnet.dk

<https://regionalt.erhvervsstyrelsen.dk/regionale-vaekstfora-0>

www.retsinfo.dk

www.udbudsportalen.dk (2016).

http://www.writewords.org.uk/word_count.asp

ARKIV

Rapporter, der indgår i afhandlingens arkiv (hjemmesider er lokaliseret den 3.8.2017):

- Bjerre, M. & Hammer-Jakobsen, T.** (2010). *Offentlig privat velfærds-innovation i praksis. Opsamling af erfaringer med offentlig privat innovation – skitser af OPI dna'et*. Erhvervs- og byggestyrelsen. På file:///C:/Users/OPI-lab%20SCN/Downloads/Offentlig_privat_velf%C3%A6rdsinnovation_i_praksis_-_EBST_Nov._2010%20(2).pdf
- Brogaard, L. & Petersen, O. H.** (2014). *Offentlige-private innovations-partnerskaber (OPI): Evaluering af erfaringer med OPI på velfærds-området*. København: KORA - Det nationale institut for kommuners og regioners analyse og forskning. På [http://www.kora.dk/udgivelser/udgivelse/i9052/Offentlige-private-innovationspartnerskaber-\(OPI\)](http://www.kora.dk/udgivelser/udgivelse/i9052/Offentlige-private-innovationspartnerskaber-(OPI))
- Danske Regioner.** *Sund Vækst Regionernes erhvervssamarbejde på sundhedsområdet*. Udgivet af Danske Regioner. På <http://www.e-pages.dk/regioner/61/html5/>
- Dansk Industri** (2011). *Offentlig-privat samarbejde Redegørelse 2011*. Peter Bay Kirkegaard (red.). Tryk: P.J. Schmidt A/S. På <https://di.dk/SiteCollectionDocuments/OPS/OPS-Redeg%C3%B8relser/DIs%20OPS%20Redeg%C3%B8relse%202011.pdf>
- Designit** (2010). *OPI projekter – udfordringer og anbefalinger*. Rapport for Region Midtjylland. På file:///C:/Users/OPI-lab%20SCN/Downloads/OPI_rapport_ikke_fortrolig_Designit%20(2).pdf
- EBST** (2009). *Analyse af offentligt-privat samarbejde om innovation*. På http://forlaget94.dk/cms/wp-content/uploads/analyse_af_offentlig_privat_samarbejde1.pdf
- Groes, L. (red.), Barter, T. S, Vittrup, C & Øllgaard, S.** (2011). *Kommunal nytænkning – en håndbog om hvordan kommuner involverer virksomheder i udvikling af velfærdsydelser*. 1.udgave, 1 oplag. Væksthuset Hovedstadsregionen. På <http://startvaekst.dk/file/203919/OPImanual.pdf>
- Idé til værdi** (Region Sjælland-projekt under OPI Lab) (2013). *"Den største barriere er ikke at udvikle produktet, men at gå på markedet"*. Findes på USB-stik, som er tilgængeligt for afhandlingens bedømmelsesudvalg.
- KL Udbudsportalen** (2010). *Seks modeller for offentlig-privat samarbejde – En guide til kommunerne*. På file:///C:/Users/OPI-lab%20SCN/Downloads/Seks_modeller_for_offentlig-privat_samspil%20(3).pdf
- Lind, A. & Monso, C. K.** (2012). *VækstIndeks 2012 – Potentialer og barrierer i samspillet mellem offentlige og private innovation*. Væksthus

Sjælland for Vækstforum Sjælland. På http://vaekstanalyse.dk/file/240479/vaekstindeks_2012_print.pdf

Rådet for Offentlig-Privat Samarbejde. *Innovationsfremmende Indkøb 2013.* På <http://docplayer.dk/5036861-Vejledning-innovationsfremmende-indkoeb-2013.html>

Weihe, G., Højlund, S., Holljen, E. T. B., Petersen, O. H., Vrangbæk, K. & Ladenburg, J. (2011). Strategic use of public-private cooperation in the Nordic region. *TemaNord*. København: Nordic Council of Ministers. På <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700702/FULLTEXT01.pdf>

Weihe G, Højlund, S. & Nørgaard, B. (2010). Offentlig-privat innovation - en ny vej til vækst og bedre velfærd, *FTF Dokumentation*, nr. 6. december 2010.

https://www.ftf.dk/fileadmin/Bruger_filbibliotek/FTF_dokumentation/Rapport_innovation_OPI.pdf

Projektmaterialet fra OPI Lab projektet

Findes på <https://opi-lab.regionsyddanmark.dk/wm346224>. Tilgået d. 3.8.17
Referatet af det styregruppemøde, der er omtalt på side 306 findes på
[file:///C:/Users/OPI-lab%20SCN/Downloads/Referat%20OPI-Lab%20styregruppe%20m%C3%B8de%201%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/OPI-lab%20SCN/Downloads/Referat%20OPI-Lab%20styregruppe%20m%C3%B8de%201%20(2).pdf). Tilgået d. 3.8.17

Alle blogindlæg i arkivet, findes i bogen:

Dalum, S. & Allentoft, N. (2014). *OPI – Debat og perspektiv. En blogstafet fra DenOffentlige*. Mediehuset Den Offentlige.

Artikler og bog, der indgår i OPI-arkivet:

Eriksen, F. (2013). Offentlig-privat innovation til debat. På www.denoffentlige.dk.

Denoffentlige.dk (2014). De første år med OPI: Offentlig fornyelse er linedans på højt niveau. På www.denoffentlige.dk.

Dalum, S. & Allentoft, N. (2014). *OPI – Debat og perspektiv. En blogstafet fra DenOffentlige*. Mediehuset Den Offentlige.

Dele af materialet fra case 1 og 2 er fortroligt. Hele arkivet fra de to cases er tilgængeligt på USB-stik til anvendelse for bedømmelsesudvalget.

RESUMÉ

'Viljen til markedsførelse' præsenterer en Foucault-inspireret undersøgelse af offentlig-privat innovation (OPI). De sidste ca. 10 år har offentlige institutioner og private virksomheder forsøgt at udvikle nye offentlige velfærdsløsninger i disse samarbejder, hvor udviklingen ikke omfatter et salg til det offentlige.

OPI er ikke slået igennem som en selvfølgelig samarbejdsform. Der ses mange forsøg på at omformulere feltet til traditionelle aftager-leverandørforhold og ændre dets innovationsaspekt til udbredelse af kendte velfærdsteknologier. OPI-feltet er desuden præget af en normativ diskurs om de offentlige aktører som mindre kompetente til OPI, og især som mindre kompetente til at varetage de private virksomheders interesser.

Afhandlingens undersøgelse kortlægger de diffuse og normative forestillinger, der præger OPI-konstruktionen. Kortlægningen tager afsæt i en metode, der kombinerer Foucaults dispositivbegreb med hans begreb 'det etiske subjekt'. Desuden udvikles en model for æstetik i tværgående samarbejder, der kan anvendes til refleksion over selvfølgeligheder og aktørroller.

Undersøgelsens konklusion peger på, at OPI, snarere end at indfri feltets egne målsætninger, fungerer som en hjælpeteknologi i markedsførelsen af den offentlige sektor, og at offentlige aktører gennem selvansagelse forsøger at leve op til markedsførelsens fordringer.